This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

DOMINUS ILLUMINATIO MEA

Taylor Institution.

137 g

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MNEMOSYNE.

TIJDSCHRIFT

VOOR

CLASSIEKE LITTERATUUR,

ONDER REDACTIE VAN DR. E. J. KIEHL, DR.
E. MEHLER, DR. S. A. NABER.

DERDE DEEL.

1854.

LEYDEN,
E. J. BRILL.

1854.

Digitized by Google

~~110. g.~~ 3.
~~111. d.~~
~~197. c.~~

DOMI MINA
NUS TIO
ILLU MEA

Taylor Institution.

137 g

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MNEMOSYNE.

TIJDSCHRIFT

VOOR

CLASSIEKE LITTERATUUR,

ONDER REDACTIE VAN DR. E. J. KIEHL, DR.
E. MEHLER, DR. S. A. NABER.

DERDE DEEL.

1854.

LEYDEN,
E. J. BRILL.
1854.

Digitized by Google

Digitized by Google

INHOUD

VAN DEN

DERDEN JAARGANG.

VERHANDELINGEN.

Quaestiones Lucianeae, scr. E. Mehler. . . . . Bl. 1.
Aanteekeningen op de *Wespen* van Aristophanes, door Dr. H. G. Hamaker. . . . . Bl. 24, 191, 241.
Davidis Ruhnkenii emendationes selectae. Excerpsit E. Mehler. Bl. 58.
Andocidis oratio de reditu. Scr. S. A. Naber. . . . . . » 66.
Variae Lectiones. Scr. C. G. Cobet. Continuantur e *Mnem.* II. 407. . . . . Bl. 91, 129, 281, 385.
Een gewaand fragment van Trogus Pompeius, door W. N. du Rieu. . . . . Bl. 177.
Aanteekeningen op Caesar, door Dr. D. Terpstra te *Gouda*. » 184.
Iamblichi *de Aeyyptiorum Mysteriis* collatio *Iacobsiana*. Scr. Doct. E. Mullach, *Berolini*. . . . . » 207.
De Cyrilli, archiepiscopi *Alexandrini*, lexico inedito. Scr. E. Mehler. . . . . Bl. 213, 353.
De vier Orphische vrienden van Pisistratus, door Dr. B. ten Brink. . . . . Bl. 277.
Epigraphische Aanteekeningen. — I. De godin Vagdaver, door Dr. L. J. F. Janssen te *Leyden*. . . . . » 321.
Kritische Aanteekeningen, door Dr. N. J. B. Kappeyne van de Coppello. . . . . » 379.
Recensien van dissertaties. I. — A. H. G. P. van den Es, Annotationes ad Lycurgi Orationem in Leocratem, door S. A. Naber. . . . . » 409.
Proeve van herstel der verlorene boeken van Livius, door J. A. van der Chijs, Litt. Cand. te *Leyden*. . . . . . » 419.
De herziening van de Romeinsche kieswet, door E. J. Kiehl. » 429.
Herodotea. Scr. S. A. Naber. . . . . » 478.

LOSSE VERBETERINGEN.

Cicero, *Orationes*. . . . . Bl. 229.

Digitized by Google

INHOUD.

BLADVULLINGEN.

SCHNEIDEWIN over AESCHYLOS, door E. J. K. . . . . Bl. 336.
Novus ARCHILOCHI versus. Scr. Doct. B. TEN BRINK. Addidit quaedam E. J. K. — De novo ARCHILOCHI versu additamentum. Scr. Doct. B. TEN BRINK. . . . . . . Bl. 226, 278.
ARISTOPH. *Ach.* 201 sq. Scr. Doct. J. M. VAN GENT. — *Vrede* 335 vlgg., door E. J. K. — *Schol.* op de *Wespen*, 1291, door E. M. — *Schol.* op den *Vrede*, 565, door E. M. — Lemmata scholiorum ARISTOPHANIS, restituit E. M. Bl. 234, 90, 57, 23, 64.
Index Vocabulorum op CAESAR, door E. J. K. . . . . . . Bl. 378.
EURIPIDES, *Iph. Taur.* 812, door Z. te L. . . . . » 62.
HIERONYMUS op het boek JOB, door Dr. B. TEN BRINK. . . » 227.
HOMER. *Od.* ι. 283 vlgg., ο. 434 vlgg., door Dr. J. M. VAN GENT. — *Schol.* op *Il.* Ε. 704, door S. A. N. Bl. 277, 335, 478.
Addendum ad Quaestiones Lucianeas. Scr. E. M. . . . Bl. 65.
LYS. *Agor.* 133 (XIII. 42). . . . . » 336.
PLATO *Gorg.* p. 453 C, door Dr. D. J. VAN STEGEREN te *Arnhem.* » 492.
Allitteratie bij PLAUTUS, door S. A. N. . . . . » 384.
POLLUX I. 50. Scr. Doct. J. M. VAN GENT. . . . . » 336.
MARIUS PLOTIUS SACERDOS. Scr. Doct. B. TEN BRINK. . . . » 333.
SUIDAS op Ἴβυκος, door Dr. B. TEN BRINK. . . . . » 226.
THUCYDIDES IV. 120, door Dr. J. M. VAN GENT. . . . . . » 335.

UITTREKSELS UIT TIJDSCHRIFTEN.

The Athenaeum, 1854, Jan., Febr.; March, April, May. Bl. 235, 349.
Athenaeum Français, 1854, Janv., Févr. . . . . Bl. 350.
GERSDORF'S *Repertorium*, 1854, 1—4; 6—11. . . . Bl. 237, 342.
Gids, 1854, Jan.—April; Mei—Julij. . . . . » 237, 350.
Göttingische Gelehrte Anzeigen, 1854, 1—15; 15—68. . » 239, 337.
Heidelberger Jahrbücher; Jan.—Apr. . . . . Bl. 348.
Miscellanea Philologa, 1854. . . . . » 343.
Westminster Review, 1854, Jan., Apr. . . . . » 346.
Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft, 1854, 1es u. 2es Heft. » 338.

Digitized by Google

QUAESTIONES LUCIANEAE.

SCRIPSIT

E. MEHLER.

I.

Laetus omnibus quicumque Luciani lectione delectamur eiusque verbis a librariorum temporisque iniuria vindicandis operam nostram qualemcumque navamus, nuperrime ex *Germania* allatus est nuntius, novam scriptoris in paucis elegantissimi facetissimique editionem, ab Immanuele Bekkero paratam, prelum fatigare atque propediem in publicam lucem iri emissum. Eum enim nos omnes Bekkerum novimus, qui non facile scriptori cuidam medicam manum adhibeat, quin multis nominibus inde ille emendatior saniorque evadat. Quamvis non eadem teneamur Bekkeri admiratione, qua qui nuper Aristonici περὶ σημείων Ἰλιάδος librum edidit, Ludovicus Friedlaender. Cui de Bekkeri laude vel tantillum detrahere idem videtur esse, atque omnino nihil intelligere vel malignum esse. At Friedlaenderum scio mox φωνῶν καὶ ἀπειροκαλιῶν meritas poenas esse daturum; ad cuius convicia non conviciis, sed argumentis, atque ab eo respondebitur, quem responsurum esse omnium minime, ut mihi quidem persuasissimum est, ille exspectat. Bekkerum vero pro meritis, ut fecimus, colere pergemus, ita tamen, ut neque eius auctoritati omnino cedendum, neque ab iis scriptoribus abstinendum esse putemus, quorum opera

Digitized by Google

ille aut recensuit aut fertur esse recensiturus. Nec tamen infitias ibo, nuntium illum de novo LUCIANI editore simulatque acceperim, statim mecum me constituisse, continuas in LUCIANI dialogos annotationes, quarum partem in hoc diario iam edidi, post acceptum demum BEKKERI librum persequi. Quod cur ita instituendum esse censeam, unumquemque facile arbitror esse perspecturum. Interea LUCIANUM ne unum quidem diem de manibus deposui, nec deponam; fructuum vero, quos ex opera in eius scriptis emendandis collocata perceperim, specimina publici iuris facere pergam.

LUCIANUM constat quum variae multiplicisque lectionis fuisse, tum veterum poetarum scriptorumque versibus et sententiis tamquam gemmis dialogos a se compositos ornasse et distinxisse. Id vero aut ita instituit, ut eorum integros versus, integra verba excitaret, quae plerumque nullo negotio ab unoquoque harum rerum peritiore agnoscuntur; aut particula tantum loci cuiusdam, qui animo obversabatur, proposita, uno haud raro vocabulo erudito lectori poetae verba in animum revocabat, aut rei a poetae mente prorsus alienae per iocum adaptata, aut leviter, sed ita mutata, ut loci lepos, ut ingeniosa poeticae orationis parodia *Graecam* aurem fugere non posset. Quo vero a temporibus, quibus patrios poetas memoriter tenebant *Graeci*, degimus remotiores, eo difficilius par est nos, ubicumque aut versuum fragmenta laudantur, aut scriptoris poetaeve singula vocabula tanguntur vel ingeniose mutantur, fontem, unde hauserit, agnoscere, atque locos a LUCIANO excitatos vel notatos ab ipsius verbis statim recte posse dignoscere et secernere. LUCIANI veteres editiones qui cum iis comparaverit, quae iam in omnium sunt manibus, quid praestiterint viri docti in indagandis versibus orationi Lucianeae intermistis, gratus agnoscet. At latent hodieque compluribus locis aut integri versus, (nolo illos locos, quibus versus imprudenti LUCIANO exciderunt; de quo genere copiose egit MARKLANDUS ad *Eurip. Suppl.* 911. Tamen lubet occasione ultro oblata aliquot exempla afferre rei, quae variis virorum doctorum erroribus et altercationibus ansam dedit. Apparent versus apud Luc. *D. D.* 4, 2: *ἀετὸς ἂν εἴην ἀντὶ θεοῦ γεγενημένος.* — *Catapl.* 24: Εἴ τις Κυνίσκου τουτουῒ κατηγορεῖ. — *Ver. Hist.* II. 5: Καθε]ωρῶμεν λιμένας (τε)

πολλοὺς περὶ πᾶσαν ἀκλείστους[1]. Qui universus *V. H.* locus poeticum colorem miramque similitudiem referens cum HANNONIS loco in *Periplo* (*Geogr. Min. ed.* HUDSON. I. p. 4.): *ἐφεωρῶμεν νυκτὸς πυρά τε πολλὰ καιόμενα καὶ φωνὴν αὐλῶν ἠκούομεν, κυμβάλων τε καὶ τυμπάνων πάταγον καὶ κραυγὴν μυρίαν κτέ.*, accuratius inquirentem fortasse et docebit, quem scriptorem hoc loco LUCIANUS sit imitatus, et opitulabitur in difficili de *Peripli* illius primaria forma et fatis dirimenda quaestione. — *Lexiph.* 20 *πείσθητί μοι καὶ πῖθι καὶ ῥᾴων ἔσῃ.* — *Iup. Trag.* 32 *ἀγροικός εἰμι, τὴν σκάφην σκάφην λέγων*, etsi imprudentes editores versum non agnovisse, quam versum imprudenti LUCIANO hoc loco excidisse, probabilius est et additis verbis *ὡς ὁ κωμικὸς ἔφη* fit manifestum. Proverbium *ἔμμετρον* etiam gemino loco debuerant restituere, *Qu. Hist. s. conscr.* 41, praeeunte HERMANNO p. 248. — *Icarom.* 14. *Τί οὖν τοῦτ' ἔστιν; οὐ γὰρ οἶδ', ἔφην.* — *Bis Accus.* 1: *Ὀργῇ τε δεινὰ θιγγάνει τ' ἀηδέων*[2]) aut versuum fragmenta, maximam partem pessime habita, quum librarios in locis, quos non intelligebant, nihil non ausos esse consentaneum sit. Alibi LUCIANUM poetarum versus laudare aut tangere intellectum quidem est, sed gravia, quae eos locos premunt, vitia, corrigere editores neglexerunt. Quod omnium maxime tum licet mirari, quum poetarum a LUCIANO laudatorum editiones veram lectionem inspicientibus ultro potuissent offerre. Cuius editorum socordiae in aliis quoque scriptoribus exempla sat multa est invenire. In utroque genere, et in indagandis versibus prosae

---

1) Ita legendum esse pro *ἀκλίστους* *Mnem.* II. pag. 56 conatus sum demonstrare. Potueram fulcire sententiam meam in auxilium vocata COBETI praeclara emendatione in SCYLACIS *Periplo* (HUDSON. *Geogr. Min.* I. p. 22): *Πάρος λιμένας ἔχουσα δύο, ὧν τὸν ἕνα κάθιστον.* VOSSIUS *κάλλιστον.* COB. *κλειστόν* (*ΚΛΕ* pro *ΚΑΘ*). — Addam hoc loco pauculas quasdam in *Veris Historiis* correctiones, praetervisas mihi, quum annotationes in eum libellum componerem. I. 7. *Ἄφθονον δὲ ἦν τὸ ῥεῦμα καὶ πολὺ, ὥστε ἐνιαχοῦ καὶ ναυσίπορον εἶναι δύνασθαι.* Extremum vocabulum e textu quantocius est tollendum. — I. 22: *Δοκεῖ δέ μοι καὶ ἐς τοὺς Ἕλληνας ἐκεῖθεν ἥκειν τῆς γαστροκνημίας τοὔνομα, ὅτι παρ' ἐκείνοις ἀντὶ γαστρὸς κυοφορεῖ.* Fortasse LUCIANUS scripserat: *ἐκείνοις κνήμη ἀντὶ γαστρός.* — I. 13: *Ἑνὸς γὰρ μηνὸς τοῦ παρ' αὐτοῖς Μινώου δὶς καρποφορεῖ.* Analogiae leges *Μινῴου* restitui iubent.

2) Sunt verba HIPPOCRATIS.

Digitized by Google

orationi insertis, et in indagatorum emendatione post Valckenaerium, Porsonum [3], Schaeferum, Hermannum [4] egregiam operam collocavit A. Nauck.

Missis vero illis, quos in aliis scriptoribus hic illic mihi videor odoratus esse versus vel correxisse, Luciani iam aliquot locos tractabo, quibus poetarum versus tangi aut praetervideruut editores, aut maculis, quibus inquinati erant, eos purgare supersederunt.

---

3) Versum Euripid. *Orest.* 14 verbi causa, apud Lucianum obvium, *Amor.* 53: *Καὶ*

υ — τί τἄῤῥητ' ἀναμετρήσασθαί με δεῖ;

quis crederet primum Porsonum agnovisse in aureis ad eam tragoediam annotationibus. At intactum reliquit lene vitium in Luciani verbis, quem scripsisse arbitror *καίτοι*. Eadem medicina permulti loci sanari possunt et apud Lucianum, et alibi. Apud Plutarchum v. c. *de Garrul.* 4. *pag.* 503. F., ubi alii *καὶ τί τὸ δεινόν*, alii *καίτοι τί τὸ δεινότατον* ediderunt, verum quasi in medio videtur esse positum, et Plutarchum scripsisse coniicio: *καίτοι τί τὸ δεινὸν, ᾠδὴ καὶ γέλως καὶ ὄρχησις;* In Lysiae oratione *contra Eratosthenem* 5. sequentis vocabuli syllaba prima particulae *καίτοι* alteram partem absorbillavit. Editur: *καὶ τοιαῦτα λέγοντες οὐ τοιαῦτα ποιεῖν ἐτόλμων.* Legatur *καίτοι ταῦτα λέγοντες κτέ.*

4) Nimia sedulitate pro versibus interdum constat divenditatum fuisse, quod fuit scriptoris cuiusdam gentium minorum vel scholiastae. Quam sit difficile, certum in ea re iudicium ferre, uno eoque celebri exemplo demonstrare conabor. Aristides II. 70 Pindarici dithyrambi fragmentum servavit: *καὶ ἑτέρωθι μεμνημένος περὶ αὐτῶν ἐν διθυράμβῳ τινί· σὲ δ' ἐγὼ παρ' ἀμίν, φησίν, αἰνέω μὲν, Γηρυόνη, τὸ δὲ μὴ Διῒ φίλον σιγῶμι πάμπαν. οὐ γὰρ εἰκὸς, φησίν, ἁρπαζομένων τῶν ὄντων καθῆσθαι παρ' ἑστίᾳ καὶ κακὸν εἶναι.* Boeckhius, a *σὲ δ' ἐγώ* usque ad *κακὸν εἶναι* omnia Pindarica esse confisus versibus, quae Aristides tradiderat, disponere erat conatus. Cui adversatus est G. Hermannus in dissertatione *de officio interpretis*, quae Lipsiae prodiit 1834, omnia inde ab *οὐ γὰρ εἰκός* ab Aristide profecta et a poesi prorsus esse aliena arbitratus. Suam sententiam contra defendit Boeckhius (*Jahrb. f. wissensch. Kritik.* 1835. I. pag. 88 *sqq.*), atque re vera falsus esse Hermannus et Pindarica illa omnia Aristides servasse videtur. Bergkium quidem et Schneidewinum, Pindari novissimos editores, hoc video iudicium tulisse, atque ex Aristidis verbis hosce versus Pindaricos panxisse (Bergk. *fragm.* 58 *ed. alter.*, Schneidew. p. 204.):

Σὲ δ' ἐγὼ παρά μιν
αἰνέω μὲν, Γηρυόνα, τὸ δὲ μὴ Διὶ (Schn. *Δί*)
φίλτερον σιγῷμι πάμπαν· οὐ γὰρ ἐοικός
ἁρπαζομένων τῶν ἐόντων καθῆσθαι παρ' ἑστίᾳ
καὶ κακὸν ἔμμεναι.

Digitized by Google

1.

LUCIAN. *Tim.* 23.

Ὁ δὲ ἐμπεσὼν ἀθρόως εἰς ἐμὲ ἀπειρόκαλος καὶ παχύδερμος ἄνθρωπος, ἔτι τὴν πέδην πεφρικὼς, καὶ εἰ παριὼν ἄλλως (ita recte IACOBITZIUS in editione Teubneriana pro vulgato *ἄλλος*) *μαστίξειέ τις, ὄρθιον ἐφιστὰς τὸ οὖς καὶ τὸν μυλῶνα ὥσπερ τὸ Ἀνάκτορον προσκυνῶν οὐκέτι φορητός ἐστι τοῖς ἐντυγχάνουσι κτέ.*

Servum illum, subito divitem factum, si qui forte loris crepuerit, pristinae conditionis memorem arrectis auribus adstare dicit, *mutorum animalium instar*, ut cum SERVIO ad notissimum illum *Aeneidos* locum loquar, *quibus aures mobiles sunt.* Quod praecipue valet de equis, nec LUCIANUS, quum haec scriberet, non memor fuisse potuit nobilium SOPHOCLIS versuum, *Electrae* initio (v. 25 sqq.):

ὥσπερ γὰρ ἵππος εὐγενὴς, κἂν ᾖ γέρων,
ἐν τοῖσι δεινοῖς θυμὸν οὐκ ἀπώλεσεν,
ἀλλ' ὀρθὸν οὖς ἵστησιν, ὡσαύτως δὲ σύ
ἡμᾶς τ' ὀτρύνεις καὐτὸς ἐν πρώτοις ἕπει.

Quos versus tangi quo fiat manifestius, apud LUCIANUM corrigendum est: *ὀρθὸν ἐφιστὰς τὸ οὖς.*

2.

Tim. 48.

Χαῖρε, ὦ δέσποτα, καὶ ὅπως τοὺς μιαροὺς τούτους κόλακας φυλάξῃ, τοὺς ἐπὶ τῆς τραπέζης μόνον, τὰ ἄλλα δὲ κοράκων οὐδὲν διαφέροντας.

Operam perdiderunt editores in explicando loco, qui, ut vulgo legitur, explicari omnino nequit. Delectantur *Graeci* ista *κολάκων* cum *κόραξι* comparatione; quam eis, qui scriptoribus poetisque primariis legendis lectitandisque a pueris inde gnavam operam navaverint, par est adeo factam esse familiarem, ut vix opus sit coniicere, LUCIANO quum haec scriberet certum

Digitized by Google

quendam poetae locum in mentem venisse; quamvis vix a me possim impetrare, quin ei EUPOLIDIS locum ob animum esse obversatum censeam, quem alibi quoque servatum excitabo, sicuti exstat apud PLUTARCHUM *de Adul. et Am.* p. 54 B: *Παρασίτου γὰρ ὁ τοιοῦτος εἰκονισμός ἐστι*

Τῶν περὶ τάγηνον καὶ μετ' ἄριστον φίλων,

ὥς Εὔπολίς φησιν. EUPOLIDIS versum ubi cum loco Lucianeo contuleris, quomodo mutilae orationi mancaeque sententiae subveniendum sit, ultro apparet. Pellendos esse PHILIADES TIMONEM docet adulatores, *τοὺς ἐπὶ τραπέζης μόνον φίλους, τὰ ἄλλα δὲ κοράκων οὐδὲν διαφέροντας.* Iuvat versus apponere, PHOCYLIDI olim tributos, quibus idem pulcra et ornata oratione praecipitur, *Pseudophocyl.* v. 91 (BERGK):

Μηδὲ τραπεζικόρους κόλακας ποιεῖσθαι ἑταίρους·
πολλοὶ γὰρ πόσιος καὶ βρώσιός εἰσιν ἑταῖροι,
καιρὸν θωπεύοντες, ἐπὴν κορέσασθαι ἔχωσιν·
ἀχθόμενοι δ' ὀλίγοις καὶ πολλοῖς πάντες ἄπληστοι.

3.

Necyom. 1.

MEN. *Ὦ χαῖρε μέλαθρον πρόπυλά θ' ἑστίας ἐμῆς,*
ὡς ἀσμένως σέ γ' εἶδον ἐς φάος μολών.

ΦΙΛ. *Οὐ Μένιππος οὗτός ἐστιν ὁ κύων; οὐ μὲν οὖν ἄλλος, εἰ μὴ ἐγὼ παραβλέπω. Μένιππος ὅλος. Τί οὖν αὐτῷ βούλεται τὸ ἀλλόκοτον τοῦ σχήματος, πῖλος καὶ λύρα καὶ λεοντῆ; προσιτέον δὲ ὅμως αὐτῷ. Χαῖρε, ὦ Μένιππε· πόθεν ἡμῖν ἀφῖξαι; πολὺν γὰρ χρόνον οὐ πέφηνας* (*leg.* *πολὺς γὰρ χρόνος, ἀφ' οὗ πέφηνας*) *ἐν τῇ πόλει.*

Ita versus Euripideos (*Hercul. Fur.* 522. 523) in novissimis LUCIANI editionibus, Iacobitzianam dico et Dindorfianam, repraesentatos vel violatos potius invenies. Qui vulgatam, quae in EURIPIDE quoque apparet ibique ab ipso DINDORFIO erat edita, spreverunt, quoniam in codice X, Y aut Z stertentis monachi commentum Euripidea vocabula expulerat. Revocanda est REITZII LEHMANNIque lectio:

ὡς ἀσμένως σ' ἐσεῖδον ἐς φάος μολών,

Digitized by Google

De magnis variisque, quas particulae γέ cum aliis vocabulis vel litteris confusio dedit turbas, laterem lavaret qui post PORSONUM, BASTIUM, SCHAEFERUM copiose exponeret. Praestat opportunitatem non dimittere, si novis exemplis illius observationis veritatem possis insuper confirmare. Itaque dabo unum et alterum locum hoc nomine vitiosum. LUCIAN. *D. D.* I. 1: Πλὴν τοιοῦτό γε ἡ μῖξις αὐτῆς ἀπειλεῖ. Restituenda est vulgata ante IACOBITZIUM et DINDORFIUM lectio τοιοῦτό τι, auctore FRITZSCHIO in editione Dialogorum pag. 2. — *Catapl.* 19: ΧΑΡ. Νὴ Δί', ἤνπερ εἰδῇς κέλευσμά τι τῶν ναυτικῶν. ΚΥΝ. Οἶδα καὶ πολλά, ὦ Χάρων. Plura in his restant emendanda. Κέλευσμα vocabulum est κατ' ἐξοχήν maritimum. Cf. *V. H.* I. 40: ἄφνω βοή τε πολλὴ καὶ θόρυβος ἠκούετο καὶ ὥσπερ κελεύσματα καὶ εἰρεσίαι, et paulo infra, ubi de νησομαχίᾳ est sermo: κελευστὴς δ' ἐφειστήκει αὐτοῖς καὶ πρὸς τὴν εἰρεσίαν ὀξέως ἐκινοῦντο ὥσπερ τὰ μακρὰ τῶν πλοίων. Nolo plura exempla congerere, ne videar lexicographorum scrinia expilasse. Id volo, non opus est, si κέλευσμα nominatur, ναυτικόν vel τῶν ναυτικῶν addi. Quae verba a librario explicationis gratia censeas esse adiecta, aeque ac in iis, quae sequuntur, vocabulum οἶδα, otiose et ineleganter repetitum. Scripserat, arbitror, LUCIANUS: ΚΥΝ. Ἦ καὶ ὑποκελεῦσαι δεήσει; ΧΑΡ. Νὴ Δί', ἤνπερ εἰδῇς κέλευσμά τι. ΚΥΝ. Καὶ πολλά γε, ὦ Χάρων. — *Hermot.* 68: δεήσει τοίνυν σε, εἰ μέλλεις Στωϊκῶν τὸν ἄριστον εἴσεσθαι, εἰ καὶ μὴ ἐπὶ πάντας, ἀλλ' οὖν ἐπὶ πλείστους αὐτῶν ἐλθεῖν. E *Graecis* scriptoribus imprimis ISOCRATES hanc dicendi formulam exosculatur, ut εἰ καὶ μή in priore sententiae parte collocatum sequatur in posteriore ἀλλ' οὖν γε. Cf. ISOCR. *Paneg.* 171: εἰ δὲ καὶ προαπεῖπον, ἀλλ' οὖν τούς γε λόγους ὥσπερ χρησμοὺς εἰς τὸν ἐπιόντα χρόνον ἂν κατέλιπον. *Archid.* 62: ἐπίσταμαι γὰρ πρῶτον μὲν Ἀθηναίους, εἰ καὶ μὴ πάντα μεθ' ἡμῶν εἰσίν, ἀλλ' οὖν ὑπέρ γε τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας ὁτιοῦν ἂν ποιήσοντας (leg. ποιήσαντας). Secundum eandem normam in *Hermotimo* rescribas: ἀλλ' οὖν ἐπὶ τοὺς πλείστους γ' αὐτῶν ἐλθεῖν. Cui fulciendae emendationi egregie inservit alter *Hermotimi* locus, quo Isocratea hacce formula bis usus est LUCIANUS; quam semel intactam reliquere librarii, dum altera vice ab eorum iniuria est vindicanda atque in integrum restituenda. Ita enim *Her-*

Digitized by Google

moi. 82: Ὥστε δίκαιος ἂν εἴην, εἰ καὶ μὴ ὢν βελτίω ἀπέφηνα, μισθὸν παρ' ὑμῶν λαβεῖν, ἀλλ' οὖν ἐκείνων γε, ἃ μὴ δέδρακεν αἰδούμενος φιλοσοφίαν· ἐπεὶ καὶ αἱ τιτθαὶ τοιάδε λέγουσι περὶ τῶν παιδίων, ὡς ἀπιτέον αὐτοῖς ἐς διδασκάλου· καὶ γὰρ ἂν μηδέπω μαθεῖν ἀγαθόν τι δύνωνται, ἀλλ' οὖν φαῦλον οὐδὲν ποιήσουσιν ἐκεῖ (*leg.* οἴκοι) μένοντες. At scribendum ni fallor: φαῦλόν γ' οὐδὲν ποιήσουσιν. — Inter *Epigrammata* Lucianea unum recensetur, εἰς εὐτυχεῖς, (12. *Anth. Pal.* X. 35), saluberrimum haud dubie continens verissimumque praeceptum, sed levi id macula infectum:

Εὖ πράττων φίλος εἶ θνητοῖς, φίλος εἶ μακάρεσσι,
καί σευ ῥηϊδίως ἔκλυον εὐξαμένου·
ἢν πταίσῃς γ' οὐδεὶς ἔτι σοι φίλος, ἀλλ' ἅμα πάντα
ἐχθρά, τύχης ῥιπαῖς συμμεταβαλλόμενα.

Clamat sententia: ἢν πταίσῃς δ', οὐδεὶς κτέ. — Lys. *c. Eratosth.* 27: ἔπειτα τῷ ἧττον εἰκὸς ἦν προσταχθῆναι ἢ ὅστις ἀντειπών γε ἐτύγχανεν καὶ γνώμην *** ἀποδεδειγμένος. Pro γε reponendum est τε. Quo loco lacunae signum appinxi, altum editorum est silentium. At deesse aliquid et requiri ad redintegrandam sententiam, nemini admonito dubium esse poterit. Fortasse supplendum est: γνώμην ἀνταποδεδειγμένος. Cf. Aristot. *Rhet.* II. 26: δῆλον γάρ, ὅτι λύει μέν, ἢ ὁ δείξας, ἢ ὁ ἔνστασιν ἐνεγκών· ἀνταποδεικνύουσι δὲ τὸ ἀντικείμενον· οἷον, εἰ ἔδειξεν ὅτι γέγονεν, οὗτος ὅτι οὐ γέγονεν· εἰ δὲ ὅτι οὐ γέγονεν, οὗτος ὅτι γέγονεν[5]. — Lys. *c. Agorat.* 27: ἀλλὰ μὲν δὴ οὐχ ὅμοιά γε σοὶ καὶ ἐκείνοις ὑπῆρχε· πρῶτον μέν γε Ἀθηναῖοι ἦσαν, ὥστε οὐκ ἐδεδίεσαν βασανισθῆναι. Scripserat Lysias: πρῶτον μὲν γὰρ κτέ. — Isocrat. *Phil.* 22: λυπήσας δ' οὖν μετρίως (ὡς ἐμαυτὸν ἔπειθον) τοὺς ἐπιπλῆξαί μοι τολμήσαντας, τελευτῶν ὑπεσχόμην μόνοις αὐτοῖς τὸν λόγον τῶν ἐν τῇ πόλει δείξειν. Inter ὡς et ἐμαυτόν opus esse videtur, ut γε inseratur, atque in fine sententiae iure postliminii vulgata lectio remigret sedemque suam recuperet, a Bekkero in variarum lectionum receptaculum immerito ablegata: μόνοις αὐτοῖς τῶν ἐν τῇ πόλει τὸν λόγον δείξειν. At dixeris haud quidem ineptum

5) Fieri potest, ut non syllaba sed vocabulum exciderit, et Lysias scripserit: γνώμην ἐναντίαν ἀποδεδειγμένος.

Digitized by Google

esse γε hoc loco insertum, nec tamen necessario requiri. Alterum tibi dabo locum, qui, nisi eandem adhibueris medicinam, omnino intelligi nequit. Est apud XENOPH. in *Oeconom.* I. 12: Τοῦτ' αὐτὸ φαίνεται ἡμῖν, ἀποδιδομένοις μὲν οἱ αὐλοὶ χρήματα, μὴ ἀποδιδομένοις δὲ ἀλλὰ κεκτημένοις οὔ, τοῖς μὴ ἐπισταμένοις αὐτοῖς χρῆσθαι. At tu fidenter mecum legas τοῖς γε μὴ ἐπισταμένοις. — Apud ISAEUM *de Menecl. Her.* 30 (pag. 23 BEKK.): καὶ ἡμεῖς, ἵνα δὴ πραγμάτων ἀπαλλαγῶμεν, ὥς τε δηώμεθα, οὕτως ἐπιτρέπομεν, laeti gratique editores recipere debuerant speciosam DOBRAEI emendationem, ὥς γε δὴ ᾠμεθα, perperam ab ipso inventore spretam. — SOPHOCL. *El.* 1367:

σφῷν δ' ἐννέπω γε τοῖν παρεστώτοιν, ὅτι,

ubi correxeris δ' ἐννέπω γώ, habebis locum et otiosa inutilique particula liberatum, et pronomine ornatum, in gravi paedagogi oratione perquam apto. — *Oed. Tyr.* 516 ipsa codicum auctoritas mutationi egregiam fert opem. Editur enim:

εἰ γὰρ ἐν ταῖς ξυμφοραῖς
ταῖς νῦν νομίζει πρός γ' ἐμοῦ πεπονθέναι.

Codex *Med.* πρός τ' ἐμοῦ, superscripto γ' a manu secunda. Legendum est, si quid video:

ταῖς νῦν νομίζει τι πρὸς ἐμοῦ πεπονθέναι[6].

In eiusdem poetae *Antigonae* v. 241 pulcro invento vitium, quo locus premebatur, sanavit felix ille ac prudens horum morborum medicus THEODORUS BERGKIUS, cuius emendatio iis nondum mihi videtur esse labefactata, quae contra eam disputavit SCHNEIDEWINUS in *Antigonae* editione, pag. 56. Ante BERGKIUM nemini suspicio erat oborta, in versu modo excitato:

εὖ γε στοχάζει κἀποφράγνυσαι κύκλῳ,
τὸ πρᾶγμα δηλοῖς δ' ὥς τι σημανῶν νέον,

SOPHOCLIS manum librariorum culpa factam esse evanidam. At BERGKIUS ex ARISTOTEL. *Rhet.* III. 14: πάντες γὰρ ἢ διαβάλλουσιν, ἢ φόβους ἀπολύονται ἐν τοῖς προοιμίοις,

Ἄναξ, ἐρῶ μὲν, οὐχ ὅπως σπουδῆς ὑπό —
Τί φροιμιάζῃ;

SOPHOCLI restituit, quod mihi quidem vulgatae lectioni longe videtur esse anteferendum:

---

6) Cf. S. A. NABER, *de fide Andocidis orationis de Mysteriis*, p. 69.

Digitized by Google

τί φροιμιάζει κἀποφράγνυσαι κύκλῳ; —
Antig. 1055 haecce altercantes CREON et TIRESIAS convicia effundunt:

ΚΡ. Τὸ μαντικὸν γὰρ πᾶν φιλάργυρον γένος.
ΤΕΙΡ. Τὸ δ' ἐκ τυράννων αἰσχροκέρδειαν φιλεῖ.

Laevigabis scabram et hiulcam orationem, si alterum versuum hunc in modum refinxeris:

τὸ δέ γε τύραννον αἰσχροκέρδειαν φιλεῖ[7].

Vociferantium alter ubi ad alterius convicia gravioribus vehementioribusque respondet, γε particula addi solet, vel ut cum PORSONO loquar ad EURIP. *Orest.* 1234, ubi persona secunda prioris sententiam auget aut corrigit, post δέ, modo interposito modo non interposito alio verbo, sequitur particula γε. Exempla idem sat multa eo loco affert, quibus accedat ARISTOPH. *Equit.* 1168:

ἐγὼ δὲ μυστίλας γε μεμυστιλημένας

pro vulgato:

ἐγὼ δὲ μυστίλας μεμυστιλημένας.

Quam correctionem veram esse vel eiusdem usus in vicinia conspicua exempla, vv. 1171, 1178, 1190, abunde comprobant. — Omnino vitiosum, quin immo ridiculum est γέ in versu EURIP. *Helen.* 136:

φασὶν, βρόχῳ γ' ἅψασαν εὐγενῆ δέρην.

Quare vide an EURIPIDES scripserit:

φασὶν, βρόχῳ νάψασαν εὐγενῆ δέρην.

Agmen claudat EURIPIDIS locus in *Rheso*, v. 623, egregie si quid video ab uno ex amicis meis sanatus, atque in suavissimis istis disputationibus, quibus COBETO duce acriter olim et iucunde de locis philologicis διαλέγεσθαι consueramus, ad disceptationem propositus. Dicit illo loco ODYSSEUS:

Διόμηδες, ἢ σὺ κτεῖνε Θρῄκιον λεών,
ἢ 'μοὶ πάρες γε, σοὶ δὲ χρὴ πώλων μέλειν.

At ille EURIPIDI restituit:

ἢ 'μοὶ πάρασχε, σοὶ δὲ χρὴ πώλων μέλειν.

---

7) Monet me unus ex amicis, occupatam esse hanc correctionem. Nec tamen, hoc ut ita sit, eam delere fas esse iudicavi, quum cum ea, quae sequitur, in ARISTOPHANE emendatione arcte cohaereat.

Digitized by Google

Iam vero, ut telam haud imprudenter, spero, retextam tandem aliquando pertexam, et ad LUCIANI *Necyomantiam* post longam per varios scriptores peregrinationem redeam, posteriore versuum EURIPIDIS ex ipso EURIPIDE apud LUCIANUM correcto, consimili opera e priore apud EURIPIDEM e LUCIANO levis macula videtur posse abstergi. Exstat in aliquot LUCIANI codicibus *χαῖρε μέλαθρον*, omisso, quod ab initio in plerisque additum est, *ὦ*. Unde EURIPIDEM nata mihi est suspicio scripsisse, quod versum multo reddit elegantiorem:

χαῖρ' ὦ μέλαθρον πρόπυλά θ' ἑστίας ἐμῆς.

4.

Zeux. 2.

Ἐγὼ δὲ ὁ μάταιος ᾤμην, ὁπότε ἀναπηδῶντες ἐπαινοῖεν, τάχα μέν τι καὶ αὐτὸ τοῦτο προσάγεσθαι αὐτούς· ἀληθὲς γὰρ εἶναι τὸ τοῦ Ὁμήρου, καὶ τὴν νέαν ᾠδὴν κεχαρισμένην ὑπάρχειν τοῖς ἀκούουσιν.

Quicumque haec legit, vel Homerici versus, si fieri posset, haud memor, iure suo dubitare posset, an non vocabulum *καί* hoc loco prorsus sit inutile; haud eleganter usurpatum esse, nemo negabit. Simulatque vero poetae verborum meminerit, quomodo mancae orationi possit subveniri, dubius esse nullus poterit. Alludit nimirum LUCIANUS ad *Odyss.* *α.* 351 sqq.:

τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ' ἄνθρωποι
ἥτις ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται,

atque LUCIANUM arbitror non aliter scribere potuisse, atque: *ἀληθὲς γὰρ εἶναι τὸ τοῦ Ὁμήρου, ἀεὶ τὴν νέαν ᾠδὴν κεχαρισμένην ὑπάρχειν τοῖς ἀκούουσιν.* Innumeris paene locis, quibus sub ΚΑΙ, ΔΕΙ, aliis, vocabulum ΑΕΙ latet, vel quibus alio modo est obscuratum corruptumve, tres addam, etiam alio nomine dignos mihi visos, in quos animum viri docti attendant. Ac si cui videar a proposito nimium deflectere, is paulisper iudicium penes se retineat, atque per devia et excursiones munitam me videbit in viam esse rediturum. EUSEBII apud STOB. *Floril.* p. 20. 29 (*Tit.* I. 85) haec est sententia, quam cum IACOBSIO, *Lectt. Stob.* p. 23, egregiam, sed in fine

insigniter depravatam dicere non dubito: *ἄπαυστον καὶ ἀκόρεστον ἐπιθυμίην χρημάτων μὲν μήκοτε ἔχοίην, μούνων δὲ τῶν ὠφελεόντων τὴν ψυχὴν μαθημάτων ἐθέλοιμι ἃ δεῖ ἔσεσθαι.* SCHOWIUS coniecerat *ἄλις ἔσεσθαι*, cui merito repudiato IACOBSIUS substituit *ἀεὶ ἐφίεσθαι*; neque huic subcribere dubitarem, nisi ipse mihi viderer melius quid excogitasse. EUSEBIUM enim dedisse arbitror: *ἀδεὴς ἀεὶ ἔσεσθαι.* Vocabulum *ἀδεής* ea, quam volo, significatione, scilicet *haud egens, haud expers*, a scriptoribus, qualis fuit EUSEBIUS, non est alienum. Exempla STEPHANI *Thesaurus* indicabit. — Apud eundem STOBAEUM (*Append. Flor. ed.* GAISF. Tom. IV. p. 44) SOCRATIS dicterium traditur hisce verbis: *Σωκράτης πρός τινα πάντα εἰδέναι φάσκοντα καὶ πολυμάθειαν ὑπισχνούμενον, ἐτύγχανε δὲ εἰς Ἀκαδημίαν* (leg. *Ἀκαδήμειαν*) *συγκατιὼν αὐτῷ, ἐπιστὰς χωρίῳ πεφυτευμένῳ, ἤρετο αὐτὸν .... εἶτα, ἔφη, σὺ ἐν τῇ σεαυτοῦ ψυχῇ οὐδὲ μικρὸν τόπον παραλιπὼν, ἀλλὰ ἀεὶ ἄλλοις μαθήματα σωρεύων, οἴει τινα καρπὸν ἐξ αὐτῶν δρέψασθαι*; Olim scriptum fuisse suspicor *ἄλλα δ' ἐπ' ἄλλοις μαθήματα σωρεύων.* In fine sententiae pro *δρέψασθαι* necessario requiritur *δρέψεσθαι*[8]. Tertius iam in censum veniat PHOTII locus in *Lexico*, pag. 591. 4 (PORS.): *Τὶς ἐν Κύδωνος: ἐπὶ τῶν φιλοφρόνως δεχομένων τοὺς ξένους· ἀπὸ Κύδωνος Κορινθίου φιλοφρόνως διατεθέντος.* PHOTII glossarii ea pars quae est ab *Λε* usque ad *Επ* si aetatem tulisset, haud mirarer, si in priore libri parte *κατὰ στοιχεῖον* genuinum proverbium haberemus servatum et integrum, quod hic ab initio mutilum proponitur[9]. In proverbium abierat Cydonis hospitalitas, non quod *τὶς ἦν ἐν Κύδωνος* — hoc enim vel

---

[8]) Scriptis haec iam erant mandata, quum alteram STOBAEI Gaisfordiani editionem mihi liceret inspicere. Vidi in GAISFORDI annotatione (Tom. II. pag. 788), HALMIUM coniecisse *ἄλλα ἀεὶ ἄλλοις σωρεύων.* Nec tamen meam opinionem desero, quum et verbum *σωρεύειν* utramque constructionem admittat, et mea correctio totius sententiae structuram videatur reddere expeditiorem et elegantiorem.

[9]) Id compluries factum est apud PHOTIUM. Unum adducam exemplum. Legimus pag. 213. 23: *Λελάφασιν· οἷον πεπώκασιν.* Idem pag. 214. 13: *Λέμφας: πέπωκας.* Scriptum erat, nisi fallor, in libro, quo fonte usus est, *λέλαφας*, sed litterarum ductu simili deceptus est doctus scilicet grammaticus (*ΛΕΜΦΑΣ — ΛΕΛΑΦΑΣ*).

Digitized by Google

ἀξένοις interdum accidit —, sed quoniam erat, opinor, *ἀεί τις ἐν Κύδωνος*, quoniam CYDONIS domus hospitum numquam erat vacua. Atque hoc, crede mihi, circumferebatur proverbium, quod, quum *ἐμμέτρως* solerent *παροιμιάζεσθαι*, ita fortasse audiebat:

Ἀεί τις ἐν Κύδωνός (ἐστιν?) οἰκίᾳ[10].

HOMERI verbis, *Graecae* sapientiae et humanitatis communis inexhaustique fontis, LUCIANUS innumeris paene locis hortulos suos irrigavit, quorum duos addam ei, quem e *Zeuxide* produxi, leviter et ipsos, ut mihi quidem videtur, corruptos[11]. In *Alex.* 41 haec leguntur: *Προλέγων δὲ πᾶσιν ἀπέχεσθαι παιδίου συνουσίας, ὡς ἀσεβὲς ὄν, αὐτὸς τοιόνδε τι ὁ γεννάδας ἐτεχνάσατο.* Exulet forma a *τεχνάζω* derivata, cuius verbi medium usus est perquam rari, atque sedem suam recuperet Homerica forma *ἐτεχνήσατο*, quam LUCIANUM arbitror ab HOMERO esse mutuatum, *Od. ε.* 529:

τόφρα δὲ φάρε' ἔνεικε Καλυψὼ δῖα θεάων
ἱστία ποιήσασθαι· ὁ δ' εὖ τεχνήσατο καὶ τά.

Iup. Trag. 37 in LUCIANUM nondum est receptum, quod in editionibus HOMERI omnibus correctum est quodque iam omnes ut verum sunt amplexi. Accusat DAMON deos hisce: *Ἀλλὰ δῆλοί εἰσιν ἀποδημοῦντες ὑπὲρ τὸν Ὠκεανὸν ἴσως μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας· ἔθος γοῦν αὐτοῖς συνεχῶς ἰέναι παρ' αὐτοὺς μετὰ δαῖτα, καὶ αὐτεπαγγέλτοις ἐνίοτε.* Scribendum est *κατὰ δαῖτα*, ut

---

10) Exstat proverbiorum metricorum magna copia; in aliis, quae pedestri oratione circumferuntur, metrum est restituendum. Exstat v. c. MACARII glossa, quam legi apud WALZIUM ad ARSENIUM, pag. 145. Quae ita fere videtur esse disponenda: *Δεινὰ τὰ δεινά. ἐπὶ τῶν σφόδρα χαλεπῶν· τὸ δὲ τέλειον· Τὰ δεινὰ δεινά, δεινότερα δὲ Δεινίου*, vel, quod KIEHLIO haec legenti visum est:

Τὰ δεινὰ δεινά, δεινότερος δὲ Δεινίας.

Eodem modo versum demonstravi in iis, quae proverbii modo afferuntur apud HERACLITUM, *Alleg. Hom.* p. 11:

ἥλιος Ἀπόλλων, ὁ δέ γ' Ἀπόλλων ἥλιος.

11) Qui in LUCIANI libello *De Saltut.* 85 excitatur versus Homericus: *ὥστε οὐδὲν δεήσομαι τὸ τῆς Κίρκης ἐκεῖνο πρὸς σὲ εἰπεῖν τό·*

Θαῦμά μ' ἔχει, ὡς οὔτι πιὼν τάδε φάρμακ' ἐθέλχθης,

is et hic et apud HOMERUM, *Od. κ.* 326, levi mutatione ita videtur esse constituendus:

Θαῦμά μ' ἔχει πῶς οὔτι πιὼν τάδε φάρμακ' ἐθέλχθης·

est in loco Homerico, quem LUCIANUS tetigit, *Il.* A. 424. Quamvis haud ita confidenter dixerim, a librariis nec ab ipso LUCIANO vitium fuisse commissum. Quam negligenter enim *οἱ ἐπίγονοι* in poetarum verbis excitandis fuerint versati, quam foeda aequalium, a prisca Graecitate mirum quantum abhorrentia vitia veterum vatum fragmentis adsperserint, nemo melius docebit PLUTARCHO, qui notissimum oraculum de sorte CROESI, quod est apud HERODOT. I. 47:

Οἶδα δ' ἐγὼ ψαμμοῦ τ' ἀριθμὸν καὶ μέτρα θαλάσσης[12],
Καὶ κωφοῦ συνίημι, καὶ οὐ φωνεῦντος ἀκούω,

hunc in modum, sui temporis Graeculorum illato soloecismo, nobis corrupit, *De Garrul.* 20, p. 512 E: *Ὁ γὰρ θεός, ᾧ λατρεύει,*

καὶ κωφοῦ ξυνίησι καὶ οὐ λαλέοντος[13] *ἀκούει.*

5.

Cuius modo mentionem feci LUCIANI eiusque aequalium *συγκρητισμοῦ*, quo et veterum fragmentis serioris aetatis vitia inferunt, et vocabulis poeticis et obsoletis ipsorum orationem farciunt, is optime iis locis deprehenditur, quibus invitis Musis ipsi versus pangere sunt conati. Vocabula Homerica, Tragica, *Attica τῇ κοινῇ* adsuuntur, neque vitiorum metricorum et prosodiacorum expertes sunt versus Lucianei. Nec tamen arbitror,

---

12) Transpositis vocabulis claudicanti versui poterit subveniri. Legatur:

Οἶδα δ' ἀριθμὸν ἐγὼ ψαμμοῦ καὶ μέτρα θαλάσσης.

De ipso oraculo non sine fructu poterit conferri BOECKHII *Corpus Inscriptionum* N° 1724.

13) Ipse LUCIANUS in eodem verbo *λαλεῖν*, quod veteribus idem fere erat, atque *φλυαρεῖν* (cf. instar omnium EUPOLIDIS versus: *Λαλεῖν ἄριστος, ἀδυνατώτατος λέγειν*) identidem est lapsus. In *Vit. Auct.* 3, ut uno exemplo defungar, imprudenti excidit: *τὸ μὲν πρῶτον ἡσυχίῃ μακρῇ καὶ ἀφωνίῃ καὶ πέντε ὅλων ἐτέων λαλέειν μηδέν.* Voluit *διαλέγεσθαι.* Plura exempla IACOBITZII index ostendet. At SOPHOCLES immerito eiusdem facinoris est accusatus. Qui putabatur cecinisse, quae exstant in *fragm.* 667 (DIND.):

αἰδὼς γὰρ ἐν κακοῖσιν οὐδὲν ὠφελεῖ.
ἡ γὰρ σιωπὴ τῷ λαλοῦντι σύμμαχος.

Nihil certius esse potest, quam ipsam SOPHOCLIS manum nuper revocasse COBETUM emendando:

ἡ γὰρ σιωπὴ τἀγκαλοῦντι σύμμαχος.

Digitized by Google

a LUCIANO posse profectum esse epigramma, quod in Lucianeis recensetur, 18 (*Anth. Pal.* XI. 274):

Εἰπέ μοι εἰρομένῳ, Κυλλήνιε, πῶς κατέδυνε
Λολλιανοῦ ψυχὴ δῶμα τὸ Φερσεφόνης;

LUCIANUM enim proprium nomen haud dubie docuerat, in vocabulis, qualia sunt Μαρκιανὸς, Ἀδριανὸς, Καλπουρνιανός similibus penultimam esse longam, ideoque nondum me poenitet, in *Ver. Hist.* II. 28 pro Λουκιανός reposuisse:

Λυκῖνος τάδε πάντα φίλος μακάρεσσι θεοῖσιν
εἶδέ τε καὶ πάλιν ἦλθεν ἑὴν ἐς πατρίδα γαῖαν.

LOLLIĀNOS et LUCIĀNOS illis malim relinquere poetarum filiis, qui huiusce generis penthemimeres dactylicas cecinerunt, quales ex *Anthologia* animi causa aliquot expiscatus in Adversaria mea retuli, κοίτας ἀνεξόμεθα vel τὴν θεὸν ἐκδέδυκας vel ἔχθραν ἐπεσπασάμην, vel qui omnium est speciosissimus, ἔχων θρίδακας. At pulcrum versuum Lucianeorum specimen habes in *Alex.* 50, in quo nescio quid magis mireris, eclecticismum, quo sua singulis poetis vocabula surripiuntur, an audaciam, qua πρὸς τὸ κεχηνὸς τοῦ ῥυθμοῦ leges spernuntur, quas consuetudo sanctas nec temere spernendas tulerat. Non mihi parco, quin totum carmen transcribam:

δίζεαι ὅστις σὴν ἄλοχον μάλα πάγχυ λεληθώς
καλλιγένειαν ὑπὲρ λεχέων σαλαγεῖ κατὰ δῶμα;
δοῦλος Πρωτογένης, τῷ δὴ σύ γε πάντα πέποιθας.
ὤπυιες γὰρ ἐκεῖνον, ὁ δ' αὖθις σὴν παράκοιτιν,
ἀντίδοσιν ταύτην ὕβρεως ἰδίας ἀποτίνων.
ἀλλ' ἐπὶ σοὶ δὴ φάρμακ' ἀπ' αὐτῶν λυγρὰ τέτυκται,
ὡς μήτ' εἰσαΐοις μήτ' εἰσοράοις ἃ ποιοῦσιν.
Εὑρήσεις δὲ κάτω ὑπο σῷ λέχει ἀγχόθι τοίχου
πρὸς κεφαλῆς· καὶ σὴ θεράπαινα σύνοιδε Καλυψώ.

Dixeris se ipsum subsannantem rosisse LUCIANUM, quum in *Lexiphane* 20 scriberet: καὶ ἡμᾶς τοὺς προσομιλοῦντας καταλιπὼν πρὸ χιλίων (leg. ὡς πρὸ χιλίων) ἐτῶν ἡμῖν διαλέγεται διαστρέφων τὴν γλῶτταν καὶ ταυτὶ τὰ ἀλλόκοτα συντιθεὶς καὶ σπουδὴν ποιούμενος ἐπ' αὐτοῖς, ὡς δή τι μέγα ὄν, εἰ ξενίζοι καὶ τὸ καθεστηκὸς νόμισμα τῆς φωνῆς παρακόπτοι. Sed turpius idem peccavit in altero *Alexandri* loco, ἔμμετρα φθεγγόμενος, τὰ μέλλοντα προθεσπίζων, ut est in *Philopseude.* Ex oraculis, quae

Digitized by Google

plebeculam decepturus panxit ALEXANDER, unum (*Alex.* 24) ita sonat:

Τιέμεναι κέλομαι τὸν ἐμὸν θεράποντ' ὑποφήτην·
οὐ γάρ μοι κτεάνων μέλεται ἄγαν, ἀλλ' ὑποφήτου.

At producitur, o bone, vocabuli *ἄγαν* syllaba extrema, nisi qui ex *Anthologiae* poetis excusationem vitii metrici velit petere. Fieri potest, ut librarii impegerint, sed vix credo. Ipsum LUCIANUM credo esse culpandum, qui facile vitare potuerat soloecismum scribendo:

οὐ γάρ μοι κτεάνων μέλεται τόσον, ἀλλ' ὑποφήτου.

Neque dialectologiae, ut hoc vocabulo utar, peritiorem fuisse coniicias LUCIANUM, quam rei metricae et prosodicae, siquidem ab eo commissa sunt vitia, quae sat multa conspicua sunt in dialogis aut omnino aut aliquam partem *Ionica* dialecto conscriptis. Quam rem postea accuratius tractaturus, iam in aliquot e *Vitarum Auctione* petitis exemplis observationis veritatem ostendam. *Vit. Auct.* 3: Ἐν *Αἰγύπτῳ παρὰ τοῖς ἐκεῖ σοφοῖσι. Leg. τοῖσι.* — *Ibid.* 4: Εἶτ' *ἐπὶ τουτέοισιν ἀριθμέειν. Leg. τουτοῖσι.* — *Ibid.* 6: Τὰ *δ' ἀμφὶ δίαιταν ὁποῖος* (*leg.* *ποῖος*) *εἶ*; ΠΥΘ: Ψ*υχήϊον* (*leg.* *ψυχηρόν*) *μὲν οὐδὲ ἓν σιτέομαι, τὰ δ' ἄλλα πλὴν κυάμων.* ΑΓΟ: Τ*ίνος εἵνεκα* (*leg.* *ἕνεκα*); *ἢ μυσάττῃ τοὺς κυάμους*; ΠΓΘ: Οὐ*κ, ἀλλὰ ἱροί εἰσι καὶ θωυμαστὴ αὐτέων* (*leg.* *αὐτῶν*) *ἡ φύσις κτέ.* — *Ibid.* 14: *καὶ οὐδὲν αὐτῶν ὅτι μὴ ἐπικήριον.* Est vox nihili *ἐπικήριον* pro *ἐπίκηρον.* Haec vero horumque similia utrum ab ipso LUCIANO an a librariis sint profecta, haud facile certo quis diiudicabit[14]; itaque antiquissimum erit, indicare vitia nec tamen in ipso textu corrigere. Sed redeo ad LUCIANUM poetam, versus tractaturus emendaturusque, quibus in *Iove Tragoedo*, quem dialogum pulcherrimis salsissimisque annumero, HERMES deos ad concilium convocat (*Iup. Trag.* 6):

μήτε τις οὖν θήλεια θεὸς . . . μήτε τις ἄρσην
μηδ' αὐτῶν ποταμῶν μενέτω νόσφ' Ὠκεανοῖο

---

[14]) Tetigit rem, nec tamen omnino absolvit GUILIELMUS DINDORFIUS in *Commentatione de dialecto* HERODOTI, qua suam HERODOTI editionem (DIDOT) ornavit, pag. XLIV sqq. Cui pro certo videtur stare, quaecumque contra dialectorum normam sunt peccata, librariis neque ipsi LUCIANO esse imputanda.

Digitized by Google

μηδέ τε νυμφάων, ἀλλ' ἐς Διὸς ἔλθετε πάντες
εἰς ἀγορὴν, ὅσσοι τε κλυτὰς δαίνυσθ' ἑκατόμβας,
ὅσσοι τ' αὖ μέσατοι ἢ ὕστατοι ἢ μάλα πάγχυ
νώνυμνοι βωμοῖσι παρὰ κνίσηεσι κάθησθε.

Parodia, ut recte monuit SOLANUS, ex variis HOMERI locis est concinnata; quos singulos proponam, quo melius iudicare liceat de arte, qua MERCURII *κήρυγμα* LUCIANUS composuerit. Cf. *Il.* Θ. 7:

μήτε τις οὖν θήλεια θεὸς τόγε μήτε τις ἄρσην.
πειράτω διακέρσαι ἐμὸν ἔπος.

Il. Υ. 7:

οὔτε τις οὖν ποταμῶν ἀπέην νόσφ' Ὠκεανοῖο
οὔτ' ἄρα νυμφάων.

Il. Υ. 10:

ἐλθόντες δ' ἐς δῶμα Διὸς νεφεληγερέταο.

Posset, quem operae non poeniteret, singulis fere, quibus usus est vocabulis, auctorem HOMERUM excitare. Sed nil opus est. Claudicare primum versuum Lucianeorum nemo non vidit. Lacunae explendae quae facta sunt pericula, sat fuere infelicia. Scripserunt, HOMERUM secuti: *μήτε τις οὖν θήλεια θεὸς τόγε κτέ*, aut *θεὸς καὶ μήτε*, alterum altero ineptius. Nemo profecto tam plumbeum LUCIANUM fuisse serio contendet, qui *τόγε*, apud HOMERUM aptissimum, suis ineptissime intulerit. De *καὶ μήτε* praestat tacere. Duae locum expediendi statui possunt rationes; aut, quod visum est LEHMANNO, mancum ipse LUCIANUS et claudicantem versum dare voluit, ut verum esset, quod de se HERMES erat professus: *ἐγὼ δὲ ἥκιστα ποιητικός εἰμι, ὥστε διαφθερῶ τὸ κήρυγμα, ὑπέρμετρα καὶ ἐνδεᾶ ξυνείρων*[15], aut periit vocabulum, in Homerici *τόγε* locum a LUCIANO suffectum, nec ita facile poterit restitui. Multo facilius alteri versuum poterit subveniri, *αὐτῶν* in duas partes dirimendo, atque *αὖ τῶν* scribendo. Omnium vero gravissimus morbus extremum ver-

---

15) Idem queritur ac de se fatetur APOLLO, *Iup. trag.* 30, his verbis: *ὅμως δὲ καὶ οὕτω γυμνὸς ἐκείνων καὶ ἄσκευος πειράσομαι προειπεῖν, ὁπότερον* (*leg.* *ὁποτέρων*) *τὸ κράτος ἔσται· ἀνέξεσθε δὲ, εἰ μὴ ἔκμετρα λέγοιμι.* Ratio editores videtur fugisse, quum pro vulgato *ἔμμετρα* e codice *Gorlicensi* *ἔκμετρα* reciperent. Aut retinenda est vulgata lectio, aut deleto *μή* scribendum *ἔκμετρα*.

Digitized by Google

sum invasit. Quid enim, quaeso, est *βωμοῖσι κάθησθε*, quomodo quis potest *βωμοῖσι καθῆσθαι?* Senserat vitium F. GUYETUS, atque coniecerat: *ἐν βωμοῖς παρὰ κνίσσαις*. Quem, ut erat vir sagacissimus, non ut metro, quod REITZIO visum est, sed ut sententiae laboranti opem ferret, ita statuisse arbitror. Sed quum *νωνύμοις*, quod olim legebatur, iam recte formae *νωνύμνοις* locum cesserit, de recipienda GUYETI coniectura non amplius sermo esse potest. Emendatum locum praebebit collata IOVIS querimonia, quam de hominum impietate rerumque divinarum socordia hisce verbis decantat in *Bis Accus.* 2: *Ἢν γάρ τι καὶ μικρὸν ἐπινυστάξωμεν, ἀληθὴς εὐθὺς ὁ Ἐπίκουρος, ἀπρονοήτους ὑμᾶς ἀποφαίνων τῶν ἐπὶ γῆς πραγμάτων, καὶ ὁ κίνδυνος οὐκ εὐκαταφρόνητος, εἰ ταῦτα οἱ ἄνθρωποι πιστεύσουσιν αὐτῷ, ἀλλ' ἀστεφάνωτοι μὲν ἡμῖν οἱ ναοὶ ἔσονται, ἀκνισωτοὶ*[16] *δὲ αἱ ἀγυιαὶ, ἄσπονδοι δὲ οἱ κρατῆρες, ψυχροὶ δὲ οἱ βωμοὶ καὶ ὅλως ἄθυτα καὶ ἀκαλλιέρητα καὶ ὁ λιμὸς πολύς.* Videsne iam in illis versibus:

ὅσσοι τ' αὖ μέσατοι ἢ ὕστατοι ἢ μάλα πάγχυ
νώνυμνοι βωμοῖσι παρὰ κνίσῃσι (*Cod.* O apud LEHMANNUM *κνίσσοισι*) *κάθησθε*

pellucentem veram lectionem? Aut nihil satis certum est et exploratum, aut scripsit LUCIANUS:

νώνυμνοι βωμοῖσι παρ' ἀκνίσοισι κάθησθε[17].

---

16) De forma *ἀκνισωτός*, quam tuetur AESCHYLOque vindicat Grammaticus apud BEKKERUM, *Anecd.* I. p. 368, subdubito an sit germana et Graeca.

17) Permultis locis notum est vitia inde fuisse orta, ut aut vocabula male sint dirempta, aut plura vocabula in unum coaluerint, vel unum in plura sit dissectum. Paucula quaedam huius morbi dabo eademque sanabo exempla: LUCIAN. *Hermotim.* 74: *καὶ τίς ἔτι ἂν ἀπιστήσειε ταῦτα λέγοντι αὐτῷ; ἀκόλουθα γὰρ τῇ ἀρχῇ, περὶ ἧς ἐχρῆν εὐθὺς σκοπεῖν, εἴπερ δεκτέα, καὶ εἰ συγχωρητέα οὕτως ἔχειν.* Legatur *εἰ παραδεκτέα*. — *Alex.* 6: *Πελλαία δὲ ἦν ἐκείνη, πάλαι μὲν εὐδαίμονος χωρίου κατὰ τοὺς τῶν Μακεδόνων βασιλέας, νῦν δὲ ταπεινοὺς καὶ ὀλιγίστους οἰκήτορας ἔχοντος.* Scripserat LUCIANUS: *ὀλίγους τούς*. — *Iup. trag.* 34 *Ἀλλ' ὅπερ ἡμῖν δυνατώτατον, εὐχώμεθα ὑπὲρ αὐτοῦ.* — Quid vocabuli *δυνατώτατον*? Mecum revoca *δύνατον μόνον*. GALL. 24: *Παράδοξα γὰρ καὶ οὐ πάντη πιστὰ φής.* Restituendus est elegans Atticismus: *πάνυ τι πιστά*. Cf. annotat. ad *Tim.* 2. — Annectam unum PHOTII locum in *Lexico*, ridiculum in modum corruptum, pag. 408. 24 (*Pors.*): *Πέμπται πέντε καὶ Αἰολεῖς καὶ Ἴωνες καὶ Ἀττικοί.* Voluit, opinor, *Πέμπε, τὰ πέντε κτέ.*

Digitized by Google

'Ακνίσους βωμοὺς serioribus temporibus *Graecis* haud raros fuisse nec inauditos, probabit Archiae epigramma (*Anth. Pal.* X, 7), quod, quum illustrando Luciani loco egregie possit inservire, totum describam:

Τοῦδέ με κυματοπλῆγος ἐπὶ σκοπέλοιο Πρίηπον
 ναῦται Θρηΐκίου θέντο πόρου φύλακα.
πολλάκις οἷς ἤϊξα ταχὺς καλέουσιν ἀρωγός,
 ξεῖνε, κατὰ πρύμνης ἡδὺν ἄγων Ζέφυρον. –
τοὔνεκεν οὔτ' ἄκνισσον (leg. ἄκνισον), ὅπερ θέμις, οὐδ' ἐπιδευῆ
 εἴαρος ἀθρήσεις βωμὸν ἐμὸν στεφάνων.
ἀλλ' αἰεὶ θυόεντα καὶ ἔμπυρον· οὐδ' ἑκατόμβη
 τόσσον, ὅσον τιμὴ δαίμοσιν ἁνδάνεται.

Alter *Anthologiae* poëta, Automedon (*Anth. Pal.* XI. 324), Apollinem introduxit, Arrium ἀκνίσου βωμοῦ νεώκορον appellantem.

6.

Quae in proverbium apud nostrates abiit de ovo Columbi narratio, ea, quum *Graecos* scriptores versarem, identidem ob animum est obversata cogitanti, quam multa Columbi illo artificio neque difficiliora neque hercle obscuriora viros doctos fefellerint, donec ab uno reliquis feliciore commonefacti veritatem ipsa simplicitate fulgentem et conspicuam agnoverint, quam multa haud dubie nos quoque ludificentur, quae simul atque erunt illustrata et demonstrata pudebit ipsos non olim invenisse. E Stobaei *Floril. Append.* (II. p. 718 *ed. alter.*) irrepserat *Graecus* poëta Sophilus; qui in oblivionem, a qua librariorum benignitate erat vindicatus, iussus est remigrare, ex quo Meinekius indicavit, versus eo loco excitatos Sophoclis esse in *Oed. Col.* 806, 807, atque Sophilum poëtam merum esse scribarum figmentum. Merito omnes plaudent. Iidem e Sophoclis fragmentis expellant, quod apud Dindorfium (*Poët. Scen.* fr. 917) e *Grammatico Coisliniano pag.* 237 est receptum: Ὄγμος: ἡ κατὰ στίχον ἔφοδος τῶν θεριστῶν καὶ ὄγμοι σταχύων: καὶ Σοφοκλῆς ὀστιβογμεύς φησι καὶ ἐπόγμιος Δημήτηρ, ἔφορος τοῦ θέρους. Monstrum illud vocabuli in duas partes dissecent στίβον ὀγμεύει legendo, et persuasum sibi habeant (cf.

Digitized by Google

I. C. VAN DER WULP, *Observatt. Crit.* p. 49), SOPHOCLIS locum respici in *Philoctete* 163:

στίβον ὀγμεύει τόνδε πέλας που.

Iidem mecum vitia aliquot tollant e LUCIANO, inde, si quid video, orta, quod locorum, quos imitatus erat scriptor vel laudavit, non recte meminerunt editores. Quae correxisse vix maiori videtur esse posse laudi, ac si qui in, rem amissam, multis quaerentibus, forte fortuna incidit. In LUCIANI *Gallo* 4: τὸ ἴσον ἠσεβηκέναι κυάμους φαγόντα ὡς ἂν εἰ τὴν κεφαλὴν τοῦ πατρὸς βεβρώκεις, viderunt editores ad versum alludi in *Pythagoraeico* quodam carmine obvium, atque servatum a CLEMENTE ALEXANDRINO, *Strom.* l. III. pag. 187. 14 SYLB.:

Ἶσόν τοι κυάμους τρώγειν κεφαλάς τε τοκήων.

Dixeris, qui CLEMENTE ALEXANDRINO tam feliciter utuntur ad LUCIANUM illustrandum, eosdem EURIPIDEM haud dubie memoriter tenere Erras toto coelo. Si enim vidissent, in *Epist. Saturn.* 35: Καὶ εἴ σοι ταῦτα καταψεύδεσθαι αὐτῶν δοκοῦμεν, τὸν ὑμέτερον παράσιτον ἀναμνήσθητι, τὸν Ἰξίονα, ὃς ἀξιωθεὶς κοινῆς τραπέζης, ἀξίωμα ἴσον ἔχων ὑμῖν τῇ Ἥρᾳ μεθυσθεὶς ἐπεχείρει ὁ γενναῖος, LUCIANUM alludere ad EURIPIDIS *Orest.* v. 9, quin integrum versum excitare:

κοινῆς τραπέζης ἀξίωμ᾽ ἔχων ἴσον,

non potuissent non intelligere, ἀξιωθεὶς illud, quod vocabulorum constructionem impedit et pessumdat, a stupido librario adiectum, atque e textu esse pellendum [18]. Alterum exemplum

---

18) Recte a nonnullis LUCIANI editoribus *Imag.* 12: Οὐκοῦν, ὦ Πολύστρατε, μῦθον ἀντὶ μύθου ἄμειψαι αὐτῷ τῷ μέτρῳ, φασίν, ἢ καὶ λῷον revocatum est λώϊον, quum scriptor HESIODI auctoritate sit usus, *Opp.* 350:

εὖ δ᾽ ἀποδοῦναι
αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον, αἴ κε δύνηαι.

At debuerant iidem *Pro Imag.* 19: Ἀλλὰ πῶς ἐπῄνεσε ποιητὴς εὐδόκιμος τὸν Γλαῦκον, οὐδὲ Πολυδεύκεος βίαν φήσας ἀνατείνασθαι ἂν αὐτῷ ἐναντίας τὰς χεῖρας οὐδὲ σιδάρεον Ἀλκμήνας τέκος poëtae ἀντείνασθαι restituere, quem SIMONIDEM *Ceum* fuisse sagaciter vidit MEINEKIUS. Turpius est, quod apud PLUTARCHUM, *d. aud. poët.* pag. 21. A commiserunt editores in fragmento PINDARI, quod pertinaciter edere pergunt hunc in modum depravatum:

Τῷ πὰρ δίκαν
γλυκεῖ πικροτάτα μένει τελευτά.

Digitized by Google

e prosae orationis scriptore petam. Ita LUCIANUS in *Lexiphane* 14: *Μετὰ δὲ τὸν ποτὸν συνυθλήσομεν οἷα καὶ ἅττα εἰώθαμεν· οὐ γὰρ ἄκαιρον δήπουθεν ἐνοινοφλύειν* (*leg.* *ἐν οἴνῳ φλύειν*). *Ἐπαινῶ τοῦτο, ἦν δ' ἐγώ, καὶ γὰρ ὅτιπερ ὄφελός ἐσμεν τῆς Ἀττικίσεως ἄκρον*[19]. *Εὖ λέγεις, ἦ δ' ὃς ὁ Καλλικλῆς· τὸ γὰρ ἐρεσχηλεῖν ἀλλήλους συχνάκις λάλης θηγάνη γίγνεται. Ἐγὼ δέ, ἦ δ' ὃς ὁ Εὔδημος — κρύος γάρ ἐστιν — ἥδιον ἂν εὐζωροτέρῳ ὑποπυκνάζοιμι κτέ.* Nolo in dialogo, qualis est *Lexiphanes*, id urgere, hoc unico per totam Graecitatem loco vocabulum *ὑποπυκνάζω* legi, licet in hacce *λέξεων Ἀττικῶν* quasi *συναγωγῇ* LUCIANUM haud facile arbitrer usum esse vocabulo, quod ipse finxerit nec ab hoc vel illo veterum scriptorum *Atticorum* mutuo sumpserit. Quibuscunque vero per *Atticos* scriptores locis potandi commessandique fit mentio, innumeris fere iis, eorum nullum scio illo suaviorem, quo SOCRATES suam de bibendo, si qui rite velit potare, sententiam exponit apud XENOPHONTEM, *Conviv.* II. 26. Ibi in aliis ita iocatur: *Οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς, ἢν μὲν ἀθρόον τὸ ποτὸν ἐγχεώμεθα, ταχὺ ἡμῖν καὶ τὰ σώματα καὶ αἱ γνῶμαι σφαλοῦνται, καὶ οὐδ' ἀναπνεῖν, μὴ ὅτι λέγειν τι δυνησόμεθα· ἢν δ' ἡμῖν οἱ παῖδες μικραῖς κύλιξι πυκνὰ ἐπιψεκάζωσιν (ἵνα καὶ ἐγὼ ἐν Γοργιείοις ῥήμασιν εἴπω) οὕτως οὐ βιαζόμενοι ὑπὸ τοῦ ποτοῦ μεθύειν, ἀλλ' ἀναπειθόμενοι, πρὸς τὸ παιγνιωδέστερον ἀφιξόμεθα.* Mihi quidem exploratum est, LUCIANUM XENOPHONTEM auctorem secutum in *Lexiphanis* loco scripsisse *ὑποψεκά-*

Verum ipse PINDARUS eos docere potuerat, ISTHM. VII. v. 47 (BERGK. *ed. alt.*).

τὸ δὲ πὰρ δίκαν
γλυκὺ πικροτάτα μένει τελευτά.

Omnino poëtarum fragmenta, quibus ille PLUTARCHI libellus suapte natura est refertus, haud exiguam partem vitiis scatet, quae nullo negotio editores tollere potuerant. Quos, ut unum e multis eligam, dormitasse dixeris, qui pag. 21. B. in versu:

Οὐδὲν κακίων πτωχός, εἰ καλῶς φρονοῖ,

φρονεῖ scribendo duplex vitium corrigere neglexerint.

19) Ut re vera dici possint *ἀττικίζειν*, videtur vocabulum *ἄκρος* in fine sententiae esse delendum. Tum demum genuinus Atticismus, qui in locutione *ὅτιπερ ὄφελός ἐστι* cernitur, est instauratus. Vocabulum *ἄκρος* LUCIANO vindicat RUHNKENIUS (in schedis MSS, de quibus vid. *Mnemos.* II. pag. 252) in libello *de Paras.* 42: *Αἰσχίνης μέντοι ὁ Σωκρατικός, ὁ τοὺς μακροὺς καὶ ἀστείους διαλόγους γράψας, ἧκέ ποτε εἰς Σικελίαν.* Pro *μακροὺς* ille legi iubet *ἄκρους*.

Digitized by Google

ζοιμι, atque hoc argumento fortasse posset uti, qui contenderet, XENOPHONTEM eo loco non *ἐπιψεκάζωσιν* dixisse, sed *ὑποψεκάζωσιν*, cui opinioni suffragatur I. POLLUX VI, 2, 19: *ὑποπίνειν, ὃ καὶ ὑποψεκάζειν λέγουσιν.* VI. 30: *τὰς κύλικας ἐν κύκλῳ περιελαύνειν, πυκνὸν ὑποψεκάζειν.*

Quum a poëtis sponte ad prosae orationis scriptores sim delapsus, finem huicce quaestionum Lucianearum particulae primae imponam restituendo Atticismum[20] locis aliquot, quibus a LUCIANO quaesitus, sed a librariis est pessumdatus. Inclytus in paucis est DEMOSTHENIS in *Philippica tertia* (9. 31 BEKK.) locus, quo conviciis criminibusque, quae magna multaque in PHILIPPUM erat iaculatus, cumulus accedit numerosa haecce peroratio: *ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ Φιλίππου καὶ ὧν ἐκεῖνος πράττει, οὐχ οὕτως ἔχουσιν, οὐ μόνον οὐχ Ἕλληνος ὄντος, οὐδὲ προσήκοντος οὐδὲν τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλ' οὐδὲ βαρβάρου ἐντεῦθεν, ὅθεν καλὸν εἰπεῖν, ἀλλ' ὀλέθρου Μακεδόνος, ὅθεν οὐδ' ἀνδράποδον σπουδαῖον οὐδὲν ἦν πρότερον πρίασθαι.* Inde quicumque indignabundus hominem voluit notare, quo vix alter possit esse nequior, *ὄλεθρον* eum appellat, atque omnium optime LUCIANUM hanc dicendi formulam nosse par est, qui DEMOSTHENIS magniloquentia ignaviam fuisse maiorem demonstraturus, hoc eodem, quem modo produxi, *Philippicorum* loco utitur *De Paras.* 42. Quem identidem est imitatus ac secutus, ut *Dial. Mort.* 9. 4: *Πλὴν ἀλλὰ πολὺ ἐκείνων ἀξιώτερος κληρονομεῖν, εἰ καὶ βάρβαρος ἦν καὶ ὄλεθρος.* — *Alex.* 11: *Καὶ οἱ ὄλεθροι ἐκεῖνοι Παφλαγόνες.* — *De Saltat.* 5: *καὶ ἐπαίνους ἀπρεπεστάτους ἐπιβοῶντα ὀλέθρῳ τινὶ ἀνθρώπῳ.* — *Iup. Trag.* 43: *καίτοι οὐκ ὀλίγων ταλάντων ὁ Σαρδιανὸς ἐκεῖνος ὄλεθρος.* Iam vero haud

[20]) Non possum, quum de Atticismo mentio sit inhibita, a me impetrare, quin ridiculum glossema indicem in libello *Quom. Hist. Conscrib. sit*, quod non dudum a viris doctis cancellis saeptum aut omnino deletum esse magnopere miror. Ridet *cap.* 32 LUCIANUS eos rerum scriptores, qui numero librorum aut opusculorum inscriptionibus gravitatem auctoritatemque affectent: *καὶ γὰρ αὖ καὶ αὐτα παγγέλοια· τοῦ δεῖνος Παρθικῶν νικῶν τοσάδε· καὶ αὖ Παρθίδος πρῶτον, δεύτερον, ὡς Ἀτθίδος δῆλον ὅτι. Ἄλλος ἀστειότερον παρὰ πολὺ — ἀνέγνων γάρ — Δημητρίου Σαγαλασσέως Παρθονικικά.* Deprehendimus ipsisque auribus tenemus Grammaticum suis doctis videlicet annotationibus (*ὡς Ἀτθίδος δῆλον ὅτι*) exemplaria Graeca adulterantem. Quas iure nostro repudiamus et reiicimus.

Digitized by Google

nimium mihi videor esse audax, si in libello *Quom. Hist. sit Conscr.* 38: οὐδὲ Κλέων αὐτὸν Φοβήσει μέγα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δυνάμενος καὶ κατέχων τὸ βῆμα, ὡς μὴ εἰπεῖν, ὅτι ὀλέθριος καὶ μανικὸς ἄνθρωπος οὗτος ἦν, solemnem formulam revocavero, ὄλεθρος καὶ μανικός legendo, eademque medicina compluribus locis apud LUCIANUM vitium sustulero, quod ab hoc editorum illo, ab illo hoc loco, sed a nullo constanter et ubique correctum est. Tamquam alterum Atticismi obliterati exemplum *Alexandri* locum eo lubentius priori annectam, quo magis ille alio quoque nomine editorum conniventiam demonstrat. Legitur ibi *cap.* 43: Ἐθέλω δέ σοι καὶ διάλογον διηγήσασθαι τοῦ Γλύκωνος καὶ Σακέρδωτός τινος Τιανοῦ ἀνθρώπου, ὁποίου τινὸς τὴν σύνεσιν εἴσῃ ἀπὸ τῶν ἐρωτημάτων. Ἀνέγνων δὲ αὐτὸν χρυσοῖς γράμμασι γεγραμμένον ἐν Τίῳ ἐν τῇ τοῦ Σακέρδωτος οἰκίᾳ. Εἰπὲ γάρ μοι, ἔφη, ὦ δέσποτα Γλύκων, τίς εἶ; Ἐγώ, ἦ δ' ὅς, Ἀσκληπιος νέος. Ἄλλος παρ' ἐκεῖνον τὸν πρότερον, πῶς λέγεις; Οὐ θέμις, ἀκοῦσαί σε τοῦτό γε. Hiulca est oratio, nisi ἢ πῶς λέγεις cum FRITZSCHIO h. l. legendo elegantem Atticismum, PLATONI imprimis familiarem, revocaveris. SACERDOTEM autem hoc loco non esse appellativum, sed proprium nomen, quum editorum neminem fugerit, quid dicas DINDORFIO potuisse caussae fuisse, cur Σακέρδωτα nobis reddiderit σακέρδωτα, quid lexicographis, cur LUCIANUM *Graecae* orationi arbitrati sint unam vocem *Latinam* adspersisse?

Scribebam *Lugd. Bat.* mense *Septembri* MDCCCLIII.

BLADVULLING.

In een *Scholion* op ARISTOPH. *Vesp.* 1291 staat het volgende: ἐξηπάτησεν ἡ χάραξ: Παροιμία, ὅταν ὑπὸ τοῦ σωζομένου τὸ σῶζον ἐξαπατηθῇ. ἢ ὅταν ἐξαπατηθῇ τις πιστεύσας. ἔστιν οὖν παροιμία ἀπὸ τῶν καλάμων τῶν προσδεσμουμένων ταῖς ἀμπέλοις, οἳ ἐνίοτε ῥιζοβολήσαντες ὑπεραύξονται τῶν ἀμπέλων. Het eigelijk woord voor de palen, aan welke de wijnstokken vastgebonden werden, is volgens HESYCHIUS κάμακες. Dit woord moet ook hier hersteld, en gevolgelijk gelezen worden: ἀπὸ τῶν καμάκων.

E. M.

Digitized by Google

AANTEEKENINGEN

OP DE

WESPEN VAN ARISTOPHANES.

I.

IETS OVER HET GETAL DER SCHOUWSPELERS EN HOE DE ROLLEN ONDER' HEN VERDEELD WAREN.

Men leest in K. O. Müllers *Geschichte der Griechischen Litteratur*, II. p. 205, waar de schrijver de comedie behandelt, dat wel de meeste tooneelen bij Aristophanes tusschen drie schouwspelers verdeeld zijn, maar die regel niet doorgaat en hij, even als de *Tragici*, somtijds ook eenen vierden schijnt gebruikt te hebben. Als voorbeeld noemt hij de *Wespen*, in welk stuk men meermalen Bdelycleon en Philocleon met de beide slaven Sosias en Xanthias te zamen op het tooneel zou zien.

Het is natuurlijk dat Müller, die zich bij het schrijven van een algemeen overzigt de moeite niet geven kon, om de *Wespen*, met het oog op die vraag, opzettelijk te onderzoeken, deze uitkomst verkrijgen moest: want men vindt in dit stuk, zoo als wij het uit de *codices* kennen, inderdaad meermalen de vier genoemde personen te zamen op het tooneel. Maar die tekst verdient ons vertrouwen niet. Men weet, om hier van de overige verbasteringen niet te spreken, hoe telkens enkele verzen en somtijds zelfs geheele stukken verkeerd verdeeld en vaak den verschillende personen woorden in den mond gelegd zijn, die de dichter aan een' anderen had toegedacht.

Digitized by Google

Müller heeft dit uit het oog verloren en daarom heeft zijne beslissing slechts weinig waarde. Ik heb getracht zooveel mogelijk overal mijne aandacht hierop gevestigd te houden en ben eindelijk tot een tegenovergesteld besluit gekomen. Aristophanes heeft, althans in de *Wespen*, nergens vier personen tegelijk op het tooneel gebragt, maar alle plaatsen, die thans als bewijs daarvoor worden aangevoerd, moeten door de verzen anders te verdeelen tot drie personen worden teruggebragt. Wij zullen, om dit duidelijk te maken, de gedeelten van het stuk, die hierbij in aanmerking komen, kortelijk doorloopen.

Bij den aanvang van het eerste tooneel ziet men drie personen, twee slaven op straat voor de huisdeur en op eene bovenkamer (vs. 68) hunnen meester Bdelycleon, die ligt te slapen. Dit blijft onveranderd tot vs. 138, wanneer Bdelycleon, die wakker geworden is, en de pogingen van zijnen vader om te ontsnappen bemerkt heeft, den eenen slaaf naar binnen roept om hem te helpen. De andere, zegt hij, moet bij de deur blijven, vs. 142 σὺ δὲ τῇ θύρᾳ πρόσκεισο. Aristophanes zegt hier niet met name, wie van de twee slaven, Xanthias of Sosias, volgens zijne bedoeling, naar binnen gaan, wie daarentegen buiten blijven moet. Dit was voor het publiek niet noodig, dat alles met eigen oogen zag en zich in den persoon niet bedriegen kon. Maar de *grammatici* van lateren tijd stonden op minder vasten grond; zij moesten alles, wat van dien aard in een stuk voorkomt, uit het verband opmaken en zijn daarbij dikwijls slordig en met weinig oordeel te werk gegaan. Van daar dat zij zich vergist hebben in den persoon, die op last van Bdelycleon bij de huisdeur blijft en vs. 142 ταῦτ', ὦ δέσποτα antwoordt: men leest thans boven die woorden den naam Sosias; maar Sosias is juist de slaaf, die van het tooneel gegaan is; hij, die buiten blijft en antwoordt, heet Xanthias. Dit blijkt ten duidelijkste, wanneer later (vs. 456) Bdelycleon zijne medewerking tegen het koor gebruikt en hem bij die gelegenheid toespreekt met de woorden: παῖε, παῖ, ὦ Ξανθία, τοὺς σφῆκας ἀπὸ τῆς οἰκίας. Misschien twijfelt iemand of dit vers wel noodwendig tot denzelfden slaaf gerigt moet zijn; doch wij komen hierop later terug. Men leze dus boven de aangehaalde woorden van vs. 142 niet Sosias, maar Xanthias, ge-

Digitized by Google

lijk mede boven vs. 152, waar de afschrijvers, zoo als natuurlijk was, in dezelfde dwaling hebben verkeerd.

Na het vertrek van Sosias blijven er slechts twee personen op het tooneel, Bdelycleon en Xanthias. Dit duurt echter niet lang; want al spoedig (vs. 144) verschijnt Philocleon.

De reden, waarom Aristophanes den eenen slaaf juist een oogenblik te voren van het tooneel verwijderd heeft, komt thans aan het licht; hij had dien schouwspeler noodig voor de rol van Philocleon. Natuurlijk kon hij daarvoor niet uitkomen en laat hij hem dus door Bdelycleon onder een voorwendsel naar binnen roepen; maar de eigenlijke reden is die, welke ik zoo even genoemd heb. Want van het oogenblik af dat hij na vs. 138 het tooneel verlaten heeft en Philocleon onmiddelijk daarop verschijnt, is, gelijk wij zullen aantoonen, de rol van Sosias geëindigd en treedt hij als slaaf niet weder op.

Het aantal persoonen is door het optreden van Philocleon weder tot drie geklommen, Xanthias voor aan de huisdeur en Philocleon met Bdelycleon daar binnen. Maar de loop van het stuk brengt mede, dat Bdelycleon zich buiten bij zijnen slaaf vervoegen moet, om met dezen de huisdeur te bewaken, terwijl alleen Philocleon vooreerst nog binnen blijft. Bdelycleon verlaat dus het huis; maar het oogenblik wanneer en de reden waarom vindt men thans in den tekst niet meer aangewezen. Er is evenwel genoeg overgebleven, om grond te geven tot eene gissing. Ik houd het bijna voor zeker, dat men het juiste oogenblik en de aanleiding in vs. 152 vlgg. zoeken moet. De plaats luidt aldus:

. . τὴν θύραν ὤθει · πίεζέ νυν σφόδρα
εὖ κἀνδρικῶς · κἀγὼ γὰρ ἐνταῦθ' ἔρχομαι.
καὶ τῆς κατακλεῖδος ἐπιμελοῦ καὶ τοῦ μοχλοῦ
φύλαττ', ὅπως μὴ τὴν βάλανον ἐκτρώξεται.

Deze vier verzen, die gelijk ik boven reeds gezegd heb, ten onregte op naam van Sosias gesteld zijn, kunnen niet alleen in geen geval aan dezen, maar zelfs niet allen aan een' en denzelfden persoon toebehooren. Het is mij onverklaarbaar hoe men dit zoo lang heeft kunnen voorbij zien. Men vindt hier in het eerste vers twee *imperativi*, *ὤθει* en *πίεζε*, beiden met hetzelfde object, namelijk *τὴν θύραν*, doch wier beteekenis lijn-

regt tegen elkander overstaat. De woorden *ὠθεῖν τὴν θύραν* willen zeggen, de deur openbreken of stooten, zoo als bij Lysias, *over den moord van Eratosthenes*, §. 24. *ὤσαντες δὲ τὴν θύραν τοῦ δωματίου οἱ μὲν πρῶτοι εἰσιόντες ἔτι εἴδομεν αὐτὸν κατακείμενον παρὰ τῇ γυναικί*: daarentegen is *πιέζειν τὴν θύραν* nagenoeg hetzelfde als in vs. 142 *προσκεῖσθαι τῇ θύρᾳ*, tegen de deur drukken om te verhinderen dat men haar van de andere zijde openstoote. De slaaf geeft hier dus in een adem twee geheel tegenstrijdige bevelen, *τὴν θύραν ὤθει*, » breek de » deur open," en *πίεζέ νυν σφόδρα*, » druk er tegen dat zij ge» sloten blijve." Eigenlijk zouden wij niets meer behoeven te zeggen, om te bewijzen, dat de plaats bedorven is; men kan er echter bijvoegen, dat de slaaf, die hier spreekt, sedert vs. 138 alleen is en niemand heeft om bevelen te geven, en dat hij buitendien op last van zijnen heer zelf bij de deur de wacht houdt en dus onmogelijk heeft kunnen zeggen, *κἀγὼ γὰρ ἐνταῦθ' ἔρχομαι*, als ware zijn post tot nog toe elders geweest. De plaats is dus bedorven en ten minste voor een gedeelte niet aan den regten persoon toegedicht; zij kan niet geheel worden hersteld, want de woorden zijn niet verbasterd maar ten deele verloren gegaan; ik zal echter zeggen hoe ik geloof dat men haar het digtst tot haren oorspronkelijken vorm terug kan brengen. Terwijl Bdelycleon nog spreekt (vs. 151), heeft Philocleon zich ongemerkt naar de huisdeur begeven en begint daartegen te bonzen. De wachter roept hierop zijnen meester en vraagt om hulp. De woorden, die hij daarbij bezigde, zijn bijna geheel weggevallen; alleen het *τὴν θύραν ὠθεῖ* (niet *ὤθει*) van vs. 152 is daarvan overig gebleven. Het subject van *ὠθεῖ* is, gelijk van zelf spreekt, Philocleon. Wat hierop volgt, *πίεζέ νυν σφόδρα κτέ.* is niet meer een gezegde van den slaaf, maar het antwoord van den meester. Deze was namelijk tot nog toe in huis gebleven, maar op het hulpgeschreeuw van den slaaf besluit hij ook naar buiten te gaan en zegt hem dit, opdat hij zich zoo lang goed houde. Men zou volgens mij, de geheele plaats aldus moeten schrijven:

ΞΑΝΘΙΑΣ.

. . . .

. . . . *τὴν θύραν ὠθεῖ.*

Digitized by Google

ΒΔΕΛΥΚΛΕΩΝ.

πίεζε νυν σφόδρα

εὖ κἀνδρικῶς· κἀγὼ γὰρ ἐνταῦθ' ἔρχομαι κτέ.

Deze gissing heeft te meer waarschijnlijkheid, daar men reden heeft om te gelooven, dat de *codex archetypus* op deze hoogte gebrekkig was. Hiervoor spreekt niet alleen het ontbreken van de eerste lettergreep van vs. 152 zelf, maar ook vijf verzen vroeger de lacune, die het metrum van vs. 147 bederft (*ἀτὰρ οὐκ . . . ἐρρήσεις γε*). Overigens is het niet te verwonderen, dat een afschrijver de drie nog leesbare woorden van den slaaf (*τὴν θύραν ὠθεῖ*), waarmede hij geen' weg wist, bij de volgenden gevoegd en alles te zamen op naam van den slaaf gesteld heeft.

Bdelycleon heeft dus na vs. 155 het huis verlaten en bevindt zich met den slaaf voor de huisdeur, terwijl Philocleon daar binnen alles in het werk stelt om te ontsnappen. Dit tooneel, dat voortduurt tot aan het optreden van het koor (vs. 230), geeft ons voor het eerst aanleiding om van het getal der schouwspelers te spreken. Want, zoo men de *codices* gelooven mag, zijn hier behalve Philocleon en Bdelycleon, de beide slaven Sosias en Xanthias in het gesprek gemengd, en heeft Aristophanes derhalve vier schouwspelers op het tooneel gebragt. Maar de *codices* hebben in dit geval den tekst niet bewaard, zoo als de dichter hem geleverd had. Aristophanes heeft niet meer dan drie schouwspelers laten optreden en onder dezen slechts éénen slaaf. Dit valt niet moeijelijk te bewijzen. In de eerste plaats houde men in het oog, dat althans op het oogenblik wanneer Bdelycleon mede voor de huisdeur plaats neemt (vs. 155) slechts één slaaf op het tooneel gezien wordt. Dit is een noodwendig gevolg van het voorgaande. Er waren in den beginne twee slaven aanwezig; één van die twee vertrekt (vs. 138); derhalve moet er slechts één overig blijven. Men ziet dan ook, dat Bdelycleon, wanneer hij het woord rigt tot zijnen bediende, zoowel in vs. 142 als in vs. 152 vlgg. den *singularis* gebruikt. Vijfenzeventig verzen later, bij het optreden van het koor (vs. 230), is de toestand dezelfde. Alleenlijk heeft Bdelycleon zich door den slaaf laten diets maken, dat zij van Philocleon niets meer te vreezen hebben en

Digitized by Google

zonder gevaar wat kunnen rusten; men ziet dus den meester met den slaaf hier niet voor de deur waken, maar in diepen slaap nederliggen. Deze zijn de beide mannen, welke Philocleon bedoelt, wanneer hij (vs. 360 vlgg.) over het verlies zijner vrijheid klagende uitroept:

νῦν δὲ ξὺν ὅπλοις
ἄνδρες ὁπλῖται διαταξάμενοι
κατὰ τὰς διόδους σκοπιωροῦνται,
τὼ δὲ δύ' αὐτῶν ἐπὶ ταῖσι θύραις
ὥςπερ με γαλῆν κρέα κλέψασαν
τηροῦσιν ἔχοντ' ὀβελίσκους.

Of, zoo dit niet genoeg schijnt en misschien nog iemand meent, dat Bdelycleon vs. 230 twee slaven bij zich heeft, vergelijke hij vs. 395, waar Bdelycleon ontwaakt en niet even als in vs. 136 uitroept, ὦ Ξανθία καὶ Σωσία καθεύδετε; maar door het gebruik van den singularis, οὗτος, ἐγείρου, duidelijk te kennen geeft, dat er niet meer dan één slaaf naast hem ligt.

Het staat dus vast, wij mogen het voor bewezen houden, dat met vs. 155 slechts één slaaf op het tooneel aanwezig is, en insgelijks met vs. 230 niet meer dan één.

Maar gedurende de vijf en zeventig verzen, die tusschen die plaatsen inliggen, nemen, volgens de *codices*, de beide slaven deel aan het gesprek en klimt hierdoor het getal personen tot vier. Daargelaten of Aristophanes al dan niet over vier schouwspelers beschikken kon, heeft deze zaak op zich zelven iets bevreemdends: want waarom kon de slaaf, die op last van Bdelycleon het tooneel verlaten had en met vs. 155 nog afwezig was, niet kort daarna teruggekomen en reeds voor vs. 230 weder afgetreden zijn? Maar Aristophanes verzuimt nimmer het komen of weggaan der verschillende personen in zijne stukken behoorlijk door de eene of andere reden te regtvaardigen en daarvan vindt men bij deze gelegenheid niets. Stelt men met mij, dat Xanthias op het tooneel gebleven is, dan treedt Sosias, de andere slaaf, voor het eerst weder op in vs. 202 met de woorden:

οἴμοι δείλαιος·
πόθεν ποτ' ἐμπέπτωκέ μοι τὸ βωλίον;

Of hij echter nu eerst teruggekomen is of reeds vroeger en

Digitized by Google

welke aanleiding hij daartoe gehad heeft; wat Aristophanes kan bewogen hebben, om hem zonder noodzaak in het gesprek te mengen; waarom niet liever Xanthias even als voor vs. 202 de eenige helper van Bdelycleon blijft: deze vragen, die de dichter elders door een wenk of schijnbaar toevallig woord pleegt op te lossen, doet men thans te vergeefs. Sosias spreekt op eens, voor dat iemand iets van zijne tegenwoordigheid weet of begrijpt, wat hij komt doen. Ik behoef niet te zeggen, dat dit op zich zelf reeds genoeg is om zijn optreden verdacht te maken; er is echter nog eene omstandigheid, die het bezwaar er van vergroot. Eens weder aan het spreken gekomen verdringt Sosias langzamerhand Xanthias en is ten slotte de persoon, die Bdelycleon overreedt, om rust te nemen, en bij het optreden van het koor zelf naast hem ligt te slapen. Bij gevolg moet hij ook de slaaf zijn, dien Bdelycleon later (vs. 395) uit die sluimering wekt. Doch hoe zal men het dan goed maken, dat Bdelycleon een weinig verder (vs. 456) in strijd met het voorgaande, hem Xanthias noemt? De lieden, die aan den tekst zijnen tegenwoordigen vorm gegeven hebben, zijn hierdoor zeer in het naauw gebragt: zij pogen zich te redden door eene verwisseling van personen aan te nemen en te stellen dat Sosias wel de slaaf is, die door Bdelycleon gewekt wordt (vs. 395), maar niet bij hem blijft en van vs. 420 af plotseling vervangen wordt door Xanthias: eene ongerijmdheid, daar zich niet ééne reden denken laat, waarom de dichter zich niet zou gehouden hebben aan den slaaf, die nu eenmaal op het tooneel was, en noch van het vertrek van Sosias noch van de komst van Xanthias een spoor of teeken te vinden is. Wij zullen later zien, hoe die zwarigheid zonder veel moeite uit den weg kan worden genomen. Tot hiertoe over Sosias; maar wat is ondertusschen van Xanthias geworden? Hij kan bij het optreden van het koor niet meer op het tooneel zijn, daar Bdelycleon, zoo als wij gezien hebben, op dat oogenblik maar éénen slaaf bij zich heeft en deze, volgens de *codices*, Sosias heet: doch wanneer en waarom is Xanthias vertrokken? Niets daarvan wordt hier aangeduid: hij verdwijnt na zijne laatste woorden (vs. 209) even stil en spoorloos als zijn makker in vs. 202 verschijnt. Alweder een bewijs voor mijne

Digitized by Google

stelling, dat dit tooneel nimmer zoo door ARISTOPHANES kan zijn ingerigt. De voorstelling, die ik tot hiertoe van de zaak gegeven heb, steunt op de onderstelling dat SOSIAS na vs. 138 vertrokken, en XANTHIAS op het tooneel gebleven is: zoo men echter het geval omkeert en met de *codices* aanneemt, dat XANTHIAS afgetreden maar SOSIAS gebleven is, verandert de zaak hierdoor zeer weinig; alles, wat ik gezegd heb, blijft toepasselijk; alleen zal men dan op het wederverschijnen van XANTHIAS in vs. 174 de aanmerkingen moeten overbréngen, die ik nu van gelijken aard over de terugkomst van SOSIAS in vs. 202 gemaakt had.

De gebreken van het bedoelde tooneel zijn in het bovenstaande duidelijk genoeg aangetoond; laat ons thans zien, hoe wij die het gemakkelijkst en met de minste verandering van den tekst kunnen wegnemen. Ik weet daartoe slechts één middel; men moet van vs. 138 af slechts éénen slaaf laten optreden. Of die slaaf XANTHIAS of SOSIAS heet, zal in den grond wel onverschillig zijn; doch ARISTOPHANES heeft voor ons gekozen: BDELYCLEON noemt den slaaf, die hem in den wespenoorlog bijstaat en, zoo als wij boven gezien hebben, dezelfde is, welke in dit tooneel voorkomt, XANTHIAS (vs. 456); aan dien naam zijn wij dus verpligt ons te houden. Wezenlijke bezwaren tegen het overbrengen van alles, wat hier door SOSIAS gezegd wordt, op XANTHIAS, bestaan niet. Over vs. 142 en 152 hebben wij boven reeds gesproken: hierop kom ik dus niet terug. Overal waar later SOSIAS in de *codices* sprekende wordt ingevoerd, van vs. 202 tot 230, kan men zonder verder eenige verandering in den tekst te brengen, XANTHIAS daarvoor in de plaats stellen. De eenige bedenking, die men hiertegen maken kan, is, dat van vs. 202 tot vs. 209 het gesprek tusschen de beide slaven gevoerd wordt. Maar dit bezwaar is meer schijnbaar dan wezenlijk; men geve slechts vs. 204 en vs. 207 vlgg. niet aan XANTHIAS maar aan BDELYCLEON en schrappe den naam van BDELYCLEON boven vs. 209, zoodat dit anderhalve vers met de bovenstaanden vereenigd wordt, en alles zal gevonden zijn. Men oordeele slechts

ΞΑΝΘΙΑΣ.

οἴμοι, δείλαιος·

Digitized by Google

πόθεν ποτ' ἐμπέπτωκέ μοι τὸ βωλίον;

ΒΔΕΛΥΚΛΕΩΝ.

204 ἴσως ἄνωθεν μῦς ἐνέβαλέ σοί ποθεν.

ΞΑΝΘΙΑΣ.

μῦς; οὐ μὰ Δί', ἀλλ' ὑποδυόμενός τις οὑτοσὶ
ὑπὸ τῶν κεραμίδων ἡλιαστὴς ὀροφίας.

ΒΔΕΛΥΚΛΕΩΝ.

207 οἴμοι κακοδαίμων, στρουθὸς ἀνὴρ γίγνεται·
ἐκπτήσεται· ποῦ ποῦ 'στί μοι τὸ δίκτυον;
209 σοῦ σοῦ, πάλιν σοῦ· νὴ Δί', ἦ μοι κρεῖττον ἦν
τηρεῖν Σκιώνην ἀντὶ τούτου τοῦ πατρός.

Ik zal het gesprek niet verder afschrijven, omdat alles zich van hieraf bepaalt bij de verandering telkens van den naam SOSIAS in XANTHIAS. Diezelfde verandering moet natuurlijk ook plaats vinden in vs. 395 en de beide volgenden, boven de antwoorden van den slaaf. De ongerijmde verwisseling van personen, die uit SOSIAS in vs. 420 eensklaps XANTHIAS maakt, vervalt hierdoor van zelf; want XANTHIAS is nu van vs. 138 af, de eenige slaaf, die in aanmerking komt. — De eerste plaats na deze, die aanleiding geven kan tot de meening, dat ARISTOPHANES vier schouwspelers gebruikt heeft, vindt men in vs. 821 vlgg. Men ziet daar slechts drie personen op het tooneel, BDELYCLEON, PHILOCLEON en SOSIAS; maar weinige oogenblikken later (vs. 835) treedt ook XANTHIAS op, zonder dat men eenig bewijs heeft, dat SOSIAS voor dien tijd heengegaan is: hier zouden dus, zoo men de *codices* vertrouwen mogt, vier schouwspelers benoodigd geweest zijn. Doch het is met de zaak even zoo gesteld als boven: ARISTOPHANES heeft er niet aan gedacht om SOSIAS, die van vs. 144 af de rol van PHILOCLEON vervult, op deze plaats te laten optreden: maar *grammatici* van lateren tijd hebben zich van hem bediend, om zich zoo tamelijk te redden uit de moeijelijkheden, die eene verkeerde verdeeling van de verzen hier had doen onstaan. De plaats, waarvan ik spreek, luidt thans als volgt:

ΦΙΛΟΚΛΕΩΝ.

821 ὦ δέσποθ' ἥρως, ὡς χαλεπὸς ἄρ' ἦσθ' ἰδεῖν.
822 οἷόσπερ ἡμῖν φαίνεται Κλεώνυμος.

Digitized by Google

ΣΩΣΙΑΣ.

823 *οὔκουν ἔχει γ' οὐδ' αὐτὸς ἥρως ὢν ὅπλα.*

ΒΔΕΛΥΚΛΕΩΝ.

εἰ θᾶττον ἐκαθίζου σὺ, θᾶττον ἂν δίκην ἐκάλουν.

Men wist hier met vs. 823 geen raad: aan het voorgaande vers liet het zich niet aanknoopen; met het volgende kon men het evenmin verbinden; het scheen daarom het gemakkelijkst, Sosias uit de lucht te laten vallen, om dit eene vers uit te spreken en daarna spoorloos te verdwijnen. De zaak laat zich echter op eene betere wijze schikken, zonder dat men daarbij de tusschenkomst van dezen nieuwen *Deus ex machina* behoeft. Vers 822 behoort niet aan Philocleon maar aan Bdelycleon; vers 823 niet aan Sosias maar aan Philocleon. Men schrijve dus:

ΦΙΛΟΚΛΕΩΝ.

821 *ὦ δέσποθ' ἥρως, ὡς χαλεπὸς ἄρ' ἦσθ' ἰδεῖν.*

ΒΔΕΛΥΚΛΕΩΝ.

822 *οἷόσπερ ἡμῖν φαίνεται Κλεώνυμος.*

ΦΙΛΟΚΛΕΩΝ.

823 *οὔκουν ἔχει γ' οὐδ' αὐτὸς ἥρως ὢν ὅπλα.*

ΒΔΕΛΥΚΛΕΩΝ.

εἰ θᾶττον ἐκαθίζου σὺ, κτέ.

In den verderen loop van het stuk komen nergens meer vier personen te gelijk op het tooneel; want de verzen in het regtsgeding der beide honden (vs. 905 en vss. 936—940), die men vroeger, gedeeltelijk op gezag der *codices*, aan Sosias plagt toe te schrijven, zijn reeds lang door de uitgevers aan Bdelycleon terug gegeven [1].

De uitkomst van ons onderzoek is, gelijk men ziet, zeer verschillend van die, welke K. O. Müller verkregen heeft. Er zijn in de *Wespen* niet alleen geene tooneelen, die door meer dan drie schouwspelers worden uitgevoerd, maar eene oplettende beschouwing van sommige gedeelten der komedie kan

---

[1]) Dr. Kiehl heeft mij op nog eene plaats opmerkzaam gemaakt, die aan mijne aandacht ontsnapt was. Vers 458, dat in de uitgaven op naam van Sosias staat, behoort niet aan dezen, maar aan Bdelycleon.

ons zelfs doen zien, dat de dichter door het gebrek aan eenen vierden wel eens in het naauw gebragt is en zich heeft moeten behelpen. Wat de rol van Philocleon betreft, die hij om die reden door denzelfden schouwspeler heeft laten vervullen, welke in het begin als Sosias was opgetreden, heb ik dit boven reeds aangemerkt. In het regtsgeding der twee honden komt het gebrek aan eenen vierden schouwspeler nog duidelijker voor den dag. Bij die gelegenheid zijn drie personen op het tooneel aanwezig, Philocleon, als regter, Bdelycleon, die voor *thesmotheet* speelt en Xanthias, die de twee honden voorbrengt, en daarop voor den hond spreekt, die aanklager is. Zoo nu Aristophanes nog een' vierden schouwspeler gehad had, zou hij dien ongetwijfeld gebruikt hebben, om de verdediging van den beschuldigden hond voor te dragen, even als Xanthias dit voor den aanklager doen moet. Maar hij had er geenen, en is dus gedwongen geweest, in strijd met de gebruiken der *Attische* regtspleging, Bdelycleon tegelijk als thesmotheet en advokaat van den beschuldigde te laten optreden.

De verschillende rollen van het stuk waren, naar het schijnt, op de volgende wijze onder het drietal schouwspelers verdeeld. De *protagonist* of eerste schouwspeler vervulde de rol van Bdelycleon, den hoofdpersoon: de tweede of *deuteragonist* was bij den aanvang Sosias, maar van vs. 144 af Philocleon, de derde of *tritagonist* had tot vs. 1332 geene andere rol als die van Xanthias, maar werd van daar af met snelle verandering van kostuum eerst een aanklager (zie de aanteekening van Dr. Hirschig op vs. 1331, *Annot. Criticae* p. 75), dan de broodverkoopster (vs. 1388), en eindelijk een tweede aanklager (vs. 1417): van vs. 1474 af tot het einde verscheen hij weder als Xanthias.

II.

Vs. 3. κακὸν ἄρα ταῖς πλευραῖς τι προὐφείλεις μέγα.

In de *codd.* RV. leest men προὔφειλες. De uitgevers hebben ten onregte daarvan gemaakt προὐφείλεις. De zin verlangt een *imperfectum*, dat de *scholiast* hier ook gelezen heeft, blijkens zijne uitlegging ὤφειλες, ἐχρεώστεις. Men schrijve πρὤφειλες.

Digitized by Google

vs. 13 *vlgg.* καὶ δῆτ' ὄναρ θαυμαστὸν εἶδον ἀρτίως.

ΣΩΣΙΑΣ.

κἄγωγ' ἀληθῶς οἷον οὐδεπώποτε·
ἀτὰρ σὺ λέξον πρότερος.

De twee laatste verzen zijn verkeerdelijk aan Sosias alleen toegedicht: zij moeten tusschen hem en Xanthias verdeeld worden, op de volgende wijze:

ΣΩΣΙΑΣ.

κἄγωγ'.

ΞΑΝΘΙΑΣ.

ἀληθῶς;

ΣΩΣΙΑΣ.

οἷον οὐδεπώποτε.
ἀτὰρ σὺ λέξον πρότερος.

vs. 24 *vlgg.* ΞΑΝΘΙΑΣ.

ἴμοι, τί δῆτά μοι κακὸν γενήσεται
ἰδόντι τοιοῦτον ἐνύπνιον;

ΣΩΣΙΑΣ.

μὴ φροντίσῃς·
26. οὐδὲν γὰρ ἔσται δεινὸν, οὐ μὰ τοὺς θεούς.

ΞΑΝΘΙΑΣ.

δεινόν γέ τοῦστ' ἄνθρωπος ἀποβαλὼν ὅπλα.

Vers 26 gaat aan hetzelfde euvel mank als vers 14. Het is geheel op naam van Sosias gesteld, ofschoon dezen slechts de helft er van toekomt. Men schrijve:

ΣΩΣΙΑΣ.

μὴ φροντίσῃς·
οὐδὲν γάρ ἐστι δεινόν.

ΞΑΝΘΙΑΣ.

οὐ μὰ τοὺς θεούς
δεινόν γ' ἔτ' ἔστ' ἄνθρωπος ἀποβαλὼν ὅπλα.

Behalve de verdeeling tusschen Sosias en Xanthias, heb ik in vs. 26 van het *futurum* ἔσται een *praesens* gemaakt. Dit was noodzakelijk, want δεινόν beteekent hier niet een gevaar of iets ijselijks, dat men misschien in de toekomst te wachten kan hebben, maar zoo veel als het Latijnsche *gerundivum*, *metuendum*, en wordt gebruikt van eene vrees, die reeds aanwe-

Digitized by Google

zig is. Van meer belang is de verandering, die het volgende vers ondergaat. Afgescheiden van vs. 26 en geschreven, zoo als in de *codd.* gevonden wordt, is het mij altijd onverstaanbaar geweest. Hoe toch kan een mensch, die zijne wapenen weggeworpen heeft, geschikt zijn om vrees in te boezemen? Het ongerijmde hiervan, gevoegd bij de ongepastheid en overtolligheid van *οὐ μὰ τοὺς θεούς*, als slotwoorden van Sosias, heeft mij op het denkbeeld der thans voorgestelde verdeeling gebragt. Zoo men haar goedkeurt en buitendien *γέ τοὔστ'*, dat daarmede niet bestaanbaar is, verandert in *γ' ἔτ' ἔστ'*, krijgt men eenen zin, juist zoo als men hier wenschen zou: *»bij de goden, het is waar, een mensch, die zijne wapenen weggeworpen heeft, is niet meer te vreezen.*"

vs. 47 *vlgg.* ΣΩΣΙΑΣ.

οὔκουν ἐκεῖν' ἀλλόκοτον, ὁ Θέωρος κόραξ γιγνόμενος;

ΞΑΝΘΙΑΣ.

ἥκιστ', ἀλλ' ἄριστον.

ΣΩΣΙΑΣ.

πῶς;

ΞΑΝΘΙΑΣ.

ὅπως;

ἄνθρωπος ὢν κτἑ.

De *superlativus ἄριστον* is niet het woord, dat hier door den zin vereischt wordt. Men zal dit met mij eens zijn, indien men zich de beteekenis van *ἀλλόκοτον* juist voorstelt en bedenkt, dat *ἄριστον* daar tegen over gesteld wordt en het tegendeel beteekenen moet. *'Αλλόκοτος* heet in het algemeen elke zaak, die ons, om welke reden ook, vreemd en zonderling schijnt en van het bekende en alledaagsche afwijkt. Daar echter alles, wat van dien aard voorkomt, onzen geest, om zijne nieuwheid, onbegrijpelijk en raadselachtig dunkt, is het niet te verwonderen, dat men ook dezen laatsten zin aan het woord gehecht heeft. Aristophanes zelf leert ons, hoe naauw die gedachten aan elkander verwant zijn, in vs. 71 vlg.

νόσον γὰρ ὁ πατὴρ ἀλλόκοτον αὐτοῦ νοσεῖ,
ἣν οὐδ' ἂν εἷς γνοίη ποτ' οὐδὲ ξυμβάλοι.

Digitized by Google

Zoo bedoelt ook SOSIAS in vs. 47 met *ἀλλόκοτον* niet alleen het vreemde en ongewone, maar meer nog het raadselachtige van de zaak. Dit blijkt duidelijk uit het antwoord van XANTHIAS een paar verzen later, waar hij, om te bewijzen, dat SOSIAS ongelijk heeft en de zaak lang niet *ἀλλόκοτος* is, haar als eenen *griphus* behandelt, welks oplossing voor de hand ligt. Omtrent den zin, dien wij aan *ἀλλόκοτον* hechten moeten, kan dus geen twijfel bestaan: de vraag is thans of XANTHIAS in zijn antwoord den *superlativus* *ἄριστον* daar tegenover heeft kunnen stellen. Ik houd het voor onmogelijk: men verlangt hier een woord, niet dat *goed of heilzaam*, maar dat *ligt te raden*, *natuurlijk*, *eenvoudig* beteekent. Zulk een woord is *ῥᾴδιον*. EURIPIDES, die het in dien zin gebruikt, stelt het naast *σαφές*, *Iphig. in Aulide vs.* 400:

ταῦτά σοι βραχέα λέλεκται καὶ σαφῆ καὶ ῥᾴδια.

Waarschijnlijk had ARISTOPHANES den *superlativus* *ῥᾷστον* geschreven, die naast het voorgaande *ἀλλά* slechts eene letter van *ἄριστον* verschilt. Men leze derhalve:

ΣΩΣΙΑΣ.

οὔκουν ἐκεῖν' ἀλλόκοτον, ὁ θέωρος κόραξ
γενόμενος;

ΞΑΝΘΙΑΣ.

ἥκιστ', ἀλλὰ ῥᾷστον.

Men ziet, dat ik hier behalve *ἄριστον* ook het *praesens* *γιγνόμενος* in den *aoristus* veranderd heb. Ieder oplettend lezer zal de noodzakelijkheid daarvan met mij gevoelen.

vs. 62 *vlg.* *οὐδ' εἰ Κλέων ἔλαμψε τῆς τύχης χάριν,*
αὖθις τὸν αὐτὸν ἄνδρα μυττωτεύσομεν.

Men moet hier onder CLEON niet den demagoog zelven verstaan, maar den CLEON, dien de dichter in zijne *Ridders* op het tooneel gebragt heeft. De beteekenis van het *verbum* *ἔλαμψε* komt dus geheel overeen met die van *ἄριστ' ἠκουσάτην* in de *Wolken* *vs.* 529: *ὁ σώφρων τε χὠ καταπύγων ἄριστ' ἠκουσάτην.* De zin is: » *en omdat mijn* CLEON *eens door goed geluk luid toegejuicht is, zal ik niet voor de tweede maal denzelfden man onder het hakmes leggen.*" Daar echter de woorden *Κλέων ἔλαμψε*, op zich zelve genomen, ook kunnen beteekenen, » CLEON *is in een*

en aanzien gekomen", en hier dus aanleiding is tot een bespottelijk misverstand, acht ik het niet onwaarschijnlijk, dat Aristophanes geschreven heeft:

οὐδ' εἰ Παφλαγὼν ἔλαμψε τῆς τύχης χάριν κτέ.

Men weet, dat Cleon in de *Ridders* overal optreedt als de *Paphlagonische slaaf*: een *scholium* heeft dit woord hier ligt kunnen verdringen.

vs. 64 *vlgg.* ἀλλ' ἔστιν ἡμῖν λογίδιον γνώμην ἔχον,
ὑμῶν μὲν αὐτῶν οὐχὶ δεξιώτερον,
κωμῳδίας δὲ φορτικῆς σοφώτερον.

Vers 65 is voor geene gezonde uitlegging vatbaar. Een dichtstuk kan met een ander dichtstuk, een mensch met eenen anderen mensch vergeleken worden; doch hoe een dichter zijn werk, als in dit vers, met de toeschouwers vergelijken kan, gaat mijn begrip te boven. Het pronomen ὑμῶν is bedorven. Men leze:

ἡμῶν μὲν αὐτῶν οὐχὶ δεξιώτερον.

Ἡμῶν μὲν αὐτῶν, d. i. κωμῳδίας μὲν ὑπ' αὐτοῦ ἐμοῦ πεποιημένης. Aristophanes schijnt van oordeel geweest te zijn, dat hij nog wel iets beters kon maken dan dit stuk. Het vermeerdert de waarschijnlijkheid der *emendatie*, dat αὐτῶν, hetwelk hier bij ὑμῶν niet voegde, naast ἡμῶν juist op zijne plaats is.

vs. 74 — *vs.* 85.

De zamenspraak tusschen Xanthias en Sosias, die wij hier lezen, bevat telkens eerst het antwoord, waarmede een der toeschouwers het raadsel van Xanthias poogt op te lossen en dan het oordeel over die poging. De rollen zijn zoo verdeeld, dat de oplossing telkens door Xanthias, het oordeel er over daarentegen door Sosias wordt medegedeeld. Het gezond verstand kan hiermede geen genoegen nemen. De toeschouwers, die eigenlijk raden moesten, namen aan de handeling geen deel; de dichter was dus verpligt, een' ander voor hen te laten optreden; doch hetzij hij tot dat einde aan Xanthias of aan Sosias de voorkeur wilde geven, de taak, om het oordeel over elk antwoord uit te spreken en over de juistheid er van te beslissen, moest in elk geval aan hem verblijven, die het

Digitized by Google

raadsel ter oplossing had voorgesteld, die ten slotte aan de vergeefsche pogingen van het publiek een einde maakt, en die het geheim openbaart, dat is niet aan Sosias, maar aan Xanthias. Aristophanes heeft dit niet kunnen voorbij zien en, zoo hij eene zamenspraak gewild heeft, ongetwijfeld Sosias voor het publiek laten spreken, en Xanthias laten oordeelen, op de volgende wijze:

ΣΩΣΙΑΣ.

Ἀμυνίας μὲν ὁ Προνάπους φήσ' οὑτοσὶ
εἶναι φιλόκυβον αὐτόν.

ΞΑΝΘΙΑΣ.

ἀλλ' οὐδὲν λέγει
μὰ Δί', ἀλλ' ἀφ' αὑτοῦ τὴν νόσον τεκμαίρεται.

ΣΩΣΙΑΣ.

ὁδὶ δέ φησι Σωσίας πρὸς Δερκύλον
εἶναι φιλοπότην αὐτόν.

ΞΑΝΘΙΑΣ.

οὐδαμῶς γ', ἐπεὶ
αὕτη γε χρηστῶν ἐστιν ἀνδρῶν ἡ νόσος.

ΣΩΣΙΑΣ.

Νικόστρατος δ' αὖ φησὶν ὁ Σκαμβωνίδης
εἶναι φιλοθύτην αὐτὸν ἢ φιλόξενον.

ΞΑΝΘΙΑΣ.

μὰ τὸν κύν', ὦ Νικόστρατ', οὐ φιλόξενος,
ἐπεὶ καταπύγων ἐστὶν ὅ γε Φιλόξενος.
ἄλλως φλυαρεῖτ', οὐ γὰρ ἐξευρήσετε. κτέ.

Men zal opmerken dat ik *vs.* 77:

οὐκ, ἀλλὰ φιλο μέν ἐστιν ἀρχὴ τοῦ κακοῦ

hier niet heb opgenomen; wij komen daar spoedig op terug.

Het grootste bezwaar, dat de plaats opleverde, wordt door de voorgestelde verandering weggenomen: echter is deze schrijfwijze niet in elk opzigt voldoende. Wel beschouwd had Aristophanes geene reden, om de antwoorden van Amynias en de overigen door een ander als Xanthias te laten voordragen. Het is waar, Xanthias komt met het publiek niet in aanraking, en men kan vragen, hoe hij telkens verneemt, wat deze of geene zegt. Doch men moet niet al te veel willen weten, en buitendien Sosias is in dit opzigt er niets beter aan toe dan Xanthias.

Digitized by Google

Ik begrijp dus niet waartoe de tusschenkomst van Sosias dient, en houd het voor waarschijnlijk, dat Aristophanes de rede heeft laten doorloopen. Het gezag der *codices* moet ons niet doen wankelen: want tegenover den *Ravennas* en den *Venetus* staan de veel oudere boeken en *commentatores*, die de schrijver van het volgende opmerkelijke *scholium* (op *vs.* 75) nog heeft kunnen raadplegen: *τινὲς ἀμοιβαῖα· χαριέστερον δὲ λέγεσθαι αὐτὰ συνεχῶς πρὸς ἑνός*. Men ziet uit deze woorden, dat de tekst der plaats niet vast stond, maar door verschillende geleerden op verschillende wijze werd geregeld. Onze keuze is dus vrij en niets belet ons, aan de volgende schrijfwijze, zoo zij ons oordeel beter voldoet, de voorkeur te schenken:

Ἀμυνίας μὲν ὁ Προνάπους φήσ' οὑτοσί,
εἶναι φιλόκυβον αὐτόν· ἀλλ' οὐδὲν λέγει
μὰ Δί', ἀλλ' ἀφ' αὑτοῦ τὴν νόσον τεκμαίρεται.
ὁδὶ δέ φησι Σωσίας πρὸς Δερκύλον
εἶναι φιλοπότην αὐτόν, οὐδαμῶς γ', ἐπεὶ
αὕτη γε χρηστῶν ἐστιν ἀνδρῶν ἡ νόσος.
Νικόστρατος δ' αὖ φησὶν ὁ Σκαμβωνίδης
εἶναι φιλοθύτην αὐτὸν ἢ φιλόξενον.
μὰ τὸν κύν', ὦ Νικόστρατ', οὐ φιλόξενος,
ἐπεὶ καταπύγων ἐστὶν ὅ γε Φιλόξενος.
ἄλλως φλυαρεῖτ'· οὐ γὰρ ἐξευρήσετε κτέ.

Eer wij van deze plaats afstappen, moet ik nog een paar woorden zeggen over *vs.* 77:

οὐκ, ἀλλὰ φιλο μέν ἐστιν ἀρχὴ τοῦ κακοῦ.

Dit vers is door mij in den tekst niet opgenomen, niet omdat het tegen de door mij voorgestelde schrijfwijze schijnt te pleiten, maar omdat het niet van Aristophanes en geinterpoleerd is. Ik zal de voornaamste redenen, die mij tot deze overtuiging gebragt hebben, hier opnoemen. Het vers wordt, om met het gezag der *codices* te beginnen, in den *Rav.* en *Ven.* gevonden, maar moet den veel oudere geleerden, wier meening door den *Scholiast* vermeld wordt (*τινὲς ἀμοιβαῖα, χαριέστερον δὲ λέγεσθαι αὐτὰ συνεχῶς πρὸς ἑνός*), onbekend geweest zijn. Die althans onder hen, welke hier aan eene doorloopende rede de voorkeur gaven, zouden, indien zij van *vs.* 77 kennis gedragen hadden, geheel anders hebben moeten oordeelen.

Digitized by Google

Men behoeft de plaats, met inbegrip van het vers, maar even over te lezen, om zich hiervan te overtuigen. Hiet staat dus tegenover de *codices* een ouder en eerwaardiger gezag, dat tegen de echtheid van het vers getuigt. De bezwaren, die het vers zelf aanbiedt, zijn mede zeer gewigtig. Het is een antwoord op de gissing van Amynias, die reeds is beantwoord; het wordt uitgesproken door Xanthias, welke die gissing zelf had voorgedragen, en zoo hij nog eene aanmerking daarop maken wilde, aan deze in elk geval een' anderen vorm had moeten geven; het maakt eene goedhartige uitzondering op de overige gissingen en antwoorden op deze plaats, die allen met het doel geschreven zijn, om dezen of genen Athener bespottelijk te maken. Ik hoop, dat deze redenen voldoende zullen zijn, om mijn oordeel te regtvaardigen.

vs. 100 *vlg.* τὸν ἀλεκτρυόνα δ', ὃς ᾖδ' ἐφ' ἑσπέρας ἔφη
ὄψ' ἐξεγείρειν αὐτὸν, κτέ.

Het pronomen ὅς is hier niet op zijne plaats. Men leze: ὡς ᾖδ' ἐφ' ἑσπέρας.

vs. 136 *vlg.*

ΒΔΕΛΥΚΛΕΩΝ.
ὦ Ξανθία καὶ Σωσία, καθεύδετε;
ΞΑΝΘΙΑΣ.
οἴμοι.
ΣΩΣΙΑΣ.
τί ἔστι;
ΞΑΝΘΙΑΣ.
Βδελυκλέων ἀνίσταται.

Niemand zal zich verwonderen, dat Xanthias op het hooren van de stem zijns meesters een zucht slaakt; doch het is minder natuurlijk, dat Sosias die zucht niet begrijpt en dat Xanthias het noodig oordeelt, hem daarvan reden te geven met de woorden Βδελυκλέων ἀνίσταται. Men zou denken, dat het luide geroep van Bdelycleon duidelijk genoeg getoond had, dat hij niet meer sliep en die uitlegging overtollig maakte. Ik houd mij overtuigd, dat hier eene omzetting heeft plaats gevonden. Men leze:

Digitized by Google

ΣΩΣΙΑΣ

οἴμοι.

ΞΑΝΘΙΑΣ.

τί ἐστι;

ΣΩΣΙΑΣ.

Βδελυκλέων ἀνίσταται.

ΒΔΕΛΥΚΛΕΩΝ.

ὦ Ξανθία καὶ Σωσία, καθεύδετε;

De zucht komt niet van Xanthias, maar van Sosias. Deze heeft, terwijl zijn makker tot het publiek sprak en met den rug naar het tooneel gekeerd stond, Bdelycleon in het oog gehouden, en ziet het eerst, dat hij zich gereed maakt om op te staan. Daarop breekt bij de rede van Xanthias af met een zucht. De vraag van dezen, het antwoord van Sosias en de roepstem van Bdelycleon volgen nu van zelf.

vs. 173. μὰ Δί' ἀλλ' ἄμεινον. ἀλλὰ τὸν ὄνον ἔξαγε.

De *scholiast*, zoowel als de geleerden van onzen tijd zijn van gevoelen, dat Bdelycleon met de woorden ἀλλὰ τὸν ὄνον ἔξαγε een bevel aan zijnen slaaf geeft. Doch Bdelycleon was tot hiertoe met zijnen vader in gesprek geweest, en moest, zoo hij eensklaps het woord tot een ander rigten wilde, dezen overgang door het *pron. pers.* σύ laten gevoelen. Nu het *pronomen* ontbreekt, is men verpligt die woorden even als het vorige op Philocleon te betrekken; maar de zin verzet zich hier tegen. De oorsprong van het bezwaar ligt in de slordigheid der *librarii*. De tweede helft van het vers is niet van Bdelycleon, maar van Philocleon, die zich houdt als of hij toestemt, maar indien zijn zoon den ezel het huis uitbrengt, voor Ulysses zal gaan spelen. Het gebruik van ἀλλά bij toestemmende antwoorden is bekend.

vs. 177. ἀλλ' εἰσιὼν μοι τὸν ὄνον ἐξάγειν δοκῶ.

Dr. Kappeyne van de Coppello, *Observ. Crit. pag.* 16 zegt teregt, dat de *constructie* in dit vers een *futurum* verlangt, en zou dus ἐξάξειν voorstellen, zoo Bdelycleon zeggen wilde, dat hij voornemens was om den ezel zelf te halen. Maar hij gelooft, dat de slaaf daartoe van hem last krijgt, terwijl hij zelf

Digitized by Google

op het tooneel blijft. Dit is natuurlijk; want hij houdt met alle anderen de woorden van *vs.* 173 ἀλλὰ τὸν ὄνον ἔξαγε voor een bevel van BDELYCLEON aan den slaaf. Doch wij hebben gezien, dat die woorden van PHILOCLEON zijn: niets belet ons dus, om aan te nemen dat BDELYCLEON na *vs.* 177 *vlg.*:

ἀλλ' εἰσιών μοι τὸν ὄνον ἐξάξειν δοκῶ,
ὅπως ἂν ὁ γέρων μηδὲ παρακύψῃ πάλιν,

zelf het huis binnen treedt, en een oogenblik later met den ezel terugkomt en vervolgt:

κάνθων, τί κλάεις; κτέ.

vs. 228 *vlg.* μὴ φροντίσῃς· ἐὰν ἐγὼ λίθους ἔχω
πολλῶν δικαστῶν σφηκιὰν διασκεδῶ.

Men schrijve hier in plaats van ἐάν, ὡς ἂν ἐγὼ λίθους ἔχω κτέ. Op die wijze wordt het *asyndeton* weggenomen en de *particula causalis*, die na μὴ φροντίσῃς niet wel gemist kan worden, in het vers terug gebragt.

vs. 233 *vlgg.* ὦ Στρυμόδωρε Κονθυλεῦ, βέλτιστε συνδικαστῶν,
Εὐεργίδης ἆρ' ἐστί που 'νταῦθ', ἢ Χάβης ὁ Φλυεύς;
πάρεσθ' ὃ δὴ λοιπόν γ' ἔτ' ἐστὶν, ἀππαπαῖ παπαιάξ
ἥβης ἐκείνης, κτέ.

Het koor is van de tegenwoordigheid van EUERGIDES en CHABES lang niet verzekerd. Het zou natuurlijk bij STRYMODORUS anders geen navraag doen, en vooral niet met bijvoeging der partikel που, die de uitdrukking van twijfel en onzekerheid, die reeds in eene vraag ligt, nog versterkt. Maar zoo het koor van het bijzijn dier twee veteranen niet in het zekere onderrigt is, begrijp ik niet, hoe het in het volgende vers stellig komt te weten, dat de nog levende krijgsmakkers van *Byzantium* thans allen bij elkander zijn. De twijfel in het vorige vers is met de hier uitgesprokene overtuiging niet overeen te brengen. Ik houd het daarom voor waarschijnlijk, dat de dichter aan *vs.* 234 niet den vorm eener vraag gegeven had, en zou met eene kleine verandering aldus willen lezen:

Εὐεργίδης γάρ ἐστί που 'νταυθὶ Χάβης θ' ὁ Φλυεύς,

Het koor regtvaardigt dan in dit vers bij voorbaat de stellige verzekering, die het in het volgende aflegt. Ik heb buitendien

Digitized by Google

ἐνταῦθ' ᾗ Χάβης ὁ Φλυεύς veranderd op de wijze, die men ziet, omdat het koor niet van één van beiden spreekt, onverschillig welken, maar van beiden te zamen.

vs. 259 *vlgg.* ἀλλ' οὑτοσί μοι βόρβορος φαίνεται πατοῦντι·
κοὐκ ἔσθ' ὅπως οὐχ ἡμερῶν τεττάρων τὸ πλεῖστον
ὕδωρ ἀναγκαίως ἔχει τὸν θεὸν ποιῆσαι.

Zoo men deze plaats juist wil beoordeelen, moet men vooral de weêrsgesteldheid in aanmerking nemen, die, toen dit stuk vertoond werd, in *Attica* heerschte. De dichter geeft daarover hier eenige wenken. Het koor zegt, dat de veldgewassen naar water verlangen (*vs.* 265), en berekent uit de teekenen, die zich voordoen, dat men spoedig op water hopen mag: bewijs genoeg, dat men op dat oogenblik door droogte leed. Het zal daarom zeker de meeste lezers, even als mij, verbaasd hebben, dat de bodem onder die omstandigheden niet hard en droog was, maar vochtig en modderachtig, zoodat het koor hem onder het gaan met een moeras vergelijkt (*vs.* 259). Dit is een raadselachtig verschijnsel; maar de gevolgtrekking, die het koor er uit afleidt, is niet minder zonderling. Wij allen zouden uit de vochtigheid van den grond hebben opgemaakt, dat het al geregend had; maar het koor keert de zaak om; het ziet daarin een bewijs, dat het binnen vier dagen regenen zal. Dit alles is in het oog loopend ongerijmd; men zal mij toestemmen, dat Aristophanes zulk een onzin niet heeft kunnen schrijven. De plaats is blijkbaar bedorven: in den *cod.* V. leest men niet βόρβορος, maar βάρβαρος; men schrijve:

ἀλλ' οὑτοσί μοι μάρμαρος φαίνεται πατοῦντι·

d. i. »*de grond schijnt mij onder het gaan hard als steen.*" Aristophanes gebruikt μάρμαρος wel meer in plaats van λίθος; zie *Acharn.* *vs.* 1172. De gevolgtrekking van het koor wordt thans zeer eenvoudig en natuurlijk; zij steunt op den regel, dat elke zaak die een uiterste bereikt heeft, niet lang meer duren kan [2].

---

2) Bij het stellen dezer aanteekening had ik de laatste editie van Aristophanes door Bergk nog niet gezien, en was het mij bij gevolg onbekend, dat de hier voorgestelde verbetering door dezen reeds gemaakt is.

Digitized by Google

Misschien zal men tot verdediging van *βόρβορος* in het midden brengen, dat de knapen, die het koor vergezellen, ook van modder spreken en dus de grond werkelijk vochtig wezen moet (*πηλός*, *vs.* 248, 257.). Maar de knapen drijven den spot met de zwakke zintuigen der oude mannen, en dreigen hen slechts met het slijk, omdat zij gaarne onmisbaar willen zijn. Doch de ouden bemerken het bedrog en geven dit te kennen in *vs.* 259.

vs. 264 *vlg.* *δεῖται δὲ καὶ τῶν καρπίμων ἅττα μή 'στι πρῷα*
ὕδωρ γενέσθαι κἀπιπνεῦσαι βόρειον αὐτοῖς.

Iedcreen zal meenen, dat in een' tijd van droogte vooral de vroege veldgewassen, die het eerst rijpen moeten, naar regen verlangen. Het koor is evenwel van een tegenovergesteld gevoelen en bepaalt, met uitsluiting van de vroege gewassen, de behoefte aan nat weder tot de lateren. Dit is in elk geval ongerijmd, maar meer dan ooit bij deze gelegenheid: want de *Wespen* zijn, blijkens de *didascalia*, opgevoerd bij het feest der *Lenaea*, in de maand *Anthesterion*, d. i. de eerste helft van *Februarij*, een jaargetijde, wanneer men zelfs in *Hellas* aan de latere veldvruchten nog niet denken kan. Men schrijve: *ἅττα γ' ἐστι πρῷα.* Ook in het volgende vers is door de slordigheid der *librarii* eene grove fout ingeslopen. Het koor zegt, dat de veldgewassen benevens regen, om hun groei te bevorderen, een' noord-oostewind (*βόρειος*) behoeven. Maar de noord-oostewind gaat in *Hellas*, evenmin als bij ons, zamen met regenachtig en vruchtbaar weder, allerminst in het begin van *Februarij*, wanneer hij vorst of sneeuw medebrengt. XENOPH. *Cyneg.* 8. 1. *ὅταν ἐπινίφῃ καὶ ᾖ βόρειον.* Het koor heeft dus hier van den *βόρειος* niet kunnen spreken, maar *βόρειον* is eene corruptie van *θέρειον*, *zomersch*, dat als *adverbium* gebruikt aan de plaats den zin geeft, dien men hier verwacht. De beide verzen luiden nu aldus:

δεῖται δὲ καὶ τῶν καρπίμων, ἅττα γ' ἐστι πρῷα,
ὕδωρ γενέσθαι κἀπιπνεῦσαι θέρειον αὐτοῖς.

vs. 359 *vlgg.* *νῦν δὲ ξὺν ὅπλοις*
ἄνδρες ὁπλῖται διαταξάμενοι

Digitized by Google

κατὰ τὰς διδους σκοπιωροῦνται κτέ.

Het personeel, dat Philocleon bewaakt, bestaat, behalve Bdelycleon, uit een hoop met stokken (*vs.* 458), braadspitten (*vs.* 364) en andere wapenen van die soort toegeruste slaven. Men gevoelt, dat Philocleon die lieden niet wel *hopliten* heeft kunnen noemen. Waarschijnlijk had Aristophanes geschreven:

νῦν δὲ ξὺν ὅπλοις
ἄνδρες π λ ε ῖ σ τ ο ι διαταξάμενοι κτέ.

vs. 415 *vlgg.* ΒΔΕΛΥΚΛΕΩΝ.

ὦγαθοὶ, τὸ πρᾶγμ' ἀκούσατ', ἀλλὰ μὴ κεκράγετε.

ΧΟΡΟΣ.

νὴ Δί', ἐς τὸν οὐρανόν γ'· ὡς τοῦδ' ἐγὼ οὐ μεθήσομαι·
ταῦτα δῆτ' οὐ δεινὰ καὶ τυραννίς ἐστιν ἐμφανής;

De tweede helft van *vs.* 416 wordt ten onregte aan het koor toegeschreven. Zij is van Bdelycleon, welke met die woorden te kennen geeft, dat hun geraas geen indruk op hem maakt en hij daarom Philocleon niet los zal laten. Men vindt dezelfde constructie in de *Acharners* vs. 335: *ὡς ἀποκτενῶ κέκραχθ'· ἐγὼ γὰρ οὐκ ἀκούσομαι.* *Vers* 417 is weder van het koor en doelt op de woorden van Bdelycleon. Men schrijve dus:

ΒΔΕΛΥΚΛΕΩΝ.

ὦγαθοὶ, τὸ πρᾶγμ' ἀκούσατ', ἀλλὰ μὴ κεκράγετε.

ΧΟΡΟΣ.

νὴ Δί', ἐς τὸν οὐρανόν γ'.

ΒΔΕΛΥΚΛΕΩΝ.

ὡς τοῦδ' ἐγὼ οὐ μεθήσομαι.

ΧΟΡΟΣ.

ταῦτα δῆτ' οὐ δεινὰ καὶ τυραννίς ἐστιν ἐμφανής;

vs. 443 *vlgg.* *οὐδὲν τῶν πάλαι μεμνημένοι*
διφθερῶν κἀξωμίδων, ἃς οὗτος αὐτοῖς ἠμπόλα
καὶ κ υ ν ᾶ ς κ α ὶ τοὺς πόδας χειμῶνος ὄντος ὠφέλει,
ὥστε μὴ ῥιγῶν ἑκάστοτ'·

De *coniunctie καὶ* zonder meer stelt geen verband daar tusschen de woorden *τοὺς πόδας χειμῶνος ὄντος ὠφέλει* en het *participium μεμνημένοι*, waarbij zij behooren. De dichter had tot dat einde of *ὡς* moeten gebruiken of een *relativum*, waardoor het

Digitized by Google

middel werd aangewezen. Het laatste komt mij waarschijnlijker voor. Misschien had Aristophanes geschreven: *καὶ κυνῶν χαῖς* (d. i. *καὶ τῶν ἐμβάδων, αἷς*) *τοὺς πόδας χειμῶνος ὄντος ὠφέλει κτέ.* Men vergelijke *vs.* 447. Buitendien heb ik *κυνᾶς* veranderd in *κυνῶν*, omdat van meerdere slaven gesproken wordt en de andere *nomina* mede *pluralia* zijn.

vs. 480. *οὐδὲ μέν γ' οὐδ' ἐν σελίνῳ σοὐστὶν οὐδ' ἐν πηγάνῳ.* De partikel *μέν* moet hier plaats maken voor *μήν*, zoo als reeds door Dr. Hirschig in zijne uitgave der *Wespen* is voorgesteld. Dit is echter niet alles. De *paraphrasis* van den *scholiast*, *οὔπω σοι οὐδὲ ἀρχὴ γέγονε τῶν παρ' ἡμῶν ἐσομένων*, gevoegd bij de lezing van *cod. R.* *πούστίν* in plaats van *σοὐστίν*, en bij de omstandigheid, dat de tweede ontkenning overtollig is, terwijl het *pronomen* niet gemist kan worden, maakt het in mijn oog waarschijnlijk, dat Aristophanes geschreven had:

οὐδὲ μήν σοί γ' ἐν σελίνῳ πώστὶν οὐδ' ἐν πηγάνῳ.

vs. 532 *vlgg.* *ὁρᾷς γὰρ ὡς*
σοὶ μέγας ἐστὶν ἀγὼν
καὶ περὶ τῶν ἁπάντων.

Het koor beschouwt den strijd van Philocleon met Bdelycleon niet als eene zaak, die alleen Philocleon aangaat, maar als beslissend ook voor zich en het geheele *γυμνάσιον* der wespen. Zie vs. 539 en 546. Men leze dus:

ὁρᾷς γὰρ ὥς
μοι μέγας ἐστὶν ἀγών, κτέ.

vs. 564 *vlg.* *οἱ μέν γ' ἀποκλάονται πενίαν αὑτῶν καὶ προστιθέασιν*
κακὰ πρὸς τοῖς οὖσιν, ἕως ἀνιῶν ἂν ἰσώσῃ τοῖσιν ἐμοῖσιν.

De overgang van den *pluralis* tot den *singularis* zoowel hier als in *vs.* 568 heeft sommige geleerden gehinderd en beide plaatsen voor bedorven doen houden; ik geloof, ten onregte. Wanneer men van eene zaak spreekt in het algemeen, maakt het dikwijls geen onderscheid of men den *singularis* of den *pluralis* gebruikt. Zoo beteekent b. v. *ὁ ἀεὶ βασιλεύων* hetzelfde als *οἱ ἀεὶ βασιλεύοντες* en zou hier, wat den zin betreft,

Digitized by Google

even goed kunnen staan ὁ μὲν ἀποκλάεται — ὁ δὲ λέγει — ὁ δὲ σκώπτει, als de *pluralis*, dien men er nu leest. Dit is oorzaak, dat de dichter zich niet aan eenen *pluralis* gebonden acht, die alleen in den vorm, maar niet in den zin van den *singularis* verschilt, en wanneer het *metrum* dit vordert, niet aarzelt dezen te gebruiken. *Vs.* 565 is dus, naar mijn oordeel, in dit opzigt vrij van corruptie, doch heeft op eene andere wijze geleden. Ik bedoel het *participium* ἀνιῶν, dat voor geene uitlegging vatbaar is. De beteekenis van ἀνιῶ is bekend: *kwellen, lastig vallen, hinderen*, enz. Bij gevolg is de zin van ἕως ἀνιῶν κτέ. » tot dat hij zijne ellende *door mij te kwellen* even groot gemaakt heeft, als de mijne." Niemand zal, denk ik, beweren dat dit hem voldoet en toch weet ik niet, hoe men ἀνιῶν anders zou kunnen verklaren. Het woord is bedorven; Aristophanes had waarschijnlijk geschreven:

ἕως λήγων ἂν ἰσώσῃ τοῖσιν ἐμοῖσιν.

d. is: » tot dat hij *ten laatste* zijne ellende even groot gemaakt heeft als de mijne. De verandering van λήγων in ἀνιῶν is bij de bekende verwisseling van Λ met Α en Η met Ν zeer ligt te begrijpen.

vs. 575. ἆρ' οὐ μεγάλη τοῦτ' ἔστ' ἀρχὴ καὶ τοῦ πλούτου καταχήνη;
Dit vers zou hier beter gemist worden. Niet Philocleon, maar Bdelycleon, die de hoofdpunten der rede telkens opteekent, behoort den inhoud van dit tweede stuk in de woorden τοῦ πλούτου καταχήνη zamen te vatten. Hij handelt met het eerste stuk evenzoo, wanneer hij zegt vs. 559:

τουτὶ περὶ τῶν ἀντιβολούντων ἔστω τὸ μνημόσυνόν μοι,

want Philocleon had niet gezegd, dat dit gedeelte de smeekelingen betrof en zelfs het werkwoord ἀντιβολεῖν niet gebruikt, maar enkel beschreven, wat bij den aanvang van het proces plagt te geschieden. Daarenboven is de herhaling van τοῦ πλούτου καταχήνη in twee op elkander volgende verzen voor het oor niet aangenaam en past de vraag ἆρ' οὐ μεγάλη τοῦτ' ἔστ' ἀρχή; beter aan het einde der rede, waar men haar bijna met dezelfde woorden terugvindt (*vs.* 619), dan hier waar Philocleon nog niet zoo zeker van zijne zaak is.

Digitized by Google

vs. 576 *vlg.*

δεύτερον αὖ σου τουτὶ γράφομαι, τὴν τοῦ πλούτου καταχήνην.
καὶ τἀγαθά μοι μέμνησ' ἄχεις φάσκων τῆς Ἑλλάδος ἄρχειν.

Het tweede vers is niet van Aristophanes. Het komt op zich zelf reeds met de rol van Bdelycleon weinig overeen, dat hij zijnen vader voorzegt, welk gedeelte van zijn onderwerp hij behandelen moet. Maar toch behoorde deze, nu zijn zoon hem uitdrukkelijk uitgenoodigd heeft, om over dat punt te spreken, niet te zwijgen, maar de voordeelen op te sommen, die aan de heerschappij van *Athene* over *Hellas* voor den regterstand verbonden zijn. Doch het schijnt wel, dat de oude heer het verzoek niet gehoord heeft; want dit onderwerp wordt niet alleen niet hier, in het antwoord, maar ook verder in de rede nergens door hem aangeroerd. Daarenboven komt *μέμνημαι*, voor zoo ver ik mij herinner, met deze beteekenis in den *imperativus* niet voor, en is de manier, waarop het vers naast het vorige geplaatst is, zonder verband of overgang, Aristophanes onwaardig.

vs. 578 *vlgg.*

παίδων τοίνυν δοκιμαζομένων τἀδοῖα πάρεστι θεᾶσθαι,
κἂν Οἴαγρος εἰσέλθῃ φεύγων, οὐκ ἀποφεύγει πρὶν ἂν ἡμῖν
ἐκ τῆς Νιόβης εἴπῃ ῥῆσιν τὴν καλλίστην ἀπολέξας,
κἂν αὐλητής γε δίκην νικᾷ, ταύτης ἡμῖν ἐπίχειρα
ἐν φορβειᾷ τοῖσι δικασταῖς ἔξοδον ηὔλησ' ἀπιοῦσιν.

De vijf hier door mij aangevoerde verzen zijn om verschillende redenen op deze plaats ongepast en aanstootelijk. Vooreerst wegens de stelling, die zij in Philocleons rede innemen. De onderdeelen der bewijsvoering zijn in die rede niet zonder orde verspreid, naarmate zij den spreker vroeger of later voor den geest komen, maar volgen integendeel geleidelijk en natuurlijk op elkander. Eerst spreekt hij van de tooneelen, die bij de regtsgedingen plaats hebben, waarin de staat betrokken is (552—574); dan van de regtsgedingen, die zaken van bijzondere personen betreffen (583—587); vervolgens behandelt hij de taak der regters in buitengewone staatsprocessen en den eerbied, dien de volksmenners nooit verzuimen jegens hen te betoonen (590—600); eindelijk hoort men tot besluit, welk eene goede ontvangst het salaris hem te huis bij vrouw en kinderen

Digitized by Google

verzekert. Zoo is de rede verdeeld, of liever, zoo zou zij verdeeld zijn, indien de volgorde niet op ééne plaats schromelijk gestoord werd. Na het eerste gedeelte, dat over de staatsprocessen loopt (*vs.* 574), tusschen dat stuk en het onderdeel over de regtsgedingen van bijzondere personen, leest men thans de vijf bedoelde verzen, in welke Philocleon een' zijsprong maakt van het onderwerp, en de zaak van een' kant beschouwt, die bij het oogpunt, dat hij zich overigens in dit gedeelte zijner rede gekozen heeft, wonderlijk afsteekt. Terwijl het hem in de stukken, die voorafgaan, zoowel als in die, welke volgen, alleen te doen is om de eer, de magt en de grootheid van den stand, waartoe hij behoort, spreekt hij in deze verzen van het zingenot, dat er soms meê gepaard kan gaan, het streelen van oogen en ooren door het gezigt van naakte schoonheid, declamatie en muzijk. Deze zoo verschillende beschouwing wordt door niets voorbereid of ingeleid, maar komt even onverwacht voor den dag, als wij een weinig verder (*vs.* 583) weder plotseling van dit onderwerp op de regtsgedingen worden teruggebragt. In één woord het is een brokstuk, dat hoewel het tot de bewijsvoering van Philocleon behoort, zeker oorspronkelijk niet op deze plaats gelezen werd. Het begin van het eerste vers kan mede tot bewijs hiervan strekken:

παίδων τοίνυν δοκιμαζομένων τᾀδοῖα πάρεστι θεᾶσθαι.

De partikel *τοίνυν* moet dienen, om deze woorden of bij wijze van antwoord met het tweede vers van Bdelycleon (577) te verbinden, of om ze als vervolg aan de laatst voorgaande woorden van den spreker zelven te hechten; het laatste is te ongerijmd, om in aanmerking te kunnen komen (zie *vs.* 574 *vlg.*); maar ook het eerste verdient naauwelijks eene wederlegging. Immers, zoo *vs.* 577 echt is, herinnert Bdelycleon daar zijnen vader aan de voorregten, die hij door zijne heerschappij over *Hellas* geniet. Dat nu de *dokimasie* der jongelingen met die heerschappij niets gemeen heeft, en het vers dus niet als antwoord aangemerkt kan worden, begrijpt een ieder zonder verder betoog. De partikel *τοίνυν* heeft derhalve hier geenen zin, en bewijst duidelijk, dat *vs.* 578, met de volgenden, ergens anders te huis behoort.

Evenwel moeten die verzen, gelijk ik zoo even zeide en hun

Digitized by Google

inhoud waarborgt, mede behooren tot de rede van PHILOCLEON, en derhalve, zoo zij hier niet op hunne plaats staan, ergens in de nabijheid weggevallen zijn en eene leemte veroorzaakt hebben. Men zal dus de beste kans hebben, om hunne plaats terug te vinden, wanneer men vooreerst opmerkzaam toeziet, of zich in de rede eenig bewijs eener *lacune* voordoet, en mogt dit blijken, onderzoekt, of zij geschikt zijn, om die aan te vullen. Ik heb het stuk tot dat einde doorgeloopen, en in het laatste gedeelte eene plaats gevonden, waar men inderdaad het gemis van eenige verzen gevoelt. Ik bedoel vóór *vs.* 605, na de woorden, waarmede BDELYCLEON zijnen vader in de rede valt. PHILOCLEON geeft ons daar de bewijzen niet, die wij met regt van hem mogten verwachten. Wij zullen, opdat dit duidelijker uitkome, de zaak een weinig hooger ophalen. PHILOCLEON had over de kruipende laagheid van de volksmenners tegenover den regterstand gesproken, en dit onderwerp met *vs.* 600 ten einde gebragt; hiermede is echter zijne taak niet afgeloopen; in het volgende vers (601) noodigt hij zijne tegenpartij weder tot eene waardering van de genoegens, welke deze hem tegelijk met het ambt van regter ontneemt. De woorden, welke hij bij die gelegenheid gebruikt, zijn niet geheel zuiver tot ons gekomen; zij luiden thans:

σκέψαι δ' ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν οἵων ἀποκλείεις καὶ κατερύκεις,
ἣν δουλείαν οὖσαν ἔφασκες χὐπηρεσίαν ἀποδείξειν.

Op het tweede vers is niets aan te merken, maar in het eerste ontbreekt het *pronomen*, gelijk Dr. HIRSCHIG te regt beweert, die daarom leest μ'ἀποκλείεις, en is daarenboven het lidwoord τῶν onmogelijk te verdedigen; want ἀγαθῶν behoort bij οἵων. Gelukkig wordt de zin hierdoor slechts weinig minder duidelijk; de woorden ἀπὸ τῶν kunnen wij voor het oogenblik met stilzwijgen voorbij gaan; het overige beteekent: »*ga eens na, hoe groot de genoegens zijn, die gij mij ontneemt, waarvan gij bewijzen zoudt, dat zij afhankelijkheid en dienstbaarheid medebrengen.*" In die woorden ligt geene zwarigheid; maar hoe wil PHILOCLEON, dat zijn zoon de zaak na zal gaan? Wat moet hij daarbij tot leiddraad nemen? Enkele geleerden zijn van meening, dat de oude regter hem op het voorgaande wijst en verlangt, dat hij daaruit zijn besluit zal opmaken.

Digitized by Google

Ten onregte: want σκέψαι δέ wordt nooit in dien zin gevonden, maar alleen gebruikt, wanneer men iemand op een nieuw onderwerp of een nieuw bewijs opmerkzaam maken wil. Ook toont het antwoord van Bdelycleon:

ἐμπλήσο λέγων · πάντως γάρ τοι παύσει ποτὲ κἀναφανήσει
πρωκτὸς λουτροῦ περιγιγνόμενος τῆς ἀρχῆς τῆς περισέμνου,

dat hij in de woorden zijns vaders het begin eener nieuwe redenering ziet, en zijn ongeduld daarover niet ontveinzen kan. Men moet het er dus voor houden, dat Philocleon van plan is, om in de volgende verzen zijnen zoon aangaande de zaak voor te lichten en verwacht natuurlijk, dat hij daarmede een begin zal maken na de twee verzen van Bdelycleon; maar men leest daar niets van dien aard. Het verhaal, waarmede Philocleon op die plaats zijne rede besluit, over de ontvangst, die hem te huis wacht, staat met *vs.* 601 *vlg.* in geen verband hoegenaamd, maar wordt ons voorgesteld, als iets dat hem bijna ontschoten was (οὔ 'γὼ 'πιλελήσμην), en nu vóór het einde nog moet worden behandeld. Hier bestaat dus eene leemte, en wij zullen aanstonds zien, dat de boven misplaatste verzen bij uitnemendheid geschikt zijn, om haar te vullen; doch vooraf willen wij nog een paar woorden zeggen over *vs.* 601, en wel over de woorden ἀπὸ τῶν. Het ligt in den aard der zaak, dat Philocleon, om te bewijzen, ἀγαθῶν οἵων μ' ἀποκλείεις καὶ κατερύκεις, eenige voorbeelden dier ἀγαθά moet geven. Dit maakt het waarschijnlijk, dat Aristophanes, met het oog op de voorbeelden, die volgen moesten, geschreven had: σκέψαι δ' ἀπὸ τῶνδ', ἀγαθῶν οἵων κτέ. De constructie van σκέψασθαι met ἀπό, in dien zin, is bekend, en door Aristophanes gebruikt in den *Plutus*, *vs.* 576 σκέψασθαι δ' ἔστι μάλιστα ἀπὸ τῶν παίδων. Thans kunnen wij overgaan tot eene proef met de verplaatsing. Dat de vijf bedoelde verzen boven niet gemist zullen worden, weten wij; echter moet de tekst daar, zoo zij wegvallen, eene kleine verandering ondergaan. Philocleon begint in dat geval met *vs.* 583 eene nieuwe afdeeling zijner rede; καί is dus niet meer op zijne plaats en moet vervangen worden door δέ — ἦν δ' ἀποθνήσκων ὁ πατήρ τῳ δῷ κτέ. De plaats, waarheen de verzen overgebragt worden, blijft onveranderd; *vs.* 605 sluit zich zeer goed aan het vijfde vers (582) aan;

Digitized by Google

want het is natuurlijk, dat het vertrek der regters, waarvan Philocleon daar spreekt, hem aan de tehuiskomst herinneren moet. De partikel τοίνυν (παίδων τοίνυν δοκιμαζομένων), die, waar men het vers thans leest, doelloos is en niets beteekent, wijst op *vs.* 601 *vlg.*, en vooral op de woorden σκέψαι δ' ἀπὸ τῶνδ'. Dat de voorbeelden goed gekozen zijn, behoeft geen bewijs. De geheele plaats zal nu, naar mijne gedachten, aldus geschreven moeten worden:

σκέψαι δ' ἀπὸ τῶνδ', ἀγαθῶν οἵων μ' ἀποκλείεις καὶ κατερύκεις,
ἣν δουλείαν οὖσαν ἔφασκες χὐπηρεσίαν ἀποδείξειν.

ΒΔΕΛΥΚΛΕΩΝ.

ἔμπλησο λέγων· πάντως γάρ τοι παύσει ποτὲ κἀναφανήσει
πρωκτὸς λουτροῦ περιγιγνόμενος τῆς ἀρχῆς τῆς περισέμνου.

ΦΙΛΟΚΛΕΩΝ.

παίδων τοίνυν δοκιμαζομένων τᾀδοῖα πάρεστι θεᾶσθαι·
κἂν Οἴαγρος εἰσέλθῃ φεύγων, οὐκ ἀποφεύγει πρὶν ἂν ἡμῖν
ἐκ τῆς Νιόβης εἴπῃ ῥῆσιν τὴν καλλίστην ἀπολέξας·
κἂν αὐλητής γε δίκην νικᾷ, ταύτης ἡμῖν ἐπίχειρα
ἐν φορβειᾷ τοῖσι δικασταῖς ἔξοδον ηὔλησ' ἀπιοῦσιν.
ὃ δέ γ' ἥδιστον τούτων ἐστὶν πάντων, οὗ 'γὼ 'πιλελήσμην,
ὅταν οἴκαδ' ἴω τὸν μισθὸν ἔχων, κτέ.

vs. 589. *τῆς δ' ἐπικλήρου τὴν διαθήκην ἀδικεῖς ἀνακογχυλιάζων.*

De echtheid van dit vers is mij om meer dan ééne reden verdacht. In de eerste plaats moet ons het gebruik van ἀνακογχυλιάζειν bevreemden. Dit *verbum* wordt, zoo men deze plaats alleen uitzondert, nergens in eene andere beteekenis gevonden, als die van ἀναγαργαρίσαι, *gorgelen, de keel met water spoelen.* De maker van dit vers heeft echter het woord in eenen anderen zin gebruikt, en ten naaste bij gelijk gesteld met ἀκυρῶσαι, *voor niet geldig verklaren.* Philocleon had zich namelijk beroemd, dat de regtbank geene waarde hecht aan het testament en het zegel van eenen erflater, maar de erfdochter, zonder daar acht op te slaan, naar believen wegschenkt; dit heet nu hier ἀνακογχυλιάζειν τὴν διαθήκην: de schrijver moet dus ἀνακογχυλιάζειν genomen hebben voor *ter zijde leggen, niet in aanmerking nemen* of *nietig verklaren.* Maar hoe komt het woord aan deze of eene dergelijke betee-

Digitized by Google

kenis? Wij kunnen, geloof ik, de onbekwaamheid van den *interpolator* niet beter in het licht stellen, dan door aan te wijzen, wat hem tot dit gebruik verleid heeft. Men vindt de aanleiding in *vs.* 585 *vlg.* PHILOCLEON drukt aldaar de minachting der *Attische* regters voor een behoorlijk verzegeld testament met deze woorden uit:

κλάειν ἡμεῖς μακρὰ τὴν κεφαλὴν εἰπόντες τῇ διαθήκῃ
καὶ τῇ κόγχῃ τῇ πάνυ σεμνῶς τοῖς σημείοισιν ἐπούσῃ κτἑ.

ARISTOPHANES wil daar alleen mede zeggen, dat zij voor zulk een testament even weinig eerbied hebben, als een heer voor den slaaf of bediende, dien hij met een pak slagen wegzendt; doch onze schrijver heeft er meer achter gezocht. Hij heeft begrepen, dat men daaronder niet alleen het gering tellen van het testament, maar ook het schenden en breken van het zegel verstaan moest, en daar het deksel van het zegel hier κόγχη genoemd wordt, heeft hij gemeend, dat ἀνακογχυλιάζειν met διαθήκη als *obiect* zeer goed dienen kon, om het opligten der κόγχη en voorts het geweldadig openbreken van het testament uit te drukken. Hij heeft daarbij echter de volgende vrij belangrijke omstandigheden voorbij gezien. Vooreerst was het testament hoogst waarschijnlijk een open stuk, waaraan men het zegel alleen bevestigd had, om de echtheid te waarborgen; en behoefde men dus aan het openbreken daarvan niet te denken: maar al was dit anders en al had de erflater het stuk gesloten op de wijze van een' brief, zoodat men het zegel moest breken, om den inhoud te kunnen lezén (THUCYD. I. 132), kon die daad toch nooit aan de regtbank als onregtvaardig verweten worden (ἀδικεῖς ἀνακογχυλιάζων). Zij was immers verpligt, om van het testament kennis te nemen, en moest dus wel daartoe overgaan. De schrijver begaat dus een' groven misslag, wanneer hij den regters zulks ten kwade duidt; maar dit is niet alles; de woorden, die hij gebruikt, drukken niet eens uit, wat hij heeft willen zeggen. Ik voor mij geloof niet dat ἀνακογχυλιάσαι ooit iets anders beteekend heeft als ἀναγαργαρίσαι: doch wij willen hierop niet te zeer aandringen en liever stellen, dat hij het regt had om den zin naar de *etymologie* te wijzigen. Het woord is dan zamengesteld uit ἀνά en κογχύλιον en kan, zoo men aannemen wil, dat κογχύλιον zoo wel als κόγχη

Digitized by Google

van het deksel eens zegels gebruikt werd, des noods beteekenen, dit deksel opligten en het zegel ontblooten. Doch hieruit volgt geenszins, dat men het ook van het schenden of breken van een zegel zou kunnen bezigen. Integendeel, niets belette, dat men de *κόγχη*, na die opgeligt te hebben, om het zegel aan de omstanders te toonen, weder even als voor dien tijd daarboven plaatste. Daarenboven bedekte de *κόγχη* wel het zegel (*καὶ τῇ κόγχῃ τῇ πάνυ σεμνῶς τοῖς σημείοισιν ἐπούσῃ*), maar niet het testament, en had de schrijver, indien hij *ἀνακογχυλιάζειν* zoo gebruiken wilde, niet *τὴν διαθήκην* maar *τὰ σημεῖα* als *obiect* daarbij moeten voegen.

Ik geloof niet, dat het noodig is, meer te zeggen, om aan te toonen, dat *vs.* 589 onmogelijk van Aristophanes wezen kan. Nog ééne laatste opmerking wil ik echter niet terug houden. Zoo in den zin en de taal overigens geen bezwaar gelegen was, zou het ons toch moeten verwonderen, dat Bdelycleon hier aan zijnen vader de onregtvaardigheid van zijn gedrag verwijt. Het is Bdelycleon daarom niet te doen: de handelwijze van zijnen vader is hem eene dwaasheid, die hij afkeurt, omdat deze veel gemakkelijker en eenvoudiger middelen om gelukkig te leven voorbij ziet en zich door de volksmenners om den tuin laat leiden; maar om regt of onregt bekreunt hij zich overigens weinig.

vs. 615 *vlgg.*

τάδε κέκτημαι πρόβλημα κακῶν, σκευὴν βελέων ἀλεωρήν·
κᾶν οἶνόν μοι μὴ 'γχῇς σὺ πιεῖν, τὸν ὄνον τόνδ' ἐσκεκόμισμαι
οἴνου μεστὸν κᾆτ' ἐγχέομαι κλίνας· οὗτος δὲ κεχηνὼς
βρωμησάμενος τοῦ σοῦ δίνου μέγα καὶ στράτιον κατέπαρδεν.

Er bestaat niet het allerminste verband tusschen deze vier verzen en de bewijsvoering van Philocleon, die voorafgaat. Indien men zich van de waarheid hiervan overtuigen wil, behoeft men slechts eene naauwkeurige uitlegging van den tekst te beproeven. De moeijelijkheden openbaren zich aanstonds in het eerste vers. Het *pronomen τάδε* (*τάδε κέκτημαι κτέ.*), dat men daar leest, kan op meer dan ééne wijze begrepen worden; de *scholiast* gelooft, dat het op den *triobolus* doelt, doch dit is ongerijmd. Ik neem voor het oogenblik aan, dat Philo-

Digitized by Google

cleon daarmede de redenen op het oog heeft, die hij boven had ontwikkeld, waarom de regterstand hoogst gelukkig en verkieslijk is; namelijk den invloed, dien hij in den staat uitoefent, de vleijerijen der aanzienlijken, het zingenot, enz. In deze voorregten ziet de spreker dus de wapenrusting, die hem tegen gevaren beschutten moet. Maar welke zijn die gevaren? Het voorbeeld, dat hij zelf aanvoert, *κἂν οἶνόν μοι μὴ 'γχῇς σὺ πιεῖν κτἑ.* in verband met *vs.* 612 *vlgg.*, veroorlooft ons niet aan iets anders te denken, als de zuinigheid en den onwil, waarmede zijn zoon, zoo hij eenmaal in diens magt overgeleverd mogt worden, in zijne behoeften voorzien zal. Doch wat kunnen de voordeelen aan het ambt van regter verbonden hem daartegen baten? Wij weten immers, dat Philocleon dan niet langer *Heliast* zou zijn, en noch in den *triobolus* noch in de genoemde heerlijkheden eenigen steun tegen zulk eene behandeling zou kunnen vinden. Het blijkt dus, dat *τάδε* niet zoo kan worden uitgelegd, als wij thans getracht hebben het te doen. Er is nog eene derde opvatting mogelijk, die evenwel de zaak weinig verbetert; wij komen daar dadelijk op terug.

De drie volgende verzen zijn hier evenmin op hunne plaats als het eerste. Ik zie geen kans, om ze door de gezochtste verklaring met den toestand in oveenstemming te brengen. Men oordeele zelf. Philocleon heeft een zwaard in de hand, wáármede hij zich van het leven berooven wil, indien zijn zoon overwinnaar blijft. Zie *vs.* 522 *vlg.* en *vs.* 714. Deze spreker daarentegen houdt eene wijnflesch in de hand, van de soort, die *ὄνος* genoemd werd. Zie *vs.* 616 *vlg.* Het gesprek tusschen Philocleon en Bdelycleon wordt gevoerd op straat, voor de huisdeur; maar de persoon, uit wiens mond deze vier verzen komen, bevindt zich in huis; hij is, naar het schijnt, eerst korteling binnen getreden en heeft de flesch medegebragt; wat anders beteekent *ἐσκεκόμισμαι?* Eindelijk loopt de twist tusschen vader en zoon over het aanzien van den regterstand, terwijl deze spreker alleenlijk bekommerd schijnt over het niet zeer gul onthaal, dat hem wacht. Immers, het is om zich daartegen te vrijwaren, dat hij als voorzorg den *ὄνος* heeft medegenomen. Deze opmerking geeft ons den sleutel tot het regt verstand van *vs.* 615 (*τάδε κέκτημαι κτἑ.*). Want de omstan-

Digitized by Google

digheid, dat de spreker den *ὄνος* mede begrijpt onder de zaken, waarin hij een *πρόβλημα κακῶν* ziet, bewijst duidelijk, dat *τάδε* niet op het voorgaande doelt, maar juist van dien *ὄνος*, en misschien van nog eenige andere provisien, welke de spreker bij zich kan hebben, verstaan moet worden. Men zal, denk ik, toestemmen, dat deze verklaring van *τάδε*, die mij de eenige ware schijnt te zijn, niet strekt om *vs.* 615 op den toestand van PHILOCLEON toepasselijk te maken. Dit herinnert mij nog eene laatste bedenking. Het ligt niet in den aard van den ouden regter, om op een goed glas wijn gesteld te zijn; althans niet in dit gedeelte der comedie. Later, nadat hij zich onder de voogdij van zijnen zoon gesteld heeft, leert deze hem daar meer smaak in vinden; maar tot nog toe eet hij liefst brei met zijne vrouw en dochter, *vs.* 606 *vlgg.*

De redenen, die ik getracht heb hier te ontwikkelen, hebben mij overtuigd, dat ARISTOPHANES deze vier verzen nooit heeft kunnen bestemmen voor de plaats, waar wij ze lezen. Hoe zij hier komen of wat aanleiding tot de *interpolatie* gegeven mag hebben, weet ik niet en dat zal wel een geheim blijven. Dat zij van ARISTOPHANES, of ten minste van eenen ouden *comicus* zijn, lijdt geen twijfel.

Hilversum, *Oct.* 1853. H. G. HAMAKER.

BLADVULLING.

Schol. ARISTOPH. *Pac.* 565.

In vocabulis: *Πανδαισίαν δὲ τὴν ποικίλην καὶ ἐκ διαφόρων ὄψων εὐωχίαν, ὅταν ἕκαστος τὰ ἑαυτοῦ ὄψα ἀνενέγκῃ καὶ καθῆται εἰς τὸ κοινὸν, ἢ ὅταν πολλῶν προκειμένων ἐδεσμάτων λάβῃ τις ὃ θέλει*, ridiculum vitium nullo negotio tolli potest. Legatur scilicet: *καταθῆται.*

E. M.

DAVIDIS RUHNKENII

EMENDATIONES SELECTAE.

E SCHEDIS IN BIBLIOTHECA LUGDUNO-BATAVA ASSERVATIS EDIDIT

E. MEHLER.

1.

Emendationes in Livium.

Liv. I. 55: Inter principia condendi huius operis movisse *numen* ad indicandam tanti imperii molem traditur Deos: nam quum omnium sacellorum exaugurationes admitterent aves, in Termini fano non addixere. — L. *omen*.

VI. 16: Saginare plebem populares *suos*, ut iugulentur. — L. populares *velut sues*.

VII. 17: Et tunc quidem velut lymphati et attoniti munimentis suis trepido agmine inciderunt; deinde ubi consul legatique ac tribuni puerorum ritu vana *miracula* paventes irridebant increpabantque, vertit animos repente pudor; et in ipsa quae fugerant, veluti caeci ruebant. — L. *terricula*. Cf. Liv. XXII. 17 et Drakenb. *ad* XXXIV. 11; Min. Fel. 37.

VIII. 24: Contrahensque suos ex fuga palatos, pervenit ad amnem ruinis recentibus pontis, quem vis aquae abstulerat, *indicantem iter*. — L. *iter incidentem*.

XXIV. 5: Index unum ex coniuratis Theodotum, a quo ipse *appellatus* erat, nominare potuit. — L. *adscitus*.

XXXVIII. 50: Dicebantur enim [*ab*] eodem animo ingenio-

Digitized by Google

que, [a] quo gesta erant, et aurium fastidium aberat, quia pro periculo, non in gloriam, referebantur. — Praepositio utroque loco est delenda.

XL. 5: Simul, ut Demetrius in dies suspectior esset, ex composito sermones ad *spretionem* Romanorum trahebant. — L. *despectionem*.

2.

Emendationes in Anthologiam Latinam.

Usus sum editione Petri Burmanni. Emendationes Ruhnkenianas cum textu, qualem Meyerus exhibet, conferre non licuit.

I. 25 (*pag.* 13 Burm.):

Non tibi vina placent, o insanabilis hostis,
nec mens est Thebana tibi, licet aggere celso
Dircaeae rupis dicas fluxisse parentes
vertice de Nisae, per rura et nostra Lyaeus
transiit, inplevitque vias nigrantibus uvis.

Vertice de Nisae, sic ex Aen. VI. 806. — Interpungendum est post *parentes*.

I. 99 (*pag.* 80):

Telephus, excellens Alcidis pignus et Augae,
externae sortis *bella* inopina *tulit.*

L. *Alternae* sortis *tela* — *subit.* Cf. Aen. XI. 426.

II. 85 (*pag.* 231):

Victa prius nullo, iamiam spectata triumpho,
inlibata tuos gens *iacet* in titulos.

L. *cadit.*

II. 119. *vers.* 21. (*pag.* 257):

Quod discinctus eras, *animo* quoque, carpitur unum.
diluitur nimia simplicitate tua.

L. Quod discinctus eras *nimium* cet.

II. 119. *vers.* 80 (*pag.* 269):

Clava torosa tibi pariter cum pelle iacebat,
quam pede *suspenso* percutiebat Amor.

L. *suspensam*. V. Bion. *Eid.* I. 82.

Digitized by Google

II. 167 (*pag*. 347):

Doctrinae antistes, *rerum* mirabilis auctor
Tullius, existens nobilis ex humili.

L. *veri*. V. *Not. ad Anthol.* I, *pag*. 681.

III. 3 (*pag*. 457):

Cesserunt arces, cecidere palatia divûm,
iam servit populus, degeneravit eques.

L. *sederunt*. V. BROUCKH. *ad* PROPERT. III. 7. 37; ARNTZ. *ad* PLIN. *Paneg*. 16; LIV. XXX. 38; CURT. VI. 6; MARKLAND. *ad* STAT. p. 310; *ad* SIL. VI. 647. ERNEST. *ad* TACIT. *Ann.* II. 47 cet.

III. 29. 7: (*pag*. 477):

Statuamque amici floribus, violis, rosis
folioque multo, atque unguento *marcido*
onerate amantes.

L. *nardino*. V. SENEC. *Herc. Oet.* 476; HEINS. *ad* CLAUD. *pag*. 279; BROUCKH. *ad* TIBULL. *pag*. 349; HEINS. *ad* OVID. *Ep*. XV. 76.

III. 37. 11 (*pag*. 483):

Hic aestus levis est, hic nullum frigora *terrent*,
hic geminata dies per candida marmora fulget.

L. *torrent*.

III. 41. 14 (*pag*. 486):

Discurrunt Nymphae, piscinas flumina complent,
vitrea crispatur labris refluentibus *umbra*.

L. *unda*.

III. 70. 7. (*pag*. 511):

Aedibus in *totis* gemmae licet omnia claudant,
turpe est, nil domino turpius esse suo.

L. *tantis*.

III. 167. 7 (*pag*. 611):

Sed quis te docilem iudicet artium,
quas natura dedit cordis * *auctior*.

L. cordis *acutior*.

III. 190. 2:

Moribus et vultu mulier quaeratur habenda.
horrida nam facies *multo* celatur ab auro.

L. *nullo*.

III. 275. 19:

Contegis *occulta* candentes veste papillas,

Digitized by Google

candida cum nolit veste papilla tegi.

L. *obducta.*

Addo hisce in *Anthologia Latina* speciosis emendationibus unam in VALERIO FLACCO, cuius versum, VII. 483, a BURMANNO in annotationibus ad *Anth.* I. 178 *vers.* 193 excitatum, eodem loco correxit RUHNKENIUS, quo suas in ipsam *Anthologiam* observationes criticas collegerat. Qui versus ita sonat:

Hei mihi, cur *nullos stringunt* tua lumina *fletus?*
an ne mox merito morituram patris ab ira
dissimulas?

Quem ille ita emendatum proposuit:

Hei mihi, cur *nullo tinguntur* lumina *fletu?*

laudatis *Anthol. pag.* 701; OVID. *Met.* II. 621; STAT. *Theb.* VI. 386; BOETH. *libr.* II. *Carm.* 6; HEYN. *ad* VIRG. T. II. *p.* 580.

3.

Emendationes in PLUTARCHUM.

De Educ. Puer. (*Pag.* 8. B.): Τὸν γὰρ αὐτὸν τρόπον ὄργανον τῆς παιδείας ἡ χρῆσις τῶν βιβλίων ἐστὶ, καὶ ἀπὸ πηγῆς τὴν ἐπιστήμην τηρεῖν συμβέβηκεν. — L. ἀρύτειν.

Apophthegm. Lacon. (*pag.* 211. D): Τῷ δὲ τῶν Μακεδόνων βασιλεῖ τὸ αὐτὸ ἐρώτημα προσέπεμψε· Φήσαντος δ' ἐκείνου βουλεύεσθαι, Βουλευέσθω τοίνυν, εἶπεν, ἡμεῖς δὲ πορευσόμεθα. Θαυμάσας οὖν τὴν τόλμαν καὶ δείσας, ἐκέλευσεν ὡς φίλον προαίρειν. — L. προάγειν.

De Cupid. Divit. (*pag.* 525. D): σὺ δὲ τοσαῦτα πράγματα συνέχεις, καὶ ταράττεις, καὶ στροβεῖς σεαυτὸν κοχλίου βίον ζῶν διὰ τὴν μικρολογίαν, καὶ τὰ δυσχερῆ πάντα ὑπομένεις, οὐδὲν εὖ πάσχων. — L. συγχεῖς.

Quaest. Conviv. IV. 5 (*pag.* 670. F.): ὅ τε γὰρ ὀφθαλμὸς ἄτρυτός ἐστιν αὐτῶν, ὥστε καὶ καθεύδειν ἀναπεπταμένοις τοῖς ὄμμασιν. — L. ἄγρυπνος. Cf. SUID. *v.* ἄτρυτος et STEPHANUS *in Thes. v.* ἄτρυτος.

De Herodoti Malign. 43 (*pag.* 874. B): Τί δῆτα; γραφικὸς ὁ ἀνὴρ, καὶ ἡδὺς ὁ λόγος καὶ χάρις ἔπεστι καὶ δεινότης καὶ ὥρα τοῖς διηγήμασιν.

L. λειότης.

Digitized by Google

De latenter vivendo 7 (*pag.* 1130 C.): Καίτοι τῆς γε δόξης καὶ τοῦ εἶναι Φύσιν εὐσεβῶν χῶρον,

Τοῖσι λάμπει μένος ἀελίου τὰν ἐνθάδε νύκτα κάτω
Φοινικορόδοις ἐν λειμώνεσσι,
καὶ τοῖσιν ἀκάρπων μὲν ἀνθηρῶν
καὶ σκυθίων δένδρων ἄνθεσι τεθηλὸς,
ἀναπέπταται πεδίον,

καὶ ποταμοί τινες ἄκλυστοι, καὶ λεῖοι διαρρέουσι, καὶ διατριβὰς ἔχουσιν ἐν μνήμαις καὶ λόγοις τῶν γεγονότων καὶ ὄντων παραπέμποντες αὐτοὺς καὶ συνόντες.

Versum tertium quartumque sic iubet redintegrari:

καὶ τοῖσιν εὐκάρπων μὲν ἀνθηρῶν
καὶ συσκίων δένδρων ἄνθεσι τεθηλός.

Praeterea comparat cum hocce PLUTARCHI locum THEMISTII p. 280 D.

Lugd. Bat. mense *Novembri* MDCCCLIII.

EURIPIDES *Iphig. Taur.* 812.

ΟΡ. Ἀτρέως Θυέστου τ' οἶσθα γενομένην ἔριν;
ΙΦ. ἤκουσα χρυσῆς ἀρνὸς ἡνίκ' ἦν πέρι.

Versus alter editoribus merito moram iniecit. Non enim hoc IPHIGENIAM rogat ORESTES, *quando* rixa ista exstiterit, sed an omnino rixam ortam fuisse sciat, οἶσθα γενομένην ἔριν h. e. ὅτι ἔρις ἐγένετο. Illa vero respondendo debet affirmare, se hoc inaudivisse; addit insuper, ne causam quidem, quae rixae ansam dederit, sibi esse incognitam. Itaque id poëtae erat significandum, quod simplicissimo modo ita sonat: ἤκουσα, ὅτι ἦν περὶ ἀρνός.

Tragicis autem poëtis in talibus non minus οὕνεκα, quam ὅτι in usu fuisse, ut compertum habemus, ita hisce exemplis insuper confirmatur:

Digitized by Google

EURIP. *Orest.* 1350:

ὡς εἰδῇ τόδε
Μενέλαος, οὕνεκ' ἄνδρας, οὐ Φρύγας κακούς,
εὑρὼν ἔπραξεν, οἷα χρὴ πράσσειν κακούς.

EURIP. *Iphig. Taur.* 956:

ἤλγουν δὲ σιγῇ κἀδόκουν οὐκ εἰδέναι,
μέγα στενάζων, οὕνεκ' ἦν[1] μητρὸς φονεύς.

EURIP. *Iphig. Aul.* 102:

ξυμπλεῖν τ' Ἀχαιοῖς οὕνεκ' οὐ θέλοι[2] λέγων.

SOPH. *Oed. Tyr.* 708:

καὶ μάθ' οὕνεκ' ἐστί σοι
βρότειον οὐδὲν μαντικῆς ἔχον τέχνης.

SOPH. *Oed. Col.* 1393:

κἀξάγγελλ' ἰὼν
καὶ πᾶσι Καδμείοισι τοῖς σαυτοῦ θ' ἅμα
πιστοῖσι συμμάχοισιν, οὕνεκ' Οἰδίπους
τοιαῦτ' ἔνειμε παισὶ τοῖς αὑτοῦ γέρα.

SOPH. *Philoct.* 232:

ἀλλ' ὦ ξέν' ἴσθι τοῦτο πρῶτον οὕνεκα
Ἕλληνές ἐσμεν.

Quid mihi velim iam apparet. EURIPIDIS versum simplicissima eademque certissima medicina sanandum esse poëtamque dedisse contendo:

ἤκουσα χρυσῆς ἀρνὸς οὕνεκ' ἦν πέρι.

Itaque irriti fuerunt MARKLANDUS et PORSONUS, quorum hic ἥτις ἦν, ille ἦ' νεῖκουν, vel, quod magis placebat, ἣν εἶχον, in corrupti vocabuli locum substituendo sibi visi sunt versui EURIPIDIS posse mederi.

L. Z.

1) Restituenda est EURIPIDI h. l. forma ἦ. E. M.
2) Pro θέλοι legatur θέλει. E. M.

Digitized by Google

LEMMATA QUAEDAM IN SCHOLIIS IN ARISTOPHANEM OBLITTERATA RESTITUUNTUR.

Lemmata in *Scholiastarum Grammaticorumque* explicationibus aut omissa, aut corrupta, aut perperam cum iis, quae antecedunt vel sequuntur, coniuncta variis constat erroribus ansam dedisse. Utar plagulae, quae mihi conceditur, spatio, quo huius generis vitia aliquot indicem et corrigam, in *Scholiis ad* ARISTOPHANEM obvia.

Schol. ARIST. *Equit.* 665: *οἱ πρυτάνεις: Οἱ προεστῶτες τῆς σιτήσεως καὶ τοῦ δήμου ἄρχοντες ὑπηρέται.* Excidit lemma ante vocabulum extremum. Interpungendum post *ἄρχοντες* et supplendum ex ARISTOPHANE: *τοξόται: ὑπηρέται.*

Schol. ARIST. *Ran.* 1: *τῶν εἰωθότων: Ἀντὶ τῶν ἐθίμων, ἡ μετοχὴ ἀντὶ τοῦ ὀνόματος· καὶ Ὅμηρος*

τὸν δ' αὖ Τηλέμαχος πεπνυμένος

ἀντὶ τοῦ πινυτός. Claudicat comparatio, nisi ante *ἡ μετοχή* inserueris vocabulum *θεώμενοι* e versu *Ranarum*, qui sequitur.

Schol. ARIST. *Ran.* 374: *Ἐγκρούων: Βαίνων εὐρύθμως, ἢ ἀντὶ τοῦ ἐκβάλλων.* Sed *ἐκβάλλων* vocabuli *ἐγκρούων* explicatio esse nequit. Videtur scholiasta alteram lectionem nosse et interpretatus esse. Scribendum meo iudicio: *ἐγκρούων: βαίνων εὐρύθμως, ἐκκρούων ἀντὶ τοῦ ἐκβάλλων.*

Schol. ARIST. *Ran.* 838: *ἀπύλωτον στόμα: Φρύνιχος, ἀθύρωτον. οἱ δὲ γράφουσιν ἀπύλωτον ἀντὶ τοῦ ἀνεῳγμένον καὶ πύλην μὴ ἔχον, μὴ χαλιναγωγούμενον, μηδὲ κρατούμενον.* Excidit, ut in primo, quod proposui, exemplo, lemma in medio scholio. Ex ARISTOPHANE refingendum: *καὶ πύλην μὴ ἔχον. ἀχάλινον: μὴ χαλιναγωγούμενον, μηδὲ κρατούμενον.*

Schol. ARISTOPH. *Equit.* 42: *δύσκολον γερόντιον: Δυστράπελον, πρεσβύτερον.* Hoc loco non lemma, sed poetae vocabulorum paraphasis labem contraxit. Emendandum est: *δυστράπελον πρεσβύτιον.*

Corrigam eadem opera unum et alterum consimilis generis vitium in eodem libro, e quo superiora ducta sunt exempla:

Digitized by Google

Schol. ARISTOPH. *Acharn.* 22. ἐπεὶ ὀκνηρῶς εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὰς συνόδους, εἰώθασιν ὑπηρέται δύο μεμιλτωμένον (τουτέστιν μίλτῳ ἤτοι βάμματι κοκκίνῳ) σχοινίον ἐκτείνοντες διὰ τῆς ἀγορᾶς διώκειν κτέ. Deest participium, a quo dativi μίλτῳ et βάμματι pendeant. Supplendum est βεβαμμένον post κοκκίνῳ.

Schol. ARISTOPH. *Av.* 1: πεποίηται δὲ τὰ ὀνόματα τῶν πρεσβυτέρων, τῷ μὲν παρὰ τὸ πείθεσθαι, τῷ δὲ παρὰ τὸ εὖ ἔχειν τῶν ἐλπίδων. Turbatum scholium ita est redintegrandum: τὸ μὲν παρὰ τὸ πείθεσθαι τῷ ἑταίρῳ, τὸ δὲ κτέ.

Schol. ARISTOPH. *Av.* 42: τόνδε τὸν βάδον: εἴρηται μὲν ὁ βάδος· ὅμως γε μὴν οἱ κωμικοὶ παίζειν εἰώθασι τὰ τοιαῦτα, ὡς Εὔπολις Χρυσῷ γένει »τισοφῶν ὦ ῥαψῳδέ." Ita omnino scholiasta, quisquis fuit, scribere non potuit. Ad sanandam sententiam post lemma inserendum est οὐκ. Hoc enim vult, βάδον vocabulum non fuisse in usu, sed a poëta εἰς γέλωτα fuisse fictum.

Lugd. Bat. m. Nov. MDCCCLIII. E. M.

ADDENDUM AD QUAESTIONES LUCIANEAS.

Quaestionum Lucianearum caput primum, quod huic *Mnemosynae* fasciculo inserendum curavi, vix typographorum officinam reliquerat, quum BEKKERI LUCIANUS, cui cum desiderio praestolari nos significaveram, e Germania ad nostrates est advectus. BEKKERI libro quid lucrata sit crisis Lucianea, mox accuratius exponere licebit. Eorum, quae disputavi l. l., nil mihi ab eo praereptum esse vidi praeter emendationem in loco *Lexiphanis* 14, ubi pro ἐνοινοφλύειν restitutum est ἐν οἴνῳ φλύειν. In loco *Iov. Trag.* 6, quem tractavi, in primo versuum ab Herme recitatorum LEHMANNI sententiam est amplexus, in sexto emendatiorem sibi visus est textum proponere κνίσῃσι in κνισῇσι mutato.

E. M.

Digitized by Google

ANDOCIDIS ORATIO

DE

REDITU.

Nondum poenitet sententiae, quam in studiorum specimine pronunciavi. Andocidis Orationem de Mysteriis spuriam esse. Multa tamen huic libello insunt, quae nunc uberius et pressius disputarem, tum quia sero animadverti me non satis curasse ut pure et perspicue loquerer, tum quia dies nonnulla docuit quae inter scribendum nesciebam. Cepi igitur consilium haec omnia postea retractare, quod quominus nunc faciam prohibet, quod non ignoro quam lubricae et ancipites quaestiones sint, quae versantur in distinguendis suppositiciis a genuinis. Cum enim in ceteris scribendi generibus arduum hoc est, tum in orationibus maximas habet cautiones. Nam ut ingens sit poetam aut scriptorem rerum gestarum imitando exprimere, sic hoc videtur in eo genere adeo leve et usu tritum, ut nullum fere noverim antiquum oratorem, quin servilem quendam imitatorem nactus sit. Nec mirum. Etenim in rhetorum scholis auditores exercendi causa declamationes conscribebant, magistri ipsi praeibant et interdum ingenii foetus publice recitabant. Hae declamationes primum in fictis causis plerumque versabantur, mox res his cancellis non potuit contineri et rhetorum natio placere sibi coepit in veris causis ornandis. Istiusmodi opuscula, quorum falsam imaginem unusquisque intelligit quantum distare debuerit a vera vita, sive casu sive de industria nonnumquam servata sunt. Aemulantibus Ptolemaeo et Attalo, uter bibliothecam pluribus illustrium virorum scriptis ditaret, pervenerunt in stupendos istos libro-

Digitized by Google

rum acervos; nec praefecti fraudem suspicati esse videntur, antequam moles digeri coepit. Habebat sane illud negotium, quod acueret et aleret ingenium grammaticorum; qui quam religiose et severe hanc provinciam administrarint, ad hunc usque diem cognovimus ex exemplo Dionysii Halicarnassei. Sed pluribus haec persequi nihil opus est, quia iam apparet id, quod in praesentem causam sufficit, non temere quaeri num forte Oratio quae creditur dicta esse coram populo in foro, ex umbra scholae in lucem et auctoritatem provolaverit.

Haec si in universum non improbabuntur, nec puto infringi posse, age videamus de altera Andocidis Oratione, quae inscribitur de Reditu. In qua quaestione tractanda molestum est, quod fere nihil de Andocide exploratum est et constat. Omissis enim scriptoribus, qui obiter tantum et aliud agentes eius mentionem fecerunt, primarius fons, a quo omnes certa notitia petenda foret, esset Thucydides, nisi is in narratione de Hermocopidis, quorum flagitium cum omnibus de Andocide quaestionibus coniunctum est, totam rem brevius quam caetera solet transegisset. Quocirca magnopere dolendum est, quod periit Cratippi liber, in quo cum alia memoriae prodita erant, quae Thucydides, sive imprudens sive certa de causa omiserat, tum de hoc crimine fusius actum fuisse videtur. De fide eorum, quae Plutarchus in Alcibiadis vita de Andocide tradidit, quid dicam nescio, sed nemo non intelligit nec dissensum eius efficere posse ut Orationes Andocidi abiudicemus, nec consensum facere ut germanae videantur. Quae in vitis X Oratorum narrantur, ea quoque sublestae fidei sunt, quia, etiamsi Plutarchus ipse hanc farraginem collegerit, quod secus videtur, tamen obscura et impedita illa narratio iisdem dubiis premitur, quibus ipsae Orationes, a quibus auctor pleraque mutuatus est. Lysiae Oratio contra Andocidem et ab antiquis et a recentioribus plerisque spuria habetur. E quattuor Andocidis Orationibus, duae postremae itidem vulgo huic abiudicantur; de prima ipse dubito num germana sit; est igitur difficillimum iudicare de secunda, quia vix quidquam restat, quod stabile sit. Accedit quod non sufficit probare Andocidem vera et falsa ubique permiscere, et parum eleganter et diserte dicere; nam hoc unusquisque ultro videbit, qui Andocidem

attinget et omnes viderunt. Quae cum ita sint, argumenta fere desunt, quibus fraus demonstretur.

Haec omnia ut melius intelligantur, operae pretium me facturum existimo, si paucis enarravero Andocidis vitam, qualis ab aliis ex quinque Orationibus, quas dixi, concinnata est. Qua in re valde mirum est viros doctos, cum in universum Andocidi fere omnem fidem denegarent, tamen de singulis satis fuisse securos.

Meierus igitur probavit Andocidem natum esse anno ante Christum natum 442 et ipse alia ratione idem ostendere conatus sum. Ad praeturam quod attinet, quam gessisse dicitur in bello Corcyraeo, primus Taylorus antiquitatis testimonium sprevit et contendit avum Oratoris a Thucydide significari. Et sane in aprico est Andocidem ipsum intelligi non posse, quippe tunc vix decem annos natum. Sed inscriptio quaedam, quam mihi indicavit Bakius v. cl., me docuit hanc praeturam commenticiam esse. Missa autem quarta Oratione, quae est contra Alcibiadem, de qua infra pauca notabo, primam eius mentionem reperio anno 415, cum viginti septem annos natus implicitus est crimini Hermocopidarum. Sacrilegis indicatis, cum contemni se videret, mox in alias regiones profectus est et cum alios principes sibi conciliavit, tum Citii regem. Cui quum odiosus factus esset, de quibus iris est quaedam ridicula recentiorum narratio, postquam per tres fere annos peregrinatus esset, Athenas rediit, quae tunc Quadringentorum imperio regebantur, quibus quin acceptus foret non dubitabat, cum semper optimatibus favisset. Forte fortuna autem hos quoque inimicos invenit et iterum Athenis pulsus Cyprum rediit, sed non ad Citii regem, quem timebat, sed ad Evagoram. Quum tamen hunc nescio quo modo a se abalienasset, in vincula coniectus est, e quibus postquam effugit, peregre rediit, eversa Quadringentorum dominatione. Neque tamen populo quam optimatibus acceptior fuit, nam accusatus ab inimicis frustra dixit Orationem, quae inscribitur de Reditu. Tertium exsul, bonis publicatis, in Elidem se contulit sed mox Cyprum profectus est, ibique cum alterutro rege fortasse in gratiam rediit, si quidem postea agros in ea insula habuit; non ante Athenas rediit, quam, pulsis trigintaviris,

Digitized by Google

lata est lex quae dicitur oblivionis. Bis iam accusatus ea actione, quam Athenienses *ἔνδειξιν* dicebant, triennio post de omni vita ante acta interrogatus dixit Orationem de Mysteriis et absolutus est. Tandem anno 393 legatus est de pace ad Lacedaemonios; Athenas redux habuit Orationem, quae inscribitur de Pace, sed male gestae legationis, *παραπρέσβειαν* vocant, accusatus condemnatus est et exsul diem obiit.

Haec omnia, etsi unum quodque per se nihil habeat quod incredibile sit, tamen adeo absona sunt et absurda, ut nesciam quid dicam de viris doctis, qui talia concoxerunt. Mihi quidem persuasum est rhetores, qui istas declamationes invita Minerva consarcinarunt, de Andocide nihil aliud compertum habuisse praeterquam quod indicarat Hermocopidas, aliquando frustra in patriam redire conatus erat, et offenderat nescio quem Cypri tyrannum, quem amicum habuerat. Haec ornarunt ita ut qui quattuor Orationes componere velit, ingeniosus sibi videatur, si statuat Andocidem quater actum fuisse in exsilium et ter Athenas rediisse, eum aliquoties de eadem re in tribunali interrogatum esse, eum ter fuisse in insula Cypro et Cypri regem bis amicum habuisse et totidem hunc mutasse animum. Sed improbando nihil agimus; requiruntur argumenta.

Itaque qui quaestiones de Andocide absolvere velit, quod quidem a praesenti proposito alienum est, is primum pedetentim progredi debet, nam disputationis initio nihil habebit, cui firmiter possit insistere. Quapropter auctor ei sum, ut primo loco probare instituat Orationem contra Alcibiadem spuriam esse. Et de hac quidem omnia paucis possunt transigi post curas Meieri, cuius commentationes non ad manus esse doleo. Addam quod nescio an ab aliis animadversum sit. In Scholiis ad *Arist. Vesp.* 1001 illud reperio Andocidis fragmentum: *περὶ Ὑπερβόλου λέγειν αἰσχύνομαι· οὗ ὁ μὲν πατὴρ ἐστιγμένος ἔτι καὶ νῦν ἐν τῷ ἀργυροκοπείῳ δουλεύει τῷ δημοσίῳ, ὡς δὲ ξένος ὢν καὶ βάρβαρος λυχνοποιεῖ.* Locus videtur desumtus ex Oratione quae habita est aut habita esse fingitur, quum Alcibiade, Nicia, Phaeace decertantibus quis tesserarum iudicio patria pelleretur pulsus est Hyperbolus. Andocides, quo tempore isti viri de ostracismo certabant, vigesimum septimum annum age-

Digitized by Google

bat, nec credibile est eum huic causae implicitum fuisse, sicuti flagitat Oratio quae eius nomine circumfertur. Itaque suspicor, nam quis talia affirmet, locum istum petitum esse ex alia declamatione de eadem re, quam forte condiscipulus eius qui conscripsit alteram Orationem magistro auctore confecerat. Utraque superstite, fraus manifesta foret. Simile quiddam locum habet in Lysia, cuius nomine aliquot Orationes contra Andocidem circumferebantur, Harpocratione auctore. Nec diversum est quod usu venit in prima Andocidis Oratione; nam quam Harpocration laudat et Pseudo-Plutarchus legit Orationem περὶ ἐνδείξεως, ea sine dubio fuit Declamatic argumento non multum diverso ab Oratione de Mysteriis.

Neque difficilior erit opera in Lysiae Oratione contra Andocidem. Plerique viri docti, qui de Andocide egerunt, viderunt eam spuriam esse, nec puto inventa esse, quibus eorum dubia tollantur.

Aliquanto intricatior est quaestio de Oratione de Pace. Tum antiqui Grammatici, tum e recentioribus plerique Orationem obelo notarunt. Sed nuper Krugerus et e nostratibus Oordtius in docto libro de Rebus Graecorum eam Andocidi vindicare susceperunt. Nihil quidem hoc facit ad quaestionem, ad quam propero, sed nihilo minus concedendum est, Krugerum hoc obtinuisse, Orationem ab Aeschine sine fraudis suspicione lectam esse. Sed parum huic rei tribuo, nam notum est quam turpiter ille historiam ignoraverit, ita ut nihil mirandum sit eum ineptum locum ex initio Orationis transtulisse in finem Orationis de Falsa Legatione. Praeterea observandum est rhetorem, qui auditoribus hoc argumentum dedit elaborandum, probabiles fortasse scholas habuisse de eloquentia, sed eundem historiam prorsus neglexisse. Addam exemplum erroris, quem Andocides historiae quamvis imperitus tamen committere non potuit, neque de industria commisisse credi potest, quia vix quidquam facit ad causam quam orat. Orator igitur § 30 de Syracusanis haec habet: Συρακόσιοι δ' ὅτε ἦλθον ἡμῶν δεόμενοι, Φιλότητα μὲν ἀντὶ διαφορᾶς ἐθέλοντες εἰρήνην δ' ἀντὶ πολέμου ποιεῖσθαι, τήν τε συμμαχίαν ἀποδεικνύντες ὅσῳ κρείττων ἡ σφετέρα εἴη τῶν Ἐγεσαίων καὶ τῶν Καταναίων, εἰ βουλοίμεθα πρὸς αὐτοὺς ποιεῖσθαι, ἡμεῖς τοίνυν εἱλόμεθα καὶ τότε πόλεμον μὲν

Digitized by Google

ἀντ' εἰρήνης, Ἐγεσταίους δὲ ἀντὶ Συρακοσίων. In ceteris erroribus excusatio colorem habet et speciem; non enim Orator ipse interfuerat; sed hoc quidem falsum esse ignorasse nequit. Nihil addo nunc de scribendi genere in his Orationibus, quod mihi saltem uti et aliis scholam redolere videtur. Conferat mihi quis verbi causa ineptum exordium Orationis contra Alcibiadem aut stupidam interpretationem discriminis inter εἰρήνην et σπονδάς in Oratione de Pace.

Sed quia hoc tantum probare institui, spuriam esse Orationem de Reditu, has tres Orationes, de quibus amplius pronunciari debet, missas facio. Quod quominus faciam, nihil impedit; nam si spuriae sunt, nullius sunt momenti ad demonstrandum duas reliquas esse genuinas, et si genuinae sunt, dubitari nequit quin hae sint spuriae. Satis difficilis est igitur quaestio de prioribus duabus, nempe illis de Mysteriis et de Reditu, de quibus hoc optimum factu videtur, primum demonstrare alterutram esse spuriam.

Satis mirum est utramque Orationem etsi stilo non diverso concinnatam tamen toto coelo differre. Oratio enim de Mysteriis de omni vita ante acta Andocidis accurate exponit; in Oratione de Reditu nihil invenitur praeter quosdam flosculos orationis, qui licet in schola impense probati fuerint, tamen verae causae haud nimis accommodati sunt. Sed ultro fateor omne illud fallax esse et incertum, cum videam vel Valckenaerium deprehendisse quidem in his Orationibus nonnulla, quae sunt Sophistis quam foro digniora, sed tamen in universum probasse scriptoris elegantiam et dicendi peritiam. Verum gravius est in utraque Oratione diversa tradi. Sunt quaedam quae inde explicari possunt, quod Oratio de Mysteriis dicta est undecim annis post illam de Reditu, sed nequaquam omnia hac excusatione continentur. Quod verbi causa in Oratione de Reditu dicitur de Menippi psephismate nescio cuius, quo immunitas, Graeci dicunt ἄδειαν, data fuerat Andocidi, non intelligo quomodo Orator hoc praeterire potuerit in Oratione de Mysteriis; fuisset hoc sane ei actioni accommodatissimum; nam quod de tota causa, quam undecim annis ante oraverat, altum est in posteriore Oratione silentium, id minus miror. Contra mihi inexplicabile est, quomodo in Oratione de Reditu

Digitized by Google

nihil reperiatur de Isotimidis psephismate, de quo multus est Orator in Oratione de Mysteriis. Diversum quoque scriptorem prodere videntur, quae de maioribus tradit. Non utor illo argumento, in neutra Oratione memorari legationem avi Oratoris, si quidem Oratio de Pace, e qua hanc novimus, spuria est; sed iustam suspicionem movet Oratorem, cum de maioribus omnia studiose conquirit, omittere dicere de praetura avi cognominis in bello Samio, de qua dubitare non sinit Androtionis apud Aristidem auctoritas. Contra cum utraque Oratio procul dubio antiqua sit, consentaneum est nihil legi de eius praetura in bello Corcyraeo, quam debemus, uti dixi, corrupto Thucydidis loco. Verum gravius est quod legitur de Leogora, Oratoris avo. Exscribam utrumque locum etsi paullo longiorem. In Oratione de Mysteriis sic legimus § 106: *Οἱ πατέρες οἱ ὑμέτεροι γενομένων τῇ πόλει κακῶν μεγάλων, ὅτε οἱ τύραννοι μὲν εἶχον τὴν πόλιν, ὁ δὲ δῆμος ἔφυγε* (leg. *ἔφευγε*), *νικήσαντες μαχόμενοι τοὺς τυράννους ἐπὶ Παλληνίῳ, ϛρατηγοῦντος Λεωγόρου τοῦ προπάππου τοῦ ἐμοῦ καὶ Χαρίου, οὗ ἐκεῖνος τὴν θυγατέρα εἶχεν, ἐξ ἧς ὁ ἡμέτερος ἦν πάππος, κατελθόντες εἰς τὴν πατρίδα τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τῶν δὲ φυγὴν κατέγνωσαν, τοὺς δὲ μένειν ἐν τῇ πόλει ἐάσαντες ἠτίμωσαν.* Cum his conferenda est Oratio de Reditu §. 26: *Τάδε γὰρ οὐ ψευσαμένῳ μοι λαθεῖν οἷόν τ' ἐϛὶ τούς γε πρεσβυτέρους ὑμῶν, ὅτι ὁ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς πρόπαππος Λεωγόρας ϛασιάσας πρὸς τοὺς τυράννους ὑπὲρ τοῦ δήμου, ἐξὸν αὐτῷ διαλλαχθέντι τῆς ἔχθρας καὶ γενομένῳ κηδεϛῇ ἄρξαι μετ' ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν τῆς πόλεως, εἵλετο μᾶλλον ἐκπεσεῖν μετὰ τοῦ δήμου καὶ φεύγων κακοπαθεῖν μᾶλλον ἢ προδότης αὐτῶν καταϛῆναι.* Concedendum est de his probabiliter disputasse Vaterum, Meieri doctum auditorem, quem magnopere doleo nondum persecutum esse ea, quae inchoavit. Mihi saltem praeter primam opusculi partem nihil innotuit. Sed, etsi non intercedo quominus probabiliter disputasse videatur, tamen mihi non persuadebit. Etenim laudatis verbis tria insunt, quae non concoquo; largior enim Andocidem in altera Oratione tantummodo dicere potuisse de calamitatibus, quas perpessus est Leogoras, in altera de praetura et de victoria ad Pallenium. Verum primum miror, in Oratione de Reditu Leogoram Oratoris *abavum* vocari, *proavum* autem in Oratione de Mysteriis, licet hoc sane falsae le-

Digitized by Google

ctioni possit tribui. Deinde absurdum est anno a. Chr. n. 410 nam Oratio ante hoc tempus non potest habita esse, fingere sibi auditores, quorum qui quidem aetate provectiores essent recordarentur Pisistratidarum tyrannidem. Tertium denique, quod gravissimum est, nescio quomodo annotare supersedi in specimine meo. Nempe ad Pallenium non victi fuere Pisistratidae, sed vicit Pisistratus, si quidem maior est Herodoti quam Andocidis auctoritas. Vatero quidem videtur nihil facilius explicari posse: Alcmaeonidas enim a Pisistrato ad Pallenium fuisse victos, sed aliquot annis post eosdem ad eundem locum de Pisistrati filiis reportasse victoriam. Talia autem si probabuntur, actum erit de omni sana interpretatione.

Tandem quaedam dicenda sunt de iis, quae narrantur de patre Leogora. In Oratione de Reditu videmus Oratorem immane quoddam flagitium commisisse. Patet hoc cum ex universo totius Orationis habitu, tum ex locis quibusdam, qui sunt de vita ante acta, quorum exscribam eos qui maxime faciunt ad meum propositum. Legimus § 5: *πάντες ἄνθρωποι γίγνονται ἐπὶ τῷ εὖ καὶ κακῶς πράττειν, μεγάλη δὲ δήπου καὶ τὸ* ΕΞΑΜΑΡΤΕΙΝ *δυσπραξία ἐστί.* Qui reus Orationis introitu tali excusatione utitur, se peccasse quidem sed neminem peccandi expertem esse, nae ille non vulgari aut levi crimine tenetur. Pariter § 10: *Καίτοι ἐγὼ τότ' αὐτὸς γνοὺς τὰς ἐμαυτοῦ συμφορὰς, ᾧ τινὶ κακῶν τε καί* ΑΙΣΧΡΩΝ *οὐκ οἶδ' εἴ τι ἀπεγένετο, τὰ μὲν παρανοίᾳ τῇ ἐμαυτοῦ, τὰ δ' ἀνάγκῃ τῶν παρόντων πραγμάτων, ἔγνων ἥδιστον εἶναι πράττειν τε τοιαῦτα καὶ διαιτᾶσθαι ἐκεῖ, ὅπου ἥκιστα μέλλοιμι ὀφθήσεσθαι ὑφ' ὑμῶν.* Nequam sit oportet qui ultro fateatur se ab omnibus bonis contemni. Luculentius etiam est quod legitur § 25: *ὥσπερ δὲ τῆς τότε ἁμαρτίας τὰ ἀπὸ τῶν ἔργων σημεῖα ἔφατε χρῆναι πιστότατα ποιούμενοι* ΚΑΚΟΝ *με ἄνδρα ἡγεῖσθαι, οὕτω καὶ ἐπὶ τῇ νῦν εὐνοίᾳ μὴ ζητεῖτε ἑτέραν βάσανον ἢ τὰ ἀπὸ τῶν νυνὶ ἔργων σημεῖα ὑμῖν γινόμενα.* Quod nefandum quale fuerit cognosci potest e § 7: *ὃς εἰς τοσοῦτον ἦλθον τῆς ἐμαυτοῦ δυσδαιμονίας, εἴτε χρὴ εἰπεῖν νεότητί τε καὶ ἀνοίᾳ, εἴτε καὶ δυνάμει τῶν πεισάντων με ἐλθεῖν εἰς τοιαύτην συμφορὰν τῶν φρενῶν, ὥστ' ἀνάγκην μοι γενέσθαι δυοῖν κακοῖν τοῖν μεγίστοιν θάτερον ἑλέσθαι, ἢ μὴ βουληθέντι κατειπεῖν τοὺς ταῦτα ποιήσαντας οὐ περὶ ἐμοῦ μόνου*

Digitized by Google

ὀῤῥωδεῖν, εἴ τι ἔδει παθεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα οὐδὲν ἀδικοῦντα σὺν ἐμαυτῷ ἀποκτεῖναι (ὅπερ ἀνάγκη παθεῖν ἦν αὐτῷ, εἰ ἐγὼ μὴ ἐβουλόμην ταῦτα ποιῆσαι), ἢ κατειπόντι τὰ γεγενημένα αὐτὸν μὲν ἀφεθέντα μὴ τεθνάναι, τοῦ δ' ἐμαυτοῦ πατρὸς μὴ φονέα γενέσθαι. Sed non intelligo cur hoc tam miserum Andocidi visum sit. Novit Hermocopidarum nomina, novit et alios per calumniam a Dioclide indicatos esse et Leogoram; itaque denunciat reos et servat tum patrem tum ceteros cognatos. Quomodo hoc cuiquam dedecori potest esse? Non multum proficimus, si credamus praecipuam ignominiam in eo fuisse sitam, quod immanis sacrilegii particeps coniuratorum proditione debitam poenam callide effugisset; nam tum mirum est eum non uti simili excusatione, qua tota Oratio de Mysteriis nititur, nempe de Euphileto et de osse confracto; tum explicari nequit quidni Orator omnem culpam a se avertat probando, se prodidisse quidem coniuratos sed servasse patrem. Et omnino miror Oratorem non saepius eo redire. Sed neque per se laudatus locus sibi constat. Quae est enim ista oppositio? Eo redactus fui ut aut mihi ipsi simul cum patre pereundum esset, aut me ipsum servarem et patrem ex ignominiosa morte eriperem. In tali discrimine optio non adeo difficilis est, opinor. Hae difficultates superari non possunt nisi, μὴ eiecto, legamus, τοῦ δ' ἐμαυτοῦ πατρὸς φονέα γενέσθαι. Tum demum intelligitur, cur Andocides in defensione adeo haesitaverit et tergiversatus sit. Quamquam autem haec emendatio facit ut Oratio de Reditu recte procedat, tamen nunc patet, quod initio dixi, alterutram Orationem esse spuriam. Videmus in utraque Andocidem accusatum fuisse, quod patrem indicavisset, sed ita se ab hoc crimine in posteriore defensione purgat, ut aut in illa aut in hac impudentissime mentitus sit. Ut autem concedendum sit, multa Oratori Attico augere licuisse aut minuere prouti causa postularet, tamen nunquam inducar ut credam Andocidem de parricidio tantum sibi sumere potuisse. Itaque si parricida fuit, iudices prorsus ludibrio habuit in Oratione de Mysteriis; si non fuit, Oratio de Reditu non potest esse genuina. Mihi vero, dicam enim quod est verisimile, Andocidis patrem perdidisse non videtur; non eo tendunt quae narrant Thucydides et Plutarchus; quod autem maioris momenti est, hoc vix in-

Digitized by Google

cognitum potuit esse rhetori, qui composuit Orationem contra Andocidem, qui tamen de parricidio prorsus tacet. Ceterum perquam memorabile est A. G. Beckerum, qui Andocidem Germanice vertit, in interpretatione haud scio an imprudentem eandem coniecturam secutum esse, quam proposui.

Obtinui ni fallor, aut Orationem de Mysteriis aut illam de Reditu spuriam esse. Iam demonstrandum est utramque Andocidis nomen ementiri. Et de priore quidem hoc olim evincere conatus sum. Nolo nunc retractare quae tunc rectene an secus disputavi, sed ut omnia melius intelligantur, ex iis quae de hoc argumento congessi, delibabo duas vel tres suspiciones de gravioribus. Primum Orator de crimine Hermocopidarum sic dicit, ut neque narratio per se possit intelligi, neque conveniat cum iis, quae aliunde constant; tum exponit de infamia iure Attico, quod etsi condiscipulis in Schola perutile fortasse fuerit, tamen ineptum est coram iudicibus, qui rem quotidiano usu multo melius noverant quam Orator ipse, qui in hac potissimum parte mirifice nugatur; tandem Orator adeo caret notitia antiquiorum temporem, ut vel utrumque bellum Persicum confundat.

Iam postquam Andocidearum Orationum tres spurias esse agnovimus, cum Orator, in quarta, quae sola restat, historiam et antiquitatem vix attingit, fraus constare non poterit nisi instituta accurata disquitione de sermone ipso. Quae res etsi mihi semper lubrica et difficilis visa est, tamen non reperio quomodo sine λιποταξίου crimine certamen detractem. Priusquam autem venio ad istam disputationis partem, imperatorum exemplo, qui ignavam et inbellem turbam in medio agmine collocant, hoc loco interponam nonnulla, quae, etsi verisimilia videantur, nequaquam certa sunt.

Nempe iam mihi satis constat, singulas Orationes adeo sibi repugnare, ut, qui unam Andocidi vindicare velit, necessario ceteras omnes spurias habere debeat. De Orationibus de Mysteriis et de Reditu hoc in superioribus data opera probare institui, de ceteris idem facilius etiam apparebit unicuique, qui accurate omnia componet et conferet. Quodsi verbi causa, nam attingam rerum capita, Oratio contra Alcibiadem genuina est, ceterae sunt spuriae, nam legationes, quas in fine illius

Digitized by Google

Orationis Andocides se obiisse gloriatur, nullo modo memorari non potuerunt in tribus Orationibus posterioribus. Si autem Oratio de Pace genuina est, spuriae sunt Orationes de Mysteriis et de Reditu, nam aegre tacuisset Orator de avi legatione, si eam cognovisset. Sunt quoque de hoc argumento alia, sed haec nunc sufficiunt. Verum permirum est easdem Orationes adeo inter se convenire, ut eundem auctorem subinde prodere videantur. Freti nescio qua dicendi similitudine et Valckenaerius et alii Orationem contra Alcibiadem germanam iudicarunt; et concedi potest in omnibus deprehendi eundem scribendi colorem. Hoc explicari vix potest, nisi credimus eas conscriptas esse a duobus pluribusve discipulis *eiusdem* rhetoris, nam quin uni eidemque eas assignem, certa me causa prohibet. Verum illud ipsum, quod eas in permultis convenire dixi, etsi ita comparatum sit ut sentiri et attenta lectione intelligi possit, sed exemplis demonstrari nequeat, tamen operae pretium est aliquos locos indicare, qui mirifice conspirant. Exscribam § 129 Orationis de Mysteriis, ubi de Calliae filio Protarcho sic dicit: *τριῶν γὰρ οὐσῶν γυναικῶν, αἷς συνῳκηκὼς ἐστι ὁ πατὴρ αὐτοῦ, τῆς μὲν υἱός ἐστιν, ὥς φησι, τῆς δὲ ἀδελφός, τῆς δὲ θεῖος. τίς ἂν εἴη οὗτος; Οἰδίπους ἢ Αἴγισθος; ἢ τί χρὴ αὐτὸν ὀνομάσαι;* Confer nunc cum his § 22 Orationis contra Alcibiadem, ubi legitur: *πριάμενος (Ἀλκιβιάδης) γυναῖκα τῶν αἰχμαλώτων (Μηλίων) υἱὸν ἐξ αὐτῆς πεποίηται, ὃς τοσούτῳ παρανομωτέρως Αἰγίσθου γέγονεν, ὥστ' ἐκ τῶν ἐχθίστων ἀλλήλοις πέφυκε.* Agnoscis manum eandem nempe eius, qui quo pauciora de mythologia cognita habet, eo cupidius effundit. Non dissimilis ratio in locutione *δυοῖν θάτερον ἑλέσθαι.* In Oratione de Mysteriis § 57 legitur: *εἰ μὲν γὰρ ἦν δυοῖν θάτερον ἑλέσθαι, ἢ καλῶς ἀπολέσθαι ἢ αἰσχρῶς σωθῆναι, ἔχοι ἄν τις εἰπεῖν κακίαν εἶναι τὰ λεγόμενα.* Orat. de Red. § 7: *ὥστ' ἀνάγκην μοι γενέσθαι δυοῖν τοῖν μεγίστοιν θάτερον ἑλέσθαι, ἢ μὴ βουληθέντι* cet., nam locus iam supra laudatus est. Orat. de Pac. 28: *Τοιούτων δ' ἐλπίδων μετασχόντας ἡμᾶς δεῖ δυοῖν θάτερον ἑλέσθαι, ἢ πολεμεῖν μετ' Ἀργείων Λακεδαιμονίοις, ἢ μετὰ Βοιωτῶν κοινῇ τὴν εἰρήνην ποιεῖσθαι.* Nulla particula frequentius legitur quam *δήπου.* Orat. c. Alcib. § 36: *καίτοι οὐ δήπου ὦ Ἀθηναῖοι ὀστρακισθῆναι μὲν ἐπιτήδειός εἰμι, τεθνάναι δ' οὐκ ἄξιος.* Orat. de Myst. § 59: *οὔτε δήπου οἱ τεθνεῶτες δι'*

Digitized by Google

ἐμὲ μᾶλλον ἐτέθνασαν. Orat. de Red. § 1: εἴπερ γὰρ ἡ πόλις ἁπάντων τῶν πολιτευομένων κοινή ἐςι, καὶ τὰ γινόμενα δήπου ἀγαθὰ τῇ πόλει κοινά ἐςι. Ibid. § 5: καὶ ταῦτ' ἐν εἰδόσι δήπου κάλλιον ὑμῖν et mox: μεγάλη δὲ δήπου καὶ τὸ ἐξαμαρτεῖν δυσπραξία ἐςί. Ibid. § 19: (οἱ πεντακόσιοι) οὓς πολλῷ δήπου εἰκὸς ἧττον ἄν τι ἐξαμαρτεῖν κτἑ, Orat. de Pac. § 12: τοσοῦτον οὖν ἔγωγε ὦ Ἀθηναῖοι διορίζομαι περὶ τούτων, τὴν μὲν εἰρήνην σωτηρίαν εἶναι τῷ δήμῳ καὶ δύναμιν, τὸν δὲ πόλεμον δήπου κατάλυσιν γίγνεσθαι, nisi quis ultimo loco δήμου legere malit. Possem multis aliis exemplis allatis longam disputationem facere etiam longiorem, sed haec sufficiunt. Malo hac occasione indicare, quis iste Rhetor verosimiliter fuerit, in cuius schola eae declamationes habitae sint. Nempe is fuit Isocrates. Scio quidem hanc qualemcunque coniecturam a multis leni risu acceptum iri sed afferri possunt, quibus nisi vera videatur tamen probabilis fiat. Nam ut taceam de universo dicendi genere quod ab Isocrateo sic differt ut conamina eorum, qui non multum profecerunt, a perfecto exemplo distare solent, laudabo § 23 Orat. c. Alcibiadem: ἀλλ' ὑμεῖς ἐν μὲν ταῖς τραγῳδίαις τοιαῦτα θεωροῦντες δεινὰ νομίζετε, γιγνόμενα δ' ἐν τῇ πόλει ὁρῶντες οὐδὲν φροντίζετε. Καίτοι ἐκεῖνα μὲν οὐκ ἐπίςασθε πότερον οὕτω γεγένηται ἢ πέπλαςαι ὑπὸ τῶν ποιητῶν· ταῦτα δὲ σαφῶς εἰδότες οὕτω πεπραγμένα παρανόμως ῥᾳθύμως φέρετε. Haec verba nescio quid Isocrateum spirant et vero etiam sententia ipsa apud eundem est obvia, Evag. § 6: νῦν δὲ τίς οὐκ ἂν ἀθυμήσειεν, ὅταν ὁρᾷ τοὺς μὲν περὶ τὰ Τρωϊκὰ καὶ τοὺς ἐπέκεινα γενομένους ὑμνουμένους καὶ τραγῳδουμένους, αὑτὸν δε προειδῇ, μηδ' ἂν ὑπερβάλλῃ τὰς ἐκείνων ἀρετὰς μηδέποτε τοιούτων ἐπαίνων ἀξιωθησόμενον; τούτων δ' αἴτιος ὁ φθόνος, ᾧ τοῦτο μόνον ἀγαθὸν πρόσεςιν, ὅτι μέγιςον κακὸν τοῖς ἔχουσίν ἐςιν. οὕτω γάρ τινες δυσκόλως πεφύκασιν, ὥσθ' ἥδιον ἂν εὐλογουμένων ἀκούοιεν οὓς οὐκ ἴσασιν εἰ γεγόνασιν, ἢ τούτους ὑφ' ὧν εὖ πεπονθότες αὐτοὶ τυγχάνουσιν. Sed accedunt alia. Novimus quam frequenter in Scholis contra Alcibiadem declamitatum sit, et credibile est iisdem temporibus etiam Andocidem aptum praebuisse argumentum hominibus studiosis quidem sed paulo loquacioribus. Nempe declamationes plerumque versabantur in coniecturali genere et eo argumentum erat accep-

Digitized by Google

tius, quo maior erat causae obscuritas et opportunitas locorum communium. Verisimile est igitur Hermocopidarum flagitium in scholis saepius tractatum fuisse, cum Thucydides ipse se indagare potuisse neget, num isti iurene caesi fuerint nec ne; nec praeteriri potuit is ipse, qui maxime hoc facinore inclaruerat. Cuiusmodi autem illae declamationes fuerint, compluribus exemplis notum est et neminem, qui Antiphontis tetralogias legerit oblitum esse opinor taedii quod devoravit. Sed ab hoc ieiuno et tenui dicendi genere Andocides longe remotus est. Paucae orationes rerum varietate aeque commendabiles sunt atque Oratio de Mysteriis. Neminem autem novi rhetorem, quem verisimilius est auditores ad tale declamationum genus excitasse, quam Isocratem, cuius auditorum sat multi se ad historiam scribendam contulerunt. Suspicor igitur eam ipsam rerum ubertatem effecisse, ut fraus tam diu latuerit, cum viri docti deprehenderent quidem in Andocide errores graves et mediocrem dicendi peritiam, multa adeo, quae non nisi scholae convenirent, sed tamen in universum probarent copiam et ornatum a declamationibus alienum. Sed praeter locum, quem ex Evagora laudavi, sunt nonnulla alia, quae haud inutiliter addi possunt. Non multum tribuo loco, quem Clemens Alexandrinus ex Isocrate desumtum esse autumat; nempe in Orat. de Pac. 2 legitur: *Χρὴ γὰρ ὦ Ἀθηναῖοι τεκμηρίοις χρῆσθαι τοῖς πρότερον γενομένοις περὶ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι*; contra apud Isocr. Paneg. 141 sic: *δεῖ τὰ μέλλοντα τοῖς γεγενημένοις τεκμαίρεσθαι.* Sed hoc fortasse casu convenit. Aliquanto maior est suspicio in tribus locis Orationis de Bigis. Haec causa dicitur ab Alcibiadis filio, qui narrat § 6 quae sequuntur: *εἰσήγγελλον εἰς τὴν βουλήν, λέγοντες ὡς ὁ πατὴρ μὲν συνάγοι τὴν ἑταιρείαν ἐπὶ νεωτέροις πράγμασιν, οὗτοι δ' ἐν τῇ Πουλυτίωνος οἰκίᾳ συνδειπνοῦντες τὰ μυστήρια ποιήσειαν.* Vix potest dubitari Isocratem errare, nam verba ipsa accusationis servata sunt apud Plutarchum in vita Alcibiadis, capite 22: *Θεσσαλὸς Κίμωνος Λακιάδης Ἀλκιβιάδην Κλεινίου Σκαμβωνίδην εἰσήγγειλεν ἀδικεῖν περὶ τὼ θεώ, ἀπομιμούμενον τὰ μυστήρια καὶ δεικνύντα τοῖς αὑτοῦ ἑταίροις ἐν τῇ ἑαυτοῦ κτέ.* Igitur Alcibiades non celebravit mysteria apud Polytionem sed in domo sua. Errorem autem quem in Isocrate minime miror nihil mali

Digitized by Google

suspicatus discipulus in Orationem de Mysteriis transtulit § 12. Isocrates paulo post sic pergit: ὥςε παρὰ τῶν κατηγόρων ἡδέως ἂν ὁ δῆμος δίκην ἔλαβε, οὕτω σαφῶς ἀπέδειξεν αὐτοὺς ψευδομένους. Olim demonstravi exordium Orationis de Mysteriis descriptum esse ex Oratione Lysiae de Bonis Aristophanis; leguntur ibidem Lysiacis verbis nonnulla interposita, quae apud eum non reperiuntur. Horum fontem nunc indicare facile est; illa enim sunt verba quae volo: ὥσθ' ὑμᾶς πολὺ ἂν ἥδιον δίκην λαβεῖν παρὰ τῶν κατηγόρων ἢ παρὰ τῶν κατηγορουμένων. Ultimus locus est is in Oratione de Reditu de Oratoris abavo, quem supra exscripsi. Hunc confer iam cum illis quae tradit Alcibiadis filius in dicta Oratione § 25 de Alcmaeonidis: τὴν δ' εὔνοιαν ἣν εἶχον εἰς τὸ πλῆθος ἐν τοῖς τυραννικοῖς ἐπεδείξαντο· συγγενεῖς γὰρ ὄντες Πεισιςράτου, καὶ πρὶν εἰς τὴν ἀρχὴν καταςῆναι μάλις' αὐτῷ χρώμενοι τῶν πολιτῶν, οὐκ ἠξίωσαν μετασχεῖν τῆς ἐκείνου τυραννίδος, ἀλλ' εἵλοντο φυγεῖν μᾶλλον ἢ τοὺς πολίτας ἰδεῖν δουλεύοντας. Satin perspicuum est unc locum ante oculos habuisse scriptorem alterius Orationis?

Verum missis his, quae in transcursu et obiter disputavi, videamus accuratius de Oratione de Reditu. Exscribam primam paragraphum: Εἰ μὲν, ὦ ἄνδρες, ἐν ἑτέρῳ τῳ πράγματι οἱ παριόντες μὴ τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχοντες πάντες ἐφαίνοντο, οὐδὲν ἂν θαυμαςὸν ἐνόμιζον· ὅπου μέντοι δεῖ τὴν πόλιν ἐμέ τι ποιῆσαι ἀγαθόν, εἴ τις ἑτέρως βούλοιτο ἐμοῦ κακίων, δεινότατον ἁπάντων χρημάτων ἡγοῦμαι, εἰ τῷ μὲν δοκεῖ ταῦτα, τῷ δὲ μή, ἀλλὰ μὴ πᾶσιν ὁμοίως. Animadvertendum est Andocidem nusquam auditores compellare solito oratorum more, quibus non ὦ ἄνδρες in usu est, sed ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι sive ὦ ἄνδρες δικαςαί. Nolo premere sententiam ipsam putidam esse et ridiculam, nam quidni Andocides malus fuerit Orator? Sed non negligendum est δεῖ τὴν πόλιν ἐμέ τι ποιῆσαι ἀγαθόν ambigue dictum esse; tum aliquanto melius fuisset κακίων ὤν; deinde improbandus est optativus βούλοιτο, qui dubitantis est, sed Orator liquido scit se tales inimicos habere; neque probo locutionem ἑτέρως βούλεσθαι. Arripuit illam ex Homerico versu: νῦν δ' ἑτέρως ἐβόλοντο θεοὶ κακὰ μητιόωντες, nam nihil impedit quominus corrupto Homeri exemplari usus esse credatur (apud Homerum enim probo eos qui ἑτέρωσ' ἔβαλλοντο restitue-

Digitized by Google

runt). Apparent in sequentibus quoque exempla locutionum, quas Orator ab Homero mutuatus est. Quod verbi causa § 2 dicit τουτὶ τὸ μέγα καὶ δεινόν, id repetitum est ex Homerico σάκος μέγα τε δεινόν τε. Quod statim sequitur: εἴ τι ὑμᾶς χρὴ ἀγαθὸν ἐμοῦ ἐπαυρέσθαι: ἐπαυρέσθαι minime frequens est apud Atticos; effictum est ad imaginem Odysseae versus: μή πού τι κακὸν καὶ μεῖζον ἐπαύρῃ. Alia quoque ex Homero desumta videntur, sed haec sunt fere incertiora. Sed, ut redeam ad primam paragraphum, in illis ὅπου μέντοι δεῖ τὴν πόλιν κτἑ., neque ὅπου probo pro ἐπεί, neque assequor quid δεῖ sibi velit, non magis quam χρή in eo loco, quem modo ex proxime sequentibus laudavi. Denique in δεινότατον ἁπάντων χρημάτων, ultimum vocabulum omitti solet.

Paucis interpositis de Orator sic pergit: τουτὶ τοίνυν τὸ μέγα καὶ δεινὸν πάρεστιν ὑμῖν ὁρᾶν τοὺς μὲν ἤδη πράττοντας, τοὺς δὲ τάχα μέλλοντας· καί μοι μέγιστον θαῦμα παρέστηκε, τί ποτε οὗτοι οἱ ἄνδρες δεινῶς οὕτω περικαίονται, εἴ τι ὑμᾶς χρὴ ἀγαθὸν ἐμοῦ ἐπαυρέσθαι. δεῖ γὰρ αὐτοὺς ἤτοι ἀμαθεστάτους εἶναι πάντων ἀνθρώπων, ἢ τῇ πόλει ταύτῃ δυσμενεστάτους. εἰ μέν γε νομίζουσι τῆς πόλεως εὖ πραττούσης καὶ τὰ ἴδια σφῶν αὐτῶν ἄμεινον ἂν φέρεσθαι, ἀμαθέστατοί εἰσι τὰ ἐναντία νῦν τῇ ἑαυτῶν ὠφελείᾳ σπεύδοντες· εἰ δὲ μὴ ταὐτὰ ἡγοῦνται σφίσι τ' αὐτοῖς συμφέρειν καὶ τῷ ὑμετέρῳ κοινῷ, δυσμενεῖς ἂν τῇ πόλει εἶεν. Pro παρέστηκε, quod Bekkerus ex optimo Codice Crippsiano invexit, antea legebatur περιέστηκε. De ἐπαυρέσθαι iam dixi: περικαίεσθαι hac significatione vix Graecum est; pro ἀμαθέστατος Oratores dicunt εὐηθέστατος. Iam alii viderunt pro εἰ μέν γε νομίζουσι legendum esse εἰ μὲν γὰρ ν. Formula τὰ ἴδια ἄμεινον φέρεται mihi quidem inaudita est: Attici dicunt τὰ ἴδια ἄμεινον ἔχει. Σπεύδειν non improbaverim, sed multo usitatius est σπουδάζειν vel σπουδὴν ποιεῖσθαι. Tandem sententia postulat pro δυσμενεῖς ἂν εἶεν, δυσμενεῖς εἰσίν. Similem abusum optativi iam supra notavimus. Eiusdem generis est § 6: εἰ ἀνθρωπίνως περὶ ἐμοῦ γιγνώσκοιτε, εἴητε ἂν ἄνδρες εὐγνωμονέστεροι. Hoc vero est de salute sua desperantis. Non magis optativum probare possum § 19: Ἐμοὶ τοίνυν τὰ μὲν ἤδη εἰς ὑμᾶς πεπραγμένα σχεδόν τι ἅπαντες ἂν εἰδείητε. Melius est quod legitur init. Orat. de Myst. σχεδόν τι πάντες ἐπίστασθε.

Digitized by Google

Orator pergit § 3: *Οἵτινες εἰσαγγείλαντός μου ἀπόρρητα εἰς τὴν βουλὴν περὶ τῶν πραγμάτων, ὧν ἀποτελεσθέντων οὐκ εἰσὶ τῇ πόλει ταύτῃ μείζονες ὠφέλειαι, καὶ τούτων ἀποδεικνύντος μου τοῖς βουλευταῖς σαφεῖς τε καὶ βεβαίους τὰς ἀποδείξεις, ἐκεῖ μὲν οὔτε τούτων τῶν ἀνδρῶν οἱ παραγενόμενοι ἐλέγξαντες οἷοί τ' ἦσαν ἀποδεῖξαι εἴ τι μὴ ὀρθῶς ἐλέγετο, οὔτ' ἄλλος οὐδείς, ἐνθάδε δὲ νῦν πειρῶνται διαβάλλειν.* De isto *ἀπορρήτῳ* neque novi qui data opera egit et res satis plana est et facilis; sed mirari subit nondum observatum esse huc referri debere, quod Lysias c. And. § 29 calumniose narrat de prytanibus subornatis. Abundant hoc loco vocabula *περὶ τῶν πραγμάτων*; tum pro *ἀποτελεῖν*, quod § 22 de eadem re iterum usurpatur, crebrius legitur *ἐπιτελεῖν*; pro *ἐλέγξαντες* Atticis magis in usu erat *ἐξελέγξαντες*, quod legitur Orat. de Myst. § 7 eo loco quem e Lysia desumtum esse dixi. Porro animadverti potest incuria oratoris, qui iungit *ἀποδεικνύντος*, *ἀποδείξεις* et *ἀποδεῖξαι*.

Statim sequuntur haec: *σημεῖον οὖν τοῦθ' ὅτι οὗτοι οὐκ ἀφ' αὑτῶν ταῦτα πράττουσιν (εὐθὺς γὰρ ἂν τότε ἠναντιοῦντο) ἀλλ' ἀπ' ἀνδρῶν ἑτέρων, οἷοί εἰσιν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, οὐδενὸς ἂν χρήματος δεξάμενοι ὑμᾶς τι ἀγαθὸν ἐξ ἐμοῦ πρᾶξαι· καὶ αὐτοὶ μὲν οὗτοι οἱ ἄνδρες οὐ τολμῶσι σφᾶς αὐτοὺς εἰς τὸ μέσον καταϛήσαντες διισχυρίζεσθαι περὶ τούτων, φοβούμενοι ἔλεγχον διδόναι εἴ τι εἰς ὑμᾶς τυγχάνουσι μὴ εὖ φρονοῦντες· ἑτέρους δ' εἰσπέμπουσι, τοιούτους ἀνθρώπους οἷς εἰθισμένοις ἤδη ἀναισχυντεῖν οὐδὲν διαφέρει εἰπεῖν τε καὶ ἀκοῦσαι τὰ μέγιϛα τῶν κακῶν.* Locutio *οὐδενὸς χρήματος δέχεσθαι* iterum occurrit § 21; in his et similibus penuria formularum loquendi prodit tironem dicendo nondum assuefactum. Eadem ratio est inutilis additamenti *ἐν τῇ πόλει ταύτῃ*, quod ad taedium usque recurrit, v. c. praeter hunc nostrum locum, § 2: *τῇ πόλει ταύτῃ δυσμενεϛάτους*; § 3: *οὐκ εἰσὶ τῇ πόλει ταύτῃ μείζονες ὠφέλειαι*; § 10: *τὴν πόλιν ταύτην ἀγαθόν τι ἐργάσασθαι*; § 12: *τὴν πόλιν ταύτην ἔσωσαν* et alibi. Idem obtinet in *ἐνθάδε*, § 11: *τῶν τετρακοσίων ἤδη τὰ πράγματα ἐνθάδε κατειληφότων*; § 13: *παρὰ γνώμην εὑρέθη τὰ ἐνταῦθα πράγματα*; § 20: *ἠγγέλθη ὅτι οὐ μέλλει σῖτος ἥξειν ἐνταῦθα*, cet. Nota praeterea abusum coniunctionis *εἰ*, quem aliis quoque locis deprehendi. Versus finem huius paragraphi *ἀνθρώπους* eiiciendum est. Nihil dico

Digitized by Google

nunc de imperito et ineleganti orationis compositione, nam quem hoc fugiet?

Excipiunt haec verba: *τὸ δ' ἰσχυρὸν τοῦτο μόνον εὕροι τις ἂν αὐτῶν ἐν τοῖς λόγοις, τὰς ἐμὰς συμφορὰς ἐπὶ παντὶ ὀνειδίζειν, καὶ ταῦτ' ἐν εἰδόσι δήπου κάλλιον ὑμῖν, ὥστε μηδὲν ἂν τούτων δικαίως τιμὴν αὐτοῖς τινὰ φέρειν.* Non dicitur Graece *αὐτῶν ἐν τοῖς λόγοις* pro *ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν*, sed hoc librariis quam oratori imputare malo; tum *κάλλιον εἰδέναι* Atticis vix in usu fuit, pro *ἄμεινον εἰδέναι*, si quidem *εὖ οἶδα* vulgo dicebant non *καλῶς οἶδα*. Sed nihil novi quod magis scholam redoleat quam: *καὶ τῷ πρώτῳ τοῦτο εἰπόντι ὀρθῶς δοκεῖ εἰρῆσθαι, ὅτι πάντες ἄνθρωποι γίνονται ἐπὶ τῷ εὖ καὶ κακῶς πράττειν, μεγάλη δὲ δήπου καὶ τὸ ἐξαμαρτεῖν δυσπραξία ἐστί, καὶ εἰσὶν εὐτυχέστατοι μὲν οἱ ἐλάχιστα ἐξαμαρτάνοντες, σωφρονέστατοι δ' οἳ ἂν τάχιστα μεταγιγνώσκωσι. καὶ ταῦτα οὐ διακέκριται τοῖς μὲν γίνεσθαι, τοῖς δὲ μή, ἀλλ' ἔστιν ἐν τῷ κοινῷ πᾶσιν ἀνθρώποις καὶ ἐξαμαρτεῖν τι καὶ κακῶς πρᾶξαι. ὧν ἕνεκα, ὦ Ἀθηναῖοι, εἰ ἀνθρωπίνως περὶ ἐμοῦ γινώσκοιτε, εἴητε ἂν ἄνδρες εὐγνωμονέστεροι.* Hoc vero eleganter dictum est et ingeniose excogitatum! De ultimis verbis iam dixi supra me improbare optativum *γινώσκοιτε*; addo nunc me neque capere comparativum *εὐγνωμονέστεροι*, quem non magis defendi posse existimo, quam quod dicit § 26: *ὧν καὶ ἕνεκα εἰκὸς ὑμᾶς, ἐὰν χρηστὸς ὢν ἀνὴρ εἰς ὑμᾶς φαίνωμαι, προθυμότερόν μου ἀποδέχεσθαι τὰ πραττόμενα.* Ceterum multum vereor ne Athenienses aegre laturi fuissent illud *εἴητε ἂν ἄνδρες εὐγνωμονέστεροι*; certe Demosthenes ea, quae reprehensionem quandam continent, semper prima persona enunciat.

Plura notari possunt § 7: *οὐ γὰρ φθόνου μᾶλλον ἢ οἴκτου ἄξιά μοι ἐστι τα γεγενημένα· ὃς εἰς τοσοῦτον ἦλθον τῆς ἐμαυτοῦ δυσδαιμονίας, εἴτε χρὴ εἰπεῖν νεότητί τε καὶ ἀνοίᾳ, εἴτε καὶ δυνάμει τῶν πεισάντων με ἐλθεῖν εἰς τοιαύτην συμφορὰν τῶν φρενῶν, ὥστ' ἀνάγκην μοι γενέσθαι δυοῖν κακοῖν τοῖν μεγίστοιν θάτερον ἑλέσθαι, ἢ μὴ βουληθέντι κατειπεῖν τοὺς ταῦτα ποιήσαντας οὐ περὶ ἐμοῦ μόνου ὀρρωδεῖν, εἴ τι ἔδει παθεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα οὐδὲν ἀδικοῦντα σὺν ἐμαυτῷ ἀποκτεῖναι (ὅπερ ἀνάγκη παθεῖν ἦν αὐτῷ, εἰ ἐγὼ μὴ ἐβουλόμην ταῦτα ποιῆσαι), ἢ κατειπόντι τὰ γεγενημένα αὐτὸν μὲν ἀφεθέντα μὴ τεθνάναι, τοῦ δ' ἐμαυτοῦ πατρὸς μὴ φονέα γενέσθαι.* Iam supra ostendi, ne-

Digitized by Google

gatione deleta, legendum esse τοῦ δ' ἐμαυτοῦ πατρὸς Φονέα γενέσθαι et notavi abusum locutionis δυοῖν κακοῖν θάτερον ἑλέσθαι. Sed praeterea observandum est Athenienses constanter dixisse ἦλθον εἰς τοσοῦτο δυσδαιμονίας, non εἰς τοσοῦτο τῆς ἐμαυτοῦ δυσδαιμονίας; tum δυσδαίμων et δυσδαιμονία, quae in hac oratione saepe leguntur, omnino raro inveniuntur pro κακοδαίμων et κακοδαιμονία. Deinde omnia haec obscure dicta sunt: quomodo enim iudices intelligere potuerunt, qui homines per istos τοὺς ταῦτα ποιήσαντας indicarentur; porro minime probo verbum κατειπεῖν, nam in Hermocopidarum causa certe perpetuus fuit usus vocabulorum μηνύειν, μηνυτής et μήνυτρον. Denique pro τὸν πατέρα οὐδὲν ἀδικοῦντα Graecitas postulat τὸν πατέρα τὸν οὐδὲν ἀδικοῦντα. Sed ut melius intelligatur quod dixi de similitudine utriusque orationis, operae pretium est transscribere § 57 Orat. de Myst.: Φέρε δή (χρὴ γὰρ ὦ ἄνδρες ἀνθρωπίνως περὶ τῶν πραγμάτων ἐκλογίζεσθαι, ὥσπερ ἂν αὐτὸν ὄντα ἐν τῇ συμφορᾷ), τί ἂν ὑμῶν ἕκαςος ἐποίησεν; εἰ μὲν γὰρ ἦν δυοῖν θάτερον ἑλέσθαι, ἢ καλῶς ἀπολέσθαι ἢ αἰσχρῶς σωθῆναι, ἔχοι ἄν τις εἰπεῖν κακίαν εἶναι τὰ λεγόμενα κτέ.

Orator sic pergit § 8: τί δ' ἂν οὐ πρό γε τούτου τολμήσειεν ἄνθρωπος ποιῆσαι; ἐγὼ τοίνυν ἐκ τῶν παρόντων εἱλόμην ταῦτα, ἃ ἐμοὶ μὲν λύπας ἐπὶ χρόνον πλεῖςον οἴσειν ἔμελλεν, ὑμῖν δὲ ταχίςην τοῦ παρόντος τότε κακοῦ μετάςασιν. ἀναμνήσθητε δ' ἐν οἵῳ κινδύνῳ τε καὶ ἀμηχανίᾳ καθέςατε, καὶ ὅτι οὕτω σφόδρα σφᾶς αὐτοὺς ἐπεφόβησθε, ὥς' οὐδ' εἰς τὴν ἀγορὰν ἔτι ἐξῄειτε, ἕκαςος ὑμῶν οἰόμενος συλληφθήσεσθαι. Qui aliquam operam Andocidi dedit, hunc non fugiet quam proxime haec conveniant cum § 36 Orat. de Myst., sed malo nunc notare alia exempla istiusmodi repetitionum frigidarum, de quibus dixi. Quam scilicet indicavi putidam diligentiam in loco notando, eandem reperio in temporis notationibus. Praeter laudatum locum, in quo τοῦ παρόντος τότε κακοῦ sanequam haud commendatur elegantia, en alia exempla. § 10: τὰ δ' ἀνάγκῃ τῶν παρόντων πραγμάτων; § 12: τὴν πόλιν ταύτην ἔσωσαν ἐν τῷ τότε χρόνῳ; § 14: ἐν δὲ τῷ τότε τὰ ἐναντία Φρονοῦντες δῆλοι ἦσαν; § 15: πλείςου ἄξιον ἐγίνετο ἐν τῷ τότε, cet. Pro Φοβεῖσθαι, quantum melius fuisset dare ὑποψίας ἔχειν?

In sequentibus haec leguntur: ταῦτα τοίνυν ὥςε μεν γενέσθαι

Digitized by Google

τοιαῦτα, πολλοςὸν δή τι ἐγὼ μέρος τῆς αἰτίας εὑρέθην ἔχων, ὥςε μέντοι παυθῆναι, ἐγὼ εἷς ὢν μόνος αἴτιος, καὶ ὅμως τό γε δυςυχέςατος εἶναι ἀνθρώπων οὐδαμῇ ἐκφεύγω, ὅτε δὴ προαγομένης μὲν τῆς πόλεως ἐπὶ ταύτας τὰς συμφορὰς οὐδεὶς ἐμοῦ ἤρχετο γίνεσθαι δυσδαιμονέςερος, μεθιςαμένης δὲ πάλιν εἰς τὸ ἀσφαλὲς ἁπάντων ἐγὼ ἀθλιώτατος. Habemus h. l. reum confitentem se fuisse inter Hermocopidas, quod nondum satis attenderant viri docti. Pauca hac paragrapho nos morari possunt. Orator qua est dicendi facultate fere idem iterum declamitat, § 12: *μέρος ἐγὼ οὐκ ἂν ἐλάχιςον δικαίως ταύτης τῆς αἰτίας ἔχοιμι*, quod num recte dictum sit, magnopere dubito. Satis certum est illud *ἐγὼ εἷς ὢν μόνος αἴτιος* ferri non posse. Athenienses dicebant *ἐγὼ μόνος αἴτιος* vel *ἐγὼ αἰτιώτατος γέγονα*. Neque capio illud *ὅτε δὴ προαγομένης* cet.: suspicor legendum esse *ἅτε δή*. Reiskio iam recte displicuit *οὐδεὶς ἐμοῦ ἤρχετο γίνεσθαι*. Imperitus porro sit oportet qui coniungit *δυςυχέςατος, δυσδαιμόνεςατος* et *ἀθλιώτατος*.

Paucis omissis orator pergit § 10: *Καίτοι ἐγὼ τότ' αὐτὸς γνοὺς τὰς ἐμαυτοῦ συμφοράς, ᾧτινι κακῶν τε καὶ αἰσχρῶν οὐκ οἶδ' εἴ τι ἀπεγένετο, τὰ μὲν παρανοίᾳ τῇ ἐμαυτοῦ, τὰ δ' ἀνάγκῃ τῶν παρόντων πραγμάτων, ἔγνων ἥδιςον εἶναι πράττειν τε τοιαῦτα καὶ διαιτᾶσθαι ἐκεῖ, ὅπου ἥκιςα μέλλοιμι ὀφθήσεσθαι ὑφ' ὑμῶν. ἐπειδὴ δὲ χρόνῳ ὕςερον εἰσῆλθέ μοι, ὥσπερ εἰκός, ἐπιθυμία τῆς τε μεθ' ὑμῶν πολιτείας ἐκείνης καὶ διαίτης, ἐξ ἧς δευρὶ μετέςην, ἔγνων λυσιτελεῖν μοι ἢ τοῦ βίου ἀπηλλάχθαι, ἢ τὴν πόλιν ταύτην ἀγαθόν τι τοσοῦτον ἐργάσασθαι, ὥσθ' ὑμῶν ἑκόντων εἶναί ποτέ μοι πολιτεύσασθαι μεθ' ὑμῶν.* Ac primum minime eleganter dictum est *γνοὺς .... ἔγνων*; tum non satis intelligi posse puto illud *ᾧτινι*; tum non recte legitur *ἔγνων ἥδιςον εἶναι* pro *κράτιςον*; tum abundat *ἐκείνης* post *τῆς μεθ' ὑμῶν πολιτείας*; deinde melius fuisset, ni fallor, *ἀπαλλαγῆναι* quam *ἀπηλλάχθαι*; denique non fero *ὑμῶν ἑκόντων πολιτεύσασθαι μεθ' ὑμῶν*.

Videamus de iis quae sequuntur § 11: *ἐκ δὲ τούτου οὐ πώποτε οὔτε τοῦ σώματος οὔτε τῶν ὄντων ἐμοὶ ἐφεισάμην, ὅπου ἔδει παρακινδυνεύειν· ἀλλ' αὐτίκα μὲν τότε εἰσήγαγον εἰς ςρατιὰν ὑμῶν οὖσαν ἐν Σάμῳ κωπέας, τῶν τετρακοσίων ἤδη τὰ πράγματα ἐνθάδε κατειληφότων, ὄντος μοι Ἀρχελάου ξένου πατρικοῦ καὶ διδόντος γενέσθαι τε καὶ ἐξάγεσθαι ὁπόσους ἐβουλόμην. τούτους τ'*

Digitized by Google

εἰσήγαγον τοὺς κωπέας, καὶ παρόν μοι πέντε δραχμῶν τὴν τιμὴν αὐτῶν δέξασθαι οὐκ ἠθέλησα πράξασθαι πλέον ἢ ὅσον ἐμοὶ κατέστησαν. Ingrata est et imperita repetitio vocabulorum τούτους τ' εἰσήγαγον τοὺς κωπέας. Pro corrupto γένεσθαι in hoc scriptore qui ἐπαυρέσθαι et ἀπολοφύρεσθαι dicere ausus est, fortasse reponere licebit Ionicum λέγεσθαι. Sed omnino improbandum est medium ἐξάγεσθαι; tum pro δέξασθαι, quod hac significatione Homero tritum est, in oratore Attico melius foret λαβεῖν. De ceteris in rempublicam meritis gloriari pergit Andocides § 12: εἰσήγαγον δὲ σῖτόν τε καὶ χαλκόν, καὶ οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἐκ τούτων παρεσκευασμένοι ἐνίκησαν μετὰ ταῦτα Πελοποννησίους ναυμαχοῦντες, καὶ τὴν πόλιν ταύτην μόνοι ἀνθρώπων ἔσωσαν ἐν τῷ τότε χρόνῳ. εἰ τοίνυν μεγάλων ἀγαθῶν ἄξια ὑμᾶς εἰργάσαντο ἐκεῖνοι, μέρος ἐγὼ οὐκ ἂν ἐλάχιστον ταύτης τῆς αἰτίας ἔχοιμι. εἰ γὰρ τοῖς ἀνδράσιν ἐκείνοις τότε τὰ ἐπιτήδεια μὴ εἰσήχθη, οὐ περὶ τοῦ σῶσαι τὰς Ἀθήνας ὁ κίνδυνος ἦν αὐτοῖς μᾶλλον ἢ περὶ τοῦ μηδ' αὐτοὺς σωθῆναι. In superioribus iam tria de hoc loco observata sunt; addo nunc valde frigere ἐκ τούτων ..... μετὰ ταῦτα. Pro ὁ κίνδυνος ἦν αὐτοῖς equidem dixerim ἐγένετ' αὐτοῖς. Neque § 13 sine animadversione dimittere licet: Τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων οὐκ ὀλίγῳ μοι παρὰ γνώμην εὑρέθη τὰ ἐνταῦθα πράγματα ἔχοντα· κατέπλευσα μὲν γὰρ ὡς ἐπαινεθησόμενος ὑπὸ τῶν ἐνθάδε προθυμίας τε εἵνεκα καὶ ἐπιμελείας τῶν ὑμετέρων πραγμάτων. Otiosa sunt ἔχοντα et ὑπὸ τῶν ἐνθάδε; tum εἵνεκα non nisi Ionicae dialecto convenit. Sed cognoscamus quomodo Andocides a Quadringentis exceptus fuerit: πυθόμενοι δέ τινές με ἥκοντα τῶν τετρακοσίων ἐζήτουν τε παραχρῆμα, καὶ λαβόντες ἤγαγον εἰς τὴν βουλήν. εὐθὺς δὲ παραστάς μοι Πείσανδρος »ἄνδρες" ἔφη » βουλευταί, ἐγὼ τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐνδεικνύω ὑμῖν σῖτόν τε εἰς τοὺς πολεμίους εἰσαγαγόντα καὶ κωπέας." καὶ τὸ πρᾶγμα ἤδη πᾶν διηγεῖτο ὡς ἐπέπρακτο. ἐν δὲ τῷ τότε τὰ ἐναντία φρονοῦντες δῆλοι ἦσαν ἤδη οἱ ἐπὶ στρατείας ὄντες τοῖς τετρακοσίοις. κἀγώ, θόρυβος γὰρ δὴ τοιοῦτος ἐγίνετο τῶν βουλευτῶν, ἐπειδὴ ἐγίγνωσκον ἀπολούμενος, εὐθὺς προσπηδῶ πρὸς τὴν ἑστίαν καὶ λαμβάνομαι τῶν ἱερῶν. ὅπερ μοι καὶ πλείστου ἄξιον ἐγίνετο ἐν τῷ τότε· εἰς γὰρ τοὺς θεοὺς ἔχοντα ὀνείδη, οὗτοί με μᾶλλον τῶν ἀνθρώπων ἐοίκασι κατελεῆσαι, βουληθέντων τε αὐτῶν ἀποκτεῖναί με οὗτοι ἦσαν οἱ διασώσαντες. Vidimus supra ineptum homi-

Digitized by Google

nem locum Isocratis de maioribus Alcibiadis ad Andocidis proavum retulisse; hoc loco deprehendimus rhetoris ingenium minime ferax, qui de Andocide tradit quae acciderant Therameni; nam quis dubitare potest qui confert Xenophontis narrationem? Praeterea improbo novitiam formam verbi *ἐνδεικνύναι*. Sed non negligendum est quam putida sint ista: *ἐν δὲ τῷ τότε τὰ ἐναντία — τετρακοσίοις*, quod in quovis alio scriptore glossema iudicarem. Quae dicit de deorum tutela neque callida sunt et ridicula: sed hoc erat ex praeceptis magistri caput quoddam in defensionibus, sicuti illud alterum, de quo iam saepe dixi de maioribus. Luce clarius hoc apparet in Oratione de Mysteriis § 137—139 et § 141—143.

Sequuntur haec: *δεσμά θ' ὕϛερον καὶ κακὰ ὅσα τε καὶ οἷα τῷ σώματι ἠνεσχόμην, μακρὸν ἂν εἴη μοι λέγειν. οὗ δὴ καὶ μάλιϛ' ἐμαυτὸν ἀπωλοφυράμην, ὅϛις τοῦτο μὲν ἐν ᾧ ἐδόκει ὁ δῆμος κακοῦσθαι, ἐγὼ ἀντὶ τούτου κακὰ εἶχον, τοῦτο δὲ ἐπειδὴ ἐφαίνετο εὖ ὑπ' ἐμοῦ πεπονθώς, πάλιν αὖ καὶ διὰ τοῦτ' ἐγὼ ἀπολοίμην. ὥσθ' ὁδόν τε καὶ πόρον μηδαμῇ ἔτι εἶναί μοι εὐθαρσεῖν· ὅποι γὰρ τραποίμην, πάντοθεν κακόν τι μοι ἐφαίνετο ἑτοιμαζόμενον. ἀλλ' ὅμως καὶ ἐκ τούτων τοιούτων ὄντων ἀπαλλαγεὶς οὐκ ἔϛιν ὅ τι ἕτερον ἔργον περὶ πλείονος ἐποιούμην ἢ τὴν πόλιν ταύτην ἀγαθόν τι ἐργάσασθαι.* Haec partim iam habuimus § 9; sed nunc attendendum est ad *εὐθαρσεῖν* et *ἀπολοφύρεσθαι*, quae Atticis fere inaudita sunt. Permulta autem universo loco insunt haud nimis concinne dicta, sed nihil opus est hoc monere; utilius erit aliud exemplum dare repetitionum istarum, quorum iam complura notavimus. Nempe ad taedium usque orator repetit formulam *ἀγαθόν τι ἐργάσασθαι*. En testimonia, § 1: *δεῖ τὴν πόλιν ἐμέ τι ποιῆσαι ἀγαθόν*; § 2: *εἴ τι ὑμᾶς χρὴ ἀγαθὸν ἐμοῦ ἐπαυρέσθαι*; § 4: *οὐδενὸς ἂν χρήματος δεξάμενοι ὑμᾶς τι ἀγαθὸν ἐξ ἐμοῦ πρᾶξαι*; § 10: *τὴν πόλιν ταύτην ἀγαθόν τι τοσοῦτον ἐργάσασθαι*; § 12: *μεγάλων ἀγαθῶν ἄξια ὑμᾶς εἰργάσαντο ἐκεῖνοι*; § 17: *ποιοῦσιν ὑμᾶς εἴ τι τυγχάνουσιν ἀγαθόν*; § 18: *ὅϛις τὴν ἑαυτοῦ πόλιν ὁτῳοῦν δύναται τρόπῳ ἀγαθόν τι ἐργάζεσθαι.* Sufficient haec, opinor.

Quae leguntur § 17 et 18 sunt haec: *Ὁρᾶν δὲ χρή, ὦ Ἀθηναῖοι, ὅσῳ τὰ τοιαῦτα τῶν ὑπουργημάτων διαφέρει. τοῦτο μὲν γὰρ ὅσοι τῶν πολιτῶν τὰ ὑμέτερα πράγματα διαχειρίζοντες ἀργύριον ὑμῖν ἐκπορίζουσιν, ἄλλο τι ἢ τὰ ὑμέτερα ὑμῖν διδόασι;*

Digitized by Google

τοῦτο δὲ ὅσοι ςρατηγοὶ γενόμενοι καλόν τι τὴν πόλιν κατεργάζονται, τί ἄλλο ἢ μετὰ τῆς τῶν ὑμετέρων σωμάτων ταλαιπωρίας τε καὶ κινδύνων, καὶ ἔτι τῶν κοινῶν χρημάτων δαπάνης, ποιοῦσιν ὑμᾶς εἴ τι τυγχάνουσιν ἀγαθόν; ἐν ᾧ καὶ ἄν τι ἐξαμάρτωσιν, οὐκ αὐτοὶ τῆς σφετέρας αὐτῶν ἁμαρτίας δίκην διδόασιν, ἀλλ' ὑμεῖς ὑπὲρ τῶν ἐκείνοις ἡμαρτημένων. ἀλλ' ὅμως οὗτοι ςεφανοῦνταί γ' ὑφ' ὑμῶν καὶ ἀνακηρύττονται ὡς ὄντες ἄνδρες ἀγαθοί. καὶ οὐκ ἐρῶ ὡς οὐ δικαίως· μεγάλη γὰρ ἐςιν ἀρετή, ὅςις τὴν ἑαυτοῦ πόλιν ὁτῳοῦν δύναται τρόπῳ ἀγαθόν τι ἐργάζεσθαι. ἀλλ' οὖν γινώσκειν γε χρὴ ὅτι ἐκεῖνος ἂν εἴη πλείςου ἄξιος ἀνήρ, ὅςις τοῖς ἑαυτοῦ παρακινδυνεύων χρήμασί τε καὶ σώματι τολμῴη ἀγαθόν τι ποιεῖν τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας. Quem non taedeat ineptiarum? Vide hominem, qui sexcenties utitur formula *τοῦτο μὲν .... τοῦτο δέ*, quia magistri artem talibus artificiis contineri putabat; scilicet rhetores talia sectabantur, plane sicuti Romani videbantur sibi Ciceroniani, si tertia quaque sententia posuissent *esse videatur*. Non dissimilis ratio est in illo *ἄλλο τι ἤ*, de quo lectu digna notavit Sluiterus in Lectionibus, pag. 139. Proditur porro Isocratis imitatio locutione *ἀλλ' οὖν*. In iis quae initio leguntur facile caremus additamento *τῶν πολιτῶν*. Cetera mitto, praeter illud *ἐξαμαρτάνειν*; est hoc quidem in talibus vocabulum proprium et solemne, sed apud hunc rhetorem per abusum facit utramque paginam; vide modo sequentem paragraphum, in qua bis occurrit, nam quid attinet cumulare exempla? Videamus sequentia: *Ἐμοὶ τοίνυν τὰ μὲν ἤδη εἰς ὑμᾶς πεπραγμένα σχεδόν τι ἅπαντες ἂν εἰδείητε, τὰ δὲ μέλλοντά τε καὶ ἤδη πραττόμενα ἄνδρες ὑμῶν πεντακόσιοι ἐν ἀπορρήτῳ ἴσασιν, ἡ βουλή· οὓς πολλῷ δήπου εἰκὸς ἧττον ἄν τι ἐξαμαρτεῖν, ἢ εἰ ὑμᾶς δέοι ἀκούσαντάς τι ἐν τῷ παραχρῆμα νῦν διαβουλεύσασθαι. οἱ μέν γε σχολῇ περὶ τῶν εἰσαγγελλομένων σκοποῦνται, ὑπάρχει τ' αὐτοῖς, ἐάν τι ἐξαμαρτάνωσιν, αἰτίαν ἔχειν καὶ λόγον αἰσχρὸν ἐκ τῶν ἄλλων πολιτῶν· ὑμῖν δ' οὐκ εἰσὶν ἕτεροι ὑφ' ὧν αἰτίαν ἔχοιτε· τὰ γὰρ ὑμέτερα αὐτῶν ἐφ' ὑμῖν δικαίως ἐςὶ καὶ εὖ καὶ κακῶς, ἐὰν βούλησθε, διαθέσθαι.* Initio paragraphi illud *ἐμοί* videtur loco motum, nisi quis hoc oratori ipsi tribuere malit, qui vel in orationis exordio verba haud satis diligenter collocavit: *εἰ μὲν οἱ παριόντες μὴ τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχοντες πάντες ἐφαίνοντο* et simile vitium commisit § 5 et 9, de quibus dixit Sluiterus. Illud

Digitized by Google

σχεδόν τι iam habuimus initio Orationis de Mysteriis. Tum *ἡ βουλή* expellendum est, sed hoc iam viderunt alii. In Oratione de Myst. § 90 et 102 itidem invenitur *σχολῇ* eadem ratione positum. Denique incredibiliter frigent *καὶ εὖ καὶ κακῶς, ἐὰν βούλησθε.*

Pergit Andocides exponere de cura circa rem frumentariam, in quibus nihil fere est praeter minuta quaedam quae improbanda videntur. Sed in ea narratione, quam transscribere nihil attinet, unum legitur quod nimis a vera vita abhorret. Nempe credibile est Andocidem ipsum, dicentem de pollicitationibus, quas in senatu fecisset quasque cum populo nondum communicare posset, adducturum fuisse aliquot senatores, qui confirmarent Andocidem utilia quaedam senatui denunciasse, quae tamen nondum divulgari possent. Est hic error, quem rhetores saepiuscule commiserunt, quod in declamationibus non satis opportune citarent, ita ut testimoniis confirmarent quae nemo ignoraret ab iisque in dubiis et controversis rebus prorsus abstinerent.

Maiorem offensionem habent quae sequuntur § 22, *νῦν δ' ἐκεῖνα μὲν τότε ὅταν ἀποτελεσθῇ γνώσεσθε ἅμα καὶ ὠφεληθήσεσθε· νῦν δέ, ὦ Ἀθηναῖοι, εἴ μοι βουληθείητε δοῦναι χάριν μικράν τε καὶ ἄπονον ὑμῖν καὶ ἅμα δικαίαν, πάνυ ἄν μοι τοῦτο ἐν μεγάλῃ ἡδονῇ γένοιτο. ὡς δὲ καὶ δικαία ἐςίν, εἴσεσθε. ἃ γάρ μοι αὐτοὶ γνόντες τε καὶ ὑποσχόμενοι ἔδοτε, ὕςερον δὲ ἑτέροις πιθόμενοι ἀφείλεσθε, ταῦθ' ὑμᾶς, εἰ μὲν βούλεσθε, αἰτῶ, εἰ δὲ μὴ βούλεσθε, ἀπαιτῶ.* Est haec, ut vere dicam, arena sine calce; nego haec recte explicari posse, sed intelligentibus operam perdere viderer, si data opera demonstrarem. Postrema verba scriptor ipse non intellexit; debemus tam bella, qualis ista oppositio verborum *αἰτεῖν* et *ἀπαιτεῖν*, nimio antitheseos studio, cuius iam satis exemplorum vidimus.

Sed pergendum est: *ὁρῶ δ' ὑμᾶς πολλάκις καὶ δούλοις ἀνθρώποις καὶ ξένοις παντοδαποῖς πολιτείας διδόντας τε καὶ εἰς χρήματα μεγάλας δωρεάς, οἳ ἂν ὑμᾶς φαίνωνται ποιοῦντές τι ἀγαθόν. καὶ ταῦτα μέντοι ὀρθῶς ὑμεῖς φρονοῦντες δίδοτε· οὕτω γὰρ ἂν ὑπὸ πλείςων ἀνθρώπων εὖ πάσχοιτε. ἐγὼ τοίνυν τοσοῦτον ὑμῶν μόνον δέομαι· τὸ ψήφισμα ὃ Μενίππου εἰπόντος ἐψηφίσασθε, εἶναί μοι ἄδειαν, πάλιν ἀπόδοτε. ἀναγνώσεται δ' ὑμῖν αὐτό· ἔτι γὰρ καὶ*

Digitized by Google

νῦν ἐγγέγραπται ἐν τῷ βουλευτηρίῳ. Verus Andocides non dixisset obiter de hoc Menippi psephismate, quo tota causa nitebatur; hac in re multo diligentius egit scriptor Orationis de Mysteriis, qui de Isotomidis lege dixit quod potuit, etsi non multum valebat legum interpretatione. Quid autem sit hac paragrapho δωρεαὶ εἰς χρήματα non assequor. Explicatio fortasse aliquando emerget ex emendata § 4 Orat. de Myst. Sub finem non ἐγγέγραπται dicendum fuerat, sed ἀναγέγραπται.

Recitato Menippi psephismate, rhetor haec subiungit, quae sunt totius orationis longe ineptissima: τουτὶ τὸ ψήφισμα ὃ ἠκούσατε ψηφισάμενοί μοι, ὦ Ἀθηναῖοι, ὕστερον ὀφείλεσθε χάριν ἑτέρῳ φέροντες. πείθεσθε οὖν μοι, καὶ ἤδη παύσασθε εἴ τῳ ὑμῶν διάβολόν τι ἐν τῇ γνώμῃ περὶ ἐμοῦ παρέστηκεν. εἰ γὰρ ὅσα οἱ ἄνθρωποι γνώμῃ ἁμαρτάνουσι, τὸ σῶμα αὐτῶν μὴ αἴτιόν ἐστιν, ἐμοῦ τὸ μὲν σῶμα τυγχάνει ταὐτὸν ἔτι ὄν, ὅπερ τῆς αἰτίας ἀπήλλακται, ἡ δὲ γνώμη ἀντὶ τῆς προτέρας ἑτέρα νυνὶ παρέστηκεν. οὐδὲν οὖν ἔτι ὑπολείπεται ὅτῳ ἄν μοι δικαίως διαβεβλῆσθε. ὥσπερ δὲ τῆς τότε ἁμαρτίας τὰ ἀπὸ τῶν ἔργων σημεῖα ἔφατε χρῆναι πιστότατα, ποιούμενοι κακόν μ' ἄνδρα ἡγεῖσθαι, οὕτω καὶ ἐπὶ τῇ νῦν εὐνοίᾳ μὴ ζητεῖτε ἑτέραν βάσανον ἢ τὰ ἀπὸ τῶν νυνὶ ἔργων σημεῖα ὑμῖν γινόμενα. πολὺ δέ μοι προσήκει ταῦτα μᾶλλον ἐκείνων, καὶ τῷ γένει συνηθέστερά ἐστιν. Paene succenseam viris doctis, cum videam has ineptias eos decepisse; quid homine facias, qui sic ratiocinetur: Homo constat corpore et animo. Si animus peccat, corpus insons est. At nunc corpus meum idem est quod antea fuit; igitur non peccavi corpore. Animus peccavit quidem sed mutatus est; itaque habeo nunc animum qui non peccavit. Neque igitur corpus meum culpandum est, neque animus: unde sequitur me iniuste accusari; quod erat demonstrandum. Haud vidi magis. Haec sunt, opinor, insani cuiusdam deliramentis similiora quam argumentis, quibus vel futilissimus orator in foro uteretur. Talia si unquam Athenis probata esse potuerunt et digna habita, quae ab interitu servarentur, non video cur diutius elegantiam et humanitatem a Graecis petamus.

Propero ad finem, nam non iuvat amplius in his sordibus volutari. Sequitur caput de maioribus, de quo supra me dicere memini. Iis qui ibi disputata sunt, nihil addendum ha-

Digitized by Google

beo. Hoc tantum attentos lectores rogatos velim, quotumquemque haec verba *μετ' ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν* intellexisse existiment; ne putemus Athenienses e ludo litterario talia statim recordatos fuisse: notum est quam turpiter veteres ipsi antiquitatem suam ignoraverint. Consimile vitium supra iudicavi § 7.

Paucis omnino orator perorat. Sunt ista quidem neque eleganter dicta neque apte, sed sermonis vitia non observavi. His igitur subsistere possum, non detractaturus certamen, ubi opus erit. Interea equidem orationem spuriam habebo.

Harlemi, d. XXI. m. *Nov.* MDCCCLIII. S. A. NABER.

BLADVULLING.

ARISTOPHANES zegt in den *Vrede*, vs. 335 vlg. (DINDORF):

ἥδομαι γὰρ καὶ γέγηθα καὶ πέπορδα καὶ γελῶ
μᾶλλον ἢ τὸ γῆρας ἐκδὺς ἐκφυγὼν τὴν ἀσπίδα.

Ik verheug mij nu de oorlog geëindigd is, *nu ik het schild ben ontvlugt, meer dan na het afstroopen der oude slangenhuid.* Opdat men *γῆρας* juist versta, voegt de *scholiast* er nog bij: *ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τῶν ὄφεων.*

Maar de gedachte is niet zuiver. Het koor kan het schild ontkomen, maar niet zijne slangenhuid afstroopen, zoo als de dichter schijnt te zeggen, door *ἐκφυγών* en *ἐκδύς* op hetzelfde onderwerp *ἐγώ* te doen zien. De slangenhuid afstroopen kan alleen . . . eene slang, en de lezer verwacht: ik verheug mij nu ik vrij van het schild ben, zoo als eene slang zich verheugt zoodra ze vrij is van haar *γῆρας*, hare oude huid.

Schoon dus de verandering zeer gewaagd is, kwam het bij mij op of ARISTOPHANES kon geschreven hebben:

μᾶλλον ἢ τὸ γῆρας ἐκδὺς ὄφις, ἐγὼ τὴν ἀσπίδα.

Wel is waar kan men niet letterlijk zeggen *ἐκδῦναι τὴν ἀσπίδα*, *het schild uittrekken*, maar alleen schertsender wijs, door de rhetorische figuur, die men, geloof ik, een *zeugma* noemt. Maar dit zal wel geene overwegende zwarigheid zijn; men neme dus dezen inval voor 't geen hij waard is.

L., 7 *Dec.* 1853. E. J. K.

Digitized by Google

VARIAE LECTIONES

SCRIPSIT

C. G. COBET.

CAPUT III.

Quod saepius dixi post ALEXANDRI mortem, quum *Macedones* et Macedonica occupassent omnia, sinceritatem *Graeci* sermonis labi et contaminari *apud omnes* primum coeptam esse, deinde magis magisque esse depravatam, ut quicunque esset eruditior, spreta lingua popularium vitiosa et inepta, artificialem sibi linguam ex antiquorum *Atheniensium* scriptis colligeret, qua et in scribendo uteretur et si quando ad eruditos et elegantes auditores verba faceret, eam autem linguam arte et studio quaesitam sinceritatem naturalis linguae non illibatam et intactam servare sed vitiis quibusdam suis et ineptiis apud omnes infectam et inquinatam esse, id nunc quale sit uberius in uno alteroque scriptore *Graeco* ostendam. Quum facile negotium sit ostendere hoc in scriptore quolibet, qui deseruit populi vitiosam consuetudinem, ut se totum ad *Atticorum* imitationem componeret, ostendam nunc in duobus, qui et summo studio τὸ ἀττικίζειν excoluerunt· et in omnium manibus sunt, exemplaria videlicet nitoris et venustatis *Atticae* feliciter imitando expressae, et ob eam rem multorum curis iam dudum illustrati et recentissima memoria a magnis philologis de novo expoliti, ALCIPHRONEM dico et LUCIANUM, quorum hunc BEKKERUS nuperrime, illum MEINEKIUS paulo ante edidit. De utroque scriptore ita dicam, ut demonstrem primum quam parum sint id assecuti, quod summa ope nitebantur, id est ut *Atticae* dictionis

Digitized by Google

sanitatem et elegantiam scribendo referrent, deinde ubi librariorum vitio, non scriptoris, laborat orationis nitor feram opem et quodcumque genus vitiorum insigniorum indicare obiter et arguere potero, diligenter faciam. Eadem opera dicam de MEINEKII et BEKKERI editionibus *οὐδὲν ὑποςειλάμενος*, ut neque vera laus iis detracta neque falsa afficta esse videatur. Equidem utrumque editorem magni facio, quo magis, si quid videbuntur errasse, demonstrabo et redarguam, non facturus idem in iis, quos contemnerem et negligendos putarem.

Erunt fortasse et nunc qui me inhumanum esse vociferentur et magnis clamoribus agant aut maledictis certent et conviciis, quibus nihil reponam praeter duos versiculos Horatianos paucis mutatis in meam rem accommodatos:

Di bene fecerunt *hilaris* me quodque *iocosi*
Finxere ingenii, raro et perpauca *timentem.*

In ea quoque re PORSONUM probo et sequar, qui, teste DOBRAEO (in *Advers.* I. p. 5) carebat » *ficta illa fucataque humanitate, quae quum bonis atque malis, amicis inimicisque iuxta blandiatur, non mirum si tam valde laudatur a stultis atque improbis.*" Caeterum id agam, ut quae scribam MEINEKIO ipsi potissimum BEKKEROque probentur, quod si effecero, caeteri, spero, aut hisce acquiescent aut rectius etiam negligentur.

LUCIANUS et LUCIANO aliquanto recentior ALCIPHRON (nam quem tam saepe et tam manifesto imitatur, ut si quid ab illo lepide repertum aut venuste dictum sit in suas Epistolas verbis paene totidem transferat, ei aequalis aut prope aequalis fuisse non potest) scriptitarunt illis temporibus, quum nemo videretur bene dicere posse aut scribere, qui non omnem sermonis copiam ex veterum scriptis collegisset et dicendi usum in omnibus ad veterum consuetudinem exegisset, denique quum apud doctos nullum verbum satis *Graecum* et probum videretur, quod non idoneum testem et auctorem ex antiquis *Atticis* haberet. Plena exemplorum sunt scripta ATHENAEI et POLLUCIS. Plebs interea in diem magis dicendi sinceritatem depravabat utebaturque dictione incredibilem in modum vitiosa, cuius rei exempla sexcenta sunt apud istos, qui *'Αττικιςαί* appellantur, PHRYNICHUM v. c. et MOERIDEM, qui omnes non hoc agunt, ut quae fuerit antiquae *'Ατθίδος* ratio et usus doceant (nam nihil foret horum

libris confusius et absurdius) sed aequalium vitiosam loquendi consuetudinem ita arguunt, ut *Attici* sermonis incorruptam normam opponant. Sic fiebat ut docti alia lingua inter se, alia ad indoctam plebem et servulos uterentur, plebs eruditum istud eloquium non tantum non intelligeret, sed etiam, quod nemo mirabitur, suaviter rideret. Quamquam est paulo longior, adscribam locum ex SEXTO EMPIRICO *adv. Mathem.* I. 10. p. 265 FABR., quo non est alius ad id quod volo demonstrandum magis idoneus: *ἔϛι δέ*, inquit, *βιωτική τις ἀφελὴς συνήθεια τῶν ἰδιωτῶν κατὰ πόλεις καὶ ἔθνη διαφέρουσα. — — τὸ αὐτὸ ἀρτοφόριον καὶ πανάριον λέγεται καὶ πάλιν τὸ αὐτὸ ϛαμνίον καὶ ἀμίδιον καὶ ἴγδις καὶ θυεία, ἀλλὰ ϛοχαζόμενοι τοῦ καλῶς ἔχοντος καὶ σαφῶς καὶ τοῦ μὴ γελᾶσθαι ὑπὸ τῶν διακονούντων ἡμῖν παιδαρίων καὶ ἰδιωτῶν πανάριον ἐροῦμεν, εἰ καὶ βάρβαρόν ἐϛιν, ἀλλ' οὐκ ἀρτοφόριον, καὶ ϛαμνίον ἀλλ' οὐκ ἀμίδα, καὶ θυείαν μᾶλλον ἢ ἴγδιν, καὶ πάλιν ἐν διαλέξει ἀποβλέποντες πρὸς τοὺς παρόντας τὰς μὲν ἰδιωτικὰς λέξεις παραπέμψομεν, τὴν δὲ ἀϛειοτέραν καὶ φιλόλογον συνήθειαν μεταδιώξομεν· ὡς γὰρ ἡ φελόλογος γελᾶται παρὰ τοῖς ἰδιώταις, οὕτως ἡ ἰδιωτικὴ παρὰ τοῖς φιλολόγοις.* Utrique, ita uti fit, excedebant modum. Homines indocti de plebe excusari possunt, qui istis temporibus nativam linguae patriae sinceritatem servare non potuerint; docti non possunt, qui ad omne genus ineptiarum sunt delapsi, ut linguae intermortuae rationem populo et plebi obtruderent, *quam ipsi non satis diligenter tenebant.* Grammatica ars et critica ita sunt natura comparatae, ut, si secus utaris, in absurda omnia exeant et degenerent in malesanam quamdam *ἀτεχνίαν* et *ἀκρισίαν*. Bona autem pars eorum, qui seriore aetate Grammatici dicebantur, arte, quam profitebantur, perperam et praepostere utebantur, molesti et odiosi verborum censores et dictionis probatae exactores; dum toti erant in verbis et syllabis et apicibus notandis, id quod erat rei caput, ut recte cogitaretur et quod recte esset cogitatum verbis aptis et idoneis diceretur, nescio quomodo praetervideruut et sic tandem amiserunt. Rerum igitur et sententiarum inopes et iaculariter ignari hoc unum retinebant, ut verba carperent et cum barbarismis et soloecismis bella gererent nullos habitura triumphos. Castigat istorum ineptias saepe GEL-

Digitized by Google

LIUS: adscribam locum ex SEXTO EMPIRICO *adv. Mathem.* I. 5. p. 237. *Grammatici solent*, inquit, *τῶν κατὰ τὰ λοιπὰ κοσμουμένων μαθήματα κατατρέχειν ὡς μηδὲ τὴν κοινὴν τῶν Ἑλλήνων συνήθειαν ἐπισαμένων, καὶ εἴποτε θλίβοιντο ἐν ζητήσει μὴ ἄλλην εὑρίσκειν πολλάκις ἀποφυγὴν εἰς τὸ περισπᾶν τοὺς συζητοῦντας αὐτοῖς ἢ τὸ ὅτι βάρβαρον ἢ σόλοικόν ἐςι τὸ ὑπ' αὐτῶν λεχθέν.* Isti homines quam duriter et aspere soleant in adversarios vel secus sentientes invehi et debacchari nota res est, quam unaquaeque aetas apud populum litteratum vidit et videbit. Est hoc quoque et erit semper pervulgatum, ut eiusmodi petulantia et protervitas cum pari levitate et inscitia sit coniuncta. Non vidi hominem in hoc genere morosiorem et asperiorem quam PHRYNICHUS est, acerbissimus orationis exactor, in querelas effusus, ad maledicendum promtus, neque in laudando umquam neque in reprehendendo modum servans, at idem truculentus censor castigatorque aliorum videte in quos errores, quam foedos et pudendos, se implicare possit. In *Epitome nominum et verborum Atticorum* pag. 353. LOB. ita scribit: *τὸν παῖδα τὸν ἀκολουθοῦντα μετ' αὐτοῦ: Λυσίας ἐν τῷ κατ' Αὐτοκράτους οὕτω τῇ συντάξει χρῆται, ἐχρῆν δὲ οὕτως εἰπεῖν· τὸν ἀκολουθοῦντα αὐτῷ. Τί ἂν οὖν φαίη τις; ἁμαρτεῖν τὸν Λυσίαν ἢ νοθεύειν καινοῦ σχήματος χρῆσιν; ἀλλ' ἐπεὶ ξενικὴ* (adde *ἡ*) *σύνθεσις πάντη παραιτητέα, ῥητέον δὲ ἀκολουθεῖν αὐτῷ.* Non vidi magis. Attici constanter omnes in ea re dicebant *ἀκολουθεῖν μετά τινος* et *ἕπεσθαι μετά τινος*, neque aliter quam sic in populari sermone dicere ius est *de servulis dominum pone sequentibus, deque militibus qui signa sequi dicuntur. Ἕπου μετ' ἐμοῦ, παιδάριον*, in *Pluto* vs. 824 non erit *Atticum* si *ἕπου μοι* dicetur, contra in eadem fabula vs. 19.

ἢν μὴ φράσῃς ὅ τι τῷδ' ἀκολουθοῦμέν ποτε,

si *μετὰ τοῦδε* esset scriptum, risum moveret. Sic *μετ' Ἀλεξάνδρου ἀκολουθεῖν* dicuntur copiae, *Ἀλεξάνδρῳ ἀκολουθεῖν* ARISTOTELES, CALLISTHENES et si quis alius non militabat in ALEXANDRI castris. Huius rei quum sexcenta exempla sint, quid moroso Grammatico facias, qui alias res agens et dormitans LYSIAM stulte carpit? Contrario errore LOBECKIUS ad PHRYNICHI l. l. deceptus locis corruptis et testimoniis poëtastrorum serio induxit in animum *περιακολουθεῖν Graecum* esse et DEMOSTHENI óbtru-

Digitized by Google

dendum et *ἀκολουθεῖν*, *ἕπεσθαι* et *ὁμαρτεῖν* optime accusativos recipere posse, ut *γυνὴ εἵπετο τὸ Φεῦγον* v. c. ei bene *Graece* dictum videretur: credo, quia in LUCIANI codicibus deterrimis ea scriptura circumfertur. Valet in Grammaticis quoque Epicharmeum:

Νοῦς ὁρῇ καὶ νοῦς ἀκούει, τἆλλα κωφὰ καὶ τυφλά.

Etiamnunc mihi diu et multum in Grammaticorum et Atticistarum lectione versato subinde admiratio subit animum, quî fieri potuerit ut in ea copia librorum veterum, qui aliquanto minus erant vitiosi quam quibus nunc utimur, tam plumbei sint, ut ea nesciant aut in iis haereant, titubent et turpiter se dare soleant, in quibus nunc post illam monumentorum stragem et libris qui superstites sunt tam vitiatis tamen acute cernimus et sincera a pravis tam certo iudicio discernimus. Neinpe erat hoc temporum et hominum vitium egregiis doctrinae subsidiis negligenter admodum utentium, quum nemo unus iudicio et arte valebat et homines mediocres, et etiam aliquanto minus quam mediocres, sine censurae metu quidquid alicunde corrasissent aut levi opera et tenui filo conscribillassent in vulgus edebant. Quis est omnium, qui de genere hoc aetatem tulerunt, non dico iudicio ingenioque, sed Graecitatis interioris scientia et Litterarum copia et usu cum BENTLEIO aut PORSONO comparandus? Et his et ELMSLEIO, DOBRAEO, et si qui alii ad horum praestantiam accedunt, quid sit *Atticum* aut non sit definire utilius permittes quam PHRYNICHO aut MOERIDI et quidquid est Atticistarum. Hi semper aequalium errores ac sordes praeceptis suis admiscebant et quidquid faciebant non poterant sese ex illis veluti laqueis domestici et quotidiani sermonis prorsus expedire. Sed quid illos reprehendimus homines obscuros et in ignoto latentes, quum illud ipsum appareat in iis, quorum et apud aequales magna gloria fuit et celebre nomen ob venustum et *aureum* dicendi genus ex felicissima imitatione *Atticorum* natum, et apud nos ad hunc diem perdurat. Quotus autem quisque est, qui vel possit vel audeat ignoratae et vitiatae Graecitatis reum agere aut DIONEM *τὸν Χρυσόστομον*, aut LUCIANUM, aut ALCIPHRONEM, aut quicumque eadem laude et plausu *ἀττικίζει*? contra enim plerisque, ut olim sic nunc, quidquid illorum testium auctoritate nitatur satis probum et rectum videbitur, mul-

Digitized by Google

tique aut temerarium esse arbitrabuntur illos velle cogere in ordinem, qui in ea re regnare putantur, aut anceps et ambiguum negotium in his reliquiis monumentorum veterum liquido definire quid ferat usus et analogia linguae antiquioris, quid non ferat respuatque. Sunt adeo qui angusti animi esse putant mentis et cogitationum humanarum infinitam varietatem, velocitatem, libertatem, veluti compedibus quibusdam et carcere coërcere, domare et sic debilitare ac frangere conari, ut summis ingeniis facultatem eloquendi quod sentiant arctis finibus circumscribas, et esse hoc quasi pinnas animo incidentis, ne eo evolare possit quo nemo adhuc pervenerit. Non multum mihi difficultatis obiicient qui ita disputant, nam facile vincam *περιακολουθεῖν*, ut *περικαθεύδειν*, ut *περιτεθνάναι*, numquam a quoquam esse dictum aut fictum, quia quae notio cogitari plane non potest, novis verbis subiici non potest, et *ἕπομαι* vel *ἀκολουθεῖν* vel *ὁμαρτεῖν*, quia naturam suam exuere non possunt, numquam potuisse accusativum adsciscere, quidquid QUINTUS CALABER vel COLUTHUS vel imperiti scribae hallucinantur.

In re litteraria et grammatica non est periculosum quod fieri non possit numquam factum esse asseverare, neque hoc igitur magnopere laboro, sed aliud est cavendum ac sedulo animadvertendum, ne immerentes iniuria plectantur, et quod scribae et scioli deliquerint, id ipsis *Atticorum* imitatoribus imputetur. LUCIANUS et ALCIPHRON, ne dicam de ceteris, nunc mendis et erroribus multis obsiti sunt, quibus sanioris Ἀτθίδος constans et perpetuus usus violatur, non quo ea nescirent quae futilissimus quisque magistellorum inculcat, sed quia, dum omnium manibus sedulo teruntur, traxerunt subinde aliquid novae corruptelae, quam affricuit lectorum tantum non omnium vitiosa dicendi consuetudo. Quum animi causa iocosa scripta plurimi versarent et describerent, facetias et lepores magis quam orationis formam curabant, quae paullatim ad vulgarem loquendi formulam reficta est, ut saepe antiqua scriptura ubique obliterata et deleta sit, nonnumquam in antiquis codicum vitiis tuto delitescat, unde acuti critici eruerunt, Graeculi quia non intelligebant abstinebant manum. Genus hoc vitiorum quale sit et quemadmodum vetera menda bonas formas ab interitu vindicare possint insigni exemplo ostendam.

Digitized by Google

Indocti ἰδιῶται, quos *Graeculos* dicere licebit, pro ὀλισθάνω dicebant ὀλισθαίνω et ὠλίσθησα pro ὤλισθον, ut passim antiqua forma aoristi apud istos abire solet in formam e vulgari analogia ductam, ut ἦξα, ἔτεξα, ἔλειψα, ἔφευξα, ἡμάρτησα, ἐβλάστησα, ἀπέδρασα (pro ἀπέδραν), ἥρησα (pro εἷλον), ἔθρεξα (pro ἔδραμον), ἔπεσα plurimorum usu tritum, alia non pauca. Istas dicendi sordes et immunditiem librarii antiquis scriptoribus certa contagione solent affricare, docti partem tantum ex istis ausi sunt tollere, alia dubitanter retinent, alia sine ulla dubitatione habent pro integerrimis sanissimisque. Sic ἐντέξαι pro ἐντεκεῖν Atticum esse docti homines faciles credunt, quod si in ARISTOPHANE (*Lys.* 553) concoquere TH. BERGKIUS potuit, idque post veram lectionem ἐνστάξαι ab HIRSCHIGIO repertam, quid caeteros ferre posse censeas? Itaque sicubi ὤλισθον erat scriptum, facile ad suum ὠλίσθησα aberrant librarii ἰδιῶται, idque si pergunt facere tandem genuina forma sine vestigio perit. Periisset igitur in ALCIPHRONE, nam pro ὤλισθεν I. 18. 1. ὠλίσθησεν irrepsit et III. 64. 3 κατολισθήσας pro κατολισθών et rhetor nitorem sermonis antiqui ea labe et macula infecisse poterat videri, nisi vitium felix II. 11. 2 commissum hominem absolveret, ubi in libris est: ὧν διὰ τὸ πλῆθος ἀπολεῖσθαί μοι τῆς μνήμης τὰ πλείονα, in quo mendo vera lectio ἀπώλισθε per multa saecula tuto delituit et manus indoctas effugit, ut renatis litteris perite in lucem revocaretur. Graeculi, si huius loci tenebras dispellere potuissent, sine ulla controversia ἀπωλίσθησε scripsissent, quemadmodum in PLUTARCHI *Cleomene* XIX. p. 813 quum optimi libri servent: ἔλαθε δὲ διολισθών, reliqui omnes διολισθήσας exhibent, quae vulgaris lectio fuit usque ad SINTENISIUM. Simillimo vitio librarii in ARISTOPHANIS lepidissimo loco *Lysistr.* 677 dederant:

ἱππικώτατον γάρ ἐστι χρῆμα κἄποχον γυνὴ
κοὐκ ἀναπολίσθαι τρέχοντος.

pro ἂν ἀπολίσθοι, quod quum DAWESIUS reperisset (*Miscell. Crit.* p. 339) meliores libri excussi confirmarunt. Ut igitur ὀλισθῆσαι ex plebeiae dictionis negligentia irrepere solet, sic frequentius etiam ὀλισθαίνω obtruditur invitis veterum imitatoribus, quae forma, sicuti et οἰδαίνω, nihilo est sanior quam si quis ὀφλισκαίνω dicere voluisset. Poëtastri iis utuntur, qui miscent *ele-*

Digitized by Google

gantias e veterum lectione arreptas et sordes, quas a saeculi sui contagione traxerunt, ut rectissime iudicat Kiddius ad Dawesium p. 581.

Apparet ex his quam anceps et ambigua res sit statuere utrum scriptoris an librarii errorem deprehenderis. Sitne bene *Graecum* an non sit numquam fere esse potest dubitatio: quid *Attici* ipsi soliti fuerint in quaque re dicere sciri potest et e multis vitiis Codicum, Grammaticorum, Editorum veluti e scoria purum putum aurum excerni. Sic igitur vitium manifestum tenetur, id quaeritur utrius negligentia sit peccatum. Videor mihi reperisse rationem, qua Atticistae paulo elegantiores multis erroribus absolvi possint, quos in scribas esse transferendos sic mihi quidem persuadeo: praecepta Atticistarum, ut supra dicebam, non hanc vim habebant, ut ex iis dialectus *Attica* cognosceretur, sed ut sermonis popularium vitia et negligentia, ad *Atheniensium* incorruptam consuetudinem exacta, apparerent et corrigerentur. Clamosus est in ea re et plagosus, opinor, fuit Phrynichus, qui ita solet: *ἐσχάτως ἀδόκιμον, πάνυ ἀμαθῶς, κάκιϛον, ἐσχάτως βάρβαρα, ἀποτρέπου λέγειν, ἐνεκαλυψάμην ὁρῶν* p. 69, *ὁ τοῦτο λέγων ληρεῖ* p. 137, *ἐναυτίασα τοῦτ' ἀκούσας* p. 194, aut *ναυτίας ἄξιον τοὔνομα* p. 226, aut similia. Moeris clementius agit et benignius, sed quoniam tecte et lenissime aequalium vitia arguit, factum est ut quid potissimum ageret a multis non satis animadverteretur. Quid inter utrumque magistrum sermonis intersit, ita ostendam: indocti *ἰδιῶται* dicebant *ἀπελεύσομαι*, quia nesciebant *ἄπειμι* esse dicendum. Ea res, quam nunc pueri non nesciunt, quamque omnium veterum usus perpetuus demonstrat, olim solis doctis erat nota et sedulo ab iis inculcatur. Quidquid de ea re sciri potest collectum est a Kiddio ad Dawesii *M. C.* p. 126. Unum addam: Pollux diligenter docet Commodum principem verbi *κατέρχομαι* futurum esse *κάτειμι*, ne forte erret. III. §. 93, *κατέρχεται καὶ κάτεισιν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος χρόνου.* Idem igitur Phrynichus et Moeris docuere. Phrynichus sic p. 37: *ἀπελεύσομαι: παντάπασι φυλάττου, οὔτε γὰρ οἱ δόκιμοι ῥήτορες οὔτε ἡ ἀρχαία κωμῳδία οὔτε Πλάτων κέχρηται τῇ φωνῇ, ἀντὶ δὲ αὐτοῦ τῷ ἄπειμι χρῶ καὶ τοῖς ὁμοειδέσιν ὡσαύτως. ἐπεξελευσόμενος: ἄλλος οὗτος Ἡρακλῆς* (sic legendum), *τοῦτ' οὖν ἔσυρεν ἐκ τριόδου Φαβωρῖνος, χρὴ γὰρ ἐπεξιὼν*

Digitized by Google

εἰπεῖν, καὶ γὰρ ἐπέξειμι λέγεται ἀλλ' οὐκ ἐπεξελεύσομαι. Videte quos fluctus in simpulo excitet, at MOERIS idem summa lenitate ita docet: *ἄπεισιν* Ἀττικῶς, *ἀπελεύσεται* Ἑλληνικῶς, cuius praecepti eadem vis est atque Phrynichei, neque valet ad aperiendam *Atticorum* consuetudinem sed ad arguendum aequalium errorem. Eadem est ratio omnium propemodum MOERIDIS praeceptorum, quibus sine ulla asperitate verborum, sine convicio aut opprobrio, veluti tacitus ac nutu popularium vitiosam consuetudinem corrigit. Sic quod in eadem pag. legitur: *ἀκροᾷ* Ἀττικῶς, *ἀκροᾶσαι* Ἑλληνικῶς, ecquis crediderit scriptum esse ut formae, qualis est *ἀκροᾷ*, observarentur, an ut vitiosum *ἀκροᾶσαι* notaretur? MOERIS caeterique magistri paulo antiquiores, (nam THOMAS ipse indiget magistro, qui se meliora doceat et multa inepta dedoceat) si ita legentur ut cognoscatur, quibus in rebus *οἱ ἰδιῶται* impingere fuerint soliti, quae vitia sermonis fuerint pervulgata et hinc in antiquorum libros invecta, egregium usum habebunt ad veterum scripta passim purganda iis mendis, quae saeculi contagio affricuit turpissima et plurima. Perpauca sunt vitia de magna copia, quam MOERIS expromsit, quae non saepe in optimi et probatissimi cuiusque *scriptoris* antiqui libris appareant et aequissimo animo ab Edi*toribus* et Criticis ferantur. In eo loco, in quem fortuito incidimus, MOERIS ordine haec dicendi vitia refutat: *ἀπηλάσθη* pro *ἀπηλάθη*, *ἀπαλλακτικῶς ἔχοντες* pro *ἀπαλλαξείοντες*, *ἀγέτωσαν*, *ᾀδέτωσαν* et similia pro *ἀγόντων*, *ᾀδόντων* cet., *ἀκροᾶσαι* pro *ἀκροᾷ*, *ἀπελεύσεται* pro *ἄπεισιν*, *ἀλέσεις* pro *ἀλεῖς* cet. Haec omnia, quamquam manifesto sunt vitiosa et sequiore aetate apud Graeculos nata, tamen vetustos scriptores adhuc impune inquinant, alia raro et in paucis libris, alia frequentius, alia passim in omnibus. De quo genere est *ἀγέτωσαν* et *ἀγέσθωσαν*, quae in cuius scriptoris *Attici* Codicibus et Editionibus non leguntur? Constat formam esse sequiorem, *Macedonicam*; editores non audiunt. In poëtis metri ratio arcet soloecismum, nulli apparent; caeteris non est idem praesidium, exempla pullulant. Similiter quod vitium in *ἀλέσεις* MOERIS notavit, quia omnes iam dudum ita peccaverant, omnia antiquorum scripta infecit. Nempe olim abierant in desuetudinem et in solis Veterum libris apparebant formae, quae antiquitus *solae*

7*

Digitized by Google

fuerant in usu: ἀλῶ, καλῶ, τελῶ, γαμῶ, ὀλῶ, κορῶ, ϛορῶ, ἀμφιῶ, μαχοῦμαι, et ἐλῶ, βιβῶ, κρεμῶ, πετῶ, κερῶ, σκεδῶ, πελῶ: rariora sunt κολῶ et κολῶμαι: singularia, nobis quidem, ἐξετῶ apud ISOCRATEM p. 195. c. coll. *Antiatt.* BEKKERI p. 251, 32. et συσκιῶ in SOPHOCLIS *Oedip. Colon.* vs. 406. His igitur formis *Attici solis* utebantur, ut numquam quisquam καλέσω, διατελέσω aut similiter diceret, neque ἐλάσω, βιβάσω, πετάσω aut quidquam de caeteris, neque adeo καλέσομαι aut ἀναβιβάσομαι aut aliud quid huiusmodi esset in usu. Animadverti has formas iam olim interiisse et antiquissimam esse labem, qua καλέσω, καλέσομαι, βιβάσω, βιβάσομαι, ἐλάσω, διατελέσω et similia omnes coeperint dicere et scribere. Hinc factum est ut novae formae passim subreperent in antiquarum sedem, unde sequitur restituenda esse ubique locorum quae constet vitio et fraude esse de loco deiecta. Itaque καλέσω, ut hoc utar, undique est expellendum, quo male pedem intulit (nisi forte coniunctivus sit, ut apud SOPHOCLEM in *Philoct.* 1452,

φέρε νυν ϛείχων χώραν καλέσω.

et in ARISTOPHANIS *Pluto* 960,

φέρε νυν ἐγὼ τῶν ἔνδοθεν καλέσω τινά.

et *Lysistr.* 851 et 864) et ἐγκαλέσω, ἐπικαλέσομαι, διατελέσω, quae aliquoties in PLATONE et Oratoribus et aliis occurrunt, certa emendatione refingenda sunt ad constantem et perpetuum *Atticorum* usum. Non magis parcendum est soloecismis, quales sunt βιβάσω, προσβιβάσω, ἀναβιβάσομαι etc., qui ubicumque apud veteres leguntur, Graeculorum vitio leguntur, non *Graecorum*. In animo est *Atticorum* locos, qui huc faciant, diligenter collectos inter se componere et demonstrare scripturas, quas improbem, non esse antiquas aut sanas sed antiquis et sanis substitutas. Poterit sibi quisque inter legendum facile explorare satisne verum et certum sit, quod nunc paucis expromam et eiusmodi est, ut eam controversiam vel solum dirimere possit. Librarii, magistri, lectores omne genus, qui veteres formas expellebant, ubicunque non satis apparebat futuri temporis eas formas esse, manus abstinebant; praesentis temporis esse suspicantur et servant intactas, ubi καλῶ v. c. futurum esse intelligunt in καλέσω refingunt, ubi non intelligunt nihil movent. Locus est in AESCHINIS *Timarchea*, ubi bis

Digitized by Google

Orator καλῶ posuerat pro *vocabo*, in secunda parte loci non senserunt idem dici: itaque sic vulgo legitur § 67, οὐκοῦν καὶ αὐτὸν ὑμῖν καλέσω τὸν Ἡγήσανδρον, γέγραφα δ' αὐτῷ μαρτυρίαν κοσμιωτέραν μὲν ἢ κατ' ἐκεῖνον, μικρῷ δὲ σαφεςέραν ἢ τῷ Μισγόλᾳ. οὐκ ἀγνοῶ δ' ὅτι ἀπομεῖται καὶ ἐπιορκήσει. διὰ τί οὖν αὐτὸν καλῶ ἐπὶ τὴν μαρτυρίαν; ἵν' ὑμῖν ἐπιδείξω κτέ. Qui non sentit καλῶ futurum esse, nihil umquam de genere hoc sentiet, at librariis et sciolis nihil suboluit, itaque prius καλῶ ad suam consuetudinem revocarunt, alterum reliquerunt inviolatum. Si haec ratio constabit potestne certiore indicio confirmari id quod suapte natura satis erat certum, *unam* esse formam in usu, non *duas*, quibus suo arbitratu *Attici* promiscue uterentur. Praeterea, si quis hos locos diligentius inspiciet, in multis corruptelam subesse etiam aliis indiciis deprehendet, veluti in LYSIAE oratione XVIII. § 24, οὐκ ἔχω, ὦ ἄνδρες δικαςαί, οὕστινας δεησομένους ὑπὲρ ἡμῶν ἀναβιβάσομαι, ubi ἀναβιβάσωμαι, ut opinor, est necessarium.

Itaque in MOERIDE et Atticistis, si quis eorum praeceptis sic uti volet, egregium* paratum erit *Atticis* praesidium, non quo melius intelligantur, sed quo eluantur sordes nitorem *Atticae* venustatis obscurantes. Cavendum autem diligenter erit ne temere quid Grammatico credas neve caecum ducem temere sequaris. Quam saepe, quam turpiter, quam ioculariter errare soleant, nota res est. MOERIS pro *Atticis* venditat Homerica et *Ionica*, quibus Tragici soli delectabantur, aut vocabula prisca et casca e SOLONIS legibus sublecta: cf. v. v.: ἀὴρ βαθεῖα, ἥρω, ἱδρῶ, κυκεῶ, νέατον, ψεδνός, ἄθυρμα, δημούμενον, διῆρες, βουλυτός. Solonea sunt in v. v.: σεισάχθειαν, ὀπύειν, ἐξίλλειν: aut usum et proprietatem *Atticorum* non satis callere arguitur, miscet aliena, diversa confundit, scriptura codicum depravata decipitur, ut in ἀνηλωμένα, ἀνασχήσεται, ἀπεῖπα, βλάβος, διωκάθειν (pro διωκαθεῖν aoristo, cf. ELMSLEIUS ad *Medeam* 186), εἰς τρίτην ἡμέραν, κρεμάθρα, κνισᾶν, ὤφειλε, cet. ignorabat quo certo usu distarent γραψάμενος et γράψας, φαῦλον et φλαῦρον, δεσμοί et δεσμά, πεπραγώς et πεπραχώς, alia. Codices depravati eum deceperunt in ἀνακωχή pro ἀνοκωχή, κατακώχιμα pro κατοκώχιμα, alibi: ab his igitur si caveris, ut nihil erroris subesse certo scias, MOERIS in eum modum adhi-

Digitized by Google

bitus, quo diximus, *Atticis* scriptoribus egregium erit emendationis subsidium.

Atticorum imitatoribus sero natis, quorum causa hanc disputationem ingressi sumus, MOERIS, PHRYNICHUS caeterique magistri non prorsus eodem modo proderunt sed alio non multum dissimili. Quis enim serio in animum inducere sibi poterit, quae istis magistris tam nota et perspecta sint, ea LUCIANO et ALCIPHRONI aut ignota et inaudita esse aut non satis firmiter animis impressa, ut imprudentes et alias res agentes immemores harum legum in errores delabi potuerint. Ecquis est qui putet magistros scire *ἄπεισι* bene *Graecum* esse, non *ἀπελεύσεται*, LUCIANUM et ALCIPHRONEM nescire, vel modo meminisse, modo oblivisci? Quis tam est veterum membranarum inepte fautor, ut non hoc fateatur? Si mihi hoc dederis falsarios tenemus manifestos. Eosdem arguunt lectionum discrepantiae. Memoravimus supra dicendi vitium, quo Graeculi pro *ἀκροᾷ* dicebant *ἀκροᾶσαι*: fefellit eos analogiae species in *ἠκρόασαι*, *τεθέασαι*, *πεπείρασαι* similibusque et manifestus error est. Hinc igitur in ALCIPHRONIS optimo codice *Vindobonensi*, qui littera B notatur, nata scriptura est III. 11. 3, *ἁμιλλᾶσαι ταῖς ἀστικαῖς ταυταισί*, quam pro sua Graecitatis peritia WAGNERUS recepit pro *ἁμιλλᾷ*, perinde esse annotans. Quemadmodum igitur *ἁμιλλᾶσαι* apparet deberi Graeculo ad aequalium consuetudinem aberranti, sic ALCIPHRONI imputari non posse arbitror vitia et errores huiusmodi: I. 28. 2, *ἀναπνέεις*. Fragm. 4, *προσπνέειν*, I. 28. 1, *ἀεργός*. III. 51. 3, *ὀστέα*. III. 26, *προσοφλῆσαι* pro *προσοφλεῖν*. III. 22. 2, Πνυκός. III. 61. 3, Πνύκα. III. 17. 2, *ἀπελεύσῃ* pro *ἄπει*. I. 36. 1, *ἐν Μυρρινοῦντι* pro adverbio *Μυρρινοῦντι*, ut *Ῥαμνοῦντι*, *Ἀγνοῦντι* (STEPH. BYZ. in v. *Ἀγνοῦς*) alia, *ἐν Μυρρινοῦντι* tam pravum est ac si quis *ἐν Ἰσθμοῖ* vel *ἐν Ὀλυμπίασι* vellet dicere: aeque vitiosum est, quamquam multis non videtur, *ἐν Μαραθῶνι*. I. 25. 1, *τὸ χρέος* pro *τὸ χρεών*. II. 2. 3, *στωμυλεύεσθαι* pro *στωμύλλεσθαι*. II. 2. 9, *ἀπήλαυεν* pro *ἀπέλαυεν*. III. 3. 3, *καταλίποιτο* pro *καταλείποιτο*. II. 4. 15, *γαστριμαντεύεσθαι*, qua forma pessime analogia corrumpitur. III. 3. 1, *χρυσίνους* pro *χρυσοῦς*. III. 47. 3, *τὸν ὑδρορρόαν* pro *τὴν ὑδρορροήν*. ibid. *κατεκρύβην*. III. 48. 4, *ἀμοιβή* pro *χάρις*. III. 49. 1, *συνδέων* pro *συνδῶν*. III. 52. 3, *λήσεται*. (recte. III. 70.

Digitized by Google

3, λήσω.) III. 64. 3, ῥεύσεις pro ῥυείη. III. 72. 2, κυσοδόχῃ pro κυσοδόκῃ. III. 7. 5, Πειραιοῖ pro ἐν Πειραιεῖ. III. 19. 2, εἰς σέ pro εἰς σοῦ. III. 42. 2, δίεισι pro διέρχεται. III. 53. 2, κεῖθι pro ἐκεῖ. III. 57, οἰνωμένος pro μεθύων et barbare ἐσκωψάμην pro ἔσκωψα. III. 59, κατ' ὄναρ pro ὄναρ. III. 60. 1, ἀναςρέφειν pro ἀναςρέφεσθαι. III. 70. 4, ἐπὶ μήκιςον χρόνον pro διὰ πλείςου χρόνου. III. 72. 2, ὑπετόπησεν pro ὑπώπτευσεν. I. 1. 1, οἱ βορρεῖς pro βορραῖ. I. 12. 2, κατακλιθείς, (recte et Attice in fragm. 6 κατακλινῶμεν.) I. 34. 6 ςασιάζει τὰ κοινά pro τὴν πόλιν εἰς ςάσιν καθίςησι sive ταράττει. III. 40. 4 et 41. 3, τοὺς πατέρας pro γονέας. III. 53. 1, εἰσέφρησα pro εἰσέφρησα ἐμαυτόν. III. 61. 3, ἀγαπῶ ἐκπορίζειν pro ἐκπορίζων. Sic φθάνειν contra naturam verbi et usum antiquitatis positum est III. 4. 17, φθήσεσθαι ἐλθεῖν pro ἐλθών. Non negaverim fieri posse, ut nonnulla ex his ipsi ALCIPHRONI imputanda sint; omnia haec ab eo commissa esse, qui totus fuerit in poëtis antiquae comoediae lectitandis et ARISTOPHANE ante omnes, qui novae comoediae fabulas versabat et praecipue Menandreas, qui PLATONEM terebat et DEMOSTHENEM, ut ab his omnibus ἀττικίζειν disceret, eum igitur turpiter impegisse in iis omnibus, quae magister quilibet in numerato haberet et ad fastidium usque inculcaret, id mihi haudquaquam videtur credibile. Etiam in reliquis vitiis, quae iam indicabo, compluscula esse suspicor, quae mala manus invexit; satis habebo si id vicero, partem utique peccatorum ipsius Rhetoris negligentia esse commissam, qui, ut sequiores omnes, *Atticorum* sermonem non tam diligenter observavit et imbibit, ut non subinde laberetur. Ex eo genere est quod legitur III. 3. 6, ἡ Ἀρεοπαγῖτις βουλή pro ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου. III. 10. 3, ἐνθύμιον ποιησάμενος pro ἐνθυμηθείς. III. 20. 4, ἐξ ὀφθαλμῶν ἐποίει pro ἐποιεῖτο, ut ἐκποδὼν ἐποιεῖτο, sic et I. 19. 1, ποιεῖν νουθεσίαν pravum est, pro νουθετεῖν dici potest νουθεσίαν ποιεῖσθαι non ποιεῖν. III. 42. 3, ἀμφιάσει pro ἀμφιεῖ III. 44. 1, ἀνέῳγεν οἰκία pro ἀνέῳκται, ut III. 47. 3, ἀνεῳγότα pro ἀνεῳγμένον, cuius vitii recte ALCIPHRONEM arguit LOBECK ad PHRYNICH. p. 158. I. 25, εἰδὼς ταῦθ' οὕτως ἔχειν pro ἔχοντα. I. 26, διὰ χειρὸς κατέχοντα, veteres ἔχοντα. II. 4. 5, κροταλίζειν, MENANDER ipse ἐπισημαίνεσθαι hoc appellabat. II. 4. 6, ὑπερθάλασσοι, *Attici* διαπόντιοι. II. 4. 14, χρηςηριχσθῶμεν, illi

μαντευσώμεθα dicebant. III. 10. 3, προχειρίσασθαι ςρατηγόν, id *Attici* αἱρεῖσθαι dicunt. Quos commemorat ALCIPHRON. I. 11, μαςῆρας *Atticorum* ipse alicunde ex *Ionia* arripuit. *Atheniensibus* ζητηταί erant, sed in re diversissima. Quod dicit I. 22. 3, ἤρχετο, et in fragmento 6, παρήρχοντο, nesciebant veteres Magistri ἠρχόμην non esse in usu, sed ᾖα ubique in eius locum subire. Apud *omnes* veteres ἠρχόμην est *incipiebam*; et apud *Athenienses* quidem praeter ipsum ἔρχομαι nihil in usu est, nusquam ἔρχεσθαι aut ἐρχόμενος legitur sed ἰέναι et ἰών. Quod qui primus vidit et demonstravit ELMSLEIUS ad EURIPIDIS *Heraclidas* vs. 210, paucissima tantum nobis reliquit paulo melius constituenda. Miror virum acutissimum in THUCYDIDE ferre potuisse duos soloecismos tam putidos, quales leguntur IV. 120, περὶ δὲ τὰς ἡμέρας ταύτας, αἷς ἐπήρχοντο, Σκιώνη· ἀπέςη et IV. 121, ἰδίᾳ δ' ἐταινίουν τε καὶ προσήρχοντο ὥσπερ ἀθλητῇ, in hoc loco vera scriptura reponi poterat ex POLLUCE III. 152, Ξενοφῶν γὰρ εἴρηκεν· ἐταινίουν τε καὶ προσῄεσαν ὥσπερ ἀθλητῇ, errore XENOPHONTEM pro THUCYDIDE nominat, quem turpi soloecismo liberat. Videor mihi perspexisse unde invectum fuerit vitium. Neque THUCYDIDES neque *Atheniensium* antiquiorum quisquam ᾔεσαν aut προσῄεσαν aut ἀπῄεσαν aut παρῄεσαν umquam dixit, quemadmodum neque ᾔειμεν aut ᾔειτε dicebant, sed constanter omnes ᾖμεν, ᾖτε et ᾖσαν. Et de ᾖμεν quidem et ᾖτε nunc tandem inter Editores et Criticos satis videtur constare, et invitis codicibus tantum non omnibus κατῆμεν, προσῆμεν, ἀπῆμεν, ἐξῆτε, ἀπῆτε et similia passim *Atticis* restitui coepta sunt. Sic BEKKERUS in DEMOSTH. *de Coron.* p. 306, 11. καὶ ταῦθ' ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ἀπῄειτε βεβουλευμένοι contra libros omnes optime dedit ἀπῆτε. Ibid. p. 346, 16. προσῄειμεν τῇ βουλῇ, unus liber, *Parisinus S*, qui instar omnium est, προσῆμεν exhibuit. Utriusque lectionis vindex est Grammaticus antiquus ex codice *Vossiano* descriptus in GAISFORDI annotatione ad ETYMOL. M. p. 121, 39. In ᾖσαν, παρῆσαν, προσῆσαν, ἀπῆσαν et caeteris compositis, nescio quomodo iidem pertinaciter repugnant neque quidquam morantur poëtarum testimonia, Grammaticorum auctoritatem et codicum scripturas, quibus omnibus accedit analogiae πειθανάγκη. Putemusne ARISTOPHANEM quum scriberet in *Equit.* 605:

Digitized by Google

ταῖς ὁπλαῖς ὤρυττον εὐνὰς καὶ μετῆσαν ϛρώματα,
aliter dixisse quam solerent populares omnes? Luculentum est scholion in PLATONEM, quod PHOTIUS cum multis aliis in Lexici sui farraginem recepit, unde sublegit SUIDAS: ᾖα: δισυλλάβως, τὸ ἐπορευόμην, σὺν τῷ ι γράφεται, οἱ γοῦν Ἴωνες ἤϊα λέγουσι καὶ ἤϊσαν τὸ ᾖσαν καὶ παρὰ Θουκυδίδῃ οὕτως ἀναγνωςέον ὅτι ἀκμάζοντές τε ᾖσαν ἐς αὐτόν, οἱ δὲ Ἴωνες ἤϊεσαν καὶ ἤισαν (vitiose. *Iones* tantum ἤϊσαν dicebant). Ἀριςοφάνης Ὁλκάσιν·

Ἐπεὶ δ' ἐγενόμην οἷπερ ᾖ' ἐπὶ ξύλα.

Quod autem dixi codicum scripturas hanc analogiam confirmare ita dico: saepenumero librarii, qui ι adscriptum negligere solebant, ἦσαν, παρῆσαν, παρεξῆσαν, ἐπεξῆσαν et similia retinuerunt, quia eas formas ad εἶναι referebant, quamquam ad ἰέναι esse referendas passim diligenter inspicienti constabit. Si his locis ι addideris habebis *Atticorum* manum; si ᾔεσαν repones, quod nonnullos facere video, *Atticam* dialectum corrumpes, id quod scribae dudum fecissent, nisi eos alius opinionis error retinuisset. Apud DEMOSTHENEM editur in prima *Olynthiaca* p. 11 = ὅθ' ἥκομεν Εὐβοεῦσιν βεβοηθηκότες καὶ παρῆσαν Ἀμφιπολιτῶν Ἱέραξ καὶ Στρατοκλῆς ἐπὶ τουτὶ τὸ βῆμα, manifesto errore. *Graecum* est ἀναβαίνειν, βαδίζειν, παριέναι ἐπὶ τὸ βῆμα et καθῆσθαι ἐπὶ τοῦ βήματος DEMOSTH. *in Olympiod.* p. 1176: ARIST. *in Pluto* 382: οἱ ἐπὶ τοῦ βήματος λόγοι, DEMOSTH. *de Symmor.* p. 189: non possunt haec permutari: quid multa? παρῇσαν est reponendum. Eadem medicina locis compluscculis THUCYDIDIS, XENOPHONTIS et aliorum factitanda est. Vidi nuperrime qui in XENOPHONTIS *Hellenicis* II. 1. 18, Λύσανδρος ἐξ Ἀβύδου παρέπλει καὶ οἱ ἄλλοι παρῆσαν πεζῇ, reponeret παρῄεσαν. Perficiet emendationem, qui παρῇσαν dabit. Librarii dum sedulo formas sibi inauditas expellebant et ᾖσαν sive ἦσαν in ᾔεσαν refingebant, nonnumquam imperfectum ἀπῆσαν temere arripuerunt et per vim, ubi *aberant* requiritur, dederunt *abiere.* Bis hoc in THUCYDIDE deprehendi. IV. 39, περὶ εἴκοσιν ἡμέρας, ἐν αἷς οἱ πρέσβεις περὶ τῶν σπονδῶν ἀπῄεσαν, iocularem errorem vides, et turpius etiam cap. 42: ἐν Λευκαδίᾳ ἀπῄεσαν αὐτῶν πεντακόσιοι φρουροί. In XENOPHONTIS *Anabasi* III. 4. 23, εἴ που δέοι τι τῆς φάλαγγος ἐπιπαρῆσαν οὗτοι, participium in

Digitized by Google

§ 30 ἐπιπαριόντες et Codicum lectiones ἐπεὶ παρήεσαν et res ipsa denique clamat ἐπιπαρῆσαν verum esse. AESCHINES *in Ctesiph.* p. 63, 44 παρῆμεν τῇ ὑςεραίᾳ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Manu ducit ad veram lectionem locus qui legitur p. 67, 16, παρελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, unde emergit, παρῆμεν. cf. p. 84, 12, παρελθόντα εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Itaque THUCYDIDES προσῆσαν ὥσπερ ἀθλητῇ scripserat, magistelli, qui THUCYDIDEM multo peius quam vulgo creditur mulcarunt (ut in his *Lectionibus* primo quoque tempore ostendam), προσήρχοντο adscripserunt, idque, uti fit, irrepsit. In altero loco quid sit περὶ τὰς ἡμέρας ταύτας, αἷς ἐπήρχοντο, neminem vidi qui intelligeret, nam quod interpretantur esse *commeare*, *invicem visere*, *adire*, nauci non est; ἐπιμιξία haec est et ἐπιμίγνυσθαι dicitur, non ἐπιέναι, quod de *hostili* fere *invasione* ponitur. Aut monstri aliquid alitur in eo loco, aut αἷς ἐπήρχοντο ablegandum eo, unde male pedem intulit. In ARISTOPHANIS *Thesmoph.* 504:

ὁ δ' ἀνὴρ περιήρχετ' ὠκυτόκι' ὠνούμενος,

fugit ELMSLEIUM ratio, quum περιῇεν vel περιῄρρεν corrigeret, quorum hoc usitatum non est, illud barbarum. Repone:

ὁ δ' ἀνὴρ περιῄειν ὠκυτόκι' ὠνούμενος,

quam formam satis stabilivit noster omnium καθηγεμὼν DAWESIUS *in Miscell. Crit.*, a quo quum πεποίθειν, ᾔδειν, ᾔειν, προσῄειν omnes accepimus, subirascor iis qui in *Avibus* vs. 1298:

ὄρτυξ ἐκαλεῖτο, καὶ γὰρ ἧκεν ὄρτυγι,

concoquere potuerunt pro ᾔκειν a DAWESIO reperto p. 301. Praeterea notandum est verbum ὑπέρχομαι, ubi significat θωπεύειν, πρὸς χάριν ὁμιλεῖν, ea lege non teneri. *Athenienses* enim ὑπέρχεσθαι dicunt eo sensu, non ὑπιέναι, et ὑπερχόμενος non ὑπιών. Exempla sunt apud PLATONEM, DEMOSTHENEM, alios. At nihil horum ALCIPHRON aut caeteri *Atticorum* imitatores viderunt. Opportunum vitium, κάτιμεν I. 39. 7. servavit κατῇμεν, quod perite SEILERUS eruit; ἤρχετο et παρήρχοντο auctori suo relinquenda.

Decepit ALCIPHRONEM, ut permultos alios multo antiquiores, fallax analogia, quum ex aoristo εἱλόμην, ἐξειλόμην, ἀφειλόμην cet. futuri formam ἑλοῦμαι, ἐξελοῦμαι, ἀφελοῦμαι cet. aut in activa forma καθελῶ, ἀνελῶ, ἐξελῶ contra certam analogiam et usum de suo finxerunt. ALCIPHRON ita peccavit. I. 6. 3, ἐκ

Digitized by Google

τῆς πικρᾶς τῶν ἀγορανόμων ἐξελοῦνται ἡμᾶς χειρός, ubi ἐξαιρήσονται *Graecum* est. Fuit olim hoc vitium pervulgatum, quo plus excusationis habet, quamquam diligenter admonent Magistri auctoritatem veterum opponentes. PHOTIUS p. 121. 15, καθαιρήσετε, οὐ καθελεῖτε: Θουκυδίδης καὶ τῶν ἄλλων οἱ πλείους, non audebant dicere καὶ οἱ ἄλλοι σύμπαντες, propter auctoritatem futilis poëtae comici, TIMOSTRATI, quem adversarii tamquam machinam admovebant, vid. BEKKERI ἀντιαττικιστήν p. 80. 12. E PHOTIO emendandus SUIDAS, cuius locus corruptus LOBECKIO fraudi fuit ad PHRYN. p. 724. Quam frequens fuerit hoc vitium notabo in eo auctore, quo nemo diligentius Oratores *Atticos* et Historicos et Philosophos trivit, DIONYSIUM dico HALICARNASSENSEM *in Antiquitatibus Romanis*, I. 24, ζῆλον ἀξιούμενοι, verissime *Vaticanus* codex ἐξελούμενοι. IV. 75, μεσοβασιλέα ἑλοῦμαι. VII. 56, ἐξελεῖ. VIII. 34, ἀνελούντων. 86, ἐξελοῦντες τὸ φρούριον. IX. 26, τὴν Ῥωμαίων καθελοῦντες ἀρχήν. X. 49, ἀφελεῖται τὸ εὐσεβές, XI. 18, ἀνελοῦμεν ἐκ μέσου τοὺς φλυάρους. Recte CASAUBONUS XI. 5, ἀφελεῖσθε rescripsit pro ἀφείλεσθε. Simili modo VIII. 51, pro ἀνεῖλε emenda ἀνελεῖ et X. 44, ἐξαιροῦντες refinge in ἐξελοῦντες. Si tam saepe deliquit DIONYSIUS, Criticorum acerrimus, censura columbis parcere poterit.

Maiorem etiam ab ea parte excusationem habet error, quem nunc indicabo, non tantum communem omnibus, sed perpetuum. Legitur apud ALCIPHRONEM III. 52. 3, λάλος γείτων ἢ ψίθυρος οἰκέτης ἀγορεύσει τὸ πρᾶγμα εἰς τοὐμφανές et III. 69. 1, ἐξηγόρευσα Μνησιλόχῳ τῷ Παιανιεῖ τὴν τῆς γαμετῆς ἀσέλγειαν. Vitium, quod utrobique est, ita arguam ut labem eandem late gliscentem simul arguam, re paulo altius repetita. Λέγειν *dicendi* et *loquendi* significationem in tribus tantum compositis retinet, ἀντιλέγειν, ἐπιλέγειν et προλέγειν.: Reliqua verbi λέγειν familia, ut ita dicam, et cognatio in compositis omnibus superest: ἐρῶ, εἶπον, εἴρηκα, εἴρημαι, εἰρήσομαι, ἐρρήθην, ῥηθήσομαι, ῥῆσις, ῥητός, ῥητέον non tantum in ἀντερῶ cet., ἐπερῶ cet., προερῶ cet. exstant, sed eadem omnia sunt in ἀνερῶ, ἀνεῖπον, ἀνείρηκα, ἀνερρήθην, ἀνάρρησις cet. Similiter in ἀπερῶ, διερῶ, ἐξερῶ, κατερῶ, προσερῶ, συνερῶ et ὑπερῶ, quibus quum forma in -λέγω nulla responderet, in eius locum subiit ubique —αγορεύω et — ηγόρευον. Sic ὁ κήρυξ ἀνερεῖ aut ἀνεῖπεν ὁ

Digitized by Google

κήρυξ ubi ad praesens tempus est redigendum, quia *ἀναλέγει* eo sensu dici non potest, *ἀναγορεύει ὁ κήρυξ* dicitur. Eodem modo formae *ἀπαγορεύειν*, *διαγορεύειν*, *ἐξαγορεύειν*, *καταγορεύειν*, *προσαγορεύειν*, *ἀντιπροσαγορεύειν*, *συναγορεύειν* et *ὑπαγορεύειν*, quibus accedit *προαγορεύειν* pro *προλέγειν*, respondent formis, quas diximus, unde sequitur praesentis tantum et imperfecti formam in usu esse, in caeteris subire — *ερῶ*, — *εἶπον* cet. Apud AESCHINEM in *Ctesiphontea* ubi multus est Orator in demonstrando ius non esse *renuntiari* in theatro, qui ex plebeiscito corona aurea donatus sit, passim omnes formas verbi *ἀναγορεύειν* usurpat. § 3, *ἀναγορεύῃ*. 40, *ἀνειπεῖν*. 45, *ἀναρρηθῆναι*. 122, *ὁ κήρυξ ἀνεῖπε* et mox *καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς κήρυξ ἀνηγόρευε*. 154, 155, *προελθὼν ὁ κήρυξ — τί ποτ' ἀνερεῖ* et 189, *δεῖ γὰρ τὸν κήρυκα ἀψευδεῖν, ὅταν τὴν ἀνάρρησιν ἐν τῷ θεάτρῳ ποιῆται*. Eadem plane est ratio reliquorum omnium, *ὁ νόμος διαγορεύει* et *διειρημένον* et *διάρρησις* et *διαρρήδην*: *ἀπαγορεύειν*, *ἀπερεῖν*, *ἀπειπεῖν* et *ἀπειρηκέναι* sunt eiusdem verbi tempora diversa, quibus respondet nomen *ἀπόρρησις*, ut *πρόρρησις* verbo *προαγορεύειν*. Contraria sunt *συναγορεύειν* et *ἀντιλέγειν*, in reliquorum temporum formis conspirant, *συνερῶ* et *ἀντερῶ*, *συνειπεῖν* et *ἀντειπεῖν*, *συνειρηκώς* et *ἀντειρηκώς*. Perpetuus apud veteres omnes hic usus est: constat in carminibus Homericis, in *Ionum* libris omnibus, in *Atticorum*; *ἐξαγορεύειν* apud HOMERUM habet futurum *ἐξερέω*. HERODOT. I. 21 et 22, *προεῖπε Μιλησίοισι πλώνειν* et *ταῦτα δὲ προαγόρευε τῶνδε εἵνεκεν*. XENOPH. *Memorab.* III. 13. 1, *προσειπών — τινα χαίρειν οὐκ ἀντιπροσερρήθη*. ARIST. *Plut.* 322:

Χαίρειν μὲν ὑμᾶς ἐςὶν, ὦνδρες δημόται,
ἀρχαῖον ἤδη προσαγορεύειν καὶ σαπρόν.

EURIP. *Cyclop.* 101:

Χαίρειν προσεῖπα πρῶτα τὸν γεραίτατον.

Ὑπαγορεύειν, *verba praeire*, habet futurum in ARISTOPHANIS fragmento apud AMMON. *de D. V.* v. *ὑπάγειν*·

ἐγὼ δ' ὑπερῶ τὸν ὅρκον.

sed quid plura? quicunque hoc aget inter legendum videbit quam constanter hoc veteres teneant. Idem nullo negotio ad hanc lucem corriget scribarum errores. In ARISTOPHANIS *Pace* vs. 107, quod editur:

Digitized by Google

ἐὰν δὲ μή σοι καταγορεύσῃ,

a poëta scribi non potuit, nam *κατείπῃ* oportebat, scripsit *καταγορεύῃ*. Non est difficilis optio utrum in *Vespis* vs. 932:

ὅσας κατηγόρησε τὰς πανουργίας

an *κατηγόρευσε* sit probandum, nam hoc *Atticis* est inauditum; praeterea *κατηγορεῖν* et *καταγορεύειν* tam certo discrimine et tam perspicuo, ut opinor, diremta sunt, ut cuiusvis sit, qui modo scribarum errores *audeat* corrigere, ubique constituere utri verbo locus sit. Quid impedit *ὁδοῦ πάρεργον* ex hac observatione LYSIAM triplici mendo liberare. Legitur Orat. XIII. §. 31. *οὐκ ἐδόκει αὐτοῖς ἅπαντα τἀληθῆ πω κατηγορηκέναι*. AGORATUS, de quo haec dicuntur, non erat *κατήγορος* sed *μηνυτής*, itaque *κατειρηκέναι* requiro. Cf. §. 50, ubi verba *περὶ ὧν Ἀγόρατος κατείρηκεν* ex ipsis *ψηΦίσμασι* sumta sunt, et ab LYSIAE verbis distinguenda. In eiusdem oratione VII. § 35. *ἐμοὶ δὲ δοκεῖ εἶναι εἰ περὶ αὐτῶν μὲν οἱ βασανιζόμενοι κατηγοροῦσιν εὖ εἰδότες ὅτι ἀποθανοῦνται, περὶ δὲ τῶν δεσποτῶν, οἷς πεΦύκασι κακονούστατοι, μᾶλλον ἂν εἵλοντο ἀνέχεσθαι βασανιζόμενοι ἢ κατειπόντες ἀπηλλάχθαι τῶν παρόντων κακῶν*; qui LYSIAM bene norunt et *περί τινος κατηγορεῖν* non norunt, reponent *καταγορεύουσιν* et supplebunt: *ἐμοὶ δὲ δοκεῖ ἄτοπον εἶναι*. Miseret me praestantissimi Oratoris, cuius unus liber deterrimus pauculas orationes laceras et vitiis mendisque omne genus inquinatas ad nos propagavit. Si THEOPHRASTI *Characteres* exceperis, omnium pessime LYSIAS mulcatus circumfertur. Quid iis facias, qui in oratione VI. § 4. *Ἀνδοκίδης θυσιάσουσι* scribere potuerunt pro *θυσίας θύσει* et XII. § 86 pro *τῶν ξυνερούντων αὐτοῖς ἄξιον θαυμάζειν*, dederunt *ξυνεργούντων*, quod emendavit REISKIUS. Quo magis inclino in eam sententiam, in oratione nobilissima *De caede Eratosthenis* § 20 *κατηγόρει πρῶτον μὲν ὡς μετὰ τὴν ἐκΦορὰν αὐτῇ προσίοι κτέ.*, titubasse de more librarios et *κατηγόρευε* genuinum esse, ut § 32 *ὡμολόγει ταῦτα ποιήσειν*. Si quis hunc locum LYSIAE habet ob oculos, videat an mihi expedire possit quid sit *καὶ τὰς εἰσόδους οἷς τρόποις προσίοι*. Qui non poterit et *προσιέναι εἴσοδον* quam sit absurdum sentiet, velim cogitet quid aliud quam *ποιοῖτο* pro *προσίοι* legi possit. Sed ad LYSIAM aliquando revertar, nunc ad usum verbi *ἀγορεύειν* est revertendum.

Digitized by Google

Ex iis, quae diximus, sequitur *ἀγορεύσω*, *ἠγόρευσα*, *ἠγόρευκα*, *ἀγόρευσις* et cognata omnia neque in simplici forma, neque in composita in antiquo sermone *Graeco* usitata fuisse, neque earum formarum exempla apud veteres exstare, nisi forte in uno alteroque loco depravato. Sunt rarissima haec vitia et propemodum nulla: hoc unum longa observatione vidi, formas quasdam e verbo *προσαγορεύειν* ductas satis certo praesidio esse munitas, caeterarum nec vola nec vestigium est, donec ad sequiores deveneris, qui quum se *Atticis* volunt esse quam simillimos et alia multa praeterviderunt et eum usum, quem demonstravimus, nemo unus ex omnibus vel suspicatus est. Errant omnes, Sophistae, Rhetores, Magistri, *οἱ πεπαιδευμένοι* omnes. HARPOCRATION postquam *ἀπαγορεύειν* explicuit: *ἀντὶ τοῦ κάμνειν καὶ ἀδυνάτως ἔχειν*, laudato LYSIA *ἐν τῷ Ἐρωτικῷ* (quasi non passim *ἀπαγορεύειν* eo sensu apud omnes legeretur) paucis interiectis explicat quid sit *ἀπειπεῖν*: *ἀντὶ τοῦ ἀποκαμεῖν καὶ ἀδυνατῆσαι. Ἀντιφῶν ἐν τῷ περὶ τοῦ Λινδίων φόρου*, non facturus, opinor, si scivisset verbi *ἀπαγορεύειν* non esse alium aoristum quam *ἀπειπεῖν*. Habet ea observatio etiam hunc usum, ut eos redarguat, qui se veteres *Atticos* mentiantur. Qui dolo malo supposuit DEMOSTHENI orationem IX *πρὸς τὴν ἐπιςολὴν τὴν Φιλίππου* suo se indicio tamquam sorex prodidit, quum scriberet p. 157, 20. *ἤδη γὰρ ἐκεῖνος καὶ προηγόρευκε τὸν πόλεμον καὶ τοῖς ἔργοις ἐξενήνοχε*, namque ipse DEMOSTHENES *προείρηκε* dixisset. Simplex *ἀγορεύω* apud *Athenienses* non tantum in vetusta formula praeconis usitatum est: *τίς ἀγορεύειν βούλεται*; pro *λέγειν ἐν τῷ δήμῳ* sive *δημηγορεῖν*, sed etiam quotidiano et domestico sermone tritum est in *κακῶς ἀγορεύειν*, *διαρρήδην ἀγορεύειν* et similibus: ipsum etiam *ἀγορεύω* in usu erat et *ἠγόρευον*, ut in *Pluto* 102:

οὐκ ἠγόρευον ὅτι παρέξειν πράγματα
ἐμέλλετόν μοι;

ubi *ἐμελλέτην* restituendum. *Ἀγορεύσω* autem et *ἠγόρευσα* et quidquid hinc nasci potest apud illos soloeca sunt. Praeterea *ἀγορεύσω εἰς τοὐμφανὲς* neque eleganter neque bene dictum est, quia *εἰς τοὐμφανὲς* cum *dicendi* verbo perperam iungitur, *ἄγειν*, *προάγειν*, *καθιςάναι εἰς τοὐμφανὲς* recte dicitur. *Ἐξηγόρευσα* apud ALCIPHRONEM III. 69. 1. non uno nomine est reprehenden-

Digitized by Google

dum, namque ἐξαγορεύειν idem est quod ἐκφέρειν, *vulgare*, *palam facere*, ut innotescat omnibus; requiritur *indicium facere* viro de uxoris flagitio, quod καταγορεύειν vel μηνύειν dicitur. *Atticus* igitur in ea re κατεῖπον scripsisset, Ἀττικισταὶ omnes perpetuo labi solent, quorum nullus est, apud quem non saepe legantur ea omnia, quae ab antiquorum sana et sincera lingua aliena esse demonstravimus. Exemplorum quum sit ingens copia, satis habebo pauca quaedam e Luciano afferre XLI. 24. ὃν ἀναβιβάσομαι συναγορεύσοντά σοι, pro *Atticis* ἀναβιβῶμαι συνεροῦντα XV. 15 ἠγόρευσε κακῶς pro εἶπε XXXIV. 3 προηγόρευτο αὐτῷ ἐπὶ τὰ γέλγη ἀπαντᾶν, atque haec Lexiphanes dicit ὁ ὑπεραττικίζων, qui περὶ τὰ γέλγη dixerat, Eupolidi sublectum apud Pollucem IX. 47. Demonax autem XXXVII. 11, flos et robur Cynicorum, dicit: ὅτι — πᾶσιν αὐτὰ ἐξαγορεύσειν, corrige ἐξαγορεύσει, ubi veteres uno ore omnes ἐξερεῖ dicturi fuissent.

His denique addam indicium perpetui cuiusdam vitii, quo olim omnium libri inquinari solebant et *Atticorum*, et si qui eorum quam simillimi esse volebant: nunc *Atticorum* scripta nonnihil ea labe purgari coepta sunt, Atticistarum eodem modo purgari oportere nemo adhuc suspicari videtur. Primae personae in — ομαι exeunti respondet secunda in — ει exiens apud *Atticos*, in — ῃ apud Graeculos. Forma in — ῃ veteribus inaudita est in indicativis, contra forma in — ει apud sequiores omnes prorsus obsoleta est, praeterquam in βούλει, οἴει, ὄψει. Nulla autem in re Graeculi constantius antiquioris linguae usum obscurarunt. Quia *Macedones* formis in — ῃ utebantur, factum est, ut iam in vetustissimos libros *Alexandriae* scriptos irreperent, deinde serpsit malum ulterius et per omnes *Atheniensium* libros grassatur. Non est unus liber scriptus tam vetus, tam emendate descriptus, aut diligenter correctus, in quo non passim id vitium appareat. *Clarkianus* Platonis codex, *Urbinas* Isocratis, *Laurentianus* Aeschyli et Sophoclis, *Parisinus S* Demosthenis, verbo optimus quisque et antiquissimus liber MS. turpi inconstantia formas veteres et novicias, *Atticas* et *Macedonicas*, permiscet. Ut casus et fortuna ferebat et scribarum correctorumque libido, modo genuina forma evasit, modo vitiosa surrepsit. Multi iam sunt, qui intel-

lexerunt, eam rem nostri ubique esse arbitrii iudiciique, qui antiquam linguam penitus callemus, non scribis esse permittendam sexcenties in manifesta fraude et interpolatione deprehensis. Complures *Attici* tandem nunc post multa saecula suam consuetudinem receperunt et in ea quidem re *'Αττικιςί* loquuntur ut olim. Alii ex Editorum libidine, qui ipsi a Codicibus pendent, modo recte loquuntur, modo peccant, quae satis iocosa res est. Alii denique constanter peccant et ubique per vim ad Graeculorum usum coacti sunt se componere. In horum numero sunt LUCIANUS et ALCIPHRON, qui quamquam ipsi recte et ordine erant locuti, nunc vitio non suo ubique peccasse videntur. *Αἰτιάσῃ* est apud ALCIPHRONEM I. 29. 4, *παρέρχῃ* I. 34. 1, *διανοῇ* III. 11. 3, similia passim. Non erit mihi multis verbis opus ad demonstrandum *Atticorum* imitatores in ea re imitatos esse *Atticos*; utar uno loco LUCIANI, qui rem vel solus conficere poterit XXXVII. § 15 ubi Cynicus mordaci et spurco ioco molestum sibi protervum et petulantem adolescentulum confutat. *Πύθωνός τινος*, inquit, *τῶν ἐν Μακεδονίᾳ εὐπαρύφων νεανίσκου ὡραίου ἐρεσχηλοῦντος αὐτὸν καὶ προτείνοντος ἐρώτημά τι σοφιςικὸν καὶ κελεύοντος εἰπεῖν τ ο ῦ σ υ λ λ ο γ ι σ μ ο ῦ τὴν λύσιν· Ἕν, ἔφη, οἶδα, τέκνον, ὅτι περαίνῃ.* Periit aculeus et quod superest nihil est: *ἐρώτημα* apud eos, qui elegantius loquuntur, appellatur, quem caeteri *συλλογισμόν* appellant, iisdem *ἐρωτᾶν* aut *συνερωτᾶν* est *συλλογίζεσθαι*. Sic apud LUCIANUM, *Quomodo sit Historia scribenda*, § 17, *εἶτα μετὰ μικρὸν ἄλλος συλλογισμὸς εἶτ' ἄλλος καὶ ὅλως ἐν ἅ π α ν τ ι σ χ ή μ α τ ι σ υ ν η ρ ώ τ η τ ο αὐτῷ τὸ προοίμιον*, id est: *ex syllogismis cuiuscumque generis constabat.* Expunge igitur *τοῦ συλλογισμοῦ*, quod non minus insulse additum est, ac si *τοῦ ἐρωτήματος* repetiisset. Sic, credo, apparet *περαίνει* verum esse, ut ambiguum sit utrum *τὸ ἐρώτημα* an *σύ* sit cogitatione supplendum et dicatur *ratio concludit* an *tu pathicus es* et *muliebria pateris*, quod GESNERUS vidit. At nemo poterat sic iocari nisi *σὺ περαίνει* dicerent omnes, non *περαίνῃ*. Eiusdem plane generis argumentum duci potest ex LUCIANI *Pseudosophista*. § 6 et 7. *'Ερομένου δέ τινος εἰ μ ε λ ε τ ή σ ε ι ὁ δεῖνα, πῶς οὖν, ἔφη, ἐμὲ ἐρωτῶν εἰ μ ε λ ε τ ή σ ο μ α ι λέγεις ὅτι ὁ δεῖνα; 'Αττικίζοντος δέ τινος καὶ τ ε θ ν ή ξ ε ι εἰπόντος ἐπὶ τοῦ τρίτου, Βέλτιον, ἔφη, καὶ ἐνταῦθα μὴ ἀττικίζειν καταρώμενον.* Manifestum est numquam

Digitized by Google

quemquam ita ludere potuisse, nisi in secunda persona *μελετήσει* et *τεθνήξει* dixissent omnes. Hi loci et permulti alii similes efficient aliquando ut non tantum *Atticis* sed *Atticorum* quoque simiis sua forma reddatur, in qua re antiqua scripturae vitia veterem errorem subinde palam facient. Saepius enim factum est, ut — *ει* in — *εις* corrumperetur, cuius rei exempla *Attici* alias suppeditabunt, nunc uno ex ALCIPHRONE defungar I. 19. 1, *τηνάλλως ποιεῖς τὴν πρὸς ἐμὲ νουθεσίαν*, ubi equidem nequeo in animum inducere Rhetorem Graecitatis sanioris tam imperitum fuisse, ut *ποιεῖσθαι νουθεσίαν* dictum oportuisse nesciverit; itaque *ποιεῖς* in *ποιεῖ* emendandum esse censeo.

CAPUT IV.

Iuvat nunc ALCIPHRONIS *Epistolas* ordine percurrere et, si quid observatione et animadversione dignum occurret, si quid reprehendendum aut emendandum videbitur, paucis significare in iisque nonnumquam ad illas litteras exspatiari et illos scriptores, qui sunt aliquanto quam ALCIPHRON et totum agmen Atticistarum curis nostris digniores.

In libri I Epistola 1 § 3. receptum oportuit quod praecepit HIRSCHIGIUS *ἔργου εἰχόμεθα* pro *ἔργων*. Perpetuo usu omnium dicitur *ἔργου ἔχεσθαι*, sed *τῶν ἔργων ἔχεσθαι*, *ἅπτεσθαι*, et *ἐπὶ τὰ ἔργα τραπέσθαι* vel *ἰέναι*, sed *ἐπ' ἔργον*. *Εὐθὺς ἔργου ἔχεσθαι* est apud THUCYDIDEM II. 2, saepe legitur et apud alios et DIONYS. HALIC. *Antt. Rom.* VIII. 2 *σοῦ σπουδάζοντος ἔργου ἔχεσθαι* VIII. 11 *ἔργου ἐχώμεθα*, alibi. Eidem IX. 47 pro *ἔργου ἄρξομαι* restituerim *ἕξομαι*. Ibid. § 1. *ἀεργία* non minus est vitiosum quam *ἀεργός* I. 28. 2. Perperam huc traxeris ex AESCHINIS *Ctesiphontea* § 108 *ἀναθεῖναι τῷ Ἀπόλλωνι — ἐπὶ πάσῃ ἀεργίᾳ*, quae sunt e vetusto carmine sumta, ut arguit initium *πολεμεῖν πάντ' ἤματα καὶ πάσας νύκτας*. Noluit rhetor *ἀργός* et *ἀργία* dicere, suspicans, opinor, *pigrum* et *desidem* ita dici, *vacantem ab opere* non dici, et confudit *Atticorum* linguam cum dialecto *Ionica*. Ibid. § 4. *ἐκ Φαλήρων*: *Attici* *Φαληρόθεν*.

I. 2. 2. *ἰχθύας*: *Attici* *ἰχθῦς*. Multo turpius etiam peccatur a THEOCRITO, qui XXI. 45 *ἰχθύα* scripsit pro *ἰχθύν*. Eadem socordia scribendi bis mihi in STRATONE SARDIANO notata est, Epigramm.

Digitized by Google

XXVIII et LV in *Anthol. Gr.* IACOBS. Tom. III. p. 73 et 81.

Ἄχρι τίνος ταύτην τὴν ὀΦρύα τὴν ὑπέροπτον

et

τῷ τοίχῳ κέκλικας τὴν ὀσΦύα τὴν περίβλεπτον

haeccine ut *Graeca* esse censeamus! Nihil est, quod isti non audeant, et leges dicendi negant sibi natas. Ferendum est, dummodo ne videatur eorum ulla ratio habenda in Graecitatis usu et ratione constituenda et cognoscenda. Complura illi iaciunt παρακεκινδυνευμένα et βεβιασμένα, quae cum proprietate et analogia Graecitatis nihil quidquam commune habent. THEOCRITO visum est dicere III. 37.

ἀρά γ' ἰδησῶ Αὐτάν;

nihilominus solum ὄψομαι *Graecum* est, ἰδησῶ nihili est. Dixit XI. 60 νεῖν γε μαθεῦμαι, at numquam efficiet ut μαθεῦμαι pro μαθήσομαι (— σοῦμαι — σεῦμαι) *Graecum* esse videatur, neque ut γε non videatur πρὸς τὸ κεχηνὸς τοῦ ῥυθμοῦ perinepte insertum. Eidem placuit XIV. 51 γεύμεθα dicere pro γεγεύμεθα et linguae patriae hanc vim inferre. Idem quum ex forma ἴσασι (ἴσαντι) deceptus fallaci analogia ἴσαμι (V. 119), ἴσης (XIV. 34), et ἴσατι (XV. 46) ausus est formare, quamquam *fecere alii, item boni* et clari poëtae, sed artificiali lingua usi, certum est Graecitatem sic graviter corrupisse et in haec omnia convenire dictum APOLLONII DYSCOLI *de Pronomine* p. 118. ταῦτα ὑπὸ ποιητικῆς ἀδείας παραληΦθέντα οὐ καταψεύσεται διαλέκτου πιςουμένης ἐλλογίμοις συγγραΦεῦσιν. Ad ALCIPHRONEM redeo. In fine Epistolae 1 ἐμΦορῆσαι monstrum verbi ex compendio scripturae non intellecto natum est pro ἐμΦορηθῆναι. In extrema Epistola 2 unice verum est ἐποθήσαμεν, πενθεῖν non de *absentibus* dicitur sed de *mortuis*.

Epist. 3. § 2. ἤκουσα ἑνός: *Attici* τινός, tum ἀνυποδήτου καὶ ἐνερόχρωτος vel sine librorum auxilio in ἀνυποδήτων καὶ ἐνεροχρώτων erat refingendum. Quid sit ἐπιςύΦειν ἄνοιαν ipse ALCIPHRON, credo, nesciebat.

Epist. 4. § 1 γεωμορίᾳ προσανέχοντες: quam fatuum est pro γεωργὸς dicere velle γεωμόρος. Vitiosum esse crederem, ni me alius Graeculus retineret, ISIDORUS in *Anthol.* Tom. III. p. 178.

ἔκ με γεωμορίης Ἐτεοκλέα πόντιος ἐλπὶς
εἵλκυσεν ὀθνείης ἔμπορον ἐργασίης,

Digitized by Google

mercator homo factus est ex *rustico*, ut vides. § 3 τεχθῆναι: *Attici* γενέσθαι. § 4 εἰς τὸν ἄνδρα: illi ὡς vel πρός.

Epist. 4. ἄγεις ὡς ἑαυτόν: lege σαυτόν. — Ibid. ὁ Θεμιστοκλῆς ὁ τοῦ Νεοκλέους: Rhetor dixerat ὁ τοῦ Νεοκλέους, ut illis solemne est, ὁ τοῦ Σωφρονίσκου, ὁ τοῦ Ἀρίστωνος, ὁ τοῦ Κλεινίου, magistellus adscripsit ὁ Θεμιστοκλῆς, nunc utrumque coniunctum soloecam orationem facit. § 2 σὺν δικαίῳ πλουτεῖ: *Graecum* est σὺν τῷ δικαίῳ.

Epist. 6. § 2 πρὸς πᾶσαν ἡδονὴν ἀφροδισίων κεχυμένος: *Graeci* et *Romani* in ea re dicunt *effusus*, repone ἐκκεχυμένος. Quod praecedit τὼ ὀφθαλμώ nemo dicebat, sed τὠφθαλμώ, non τὰ ἐπιτήδεια (Epist. 9. 1), sed τἀπιτήδεια omnes. Sequiorum temporum scribae crasin *Atticam* passim obscurarunt, quod melius, si quid dabitur otii, in PLATONE et optimis *Atticis* aliquando ostendemus. § 2 κωμάζουσιν εἰς αὐτήν: lege πρὸς αὐτὴν et pro δῶρον ἀποφέρει repone προσφέρει. Sigla scribas fefellit; similiter mox προσπέμπεις requiro pro εἰσπέμπεις. In ultimis verbis καὶ σὲ γράψεται παρὰ τοῖς δικασταῖς κακώσεως apparet quam diligenter ex Oratorum lectione iudiciorum rationem et verba forensia cognoverit. Omnes in talibus ridicule impingunt. Mirificum sane ψήφισμα LUCIANUS in *Timone* expromit cap. 50 et 51, ut eum numquam talibus in Historicis et Oratoribus legendis dedisse operam suspiceris; quo gravius errant qui in Antiquitate *Atheniensium* illustranda istis testibus utuntur omnium rerum ignaris et ὅττι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶσσαν ἔλθῃ veris et genuinis confidenter substituentibus.

In Epist. 7. ἐπειδὴ τἀμὰ κατεάγη: legitur de librarii coniectura non satis felici, quam ex *Veneto* codice MEINEKIUS in ordinem recepit. Veram scripturam servat vetus mendum κατεάγετο, unde κατέαγε incolume evasit. Graeculi et librarii in eo verbo turbare solent. *Athenienses* dicebant κατεαγέναι et καταγῆναι, Graeculi huius rei immemores κατεᾶχθαι dictitant et καταχθῆναι. Saepe DIO CHRYSOSTOMUS, LUCIANUS, alii, sic peccant. In LUCIANI *Timone* 10 κατεαγμέναι καὶ ἀπεστομωμέναι εἰσὶ δύο ἀκτῖνες legitur vitiose pro κατεάγασι. Quia apud ALCIPHRONEM *perfectum* requirit sententia loci, salva res erit si κατέαγε repones.

Epist. 8. ἄκουε δέ: scribe δή. — τὴν γνώμην ἐξενεγκεῖν: *Attici*

Digitized by Google

ἀποδείξασθαι vel *ἀποφήνασθαι*. § 3. *καθαρὰς ἀδικημάτων*: *ἀδικημάτων* melius aberit. § 4. *ὅπου γὰρ ἂν ῥέψῃς*: sic negligenter admodum *οἱ ἰδιῶται* loquebantur pro *ὅποι*, quos castigat PHRYNICHUS p. 43. quo vivo *ποῦ ἄπει* securi dicebant, unde nunc huiusmodi vitia XENOPHONTEM, PLATONEM, DEMOSTHENEM, alios inquinant.

Epist. 9. quid sit *ἀποδίδοσθαι καὶ ὠνεῖσθαι ἐπὶ λεπτῶν κερμάτων* nescio, hoc scio pro *λυπηρὰν φέρει τὴν παραμυθίαν* verum esse *λυπράν*, *tenue solatium*. § 3. *ἐςαι παρ' αὐτοῖς τις διὰ σοῦ παραμυθία*: imo vero *παρ' αὐτῶν*. *Διονυσίων ἢ Ἀπατουρίων τελουμένων*: *Attici ἀγομένων*. — *πολλοῦ δύνασθαι*: pessime pro *πολύ*.

Epist. 10. *πάντα πανταχόθεν συννέφελα*: civis *Atticus* dixisset *συννένοφεν*, idque ipsum ALCIPHRONEM dedisse suspicor, librarios formam, quam non caperent, oblitterasse.

Epist. 11. classem mittere *εἰς τὴν ὑπερορίαν* nimis lepidum est. § 2. *φεύγομεν ἢ μένομεν*: lege *φεύγωμεν ἢ μένωμεν*. Memini me apud nescio quem legere senarium, apud EURIPIDEM, opinor:

φεύγωμεν ἢ μένωμεν ἢ τί δράσομεν;

Epist. 12. *ὡς ἂν ἔχοι — περιπλεῖν*: molles et delicatuli adolescentes *Attici* solebant animi causa *παραπλεῖν*. § 2. *κατακλιθείς*: revoca *κατακλινείς*. § 6. *οὐδὲ γὰρ οὐκ ὀλίγοι τῶν ὁμοβίων*: pro *οὐδέ* reposuerim *εἶδον* et mox in *τἀργύριόν με διέχει* requiro aoristum *διέχεε*.

Epist. 14. *ὑπὸ χρόνου* [*παλαιότητος*]: expunge.

Epist. 15. *τίς γάρ σοι τῶν ἐμῶν φροντίς*; male editur pro *γάρ σοί*. Bellissimum est quod sequitur *ῥᾳθυμίας ἠξιωμένον*: non enim, credo, quia *ἐπιμελείας πολλῆς ἠξιωμένον* bene dictum est, licet hoc in contrarium vertere.

Epist. 17. *ἐλπίδες οὖν καὶ τῶν πλησίον τινὰς ἐκαλοῦμεν μερίτας ἀποφαίνειν ἀπαγγελλόμενοι*: Nihili est *ἐλπίδες οὖν*, revoca duas litterulas fugitivas et habebis Rhetoris manum: *εὐέλπιδες οὖν κτέ*. In *ἀποφαίνειν* tralaticius error est, emenda *ἀποφανεῖν*. Sexcenties sic peccatur, plerumque impune. § 3. *τέλος μόγῳ πολλῷ*: non is est ALCIPHRON, qui in oratione *Atticam* referre satagente nomine *μόγος* utatur. Restituendum esse arbitror quod in hac re saepe legitur et apud alios et in AESCHYLI *Persis* vs. 509 *μόγις πολλῷ πόνῳ*. — *οὐχ ἵνα ἐπιγελάσῃς*: pervulgatus codicum error: *ἐπιγελᾶν* est *arridere*, requiritur *irridere*, *ἵν' ἐπεγγελάσῃς*.

Digitized by Google

Epist. 18. *τοῦτο γειτόνων ὁ βέλτιστος*: transpone *τοῦθ' ὁ γειτόνων*. Pro *ὠλίσθησεν* verum videri *ὤλισθεν* in superioribus significavimus. § 2. *ὁμοῦ γὰρ τῇ ὥρᾳ τῆς παιδίσκης ἠράσθης καὶ τοῖς κρούμασιν*: Meinekius *ἠρεθίσθης* coniecit, deinde *ἠγάσθης*. Neutri verbo in re amatoria locus est. Emendandum *ᾑρέθης*, *captus es.*

Epist. 19. *ἡμέτερος οὖν πρὸς μητρὸς ὁ Ἔρως*: quid sit *ἡμέτερος* non satis intelligitur, *ἡμετέρειος nostras* non ineleganter pro captu piscatoris dici poterat.

Epist. 21. *εἰ γὰρ ὁ τρέφων δεῖται τοῦ θρέψοντος, τίς ἂν εἴη ὁ τρέφεσθαι ὀφείλων*; quemadmodum in eadem re dicitur *τί γένωμαι*; *quid me fiet?* et *οὐδὲν εἰμ' ἄρα* et similia alia, sic apud ALCIPHRONEM corrige *τί ἂν εἴη*.

Epist. 22. § 2. *ἐξέτειναν*, scribe *ἐξέτεινον*.

Epist. 23. *κατεκτύπουν ἡμῶν οἱ ἄνεμοι*: incertum auctorisne an scribarum vitio ita legatur; certum est *Graecae* linguae et rationem et usum postulare *ἡμᾶς*, ut *καταυλεῖν τινά* vel *καταψάλλειν* dicitur ALCIPH. II. 1. § 2. *σὺ διὰ νυκτὸς ὅλης αὐτὸν καταυλεῖς*. *Καταβοᾶν τινά* apud ARISTOPHANEM eiusdem generis est et *καταβροντᾶν* et alia. Significant: *facere ut quis* strepitu et stridore, cantu tibiarum vel citharae, clamoribus, tonitruum fragore *non sit sui compos*, aut delinitus oblectamento aut terrore perculsus. Analogia eadem omnibus addit accusativos. — *τῆς νιφάδος χύμα πάμπολυ*: vitiosa admodum forma est *χύμα*, qua qui utuntur antiqui sermonis analogiam in talibus prorsus praeterviderunt, quae penultimam produci iubet, ut in *δῶμα*, *πῶμα*, *ἄρωμα*, *φῦμα*, *λῦμα*, — *δυμα*, *κρῖμα*, *κλῖμα*, *βῆμα*, *στῆμα*, — *δημα*, aliis, de quibus tum dicam accuratius quum primum occasio dabitur dicendi de Poëtastrorum licentia, qua linguam et metrum depravarunt. § 2. *εἰς τὰς θόλους* [*ἢ τὰς καμίνους*]: expunge emblema, ut mox [*πενία*]. § 3. *τὸν νιφετὸν πηγυλὶς διεδέξατο*: scribe *ἡ πηγυλίς*.

Epist. 24. *ἐκτίσομεν αὐτὸ τὸ μέτρον καὶ λῷον, ἐάν τις ἀφθονία γένηται*: scribe *αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον*, quae ex HESIODO ducta sunt *O. et D.* vs. 348.

Epist. 25. *μεμοίραται*: veteres *εἵμαρται*. — *καθήμενον ἐπὶ ταῖς τῆς Ἀττικῆς ἐσχατιαῖς*: imo vero *ἐν ταῖς*.

Epist. 26. *οὐκ οἶδα τί παθών* tam male dictum est ac si quis *οὐκ οἶδα πῶς* vellet dicere. Scribe *οὐκ οἶδ' ὅ τι παθών*. § 2 *ση-*

Digitized by Google

τῶν: *Attici* σέων. § 3. ὅμως ἐδίδου, necessarium est ὅμως δ' ἐ.

Epist. 27. ἐγὼ δὲ οἶσω βαρέως μὲν οἶσω δὲ ὅμως: *Graeci* in huiusmodi re ita verba componunt: ἐγὼ δὲ βαρέως μὲν, οἴσω δ' ὅμως idque Rhetori reddendum. cf. I. 39. 2. III. 37. 3.

Epist. 28. μετέπεμψε — ἥκειν ὡς ἑαυτήν: neque μετέπεμψε probandum pro μετεπέμψατο et μετέπεμψεν ἥκειν dici non potest. Suspicor corruptum esse μετέπεμψε. — ἐξαπιναῖος pro adverbio contra veterum morem dictum est, qui saepissime ἐξαίφνης, nonnumquam ἐξαπίνης dicebant.

Epist. 29. 1. οἶδας: lege οἶδα. Pro ὑστερῆσαι assentior iis qui ἐστερῆσθαι corrigunt, possis et στερέσθαι, et pro εἰωθότος qui accurate cogitant εἰωθότα probabunt. § 2. οἶδα γάρ sine sensu editur pro οἶδε. § 3. οὐδ' ἂν τῶν σκυθρωποτάτων τις ἀπόσχοιτο. Graeculi omnes chorda oberrant eadem; consuetudo veterum pro τις postulat οὐδείς. Mox mendum manifestum est in τὸ δοκεῖν — οὐ πάνυ πείθομαι. § 5 κνισμός τις ἦ: dele ἦ.

Epist. 30. τὸν ἀγῶνα ἐπανείλετο: veteres ἐνεστήσατο. — τοῖς διδοῦσιν αἱ τυγχάνουσαι: dixisset *Atheniensis* τυχοῦσαι τοῖς δεδωκόσιν, si αἱ additur, requiritur κριθήσονται. § 3. ὅπη ποτὲ βούλει: scribe ὅπου ποτέ.

Epist. 31. §. 2. στερούμενος: corrige στερόμενος. § 3. προσδίκου — ἀπ' αὐτοῦ δεήσεις: *Graecum* est παρ' αὐτοῦ. § 4. οὐδ' ἄν, imo οὐδὲν ἄν.

Epist. 33. οὐ προσιέμην: aoristo opus est προσείμην § 2. ἀλῶα: nullum est adiectivum *Graecum* in -ῶος exiens, exeunt in -ῷος, Νειλῷος, Γελῷος, Κῷος, Ἀχελῷος, caeteraque sine exceptione omnia. Passim adversus hanc certam analogiam peccatur et omnia plena sunt errorum, quia ι adscriptum in *antiquissimis* tantum libris apparet, in caeteris negligitur. Ubique reponenda sunt ζῷα, ᾠά, θῳή, ἀθῷος, πρῴην, similia. Μινώα non est *Graecum* nomen sed Μινῴα. Itaque Ἀλῷα est reponendum. — ἀγερωχίαν et ἀγέρωχος Graeculi HOMERO sublegerunt, non item *Attici*. § 5. βραχύ μοι μέλει περὶ τούτων: *Attici* ὀλίγον μοι τούτων μέλει.

Epist. 34. § 2. ἐμάνης, Εὐθύδημε, οὐκ οἶδας οἷός ἐστιν ὁ σοφιστής: οἶδας pro οἶσθα non debet ALCIPHRONI imputari, qui εἰδώς, ut opinor, scripserat. — προσιέμην; et hic προσείμην reposuerim. — λῆροι: revoca λῆρος ταῦτ' ἐστί. καὶ λήρους addere solent iis rebus, quas se contemnere volunt significare, ut in hac ipsa

Digitized by Google

Epistola sub finem. § 6. *τυραννίδας ὀνειροπολεῖ*: sanius *τυραννίδα*. § 7. *σύγκρινον* pro *ἀντεξέτασον* magistri non iniuria improbabant, sed nemo audiebat. § 8. *νῦν μάλιςά γε*: expunge otiosam voculam.

Epist. 35. *εἰ ἡδονήν σοί τινα φέρειν οἴει*: satis hoc scire solemus, lege *φέρει* expuncto *οἴει*. § 2. *ἐνεφορησάμην*: melius *ἐνεφορήθην* et omnino minus antiquum et plebeium hoc verbum est. — *κλαίοντα*: et *Atticis* et Atticistis reddenda sunt passim *κλάειν* et *κάειν*, *κλαίειν* apud illos non minus est vitiosum quam *αἰετός* aut *αἰεί*. § 2. *μικρὰ δ' ἔπεςί μοι παραψυχή*: *solatium* alicui *ἐπεῖναι* non potest. Aut *ἔτι ἐςί* verum est aut *περίεςι*. — *ὑπὸ τὴν λυπρὰν ἐν τῷ συμποσίῳ μέμψιν*: mirum accidit *tenuis* et *exilis* obiurgatio. Dele *λυπράν*: suspicor ad *μαραινόμενον παραμύθιον* adscriptum esse *λυπρόν*, deinde huc invectum. In sequentibus *ὡς δὴ πᾶσι τοῖς ὑφ' ἡμῶν πεμφθεῖσιν ἀχθομένη* fugit BERGLERUM ratio, quum *ὡς μή* reponeret, quod reliqui retinuerunt. Infelix amator *ςεφάνια καὶ ῥόδα ὥσπερ ἀώρῳ τάφῳ* mittebat amicae (Epist. 36. § 5) alia omnia cupienti. Ἀ*χθομένη* igitur *πᾶσι τοῖς τοιούτοις* corollam sibi de capite detrahit eique *προσρίπτει*. § 4. *φοβοῦμαι μὴ μιμήσομαι*: verum est *μιμήσωμαι*.

Epist. 36. § 2. *οὐδ' ἐν τοῖς ἀργυρείοις ἐμοὶ μέταλλον*: *Athenienses* hoc *ἔργον* appellant, — *τοῦ χρόνου τούτου*: oportebat *τὸν χρόνον τοῦτον*. § 3. *φιλεῖς, ἄνθρωπε, φιλεῖς*: lege *φιλεῖν, ἄνθρωπε, φῄς* ex vestigiis scripturae codicum.

Epist. 37. *ἐπίκωμος — ἐφοίτα*: *Graecum* est *ἐπὶ κῶμον*. § 2. *δῆλός ἐςι μηδ' ὅλως ἡμῖν ἐντευξόμενος*: *Graeculi* discrimen inter *οὐ* et *μή* ita negligunt, ut saepissime *μή* scribant ubi *οὐ* est necessarium; *οὐδ' ὅλως* scriptum oportuit. § 3. *κοιμηθησόμενος*: veteres et veterum imitatores formas amant breviores, scribae suas obtrudunt longiores, *τιμηθήσομαι*, *ὠφεληθήσομαι*, *ζημιωθήσομαι*, alia. Repone *κοιμησόμενος* ut in § 1. In § 4. *ὃ — ἐκκορήσειεν*, *Graecum* est *ὅ τι — ἐκκορήσει*. illud ALCIPHRON, hoc scribae peccarunt. § 5. *εἴωθε τὰ φίλτρα ἀποσκήψειν εἰς ὄλεθρον*: supple *ἐνίοτε* vel *ἔσθ' ὅτε εἰς ὄλεθρον*, tum revoca *ἀποσκήπτειν*.

Epist. 38 § 4. *διωθεῖτο* pro *διεωθεῖτο* communis est describentium error, qui saepe in *ὠθεῖν* et compositis, saepe in *οὐρεῖν*, saepissime in *ὠνεῖσθαι* committitur. § 5. *ἀπεσκοράκισεν*

Digitized by Google

sero natum verbum est, quo et ipso oratio DEMOSTHENIS XI ubi p. 155, 15 legitur *σκοραχίζονται*, spuria esse arguitur. § 5. *εἰς οὐκ εὐδαίμονα βίου προαίρεσιν*: quomodo *προαίρεσις* possit *εὐδαίμων* esse non video, intelligerem *οὐκ εὐσχήμονα*. — *ὡς ἄδικον*: lege *ἀδίκως*. § 6. *ψαύω καὶ διαλέξομαι*: scripsit *ψαύσω*. — *οὐκέτι με Φαιδροῖς τοῖς ὄμμασιν ὄψεται μειδιῶσα*: fallitur, nam *ὄψεται* est *videbit*; requiritur *adspiciet προσβλέψεται*. § 7. *ἐκείνη γε*: quid sibi velit *γε* difficile dictu. § 8. *συλήσασα ἀνηλεῶς*: melius *νηλεῶς*. § 9. *καὶ λαλεῖν καὶ γράφειν*: unus codex *λέγειν*, ut veteres. Utrius sit error non facile est dispicere. Ridiculum est *λαλεῖν* sed omnes dudum ita errabant, ut impune ferrent omnes.

Epist. 39. *μηδ' ἀκαριαίως*: scribe *ἀκαρῆ*. Pro *διαζευχθῆναι* usitatius erat *διαζυγῆναι*. — *Δέσποινα Ἀφροδίτη* tam bene *Graece* sonat atque *παρὰ Ἀθηναίοις*, *μετὰ Ἀλεξάνδρου* cet., quae in codicibus leguntur, *Graecis* inaudita fuerunt; repone ubique *Δέσποιν'*. — *κληθεῖσα τοσοῦτον χρόνον*: restitue *ἐκ τοσούτου χρόνου*. § 2. *ἀποκοιμήσασα*: Verum est *κατακοιμίσασα*. § 3. *Περσεφόνη*: *Attici Φερσεφόνη*. § 5. *ἀπεδύσατο τὸ χιτώνιον*: Barbara forma *δύσασθαι* pro *δῦναι* apud omnes Graeculos in usu est, potuitque ALCIPHRON uti cum reliquis; hic tamen sententiae ratio postulat: *ἀποδῦσα δὴ τὸ χιτώνιον*. § 6. *νίκην ἀποφήνασθαι τῆς Θρυαλλίδος*: et alio nomine haec suspiciosa sunt et quod *τὴν νίκην* utique scriptum oportuit. Legerim: *νικᾶν ἀποφήνασθαι τὴν Θρυαλλίδα*, ut *ἔκρινα νικᾶν Αἰσχύλον* in *Ranis* 1473. — *περὶ ἄλλων συγκρίσεις*: male abundat praepositio. § 7. *πλούσιον κεκληρονόμηκε πατέρα*: *Attici πλουσίου πατρός*, docebant hoc Magistri, vide PHRYNICHUM p. 129. Frustra. § 8. *ἑστιώμεθα*: leg. *ἑστιασόμεθα*. — *τὸν σὸν Ἄδωνιν, ὃν νῦν περιψύχεις*: ultima verba arguunt *σόν* esse expungendum.

Libri II. Epist. 1. *τῶν διαδημάτων*: aliquanto melius *τοῦ διαδήματος* dedisset. § 2. *καὶ ἠλογημένη σιωπῶ*: quid sit *ἠλογημένη* frustra quaeritur. Suspicor *καὶ διηπορημένη σιωπῶ*. § 3. *καὶ ἀγῶνα ἔχω εἰ τὰ πρότερα τοῖς ὑστέροις νικῶ*: corrige *ἀεὶ τὰ πρότερα τοῖς ὑστέροις νικᾶν*. § 4. *χρῆσθαι τῷ ἐμῷ σώματι*: *Atticus ἐμῷ* omisisset. § 5. *οὐδὲ προσέβλεψαν ἔτι πολλοὶ οὐδὲ ἐπείρασαν*: qui intelligit quid significet *οὐδὲ προσέβλεψαν* mecum *οὐδὲ ἐπείρασαν* delebit. Perinde est ac si diceres *οὐδὲ διενοήθησαν τοῦτο ποιεῖν οὐδὲ ἐποίησαν*. — mox dele *ἀπογνωσθείς*, olim ad

Digitized by Google

ἀπελπίσας adscriptum. § 6. ταῖς ἐλπίσι διακρατεῖν τοὺς ἐραστάς: διακρατεῖν nihil est: veteres in ea re διάγειν ponebant et credo ALCIPHRONEM veteres esse imitatum. § 7. ὡς ἐπιδεικνύναι: corrige ὥστ'. § 8. Θηριππιδίου: emenda Θηριππίδου. — ἐν ὅλῃ τῇ [Ἀθηναίων] πόλει: dele importunum emblema. § 9. ἀλλ' αὐτοὶ μὲν χαιρόντων, σὺ δὲ: lege οὗτοι. — ἄριστα γὰρ ἣν βούλει: imo vero: ἣν σὺ βούλει.

Epist. 2. οὐδὲν δυσαρεστότερον — ἐστὶν ἄρτι πάλιν μειρακευομένου πρεσβύτου: ἄρτι vitiosum est, nam haec quoque insania ab initio tolerabilior est viresque acquirit eundo. Legerim ἄρα. — οἷά με Ἐπίκουρος διοικεῖ: quis hoc concoquere potest? Quamquam διοχλεῖ propius ad corruptam scripturam accedit, ob sequentia malim διέθηκε. — ἐπιστολὰς ἀδιαλείπτους μοι γράφων: potest ea res molestissima esse, sed est eadem saepe iucundissima. In codicibus est ἀδιαλύτους, in quo mendo credo latere διωλυγίους. Notissima est RUHNKENII de eo vocabulo annotatio ad TIMAEUM p. 88, qui magnam exemplorum copiam effudit: unde ad nostrum locum duo sunt perquam accommodata PLATONIS μακρὰ καὶ διωλύγιος φλυαρία *Theaet.* p. 161 *E* et μήκη διωλύγια in *Legibus* p. 890 *E*. § 3. στωμυλεύεσθαι καὶ εἰρωνεύεσθαι: barbara forma pro στωμύλλεσθαι. Fefellit librarium ἡ παρήχησις. — Ἀλκιβιάδην τινὰ Πυθοκλέα νομίζει: certa lex sermonis postulat τὸν Πυθοκλέα. HIRSCHIGIUS τινα in τόν mutabat, utroque opus est. — ἀναστᾶσα ὅπῃ ποτέ: lege ὁποίποτε. § 4. γνώμην σου βουλομένη λαβεῖν τί μοι ποιητέον: nemo sic veterum locutus est pro συμβουλεύσασθαί σοι. — ἐκ γειτόνων οἰκοῦσαν: *Attici* ἐν γειτόνων. Deceperunt ALCIPHRONEM loci, qualis hic est apud LYSIAM. I. § 14. εἶτ' ἐκ τῶν γειτόνων ἐνάψασθαι, quorum diversa ratio est. Obiter illic repone: ἀνάψασθαι nempe ἀποσβεσθέντα τὸν λύχνον. § 6. μή σοι ταῦτα ὑπελθέτω: emenda ταῦτ' ἐπελθέτω, rectius etiam ἐπέλθῃ scripsisset. — λαβέτω καὶ ἃ ἔχω: supple ἀγὼ ἔχω. § 7. quid sit καταλιπὼν τὴν ἑαυτοῦ νεότητα non exputo, neque quod bene substituam reperio. § 8. καὶ ἴδρωκα τὰ ἄκρα: pro ἴδρωκα, cuius mihi ratio non constat, ἰδίω reposuerim *Atticorum*. § 9. πρεσβευτάς: *Athenienses* libentius πρέσβεις dicunt. § 10. καὶ ἐγὼ ἔσομαι τοίνυν ὅμοια αὐτῷ ἀναίσχυντος: si hoc voluisset ὁμοίως scripsisset. Emenda: κἀγὼ ἔσομαι τοίνυν ὁμοία αὐτῷ, quibus magistellus ἀναίσχυντος adscripsit.

Digitized by Google

Epist. 3. *ὡς οὐδὲν ἐπαίρων*: *ὡς* onerat locum et abiiciendum est. — *ἐμοὶ χωρίς σου*: scrib. *χωρὶς σοῦ*. § 2. *τίνι δὲ — δυναίμην*: supple *δ' ἄν*. § 4. *σαλακωνείας*: genuina forma est *σαλακωνίας*. § 5. *ἀπὸ Πτολεμαίου γράμματα*: apage, necessarium est *παρά*. § 6. *σύ μοι — Ἀρεοπαγῖτις βουλὴ καὶ Ἡλιαία, ἅπαντα — ἀεὶ γέγονας καὶ νῦν ἔσῃ*: bis necessaria copula excidit; scribendum: *καὶ Ἡλιαία καὶ ἅπαντα ἀεί τε γέγονας καὶ νῦν ἔσει*. § 8. *πλεῖν μὲν καὶ εἰς Αἴγυπτον ἀπιέναι μακρὰν οὕτω καὶ ἀπῳκισμένην βασιλείαν οὖσαν*: contrario errore bis copula male irrepsit: apparet, opinor, coniungenda esse *μακρὰν οὕτω ἀπῳκισμένην*, nam iocularis est *μακρὰ βασιλεία*. In praecedentibus emenda: *πλεῖν μὲν γὰρ εἰς Αἴγυπτον* expuncto *ἀπιέναι*. — *ἐν Αἰγίνῃ ταύτῃ γε*: Verissimum est quod scite Hermannus dixit: *ne bruta quidem edunt sonos* nihil *significantes*, ex quo genere illud *γε* est. Lege *ταυτηί*: potueritne ALCIPHRON *τῇ πλησίον* adiicere multum dubito. § 9. Vitiosum acumen docti homines invexerunt: *ἥδιον τὰς σὰς θεραπεύω μᾶλλον ἀγκάλας ἢ τὰς [αὐλὰς] ἁπάντων τῶν σατραπῶν καὶ βασιλέων*: de suo addiderunt *αὐλάς*, quod erat pro *ἀγκάλας* restituendum: *τὰς σὰς μᾶλλον αὐλὰς ἢ τὰς ἁπάντων κτέ.* Sequitur *ἐπικίνδυνον μὲν οὖν τὸ ἀνελεύθερον, εὐκαταφρόνητον δὲ τὸ κολακεῦον, ἄπιστον δὲ τὸ ἀτυχούμενον*, quae impedita sunt et depravata. Intelligi ita demum poterunt, si definitum erit quo haec referantur, ubi tandem et apud quos *τὸ εὐτυχούμενον ἄπιστον, τὸ κολακεῦον εὐκαταφρόνητον* esse dicatur. Nempe *in aula regia*, quam propterea sibi MENANDER vitandam esse scribat. Lege igitur: — *βασιλέων, ἵν' ἐπικίνδυνον μὲν τὸ ἀνελεύθερον κτέ.* Si hoc vicero, nullo negotio tollam stolidum mendum, quod superest: *τὸ ἀνελεύθερον* non solet esse *ἐπικίνδυνον*; quam vellem illic aetatem degere, ubi *τοῖς ἀνελευθέροις* non esset satis tutum. Praecipue autem *regia aula* apud libertatis amatores olim male audire solebat. Celebratum dictum EURIPIDIS:

> *ὅστις γὰρ ὡς τύραννον ἐμπορεύεται*
> *κείνου 'στὶ δοῦλος κἂν ἐλεύθερος μόλῃ.*

POMPEIO in ore erat ad PTOLEMAEUM festinanti. Asperius etiam *Graeci* in cruda servitute:

> *αὐλὰς θεραπεύειν ἐστὶν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ,*
> *ἢ φυγάδος ἢ πεινῶντος ἢ μαστιγίου.*

Digitized by Google

ex illorum igitur opinione tuto licebit reponere: *ἵν' ἐπικίνδυνον μὲν τὸ ἐλεύθερον κτὲ.* § 10. *τὰ ἐν ταῖς αὐλαῖς ἐπίφθονα*: suspicor *ἄφθονα* genuinum esse. § 11. *ποίαν αἵρεσιν*; si sine vitio est impegit ALCIPHRON, ut in *θεσμοθέταις κεκισσωμένοις*, quos *myrto* coronatos fuisse satis constat, non *hedera*. Ipsum *κεκισσωμένος* unde arripuerit non comperi. Athenienses *κιττῷ ἐστεμμένος* dicebant vel *ἐστεφανωμένος*. § 12. *εἰς Αἴγυπτον μέλλω χρυσὸν λαβεῖν*: veteres *ληψόμενος*. ibid. *χρυσὸν λαβεῖν καὶ ἄργυρον καὶ πλοῦτον*: mire additur *καὶ πλοῦτον*: male *metalla* nominat *χρυσὸν καὶ ἄργυρον* pro *nummis χρυσίον καὶ ἀργύριον*. quid multa? Rhetor flosculum Platonicum decerpserat, quem librarii interpolando sustulerunt. Legitur in *Legibus* VII. p. 801 *B. οὔτε ἀργυροῦν δεῖ πλοῦτον οὔτε χρυσοῦν ἐν πόλει ἱδρυμένον ἐνοικεῖν*, atque eae divitiae cum contemtu solent animi ingeniique divitiis veris opponi. Hinc igitur MENANDER: *χρυσοῦν λαβεῖν καὶ ἀργυροῦν πλοῦτον*. § 16. *τὸν Ἀττικὸν ἀεὶ στέφεσθαι κισσόν*: veteres *στέφεσθαι κιττῷ* vel *κιττοῦ*. — *ἀγωνιῶντα* [*καὶ φοβούμενον*]: emblema est manifestum. § 17. *ἄξιος τοιούτου ἀγαθοῦ*: rectius *τοσούτου*.

Epist. 4. § 2. *τί ἄρα, τί σοι*: legendum: *τί ἄρα σοι*. — *ἀλλοιοτέρα νῦν ἡμῖν τις πέφηνας*: *τις* retineri non potest, sed delendum est. Obversatur Rhetori HOMERUS *Odyss*. π. 181:

Ἀλλοῖός μοι, ξεῖνε, φάνης νέον ἠὲ πάροιθεν,

neque *ἀλλοῖός τις* dici potest, ut *ποῖός τις*, neque si hoc esset *Graecum*, dirimi haec possent, nisi particula interposita, ut *ποῖος γάρ τις*. § 3. *ἔφρασαν* iterum cedat vulgatae *ἔφασαν*, *inquit* est *ἔφη* non *ἔφρασε*. § 4. *Αἰγυπτίοις ἀττικισμοῖς*: non tantum pessimum hoc est *ἀττικισμῶν* genus, sed absurdum et in librariorum cerebro natum. Lege *ἀστεϊσμοῖς*. — *ἀδύνατα σπουδάζειν*: veteres *σπεύδειν ἀδύνατα*, *ἀδυνάτων ἐρᾶν* et *περί τι σπουδάζειν* solent dicere. § 6. *ἐνσκηνοβατουμένου*: huiusmodi verba fingunt Graeculi et tamen se *ἀττικωτάτους* esse putant. § 9. *παρεῖσα τὴν μητέρα* — *ἔσομαι συμπλέουσά σοι*: *παρεῖσα* pro *καταλιποῦσα* ALCIPHRONIS error est, *συμπλέουσα* pro *σύμπλους* librariorum. — *ἄτερ μίτων*: melius *μίτου*. § 10. *ἀμπλακήματα*: ab huiusmodi oratione alienum verbum priscum, poëticum: de cuius vera forma vide ELMSLEIUM ad *Medeam* vs. 115. — *οὐδὲν χωρίον ἡμῶν τοὺς ἔρωτας οὐχὶ δέξεται πλήρεις*: *ἔρωτες πλήρεις*

Digitized by Google

vel *κοῖλοι* vel *κενοί* neque cogitari neque dici possunt. Conieci *εὐμενές*, quod ad *χωρίον* refertur et sic peridoneam sententiam facit. § 12. *ἀμιγὲς ἡδοναῖς*: corrigendum *ἡδονῆς*. § 14. *εἰδῶμεν τί λέγει τὰ ἱερά*; pervulgatus error pro *ἴδωμεν*. — *ἀπολογίαν ἕξομεν*, [*καὶ πορευόμενοι καὶ μένοντες*] *πρὸς ἀμφότερα τοὺς θεούς*. Praecedit *εἴτε λῷον ἀπιέναι εἴτε μένειν*, neminem poenitebit emblema, quod indicavimus, sustulisse. § 16. *καὶ πέμματα σελήνης καὶ ἄγρια φύλλα τῶν ἀνθρώπων*. Occupavit MEINEKIUS emendare *καὶ* [*πέμματα*] *σελήνας*: in *ἀνθρώπων*, id est in codicum scriptura *ἀ̅ν̅ω̅ν*, delitescit *ἄγνων*, quod ita in libris exarari solet ut hoc an *ανων* scriptum sit, oculis discernere non possis. § 17. *φθήσεσθαι Πειραιόθεν ἐλθεῖν*: *Attici* constanter *ἐκ Πειραιῶς* dicebant et *ἐλθών*. § 18. *ὅλως*: lege *ὅλος*. § 19. *εἴ γε μεταβουλεύσαιο τῆς πρὸς βασιλέα ἀφίξεως*: neque *βουλεύομαι* neque *μεταβουλεύομαι* cum genitivo coniungi potest, quamobrem *περί* excidisse suspicor. — *ἃ μάλιστα ὀνῆσαι δύναται Πτολεμαῖον*: non hoc, puto, GLYCERA cogitat, ecquid illae fabulae regi *prodesse* possent, sed *placere*: non *utilitatem* magis quam *oblectamentum* habiturae apud hominem minime *δημοκρατικόν*: itaque pro *ὀνῆσαι* credo *ἧσαι* esse rescribendum. Verbum *ἥδειν*, sequioribus *Atticis* non infrequens, Graeculi saepius usurpant. Satis scitum est apud SYNESIUM *Epist.* 154: *τοὺς μὲν γὰρ ἥσει, τοὺς δὲ ὀνήσει*. § 20. *ἀφείς*, ut supra *παρεῖσα*, male pro *καταλιπών*. § 21. *πρωρατεύειν*: restituenda est ubique forma *πρῷρα* in compositis et derivatis. — *κυβερνᾶν μυηθήσομαι*: Neminem vidisse *μαθήσομαι* requiri! caetera et depravata sunt et vel sine vitio, opinor, inepta et insulsa fuerunt. GLYCERA *κυβερνᾶν μαθοῦσα* et clavum ipsa tenens ut navis sine infortunio in *Aegyptum* perveniat sophistici est et pravi acuminis, in quo immorari non lubet: *ἀκύμων*, in quo hic docti homines adhaeserunt, obiter PLUTARCHO reddendum in *Numa Pompilio* cap. XX, *συμμετασχηματίζονται πρὸς τὸν ἐν φιλίᾳ καὶ ὁμονοίᾳ — ἀμύμονα καὶ μακάριον βίον*, ubi si quis dubitabit *ἀκύμονα* recipere eum ipse PLUTARCHUS expugnato in *Galba* scribens cap. X, *εἰς βίον ἀκύμονα καὶ γῆρας εἰρήνης καὶ ἡσυχίας μεστόν*.

Libri III. Epist. 1. *οὐκέτ' εἰμὶ ἐν ἐμαυτῇ, ὦ μῆτερ*: Atheniensibus solemne est *ἐν ἐμαυτοῦ* dicere.

Epist. 2. § 2. locus misere habitus est, in quo aliquid ha-

Digitized by Google

riolandum, v. c. καὶ κατὰ ταύτην τρέπου, τὸ κακὸν κτέ.

Epist. 3. § 3. ἑτοῖμος ἦν ἐπιλήψεσθαι: verba manifesto corrupta. § 4. Πασίωνα pro Πασίωνα dudum receptum oportuit. — μηδ' ἂν φθάνοιμι λιμῷ κατασκλῆναι: quidquid attigeris ulcus est, neque ἂν φθάνοιμι sanum est, neque φθάνειν pro μέλλειν recte est positum, neque infinitivum habere potest. Satius est abstinere manum.

Epist. 4. ἀπεσκληκέναι κινδυνεύω τῷ λιμῷ κεντούμενος: perfecto locus non est post verbum κινδυνεύω, non potest id iam factum esse quod ut fiat periculum sit: itaque κατασκλῆναι ab EUSTATHIO grati accipimus, cuius testimonium ad praecedentem Epistolam BERGLERUS adduxit hocce p. 1508, 42. τοῦ δὲ σκλῶ παράγωγον σκλαίνω, ὅθεν παρὰ τῷ Ἀλκίφρονι τὸ · κατασκλῆναι κινδυνεύω λιμῷ. De forma σκλαίνω autem vehementer fallitur, ut saepe Graeculi mirificas comminiscuntur formas verborum ex derivatis, ex κατέαξα repetunt κατεάσσω (ut πήσσω, ῥήσσω), ex ἀμφιέσαι ἀμφιέζειν, ex ἐδασάμην δάζομαι (pro δαίομαι), alia; κατασκλῆναι est a κατασκέλλω, quod apud recentiores est κατασκελετεύω. Ἀποσκλῆναι an κατασκλῆναι legatur perinde esse arbitror; ἀποσκλῆναι optimum auctorem habet ARISTOPHANEM in *Vespis* vs. 160, unde arripuit MOERIS in v.: ἀποσκλῆναι, ad quem lectu dignissima PIERSONUS collegit utramque formam perite vindicans. Simillimum est Plautinum in *Boeotiae* fragmento:

maior pars populi aridi reptant fame.

Quid autem facias participio κεντούμενος, quod ab hoc argumento alienissimum est? κεντεῖν est *confodere* cominus, gladio, pugione. *Enecare fame* est ἀποκναίω. Nihil superest, nisi ut vocabulum importunum et molestum deleatur; ostendam statim quam proclives fuerint lectores acutuli ad inserendum aliquod fulcrum huiusmodi, ubi orationem non satis firmiter consistere suspicarentur. § 2. τάχιον: improbatur ab omnibus pro θᾶσσον.

Epist. 5. μένει: ex Graeculorum more pro οἰκεῖ.

Epist. 6. § 2. κινδυνεύω τοῖν ὀφθαλμοῖν τὸν ἕτερον συςαλῆναι ὑπὸ τῶν ῥαπισμάτων ἐνοχλούμενος: Dubito nonnihil de συςαλῆναι, non enim oculus pugnis contusus συςέλλεται: cogitavi de συσκλῆναι, *contabuisse*, cuius verbi quamquam certa est auctoritas, tamen exempla mihi apud scriptores non lecta, apud

Grammaticos et λέξεων consarcinatores lecta sunt, HESYCH. v.: συνέσκληκε, συμπέπηγε, et in ῥητορικαῖς λέξεσιν BEKK. *Anecd.* I. p. 304. At quocumque verbo Rhetor usus est, Parasitus altero oculo captum se scribit ὑπὸ ῥαπισμάτων, quod additur ἐνοχλούμενος e stolida interpolatione et manifesta, ut opinor, accessit. Neque enim participio qualicumque opus est neque ullum insulsius addi potest quam ἐνοχλούμενος, quasi vero qui cui oculum pugnis paene effodit, a sobrio dici possit homini *negotia facessivisse*. Apage ineptias. Magistelli saepiuscule eodem modo talibus de suo participium aliquod agglutinant, quod pro sua Graecitatis peritia supplendum esse suspicantur. Ea fraus manifesta tenetur si participium ab istis additum etiam alio nomine absurdum est. Exempla huius rei tres praestantissimi scriptores suppeditabunt, PLATO, THUCYDIDES et HERODOTUS. Aequissimo animo tulerunt editores PLATONIS in libro *de Republica*. VIII. p. 553. *A.* ὅταν αὐτοῦ παῖς γενόμενος τὸ μὲν πρῶτον ζηλοῖ τε τὸν πατέρα καὶ τὰ ἐκείνου ἴχνη διώκῃ, ἔπειτ' αὐτὸν ἴδῃ ἐξαίφνης πταίσαντα ὥσπερ πρὸς ἕρματι πρὸς τῇ πόλει καὶ ἐκχέαντα τά θ' αὐτοῦ καὶ ἑαυτὸν ἢ στρατηγήσαντα ἤ τιν' ἄλλην μεγάλην ἀρχὴν ἄρξαντα εἶτ' εἰς δικαστήριον ἐμπεσόντα βλαπτόμενον ὑπὸ συκοφαντῶν ἢ ἀποθανόντα ἢ ἐκπεσόντα ἢ ἀτιμωθέντα καὶ τὴν οὐσίαν ἅπασαν ἀποβαλόντα. Eximium locum totum apposui ut duplici mendo liberarem; alterum est in verbis ὥσπερ πρὸς ἕρματι [πρὸς] τῇ πόλει, in quo repetitum πρὸς comparationis vim frangit et venustatem perimit, non enim qui in republica offendit cum eo comparatur qui ad scopulum impingit, sed ipsa respublica veluti scopulus aliquis esse dicitur ad quem quis adhaeserit. Tum βλαπτόμενον inepto interpolatori deberi unusquisque *Graece* paulo doctior assentietur BADHAMO, qui in Praefat. ad *Phaedrum* p. X. haec posuit. »*Resp.* 8. 554, ἐμπεσόντα [βλαπτόμενον]." Non poterat interpolator ineptius participium in ea re ponere quam βλαπτόμενον, in eo quoque turpiter lapsus, quod participio credidit opus esse qualicumque ut fulciretur oratio. Nempe Graeculi non satis assequebantur quî tandem εἰς δικαστήριον ἐμπεσεῖν ὑπὸ συκοφαντῶν dici posset. Prorsus nesciebant usum antiquioris linguae, quo verbis ἐκβάλλειν, ἐμβάλλειν, περιβάλλειν, μεταβάλλειν aliis, verba ἐκπίπτειν, ἐμπίπτειν, περιπίπτειν, μεταπίπτειν

Digitized by Google

erant pro passivis ut formae activae ἐξέβαλον responderet passiva non ἐξεβλήθην sed ἐξέπεσον, ut non ἐκβέβλημαι diceretur sed ἐκπέπτωκα, non ἐκβληθήσομαι sed ἐκπεσοῦμαι, atque ita in caeteris. In ARISTOPHANIS *Pluto* vs. 244:

γυμνὸς θύραζ' ἐξέπεσον ἐν ἀκαρεῖ χρόνου,

non est *foras excidi* aut *elapsus sum*, sed ut TERENTIUS dicit *exactus sum* foras. Haec omnia quemadmodum formae passivae significationem habent ita et syntacticam rationem sequuntur eandem: itaque qui *a populari factione in exsilium eiectus est* dicitur ἐκπεσεῖν ὑπὸ τοῦ δήμου vel ἐκπεπτωκέναι ὑπὸ τοῦ δήμου vel (quod prorsus idem est) φεύγειν ὑπὸ τοῦ δήμου: quod active dicitur τοὺς μὲν ἀπέκτεινε, τοὺς δ' ἐξέβαλεν id per formam passivam ita dicendum est: οἱ μὲν ἀπέθανον, οἱ δ' ἐξέπεσον. Exemplorum affatim est apud historicos caeterosque passim. Quae autem ratio in ἀποκτείνειν et ἀποθνήσκειν, in τέθεικα et κεῖσθαι, in βάλλειν et πίπτειν passim obvia et nota est, eadem in aliis quoque cernitur, de quibus nunc duo tantum attingam. Λέγειν τινὰ εὖ, κακῶς, πολλὰ κακά, similia. si in passivam formam sunt convertenda, in locum formae λέγομαι, quae non est in usu, subit ἀκούω et pro λοιδορεῖν et λοιδορεῖσθαι dicitur κακῶς λέγειν et κακῶς ἀκούειν, sicuti pro εὐλογεῖν et εὐλογεῖσθαι antiqui dicebant εὖ λέγειν et εὖ ἀκούειν: hinc igitur κακῶς ἀκούειν ὑπό τινος dicitur, vel πρός τινος, εὖ ἀκούειν ὑπὸ τῶν πολιτῶν, similia. CATO censorius filium ipse docuit litteras: οὐ γὰρ ἠξίου τὸν υἱὸν, ὥς φησιν αὐτὸς, ὑπὸ δούλου κακῶς ἀκούειν μανθάνοντα βράδιον (PLUT. in vita, XX) id est λοιδορεῖσθαι, ut vides. Facile erit, ubi hoc accurate perspexeris, emendare locos, quos Graeculi ex huius rei ignoratione interpolarunt. In PLATONIS *Hippia maiore* p. 308. d. recte legitur ὑπό τε ἄλλων τινῶν τῶν ἐνθάδε καὶ ὑπὸ τούτου τοῦ ἀνθρώπου πάντα κακὰ ἀκούω, sed interpolatio apparet in vicinis: συμβέβηκε δή μοι κακῶς μὲν ὑφ' ὑμῶν ἀκούειν [καὶ ὀνειδίζεσθαι], κακῶς δὲ ὑπ' ἐκείνου, manifestum tenemus falsarium, non enim putide abundant tantum verba καὶ ὀνειδίζεσθαι sed concinnitatem membrorum in bipartita oratione moleste perturbant. Saepe PLATO contraria contrariis opponens usum dicendi in talibus aperit, ut in *Critone* p. 50. e πρὸς μὲν ἄρα σοι τὸν πατέρα οὐκ ἐξ ἴσου ἦν τὸ δίκαιον, ὥστε ἅπερ πάσχοις καὶ ἀντιποιεῖν οὔτε κακῶς ἀκούοντα ἀντιλέγειν οὔτε τυπτόμενον

Digitized by Google

ἀντιτύπτειν, vides κακῶς ἀκούοντα ἀντιλέγειν perinde dici atque λοιδορούμενον ἀντιλοιδορεῖν, quo facilius est THEOPHRASTUM veteri mendo liberare in *Charactt.* cap. VI: ὀμόσαι ταχὺ, κακῶς ἀκοῦσαι [καὶ λοιδορηθῆναι] δυνάμενος, hic quoque manifesto indicio fraus tenetur. Eodem vitio liberandus est PLUTARCHUS in *Theseo* 16: καὶ γὰρ ὁ Μίνως ἀεὶ διετέλει κακῶς ἀκούων [καὶ λοιδορούμενος] ἐν τοῖς Ἀττικοῖς θεάτροις. Quemadmodum igitur ποιεῖν et πάσχειν, λέγειν et ἀκούειν, ἐμβάλλειν et ἐμπίπτειν sibi inter se respondent, sic nonnulla composita verbi ἄγω pro ἄγεσθαι habent respondentem sibi formam ἰέναι, quod mihi saepius in κατιέναι pro κατάγεσθαι est observatum. Indocti scribae, quia hoc neque noverant neque intelligebant, solent omnia haec interpolando aut vitiando obscurare aut perdere. Quod EURIPIDES in *Medea* scripserat vs. 1011:

θάρσει. κάτει τοι καὶ σὺ πρὸς τέκνων ἔτι·
ἄλλους κατάξω πρόσθεν ἡ τάλαιν' ἐγώ.

arguit κάτει significare καταχθήσει sive καθόδου τεύξει, at scribae stolidam scripturam κρατεῖς τοι de suo dederunt, quam palmaria emendatione sanavit PORSONI ingenium. Exspectat adhuc medicinam THUCYDIDES VIII. 48: ὁ Ἀλκιβιάδης ἐδόκει οὐδὲν ἄλλο σκοπεῖσθαι ἢ ὅτῳ τρόπῳ ἐκ τοῦ παρόντος κόσμου τὴν πόλιν μεταστήσας ὑπὸ τῶν ἑταίρων παρακληθεὶς κάτεισιν, ubi THUCYDIDES ὑπὸ τῶν ἑταίρων κάτεισι scripserat, (id est καταχθήσεται, ut Graeculi dicebant,) παρακληθεὶς ab illo adiectum est qui ὑπὸ τῶν ἑταίρων non intelligebat. Bonum factum quod absurdum participium arripuit: non esset alia poena exsilio levior, si quis in integrum restitui posset ὑπὸ τῶν ἑταίρων παρακληθείς. Abstinuere manus in simillimis, ut in capite 68: νομίζων οὐκ ἄν ποτε αὐτὸν κατὰ τὸ εἰκὸς ὑπ' ὀλιγαρχίας κατελθεῖν. Sic prorsus eodem usu dicitur ὑπὸ τῶν ἑταίρων κατιέναι et IV. 66: ἐκπεσόντες ὑπὸ τοῦ πλήθους et I. 12, ἀναστάντες ὑπὸ Θεσσαλῶν aliaque complnscula. Plane eiusdemmodi vitium in HERODOTO deprehendi. IV. 132, οὐκ ἀπονοστήσετε ὀπίσω ὑπὸ τῶνδε τῶν τοξευμάτων βαλλόμενοι, quoniam non ipsa τοξεύματα βάλλει, sed τοξεύμασι βάλλονται οἱ ἀεὶ βαλλόμενοι, expunge ineptum participium ab inepto Graeculo adscriptum, quo facto quam acrior et vehementior exeat oratio et rei accommodatior quis est qui non sentiat?

(*Continuabitur.*)

Digitized by Google

VARIAE LECTIONES

SCRIPSIT

C. G. COBET.

(*Continuantur e pag.* 128).

Revertor ad Alciphronis lectionem vulgatam ὑπὸ τῶν ῥαπισμάτων ἐνοχλούμενος, ubi non minus insulse additum participium est et eodem amandandum, quo βλαπτόμενον, παρακληθεὶς et βαλλόμενοι censuimus.

Epist. 7. ἀκαρῆ: *Attici* ἐν ἀκαρεῖ. § 2. φλέβα διατεμών: veteres σχάσας. § 4. παρώθει: παρεώθει. — ὀργασάμενος: *Attici* ὀργάσας. § 5. θαυμάζειν ποῦ καὶ τίνα τρόπον: dixisset *Atheniensis* θαυμάζειν πῶς. — Πειραιοῖ pro ἐν Πειραιεῖ. § 6. ἀπεκδέχεσθαι pro προσδέχεσθαι.

Epist. 8. § 2. ἀπάξαι pro ἀπαγαγεῖν extrema est barbaries, quae in Alciphronem non cadit: vulgata lectio est τάχιστα αὐτὴν καὶ ἄκουσαν ἀπάξαιμεν, in qua latere videtur τάχιστ' ἂν et ἁρπάξαιμεν. § 3. τοῦ νέου κόμματος: pro καινοῦ. § 4. λογίζονται: lege νομίζονται.

Epist. 9. ἐθορύβει: conieci ἔθει ῥύμῃ. — εὕρετο: debebat εὗρε. § 3. ζημίαν ἀπενέγκασθαι: *Attici* ζημίᾳ περιπεσεῖν.

Epist. 10. § 2. ἐῴκειν — πεπληρῶσθαι: veteres omnes in ea re ἐδόκουν. § 3. ὁ δῆμος Ἀθηναίων: supple ὁ Ἀθηναίων et pro προσελθόντες recipiendum erat παρελθόντες, quia, ut supra ostendimus, *Attici* dicebant παριέναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν. § 3. ὅμως ἀνεγειρόμενος: lege ὅμως δ' ἀνεγρόμενος, tum ἐγὼ deleverim. Peccavit in sequentibus Rhetor quum ἐνθύμιον ποιησάμενος putavit exquisite dici posse pro ἐνθυμηθείς, non recordatus ὅτι τὸ ἐνθύμιον ἐτίθετο ἐπὶ τοῦ προστροπαίου παρ' Ἀττικοῖς, ut recte admonet Ammonius *de D. V.* p. 52. ubi utilia adscripsit Valcke-

Digitized by Google

NAERIUS et ad HEROD. II. 175. cui reddendum est: τὸν δὲ Ἄμασιν ἐνθύμιον ποιησάμενον pro ἐνθυμιστόν, quod nihil est. — ἔγνων εἶναι: bene *Graecum* est ὄντα.

Epist. 11. § 2. ἄλλα τινά: *Attici* ἄλλ' ἄττα.

Epist. 13. οἷός τε ἤμην ἐλάδια ἐμφυτεύειν: non dicit ἐδυνάμην sed προῃρούμην, παρεσκευαζόμην, itaque τε delendum; ἤμην Macedonicum est, repone ἦν: ἐλάδια scribendum ἐλᾴδια, ut κρεᾴδιον, caeteraque omnia huiusmodi. § 3. πονοίη, μάτην: μάτην cum πονοίη iungendum. — παραδοκῶν typorum vitium est pro καραδοκῶν.

Epist. 14. πατρώζεις: certa analogia postulat πατρῴζεις.

Epist. 16. ἔφερες ἂν καὶ τοῖς θεοῖς κιττόν: suppleverim: καὶ (αὐτὸς) τοῖς θεοῖς. § 2. νῦν δὲ ἀγροὺς καὶ γεωργίαν: supple ἀγροὺς (μέν).

Epist. 17. κατακοιμήσασα: sincerum est κατακοιμίσασα. § 2. προσλαβοῦσα ἀπελεύσῃ: scribis debetur sero natis pro προσλαβοῦσ' ἄπει.

Epist. 18. γενέσια ἑορτάζων: digladiantur inter se Magistri utrum γενέσια dicere ius sit nec ne pro γενέθλια vel γενέθλιος ἡμέρα. Negat PHRYNICHUS p. 103 contra quem adsurgit *Antiatticista* BEKKERI p. 86, 20. Secundum PHRYNICHUM videtur pronuntiandum: aliud est in iisdem verbis reprehendendum: γενέθλια θύειν *Attici* dicunt, at ἑορτάζειν Atticistae, unde fraus deprehenditur in PLATONIS qui fertur *Alcibiad.* I. p. 121 D. ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ βασιλέως γενέθλια ἅπασα θύει [καὶ ἑορτάζει] ἡ Ἀσία, ubi καὶ ἑορτάζει sciolo, qui adscripsit, reddendum.

Epist. 19. § 3. εἰς σὲ βαδιοῦνται: non nesciebat ALCIPHRON εἰς σοῦ *Graecum* esse.

Epist. 20. § 4. ἐξ ὀφθαλμῶν ἐποίει: pro ἐποιεῖτο.

Epist. 21. ἔχων: *Atticus* omisisset. § 3. πρὶν τὰς παρὰ τοῦ λύκου δίκας εἰσπράξασθαι: articulus τὰς vitiose abundat, caeterum *Atheniensis* dixisset πρὶν παρὰ τοῦ λύκου δίκην λαβεῖν.

Epist. 22. ἐπολέμουν τὰς σταφυλὰς dicere pro ἐλυμαίνοντο putida est sequiorum ἀκυρολογία. Accusativus etiam vitio apud istos invectus est. Per iocum potuit ARISTOPHANES dicere in *Pace* 740 τοῖς φθειρσὶν πολεμοῦντες, et saepe dicitur pro *ferre non posse et insectari*, sed nihil horum excusat hanc scribendi negligentiam. — τὰς ῥᾶγας ἔκοπτον: vulpeculae uvas non ἔκοπτον, sed

Digitized by Google

lubentius ἔκαπτον, opinor. Recurrit ἔκαπτον III. 60. 2. § 2. πνυκός: lege πυκνός. — σκαιότητα τρόπου: veteres τρόπων. — ἐπὶ τοὺς ἕνδεκα ἀγαγών: perpetuus est in talibus usus compositi ἀπαγαγών. § 3. ἄθυρμα: poëtae sublectum pro παίγνιον: προσηνές quid sit in tali re non perspicio. — νεκρόν: lectoris non admodum acuti additamentum. § 4. μὴ παθεῖν ἀναμένειν ἀλλὰ πρὸ τοῦ παθεῖν φυλάξασθαι: supple μὴ τὸ παθεῖν ἀναμένειν.

Epist. 23. ἔχω οὖν: corrige ἔχων οὖν et in seqq. πρῶτον μὲν τοῖς θεοῖς ἀπηρξάμην. § 2. εἰς νέωτα δὲ δέχοιο: lege πρoσδέχου. Imperativis optativos substituere Poëtastris solemne est, NICANDRO ante omnes: necessariam praepositionem sigla non intellecta sustulit.

Epist. 24. ἐμπίπλαται: e Graeculorum usu et errore passim irrepsit pro antiqua forma ἐμπίμπλαται.

Epist. 25. εἰς ἄςυ: Attice ἄςυδε. — ὦ Νόμιε: scrib. Νομίε. passim sic errari video, ut in Στρατίος et similibus. — ἀργεῖ ἡ γῆ: melius ἀργός. — χηρεύουσα τῶν ἐμπονούντων: χηρεύειν satis insulse HOMERO sublectum est. *Od.* ι. 123.

ἀλλ' ἥγ' ἄσπαρτος καὶ ἀνήροτος ἤματα πάντα
ἀνδρῶν χηρεύει, βόσκει δέ τε μηκάδας αἶγας,

πονεῖν autem pro ἐργάζεσθαι ab aequalibus sumsit.

Epist. 26. ἀποτιθεμένῳ: corrige ἀποθεμένῳ. — ὡς ὁμοῦ — προσοφλῆσαι: lege ὥσθ' et προσοφλεῖν.

Epist. 27. εἰς τοὐργαςήριον καθημένην: nullo exemplo et nullo sensu haec dicuntur, dixisset *Atheniensis* ἐπ' οἰκήματος καθημένην. § 2. ἐγὼ — σε τὰς καχρῦς ἐπὶ τῶν ἀγρῶν φρύγειν ἀναπείσω: perdidisset operam, credo, neque hoc nesciebat, sed ἀναγκάσω scripsit, — οἷ κακῶν σαυτὴν ἐνέσεισας: *Attici* ἐνεκύλισας.

Epist. 28. συγκαθεύδειν μετὰ σοῦ: revoca σοὶ συγκαθεύδειν. § 3. ἐπὶ ἑνί: haec scribis placent, *Graecis* ἐφ' ἑνί.

Epist. 29. ἠπιςάμην: adde μέν. — pro εἶναι veteres ὄντα. — δικομαχοῦντας: verum est δικομαχοῦντας. § 2. κινήσας δίκας: nescio unde hoc arripuerit pro εἰπών. — ὅτι μοι πολλάκις: dele μοι, commune omnibus est quod commemorat quodque proverbio dicebatur πράγματ' ἐξ ἀπραξίας.

Epist. 30. ἀργὸν δὲ καθίζειν ὄνειδος: *Attici* καθῆσθαι. — παρ-

Digitized by Google

ανοίξας τὸ θύριον: magistri docent *παροίξας Atticum* esse; PHRYNICHUS BEKKERI p. 60, 20. *παρεῳγμένης τῆς θύρας*: *οἱ ἰδιῶται παρανεῳγμένης. ὁμοίως παροίξει τὴν θύραν.* Conspirat MOERIS v. *παροίξας*, p. 315. § 3. — *λάχος*: non potuit infelicius nomen ponere pro *μέρος*.

Epist. 31. § 2. dele *νῦν* et scribe *τἀκεῖ μυσταγωγεῖν* pro *κἀκεῖθι*.

Epist. 32. *οὐδεὶς τῷ μέτρῳ τὸ πίνειν ἔστεργε*: qui *in bibendo modum servat* dicitur *μέτρῳ πίνειν* et saepius pro *μετρίως* dicitur *μέτρῳ*, non *τῷ μέτρῳ*. Repone igitur *τὸ μέτρῳ πίνειν*, ut in noto oraculo

μέτρῳ ὕδωρ πίνοντες ἀμετρὶ δὲ μᾶζαν ἔδοντες,

apud ZENOB. V. 19. sic *κατὰ μέτρον* dicitur et *ὑπὲρ μέτρον*. Quod in THEOGNIDE edebatur vs. 497. *ὅταν δὴ Πίνῃ ὑπὲρ τὸ μέτρον* BEKKERUS ex libris emendavit. § 2. *τρίτην ταύτην ἡμέραν ἔχω καὶ ἔτι σοι καρηβαρῶ*: *Attici ἔχω καί* omisissent.

Epist. 33. *εἶ γε οὕτως*: supple *εἴ γε σὺ οὕτως*. — *ἤδη λοιπόν*: bis idem dicitur, *λοιπόν* apud sequiores significat *ἤδη*; expungatur.

Epist. 34. § 2. *προμηθούμενος μηδένα αὐτῷ καθάπαξ ἀνθρώπων ἐντυγχάνειν*: multa in his vitia sunt, quae omnia tollentur si legetur *μηδενὶ ἀνθρώπων καθάπαξ ἐντυγχάνειν*. § 3. *Φείδωνός τε καὶ Γνίφωνος μικροπρεπέστεροι*: expunge *τε*, quod sententiam corrumpit.

Epist. 35. § 2. *καίτοι γε*: *Athenienses* semper interponunt aliquid. Pessime editur apud LYSIAM VIII. § 10. *καίτοι γε σφῶν γε αὐτῶν κατηγόρουν*, ubi prius *γε* delendum. — *οἱ τῆς κώμης οἰκήτορες*: *Attici οἱ κωμῆται*. — *συνεισηνέγκατο*: *Graecum* est *συνεισφέρειν*. Emenda *συνεισηνέγκαμεν*.

Epist. 36. *κατήχθη εἰς ἡμᾶς*: vitiosum est *εἰς*. § 2. *ὡς ἀνέστρεψε τοὺς Θρᾷκας*: lege *ὡς ἐτρέψατο*. — *ἀριστείας αὐτῷ γέρας δεδόσθαι*: si haec ipse ALCIPHRON ita scripsit, peccavit *Atticis* Homerica admiscens: quod HOMERO est *γέρας*, id *Atticis ἀριστεῖον* dicitur. PLUTARCHO in *Theseo* XXVI, *καὶ γέρας ἀριστεῖον Ἀντιόπην ἔλαβεν* eximendum censeo *ἀριστεῖον*. Similiter ALCIPHRONI *ἀριστεῖον* fuit adscriptum in margine ad *γέρας* explicandum, quod in alienam sedem, ut fit, invectum a correctore utcumque reliquis verbis accommodatum est. § 3. *φλυαρίας φάρμα*

Digitized by Google

κον: usitatius φάρμακον dicitur id *quo quid efficitur* quam contra: ὁ οἶνός ἐςι φλυαρίας φάρμακον solet significare ὁ οἶνος φλυαρεῖν ποιεῖ, non contra φλυαρίαν παύει, vid. WYTTENB. ad EUNAPIUM p. 35. Praeterea usus vitae quotidianae ALCIPHRONEM arguit. In fine pro ἐπαύσατο ἀδολεσχίας: supple τῆς ἀδολεσχίας.

Epist. 37. § 2. τὸν ἥρω Φαιδρίαν: neque ἥρω pro ἥρωα recte habet et ἥρως pro μακαρίτης a veterum usu alienum. — ἐλάνθανον — εὑρίσκουσα: corrige εὑρήσουσα. § 3. αἰδοῦμαι εἰπεῖν: male pro αἰσχύνομαι. — τί παθεῖν: lege ὅ τι. — ἀπείραςον εἶναι τῶν ἀβουλήτων: *Graecum* est πεπειρᾶσθαι non πεπειράσθαι, corrige igitur ἀπείρατον.

Epist. 38. ἔνῃ καὶ νέᾳ: scribe ἕνῃ. § 2. ὑπνοῖ: *Attici* καθεύδει. — ἐπὶ τοιούτῳ θηρίῳ: ἐπί contra omnium morem et usum pro ἀντί positum est.

Epist. 39. § 2. εἰς τὴν ἐπιοῦσαν θύουσιν: imo θύσουσιν et mox συνθύσεις αὔριον pro συνθύεις. — εἰ οὖν ἐπειχθείης ἔρχῃ ἕωθεν: dele importunum ἔρχῃ. § 3. πρὸς τῶν αὐταδελφῶν: ita SOPHOCLI dicere licuit, non licuit ALCIPHRONI; ex aequalium lingua sumsit ναὶ πρὸς ἐμῆς — σωτηρίας, *Atticum* est οὕτως ὄναιο ἐμοῦ τε καὶ τῶν ἐμῶν ἀδελφῶν. — ἀνυποςόλως sequiores Graeculi finxerunt et ἀληθίζομαι.

Epist. 40. ἀποδόσθαι ἀπέπεμψα: pro ἀποδωσόμενον, melius etiam πωλήσοντα. — χόλος δὲ ἐμπεσὼν ἐξ ὅτου δαιμόνων εἰς αὐτὸν οὐκ ἔχω λέγειν: emenda ἐξ ὁτουδή, quo facto apparet οὐκ ἔχω λέγειν insiticia esse. — τῶν φρενῶν ἔξω κατέςησε: melius ἐξέςησε. § 2. τουτωνὶ μεμηνότων: insere τῶν. § 4. εὔδηλον δέ ἐςι — περιορᾶν καὶ — ςυγεῖν: restitue εὔδηλος — ὑπερορῶν — ςυγῶν. — ἀθῴους εἶναι: dele εἶναι.

Epist. 41. χρῆσθαι ἐς ὅ τι ἂν θέλῃ: abiice ἐς. tum φθάσαι deleverim. § 2. ἐσθήματα tam bene conveniunt rustico, atque αὐτάδελφοι. Quis porro sine risu legat praecepta, quibus uxorem admonet? in § 3. ἡ παῖς expellendum est; denique σχολάζειν σωφροσύνῃ pro σωφροσύνην ἀσκεῖν undique potius quam ab *Atticis* accepit.

Epist. 42. § 2. δίεισι: pro διέρχεται. § 3. ἀμφιάσει: pro ἀμφιεῖ.

Epist. 43. Ψιχοκλαύςης: legerim — κλάςης. Σηραγγίῳ: lege Σηραγγείῳ. — ἀσμένως ὑπεδέξατο: pervulgato errore pro ἄσμενος.

Digitized by Google

§ 3. *διακειμένου*: sine exemplo sic positum est. *διακεῖσθαι ἔν τινι* nihil est. § 4. *παίει τὸν νῶτον τοῦ Χαρικλέους*: emenda *τὸ νῶτον τὸν Χαρικλέα*, ut in ARISTOPHANIS *Avibus* 497:

λωποδύτης παίει ῥοπάλῳ με τὸ νῶτον,

et saepe alibi. — *ἔσχατον ἀνδράποδον*: *ἀνδραπόδων*, credo, ut *ἔσχατον Μυσῶν* pro *contemtissimo*, *vilissimo*. — *εἰς τοὐπίσω τὰς χεῖρας ἐστρεβλούμεθα*: senarius, quales multos ALCIPHRON et caeteri omnes scribunt imprudentes; pro *στρεβλοῦν Attici περιάγειν*. — *οὐκ* [*ὀλίγαις οὐδ'*] *εὐαριθμήτοις*: illi exquisite *εὐαρίθμητος* ponunt pro *ὀλίγος*. § 5. *πολλὰ καθηδυπαθήσας*: Egregius sane *Ἀρεοπαγίτης* qui bonam partem patrimonii cum istis *dilapidasse* dicitur, nam hoc est *καθηδυπαθεῖν*. Legerim: *πολλάκις ἡδυπαθήσας μεθ' ἡμῶν*, quod quamquam non est gravissimi senatoris tamen flagitio caret et turpi opprobrio. — *ἐπίμπρατο*: veteres *ἐνεπίμπρατο*. In ultimis *ὡς ἂν* reprehendendum et *ἵνα* et *ἀπαχθείημεν*.

Epist. 44. *κατέχει τοῦ ἄστεος*: *Graecum* est *τὸ ἄστυ*, ut *κατέχειν τὸ θέατρον*. — *πᾶσα αὐτῷ ἀνέῳγεν ἡ οἰκία*: de *ἀνέῳγε* pro *ἀνέῳκται* diximus. Non *tota* domus ei patere dicitur, sed *unaquaeque*, itaque expunge articulum. § 3. *τύχη γὰρ παρὰ πάντα*: dele praepositionem. In proverbium abiit:

τύχη τὰ θνητῶν πράγματ' οὐκ εὐβουλία,
Vitam regit fortuna, non sapientia.

Epist. 45. *ἐπανελθοῦσα τοῦ συμποσίου*: supple *ἐκ τοῦ συμποσίου*. — *πόρθησιν ἱκανήν*: nihil certius REISKII coniectura *καινήν*. § 3. *τούτων*: codd. *τούτων εἰ*, id est *τουτωνί*.

Epist. 46. *ὡς εὐτυχῶς*: malim *ὡς εὐτυχῶ*. — *Τραπεζόχαρον*: analogia postulat *Τραπεζοχάρων*. *παραληφθεὶς ἐπὶ δεῖπνον τέρπειν*: e Latinitatis ratione dictum: *coenae adhibitus*: *τέρπειν* quoque Graeculis debetur. — *Φιλονεικείας*: lege *Φιλονεικίας*. § 4. *Πιθακίωνα*: corrige *Πιθακνίωνα*. — *ἀνέτλημεν*: poëtis erat relinquendum pro *ἀνεσχόμεθα*. — *τῆς εὐτυχούσης ἡμέρας*: brevius *Attici τῆς εὐημερίας*.

Epist. 47. *οὐδὲν δεινόν*: leg. *οὐδὲν ἂν δεινόν*. — *ἀωρία τῆς νυκτός*: *Attici τῶν νυκτῶν*. — *ἑαυτόν*: *ἐμαυτόν*. § 2. *διεσπάσθαι*: scribe *διασπᾶσθαι*. § 3. *κατεκρύβην*: forma sequior pro *κατεκρύφθην*. — *λέγω* inprudenti excidit pro *γράφω*. § 4. *νηὶ λύειν μελλούσῃ τὰ πρυμνήσια περιτυχών*: *Attici ναῦν ἀνάγεσθαι μέλ-*

Digitized by Google

λουσαν καταλαβών, imprimis περιτυχών ioculare est. — τὸ τίμημα: male pro τὴν τιμήν. § 5. τοσοῦτον — ὡς: scrib. ὥς'. — καὶ κεχρῆσθαι παρασίτοις: quamquam Graeculi passim abutuntur perfectis κέχρημαι, ἔσχηκα, aliis, tamen χρῆσθαι genuinum esse arbitror. — ἀπαναλώσω: ex ipsius sententia et consilio καταναλώσω rescribendum est.

Epist. 48. ἦγε συμπόσιον: non dicitur ut ἄγειν ἑορτήν, σχολήν, ἡσυχίαν, εἰρήνην. § 4. ἀμοιβή: recte a magistris improbatur cf. MOERIS, p. 80. § 5. μήτε οὖν ἐς νέωτα εἴη: *Atticorum* oblitus est ALCIPHRON, quibus in ea re solemne est dicere: μὴ ὥρασιν ἵκοιτο. Neque tamen ALCIPHRON potius quam scioli videntur culpandi, qui venustae et exquisitae formulae *Atticae*, quam perpauci intelligebant, substituerint interpretamentum vulgare, verbis de trivio sumtis. Μὴ ὥρασιν ἵκοιο *Atticis* et Atticistis tritissimum est. Tribus locis sine labe apud LUCIANUM legitur VIII. 6. 4. XXXIII. 5. LXVIII. 10. 3, quos primus indicavit CASAUBONUS ad ATHENAEUM p. 112. alios multos aliunde afferens. Recte autem sciolus, quod ὥρασιν interpretatus est ἐς νέωτα, nam promiscue haec dici solebant, nisi quod ὥρασιν antiquioribus placuit, ἐς νέωτα minus antiquis. Huius rei observatio prodesse poterit SIMONIDI, in cuius iambis apud STOBAEUM *Floril. XCVIII.* 16 vs. 9, 10 scribitur:

ἐς νέωτα δ' οὐδεὶς ὅςις οὐ δοκέει βροτῶν
πλούτῳ τε καὶ θεοῖσιν ἵξεσθαι φίλος,

ἐς νέωτα MEINEKIUS eruit ex νέωτοι; restituit, si quid iudico, interpretamentum. Verum est:

ὥρασι δ' οὐδεὶς κτέ.

quod dictum est eodem sensu atque in noto proverbio:

ἀεὶ γεωργὸς ἐς νέωτα πλούσιος.

TIMOCREONTI *Rhodio* apud PLUTARCHUM in *Themistocle* XXI, pro

κηὔχοντο μὴ ὥραν Θεμιςοκλέους γενέσθαι,

reddendum censeo:

κηὔχοντο μὴ ὥρας Θεμιςοκλῆ' ἱκέσθαι.

nisi μὴ 'ς ὥρας malis, ut apud THEOCRITUM est XV. 73:

κὴς ὥρας κἤπειτα, φίλ' ἀνδρῶν, ἐν καλῷ εἴης,

Leviter errat CASAUBONUS hanc imprecationem sic interpretans: *ne ad anni finem pervenias*, hoc est: (inquit) *ante annum vertentem moriaris.* Significat enim: *ne ad novi anni initium*

Digitized by Google

pervenias, hoc est, *anno vertente pereas.* Haud difficulter id colligas ex ARISTOPHANIS versiculo in *Equitt.* 419:

σκέψασθε, παῖδες, οὐχ ὁρᾶθ', ὥρα νέα, χελιδών.

composito cum cantilena *Rhodiorum* apud ATHENAEUM VIII. 360. B.

ἦνθ', ἦνθε χελιδὼν
καλὰς ὥρας ἄγουσα.

Idem recte accepit verba ARISTOPHANIS in *Ranis* 381, quae ideo adscribam ut vetus mendum corrigam:

ἣ τὴν χώραν σώζειν φήσ' εἰς τὰς ὥρας
κἂν Θωρυκίων μὴ βούληται.

non de nihilo est, quod *Venetus* codex σώσει exhibet, nam quod ἢν — βούληται scriptum est, non εἰ — βούλεται indicio est poëtam non σώζειν scripsisse sed σώσειν.

Ad ALCIPHRONEM redeo: quod continuo sequitur τῆς ἀχαρίςου φωνῆς videtur ἀχαρίτου scribendum. Ἀχάριςος est *accepti beneficii immemor* non *iniucundus*.

Epist. 49. ὦ δαῖμον, ὅς με [κεκλήρωσαι καὶ] εἴληχας: manifestam interpolationem vides. Certam sedem habet in hoc argumento εἰληχέναι et apud poëtas λελογχέναι THEOCRIT. IV. 40.

Αἰαῖ, τῶ σκληρῶ μάλα δαίμονος, ὅς με λελόγχει

scribe λέλογχεν, vid. WYTTENBACHIUM ad haec verba PLATONIS in *Phaedone* 107. d. ὁ ἑκάςου δαίμων, ὅσπερ ζῶντα εἰλήχει. Rhetor ab aliquo comico integrum senarium sumsit:

ὦ δαῖμον, ὅς μ' εἴληχας ὡς πονηρὸς εἶ.

— ἀεὶ τῇ πενίᾳ συνδέων: antiqua verbi forma est συνδῶν, sed veteres in ea re dicebant συνοικίζειν, ut συνοικεῖν et συζῆν κακῷ τινι pro χρῆσθαι διὰ τέλους. § 4. κεκλήσομαι poëtis licet dicere pro κληθήσομαι: in vita communi significat κεκλημένος ἔσομαι.

Epist. 50. ἵνα καὶ τούτου κατασπαθήσασα οὕτως ἐπ' ἄλλον τρέψῃ τὸν ἔρωτα: recte BERGLERUS τὰ τούτου — οὕτως male ex uno codice receptum est. Eruendum erat ex ἐπ': εἶτ' ἐπ' ἄλλον. § 2. πολλὴν τὴν εἰς ἡμᾶς φιλανθρωπίαν ἐνεδείξατο: dele τήν. § 3. mendosissima sunt omnia, et melius non tangere; quis umquam vidit τὰ προσόντα pro τὰ ὑπάρχοντα, ἡ οὐσία, aut τεθῆναι (vel ἀνατεθῆναι) in tali re, aut ἀπολαύειν πλησμονήν (vel ἀπολάψειν)?

Epist. 51. § 2. ἀχάριςοι: lege ἀχάριτοι. — ὡς ἄμεινον: scrib.

Digitized by Google

ὥς'. — ἐπιμασᾶσθαι: quid sibi vult ἐπί? § 3. καὶ νεουργεῖν: uno vocabulo opus est καινουργεῖν. — ὀςέα: Attici ὀςᾶ. — πλήττοντες: Attici παίοντες. § 4. εὐδαιμονίας ἀνέχεσθαι: si per iocum dictum est, frigidus admodum iocus est; corruptum esse suspicor.

Epist. 52. οὔ μοι μέλει: veteres οὐδέν. § 3. λήσεται: veteres λήσει. — ἰσόρροπον: Attici ἀξίαν δίκην διδόναι.

Epist. 53. εἰσέφρησα: veteres addunt ἐμαυτόν. — ποῖ καταχθείην ἐζήτουν: veteres ὅποι neque καταχθῆναι eo sensu usurpabant. — καὶ εὐκαίρως ἐμφάγοιμι μόνος: pessime εὐκαίρως posuit pro ἐπὶ σχολῆς. Damnant unanimi consensu Magistri εὐκαιρία pro σχολή, εὐκαιρεῖν pro σχολὴν ἄγειν, vid. PHRYNICHUM, MOERIDEM et imprimis SUIDAM v. σχολή et σχολάζειν. Admonet de eadem ἀκυρολογίᾳ τῶν πολλῶν Interpres ad PLATONIS *Euthyphronem* pag. 6. c. Neque ἐμφαγεῖν bene habet: nihil minus homo parabat quam ἐμφαγεῖν, quod significat *raptim aliquid cibi capere*, et ille se per summum otium ingurgitare cibis furto paratis volebat. Ἐμφαγεῖν dicuntur illi, qui in aliqua trepidatione aut tumultu *festinanter cibo aliquo se reficiunt*, vid. XENOPHONTIS *Hellen.* IV. v. 8. τοῖς μὲν ἄλλοις εἶπεν ἐμφαγοῦσιν ὅ τι δύναιντο ἥκειν τὴν ταχίςην, αὐτὸς δὲ ὑφηγεῖτο ἀνάριςος. Cf. *Anab.* IV. II. 1, IV. v. 8. ubi legendum: ἐπειδὴ δ' ἐμφάγοιεν pro δέ τι ἐμφάγοιεν, nam perinde est φαγεῖν τι et ἐμφαγεῖν, ut πιεῖν τι et ἐμπιεῖν. Itaque in *Cyropaedia* VIII. I. 44. potior est scriptura ἔς' ἂν φάγοιέν τι quam ἔς' ἐμφάγοιέν τι. Eiusdem plane generis est ἐμπιεῖν, ut in *Cyrop.* VIII. I. 1. προσήνεγκαν οἱ θεράποντες ἐμφαγεῖν καὶ ἐμπιεῖν ἔτι οὖσιν ἀμφὶ τὰ ἱερά, et illi stantes ad aram raptim cibo potuque corpora reficiunt. Praeterea ἐμπίνειν dicitur is, qui se poculis invitat compluscullis et genio indulget, estque verbum plenum festivitatis et hilaritatis, quod in convivio laetitiaque perpetuam sedem habet. Conviva satur apud EPICHARMUM ATHENAEI VI. 236. A. πολλὰ καταφαγών, πόλλ' ἐμπιών a coena se recipit domum. Absurdum esset in ea re ἐμφαγών, cui contrarium est ἐσθίειν ἐς κόρον: quod quum noster facere pararet in ἐμφάγοιμι aut ALCIPHRON erravit aut scribae. § 2. ἀδολέσχων: scrib. ἀδολεσχῶν. — κεῖθι: HOMERICUM pro ἐκεῖ. § 3. τοῖς ἀποτροπαίοις: excidit θεοῖς. — καὶ οὐκ ἠςόχησα: cuius preces exaudiuntur melius dicetur οὐκ ἀτυχῆσαι, quam οὐκ ἀςοχῆσαι.

Digitized by Google

Epist. 54. εἰς μέρη κατερρωγός: melius uno verbo διερρωγός. § 2. λίθοις ἐχρῶντο: mire dictum pro ἔβαλλον, magis mirum, quomodo hoc facere potuerint. § 3. ἤμην: Macedonicum pro ἦν. § 4. ἀλλ' οὐκ ἦν Λακεδαίμων ἐν ᾗ ταῦθ' ὑπέμενον, ἀλλ' Ἀθῆναι καὶ τῶν Ἀθήνησι κυβευτῶν οἱ ἐξωλέςατοι: dicam quid ALCIPHRON debuerit scribere, scripseritne aliorum esto iudicium. *Graecum* est: ἀλλ' οὐκ ἦν Λακεδαίμων τάδε ἀλλ' Ἀθῆναι κτἑ. Ita loquuntur qui praesentem fortunam cum meliore, quae olim fuerit, comparant, aut suam moesti et queruli, aut alienam infesti et irati. Exempla collegit MATTHIAEUS ad EURIPIDIS *Troades* vs. 99:

ἄνα, δυσδαίμων, πεδόθεν κεφαλήν,
ἐπάειρε δέρην, οὐκέτι Τροία
τάδε καὶ βασιλῆς ἐσμὲν Τροίας,

luculentus imprimis est locus THUCYDIDIS VI. 77. οὐκ Ἴωνες τάδε εἰσὶν οὐδ' Ἑλλησπόντιοι καὶ νησιῶται — ἀλλὰ Δωριῆς ἐλεύθεροι. — λειποθυμήσας: *Graecum* est λιποθυμήσας et quidquid eodem modo est compositum primam corripit. Docet hoc analogia, quam usus poëtarum confirmat, editores malunt imperitos librarios sequi. — ἐν τούτῳ: melius omisisset.

Epist. 55. § 3. οὐκ ἄχαρις ὀφθῆναι: *Attici* ἰδεῖν. § 4. Πυθαγορικός: male pro Πυθαγόρειος. § 5. ἦν γάρ κτἑ.: legendum arbitror: εἶχε γάρ et φέρων expungendum. § 7. ἔρρεγχεν: *Attici* ῥέγκειν dicebant. § 9. οὔρει: pro ἐούρει. — ἐν ὀφθαλμοῖς ἁπάντων [ὁρώντων]: tolle emblema. ἐνεργεῖν a Graeculis sumtum est. § 10. οὐδείς ἐςι λόγος: lege οὐδεὶς ἔτι ἦν λόγος et recipe κεκλημένων pro κεκληρωμένων — ἀξιόθεα: barbarum est, repone ἀξιόχρεα.

Epistolam 56. non Θαμβοφάγος scripsit sed Θυμβροφάγος. § 2. τῆς οἰκίας γυμνὸν θύραζε ἐν ἀκαρεῖ χρόνῳ ἐκβληθέντα ἐμπεσεῖν: sumta haec sunt ex ARISTOPHANIS *Pluto* vs. 144.

γυμνὸς θύραζ' ἐξέπεσον ἐν ἀκαρεῖ χρόνου,

itaque dele τῆς οἰκίας, restitue χρόνου, et expuncto ἐκβληθέντα emenda ἐκπεσεῖν, quo facto intelliges nihil deesse.

Epist. 57. φειδωλῷ τῷ μέτρῳ κέχρηται: melius χρῆται, tum φειδωλῷ mendosum esse apparet, quoniam ὁ μετρῶν potest φειδωλὸς esse, τὸ μέτρον non item. Emendandum φειδωνείῳ μέτρῳ. fidem faciat perelegans locus in THEOPHRASTI *Charactt.* XI. φει-

Digitized by Google

δωνίῳ μέτρῳ τὸν πύνδακα ἐγκεκρουσμένῳ μετρεῖν αὐτὸς τοῖς ἔνδον τὰ ἐπιτήδεια σφόδρα ἀποψῶν, et illic et apud STRABONEM VIII. p. 358 et POLLUCEM X. 179. restituenda est forma Φειδώνειος, quae sola *Graeca* est pro Φειδώνιος. — ἐν ταῖς ἑορταστικαῖς τῶν ἡμέρων: veteres ἐν ταῖς ἑορταῖς. — νεουργεῖς: putide dictum de *calceis* pro καινάς. § 2. τὴν γλῶτταν διαμασῶμαι: pro δάκνω vel ἐνδάκνω non admodum lepide positum. — διανοίας: supple τῆς διανοίας.

Epist. 58. διαβολὰς ἀγενήτους: debebat ψευδεῖς. — τὰ νῦν δὴ ταῦτα cum βόσκων coniungendum. βόσκειν veteres cum contemtu dicebant et contumeliose fere de iis, quibus alimenta et merces ita dabantur ut omnia obsequerentur et parerent, quod etiam quum sine flagitio fieret tamen odiose dicebatur et videbatur exprobrari. Odiose dicuntur viri *uxores* βόσκειν, patres *liberos*, reges *parasitos*, amatores *scorta*: hi omnes sine contumelia eosdem τρέφειν dicuntur. Locus est in ARISTOPHANIS *Vespis* vs. 311.

τί με δῆτ', ὦ μελέα μῆτερ, ἔτικτες,
ἵν' ἐμοὶ πράγματα βόσκειν παρέχῃς.

quem nemo umquam intellexit. Distingue:

ὁ παῖς: τί με δῆτ', ὦ μελέα μῆτερ, ἔτικτες;
ὁ πατήρ: ἵν' ἐμοὶ πράγματα βόσκειν παρέχῃς.

ultima explicanda sunt ex similibus locis, qualis est apud PLATONEM in *Phaedone* p. 115. a. δοκεῖ γὰρ βέλτιον εἶναι λουσάμενον πιεῖν τὸ φάρμακον καὶ μὴ πράγματα ταῖς γυναιξὶ παρέχειν νεκρὸν λούειν. Cf. *Cyropaed.* IV. v. 46. — ὡς: et hic lege ὥστε. § 2. κοινοῖς κεχρήμεθα: imo χρώμεθα. § 3. τρέμε δακὼν τὸ χεῖλος: usitatius ἐνδακών. — τούτων εἷς: lege τουτωνί. — ὁπλομάχος καὶ ἀρήϊος: poëtica sunt.

Epist. 59. κατ' ὄναρ: certum est ὄναρ esse dicendum. Non tamen ALCIPHRONEM huic culpae affinem esse arbitror, sed κατ' ὄναρ lectori deberi, cui ἐδόκουν non erat satis. § 2. ποιμαίνειν τε [καὶ εἶναι] κατὰ τὴν Ἴδην: abiice interpolata verba. In sequentibus MEINEKIUS subinde vitiosas lectiones e *Veneto* codice recepit, quae mox de loco deiicientur et revocabuntur ἐπιπτάντα, ψαύειν et ἐξηγειρόμην, quod in ἐξηγρόμην est mutandum. § 3 πελάζειν a veterum *Atticorum* usu plane abhorret, a poëtis sumtum est, unde Graeculi multa mutuantur, quae fre-

Digitized by Google

quenti usu omnium trita in communem linguam recepta sunt, quale est illud ipsum ἐπιπτάντα, quod praecedit. *Attici* πέτομαι et ἐπτόμην dicunt, Poëtae πέτομαι, ἔπτην et ἐπτάμην, Graeculi ἵπταμαι et ἔπτην. Unde est διιπετῆ, quod sequitur, nisi e poëtis? in quo Rhetor iterum peccavit quod vetusto vocabulo affinxit de suo significationem quam voluit: διιπετής est ei *ab* IOVE *missus*. § 5. utiliter notabitur scripturae discrepantia in ἐξηγειρόμην et διηγειρόμην. In multis codicibus utrum δι an εξ scriptum sit oculis discerni non potest. Qui codicum inspiciendorum facultatem non habent, BASTIUM inspiciant in *Comment. Palaeogr.* pag. 711. Vix credas nisi id per multos annos diligenter observaveris quam saepe in compositis δι et εξ confusa in libris nostris lectores minus acutos et suspicaces ludificentur. De permultis locis, ubi hunc errorem deprehendi, unum nunc indicabo e LYSIA in eximia oratione κατὰ Διογείτονος. § 14. ἐν γὰρ τῇ διοικίσει, ὅτ' ἐκ Κολλυτοῦ διῳκίζετο εἰς τὴν Φαίδρου οἰκίαν. Leguntur haec sine ulla vitii suspicione. At nemo nescit quid sit διοικίζειν, oppositum verbo συνοικίζειν, nota ars eorum, qui civitatem bello victam et subactam per vicos dispergunt, ne vires coalescant: notus est διοικισμὸς Μαντινέων, qui διῳκίσθησαν τετραχῇ, XENOPH. *Hell.* V. II. 7, in qua ipsa re idem verbum tritum est, unde iocus PLATONIS in *Sympos.* p. 193. A. Nihil aliud διοικίζειν significat, nihil aliud per naturam linguae significare potest. *Migrare* in alias aedes dicitur ἐξοικίζεσθαι, unde ἐξοίκισις, ut in *Pace* vs. 203.

ἐξῳκίσαντο δ' οἱ θεοὶ τίνος οὕνεκα;

opponuntur inter se ἐξοικίζομαι et εἰσοικίζομαι ut in AESCHINIS *Timarchea* § 124. ἐὰν δ' εἰς ἓν τούτων τῶν ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς ἐργαστηρίων ἰατρὸς εἰσοικίσηται ἰατρεῖον καλεῖται, ἐὰν δ' ὁ μὲν ἐξοικίσηται, εἰς δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐργαστήριον χαλκεὺς εἰσοικίσηται χαλκεῖον ἐκλήθη, ubi codices omnes barbaras formas dant εἰσοικήσηται et ἐξοικήσηται, quas *Graecas* fecit STEPHANUS; nempe εἰσοικίσασθαι dicitur qui ipse ultro in aliquas aedes immigravit, εἰσοικισθῆναι, qui ab alio in aliquam novam sedem deductus est, quo facto uterque ἐνοικεῖν dicitur. Reddamus igitur censeo LYSIAE ἐξοικίσει et ἐξῳκίζετο et in ALCIPHRONE διηγειρόμην, quod nauci non est, abiiciemus, latentem in ἐξηγειρόμην veterem aoristi formam, Graeculis inauditam, ἐξηγρόμην in lucem revo-

Digitized by Google

cabimus. Denique in § 5 pro οἶ φέρει τὸ ὄναρ reposuerim οἶ ῥέπει et ἀληθίζεσθαι aoristo ἀληθίσασθαι anteposuerim. Μέλλω apud veteres praesens vel futurum habet: aoristo fere abstinent.

Epist. 60. τῶν ἐκεῖσε πλουσίων: pro ἐκεῖ. — εὐφυεῖς: Attici veteres εὐφυᾶς. — περὶ τὸ Κράνειον εἰλουμένους: Athenienses ἀλινδουμένους dixissent vel ἀλύοντας. Obiter hoc PLUTARCHO reddamus *Symposiac.* IV. 4. 5. τοὺς περὶ τὴν ἰχθυοπωλίαν ἀναδιδόντας ἑκάστοτε καὶ τοῦ κώδωνος ὀξέως ἀκούοντας, ubi ἀναδιδόντας cedat verbo in tali re proprio ἀλύοντας. In extrema parte § 1. legitur ἀναστρέφειν, quod bene *Graece* ἀναστρέφεσθαι fuerat dicendum, cuius usus exempla afferre putidum est, nec facerem nisi eximium PLUTARCHI locum, in quo legitur, turpi mendo liberare possem. In vita CLEOMENIS cap. XXXIII. commemorat dictum eorum, qui CLEOMENEM *Alexandriae* apud PTOLEMAEUM et nequissimos aulicos videbant: οὗτος ὁ λέων ἐν τούτοις τοῖς προβάτοις ἀναστρέφεται. ut *Graeca* oratio sit utrobique articulum expunge. Dictitabant: οὗτος λέων ἐν τούτοις προβάτοις ἀναστρέφεται, quemadmodum de se ipse praedicat SOLON fragm. 36 in BERGKII *P. L.*

ὡς ἐν κυσὶν πολλαῖσιν ἐστράφην λύκος

§ 2 ἀπομεῖναν διέλαθεν: requiro ἐνυπομεῖναν. § 3. ἀχαρίστους: et hic lege ἀχαρίτους.

Epist. 61. παρ' ἀναξίου ὑπομένειν: ALCIPHRON in *Graeco* sermone idem peccavit, quod ANTONIUS a CICERONE peccasse arguitur in *Philipp.* III. 9, quum in edicto scripsisset: *Nulla contumelia est quam facit dignus.* § 2 ἡμῖν ἐργαζόμενος: pro ἡμᾶς. — νεομηνίᾳ: *Attici* νουμηνίᾳ. § 3. ἐν ταπεινῷ τῷ σχήματι: melius sine τῷ. — ἀγαπῶ ἐκπορίζειν: veteres ἐκπορίζων. — τὴν πνύκα: repone πύκνα. — τὸ ἐν Μαραθῶνι: pro τὸ Μαραθῶνι, quod adverbium est, ut Ἐλευσῖνι, Σικυῶνι, alia. § 4 οἱ πατέρες: pro γονεῖς.

Epist. 62. μυστήριον ἐν αὐταῖς στρέφεται ταῖν θεαῖν ταῖν Ἐλευσινίαιν ἀσφαλέστερον: corrige τρέφεται, ut in Terentiano *Andr.* I. v. 15. *aliquid monstri alunt*, tum τοῖν θεοῖν τοῖν Ἐλευσινίοιν *Graecum* est, ταῖν θεαῖν non est. Perpetua haec est describentium interpolatio, τὼ θεώ solent intactum praetermittere, τοῖν θεοῖν sicubi de *deabus* dici intelligunt, substituunt ταῖν θεαῖν, quae

Digitized by Google

forma *Atticis* tam ignota atque τὰ θεά. Nihil iis suboluit in ANDOCIDIS quae fertur oratione *de Mysteriis* § 113. ὑπ' αὐτοῖν φημὶ τοῖν θεοῖν σεσῶσθαι, ubi saepius τὼ θεώ legitur ut in §. 114. τοῖν θεοῖν. ibidem evasit. § 29. 31, 32, 33 etc. At eaedem deae in *Vespis* vs. 376. significantur, ubi legitur:

ἵν' εἰδῇ μὴ πατεῖν τὰ
ταῖν θεαῖν ψηφίσματα.

et in *Thesmophor.* 285.

ὅπως λαβοῦσα θύσω ταῖν θεαῖν

et 941 et 1151; omnino forma τοῖν θεοῖν apud ARISTOPHANEM funditus deleta est, sed primo quoque tempore revocanda et formae ταῖν, αὐταῖν, ταύταιν, quae non minus vitiosae sunt quam τά, αὐτά, ταύτα eodem amandandae quo apud ISOCRATEM in *Panegyr.* § 73 pag. 55. ταῖν πολέοιν ταύταιν et de *Pace* § 116. τὰ πόλεε ταύτα amandavit unus omnium optimus codex *Urbinas*, qui solus τώ et τούτω in talibus servavit et τοῖν et τούτοιν. In *Panegyrico* § 17. libri omnes τὰς πόλεις ταύτας exhibent, *Urbinas* optime τὼ πόλη τούτω. coll. CHOEROBOSCO GAISFORDI p. 337, 12: παρ' Αἰσχίνῃ τῷ Σωκρατικῷ τούτω τὼ πόλη, λέγει δὲ περὶ Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων. Equidem omnibus locis et testimoniis veterum diu et multum perpensis in hanc sententiam tandem adductus sum, quam nunc satis habebo paucis dixisse: in pronominibus, adiectivis, participiis una atque eadem forma est triplici generi communis. τώ, ὥ, αὐτώ, τούτω, ἀλλήλω, τὼ χεῖρε, τὼ γυναῖκε cet. τὼ Ἐλευσινίω θεώ. in participiis res manifesta est: notus est locus HOMERI *Iliad.* Θ. 455. IUNO et MINERVA πληγέντε κεραυνῷ et HESIODI *O. et D.* 197. Αἰδὼς καὶ Νέμεσις προλιπόντ' ἀνθρώπους et PLATONIS in *Phaedro* p. 237. D. δύο τινὲ ἰδέα ἄρχοντε καὶ ἄγοντε, οἷν ἑπόμεθα, quibus multa similia et apud alios et in PLATONE leguntur. In his autem omnibus idem opinionis versatur error antiquorum Grammaticorum et aequalium, qui apparet in Συναγωγῇ λέξεων χρησίμων in BEKKERI *Anecd.* I. p. 367, 33. ἀκολουθοῦντε: ἀντὶ τοῦ ἀκολουθοῦσα δυϊκῶς, οὕτως Ἕρμιππος. καὶ γὰρ κέχρηνται ταῖς ἀρσενικαῖς μετοχαῖς ἀντὶ θηλυκῶν πολλάκις. Quamquam haec absurda sunt tamen ea res neminem magnopere movere videtur. *Utuntur masculinis pro femininis* idque *saepe* faciunt: quasi vero haec *masculina* sint et nonnumquam *aliter*

Digitized by Google

fiat. Nempe sunt haec communia, constanter utuntur veteres forma eadem, quia non est alia, et sicubi contra haec peccatur scribarum vitia et errores tenemus. Non potuit SOPHOCLES in *Oedipo Coloneo* vs. 1676. scribere:

ἰδόντε καὶ παθοῦσα,

sed qui in HOMERO contra metrum πληγεῖσα κεραυνῷ invexerunt facilius etiam παθόντε potuerunt loco deiicere, ubicumque autem τὰ, ταῖν cet. legitur (et optimos scriptores ea labes passim inficit) restituenda aliquando erunt *Atticis*, quibus solis uti potuisse tandem constet, et in fragmento SOPHOCLIS apud DINDORFIUM 761.

ἐδοξάτην μοι τὰ δύ' ἠπείρω μολεῖν

restituendum τὼ δύ' ἠπείρω et similiter alibi.

In eadem Epist. 62. § 2. legitur ὅσον οὐκ εἰς μακράν: *Atticorum* est ὅσον οὔπω vel οὐκ εἰς μακράν. § 4. οἶδα γὰρ οἶδ': lege οἶδα γὰρ ὅτι. — δεδήσονται: id est δεδεμέναι ἔσονται. requiritur δεθήσονται. — ῥαφάνοις: *Attici* ῥαφανῖσιν. — μαλακώτερος: emenda βλακικώτερος, coll. RUHNK. ad TIM. p. 61. — ἀθῴους τῆς τιμωρίας ἠφίει: τῆς τιμωρίας omissa oportuit.

Epist. 63. § 2. σιγῶ: corrige σιγᾶν. — κόλακα καὶ παράσιτον ἐξονειδίζουσαι: *Athenienses* ἀποκαλοῦσαι.

Epist. 64. τὸν υἱὸν εἰς φιλοσόφου φοιτᾶν ἐπέτρεψε: ἐπέτρεψε nihil est, solet ALCIPHRON προὔτρεψε. § 2. οὐ πρότερον γὰρ λόγων — ἀλλὰ τοῦ βίου: supple τῶν λόγων. — τῇ ἡμέρᾳ — νύκτωρ: opponuntur ἀττικιστὶ νύκτωρ et μεθ' ἡμέραν. — περικαλύπτοντα τὴν κεφαλὴν τριβωνίῳ: *Attici* uno verbo ἐγκαλυψάμενον. — περὶ χαμαιτυπεῖα εἰλούμενον: illi ἀλινδούμενον dicebant. § 2. αὐτὴ δέ: lege αὕτη δέ. § 4. πολλὰ καὶ ἀγαθὰ δοίης: necessaria est in nonnullis et perpetua crasis, ut in his πολλὰ κἀγαθά. Eiusdem generis est quod PHOTIUS annotavit v. καλὸς κἀγαθός: λέγεται κατὰ συναλοιφήν, οὐχὶ καλὸς καὶ ἀγαθός, in quo item saepe peccatur.

Epistolam 65. non Πηξάγωνος scripsit sed Πηξάγκωνος. Solebat, credo, factitare, quod ALCIDAMAS in LUCIANI *Convivio* § 14, qui καταβαλὼν ἑαυτὸν ἔκειτο πήξας τὸν ἀγκῶνα ἔχων ἅμα τὸν σκύφον ἐν τῇ δεξιᾷ οἷος ὁ παρὰ τῷ Φόλῳ Ἡρακλῆς. — τοὺς πλουσίους τῶν Ἀθήνησι: dici non potest: aut πλουσιωτάτους aut Ἀθηναίων scribendum. — οὕτω κεχυμένως — κέχρηται τῷ βαλαν-

Digitized by Google

τίῳ: corrige *οὕτως ἐκκεχυμένως*. § 2. *μουσουργῶν*: imo *τῶν μουσουργῶν* sic et § 3. *καὶ πρόσωπον αὐτῷ* corrige *καὶ τὸ πρόσωπον αὐτῷ*. § 4. *λαλῆσαι ςωμύλος*: *λαλῆσαι* et ineptum verbum est et inepte abundat.

Epist. 66. *τὸν ἐκ Βρεντησίου*: supple *τὰ ἐκ Βρεντησίου*. — *τοὺς χειροήθεις — τιθασεύοντα*: nihil agit, qui mansuetum mansuefacit. § 2. *ἀσμένως*: solemni errore pro *ἄσμενος*. — *τὸν ξυρόν*. *Attici τό*. — *πανοῦργος καὶ σκαιός*; in *Attica* non potest idem *πανοῦργος* et *σκαιός* esse. — *κακοπαθῶς κοπίδας*: revoca *περιπαθῶς κοπίδα*, caeterum *κοπίδι ἀπορριζοῦν* facilius rhetores scribunt quam sani intelligunt.

Epist. 67. *παρθένον καλλίπηχυν καὶ εὐδάκτυλον*: *καλλίπηχυν* e poëtis arripuit, *εὐδάκτυλον* non sane eleganter de suo finxit. in reliquis quoque oratio intumescit magis quam adsurgit. — *προσφύντα*: non poterat infelicius vocabulum reperire quam *προσφῦναι* de eo, qui *τὰ τοῖν ποδοῖν ἴχνη καταφιλεῖ*. § 2. *ἀθάρας*: *Attici ἀθάρης*.

Epist. 68. *ἰλήκοιτε*: e poësi perantiqua sumtum — *λέβητά μοι ἐπιχέαι*: veteres *μου καταχέαι* vel *κατασκεδάσαι*. — *ἐξέχεον*: repone *ἐξέχεαν*. — *ψιλόν*: voluit, credo, *φαλακρόν*. § 2. *Λεωπρεποῦς*: corrige *Λεωπρέπους*.

Epist. 69. *τὸ ἐν Ἐλευσῖνι φρέαρ*: veteres *ἐν* omisissent. — *ἀπωμόσατο [καὶ ἀπελύσατο] τὴν αἰτίαν*: tolle emblema. § 2. *ἀμογητί*: codd. *ἀμηγέπη*. unus *ἀμογητί*, de infelici coniectura Graeculi. — *ἕτοιμός εἰμι παρέχειν*: *Athenienses εἰμί* omittere solent, et pro *τοῖς βουλομένοις* multo sanius *τῷ βουλομένῳ* dicebant.

Epist. 70. *σείειν κατ' ἀγοράν*: melius *συκοφαντεῖν*: tum pessime *γῆθεν* pro *ἐκ τῆς γῆς* posuit. § 4. *ἐπὶ μήκιςον χρόνον*: male pro *διὰ πλείςου χρόνου*. et hoc nimium pro *διὰ χρόνου*. — *οὐκέθ' ὁμοίως δεκτὸς οὐδὲ χαρίεις ἐδόκουν*: *δεκτός* manifesto mendosum est, in scriptura ΔΕΙCΤΟC latere mihi videtur ΑCΤΕΙΟC, quo non est aliud epitheton parasito nostro accommodatius: *οὐκέθ' ὁμοίως ἀςεῖος, sicut antea urbanus*. — *ἀπεκέκλειντο*: vitiosa haec forma est, quamquam saepe occurrit in codd. *Attici κλῇσαι* dicebant et *κέκλῃμαι*, sequiores *κλεῖσαι* et *κέκλεισμαι*.

Epist. 71. *ἐν συμποσίοις*: lege *ἐν τοῖς συμποσίοις*. § 3. *τῷ χορῷ συντελεῖν*: nove dictum pro *συναγωνίζεσθαι* — *κλώζειν*: scrib. *κλῴζειν*.

Digitized by Google

Epist. 72. τὸν περὶ ψυχῆς ἀγῶνα ὑπέμειναν: veteres ἔδραμον. § 2. κυσοδόχη: antiqua forma est κυσοδόκη, qua sola veteres utebantur. Sequiores hoc vitium passim impune antiquis affricuerunt. ξενοδοχίας legitur apud THEOPHRASTUM *Charactt.* XXIII. XENOPHONTEM *Oeconom.* IX. 10. ξενοδοχεῖν in EURIPIDIS *Alceslidé* vs. 552. similia alibi. Non sunt tamen haec minus vitiosa quam foret δωροδόχος, ὀδοιδόχος, ξυροδόχη, ἰςοδόχη, alia. — εἰς τὴν ὑςεραίαν: male pro τῇ ὑςεραίᾳ. pro ἦγε restitue ἤγαγε. § 4. πρὸς τὴν ἐκφοράν: melius τὰ πρὸς τὴν ἐκφοράν. § 5. ψυχαγωγηθείς: apud veteres est *animo oblectatus*, numquam *ad inferos deductus*.

Epist. 74. § 2. γέλωτος δὲ ὑπόθεσις τοῖς χειρίςοις τἀμά: *Athenienses* pro γέλωτος ὑπόθεσις dicebant γέλως, ut SOPHOCLES *Oed. Colon.* 903.

ὡς μὴ παρέλθωσ' αἱ κόραι, γέλως δ' ἐγὼ
ξένῳ γένωμαι τῷδε.

et DEMOSTHENES notissimo loco p. 47, 6 γέλως ἔσθ' ὡς χρώμεθα τοῖς πράγμασιν. Recte etiam LUCIANUS in Epigr. I.

ἀλλ' ὦ σὺ θαυμάζεις τοῦθ' ἑτέροισι γέλως.

praeterea ὑπόθεσις pro *argumentum* et *materia* novicium est; denique ἡ non potuit omitti, neque ab ALCIPHRONE omissum esse puto.

Restant fragmenta quaedam et in his bona pars Epistolae paulo lascivioris, sed aliquanto venustius scriptae, quam sunt reliquae omnes. Et his aliquid otii impertiar.

In fragm. 3. μέση γὰρ ἕςηκα ἀπὸ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἔρωτος: ita demum bene dictum erit, si ἀπό expunges.

Fragm. 4. ἐοικότας: ἐοίκασιν, ἐοικέναι, ἐοικώς sequiorum sunt, Veteres *Attici* semper εἴξασιν, εἰκέναι, εἰκώς dicebant, unde εἰκός haesit apud omnes, in caeteris peccabatur. Legitur nunc quidem in *Vespis* 1142.

ἐοικέναι μάλιςα Μορύχου σάγματι.

ut olim in *Nubibus* 185.

τῷ σοι δοκοῦσιν ἐοικέναι;

sed quemadmodum hic εἰκέναι dudum repositum est, sic illic προσεικέναι repone, comparato loco in *Ecclesiaz.* vs. 1161. § 3. καὶ βαρύ τι δοκεῖν προσπνέειν: veteres προσπνεῖν, tum ἐδόκει requiritur.

. Fragm. 5. § 2. *πάντες αὐτὴν λαλοῦσιν*: putide pro *ὑμνοῦσιν*, ut mox *τοῖς λαλεῖν μὴ δυναμένοις*. in eo verbo prorsus obsoleta est vis antiqua, quae optime apparet in EUPOLIDIS versiculo:

λαλεῖν ἄριστος, ἀδυνατώτατος λέγειν.

§ 4. *ὅλης σελήνης*: antiqui *πλήρους*.

Fragm. 6. *οὐκ οἶδα πόθεν*: scrib. *οἶδ' ὁπόθεν*. — *ποῦ ἀθρόαι*: imo vero *ποῖ*, ut saepe apud PLATONEM, *ποῖ καὶ πόθεν*; aut apud alios *ποῖ δὴ σύ*; et similia. — *τίνος ἄπιτε ἐκπιεῖν ἀγρόν*: duo sunt in uno vocabulo vitia, alterum scribarum, Rhetoris alterum. *ἐκπιεῖν* in *καταπιεῖν* corrigendum est, quo verbo nihil est in ea re tritius, sed *καταπιόμεναι* dictum oportuit. § 6. *πρός γε τῶν Νυμφῶν καὶ τοῦ Πανός*: ineptum est *γε*, quod in *τε* refingendum. § 7. *κατακλιθῆναι*: sequior forma librariis imputanda, ALCIPHRONEM dedisse *κατακλινῆναι* demonstrat praecedens § 6 *κατακλινῶμεν*, qua forma et alibi recte utitur. — *ταπητίων*: usitatius *ταπήτων*. tum coniungenda sunt: Νὴ Δί', ἀλλ' ἔχει τι πλέον. quod vulgatur *τοι τι* dittographia est. Cives Attici *ἔχει γέ τι* dixissent. § 8. *ὡραΐζον*: veteres *τρισυλλάβως* solent *ὥρᾳζον* et *ὡρᾴζομαι* ut *ματᾴζω*, *τερᾴζω*, alia, de quibus PIERSON. ad MOERID. p. 70. EUPOLIDIS anapaesti leguntur in BEKKERI *Anecd.* I. p. 43, 15.

ὡραϊζομένη καὶ θρυπτομένη

necessarium est, ut vides, *ὡρᾳζομένη*. § 9. *ἀηδόνες ἐψιθύριζον*: infeliciter hoc verbum de lusciniarum cantu posuit. § 11. *ἀλλ' ἐπαλλήλοις*: coniunctim scribe *ἀλλεπαλλήλοις*. § 12. *οἶδας* nemo veterum dixit sed *οἶσθα*. § 15. *οἱ ἄνθρωποι*: nusquam infelicius quam hoc loco *οἱ ἄνδρες* desiderantur. § 16. *ἐμφαγεῖν*: dixit rhetor ad similitudinem verbi *ἐντραγεῖν*, quo ipso multo melius fuisset usus. — *βοτρύες*: olim semper *βότρυς*. — *λαγωδίων νῶτα*: imo *λαγῳδίων*: paulo usitatius est *λαγίδιον*. § 18. *μέχρι — θέλειν*: *Graece* non potest aliter dici quam *μέχρι τοῦ θέλειν*. Unum superest in ultimis: *εἰ μὲν οὕτως ἔσχηκας μαλακῶς — εἰ δέ κτέ.* apertum est *ὄντως* olim scriptum fuisse. Video hoc MEINEKIUM praecepisse, qui permultas incertas et *παρακεκινδυνευμένας* correctiones recepit, complusculas certas et manifestas in annotatione delitescere maluit, de qua re alias dicam. In extremis quoque apparet quam parum Rhetor antiquorum sanitatem orationis assequi et imitari potuerit. Per-

Digitized by Google

fectum ἔσχηκας perperam ponitur in ea re, quam quis plane praeteriisse putet, ut nihil supersit. Debebat ἔσχες: peccavit cum plurimis, sed peccavit, et sic ALCIPHRONEM depono de manibus.

CAPUT VI.

Venio nunc ad LUCIANUM, qui ad hunc diem scatet vitiis erroribusque. Multa deliquit ipse, non satis perspecta in omnibus consuetudine loquendi Antiquorum, ad quos se tamen quam poterat diligentissime in scribendo componebat, aut non ubique commode recordatus quem usum, quam proprietatem orationis antiquae et probae et incorruptae apud illos recte dudum animadvertisset seduloque magna cura et impenso studio notasset. Passim in LUCIANI scriptis apparet, quantum curae huic rei impertiatur, ut ne soloeca, ne barbara, ne plebeia dictione utatur, quanto labore optimos auctores imitari et referre satagat: apparet ad quorum exemplum orationem suam exigat et nihil ei rectum et sincerum videri, quod non idonei scriptoris fide nitatur; apparet simul quam negligenter et inepte plerique omnes *tum* loquerentur, quam incredibilis socordia, quam *foeda inscitia* sermonis fuerit vel in doctissimis, ut quidem videbantur, dicendi Magistris et Rhetoribus et Grammaticis. Horum alii summa impudentia vitiosissimam aequalium dictionem pauculis vocabulis antiquis distinguebant et comebant, caeterum volutabantur in iisdem, quibus vulgus, sordibus, ne abiectissimis quidem abstinentes, quibus si quando ab elegantioribus arguerentur, poëtam vel scriptorem aliquem veterem testem et vindicem mentiebantur. Alii alio genere insaniae ineptiebant: imitabantur HERODOTUM vel THUCYDIDEM in hunc modum, ut ex eorum libris lacinias et veluti centones admixtis vocabulis de trivio sumtis consuerent: alii quidquid olim esset obsoletum et intermortuum ex Antiquis corradebant, addebant monstra verborum a se stolide ficta, eaque ut tesserulas in pavimento componebant. Non deerant his omnibus auditores, ita uti fit, et admiratores aliquanto etiam stolidiores, qui stupebant ad ea quae non caperent, et ne viderentur non intelligere malebant plaudere. Castigat istorum ineptias LUCIANUS et inscitiam ar-

Digitized by Google

guit et exagitat impudentiam, saepe urbane et iocose sed mordacioribus iocis, saepius indignabundus et iratus, ut contemtus appareat et odium. Idem, ut oportet vitiorum osorem et insectatorem, summa ope nititur, ne quid eiusdemmodi ipse committat; imbibit, quantum potuit, veterum nitidam et tersam dictionem, cogitandi serenitatem, loquendi sanitatem. Quod aliis suadet et commendat, ipse primus intento studio peregit: quam viam longam et arduam ad veram dicendi scribendique laudem contendit solam ducere, eam ipse indefesso labore emensus est, neque aerumnas pertaesus neque imperitorum voculis deterritus, neque stultae multitudinis iudicio quidquam tribuens, sed suo fretus veterum lectione subacto. Multa sunt apud eum de eo argumento egregie dicta et praecepta, ex quibus unum adscribam. Docet LEXIPHANEM (34, 22) quemadmodum bene scribendi facultatem sibi comparet: *ἀρξάμενος*, inquit, *ἀπὸ τῶν ἀρίςων ποιητῶν καὶ ὑπὸ διδασκάλοις αὐτοὺς ἀναγνοὺς μέτιθι ἐπὶ τοὺς ῥήτορας καὶ τῇ ἐκείνων Φωνῇ συντραΦεὶς ἐπὶ τὰ Θουκυδίδου καὶ Πλάτωνος ἐν καιρῷ μέτιθι, πολλὰ καὶ τῇ καλῇ κωμῳδίᾳ καὶ τῇ σεμνῇ τραγῳδίᾳ ἐγγεγυμνασμένος· παρὰ γὰρ τούτων ἅπαντα τὰ κάλλιςα ἀπανθισάμενος ἔσει τις ἐν λόγοις.* Quis autem hoc melius et diligentius fecit quam LUCIANUS ipse, qui nullam aliam laudem acrius expetit quam ut illos feliciter videatur referre? Quam sit idem diligens et anxius orationis sanae et propriae exactor observatorque, quam lubenter in huiusmodi argumento versetur, ut usum loquendi acute definiat et proba a vitiosis sine ineptiis distinguat, vel unus libellus abunde demonstrare possit, qui *ψευδοσοΦιςὴς ἢ σολοικιςής* inscribitur. Quod in eius libri fine scripsit, postquam exemplis compluscula aperuerat ex usu veterum certa discrimina verborum, quibus aequales omnes promiscue abutebantur, viam mihi optime muniet ad id quod demonstrare paro: *ταῦτα*, inquit (76, 10), *ἴσως μὲν ὑποσυγκέχυται, ἴσως δὲ καὶ ἀκριβοῦται παρά τισι, βέλτιον δὲ τὸ ἀκριβοῦν ἑκάςῳ.* Hoc ipsum in ipso LUCIANO luculenter cernitur. Si quid de genere hoc notatum et observatum haberet, non in naturam vertebat sed identidem imprudens ad aequalium negligentiam delabi solebat. Apud sequiores *ianua patet* dicitur *ἀνέῳγεν ἡ θύρα*, apud veteres, si quando *ἀνέῳγεν* occurrit, imperfectum est signifi-

Digitized by Google

cans *aperiebat*. PHERECRATES apud BEKK. *Anecd.* I. p. 399.

οὐδεὶς γὰρ ἐδέχετ' οὐδ' ἀνέῳγέ μοι θύραν.

Qui ab Oratoribus *Atticis* et Comicis et PLATONE *Graece* discit facile hoc animadvertet, docti *Grammatici* notaverunt. LUCIANUS ipse in ψευδοσοφιστῇ § 8. ita ludificatur magistellum, qui se quemvis soloecismum statim deprehendere iactabat: ἡ γὰρ θύρα σχεδὸν ἀνέῳγέ σοι. — εἰπὲ μόνον. — ἀλλ' εἶπον. — οὐδέν γε ὥς' ἐμὲ μαθεῖν. — οὐ γὰρ ἔμαθες τὸ ἀνέῳγεν; — οὐκ ἔμαθον. At idem huius rei immemor imprudens in scribendo aequales sequitur 10, 4, 1. τοῦ σκαφιδίου τὰ ἀνεῳγότα. 49, 29. ἀνεῳγόσι τοῖς σώμασιν et 66. 4 ἥν πως ἀνεῳγυῖαν ἔτι τὴν παλαίςραν καταλάβωμεν, et bis illud ipsum ἀνέῳγεν ἡ θύρα. 45. 30 et 32. Eodem modo saepe meliora non nesciens sequitur deteriora, plerisque omnibus eadem peccantibus.

Nihil propemodum eorum, quae in ALCIPHRONE reprehendimus, non est idem a LUCIANO commissum, qui nonnumquam in iisdem incorruptum usum antiquae linguae retinet, subinde ad vitiosam aequalium consuetudinem deflectit. Verbum γαμεῖν habet apud veteres has formas: γαμῶ, γαμῶ, ἔγημα, γεγάμηκα et γαμοῦμαι, *nubo*, γαμοῦμαι, ἐγημάμην, γεγάμημαι: apud sequiores γαμῶ, γαμήσω, ἐγάμησα, γεγάμηκα et γαμοῦμαι, γαμηθήσομαι vel γαμήσομαι, ἐγαμήθην, γεγάμημαι. Numquam veteres γαμήσω aut ἐγάμησα aut ἐγαμήθην aut γαμηθήσομαι aut γαμήσομαι dixerunt. Atticistae et LUCIANUS interdum antiquos, saepissime aequales sequuntur errantes. Saepe γαμήσω occurrit, semel γαμῶ *uxorem ducam*, in *Timone* (5. 52) ἀλλὰ γαμῶ, ἣν δίδῳ θεὸς, ἐς νέωτα καὶ παιδοποιήσομαι, librarii non sunt suspicati futurum esse et sic evasit, at vide quid continuo sequatur: Οὐκ οἶδα εἰ γαμήσεις ἔτι, ὦ οὗτος, τηλικαύτην παρ' ἐμοῦ πληγὴν λαμβάνων (corrige λαβών). Qui modo γαμῶ dixerat, γαμεῖς, opinor, subiunxerat, ut solent οἱ εἰρωνευόμενοι alicui sua ipsius verba occinere. Peccaverint librarii etiam aliis locis aliquid, tamen saepius in ipso scriptore culpa haerebit. Recte legitur ἔγημα 8, 16, 1. et γῆμον in versu hexametro ALEXANDRI impostoris 32, 35. contra passim γαμήσω et ἐγάμησα apparent, ut γαμήσειας 8, 5., 4. 51, 6. γαμήσας 50, 13. γαμήσεις 51, 8. γαμήσειν 51, 9. 67, 7, 2. γαμήσει 61, 22. et alibi saepe. Recte monet POLLUX III. 45.

Digitized by Google

γῆμαι ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς λέγεται, *γήμασθαι* δὲ ἐπὶ τῆς γυναικὸς, οὐ *γαμηθῆναι*, sed peccant scriptores. Apud PLUTARCHUM legitur *γαμηθῆναι* in *Theseo* 20, *Cicer.* 29, *γαμησομένην*, *Artax.* 26, *γαμηθείσης Anton.* 2, *γαμηθεῖσαν Caes.* 5, similia alibi. In eadem re alius est LUCIANI et Graeculorum error: verbum priscum et olim intermortuum revixit *ὀπυίω* sive *ὀπύω*, quod apud HOMERUM significat *γεγάμηκα*, idem in SOLONIS legibus exstabat, quod et aliunde notum et imprimis ex HESYCHIO v. Βεινεῖν (antique pro *βινεῖν*): *παρὰ Σόλωνι τὸ βίᾳ συγγίνεσθαι* (sic leg.), *τὸ δὲ κατὰ νόμον ὀπύειν*; hinc sequiores arripuerunt fere lascivo sensu, quo et LUCIANUS subinde abutitur, ut 17, 41. Τηρεὺς δύ' ἀδελφὰς ἅμα ὀπυίων: emenda locum 35, 12. *οἱ δὲ ἔτι γελοιότερον ἠξίουν μεταςειλαμένους τινὰς τῶν ἐξ οἰκήματος γυναικῶν κελεύειν αὐτὸν* [*συνεῖναι καὶ*] *ὀπυίειν*, satius erit *τινὰ* reponere pro *τινάς* et *συνεῖναι καί* expungere. Eodem sensu lascivo et spurco Graeculorum seri nepotes, qui nunc *Graeciam* incolunt, *γάμος* et *γαμεῖν* dicuntur dicere. Caeterum quemadmodum futurum *γαμῶ* propemodum interiit, sic rarae quaedam longo intervallo apud LUCIANUM emergunt reliquiae formarum similium, quae olim apud omnes ante ALEXANDRI mortem solae vigebant. Futurum est 14, 27 fin. *ὑμᾶς ἐς αὔριον παρακαλοῦμεν*, si quid scribis suboluisset nunc *παρακαλέσομεν* legeretur, ut *καλέσειν* 32, 19. *προσκαλέσομαι* 47, 9. *τελέσειν* 67, 11, 2. *ὑποτελέσειν* 41, 55. *ἀποτελέσειν* 30, 11. *ἐλάσειν* 66, 33. *παρελάσειν* 42, 22. *διασκεδάσομεν* 67, 9, 5. *ἀπολέσων* 42, 33. alibi. Bis in eodem verbo peccatum est 42, 31. *κἀγὼ οὐδέν τι τοῦ παρακαλέσαντος εἰς τοῦτο δεόμενος*, ubi certa lex sermonis iubet futurum ponere; *τοῦ παρακαλοῦντος* genuinum esse arbitror, quod primum in *παρακαλέσοντος* abierit, deinde in aoristum. In multis horum anceps et ambigua res est statuere utrum scriptor ipse an scribae et scioli arguendi sint: in nonnullis numquam id satis certo indicio poterit definiri; hoc utique in LUCIANO, ut in ALCIPHRONE, ut postea in aliis, satis habebo vicisse, non omnia imputanda esse utcumque foeda et turpia vitia hominum temporumque iniuriis, sed bonam partem vitiorum natum esse negligentia eorum ipsorum, qui sermonem veterem, quem ad amussim satagebant referre, non satis ipsi tenebant, ut non saepius ridicule et turpiter hallucinarentur.

Digitized by Google

Unum vidi philologum, antiquae linguae *Graecae* insignem in modum peritum, qui LUCIANUM ipsum ausus sit summo iure corripere: ELMSLEIUS est, qui ad *Acharn.* 1167 scribit: »*quod dixit Lucianus Timone* p. 161, *κατέαγα τοῦ κρανίου non magis Atticum est quam ἵπτατο, ἀπαντώμενος, καθεσθεὶς et reliqua portenta, quae Lexiphani suo exprobrat.*" Decepit LUCIANUM fallax analogiae species, et quia κατεαγέναι τῆς κεφαλῆς apud Oratores et Comicos et PLATONEM lectitarat, opinatus est τοῦ κρανίου item bene et venuste dici posse. Equidem eiusdemmodi errores in LUCIANI scriptis permultos mihi deprehendisse videor, quorum partem nunc expromam, libereque quod sentio aperiam, nihil morans semidoctorum obstrepentium voculas, qui hanc rationem nescio quomodo periculosam litteris esse clamitant. Nihil cuiquam ea res apportabit mali, nisi iis fortasse, qui non satis docti et ab iudicio infirmiores de illis rebus iudicant, quas non penitus habent cognitas et perspectas. Permulti anni sunt, ex quo LUCIANUM diligenter et lubenter lego atque relego, eumque cum scriptoribus *Atticis*, ad quorum imitationem se totum composuit, sedulo comparavi et comparo. Nihil in eo reprehendam, quod mihi obiter inter legendum subnatum sit, sed ea, quae mihi dudum animadversa diuturnus legendi et meditandi usus plane confirmavit. Si quis mecum forte contendet, eum mihi velim adversarium dari, qui et bene *Graece* sciat et in LUCIANO sit versatissimus, namque ita demum ἀγαθὴ ἔρις ἥδε βροτοῖσιν et quod verum est consensu agnoscetur. BEKKERUS autem in LUCIANO vix fecit operae pretium: quod scripta Lucianea aliter disposuit nihil est, quod spuria seposuit tacitus, non est magnum: correctiunculas compluscu*las*, et pauculas emendationes in ordinem recepit suas, plures aliorum, in qua re nescio quo iudicii errore multas optimas et certas emendationes sprevisse videtur, nisi forte repertas esse ignoravit. Quod autem subinde in LUCIANI verbis et codicum scripturis novavit aliquid, quis est per multos annos in *Graecorum* scriptorum oratione emendanda versatus, qui non in quolibet scriptore ad primam statim lectionem tralaticia quaedam menda et vitia nullo negotio tollat et locos multos aegros et male habitos perite restituat, quae saepe alibi sanarit iisdem remediis ad salutem revocans et alia quaedam vitiosa et

Digitized by Google

distorta refingens ad naturae normam et *Graecorum* usum? BEKKERUS autem raptim LUCIANO semel iterumque perlecto et, si quid sibi inter legendum subitae correctionis in mentem venisset, annotato, novum librum properavit edere, namque eo morbo laborat, quem malo dicere verbis maximam partem Epicharmeis:

οὐ φιλόλογος τύγ' ἐσσὶ, ἔχεις νόσον, χαίρεις ἐκδιδούς.

ex qua re bonae litterae et ars critica non multum capiunt emolumenti. Sic enim monstra et portenta scripturarum et lectionum in LUCIANO inveterant, quae diligentior et intentior editionis cura deprehendisset et procurasset. Dabo primum exempla quaedam, ne immerito LUCIANUS plectatur, ubi deliquerunt alii, deinde ipsius errores quosdam et vitia indicabo. Legitur 51, 8. *ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀφικόμενος εὖ οἶδ' ὅτι ἀπορήσεις καὶ ἤδη ἀπορεῖς, ὁποτέραν τραπητέον.* Neminem advertit extrema barbaries in *τραπητέον.* Corrige: *ὁποτέραν τράπῃ.* Foedius etiam 5, 47. retinuit BEKKERUS *φόνου τάχα προσκεκλήσῃ με.* Quod LUCIANUS scripsit *προσκεκλήσομαι* non caret errore: significat enim *ἔσομαι προσκεκλημένος* et non hoc TIMON cogitat sed *προσκληθήσομαι.* Saepe in hunc errorem incidunt sequiores, numquam veteres. Notavimus in ALCIPHRONE, in LUCIANO saepe deprehendi ut 47, 14. *αὗται δὲ ἐς ὕστερον δεδικάσονται,* ubi *ἐκδικασθήσονται* dictum oportuit. Non minus foedum est 52, 29. *καί μοι δοκεῖτε εἰς καλὸν διατεθήσεσθαι τὴν διατριβήν* pro *διαθήσεσθαι.* Librarii peccarunt in *Timone* § 53. *διώρυκται* pro *διορώρυκται*, 15, 48. *ὀσφρᾶται* pro *ὀσφραίνεται.* In 37, 35. editur *ἀγνώμων ἂν εἴην ὀκνῶν ὑπὸ ἰχθύων καταδασθῆναι τοσούτους αὐτὸς ἰχθῦς καταφαγών*, pro *καταδασθῆναι*, quod ne *Graecum* quidem est, emenda *κατεδεσθῆναι.* Scribitur 58, 14. *ἀνοιγείσης* barbare pro *ἀνοιχθείσης* et barbare 70, 11. *εὐωχήσωνται* ubi repone: *ὅπως θύσουσι καὶ εὐωχήσονται.* Non melioris notae ibidem legitur verbum ab ipso BEKKERO fictum *μονοχιτωνῶν*: debuerat *μονοχίτων ὢν* dare. Soloecum est 60, 16. *φέρε ἀπολογήσομαι* pro *ἀπολογήσωμαι* et 65, 7. *προκατεδεῖται* pro *προκατέδεται* et 67, 7, 3. *καταλείψασαν* pro *καταλιποῦσαν*, ibidem male *προσίῃ* legitur pro *προσίεσαι* et *ἀπεμύκτισας* pro *ἀπεμυκτήρισας.* Turpiter editur 67, 15, 2. *πρυτανεῦσι* pro *πρυτάνεσι.* Suspecta mihi admodum forma est, quae occurrit

Digitized by Google

24, 2. *Φασὶ πυρεταίνοντάς τινας ἤδη πεπαῦσθαι ἀπ' αὐτοῦ* pro *πυρέττοντας*: certa labes est et Editori pudenda in *ἀπ' αὐτοῦ* pro *ὑπ' αὐτοῦ*. ne hoc quidem LUCIANO est imputandum quod praecedit *ἔπαυσε μηκέτι λοιμώττειν αὐτούς*. si *ἔπαυσε* dedisset *λοιμώττοντας* addidisset, dedit *ἐποίησε*. Corrigendum erat 8, 22, 1. *παιδοποιεῖς* in *παιδοποιεῖ*., nam constanter *παιδοποιεῖσθαι* dicebant. Male BEKKERUS servavit 26, 29. et 46, 23. *ἐπὶ ξενίᾳ ἐκάλουν* et *ἐπὶ ξενίᾳ σε καλοῦμεν*, quae scriptura, quamquam sexcenties in codicibus recurrit, manifesto absurda est. Qui civem ad coenam vocat dicitur *ἐπὶ δεῖπνον καλεῖν*, qui *hospitem καλεῖν ἐπὶ ξένια*, eaque res *τὸ δεῖπνον* appellatur et *τὰ ξένια*; saepe *ξενίων* et *ξενίοις* legitur: nihil horum movit librarios, qui fere ubique *ἐπὶ ξενίᾳ* dare solent: scribarum auctoritas doctos trahit, quod contra oportebat. Soloecum est 1, 2. *ἑρμογλυφεύς*, quae forma aeque vitiosa est ac si quis *ζωγραφεύς* vel *κοροπλαθεύς* voluisset dicere. *Graecum* est *ἑρμογλύφος*, quod in eodem libro paulo ante recte legitur. Pro *ἔνορχιν*. 8, 4, 1. et alibi reponendum fuerat *ἐνόρχην*. In *Lexiphane* 34, 11. *θεοεχθρίᾳ σχεθείς* plane barbarum est, a *θεοῖς ἐχθρός* derivabant *θεοισεχθρία*, quod apud ARISTOPHANEM et DEMOSTHENEM vix evasit. Exstincta est a Graeculis forma vetus 46, 24. ubi quaerit ex ICAROMENIPPO IUPITER an sibi *Athenienses τὸ Ὀλύμπιον ἐπιτελέσαι διανοοῦνται*: quantum periculi a Graeculis impendeat formis, in quibus *ιει* concurrant, ostendet hic locus in *Lexico* PHOTII v. *Ὀλύμπια: τὰ ἐν Πίσῃ Ὀλύμπια καὶ τὸ ἱερὸν Ὀλύμπιον πενταουλλάβως ὡς Ἀσκληπιεῖον*: qui ne hic quidem *Ὀλυμπίειον* dederunt, quid alibi fecisse censeas? Nihil est quod ab illis non exspectaveris. Scribae, qui scholion ad *Odyss. θ.* 186. de forma *Attica ᾗ* pro *ἦν* describebant, in omnibus exemplis, quibus haec doctrina confirmatur, pro *ᾗ* omnes *ἦν* dederunt. In BEKKERI *Anecd.* I. p. 449, 31. *ἀρχιερέων: οὐκ ἀρχιερέα, Πλάτων ἐνδεκάτῳ Νόμων, ὀξεῖαν μέσην συλλαβήν*: neque librario neque BEKKERO in mentem venit *ἀρχιέρεων* scribere. Elegans vocabulum *Atticum* intercidit 3, 12. *πρὸς τὸ καθαρὸν τῆς διαίτης μεθιστᾶσι*: nihil significat *τὸ καθαρόν*, restitue *τὸ καθάρειον*, quod inter lautitiam et sordes medium genus est, frequens apud *Athenienses*, qui elegantiores quam ditiores MENANDRO suggesserunt, quod in proverbium abiit:

Digitized by Google

ἐς τὰ καθάρεια λιμὸς εἰσοικίζεται.

BEKKERUS nondum perspexit *καθάρειος Graecum* esse, non *καθάριος*, quod retinuit 8, 6, 4. Quamquam *τὰ χρυσᾶ ἔπη* sunt sequioris aetatis, tamen ab hac labe immunia sunt recteque legitur vs. 35:

Εἰθίζου δὲ δίαιταν ἔχειν καθάρειον, ἄθρυπτον.

in seq. § 13. *ὁ δὲ ἀκούων ἃ ἦν μεταξὺ ἐπαιδεύετο*, expunge *ἃ ἦν*. In *Timone* 5, 38. *ἐχρῆν μὲν ἴσως καὶ μακρὰ εἰπεῖν οὕτω πολλὰ ὑπὸ σοῦ κατηγορηθέντα*, vitium alunt haec verba, quod ita deprehendes si memineris *κατηγοροῦμαι* vel *κατηγόρημαι* vel *κατηγορήθην ἐγώ* dici non posse, sed *κατηγόρηται ἐμοῦ*: itaque *οἱ κατηγορούμενοι* apud eos tantum apparent, qui antiqui sermonis turpiter ignari sunt pro *οἱ Φεύγοντες*, ut in oratione, quae ANDOCIDEM auctorem mentitur *de Mysteriis* § 6. verba *ὥςε ὑμᾶς πολὺ ἂν ἥδιον δίκην λαβεῖν παρὰ τῶν κατηγόρων ἢ παρὰ τῶν κατηγορουμένων* vel sola fraudem retegant. Dicebant *τὰ κατηγορημένα* et *τὰ κατηγορηθέντα*, idque ipsum LUCIANUS dixerat sed *πρός* intercidit, ut sexcenties, ob siglam librariis sequioribus non intellectam: restitue *πρὸς οὕτω πολλά*: similiter in vicinia § 27. *ἀμβλυώττοντες τὰ τηλικαῦτα Graecum* erit, si *πρὸς τὰ τηλικαῦτα* repones, ut 12. 1. *ἀμβλυώττω πρὸς τὸ Φῶς*. Sed leviora haec sunt et in aliud tempus seponenda: turpissimum mendum est ab ipsis Editoribus invectum in libro: *Quomodo sit Historia conscribenda* 25 § 49. ubi historico haec praecepta ponuntur: *μὴ πρὸς ἓν μέρος ὁράτω, — ἀλλ' ἐς τοὺς ςρατηγοὺς μὲν τὰ πρῶτα καὶ εἴ τι παρεκελεύσαντο κἀκεῖνο ἀκηκούσθω*: quis umquam foediorem vidit barbariem quam in *ἀκηκούσθω*?, *ἤκουσμαι* et *ἠκούσθην Graeca* sunt et saepe leguntur. Gratum PLUTARCHO feceris, si ei in vita *Marcelli* cap. V. *ἐπεὶ τρισμὸς ἠκολούθει μυός*, reddideris *ἠκούσθη*, *auditus est* soricis occentus, non *sequebatur*. Nihil est facilius quam LUCIANI manum restituere. In codicibus est *ἀκηκόστω*, *ἀκήκοστο*, *ἀκηκούστο*, *ἀκηκούστω*, *ἠκήκουστο*, corrector temerarius tandem dedit in duobus libris *ἀκηκούσθω*, idque imperite probavit FRITZSCHIUS, quem caeteri incauti sequuntur. In *ἀκηκόστω*, quae prima est mali labes, male latet vera scriptura *ἀκηκοέτω*, quales formae LUCIANO sunt in deliciis, ut in eadem § *ἐοικέτω*. ibid. § 45. *βεβηκέτω*. 51, 23. *κεχηνέτω*. 70, 17. *ὀξὺ δεδορκέτω*. Hae for-

mae omnes neque antiquae sunt neque probae: apud veteres paucae quaedam sunt formae a perfectis derivatae, omnes in -θι exeuntes ἕϛαθι, τέθναθι, βέβαθι, τέτλαθι, κέκραχθι, δέδιθι, ἴσθι, πέπισθι (non πέπεισθι. AESCHYL. *Eumenid.* 598 sq.:

πέποιθ', ἀρωγὰς δ' ἐκ τάφου πέμπει πατήρ.
νεκροῖσί νυν πέπισθι μητέρα κτανών.

vulgata scriptura nihilo est deterior quam εἶσθι pro ἴσθι) ἄνωχθι, in quibus omnibus reliquae personae in penultima extra syncopen retinent vocalem α ex ipsa natura *Graeci* sermonis. Κεχηνέτω, δεδοικέτω, ἑϛηκέτω, βεβηκέτω, ἐοικέτω cet. tam prava sunt atque si quis pro λεξάτω aut ἀρήξατε vellet λεξέτω dicere aut ἀρήξετε. Apud Graeculos fictae sunt formae, quas pueri didicimus, τέτυφε, τετυφέτω κτέ. hinc labes *Atticos* infecit. In *Vespis* vs. 415:

ὦγαθοί, τὸ πρᾶγμ' ἀκούσατ', ἀλλὰ μὴ κεκράγετε,

nuperrime demum recepta est scriptura codicis *Ravennatis* κεκράγατε. In *Acharnensibus* vs. 133 vulgata scriptura erat:

ὑμεῖς δὲ πρεσβεύεσθε καὶ κεχήνατε,

quum ELMSLEIUS perperam κεχήνετε recepit idque usque ad BERGKIUM inveteravit. Nesciebat haec omnia LUCIANUS et cum aequalibus credo omnibus errabat dederatque ἀκηκοέτω, in qua forma gliscentem in codicibus labem et correctorum temeritatem est operae pretium cognoscere.

Quam vitiose editur 66, 32. οὐδεὶς γὰρ ὁ ἐναντιωθησόμενος ἡμῖν τὰ ὅπλα, quam prope abest vera lectio ἐναντία θησόμενος. In eodem loco pro ἐπιβάντες ἐπὶ τὰς τριήρεις verum est ἐμβάντες ἐς τὰς τριήρεις mox in τὰ πλοῖα διαρκῆ expunge articulum et in τὰς πόλεις ἀτειχίϛους λαβόντες supple ἀτειχίϛους οὔσας: in sequenti § ὕπαρχοι ἑκάϛῳ ἔθνει ἐπεισαχθέντες sensit BEKKERUS subesse vitium et ἐπιταχθέντες recepit, sed non ita *Graeci* loquuntur sed ἐπιϛαθέντες. Quod legitur 5, 56. σοῦ δὲ αὐτοῦ χάριν nemo dicebat sed σὴν δ' αὐτοῦ. In 8, 2, 2. retinent vitium, quod alibi perite sustulerunt, βοϛρύχους τῇ μίτρᾳ ἀνειλημμένος, et hic ἀνειλημένος erat revocandum. ibidem male legitur ὑποδέου χρυσίδας, repone ὑποδοῦ. Passim sine vitio scribitur ἀναδούμενος, διαδούμενος, ὑποδοῦνται. Simili modo 33, 18. pro περιδέοντες, rescribe περιδοῦντες, 42, 38. προσδοῦσι pro προσδέουσι. Recte scriptum est ἀνκδοῦντι et ὑποδοῦνται 52, 11

et 15. Eadem negligentia in verbo *λούειν* formis probis veterum substituit formas sequiores. Antiqui constanter breves vocales post diphthongum elidebant, ut nemo nescit. Dicebant *ἔλου*, *ἐλοῦμεν*, *λοῦμαι*, *λοῦσθαι*, *λούμενος*. Graeculi nihil horum retinuerunt: hinc *λούεσθαι*, *λουόμενος* et similia vel in *Atheniensium* scripta se insinuarunt. Quis ferat in LYSIA orat. I § 9. *ὁπότε λούεσθαι δέοι* pro *λοῦσθαι*? In XENOPHONTIS *Hellen.* VII. II. 22. bene DINDORFIUS edidit *κατελάμβανον τοὺς μὲν λουμένους* pro librorum scriptura *λουομένους*. LUCIANO passim hae formae sunt restituendae. Editur *λούεται* 52, 19. *λουόμεθα* 26, 34. *λούεσθαι* 70, 17. *λουομένη* 9, 13, 1. *ἔλουε* 11, 7. *λουόμενος* 37, 42. et 58, 23. *συλλουομένην* 67, 3, 2 alibi. Certum vestigium formae antiquae apparet 45, 9 ubi codices *λελοῦσθαι* exhibent, requiritur praesens *λοῦσθαι*. Si quis forte dubitet satisne recte tribuatur *Graecis* sequioribus, quod antiquioribus solis fuerit in usu, ei hunc scrupulum eximet locus apud LUCIANUM 34, 2. *χαίρω δὲ μετὰ κάματον ἀπολούμενος*, ut ATHENAEUM III. p. 97, *ἀπολούμενος*, *ἦν δ' ἐγώ*, *ἐπείγομαι* et pag. 98. *πρότερον γὰρ συντριβησόμεθον ἔπειθ' οὕτως ἀπολούμεθον*, nempe ridiculi *ὀνοματοθῆραι* *notam* et *vulgarem* formam male componentes ad istas ineptias delabebantur. Confusa consuetudo veterum et sequiorum iterum apparet in verbo *ῥιγῶ*: veteres *ῥιγῷ* dicebant et *ῥιγῶν* pro *ῥιγοῦν*, *ῥιγῶσα*, *ῥιγῶντες*, *ῥιγῴην*, Graeculi *ῥιγοῖ*, *ῥιγοῦν*, *ῥιγοῦσα*, *ῥιγοῦντες*, *ῥιγοίην*. Qui elegantius scribebant imitabantur *Atticos*, scribae et his et illis obtrudunt formas suas. Recte apud LUCIANUM 50, 11. perduravit *ἵνα μὴ ῥιγῷεν*, at in eodem libro § 16. *τὸ μὴ ῥιγοῦν* invectum est pro *ῥιγῶν*. Cf. PIERS. ad MOERID. p. 336 et 339.

Recurrunt in LUCIANO pleraque vitia, quae in ALCIPHRONE reprehendimus, ut digito monstrasse sufficiat. Nimium patienter omnes et BEKKERUS 10, 3, 2. tulerunt *ποῦ ἀπελήλυθε*; et sic saepius *ποῦ*, *που* et *ὅπου* leguntur ubi nemo dubitare possit revocare *ποῖ*, *ποι* et *ὅποι*. BEKKERUS tamen non nisi dubitanter 66, 12. in verbis *οὐκ οἶδ' ὅπου ὑμεῖς ἀπέςητε* suadet ut *ὅποι* scribamus. Nil mali suspicatur 1, 11. *κἄν που ἀποδημῇς* et in *παραβύσῃς που* 34, 24.

Plane eiusdemmodi error commissus est 25, 29. in verbis *ἐν αὐτῷ δὲ τῷ ἔργῳ, ἐπειδὰν ὁμοῦ ἴωσιν*, namque *ὁμοῦ*, *ὁμόσε* et

Digitized by Google

ὁμόθεν suam quodque certam sedem habent, ut ἐν ταυτῷ, ἐς ταυτόν et ἐκ ταυτοῦ, quae prorsus idem significant. Itaque ἰέναι et χωρεῖν ὁμόσε *Graecum* est, sed ὁμοῦ εἶναι et corrigendum ὁμοῦ ὦσιν. Subinde apparent composita, quale est λειποψυχοῦντα, 10, 14, 5. λειποταξίου 47, 13, λειπόνεως 16, 3. Nemo improbat 10, 12, 22. νεκροδοχεῖα, ἐμβρυοδόχον 34, 6. ψυχροδόχον 53, 7. ἐξενοδόχησε 38, 47. similia.

Ut apud ALCIPHRONEM, sic apud LUCIANUM aliquoties confusae sunt formae dualium et saepe ταῖν θεαῖν legitur, saepius ταῖν χεροῖν et similiter: turpiter 51, 6. δύο γάρ ἐστον (ὁδώ), αἳ πρὸς τὴν ῥητορικὴν ἄγετον, ubi ὣ pro αἳ emendandum. Peius etiam habitus est locus 15, 20. μὴ διαίρει τὼ τέχνα, μία γάρ ἐστον δύ' εἶναι δοκοῦσαι, in multis libris τώ evasit, in caeteris τὰ τέχνα est, in quo fraus tenetur, at δοκοῦντε interiit, quod prius in δοκούσα abiit, unde δοκοῦσαι natum. Tertium exemplum est 41, 23. ubi αὐταῖν occurrit pro αὐτοῖν.

Εὑρεῖν et εὑρέσθαι permixta sunt et alibi et 68, 16. ubi εὗρε τό in εὕρετο coeat. Quae diximus de formis in -μα penultimam apud veteres producentibus arguunt errorem in ἀρόματα 34, 2. ἐγὼ δὲ περιελθὼν τὰ ἀρόματα, quam deterrimam scripturam primus invexit IACOBITZIUS, quem BEKKERUS sequitur neque analogiam *Graecam* respiciens neque usum *Atticorum*, quem aperuit Grammaticus in ipsius *Anecd.* I. p. 450, 22. ἀρώματα: οὐ τὰ θυμιάματα ἀλλὰ τὰ ἐσπαρμένα. vid. ARIST. *Pac.* 1158, ubi in scholiis est τἀρόματα Graeculorum more, qui πόμα, δόμα, εὕρεμα, ἄνθεμα, ἔνδυμα media brevi dicebant omnes et in hunc modum corrumpebant exemplaria veterum, qui ἄροσις dicebant et ἀροτήρ sed ἄρωμα, ut πόσις, ποτόν, συμπότης sed πῶμα, quamquam nunc plerique omnes πόμα coacti sunt dicere. Ne LUCIANUM quidem et aequales in ea re deseruisse antiquorum auctoritatem docebit paronomasia 34, 20. in πῶμα et πτῶμα. Alius error in re eadem committitur 49, 1. in χρῖσμα, in quo vetus Graecitas et novicia miscentur, κέχριμαι media longa antiquum est, κέχρισμαι correpta vocali novicium, itaque χρῖμα veteres, χρίσμα dicebant sequiores et χρῖσμα nihil est. Caeterum in accentuum ratione LUCIANI editores nihil magnopere erraverunt quod sit operae pretium referre: saepiuscule peccarunt negligentia adversus ea, quae ipsi non

Digitized by Google

nesciebant, aut prosodiae non satis memores vel gnari. Unum tantum est in hoc genere vitium, quod LUCIANO proderit indicasse. 52, 10 ἤπια φάρμακα πάττοντες ἐθεράπευον τοὺς νοσοῦντας, οὐ λέοντας καὶ μυγαλᾶς περιάπτοντες, non illi *leones* aegrotantibus alligabant sed *leoninas pelles*, opinor: non λέοντας igitur sed λεοντᾶς. Eadem opera corrige 25, 10. τὴν Ὀμφάλην τὸν λέοντα τοῦ Ἡρακλέους περιβεβλημένην, credo τὴν λεοντῆν sanius esse.

BEKKERUS ut ἀρόματα et χρῖσμα a IACOBITZIO sumsit incautus, sic saepe verba et formas vitiosas et pessimas retinuit aut revocavit, olim doctiorum consensu damnatas et maximam partem a DINDORFIO abiectas. BEKKERUS revocavit 42, § 27. συναποδράσαντος pro συναποδράντος, γηρωκομεῖν pro γηροκομεῖν. 41, 22. Συρακούσιος pro Συρακόσιος. 20, 54. καταπτῶμαι pro κατάπτωμαι. 46, 13. διολισθαίνοντες pro διολισθάνοντες. 49, 1. θριπηδεςάτους, quo non vidi stolidius Graeculorum vitium pro θριπηδέςους. 34, 13. νειφέτω pro νιφέτω. 46, 26. quamquam nemo vivit, qui plures quam BEKKERUS *antiquos* codices versavit et saepius hunc errorem animadvertit, qui in antiquissimo quoque libro sexcenties recurrit. PHERECRATIS fragmentum est apud HARPOCRATIONEM v. καρκίνος, quod BEKKERUS ita constituit:

ὁπόταν σχολάζῃς, νεῖψον ἵνα τὰ λήϊα
συγκαρκινωθῇ.

codices in νῆψον consentiunt, VALESIUS aliud agens νίψον corrigebat, putans *irriga* sic dici posse. Lege νῖψον: nescio quis petit ab IOVE, *ut nivem velit immittere satis*. Saepe vitia librorum veterum emendaturis proderit meminisse hanc esse scribarum consuetudinem, ut in PLUTARCHI *Sylla* cap. VI. ὁ Βόκχος τῷ Σύλλᾳ χαριζόμενος ἀνέθηκεν εἰκόνας ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τροπαιοφόρους, vetus mendum in ANΘΘΗΚΘΝΘΙΚΟΝΑC latet. PLUTARCHUS scripsit ἀνέθηκε Νίκας, quod olim sic scribebant ΑΝΘΘΗΚΘΝΘΙΚΑC. Ne quis dubitare possit, dabo fideiussorem PLUTARCHUM ipsum in *Mario* cap. 32. Βόκχος ὁ Νομὰς ἔςησεν ἐν Καπιτωλίῳ Νίκας τροπαιοφόρους. In eiusdem vita *Lycurgi* c. 16. hinc nata est scriptura εἴλην pro ἴλην, eademque origo est vitiorum in nominibus propriis ὁ Πείσων, ὁ Δείδιος, ὁ Λεῖρις, alia permulta. In codicibus minus antiquis frequentior etiam est contrarius error, ut ει in ι abeat, in qua re nihil morantur

Digitized by Google

Editores certam analogiam auctoritate poëtarum munitam et Grammaticorum testimoniis confirmatam. Quia ad PLUTARCHUM devenimus huius rei exempla quaedam e *Vitis* a SINTENISIO editis adscribam. In *Theseo* c. 36. commemorat Ποσειδῶνα cognomine Ἀσφάλιον, in *Lycurgo* 12. ἄνδρια *Cretensium* pro ἀνδρεῖα. 21. καθαριότητος pro καθαρειότητος. 28. κρυπτία pro κρυπτεία. in *Cimone* 4. ἐν τῇ Πλησιανακτίῳ ϛοᾷ pro Πεισιανακτείῳ. in *Pompeio* 31. Σπαρτακίοις pro Σπαρτακείοις. 32. Ὑψικρατία pro Ὑψικράτεια, in *Lysandro* 18. τὰ Λυσάνδρια pro Λυσάνδρεια, in *Arato* 53. τὸ Ἀράτιον turpe vitium pro Ἀράτειον, qua analogia nihil est constantius et pluribus exemplis stabilitum, ut τὰ Κιμώνεια (μνήματα), τὸ Θησεῖον, Αἰγεῖον, Αἰάντειον, Μαυσώλειον, Τιμολεόντειον (PLUT. in *Timol.* 39). Ridicule peccarunt librarii in BEKKERI *Anecd.* I. p. 360, 10. *Αἰαί: ἀκόντιον Ἀθήνησι. καὶ τοῦ* Αἰακοῦ *τέμενος* pro *Αἰακεῖον: τὸ Ἀθήνησι τοῦ Αἰακοῦ τέμενος.* SINTENISIUS, qui haec omnia bene scripta esse credidit, sedulo formam ΝЄΙΦΩ recepit in *Bruto* 25. *Mario* 23. *Lucullo* 11, 24, 32. Multo antiquior est hic ipse error in veteri verbo Ionico et *Attico* ΙΛΛΩ et compositis ἐξίλλω, ἀνίλλω, ὑπίλλω, κατίλλω, ἐνίλλω, in quibus quum ῑ sit natura productum nata est et passim inveteravit scriptura ЄΙΛΛΩ, quod eiusdemmodi est atque ΤЄΙΜΗ vel ΝЄΙΚΗ vel ΠΟΛЄΙΤΑΙ et millena de genere hoc in nummis, inscriptionibus, codicibus paullo vetustioribus, ut ὑπ' ἐκείνου apud DIONEM CHRYS. p. 446 pro ὑπεκίνουν. Pro ἴλλειν *Attici* minus veteres εἰλεῖν coeperunt dicere: hinc ἴλλω, εἴλλω et εἰλῶ perpetuo de loco pugnant in simplici et compositis. Ea lis non difficulter ita componi potest, ut ἴλλω cum compositis addicatur antiquioribus, sequiores εἰλῶ et composita sibi habeant, denique vitiosae merces εἴλλω, εἴλω, ἴλω, ἵλω, ἵλλω abiiciantur. Legat mihi quis ad haec quae HEMSTERHUSIUS RUHNKENIO suppeditavit ad TIMAEUM v. γῆν ἰλλομένην p. 71, et RUHNKENIUS ipse collegit ad v. ἀνείλλεται p. 34, et εἰλομένων p. 94, et satis superque habebit unde hanc rationem confirmet. Videbis scripturam ЄΙΛΛЄΙΝ imposuisse tantum non omnibus, sed iidem docti Magistri in ea re tam saepe et in verbis tam manifestis caecutire solent, ut nemini religionem facere aut scrupulum iniicere debeant. Unus HESYCHIUS affatim dabit exemplorum, cui εἰδίω est *sudo*, εἴκετο: ἦλθεν, εἱμείρεται: ἐπιθυμεῖ,

Digitized by Google

εἶνες: *νεῦρα*, *εἶπος*: *παγίς*, *Εἶρος*: *πτωχός*, dabit idem *εἰθύφαλλον*, *εἰλαδόν*, *εἶλας*, *εἰλιγγιᾶν*, *εἰλύς*, alia multa. Etiam brevem vocalem sic corrumpit: *εἶτω* ei est *ito*, *εἰσείασιν* et *εἰσείοις* scribuntur *κατὰ ςοιχεῖον* suo loco. Idem contrario errore recepit *ἴδαρ*: *βρῶμα*, *ἴθαρ*: *εὐθέως*, *ἰκασθείς*: *ὁμοιωθείς*, *ἰκόσι* pro *εἰκόσι*, *ἵματα*: *ἱμάτια*, *ἴσομαι*: *γνώσομαι*, *ἴσατο*: *ὡμοιώθη*, *ἰνατέρων*, ne *ἰρωνεία* quidem dubitat recipere et *ἰσόκεν*: *ἕως ἄν*. I nunc et istum consule utra scriptura sit ubique potior. Non est tamen eius inscitia insignior quam reliquorum, qui *λέξεις* condiderunt et linguam veterem aequalibus interpretati sunt. HARPOCRATION, apud quem *νῖψον* pro *νεῖψον* diximus reponendum, ipse sic errare potuit, quemadmodum erravit in *Δείνῳ ἀντὶ τοῦ δεινήσει* pro *δίνῳ* et *δινήσει* et in *Κεινέας*. cf. et v. *Σείρινα*. Minus etiam quam his, doctis videlicet, credi potest scribarum nationi omnium rerum imperitae. Saepissime iuvabit in tempore meminisse perinde esse utrum *ει* an *ι* sit scriptum in libris et ubique nobis ipsis esse videndum utra lectione sit opus. Apud HOMERUM tandem *γείνεαι*, *γεινόμεθα*, *γεινομένῳ* cessere emendatis lectionibus *γίγνεαι*, *γιγνόμεθα*, *γιγνομένῳ*, at qui restituit BEKKERUS non constat sibi in LUCIANO servans 43, 1. *ὁπόσα ἂν αὗται ἐπινήσωσι γεινομένῳ ἑκάςῳ*. NICANDER creditur in *Theriacis* vs. 50 dixisse *κρειοφάγος* pro *carnes vorans*, satis ipse commisit peccatorum, quo minus aliorum vitiis est urguendus: dederat *κριοφάγος*, ut saepe *κριός* abiit in *κρειός*, vide VALCKENAERIUM ad *Phoen.*. vs. 44. Addam unum ex HERODOTO, in quo, nisi vehementer fallor, nos ludificatur forma hinc nata *ὑπείσας* III. 126 et V. 103. Fingunt docti formam *ὑφέω*, *in insidiis colloco*, male comparantes HOMERICA *εἶσα*, *λόχον εἶσαν*, similia. Qui in insidiis collocati sunt dicuntur proprie *ὑφῆσθαι* vel *ὑποκαθῆσθαι*, cui verbo respondebat *ὑφίζω* ut *καθῆσθαι* habet sibi respondentem formam *καθίζω*: igitur HERODOTUS quemadmodum I. 89. scripsit *κάτισον φυλάκους* et 88. *αὐτὸν κάτισε*, sic illic *ὑπίσας* et *ὑπίσαντες* scripserat. Minus etiam dubitabis si videris ne *κάτισε* quidem sine periculo fuisse, nam codices perboni *κατεῖσε* et *κάτεισε* exhibent.

Satis procul nos BEKKERIANUM *νειφέτω* abduxit, revocat me LUCIANUS, cui ea ipsa observatio poterit prodesse 70, 33 ubi dicuntur convivae pauperculi apud divitem coenantes in po-

Digitized by Google

culis aureis et alia mirari et τῆς ἱϛορίας τὸ ἀκριβές, non vidi *historiam* ineptius commemoratam; tu repone τῆς τορείας τὸ ἀκριβές. Nunc primum e LUCIANO pauca quaedam alia eximam menda in verborum formis, tum aliud genus mendorum persequar, quod syntacticam rationem *Graeci* sermonis corrumpit. Nemo dixerit quid sit χολωτῶν in 34, 20. ubi dicit medicus κατὰ θεὸν γὰρ τῶν χολωτῶν τινὶ Φάρμακον τουτὶ κερασάμενος ἀπῄειν, excidit littera, cuius vicem in unciali scriptura lineola in fine versuum supplere solebat. ΧΟΛΩ̄ — ΤΩΝ est χολώντων. Notum est morbi genus eorum qui χολᾶν dicuntur a recentioribus *Graecis*, μελαγχολᾶν ab antiquis. Vitiosa forma est χαμόθεν passim invecta a scribis pro χαμᾶθεν, non tantum in LUCIANUM 42, 30. et alibi, sed in *Atticorum* quoque libros, ut in XENOPHONTIS *Hellen.* VII. II. 7, ubi DINDORFIUS soloecismum reliquit. Admonuit MOERIS p. 409 sed frustra. Ὀπτανεῖον quoque in LUCIANO inveteravit: legitur τοὐπτανεῖον 42, 30; 70, 35 et alibi, quamquam liquido constat τοὐπτάνιον esse dicendum; docet hoc PHRYNICHUS p. 276, confirmant poëtarum testimonia, in quibus saepius Graeculorum fraus ἐπ' αὐτοφώρῳ deprehenditur, qui non dubitant scribere:

ἐγὼ γὰρ εἰς τοὐπτανεῖον οὐκ εἰσέρχομαι

ATHEN. III. p. 102. f. quo iure istic omnes τοὐπτάνιον reponunt, eodem ubique in eadem re utendum. Quod legitur 45, 14 τὸ τρυβλίον ὑφελόμενος ᾤχετο ὑπὸ μάλην ἔχων violat certam loquendi legem et ab omnium perpetuo usu deflectit: utraque de causa ὑπὸ μάλης est rescribendum. Qui ira et furore percitus *frendit dentibus* dicitur πρίειν τοὺς ὀδόντας ut in *Ranis* 927 μὴ πρῖε τοὺς ὀδόντας. Adversus hunc usum duplici modo in LUCIANO peccarunt scribae, si quid iudico, non ipse. Editur 67, 12, 2, τί με ὑποβλέπεις καὶ πρίῃ τοὺς ὀδόντας pro πρίεις et 1, 14. τὼ χεῖρε συνεκρότει καὶ τοὺς ὀδόντας συνέπριε, praepositio ex praecedenti verbo perperam repetita, (nota est haec scribarum hallucinatio) et restituendum ἔπριε. Non erat LUCIANO ab Editore relinquendus turpis error 15, 12. ἐπὶ πόδας αὖ εὐθὺς ἀνέϛρεφον, namque ἐπὶ πόδα cogitari potest et dici solet de eo, qui *pedem refert* et, ut HOMERUS ait, παλίνορσος ἀπέϛη, at ἐπὶ πόδας neque cogitari potest neque dici. Alio infortunio eadem locutio usa est 24, 3. ἐδέδοκτο αὐτῷ ἐπὶ πόδα

Digitized by Google

εὐθὺς [ὀπίσω] χωρεῖν, difficile est sine risu videre ὀπίσω adiectum. Finem faciam in perelegante locutione *Attica* in vitam revocanda, quae misere periit in 58, 1. οἴει μὲν γὰρ ἐν παιδείᾳ καὶ αὐτὸς εἶναί τις δόξειν σπουδῇ συνωνούμενος τὰ κάλλιστα τῶν βιβλίων. τὸ δέ σοι περὶ τὰ κάτω χωρεῖ. Nemo intelligit quomodo et quo sensu ista dicantur. *Athenienses* olim pro περιτρέπειν κάτω dicebant περὶ κάτω τρέπειν. Strattis apud Athen. XI. p. 467 e.

οἶσθ' ᾧ προσέοικεν, ὦ Κρέων, τὸ βρέγμα σου;
ἐγῷδα δείνῳ περὶ κάτω τετραμμένῳ.

in δεῖνος non solus Harpocration peccat, ut vides, pro δῖνος. Sic tum consuetum erat omnibus dicere, teste Photio in v. περὶ κάτω τραπήσεται: ἀντὶ τοῦ περιτραπήσεται κάτω, συνήθως λέγουσι, at huius rei in codicibus nostris nec vola nec vestigium est, tam sedulo haec interpolando deleverunt. In uno loco deprehendi fraudem, apud Aristophanem in *Ecclesiaz.* vs. 730 et 733:

χώρει σὺ δεῦρο κιναχύρα καλὴ καλῶς
πολλοὺς κάτω δὴ θυλακοὺς ςρέψασ' ἐμούς.

quemvis Aristophanis amicum arbitrum adigo scripseritne:

πολλοὺς περὶ κάτω θυλακοὺς τρέψασ' ἐμούς.

sic igitur dedisse Lucianum suspicor περὶ κάτω χωρεῖ, quemadmodum περιιέναι, περιίςασθαι ἐπὶ τὰ χείρω, εἰς τοὐναντίον et similia dicuntur.

Indicabo nunc menda quaedam et errores ex eo genere, quo violatur sinceritas *Graecae* syntaxeos videturque imperitorum homuncionum negligentia Lucianus in eas leges peccare, quibus omnes tenentur quasque nemo nostrum, quibus *Graecitatis* scientia non σύντροφος sed ἐπίκτητος est, facile credo tam graviter violasset atque illum nunc subinde videmus. Sunt qui credant acutos et ingeniosos scriptores tamquam legibus solutos novare etiam in his nonnihil et quod nemo dixerit nonnumquam maluisse dicere quam protrita omnium vestigia legere. Qui sapiebant, credo, id probabant quod Longini verbis dicam ex *Arte Rhetor.* p. 561, in Bakii edit. p. 138: τηρητέον ἐςί σοι καὶ φυλακτέον τῆς φωνῆς τὸν τύπον· σαυτὸν γὰρ οὐ θήσεις οὐδ' εἰσοίσεις ἴδιον νόμον ᾧ δεῖ προσνέμειν. οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῖν ὁ νόμος τῶν λόγων ἀλλ' ἡμεῖς ἐπὶ τῷ νόμῳ, ne ipse Longinus alia prae-

Digitized by Google

cipiat aliis, alia faciat ipse, emendandum erit σαυτῷ γάρ et ᾧ δεῖ προσέχειν. LUCIANUS utique non eo ingenio erat ut dicendi genus sectaretur novum et quod probum esset ac sanum desereret, quia caeteri omnes sequerentur. Quis nostrum, qui accurate *Graece* didicimus, scripsisset quemadmodum scriptum est 70, 33. πρὸς γὰρ τῷ χρηστοὺς καὶ φιλανθρώπους ἀκούειν καὶ τοῦ φθονεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν ἔξω γενήσεσθε? Equidem χρηστοὶ καὶ φιλάνθρωποι et ipse scripsissem et LUCIANUM dedisse non suspicor sed certo scio. Multo serius nati sunt qui hoc nesciebant et *Romanos* imitabantur: iidem coeperunt antiquam consuetudinem loquendi interpolando obscurare, sicubi nominativus et accusativus concurrerent. His debetur apud HERODOTUM male sana lectio 1. 56. ὁ Κροῖσος ἥσθη ἐλπίζων ἡμίονον οὐδαμὰ ἀντ' ἀνδρὸς βασιλεύσειν Μήδων. οὐδ' ὦν αὐτὸς οὐδὲ οἱ ἐξ αὐτοῦ παύσεσθαί κοτε τῆς ἀρχῆς, necessarium est οὐδὲ τοὺς ἐξ αὐτοῦ. Apud DEMOSTHENEM πρὸς Λεωχάρην p. 1080, αἴτιός ἐστι Λεωχάρης οὑτοσὶ τοῦ καὶ αὐτὸν κρίνεσθαι καὶ ἐμὲ νεώτερον ὄντα λέγειν ἐν ὑμῖν, non est exspectandum a libris praesidium lectioni αὐτός, quae satis habet in se ipsa praesidii.

Coniunctivo opus est pro indicativo in his 42, 25. τί ποιοῦμεν; respondetur — ἐπιρρίψωμεν κτέ. nihil certius est quam τί ποιῶμεν requiri. Eodem remedio utendum 44, 52. ἡμεῖς δὲ τί ποιοῦμεν ἐπὶ τούτοις;

Multo foedius etiam idem vitium neglectum est in 47, 4. τί οὖν, ὦ Ἑρμῆ, δοκεῖ; προτίθεμεν αὐτοῖς ἀγορὰν δικῶν ἢ θέλεις ἐς νέωτα παραγγελοῦμεν, foedum est, inquam, nondum παραγγείλωμεν esse emendatum: praeterea προθῶμεν rescriptum oportuit. Etiam in praestantissimos *Atticorum* huiusmodi menda aequo animo feruntur, ut in PLATONIS *Protagora* pag. 320 c.: πότερον ὑμῖν — μῦθον λέγων ἐπιδείξω ἢ λόγῳ διεξελθών; reponendum est διεξέλθω; et brevi post p. 322 c.: τίνα οὖν τρόπον δοίη δίκην καὶ αἰδῶ ἀνθρώποις, qui totum locum diligenter perpenderit sentiet δῷ esse corrigendum. Correxerat idem vitium 47, 14. DINDORFIUS, at BEKKERUS retinuit βούλει καὶ ταύτας ἀποκληροῦμεν pro ἀποκληρῶμεν. Duplici modo depravarunt Editores verba LUCIANI 15, 22, ubi dedit IACOBITZIUS, προελόμενοί τινα ἐξ ἁπάντων ὅστις ἄριστα κατηγορῆσαι ἂν δοκῇ, ubi alibi libri κατηγορήσειν δοκῇ aut κατηγορήσειν δοκεῖ, DINDORFIUS IACOBITZIUM sequi-

Digitized by Google

tur, Bekkerus κατηγορήσειν ἂν δοκῇ recepit, omnes errant et certam loquendi legem violant. Non est difficilis optio in his, quia δοκεῖ prorsus est necessarium et perinde est utrum κατηγορήσειν an κατηγορῆσαι ἂν scribatur: in talibus ἂν ad infinitivum refertur, at librarii ad verbum finitum referunt idque suo arbitratu ex indicativo aut in coniunctivum aut (quod multo est frequentius) in optativum mutant. In Aristophanis *Vespis* vs. 1404 sq. Bergkius edidit:

εἰ νὴ Δί' ἀντὶ τῆς κακῆς γλώττης ποθὲν
πυροὺς πρίαιο σωφρονεῖν ἄν μοι δοκοῖς,

quamquam δοκοῖς pro δοκοίης in Aristophane ferri non potest, et in omnibus hisce δοκεῖς solum rectum est. κατηγορήσειν ἂν videtur hodieque tantum non omnibus bene *Graece* dici posse: item κατηγορήσων ἂν aequissimo animo omnes propemodum tolerant. Sunt tamen haec non minus prava et soloeca, ac si quis κατηγορήσω ἂν vel ἔσομαι ἂν vellet dicere. Istae sordes ex plebeio sermone et inscitia τῶν ἰδιωτῶν paulatim gliscente insinuarunt sese in omnia Antiquorum exemplaria et ea nunc est exemplorum frequentia, ut etiam prudentiores videantur ab emendatione deterriti, quae sexcenties passim sit facienda. Non debet ea res nobis moram facere, ubi constabit haec Graeculos identidem invexisse de suo, et quis morabitur testes istiusmodi qui *sentiat* ita dici et scribi non posse? In Demosthenis oratione *de Corona* pag. 284, 17. τὴν Ἐλάτειαν κατέλαβεν ὡς οὐδ' ἂν εἴ τι γένοιτο ἔτι συμπνευσόντων ἂν ἡμῶν καὶ τῶν Θηβαίων, neminem umquam offendit συμπνευσόντων, quamquam nemo nesciebat συμπνευσόντων eiusdem farinae esse atque ληψόντων pro ληψομένων, sed aliud est, ut videtur, aliquid non nescire, aliud ita scire, ut semper in tempore memineris. Tandem Dobraeus admonuit συμπνευσάντων esse emendandum. Quis est tam pertinax et ferreus, vel plumbeus potius, ut audeat dissentire? At nihilo incertior res est, etiam absque immani barbarismo, ubicumque ἂν cum futuro monstrose copulatur, quod tamen apud Demosthenem saepe, saepe apud alios factum esse videbis. Docti nonnihil addubitant sed molliter et leviter, et si multa exempla tamquam machinae admoventur, propere veluti deditionem faciunt et arcem sanioris doctrinae τοῖς βαρβαρίζουσι tradunt. In Thucydide V. 15. tolerant γνόντες νῦν μᾶλλον ἂν ἐνδεξομένους

Digitized by Google

V. 94. οὐκ ἂν δέξοισθε, VI. 66. οἱ ἱππῆς ἔμελλον ἥκις' ἂν αὐτοὺς λυπήσειν II. 80 et VIII 25. νομίζοντες ῥᾳδίως ἂν προσχωρήσειν, VIII. 71. νομίζων οὐκ ἂν ἡσυχάσειν, haec ferme sunt genera errorum, quae apud omnes *Athenienses* frequenter nunc recurrunt, olim nemini umquam audita aut lecta, et possumus fere digito monstrare eos, quorum socordia factum sit ut tanta appareat soloecismorum frequentia. Qui imperitum Grammaticum soloecismis ultro commissis ludificatur apud LUCIANUM 76, 2. etiam in hoc exemplo eius inscitiam explodit: οὐ γὰρ ἐθέλεις ἕπεσθαι συνήσων ἂν εἴπερ ἐθελήσειας: nihil homini subolet, ita ipse solebat dicere et alios audire dicentes, respondet igitur: ἀλλ' ἐγὼ βούλομαι. σὺ δ' οὐδὲν εἶπας ὧν ἄνθρωποι σολοικίζοντες λέγουσι. Cui ille: τὸ γὰρ νῦν ῥηθὲν μικρόν τί σοι φαίνεται κακὸν εἶναι; quid diceret si nostrum DEMOSTHENEM, ISOCRATEM, PLATONEM, alios, videret subinde ita scribentes? Apud veteres fere perinde est εἴποιμ' ἂν aut ἐρῶ dicere, nisi quod illud lenius et urbanius dicitur, hoc paulo acrius et incitatius. Numquis putet sic εἴποιμι solum posse dici vel ἐρῶ ἄν? Nemo hercle. Quid si exempla complura utriusque vitii proferentur, quod facile factu est? an omnis illa assensio elabetur? itaque DEMOSTHENEM deseres, ut stolidos scribas sequaris. Num putas pro ἡδέως ἂν ἐρωτήσαιμι, ἡδέως ἂν πυθοίμην recte dici ἡδέως ἂν ἐρωτήσω vel ἡδέως ἂν πεύσομαι? Non arbitror quemquam ita sentire, quia ne Graeculi quidem ita peccant et rara quaedam sunt ista vitia vix ab uno alteroque librario hic illic incuria commissa. Quomodo igitur concoquitis in tertia *Philippica* p. 128, τί ποιῶμεν; πάλαι τις ἡδέως ἂν ἴσως ἐρωτήσων κάθηται; nam quemadmodum recte SOCRATES in PLATONIS *Apologia* disputat p. 27, τίς ἂν ἀνθρώπων θεῶν μὲν παῖδας ἡγοῖτο εἶναι, θεοὺς δὲ μή; ὁμοίως γὰρ ἂν ἄτοπον εἴη ὥσπερ ἂν εἴτις ἵππων μὲν παῖδας ἡγοῖτο ἢ καὶ ὄνων τοὺς ἡμιόνους (expunge ἢ quod nemo admonitus releget sine risu), ἵππους δὲ καὶ ὄνους μὴ ἡγοῖτο εἶναι; sic manifesto absurdum est ἐρωτήσω ἂν non esse Graecum, ἐρωτήσων ἂν nihil habere dubitationis. Eodem iure dixeris participium ἐσόμενος *Graecis* esse, indicativum ἔσομαι non esse. *At veteres membranae passim omnes in his scripturis incredibilem in modum conspirant*, inquiunt. *In hoc ipso loco* DEMOSTHENIS *admirabilis est librorum consensus*, ἐρωτήσων

Digitized by Google

servant constanter omnes cuiuslibet aetatis et prosapiae, in his antiquitate et fide insignis codex S *Parisinus.* Audio et ultro demonstrabo illos libros propagatos esse ex codicibus, qui vivo LUCIANO et HARPOCRATIONE habebantur in praestantissimis. Notum est quam saepe HARPOCRATION laudet τὰ Ἀττικιανά, singulari cura et diligentia descripta ab illo ATTICO, quem laudibus extollit LUCIANUS 58, 2. τὰ βιβλία, ὅσα ὁ ἀοίδιμος Ἀττικὸς σὺν ἐπιμελείᾳ τῇ πάσῃ ἔγραψεν cf. § 24. In Praefatione collegit DINDORFIUS ex tenuibus quibusdam indiciis cum *Atticianis* conspirare optima quaeque exemplaria, quae aetatem tulerint, non animadvertit in codice B *Monacensi* (qui descriptus est ex F *Marciano Veneto*) in fine orationis πρὸς τὴν ἐπιστολὴν τὴν Φιλίππου ad p. 158 veterem subscriptionem male et imperite descriptam ita esse legendam: διωρθώθη πρὸς δύο Ἀττικιανά, unde planissime confirmatur quod aliunde collegerat. Sed Codicibus quoque nil prodest auctorem generis nobilem habere si ab eius virtutibus degeneraverint. Indignaretur ATTICUS, si videret quales hodie libri pro optimis habeantur et ad sua exemplaria exacti et correcti esse dicantur. Videret vitiosis et ineptis scripturis et soloecismis obsitos, deinde correctorum omne genus levitate et temeritate interpolatos, videret additamenta sciolorum passim adhaesisse, interpretamenta in locum genuinae lectionis irrepsisse, linguae antiquae *Atticae* usum in plurimis refictum ad recentiorem consuetudinem, orthographiae nullam certam rationem constare, denique multa esse monstra et portenta vocabulorum, syllabas sensu vacuas, temere scriptas ab illis qui quae describebant neque intelligebant neque adeo satis cernebant. Quum haud ita pridem ipsum librum *Parisiis* versarem, unum et alterum locum diligentissime descripsi, quorum unum lectoris oculis subiiciam, ut qui se librariorum fidei committunt sciant quam infirmo tibicine nitantur. Subiungam partem decreti *Byzantinorum*, quod adscriptum est in oratione *de Corona* pag. 255[1]:

---

[1]) In his diligentissime Codicis lectiones exhibui, scripturae genus, litterarum formas et accentuum et spirituum non potui exhibere, retinui tantum σ in fine, quod omnes *Graeci* ante captam *Constantinopolim* constanter ubique faciunt. Saepe proderit hoc meminisse ad veram scripturam ex syllabis perperam divisis restituendam, ut in DION. HAL. VIII. 35, εἰσ ἃ irrepsit pro ἴσα

Digitized by Google

ἐπἴεϱομνάμονοσ βοσποϱιχω
δαμαγητοσ εν τε αλιαε λεξεν
εκ τασβωλασλαβων ϱητϱαν. ε
πειδη ὁ δᾶμος ὁ ἀθηναίων εν
τε τοῖσ πϱογεναμένοισ καιϱοῖσ
ευνοέων διατελεῖ βυζαντίοισ
καὶ τοισ συμμαχοισ καὶ συγγενεσι
πεϱινθιοισ καὶ πολλὰσ καὶ με
γαλασ χϱειασ παϱάσχηται. ἐν
τετωι παϱεςακότι καιϱωι Φι
λιππωι τωι μακεδονοσ επιςα
τευσαντοσ επιτὰν χωϱαν καὶ
τὰν πόλιν επαναςασει βυζαν
τίων καὶ πεϱινθίων καὶ ταν χω
ϱαν δεοντοσ καὶ δενδϱοκοπέ
οντοσ βοηθῆσαι πλοιοισ εκα
τον καὶ εικοσι καὶ σίτωι καὶ βέλε
σι και οπλιταισ ἐξειλετο αμε
ἐκ τῶν μεγάλων κινδυνων καὶ ἀ
ποκατέςασεν τὰν πάτϱιον πο
λιτειαν καὶ τῶσ νόμωσ καὶ τῶς ά
Φωσ δεδόχθω τῶι δάμωι τῶι
βυζαντίων καὶ πεϱινθίων κτέ.

in sequentibus pro ἔγκτασιν γᾶς καὶ οἰκιᾶν in Codice est εκτασιν γᾶσ καὶ οἰκίαν, pro πόθοδον ποττὰν βωλὰν πϱάτοις πεδὰ τὰ ἱεϱά Codex ποθολον ποτι τὰν βωλὰν παϱατοισπαϱατὰἴεϱα. Videtis hominem nihil intelligere eorum, quae scribit, et opus esse, ut ex istis ipsum monumentum antiquum appareat, iis qui

---

ἴσα, εἶσα in codd.), quod HUDSONUS reperit. DIONI CHRYS. IV. p. 75 redde ἐλπίσῃ ro ἐλπὶσ ῇ, SOPHOCLI *Electr.* 1201. redditum est τοῖσ ἴσοισ pro τοῖσι σοῖσ. ertum hinc remedium paratum est LUCIANO 38, 1. ὀλίγου δεῖν Ἀϱιςείδης νόμιζον εἶναι τοῖς Μιλησιακοῖς λόγοις ὑπεϱκηλούμενος — ἄχθομαί τε ὅτι ἐπαυσαι διηγούμενος. Scribe mihi Ἀϱιςείδησ et extemplo emicabit vera ectio Ἀϱιςείδη σ' ἐνόμιζον εἶναι.

Digitized by Google

rerum et sermonis peritissimi ex absurdis scripturis eliciant veras. Qui librariorum auctoritatem et fidem criticis opponunt, defendant et tueantur εκτασιν γᾶς pro ἔγκτασιν, ποθολον pro πόθοδον, παρατοισ pro πράτοις, defendant iidem συμπνευσόντων, quod in iisdem libris est, pro συμπνευσάντων, aut si id a sano negant fieri posse, aequo animo patiantur manifestos errores adversus omnium librorum dubiam et *Punicam* fidem ubique tolli et emendari, et intelligant denique, plus esse praesidii in unius acuti et ingeniosi critici sano iudicio solidaque doctrina quam in acervis codicum ab indoctis et stolidis descriptorum.

E diverticulo in viam redeo ad illud quod dicebam, particulam ἂν ubi verbis νομίζω, δοκῶ, οἶμαι, ἡγοῦμαι, ἐλπίζω aut similibus infinitivum habentibus addita est ad infinitivum referendam esse: vitiosum est igitur 49, 17. ἐγὼ μὲν ὑμῖν ἔγραψα τοὺς νόμους, οἵους ἂν ᾤμην ὠφελιμωτάτους ἔσεσθαι τῇ πόλει, quia ἔσεσθαι ἂν dici non potest et ἂν expungendum.

Librarii, qui tam sedulo aoristis cum ἂν coniunctis substituebant futura, contra assolent futuris substituere aoristos coniunctivi post coniunctionem ὅπως et ὡς, quae apud recentiores saepissime pro ὅπως usurpatur. Est hoc vitium in paucis frequentissimum apud *omnes*, in libris *omnibus*, etiam vetustissimis, sed crescit copia ut quisque liber est recentior: in recentissimis fere perpetuum est. Nihil est, quod homunciones ab eo errore retrahat: iugulant metrum, immanes barbarismos securi committunt idque eo facilius quia una tantum vocalis aut diphthongus discrimen hoc facit. In ARISTOPHANIS *Nubibus* vs. 258:

ὥσπερ με τὸν Ἀθάμανθ' ὅπως μὴ θύσετε.

libri scripti omnes cum praestantissimis *Ravennate* et *Veneto* servant θύσητε, quod nemo, spero, recipiet. Pleni sunt huiusmodi errorum *omnes* Veterum libri, et qui volet unde volet magnam copiam colliget, qua optime utatur ad similia menda aliunde eluenda. Tenentur in manifesta fraude interpolatores, ubi futurum et aoristus non una vocali sed tota forma differunt, at illi antiquum obtinent mutantque terminationem, unde nascitur mera barbaries. Dabo pauca exempla. STOB. *Floril.* 19, 16. ὅπως ἀντιδήξηται, 18, 38. ὅπως διαφεύξωνται HEROD., V. 23. codd. ὅκως ἀπίξηται, DIO CHRYS. 8. p. 136. ὅπως μὴ ἔσωνται.

Digitized by Google

15. p. 222. ὅπως βιώσηται, 31. p. 318. ὅπως τεύξωνται, 34. p. 415. ὅπως φανήσωνται. DIONYS. HALIC. I. 45. ὅπως συνάξωσιν, IV. 75. ὅπως μὴ κάθοδον ἕξωσιν, VI. 57. ὅπως κατάξωσιν et 58. ὅπως μὴ λήσῃ, quibus permulta alia adderem, si tam utile quam facile foret. Grassatur idem malum in optimi cuiusque *Attici* Codicibus et Editionibus. Quia DEMOSTHENES ad manum est, pro omnibus mihi testimonium dicito. Sine barbarismo peccatum est, p. 9, 17. βοηθήσητε, recte βοηθήσετε BEKKERUS. 18, 10. ὅπως μὴ δόξωμεν, idem δόξομεν. 29, 1. ὅπως σώσωμεν, receptum est σώσομεν, 45, 20. ὅπως μὴ ποιήσητε, BEKKERUS bene ποιήσετε. Barbarismi apparent p. 21, 18. ὅπως μὴ ἐροῦσι, in antiquo *Marciano* ex *Atticianis* correcto duplex scriptura fertur ἐροῦσι et supra scriptum ἐρῶσι, mirifica forma pro εἴπωσι, p. 28, 6. ὅπως μὴ πεισόμεθα, in multis πεισώμεθα, p. 60, 19. ὅπως μὴ πραξόμεθα, alii libri πραξώμεθα, et sic per omnes *Atticos* caeterosque idem malum grassatur, saepe a criticis sanatum, saepius passim sanandum. Exempla ut apud alios, sic apud LUCIANUM tam magno numero legenti occurrent ut indicare non sit opus; defungar uno et altero in 70, 30. ὅπως αὐτοὶ χρήσωνται et 33. ὁρᾶτε οὖν ὅπως μηκέτι ὑμᾶς αἰτιάσωνται ἀλλὰ τιμήσωσι καὶ φιλήσωσι, non minus haec sunt emendanda quam quod legitur § 11. παρασκευαζομένους ὅπως θύσωσι καὶ εὐωχήσωνται, quia εὐωχηθῆναι *Graecum* est et εὐωχήσασθαι barbarum.

Non minus frequens est scribarum error in infinitivis aoristi pro futuris. Deceperunt omnes propemodum criticos, qui ingenti exemplorum numero expugnati faciles credunt aoristos infinitivi nescio quomodo repente futuri temporis significationem nactos esse. Apud XENOPHONTEM legitur in *Hellen.* V. IV. 7. εἰ δὲ λήψονται τὴν θύραν ἀνεῳγμένην ἠπείλησαν ἀποκτεῖναι ἅπαντας τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ, retinuit ἀποκτεῖναι DINDORFIUS, qui similia menda perite correxerat in vicinia, V. I. 32. οὐκ ἔφη δέξασθαι τοὺς ὅρκους ἐὰν μὴ ὀμνύωσι κτέ. et 35. ὀμωμόκεσαν ἐμμένειν τῇ εἰρήνῃ. V. III. 26. ὀμόσαντες ταύτας ἐμμένειν, bene recepit δέξεσθαι et ἐμμενεῖν. Δέξασθαι ita demum recte habebit, si in recta oratione bene dicetur ἐδεξάμην, at AGESILAUS ipse, credo, dixerat οὐ δέξομαι τοὺς ὅρκους ἐὰν μὴ ὀμνύητε, et quam ineptum et absurdum est eum in ea re ἐδεξάμην inducere dicentem tam vitiosum et absonum est δέξασθαι pro δέξεσθαι et ἠπείλησαν ἀπο-

Digitized by Google

κτεῖναι pro *ἀποκτενεῖν*. Eadem est ratio verborum *οὔ φημι*, *ὄμνυμι*, *ἐλπίζω*, *προσδοκῶ*, *νομίζω*, *οἴομαι*, *ἡγοῦμαι*, *ὑπισχνοῦμαι* ut futurum infinitivi sit necessarium, ubicumque in recta oratione positum tempus idem requireretur. In XENOPHONTIS *Anabasi* I. II. 2. *ὑποσχόμενος μὴ πρόσθεν παύσασθαι* propterea absurdum est, quia absurde CYRUS credetur dixisse *οὐ πρόσθεν ἐπαυσάμην* pro *παύσομαι*. Ita loquebantur Graeculi, qui id traxisse videntur ex locis ubi *ἄν* cum infinitivi aoristis coniunctum prorsus futuri temporis instar videretur habere, *ἄν* in talibus frequentissime aut excidit aut cum verbo coalescit: quod quum millies esset factum, ut in Codicibus nostris apparet, paulatim assuefacti sunt ita dicere et vitiosa consuetudo vertit in naturam. Perutile est in tali re eorum sententias audire, qui in his litteris familiam ducunt. Graeculi imposuerunt HEMSTERHUSIO, quem vide in *Miscell. Observatt.* Tom. IV. p. 286. in clara luce dubitantem: imposuerunt HEINDORFIO ad PLATONIS *Phaedonem* pag. 48 et *Protagoram* p. 487, at iidem HENRICO STEPHANO imponere non potuerunt, qui passim in optimo quoque scriptore *Graeco* aut futuri formam restituit aut latentem voculam *ἄν* in lucem revocavit. In ARISTOPHANIS *Ranis* vs. 548 sq.:

οὐ μὲν οὖν με προσεδόκας
ὁτιὴ κοθόρνους εἶχες ἀναγνῶναί σ' ἔτι.

quis dubitet quin rectissime repositum sit *ἂν γνῶναι*, quod vel *ἔτι* demonstrat. In PLATONIS *Protagora* p. 316 c. *τοῦτο δὲ οἴεταί οἱ μάλιστα γενέσθαι εἰ σοὶ συγγένοιτο*, ratione, prope dixerim, mathematica quod verum est indagari et demonstrari potest. Recta oratio est: *τοῦτό μοι μάλιστ' ἂν γένοιτο εἰ τῷ Πρωταγόρᾳ συγγενοίμην*; nemo *Graece* sciens serio contendet in his *ἄν* omitti posse: si haec in indirectam orationem convertenda sunt et e verbo *οἴομαι* suspendenda, ecquid causae dices cur *ἄν* abiiciatur? Qui solus in huiusmodi re et argumentatione dubitationem iniicere potest, usus loquendi, non tantum non adversatur sed in longe plurimis quod ratio praecipit tam luculenter confirmat, ut nemo ambigat: hoc volunt utroque modo dici posse, STEPHANI sententiam et ratione et usu niti, suam multis multorum locis, quos omnes esse depravatos sibi non satis probabile videri. Dicam igitur paucis, nam dignissima res est quae excutiatur et libero hoc genere scripturae utimur ut

Digitized by Google

liceat nonnumquam exspatiari, si quid memorabile ex propinquo obiiciatur, dicam igitur quibus modis bona pars exemplorum, quo solo praesidio utuntur, adversariis possit extorqueri, ut tandem veluti copiis suis fusis fugatisque deditionem facere velint et saniori scientiae manus dare. Librarii futurorum formas vertunt in aoristos tam stolida constantia ut nullum barbarismum reformident vel agnoscant. HEMSTERHUSIUM dixi in clara luce dubitare, quia ne *συγκαταβιώσασθαι* quidem et *προσάξασθαι* eum permoverunt. Istarum formarum magna copia est in libris scriptis, quas Editor quilibet abiicit: quale est apud DEMOSTHENEM p. 181, 9. *πῶς χρὴ προσδοκᾶν τινα ὑπακούσεσθαι*, in antiquo *Marciano* est *ὑπακούσασθαι* et quisquilias istiusmodi nullus non scriptus liber multas continet. Non aliunde explicabitur quomodo ista barbaries tam saepe nasci potuerit, nisi scribas intellexeris in his formis eo modo, quo dixi, turbare solere. Perraro pro aoristo futurum subrepit, contra frequentissime. Etiam aliud est eiusdem fraudis indicium, quum aoristi et futura male et praepostere copulantur, ut in THUCYDIDE IV. 52. *κακώσειν καὶ χειρώσασθαι*. VI. 24. *οἴσειν καὶ προσκτήσασθαι*. Idem genus vitii est ibidem VI. 42. *ὁρμιεῖσθαί τε καὶ ϛρατοπεδεύεσθαι*. VIII. 75. *πολέμιοί τε ἔσεσθαι καὶ οὐδὲν ἐπικηρυκεύεσθαι* et quo nihil foedius vidi VIII. 5. *ἐνόμιζε κομιεῖσθαι — καὶ ποιήσειν καὶ Ἀμόργην — ἢ ζῶντα ἄξειν ἢ ἀ π ο κ τ ε ί ν ε ι ν*, si quis in huiusmodi loco admonitus non sentiet a THUCYDIDE *ἀποκτενεῖν* scriptum esse, cum eo de aliis rebus quibuslibet malim quam de re grammatica aut critica disceptare. Sciendum autem est ex permultis Codicibus apparere librarios incertum qua de causa in verbis liquidatis futurum in praesentis formam refingere et depravare solere: sicubi *ἀποφανῶ* requiritur, apparere solet *ἀποφαίνω*, pro *ϛελῶ ϛέλλω*, pro *φθερῶ φθείρω*, pro *κτενῶ κτείνω*, satis constanter *μένω* pro *μενῶ*, idem in aliis conspicitur. In PLATONIS *Phaedone* p. 116 c. pro *ἦλθεν ἀγγέλλων* restitue *ἀγγελῶν*. In THUCYDIDE IV. 127. pro *διαφθείρειν* rescribe *διαφθερεῖν*. Emenda LYCURGI *Leocrateam* § 126 *ἀποκτείνειν συνώμοσαν* et 127. *διομωμόκατε κτείνειν*. ISAEUM IX. 30. *ἐπηγγέλλετο ἀποφαίνειν*. V. 51. *ὡμολόγησαν ἐμμένειν* et 53. *ὀρκώσαντες ἦ μὴν ἐμμένειν* et 55 lege *ὡς ἐγὼ ἀποφανῶ* pro *ἀποφαίνω*. Apud DEMOSTHENEM *πρὸς Φαίνιππον* pag. 1044 non tantum patienter

Digitized by Google

retinent *ὑπεσχόμην ἀποφαίνειν τὴν ἄλλην οὐσίαν* sed, quod rem conficit, *ἔθεσθε νόμον — τοὺς ἀντιδιδόντας ἀλλήλοις, ὅταν ὀμόσαντες ἀποφαίνωσι τὴν οὐσίαν προσομνύειν τόνδε τὸν ὅρκον· ἀποφαίνω τὴν οὐσίαν τὴν ἐμαυτοῦ*, quis umquam audivit sic iurantem aut *Athenis* hanc esse formam iurisiurandi credet pro *ἀποφανῶ*? In HERODOTI libro IV. c. 147 codex *Archiep.* exhibet *οὐκ ἔφη μένειν ἀλλ' ἀποπλεύσασθαι*, alii libri *ἀποπλεύσεσθαι* dederunt, *μενεῖν* STEPHANUS, melius DINDORFIUS *μενέειν*. In LUCIANO quoque non desunt luculenta exempla, ut 25, 35. *οὐ γὰρ ὁντινοῦν ἀποφαίνειν συγγραφέα φαμὲν, ἀλλ' ὑποδείξειν ὁδούς τινας*, in § 34 et 35 *ἀποφαίνειν φησί, ὑπόσχοιντ' ἂν ἀποφαίνειν* et *πολὺ ἀμείνω ἀποφαίνειν* ubique restitue *ἀποφανεῖν* et mox *εἰ δὴ τοιαῦται φανοῦνται* pro *φαίνονται*. Recte BEKKERUS in § 34 pro *συγγράφοντα* dedit *συγγράψοντα* sed nihil proderit donec *δεῖν* suppleveris post *ἥκειν*. Ridiculum vitium praetervidit in § 35. *οὐκ ἐς ποίησιν τῶν προσόντων*, nam actum agit, qui vult *ποιεῖν τὰ προσόντα*: emenda *τῶν οὐ προσόντων*. Non minus certa res est in 37, 1. *ἔμελλεν — ἔσεσθαι καὶ ἐκφαίνειν* pro *ἐκφανεῖν*. Tertium indicium corruptelae est voculae *ἂν* in sexcentis locis vitiosa omissio: nulla est vocula, quae facilius intercidat: eius salus saepissime a tenui lineola pendebat, ut oculatiores etiam, quam scribae describendi taedium vix devorantes, dubii haereant utrum ΜΑΛΙϹΤΑ an ΜΑΛΙϹΤᾹ id est *μάλιϛ' ἂν* scriptum sit in Codice, quem teneant manibus. Levissima de causa *ἂν* perit, sive quid praecedit sive sequitur quod non multum discrepet, particula absorbetur. In *Phaedone* p. 84 c. nemo offendit in his: *εἰ δέ τι περὶ τούτων ἀπορεῖτον μὴ ὀκνήσητε καὶ αὐτοὶ εἰπεῖν εἴ πῃ ὑμῖν φαίνεται βέλτιον λεχθῆναι*, omnes recte ita accipiunt ac si *βέλτιον ἂν λεχθῆναι* esset scriptum, sed ut hoc intelligatur necesse est ut ita scribatur. Apud THUCYDIDEM VI. 24. *νομίζων ἢ ἀποτρέψειν ἢ μάλιϛα οὕτως ἀσφαλῶς ἐκπλεῦσαι* sunt qui *μάλιϛ' ἂν* requirant, quibus assentior, alii negant opus esse. Scire velim an iidem in eodem cap. in verbis *ὡς ἢ καταϛρεψομένοις ἐφ' ἃ ἔπλεον ἢ οὐδὲν ἂν σφαλεῖσαν μεγάλην δύναμιν* aequo animo laturi sint, si *ἂν* removeretur. Piget fere, quum isti errores praestantissimos veterum deforment, in LUCIANO eos tollere, sed defungar uno loco, unde digressus sum 70, 31. ubi nemo

Digitized by Google

offendit in ἔφην ἄμεινον σκέψασθαι τὸν Δία et ἀπειλοῦσι προσκαλέσασθαι, in § 35. IACOBITZIUS dedit εὔξασθαι καθ' ὑμῶν ἀπειλοῦσι, BEKKERUS nescio qua de causa εὔξεσθαι revocavit, namque ni perinde esse putasset non tam saepe id vitium intactum reliquisset. Particulae ἄν aliud periculum imminet a vocula δή, quae sexcenties in unciali scriptura eius sedem occupavit ut in 20, 64. μόνως γὰρ δὴ οὕτως εὑρεθῆναι φῄς τἀληθές; nihil aliud est εὑρεθῆναι quam *repertum esse*, requiritur *reperiri posse*: μόνως γὰρ ἂν οὕτως. Saepe γάρ solet sequentem voculam absorbere, quod et alibi saepe factum est et 46, 22. ῥᾳδίως γὰρ ᾤμην διαλαθεῖν pro γὰρ ἂν ᾤμην. LUCIANUS a Veteribus sumserat venustam locutionem, qua incitatior fertur admonentis oratio, οἶσθ' ὃ δρᾶσον, quam librarii, quia non satis intelligebant, ubique stulte interpolarunt. Editur nunc 10, 13, 6. ἀλλ' οἶσθα ὃ δράσεις; — πίε καὶ αὖθις πίε. 20, 63. οἶσθ' οὖν ὃ δράσεις; ἐμοὶ μὴ πρόσεχε τὸν νοῦν. 41, 62. ἀλλ' οἶσθ' ὃ δράσομεν; — εἴπωμεν. Emendata scriptura ex uno codice emersit 47, 13. οἶσθ' ὃ δράσομεν; ὑπερβαλώμεθα, rectissime cod. A. δράσωμεν quod IACOBITZIUS et DINDORFIUS spreverunt, optime recepit BEKKERUS, qui tamen non perspexit reliquis tribus locis medicinam eandem apparere faciendam. Reponendum est δρᾶσον, ubi imperativus sequitur, vel coniunctivi secunda persona, δράσωμεν, ubi coniunctivi prima. Quomodo et a quibus dictum sit οἶσθ' ὃ δρᾶσον, οἶσθ' ὅτι ποίησον et similia luculenter ostendit KOENIUS ad GREGOR. CORINTH. p. 18 sq. edit. SCHAEF. Videbis ibi Graeculis placere δρᾶσον, ποίησον cet. *Attice* poni pro δράσεις, ποιήσεις cet. Noli igitur mirari, quod ex hac opinione locos veterum interpolarunt passim imperativo futurum substituentes, quamquam absurdum est dicere οἶσθ' ὃ δράσεις pro *scin quid tibi faciendum censeam?* sed animadverso eorum errore et temeritate, quod isti corruperunt confidenter restitue et δρᾶσον quidem pro δράσεις, ποίησον pro ποιήσεις iam saepe revocata sunt, vid. KOEN. l. l. PORSON. ad *Hecub.* vs. 225. Sollerter ELMSLEIUS in EURIPIDIS *Medea* vs. 600:

οἶσθ' ὡς μετεύξῃ καὶ σοφωτέρα φανεῖ.

emendavit οἶσθ' ὡς μέτευξαι. Prorsus eodem modo LUCIANUS scripserat 8, 22, 4. ubi librarii antiquum obtinent et imperativo substituunt futurum, idque barbarae formae: οἶσθ' οὖν,

Digitized by Google

ὦ τέκνον, ὅτι χαρίσῃ μοι; nondum poenitet in annotatt. ad Orat. *de arte interpr.* pag. 123 emendasse *ὅτι χάρισαι*. BEKKERUS idem reperit sed verum esse et necessarium non intellexit, nam dubitationis notam appinxit quasi in opinione incerta.

Aliud scribarum temeritatis indicium in genere eodem saepius apud alios, subinde apud LUCIANUM deprehendi, ubi particula *ἵνα* sic posita est ut indicativum debeat habere. Ea res istis permira et incredibilis accidit, itaque parata est interpolatio et indicativus in optativum vel coniunctivum depravatur vel particulam *ἄν* inserunt, cui nihil est in ea re loci. Habet *ἵνα* indicativum quum pendet ab ea re, quam quis factam oportuisse dicit quamve vellet factam, aut quam dicit facturum fuisse aliquem at non fecisse, omnino ab ea re quae facta non esse dicatur, at si facta fuisset id fuisse eventurum quod in *ἵνα* cum indicativo significatur. Perpetuum hoc est in *ἵνα* (rarius in *ὅπως* et *ὡς* et fere apud poëtas) ubi pendet coniunctio ab *ἐχρῆν*, *ἔδει*, *ὤφελον*, *εἴθ' ὤφελον*, *εἴθε*, *εἰ γάρ*, *ἐβουλόμην ἄν* et si quid est ex genere eodem, in quibus omnibus indicativus necessarius est, optativus aut *ἄν* additum orationem et soloecam facit et sensu vacuam. Exempla ubique satis magno numero obvia sunt apud Tragicos et Comicos, apud PLATONEM, DEMOSTHENEM et Oratores omnes, apud XENOPHONTEM multa, quae multi saepe collegerunt: satis erit VALCKENAERIUM inspexisse in *Diatr.* p. 149. et ELMSL. ad *Oed. T.* 1389. PLATO in *Prot.* scribit p. 335 c. *σὲ ἐχρῆν συγχωρεῖν, ἵνα συνουσία ἐγίγνετο,* in *Symp.* p. 181. e. *χρῆν δὲ καὶ νόμον εἶναι, ἵνα μὴ εἰς ἄδηλον πολλὴ σπουδὴ ἀνηλίσκετο*, in quibus haec fere inest sententia: *εἰ σὺ συνεχώρεις συνουσία ἂν ἐγίγνετο.* et *εἰ νόμος ἦν οὐκ ἂν εἰς ἄδηλον πολλὴ σπουδὴ ἀνηλίσκετο*, et quod tempus in hac forma requiritur, imperfectum, aoristus aut plusquamperfectum, idem in illa forma cum *ἵνα* (*ὡς*, *ὅπως*) coniungitur. Ubi dici poterat: *εἰ ἡ βουλὴ ἐζήτησεν, ἀπηλλάγμεθ' ἂν τοῦ δημαγωγοῦ τούτου*, DINARCHUS *contra Demosth.* § 20. maluit dicere *ἐχρῆν ζητεῖν, ἵν' ἀπηλλάγμεθα*. Plusquamperfectum AESCHYLO reddendum in *Prometheo* vs. 152 sq.:

εἰ γάρ μ' ὑπὸ γῆν — ἧκεν —
ὡς μήτε θεὸς μήτε τις ἄλλος,
τοῖσδ' ἐπεγήθει.

Digitized by Google

Atheniensibus non est in usu γηθεῖν sed γεγηθέναι, non γηθῶν dicebant sed γεγηθώς. Igitur ἐπιγηθεῖν e vitio natum est et rescribendum τοῖσδ' ἐγεγήθει, id est οὕτω γὰρ ἂν οὐδεὶς τοῖσδ' ἐγεγήθει sive ἔχαιρεν. Similiter EURIPIDES in fragmento XII *Hippolyti* τοῦ καλυπτομένου dixit:

> Φεῦ, Φεῦ, τὸ μὴ τὰ πράγματ' ἀνθρώποις ἔχειν
> Φωνὴν, ἵν' ἦσαν μηδὲν οἱ δεινοὶ λέγειν.

quod perinde est ac si dixisset οὐδὲν γὰρ ἂν ἦσαν et in fragmento 'Ινοῦς XIV:

> χρῆν γὰρ τὸν εὐτυχοῦνθ' ὅτι πλεῖστας ἔχειν
> γυναῖκας, εἴπερ δὴ τροφὴ δόμοις παρῆν,
> ὡς τὴν κακὴν μὲν ἐξέβαλλε δωμάτων
> τὴν δ' οὖσαν ἐσθλὴν ἡδέως ἐσώζετο,

quod idem significat atque οὕτω γὰρ ἂν τὴν μὲν κακὴν ἐξέβαλλε, τὴν δ' ἐσθλὴν ἐσώζετο. Ecquis est, qui putet in his ἐγίγνετο, ἀνηλίσκετο cet. salva sententia et *Graecitate* aut in γίγνοιτο et ἀναλίσκοιτο mutari posse, aut ἂν adiici? Nemo, opinor. Cur igitur aequis animis ferre potuerunt vitia manifesta, quale legitur in ISAEI oratione XI. 6. προσῆκε παρέχεσθαι μαρτυρίας (leg. μάρτυρας), ἵνα μᾶλλον ἂν ἐπιστεύετο, aut in *Sisypho*, incerti auctoris dialogo, qui in Platonicis circumfertur, p. 387. χθὲς σε πολὺν χρόνον ἀνεμείναμεν ὅπως ἂν ξυνηκροῶ ἡμῖν ἀνδρὸς σοφοῦ, et sic saepe peccatur apud veteres et probatos *Graecitatis* auctores. Nempe ἂν addebant isti, qui quid sibi vellent ἐπιστεύετο, ξυνηκροῶ, similia, non satis assequebantur. Apud LUCIANUM, cuius causa haec praemisi, semel tantum *Graeca* et genuina forma evasit 3, 32. ὑπὸ τῇ ῥινὶ ἐχρῆν στέφεσθαι, ἵν' ὡς πλεῖστον ἀνέσπων τῆς ἡδονῆς. Quis nunc non videt manifestum mendum in his 10, 6, 2. εἰδέναι ἐχρῆν πότε καὶ τεθνήξεται τῶν γερόντων ἕκαστος ἵνα μὴ μάτην ἂν ἐνίους ἐθεράπευον? satin certum est ἂν delendum esse? Non magis eidem voculae parcendum 15, 2. ἄριστον ἦν — ἵν' ἂν καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ ἕκαστος ἔχων ἀπηλλάττετο et 41, 18. εἴθε γε ἀνώμοτος ὢν ταῦτ' ἔλεγες ἵνα καὶ ἀπιστεῖν ἂν ἐδυνάμην. Non est ovum ovo similius, quam est horum locorum primus loco PLATONIS: ἵνα μὴ εἰς ἄδηλον πολλὴ σπουδὴ ἀνηλίσκετο poteratque parasitus his ipsis verbis uti pro suis ἵνα μὴ μάτην ἐνίους ἐθεράπευον. Scioli quartum ἂν de suo inferserunt 46, 21. ἵν' αὐτῶν τὴν περίεργον ἂν γλῶτταν

Digitized by Google

διέφυγον. Aliis locis necessarium indicativum, quoniam quid sibi vellet non capiebant, in optativum mutarunt. Fecere hoc 29, 1. *ἐβουλόμην μὲν οὖν τὴν ἰατρικὴν καὶ τοιοῦτόν τι ἔχειν φάρμακον, ἵνα καὶ τοῦτο τοῦ πατρὸς τὸ νόσημα ἰασαίμην*, sensu vacuum est *ἰασαίμην*, necessarium est *ἰασάμην*, ut initio loci *ἐβουλόμην μὲν ἄν*, *vellem*, quod dicunt in ea re, quam fieri non posse sentiant, ut apud LYSIAM IV. § 3. *ἐβουλόμην δ' ἂν μὴ ἀπολαχεῖν αὐτὸν κριτὴν Διονυσίοις, ἵν' ὑμῖν φανερὸς ἐγένετο ἐμοὶ διηλλαγμένος*: est autem *ἰασαίμην* perinde absurdum atque in LYSIA foret *γένοιτο* pro *ἐγένετο*. ARISTOPH. *Ecclesiaz.* 151:

ἐβουλόμην μὲν ἕτερον ἂν τῶν ἠθάδων
λέγειν τὰ βέλτισθ', ἵν' ἐκαθήμην ἥσυχος.

addam alterum exemplum ex eodem, ut veteri mendo liberem. Legitur in *Vespis* vs. 960:

ἐγὼ δ' ἐβουλόμην ἂν οὐδὲ γράμματα,
ἵνα μὴ κακουργῶν ἐνέγραφ' ἡμῖν τὸν λόγον.

corrige sodes *ἔγραφεν* pro *ἐνέγραφ'*, nisi quid sit *λόγον ἐγγράφειν* in tali re expedire potes. Iterum librarii in LUCIANO sic peccarunt 71, 39. *εἰ δ' ἔδει* (lege *εἰ δὲ δεῖ*) *καὶ γυναικείου γάμου κοινὰς εἶναι ἔδει τὰς γυναῖκας, ὡς ἔξω ζήλου εἴημεν*, compone cum his verba DEMOSTHENIS p. 1273: *ἐπιδεῖξαί σε ἔδει — ἵνα μὴ λόγῳ τὸν πατέρ' ἀδικοῦντ' ἀπέφαινες* et videbis quam necessarium sit *ὡς ἔξω ζήλου ἦμεν.* Non tempero mihi quin his adiiciam locum PLATONIS in *Critone* p. 44 d. in quo librarii in re eadem alias turbas dederunt. Editur: *εἰ γὰρ ὤφελον, ὦ Κρίτων, οἷοί τε εἶναι οἱ πολλοὶ τὰ μέγιστα κακὰ ἐξεργάζεσθαι, ἵν' οἷοί τε ἦσαν αὖ καὶ ἀγαθὰ* (lege *τἀγαθὰ*) *τὰ μέγιστα, καὶ καλῶς ἂν εἶχε, νῦν δὲ οὐδέτερα οἷοί τε*, quis non perspicit insiticia et spuria esse verba tam frigida quam supervacua *καὶ καλῶς ἂν εἶχε*, quae vel in negligentissimo scriptore reprehendi debebant ea in PLATONE feremus?

Post haec omnia denique satis erit verbo admonere in *Ocypode* 81, vs. 62, 63:

ποῖος στρατιώτης γέγονας, ἵνα παρεμβολὴν
βαλὼν σὺ πληγῇς;

emendandum esse *ποῦ σὺ στρατιώτης* et *βαλὼν ἐπλήγης.*

(*Continuabitur*).

Digitized by Google

EEN GEWAAND FRAGMENT VAN TROGUS POMPEIUS.

IUSTINUS *Historr. Philipp.* III. Cap. 2 en 3.

In de Iste aflevering van het XIXde Supplementdeel, pag. 186 vlgg. der *Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik von* J. Ch. Jahn enz. heeft Dr. R. Sascke uit *Breslau* een zoogenaamd »längeres Bruchstück aus des Trogus Pompeius verloren »gegangenem Geschichtswerke" bekend gemaakt. Tegen deze vermeende aanwinst meen ik te moeten opkomen, en hoop den *lezers* van dit tijdschrift geene ondienst te doen door hunne aandacht te vestigen op de vergissing van dezen *Breslauschen* geleerde.

Professor Bielowsky te *Lemberg* heeft een vrij belangrijk stuk van Trogus Pompeius gevonden bij gelegenheid van de uitgaaf der oudere *Poolsche* geschiedbronnen, welke eenige geleerden voorbereiden, waardoor dus het oude gerucht, dat door *Italiaansche* geestelijken een geheel afschrift van het werk van Trogus Pompeius naar *Polen* zou gebragt zijn, eenige meerdere waarschijnlijkheid verkreeg. — Genoemde professor verzamelt de overige fragmenten van Trogus, en bad nu aan den heer Sascke een afschrift verzocht van een ander onbekend fragment, dat gevonden wordt in het werk van den predikmonnik Iacobus de Cessolis of Cessulis of Cassulis uit *Picardie*, die tegen 't einde der 13de eeuw vier *tractatus* schreef *de ludo scaccorum*, waarin eenige plaatsen van *Romeinsche* schrijvers voorkomen. De Lycurgische wetgeving beschreef hij in 't einde van *Cap.* 4, *tractat.* II,

Digitized by Google

met de woorden van Trogus Pompeius, die door Dr. Sascke reeds bij voorraad aan de letterkundige wereld bekend worden gemaakt, om de verhouding te doen opmerken, waarin Trogus Pompeius staat tot het onder den naam van Iustinus doorgaande uittreksel. Te dien einde geeft hij de plaats, zooals die in twee *Breslausche* hss. gelezen wordt, en die hieronder volgt, daar ik de zeldzame uitgaaf van dezen Iacobus te *Milaan* 1479 fol. niet heb kunnen vergelijken. Als »Parallelstelle" verwijst Dr. Sascke op Iustinus III. ii. 6—12, en zegt, dat eene vergelijking het belangrijke verschil tusschen oorspronkelijk en uittreksel aantoont; verder maakt hij de gevolgtrekking, dat deze voorstelling van Trogus meer naar het anecdotengeschrijf van Plutarchus overhelt, dan naar de krachtige uiteenzetting bij Aristoteles *Polit.* II. 9 en 10, en eindigt met de opmerking, dat menig punt uit de oudheid opgehelderd zou worden, zoo wij den geheelen Trogus hadden.

Dit laatste zal niemand aan Dr. Sascke durven betwisten, al ware de plaats uit Iacobus nooit aan de vergetelheid ontrukt. Doch er is iets anders; ik beweer, dat het omgekeerde waar is van hetgeen Sascke zich voorstelt; de plaats van Iacobus is niet ontleend aan 't werk van Trogus, dat Iustinus excerpeerde, maar het is een afschrift van het excerpt van Iustinus; daar wij reeds het oorspronkelijk kenden, hebben wij niets aan het min of meer omgewerkte en verkorte stuk van Iacobus.

Het is bekend, dat de *Historiae Philippicae* van Iustinus in de middeleeuwen onder den naam van Trogus Pompeius doorgingen, en de schrijver begint met te verklaren, dat de meeste in *Polen* gevondene fragmenten van Trogus later bleken te zijn plaatsen uit Iustinus. Juist hetzelfde heeft plaats bij onzen Iacobus, die Trogus noemde, doch Iustinus afschreef. De heer Sascke zag dit niet, daar hij, reeds tevreden met § 6—12 van *Caput* II, verzuimde het volgende *Caput* van Iustinus te vergelijken; en meende dat hetgeen in § 6—12 staat een excerpt zou zijn over de Lycurgische wetgeving, waarvan de ongerijmdheid uit den inhoud van die woorden blijkt. Neen, Iacobus schreef het verhaal der geheele wetgeving van Iustinus af, *Cap.* II. 8—12 en *Cap.* III. 1—12, zoo als ieder ten duidelijkste zal zien uit de vergelijking van het volgende:

Digitized by Google

IUSTINUS

uitg. v. GRAEV. L. B. 1701. 8°.

Cap. III. § 10. **Haec (de opgenoemde wetten van Lycurgus) quoniam primo, solutis ante moribus, dura videbat esse, auctorem eorum Apollinem Delphicum fingit, et inde se ex praecepto numinis detulisse, ut consuescendi taedium metus religionis vincat.**

§ 11. **Dein ut aeternitatem legibus suis daret, iureiurando obligat civitatem, nihil eos de eius legibus mutaturos priusquam reverteretur; et simulat se ad oraculum Delphicum proficisci consulturum, quid addendum mutandumque legibus videretur.**

§ 12. **Proficiscitur autem Cretam, ibique perpetuum exilium egit, abiicique in mare ossa sua moriens iussit, ne relatis Lacedaemonem, solutos se Spartani religione iurisiurandi in dissolvendis legibus arbitrarentur.**

Cap. II.

§ 9. **Populum in obsequia principum, principes ad iustitiam imperiorum formavit.**

§ 10. **Parcimoniam omnibus suasit, existimans laborem militiae assidua frugalitatis consuetudine faciliorem fore.**

§ 11. **Emi singula non pecunia, sed compensatione mercium iussit.**

§ 12. **Auri argentique usum velut omnium scelerum materiam sustulit.**

Cap. III. § 1. **Administrationem reipublicae per ordines divisit.**

§ 2. **Regibus potestatem bellorum, magistratibus iudicia per annuas successiones, senatui custodiam legum, populo sublegendi senatum, vel creandi quos vellet magistratus, potestatem permisit.**

§ 3. **Fundos omnium aequaliter inter omnes divisit, ut aequata patrimonia neminem potentiorem altero redderent.**

§ 4. **Convivari omnes publice iussit,**

IACOBUS

volg. 't perkamenths. van de 14° eeuw. Codex Rhedigeranus.

.... quemadmodum refert Trogus Pompeius, de Liguteo[1] quodam nobile rege[2], qui finxit quasdam leges[3] observandas et iuramento astrinxit civitatem et populum. Auctor vero ipsarum fuerat Apollo delphicus pythicus. Cum eas populus propter earum duritiem[4] solvere vellet et Liguteus[5], quia iustae erant, populum et civitatem iuramento astrinxisset, quod eas non solverent[6] donec consuluisset Apollinem et[7] reversus responsum portaret,

ad Cretam insulam in exilium ivit, ibique perpetuum peregit exilium, ut praedictae leges per populum[8] servarentur. Cumque morti appropinquasset[9], ossa sua in mari proiici mandavit, ne, si forte mortui ossa ad civitatem adiuratam fuissent delata, existimarent se solutos a iuramento; praedictas autem leges, quia iustae erant et utiles hic scribemus[10].

Prima lege populum in obsequium principum et principes[11] ad custodiam populi ad iustitiam impiorum formavit.

2°. lege parsymoniam[12] persuasit existimans[13] laborem militiae assidua frugalitatis consuetudine faciliorem fore.

3°. emi singula non pecunia, sed compensatione mercium iussit[14].

4°. auri et argenti velud[15] omnium viliorum materiam constituit[16].

5°. ad ministrationem reipublicae per ordinem divisit; regibus potestatem bellorum; magistratibus iudicia et annulas[17] sanctiones; senatui custodiam legum; populo eligendi vel creandi quos velit magistratus potestatem permisit.

6°. fundos omnes equaliter divisit, ut equa essent[18] patrimonia et neminem aliis potentiorem redderent.

7°. convivari[19] omnes publice ius-

Digitized by Google

IUSTINUS.	IACOBUS. Cod. Rhedig.
ne cuius divitiae vel luxuria in occulto essent.	sit, ne cui divitiae sint causa luxuriae in occulto.
§ 5. Iuvenibus non amplius una veste uti toto anno permisit, nec quemquam cultius quam alterum progredi; nec epulari opulentius, ne imitatio in luxuriam verteretur.	8⁰. iuvenibus tum [20] non amplius nisi una veste uti toto anno permisit.
§ 6. Pueros puberes non in forum, sed in agrum deduci praecepit, ut primos annos non in luxuria sed in opere et laboribus agerent.	9⁰. pueros pauperes non in foro sed in agro deduci iussit [21], ut primos [22] annos non in luxuria [23] nec ioco sed in opere agerent.
§ 7. Nihil eos somni causa substernere, et vitam sine pulmento degere, neque prius in urbem redire, quam viri facti essent, statuit.	
§ 8. Virgines sine dote nubere iussit,	10⁰. statuit virgines sine dote nubere.
ut uxores eligerentur, non pecuniae; severiusque matrimonia sua viri coercerent, cum nullis dotis frenis tenerentur.	11⁰. ut uxores eligerentur, non pecunia iussit.
§ 9. Maximum honorem non divitum et potentium, sed pro gradu aetatis senum esse voluit. Nec sane usquam terrarum locum honoratiorem senectus habet.	12⁰. et ultima [24] maximum honorem non divitum, sed per gradum [25] aetatis senum esse voluit.
Cap. II. § 8. nihil lege ulla in alios sanxit, cuius non ipse primus in se documenta daret.	Nulla autem lege aliquid sanctivit, cuius primus [26] ipse servando aliis non fuerit in exemplum.

Men wachte zich dus, het hoog geroemde fragment onder die van TROGUS op te nemen, en late het slechte afschrift van JACOBUS voor goed rusten met al de gevolgtrekkingen van den *Breslauschen* geleerde.

Verschil van lezing volgens het *Breslausche* papier- en perkamenths. in de Akademische Bibliotheek, 4. fol. 64.

1) Ligurco. — 2) nobili milite. — 3) achter leges volgt: et quia populo durae videbantur, tamen, quia iustae erant, auctorem earum Apollinem delphicum dixit fuisse. — 4) dementiam. — 5) Ligurcus populum in civitate. — 6) solvant. — 7) Delphicum ac. — 8) ontbreekt: per populum. — 9) appropinquasset morti. — 10) subscripsimus. — 11) principes in obsequium populi atque in iustitiam. — 12) parsimoniam. — 13) aestimans. — 14) mandavit. — 15) velut. — 16) instituit. 17) annuas. — 18) ut etiam patrimonia neminem. 19) comminari. — 20) ontbr. tum. — 21) iubet. — 22) primo. — 23) in ludo aut ioco. — 24) ontbr. et ultima. — 25) pro gradu. — 26) primo.

Digitized by Google

Niet ligt zal men kunnen bewijzen welke afwijkingen met de woorden van IUSTINUS wij op rekening van de afschrijvers moeten zetten, en welke wij aan den predikmonnik verschuldigd zijn. Ik kan mij evenwel niet weêrhouden om eenige bepaalde fouten der afschrijvers aan te toonen. Zoo houd ik mij overtuigd dat de lezing *demtiam* d. i. *dementiam*, waaraan ook SASCKE zich stoot, ontstaan is uit *duritiam;* dat in de negende wet de *s* van *primos* in *Cod. Wrat.* in de pen bleef, even als de lezing in de twaalfde *per gradum* in *Cod. Rhed.* voor *pro gradu* uit de verwarring der *compendia* ontstond. Drie andere afwijkingen van den tekst van IUSTINUS moeten, al staan zij ook in beide hss., aan de afschrijvers geweten worden en niet aan IACOBUS. Ik kan mij namelijk niet voorstellen, dat de vrome monnik in de eerste wet de vorsten aan de regtvaardigheid der *goddeloozen* zou hebben overgelaten, »principes" zegt hij, »ad iustitiam »*impiorum* formavit," welke onzin terstond verdwijnt bij 't vergelijken van de woorden van IUSTINUS, die *imperiorum* schreef, even als IACOBUS moet gedaan hebben; de hss. zullen wel hebben *impiorum*. Evenmin kan de predikmonnik in de vierde wet het goud en zilver met de *materia omnium viliorum* gelijk gesteld hebben; het omgekeerde kan plaats hebben, 't zij men door *viliora* al wat leelijk is versta, 't zij al wat goedkoop is; men zal 't dus wel met mij eens zijn, dat IACOBUS het woord *scelerum* weêrgaf door *vitiorum*. Verder zou LYCURGUS eene wijze bepaling gemaakt hebben in de negende wet, opdat de *arme* knapen hunne eerste jaren niet in *weelde* zouden doorbrengen; hiertoe is zelden kans en was te *Sparta* wel 't minst gelegenheid; gelukkig dat uit de woorden van IUSTINUS in § 7 ten duidelijkste blijkt, dat er in plaats van *pauperes* door IACOBUS is gelezen geworden *puberes*. — Dat IACOBUS evenwel in 't afschrijven niet naauwkeurig is te werk gegaan, blijkt daaruit dat hij de *considerans* van de tiende wet tot eene elfde verhief; welligt las hij voor *at* bij IUSTINUS *et;* tenzij men dit aan het twaalftal moet toeschrijven, waartoe IACOBUS de Lycurgische wetten bragt.

Leiden, Januarij 1854. W. N. DU RIEU.

Digitized by Google

AANTEEKENINGEN OP CAESAR [1].

DE B. G. II. XII. 1.

»*Postridie — in fines duxit et magno itinere confecto ad oppi-* »*dum Noviodunum contendit.*"

Over de woorden *magno itinere confecto* laat Prof. NIPPERDEY in zijne uitgave van CAESAR, pag. 60, zich op de navolgende wijze uit: »Magno itinere confecto Noviodunum contendisse' »Caesar ita demum dici poterat, ut duo itinera tamquam inter »se separata intelligerentur, prius magnum, posterius, quo con- »fecto Noviodunum contendebatur."

Het schijnt mij toe dat NIPPERDEY zich vergist. Ware het met de zaak zoo gelegen, als hij meent, dan zou CAESAR hebben geschreven: »*maiore itinere confecto.*" Waar toch van twee zaken vergelijkenderwijze gesproken wordt, daar is de *comparativus* onmisbaar voor romeinsche ooren. De zaak is deze, dat CAESAR den langen weg had afgelegd en aan het einde daarvan *Noviodunum* lag, als het doel zijner reis. Hij had *confecto* kunnen weglaten, maar het kan er even goed blijven. Ook wij bedienen ons van dergelijke synonyme uitdrukkingen en zeggen even goed *na een grooten dagmarsch*, als *nadat hij een grooten marsch had afgelegd.*

---

1) De redactie neemt natuurlijk de verantwoordelijkheid voor de stukken in de *Mnemosyne* slechts voor een zeer gering gedeelte op zich: die verantwoordelijkheid is van de onderteekening niet af te scheiden. Evenwel oordeelt de redactie dienstig mede te deelen, dat de geachte schrijver van bovenstaand stuk haar geene keus uit zijne aanteekeningen heeft toegestaan, maar is blijven aandringen, dat het stuk in zijn geheel zou worden opgenomen of geweigerd. RED.

Digitized by Google

Magno itinere staat hier tegen over *iusto itinere*, welke woorden wij met *confecto* aantreffen *B. C.* III. 76: »*Confecto iusto itinere eius diei.*" Op het einde van datzelfde *cap.* lezen we weder: »*Duplicato eius diei itinere octo millia passuum ab eo loco procedit.*"

De eerstgenoemde plaats verschilt daarin van de onderhavige, dat twee handelingen als op elkander volgend worden gedacht; de laatstgenoemde komt hierin overeen, dat de eene daad wordt ten einde gebragt, terwijl de andere geschiedt. Overigens evenwel is de zegswijze in beide plaatsen dezelfde, als die van II. 12. Ook komen dezelfde woorden in denzelfden zin nog hier en daar bij CAESAR voor, b. v. *B. C.* VII. 56: »*Magnis itineribus confectis — venit.*" Vergel. *B. A.* 36 en 66.

De Metaphrast schijnt zich de zaak eveneens te hebben gedacht, als wij; hij zegt namelijk: Πολλήν τε ἤδη ἀνύσας ὁδὸν πρὸς πόλιν αὐτῶν Νουιόδουνον καλουμένην παρεγένετο." Mij dunkt, we hebben geen reden, om hier iets te veranderen en blijven daarom bij de gewone lezing.

DE B. G. III. XIII. 1.

Bij gelegenheid eener vergelijkende beschouwing van de schepen der *Galliërs* en der *Romeinen* zegt CAESAR: »*Carinae aliquanto planiores, quam nostrarum navium, quo facilius vada ac decessum aestus excipere possent*" enz. Op deze plaats teekende OUDENDORP reeds aan: »Petavius praebet *ad decessum aestus* s. cum aestus decedit. Recte quidem, ut *vada* sit nominativus", wat verder evenwel schijnt hij de *hypallage*, in bovengemelde woorden »*naves excipiunt vada*" vervat, te willen verdedigen: althans hij brengt gelijkluidende plaatsen bij.

Ook HERZOG, NIPPERDEY en anderen behielden deze lezing: hetgeen mij grootelijks verwondert. Want de plaats blijft, al kon men ook de *hypallage* verdedigen, daarom niet minder vreemd en moeijelijk. De opeenvolging toch en verbinding der denkbeelden en de vergelijking met het voorgaande *Caput*, doen, dunkt mij, duidelijk uitkomen, dat CAESAR niet heeft willen te kennen geven, dat de schepen zoo plat van bodem waren, om niet te veel van *de ebbe* te lijden te hebben (want hoe

kan de *afloop* zelf van het water zoo veel gevaar veroorzaken?); maar het gevaar kwam van de ondiepten: ze waren bang, dat de schepen op de klippen en rotspunten zouden stooten of op het drooge blijven zitten, bijaldien ze zeer diep gingen. Nu konden ze gemakkelijk in een ondiep vaarwater blijven, en al raakten ze vast, ze werden bij den eersten vloed den besten weêr vlot. En willen wij nu hetgeen in het vorige *Caput* uitgebreider is verhaald kortelijk zamenvatten, dan komt de inhoud hierop neder. De schepen der *Romeinen* konden bij eb noch vloed aan wal komen, en in volle zee waren ze tegen de groote golven en de stormen niet bestand, terwijl het omgekeerde bij de Gallische schepen plaats had: de reden hiervan wordt in *Cap.* 13 gegeven. In de eerste plaats namelijk waren de bodems platter, om, als de ebbe kwam, beter op het drooge te kunnen blijven, en ten andere de voor- en achterstevens hoog, om de golven te beletten, dat ze over het schip sloegen enz. Mij dunkt, zoo loopt de zin geleidelijk af en de woorden hebben eenen duidelijken zin, hetgeen we, naar mijn gevoelen, moeijelijk kunnen zeggen van de lezing, die tegenwoordig in zwang is. Want wat is *vada ac decessum aestus excipere* anders dan onzin? De grieksche vertaler schijnt er al mede verlegen geweest te zijn: althans hij laat het woord *vada* onvertaald en bepaalt zich bij deze uitdrukking: *ἵνα τὴν ἀμπώτιδα ῥᾷον δύναιντο ὑποφέρειν.*

Aan plaatsen, om onze lezing *ad decessum aestus* te verdedigen, ontbreekt het geenzins. Bij LIVIUS VI. 27 lezen we: *ad famam*, bij SUET. *Domit.* 7: *ad summam ubertatem*, bij NEPOS *Attic.* X. 2: *ad famam imperatorum.*

DE B. G. III. XIII. 8.

»*Et eadem de causa minus* commode scopulis *continebantur.*"

NIPPERDEY nam eene oude lezing weer op en schreef in plaats van *scopulis*, *copulis*. Dit woord was reeds lang bij ons uit de mode; de conjectuur dankte aan HOTOMANN haren oorsprong maar voor eenige jaren beweeŝ HERZOG, naar mijn inzien voldingend, dat we de *vulgata* moeten behouden.

Hij zegt, dat noch het woord *copulae* bij de ouden voorkomt

in de beteekenis van *enterhaken*, noch *continere* ooit gebruikt wordt in den zin van *alligare* of *retinere*, en dat dit dus tegen *copulae* pleit.

Hij voor zich verkiest *minus incommode scopulis*, omdat *scopulis* in alle *codices* staat, en de Metaphrast vertaalt ὑπὸ τῶν σκοπέλων κατείχοντο; terwijl *incommode* in sommige *codices*, al zijn ze dan ook niet de beste, gevonden wordt.

Het schijnt hem, en met regt, beter en veiliger toe deze lezing te volgen, dan willekeurig *scopulis* te veranderen, dat genoegzaam gezag voor zich heeft.

Eadem de causa laat hij slaan op *firmitudo*, hetgeen een weinig vroeger staat: *minus incommode* staat bij hem gelijk met *sine magno detrimento* en *contineri scopulis* verklaart hij van de schepen, die in de baaijen en kreken, door rotsen en klippen omgeven, veilig konden ankeren. Tot bewijs hiervan voert hij aan de woorden *quum se vento dedissent*, die een weinig verder voorkomen, en waaruit blijkt, dat vroeger van schepen moet gewaagd zijn, die voor anker lagen; terwijl daarenboven uit de plaatsbeschrijving, *Cap.* 12, waar van vele landtongen en voorgebergten spraak is, duidelijk wordt, dat de aangenomen lezing geheel met den aard en den toestand der kusten van den westelijken oceaan in overeenstemming is. *Continere* toch beteekent zooveel als *angusto quodam spatio conclusum tenere*, zooals b. v. *continere castris.* Tot bevestiging kunnen ook nog dienen *B. C.* II. 23: »*Hic locus duobus promontoriis continetur,*" en *B. G.* IV. 23: »*Cuius loci haec erat natura atque ita montibus angustis mare continebatur.*"

De B. G. V. xii. 2.

»*Qui omnes fere iis nominibus civitatum appellantur, quibus orti ex civitatibus eo pervenerunt et bello* illato *ibi remanserunt atque agros colere coeperunt.*"

De *Metaphrasis* geeft deze plaats zoo weder: οἳ τῶν πόλεων, ἐξ ὧν αὐτοὶ ὄντες εἰς τὴν Βρεττανίαν παρεγένοντο καὶ πόλεμον αὐτῇ ἐπενεγκόντες τοὺς ἀγροὺς εἰργάσαντο, τὸ ὄνομα ἔτι καὶ νῦν ἔχουσι [1].

---

[1]) Ik volg hier de nieuwe uitgave van Baumstark, 1834. *Freiburg.*

Digitized by Google

Uit deze vertaling blijkt althans zooveel, dat de latijnsche woorden boven aangehaald zoo gelezen werden in die *codices*, naar welke de grieksche vertaling gemaakt is; daarbij bestaan er, voor zoover mij bekend is, geene varianten op deze plaats van CAESAR. Ook NIPPERDEY kent er geene, maar schrijft op pag. 80 van zijne uitgave der Commentarien: »Dubito, an scribendum sit.... *et bello sedato*..... Firmos enim sedes ponere »Belgae et agros colere non illato sed finito demum bello poterant."

Ten bewijze voert hij aan *B. G.* II. XXIX. 4, waar van de *Aduatici* gezegd wordt, dat ze na menig gevecht vrede maakten en zich eene plaats ter woning uitkozen.

Ik voor mij ben overtuigd, dat NIPPERDEY hier wat te voorbarig is te werk gegaan en dat alles in de beste orde is. Want, al hebben de *Aduatici* vrede gemaakt en eerst daarna eene vaste woonplaats gekozen, zoo bewijst dit volstrekt niets tegen het verhaal van CAESAR aangaande de *Belgen*; zij konden immers zeer goed in *Britannie* blijven en de landen bebouwen, die ze in den oorlog gewonnen hadden. Juist daaruit, dat ze na den oorlog te hebben aangevangen (we nemen hier voor een oogenblik *bello illato* eens letterlijk) bleven, moeten we opmaken, dat ze de overhand gehad hebben, en die landen hebben kunnen bebouwen, welke ze gewonnen hadden. Maar liefst neem ik *bello illato* niet zoo woordelijk, en zie er eene aanwijzing in, dat ze de landen, die zij bezaten, door het regt des oorlogs en niet door overeenkomst of door minnelijke schikking verkregen hadden.

DE B. G. VII. XX. 3.

Gewoonlijk leest men daar: »*Persuasum loci opportunitate*, »*qui se ipsum munitione defenderet.*"

Men ziet aanstonds, dat de plaats bedorven is. Van daar zegt NIPPERDEY: »Hic unum vitium aperuit Apitzius, quod ante »eum viderat Bentleius, necessario dicendum fuisse, »qui se »ipse defenderet." »Sed ne »munitione" quidem ille locus se »defendere poterat. Nam neque supra alia munitio commemo»rata est, neque Galli eo tempore omnino castra muniebant: ».... Certam emendationem non reperio."

Digitized by Google

Mij dunkt, dat er wel iets aan te doen is. De *Codd. Bongars.* 1 *Leid.* 3 geven als variant *que*[2], *Ed. Ant.* *quâ* in plaats van *qui.* Ik ben — daardoor en omdat de zin dezer woorden ongetwijfeld deze moet zijn, dat de plaats door de natuur als met eene borstwering voorzien was — op het denkbeeld gebragt om te lezen:

»*Persuasum loci opportunitate, quâ se ipse, ut munitione, de-*
»*fenderet.*"

Hoe gemakkelijk door de nalatigheid der afschrijvers en bij het gebruik van verkortingen uit *ipse ut*, *ipsum* kon ontstaan, ziet ieder en de grieksche overzetting schijnt ook daarheen te wijzen; daar lezen we: *Ὅτι δ' ἐγγύτερον τῶν Ῥωμαίων ἢ πρόσθεν ἦλθον, τοῦτο ὑπὸ τῆς τοῦ χωρίου ἰσχυρότητος, δι' ἑαυτοῦ σχεδὸν ἀμυνομένου, πεισθεὶς ἐποιησάμην.*

DE B. G. VII. XLVI. 1. 2.

»*Oppidi murus ab planitie atque initio adscensus recta regione,*
»*si nullus amfractus accederet, MCC passus aberat. Quidquid huic*
»*circuitus ad molliendum clivum accesserat, id spatium itineris*
»*augebat.*"

In plaats van *huic* slaat NIPPERDEY voor *huc* te lezen. Want, zegt hij: Nulla est vox, quo *huic* referri possit. Nam *rectae regioni* circuitum accedere, ut Oudendorpius interpretatur, ideo non potest, quod notio rectae lineae omnem curvationis cogitationem aufert; *adscensus* autem, quo Morus *huic* respicere opinatur, quia h. l. idem est ac *collis*, non magis in censum venit. Qui enim *collis* breviore via minui aut longiore augeri potest?

Het is duidelijk, naar het mij voorkomt, dat NIPPERDEY hier in twee opzigten dwaalt. Vooreerst in de uitlegging der plaats zelve en ten andere in zijn oordeel over MORUS. Want *huc* kon niet op *numerus* slaan, zoo als NIPPERDEY wil, dewijl dit woord

---

2) Volgens OUDENDORP. Ik kan de juistheid van die opgaaf voor *Leid.* 3 bevestigen. Dit hs. draagt bij OUDENDORP nº 4918, maar dit is het nummer van den Catalogus der *Bibliotheca Hulsiana* waaruit het hs. gekocht is. Thans voert het nº 406 van den laatsten Catalogus van hss. der Akademische Bibliotheek. E. J. K.

Digitized by Google

hier niet staat: het zou op *passus* kunnen terugzien, maar dan zouden die *passus* gezegd worden *aliquid circuitus accipere.*

Vervolgens zegt Morus niet, dat de *berg zelf grooter of kleiner werd*, maar hij bedoelt met *adscensus* hier *via*, *qua adscendebatur* de weg, langs welken de berg bestegen werd, omdat men niet regtuit kon gaan, maar het pad zich rondom den berg slingerde en slechts op die wijze de top bereikt kon worden.

Adscensus kan nooit *den berg zelven* beteekenen, maar beduidt of de *daad van 't beklimmen* of *den weg*, waarlangs men opstijgt. De bedoeling van Caesar ligt voor oogen: hij wil zeggen, dat de lengte van den weg, indien men regtuit ging, 1200 schreden bedroeg, maar eenige honderd schreden meer, als men een omweg moest maken. En zoo verstond ook de grieksche vertaler de woorden van Caesar, weshalve het mij zeer verwondert, dat Oudendorp hem ten bewijze van zijne verklaring aanhaalt. De grieksche woorden zijn: *Αἱ δὲ πρὸς τὸ ῥᾴδιον τὴν τοῦ ὄρους ἀπεργάζεσθαι ἀνάβασιν οὖσαι σκολιότητες τὸ διάστημα τῆς ὁδοῦ ηὔξανον.*

De B. C. III. lxxxi. 2.

Op deze plaats teekent Nipperdey het navolgende aan: »Graviter corrupta sunt haec verba: *Nulla Thessaliae fuit civitas praeter Larisaeos, qui magnis exercitibus Scipionis tenebantur, quin Caesari parerent atque imperata facerent.* Nam unus erat Scipioni exercitus. Idem igitur hic factum est, quod horum comm. I. 85. 5. in classibus Hispanicis accidisse demonstravi pag. 145, ut exaggerandi studio genuina verba libidinose a magistro commutarentur. Quid Caesar scripserit, definiri nequit, cum vestigia antiquae scripturae servata esse nequaquam probabile sit."

De woorden waarop Nipperdey doelt in I. lxxxv. 5 zijn deze: »*Neque nunc se illorum humilitate neque aliqua temporis opportunitate postulare, quibus rebus opes augeantur suae, sed eos exercitus, quos contra se multos jam annos aluerint, velle dimitti. Neque enim sex legiones — neque tot tantasque classis paratas* cet."

Nipperdey wil hier in plaats der laatste woorden schrijven

Digitized by Google

tot tantaque auxilia parata, omdat er zoo groote vloten in *Spanje* niet waren en daarentegen de hulpbenden niet worden genoemd, waarop met veel meer regt de epitheta *tot tantaque* van toepassing zijn. Ook hier heeft weêr een *magister mutandi libidine* voor *auxilia* in de plaats gezet *classis*.

Het verwondert mij, dat een overigens zoo kundig en vernuftig man als Nipperdey, vooral wat de eerstgenoemde woorden betreft, zoo spreken kan, en op zoo losse gronden eene plaats verwerpt, die nog geheel niet behoefde te worden opgegeven. Wat de *magni exercitus Scipionis* betreft, behoef ik alleen te wijzen op eene andere plaats van Caesar, waar dit woord *in plurali numero* voor een deel des legers gebruikt wordt, en die zoo duidelijk is en zoo vast staat, dat zij het sterkste bewijs oplevert, dat men verlangen kan: ik bedoel *B. C.* III. 25, waar Caesar, die reeds naar *Griekenland* was overgestoken en reeds lang op de rest van zijn leger wachtte, de redenen opgeeft, die hem noodzaakten op den onverwijlden overtogt der overige legioenen aan te dringen. Daar staat, dat de bevelhebbers van Pompeius »*crebris Pompeii litteris castigabantur, quoniam primo venientem Caesarem non prohibuissent, ut reliquos eius exercitus impedirent.*"

Ook het oordeel over I. 85 is te streng. De *codices* geven geene variant: de latiniteit laat niets te wenschen over; de zin is op zich zelve goed en laat zich, mijns inziens, wel verklaren, mits men zich van dien *libidinosus magister* maar kan losmaken en de omstandigheden in aanmerking neemt, onder welke Caesar sprak en handelde. Ik heb reeds vroeger[3] gelegenheid gehad, om opmerkzaam te maken op de groote redenen van ontevredenheid, welke de Aristokraten aan Caesar gegeven hadden en hoe zich daaruit meer dan eene uitdrukking van hem laat verklaren. Daarover spreekt hij weder tot Afranius, die als een arme zondaar voor hem staat en om de genade vraagt, die hij zelf (zie *Cap.* 75 en 76) vroeger niet bewezen heeft. Caesar wil evenwel goedertieren zijn; hij zal de troepen sparen, maar de gelegenheid is te schoon om eens

[3]) Zie mijne *Annotationes Criticae* in *Comm. de B. C.* in de *Miscellanea Philologa* van dit jaar, die eerlang het licht zullen zien.

Digitized by Google

een krachtig woord te zeggen over den partijhaat der aanhangers van POMPEIUS en de onregtvaardigheid hem aangedaan. Het gold hier bovendien het winnen van de harten der soldaten van POMPEIUS, die binnen het bereik zijner stem waren. Ze moesten eens goed inzien, hoe vergevensgezind hij was. Reeds had hij hen gespaard en goed bejegend, terwijl hunne eigene veldheeren hen hadden mishandeld. Ook nu spaarde hij zijne vijanden en deed hun wel, ofschoon hij in waarheid zeggen kon, dat hij zwaar beleedigd was.

Bij dat gevoel en onder die omstandigheden zal CAESAR wel eens wat overdreven hebben, en we zouden daarom reeds die *tot tantasque classis* heel goed kunnen verdragen; maar er is meer. Ik geloof zeker, dat CAESAR hier niet alleen voor zijn geest had, wat er in *Spanje* maar ook wat er bij *Massilia* gebeurd was en zich de beide oorlogen als één geheel dacht. Waarom hij alleen van *legiones* spreekt en niet van *auxilia* is duidelijk: onder de *legiones* worden de *auxilia* mede begrepen en als landleger tegenover de volgende *classes* gesteld. Behalve de schepen nu, die in *Spanje* waren uitgerust en die door NIPPERDEY zijn opgegeven, worden *B. C.* I. LVI. 17 groote schepen vermeld en vele van minder caliber en hetzelfde getal met vele booten *B. C.* II. 4.: voeg daarbij de 16 van NASIDIUS *B. C.* II. 6. en tel die bij de vloot in *Spanje* uitgerust, en men zal mij toegeven, dat CAESAR zich niet aan grootspraak heeft schuldig gemaakt.

Wat mij nog meer in deze opvatting versterkt is, dat CAESAR hier blijkbaar zinspeelt op de komst van DOMITIUS *B. C.* I. 56 in *Massilia* en de daarop gevolgde zending van NASIDIUS *B. C.* II. 3, blijkens de woorden *summissos duces*, welke dadelijk achter *tot et tantas classes* volgen, en op AFRANIUS en PETREIUS, die *legaten* waren, geen betrekking kunnen hebben, uithoofde van de beteekenis van dat *verbum*.

Wanneer we ons de zaken zoo mogen voorstellen, waaraan ik niet twijfel, dan geven we een beter grond voor het behouden der *vulgata*, dan NIPPERDEY voor zijne conjectuur, die geheel en al op subjective gronden steunt.

Gouda, 6 *Dec*. 1853. Dr. D. TERPSTRA.

Digitized by Google

AANTEEKENINGEN

OP DE

WESPEN VAN ARISTOPHANES.

(*Vervolg van bl.* 67).

Vs. 634 vlg. οὐκ· ἀλλ' ἐρήμας ᾤεθ' οὗτος ῥᾳδίως τρυγήσειν.
καλῶς γὰρ ᾔδειν ὡς ἐγὼ ταύτῃ κράτιστός εἰμι.

Zoo vs. 634 aan Philocleon toekomt, op wiens naam het staat, moet natuurlijk οὗτος op Bdelycleon doelen. De zin is derhalve ongeveer deze: »Neen (gij hebt nooit iemand zoo goed hooren spreken, als mij), maar deze vriend (Bdelycleon) hoopte op eene gemakkelijke zege zonder strijd." Het scheelt veel, dat dit ons gezond verstand zou kunnen voldoen. Het spreekwoord ἐρήμας τρυγᾶν is uit den aard der zaak alleen toepasselijk op den redenaar, *die het eerst spreekt*; want alleen deze is in de gelegenheid om zonder strijd regt te behouden, zoo zijn tegenstander niet antwoordt. Niet Bdelycleon, die wederleggen moet, maar Philocleon, die het eerst optreedt, kan dus ἐρήμας τρυγᾶν. De gevolgtrekking ligt voor de hand; het vers moet van Bdelycleon wezen en deze het spreekwoord op zijnen vader toepassen; alleen het volgende vers verblijft aan Philocleon. Hiermede is echter de zaak niet afgedaan; want zoo men vs. 634 aan Bdelycleon toeschrijft, maar overigens de plaats onveranderd laat, zal vooreerst Bdelycleon den triomfzang van het koor:

οὐπώποθ' οὕτω καθαρῶς
οὐδενὸς ἠκούσαμεν οὐ-
δὲ ξυνετῶς λέγοντος.

Digitized by Google

beamen en met οὔκ erkennen dat niemand ooit met zoo veel doorzigt gesproken heeft, als zijn tegenstander; en ten tweede Philocleon, die oogenblikkelijk met den lof van het koor over zijne rede behoorde in te stemmen, met vs. 635 veel te laat komen. Men zette derhalve de beide verzen om en schrijve:

ΦΙΛΟΚΛΕΩΝ.

καλῶς γὰρ ᾔδειν ὡς ἐγὼ ταύτῃ κράτιστός εἰμι.

ΒΔΕΛΥΚΛΕΩΝ.

οὔκ· ἀλλ' ἐρήμας οἴεθ' οὗτος ῥᾳδίως τρυγήσειν.

De uitlegging die ik aan het tweede vers geef, brengt natuurlijk mede, dat ᾤεθ' in een *praesens* veranderd moet worden.

vs. 642 vlg. ὥσθ' οὗτος ἤδη σκορδινᾶται κἄστὶν οὐκ ἐν αὑτοῦ.
ἦ μὴν ἐγώ σε τήμερον σκύτη βλέπειν ποιήσω.

Deze twee verzen zijn evenmin beiden van Philocleon als vs. 634 vlg. Men oordeele slechts. Het eerste vers past zeer goed voor Philocleon, die op de overwinning rekent en gelooft dat zijn zoon daarvan zoo goed overtuigd is, als hij; van daar dat hij van dezen zegt: » hij staat zich reeds te rekken en is geheel buiten zich zelven." Hierop is niets aan te merken. Het tweede vers is minder passend. De man, die in het vorige vers gelooft de zege reeds behaald te hebben, kan in het volgende niet spreken, als ware de strijd nog niet beslist en moest de beurt nog aan hem komen:

ἦ μὴν ἐγώ σε τήμερον σκύτη βλέπειν ποιήσω.

Ook is het vreemd, dat Philocleon, die in het vorige vers het woord nog tot het koor rigt en van Bdelycleon in den derden persoon spreekt, hier zonder aanleiding eensklaps zich tot dezen wendt. Ik ben overtuigd dat hier, even als boven, aan vader en zoon ieder één vers toekomt. Het eerste is van Philocleon; het tweede is het antwoord van Bdelycleon.

vs. 656 vlg.

:καὶ πρῶτον μὲν λόγισαι φαύλως, μὴ ψήφοις, ἀλλ' ἀπὸ χειρὸς,
τὸν φόρον ἡμῖν ἀπὸ τῶν πόλεων συλλήβδην τὸν προσιόντα.

Het artikel bij προσιόντα verbreekt het verband, dat tusschen dit woord en ἀπὸ τῶν πόλεων noodzakelijk bestaan moet

Digitized by Google

en bederft dien ten gevolge de constructie van het gansche vers. Waarschijnlijk had ARISTOPHANES geschreven:

τὸν φόρον ἡμῖν ἀπὸ τῶν πόλεων συλλήβδην νῦν προσιόντα.

even als men in vs. 707 leest:

εἰσίν γε πόλεις χίλιαι, αἳ νῦν τὸν φόρον ἡμῖν ἀπάγουσι.

vs. 669 vlgg.

κᾆθ' οὗτοι μὲν δωροδοκοῦσιν κατὰ πεντήκοντα τάλαντα
ἀπὸ τῶν πόλεων, ἐπαπειλοῦντες τοιαυτὶ κἀναφοβοῦντες·
δώσετε τὸν φόρον, ἢ βροντήσας τὴν πόλιν ὑμῶν ἀνατρέψω.

Indien de volksmenners en redenaars, die van de bondgenooten geschenken wilden ontvangen, om hun doel te bereiken, in dier voege hadden gesproken, zouden zij een' dubbelen misslag begaan hebben, tegen hun eigen belang en tegen het *Attisch* taalgebruik. Want de staat, wien de *φόρος* toekwam, zou het voordeel genoten hebben, terwijl de hatelijkheid der bedreiging die van hen was uitgegaan voor hunne rekening bleef. En wat het tweede punt betreft, de taal is ver van zuiver. De *Atheners* zeggen nimmer *διδόναι*, maar altijd *φέρειν* of *ἀπάγειν τοὺς φόρους*, gelijk vele voorbeelden van ARISTOPHANES, THUCYDIDES, DEMOSTHENES en anderen kunnen bewijzen. Daarenboven was bij eene zoo krachtige bedreiging veeleer een *imperativus*, dan een *futurum* te wachten. De woorden *δώσετε τὸν φόρον* zijn derhalve bedorven en moeten naar mijne overtuiging plaats maken voor den *imperativus δωροφορεῖτ'*, die, daar hij uit dezelfde bestanddeelen is zamengesteld, misschien door den afschrijver voor een *compendium* van *δώσετε τὸν φόρον* gehouden is. De lettergreep, die aan het *metrum* ontbreekt, moet aangevuld worden door *ἐγώ*, dat hier gansch niet overtollig is. Men schrijve dus:

δωροφορεῖτ', ἢ 'γὼ βροντήσας τὴν πόλιν ὑμῶν ἀνατρέψω.

In het vorige vers leze men: *παρὰ τῶν πόλεων*, want *δωροδοκεῖν* wordt, zoo ik mij niet vergis, nimmer met *ἀπό* verbonden.

vs. 684 vlg.

σοὶ δ' ἤν τις δῷ τοὺς τρεῖς ὀβολούς ἀγαπᾷς, οὓς αὐτὸς ἐλαύνων,
καὶ πεζομαχῶν καὶ πολιορκῶν ἐκτήσω πολλὰ πονήσας.

De *dativus οἷς* van *Cod. R.*, aan welken BERGK de voorkeur

Digitized by Google

geeft, voldoet mij evenmin als de *accusativus* *οὕς*, dien men in andere uitgaven vindt. De naamval, die hier vereischt wordt, is de *genitivus partitivus*; Bdelycleon wil zeggen, dat het volk van alles wat door zijn' moed en inspanning in de schatkist komt, alleen den *triobolus* werkelijk in bezit krijgt. Men leze dus: *ὧν αὐτὸς ἐλαύνων κτἑ.*

De waarschijnlijkheid dezer gissing wordt verhoogd door het volgende *scholium: τὸν φόρον* (l. *τοὺς φόρους*) *λέγει, ἀφ' ὧν ἐδίδοτο τὸ τριώβολον.*

vs. 700 vlgg.

στις πόλεων ἄρχων πλείστων ἀπὸ τοῦ Πόντου μέχρι Σαρδοῦς,
οὐκ ἀπολαύεις πλὴν τοῦθ' ὃ φέρεις, ἀκαρῆ· καὶ τοῦτ' ἐρίῳ σοι
ἐνστάζουσιν κατὰ μικρὸν ἀεὶ, κτἑ.

De uitlegging van *τοῦθ' ὃ φέρεις*, die de *scholiast* geeft, *τοῦθ' ὃ φέρεις ἱμάτιον*, is te belagchelijk om een oogenblik in aanmerking te kunnen komen. Het is echter niet gemakkelijk voor die woorden eene betere verklaring te vinden. Het verband eischt, dat men ze van het geringe loon der regters versta, dat op dezelfde wijze in vs. 661 vlgg. en in vs. 684 vlg. aan de rijke inkomsten van den staat tegenovergesteld wordt. Doch hoewel *μισθὸν φέρειν* loon trekken beteekent, herinner ik mij niet ergens eene plaats gelezen te hebben, waar *φέρειν* alléén zonder *μισθόν* of een woord van soortgelijke beteekenis dien zin had; buitendien kan de toehoorder niet raden, dat hier van het loon sprake is, hetwelk in de laatste verzen niet genoemd wordt, en voegt de *singularis* niet wel bij het volgende *ἀκαρῆ*. De plaats is bedorven; Aristophanes had waarschijnlijk geschreven:

οὐκ ἀπολαύεις, πλὴν μισθοφορεῖς ἀκαρῆ· καὶ ταῦτ' ἐρίῳ σοι κτἑ.

De omstandigheid, dat *πλήν* hier zonder *ὅτι* gebruikt werd heeft tot de omschrijving *πλὴν τοῦθ' ὃ. μισθοφορεῖς* en deze wederom tot de corruptie aanleiding kunnen geven.

vs. 814. *αὐτοῦ μένων γὰρ τὴν φακῆν ῥοφήσομαι.*

Een zwak vers, dat als uitlegging van het voorgaande geheel overbodig is. Ieder *Athener* wist dat men den koortsachtigen zieke eene *φακῆ* voorzette, en kon dus den zin van *κἂν γὰρ πυρέττω τόν γε μισθὸν λήψομαι*, na de mededeeling van Bdely

CLEON, zonder verdere verklaring zeer goed vatten. Misschien is het geinterpoleerd.

VS. 819.

θήρῷον εἴ πως ἐκκομίσαις τὸ τοῦ Λύκου.

In dit vers zijn vooreerst de partikels εἴ πως verdacht, die zich met ἂν ἔτι ποθῶ niet laten verbinden, en toch van een voorafgaand *verbum* moeten afhangen; voorts de vorm van den *optativus* ἐκκομίσαις in plaats van ἐκκομίσειας, en eindelijk de zamenstelling van het verbum met ἐκ, daar toch PHILOCLEON wel niet verwacht zal hebben, dat zijn zoon de kapel van LYCUS *uit huis* mede zou brengen. In een fragment van HERODIANUS (zie Dr. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO *Observ. Crit.* p. 22) leest men het vers eenigzins anders:

ἡρῷον εἴ πώς μοι κομίσαιο τοῦ Λύκου.

De tekst is hier niet minder bedorven, maar het verschil van lezing kan ons misschien op den regten weg helpen. Ik vermoed namelijk, dat ARISTOPHANES geschreven had:

θήρῷον οὔ πώ μοὐκόμισας τὸ τοῦ Λύκου.

Het zamengestelde ἐκκομίσαις is eene corruptie van ἐκόμισας; toen deze de overhand gekregen had, heeft men μοι, dat voor het *metrum* niet meer noodig was, weggelaten.

. 839 vlg.

τοῦτ' ἄρα πρῶτον τἀδίκημα τῷ πατρὶ
εἰσακτέον μοι· σὺ δὲ κατηγόρει παρών.

ARISTOPHANES had ongetwijfeld bij κατηγόρει een *participium* voegd, doch niet παρών, dat overbodig is en alleen kon strekken om den lagchlust der hoorders op te wekken Daar BDELYCLEON zegt, dat het hem voorbehouden is, om als regterlijke overheid de zaak bij zijnen vader in te leiden (εἰσακτέον), is het eer dan waarschijnlijk dat hij den slaaf aanbeveelt, om de ...ις voor zijne rekening te nemen. Misschien heeft dus de dichter geschreven:

σὺ δὲ κατηγόρει λαχών.

In de *codices* worden, zoo als men weet, λ en π meermalen verwisseld. Het spijt mij van harte dat ik van χ en ρ hetzelfde niet mag beweren.

Digitized by Google

vs. 839 vlgg. ΒΔΕΛΥΚΛΕΩΝ.

τοῦτ' ἄρα πρῶτον τἀδίκημα τῷ πατρὶ
εἰσακτέον μοι· σὺ δὲ κατηγόρει παρών.

ΞΑΝΘΙΑΣ.

μὰ Δί' οὐκ ἔγωγ', ἀλλ' ἅτερός φησιν κύων
κατηγορήσειν, ἤν τις εἰσάγῃ γραφήν.

Vers 842 is niet van Aristophanes. Het is vooreerst overbodig; want welk toehoorder of lezer zal niet aanstonds begrijpen, dat men bij *φησίν* hetzelfde *verbum* denken moet als bij *ἔγωγε*, namelijk *κατηγορήσειν*, zonder dat het daarom noodig is het woord zelf er bij te voegen? De schrijver heeft daarenboven in de volgende woorden getoond, dat hij met de taal der *Attische* regtspleging volkomen onbekend is. Bdelycleon, die voor *thesmotheet* speelt, is voornemens de zaak van den hond voor de regtbank van zijnen vader in te leiden (*εἰσακτέον μοι*); daar hij echter zulks niet doen kan, ten zij eerst iemand eene beschuldiging ingesteld heeft, verzoekt hij Xanthias deze taak op zich te nemen (*σὺ δὲ κατηγόρει παρών*).

De beschuldiging moet dus hier, even als in alle andere gevallen de *εἰσαγωγή* voorafgaan. Ondertusschen zou de hond, volgens dezen schrijver, gezegd hebben, dat hij bereid was om te beschuldigen, *ἤν τις εἰσάγῃ γραφήν*; als ware de verhouding omgekeerd en moest de *εἰσαγωγή* vóór de beschuldiging plaats vinden. De *interpolator* heeft vs. 840 verkeerd begrepen en gemeend dat *εἰσάγειν* aldaar beteekende *het instellen van de beschuldiging* en *κατηγορεῖν het houden van de rede door den aanklager;* van daar zijne vergissing.

vs. 868—873 en vs. 885—890.

Het gezang van het koor bij gelegenheid van het plengoffer en het gebed van Bdelycleon, bestaat uit twee gedeelten, *strophe* en de *antistrophe*, waarvan de eerste op het plengoffer de tweede op het gebed volgt. Het koor zelf geeft dit te kennen in vs. 863 vlgg.

καὶ μὴν ἡμεῖς ἐπὶ ταῖς σπονδαῖς
καὶ ταῖς εὐχαῖς
φήμην ἀγαθὴν λέξομεν ὑμῖν.

Deze opmerking geeft ons aanleiding tot eene vraag.

Digitized by Google

vereenkomst tusschen het aantal verzen van de *strophe* en de antistrophe vordert, dat wij vs. 868,

εὐφημία μὲν πρῶτα νῦν ὑπαρχέτω.

hetwelk door BDELYCLEON uitgesproken wordt, mede bij de *strophe* tellen; want zoo men aanneemt dat de *strophe* eerst met het volgende vers begint, zal men bevinden, dat zij eenen *trimeter* minder heeft dan de *antistrophe*.

Maar laat de aard van het vers wel toe, dat wij het als een deel van den koorzang beschouwen? Ik geloof het niet. BDELYCLEON is één der tooneelspelers, maar niet medelid van het koor en een vers uit zijnen mond kon dus niet tot de *strophe* van eenen koorzang behooren, tenzij op dezelfde plaats in de *antistrophe* weder een vers van hem of van een der andere tooneelspelers gevonden werd, en dus de koorzang tevens een beurtzang ware. Wij weten echter dat hier aan zoo iets niet te denken valt. Daarenboven is immers BDELYCLEON zelf de man, die het plengoffer doet, en zal nu een gezang dat door het koor ter zijner eere na het offer aangeheven moet worden, beginnen met een vers van hem zelven, van eenen geheel anderen inhoud en dat het offer vorafgaat? Hier blijft, dunkt mij, geen plaats voor twijfel meer over; het vers kan niet tot de *strophe* behooren.

Het evenwigt tusschen de beide gedeelten van den koorzang, dat alleen door vs. 868 gered werd, is nu verbroken; de *strophe* heft aan met éénen *iambicus;* de *antistrophe* daarentegen met twee. De tekst kan zóó niet uit de handen des dichters gekomen zijn. Men moet aannemen dat één van beiden, of de *strophe* één vers verloren heeft, of de *antistrophe* geinterpoleerd is. Wij hebben geene reden om in de *strophe* aan eene leemte te denken; de taal is zuiver en de zin en het verband zoo duidelijk en eenvoudig, dat men hier geene corruptie van welken aard ook onderstellen mag. In de *antistrophe* is de zaak zoo gaaf niet. De tweede *iambicus* van den aanhef:

ξυνευχόμεσθα [ταὖτά] σοι κἀπᾴδομεν
νέαισιν ἀρχαῖς ἕνεκα τῶν προλελεγμένων.

heeft stof tot eenige bedenkingen.

Het koor dat door den korten zang na het plengoffer en het gebed zijne blijdschap over de verzoening van vader en

zoon zou te kennen geven (vs. 863 vlgg.), wordt in de woorden ἐπᾴδομεν νέαισιν ἀρχαῖς eensklaps eenzijdig en begint de zaak bepaaldelijk toe te juichen, in zoo ver als zij den zoon verheft en hem de heerschappij over zijnen vader verzekert. Deze zienswijze past evenmin bij de gevoelens waarvan het koor elders laat blijken (vs. 723—735, vs. 743—749, vs. 863—867) als bij den aard der overeenkomst. Deze was van den kant van Philocleon niet minder vrijwillig dan van dien van Bdelycleon, en een gevolg van de overtuiging dat de raad van den laatsten nuttiger was dan zijne oude levenswijze; eene ἀρχή van den zoon over den vader kon daar niet uit voortspruiten. De omstandigheid dat het *adiectivum* νέαισιν bij ἀρχαῖς gevoegd is, maakt de zaak niet beter; men moet daaruit opmaken, dat eene nieuwe regering in de plaats getreden is eener oude, die vroeger het bestuur in handen had. De uitdrukking zou b. v. gepast zijn, zoo in het begin van het blijspel Philocleon nog meester ware, maar nu door eene omwenteling de teugels aan zijn' zoon had moeten afstaan: hier evenwel, waar na de verzoening in het geheel aan geene ἀρχή, en minst van allen aan eene νέα ἀρχή te denken valt, mogen wij het er niet voor houden dat Aristophanes zich zóó zal hebben uitgelaten. De volgende woorden ἕνεκα τῶν προλελεγμένων, die, naar het schijnt, doelen op vs. 866 vlg., zijn wat den zin betreft, onberispelijk: doch welke lezer zal niet met bevreemding midden in een' zang eene aanhaling aantreffen, welker vorm ons aan de dorre taal van de *scholia* herinnert? Het komt mij voor dat wij bij dit alles reden hebben om de echtheid van vs. 888 in twijfel te trekken en gerust mogen aannemen, dat het evenwigt tusschen de *strophe* en *antistrophe* werkelijk door de *interpolatie* van dat vers verbroken is. Men leze derhalve:

ξυνευχόμεσθα (ταὐτά) σοι κἀπᾴδομεν·
εὖνοι γάρ ἐσμεν ἐξ οὗ, κτἑ.

vs. 893.

τίς ἄρ' ὁ φεύγων οὗτος; ὅσον ἁλώσεται·

Dr. Hirschig in zijne *Observationes Criticae* p. 73 en Bergk in de laatste uitgave van Aristophanes bij Teubner verdeelen dit vers op de volgende wijze tusschen Philocleon en Bdelycleon

ΦΙΛΟΚΛΕΩΝ.

τίς ἄρ' ὁ Φεύγων;

ΒΔΕΛΥΚΛΕΩΝ.

οὗτος.

ΦΙΛΟΚΛΕΩΝ.

ὅσον ἁλώσεται.

Ik heb hiertegen ééne bedenking. Bdelycleon kan de vraag van Philocleon niet beantwoorden met οὗτος, zoo de beschuldigde hond niet reeds op het tooneel tegenwoordig is; en dat is hij niet. Hij komt niet voor vs. 899 voor den dag; waar Bdelycleon ons met de woorden:

καὶ μὴν ὁ Φεύγων οὑτοσὶ Λάβης πάρα.

op zijne verschijning opmerkzaam maakt. Vers 893 mag derhalve niet tusschen de beide sprekers verdeeld worden, maar moet, zoo als van ouds aan Philocleon verblijven. Bdelycleon had in vs. 848 de σανίδες of borden gebragt, waarop de aanklagt te lezen stond, en dit had Philocleon toen reeds aanleiding gegeven tot de vraag (vs. 851), τίς οὑτοσὶ | ὁ πρῶτός ἐστιν. Hier beteekent ὁ πρῶτος den aanklager, wiens naam op het bord het eerst te lezen stond. Philocleon voegt daar οὑτοσί bij, omdat hij den naam met den vinger of den stok op het bord aanwijst. De vraag, die wij hier lezen, τίς ἄρ' ὁ Φεύγων οὗτος; moet insgelijks van den naam op het bord verstaan worden.

vs. 902 vlgg. ΦΙΛΟΚΛΕΩΝ.

ποῦ δ' ἔσθ' ὁ διώκων, ὁ Κυδαθηναιεὺς κύων;

ΚΥΩΝ.

αὖ, αὖ.

ΒΔΕΛΥΚΛΕΩΝ.

πάρεστιν.

ΦΙΛΟΚΛΕΩΝ.

ἕτερος οὗτος αὖ Λάβης,

ἀγαθός γ' ὑλακτεῖν καὶ διαλείχειν τὰς χύτρας.

In de oudere uitgaven van Aristophanes heeft men vs. 903 vlg., van πάρεστιν af, geheel aan Bdelycleon toegeschreven; later heeft men echter begrepen, dat alleen πάρεστιν aan Bdelycleon toekwam, in antwoord op de vraag van Philocleon, terwijl

Digitized by Google

hetgeen volgt weder eene aanmerking van den laatsten was. De zin heeft hierbij wel iets gewonnen; doch wij hebben nog altijd reden om aan de zuiverheid van den tekst te twijfelen. Eene oplettende beschouwing van de plaats zal ons hiervan overtuigen. De woorden *ἕτερος οὗτος αὖ. Λάβης* beteekenen, »dit is weder een andere of een tweede Labes," en onderstellen derhalve, dat de hond, die voor aanklager speelt, even als de beschuldigde, door den dichter Labes genoemd is. Zoo de schrijver van het merkwaardig *scholium* op vs. 836 [1] gelijk had en Labes niet op Laches doelde, maar eenvoudig gemaakt was van *λαβεῖν* zonder toespeling op een' bepaalden persoon, zou ik evenwel niet gelooven, dat de dichter, wien een rijke voorraad van woorden ten gebode stond, als uit armoede aan beide honden denzelfden naam geschonken en zóó doende tot misverstand [2] aanleiding gegeven zou hebben. Doch de *scholiast* heeft zich in dit geval deerlijk bedrogen; het lijdt geen twijfel of de dichter heeft hier bekende personen en een berucht regtsgeding van die dagen op het oog; de aanklager is Cleon, de beschuldigde Laches. De *scholien* verzekeren het bij meer dan eene gelegenheid, b. v. bij vs. 240, 836, 895, 909, 924 en anderen; de buurten of *δῆμοι*, waartoe de twee honden behooren, nemen allen twijfel weg; want Cleon is een *Κυδαθηναιεύς* even als de eerste hond, en Laches behoort tot de *Αἰξωνῆς*, even als hier Labes. Zie, wat Cleon betreft, Demosthenes p. 1016. 2. en Boeckh C. I. G. I. p. 344, en voor Laches, Plato in den *Laches* p. 197 c. Verder leest men in de beschuldiging gedurig toespelingen op een' togt van den aangeklaagde naar

1) *ἀξιοῦσι δέ τινες ὡς παρὰ γράμμα κωμῳδεῖσθαι Λάχητα τὸν στρατηγήσαντα περὶ Σικελίαν ἐπὶ δωροδοκίᾳ καὶ τὰ ἑξῆς ἐπὶ ταύτην λέγεσθαι τὴν ὑπόνοιαν· ὅτι δὲ (ὡς) νοσφιστὴς καὶ ὑπὸ ἄλλων κωμῳδεῖται προείρηται. τοῦτο δὲ κομψόν ἐστιν, οὐ πάνυ δὲ οἰκεῖον* (l. *εἰκὸς εἶναι*) *δοκεῖ, ἐπεὶ κἂν παρεδήλωσεν αὐτό* (De *scholiast* kent derhalve de *δῆμοι* van Cleon en Laches niet). *ἀλλ' ἔοικεν ὁ Λάβης ὠνοματοπεποιῆσθαι ἁπλῶς, καθάπερ ὁ Λάκης ὁ παρὰ Τηλεκλείδῃ ἐν Πρυτάνεσιν*

Λάκης τίς ἐστιν ὅντιν' ἀνθρώπων ὁρᾷ.

2) Het publiek zou b. v. nimmer hebben kunnen raden, voor welken Labes Bdelycleon in vs. 837 de getuigen oproept; want dat hij den beschuldigde bedoelt komt eerst in vs. 863 aan den dag.

Digitized by Google

Sicilie, die hem de gelegenheid aangeboden had tot de plunderingen en den roof, waarvoor hij nu teregtstond (zie vs. 838, 896, 911, 924 vlg.); en weet men van Laches door Thucydides en anderen, dat hij vier jaren geleden met eene vloot naar *Sicilie* gezonden was, en tevens dat hij niet voor uitermate eerlijk gehouden werd. Demosthenes kent in de rede tegen Timocrates, die zeventig jaren later uitgesproken is, de geruchten nog over roof en ontvreemding van staatsgelden, die ten nadeele van Laches liepen, en het *scholium* dat eene toespeling op Laches niet waarschijnlijk oordeelt, erkent zelf dat hij ὡς σοφιστὴς καὶ ὑπὸ ἄλλων κωμῳδεῖται. Het schijnt, dat Cleon werkelijk eene γραφὴ κλοπῆς tegen Laches ingesteld had, waarover eerstdaags uitspraak gedaan zou worden; zie vs. 240 vlgg.:

ἀλλ' ἐγκονῶμεν, ὦνδρες, ὡς ἔσται Λάχητι νυνί,
σίμβλον δέ φασι χρημάτων ἔχειν ἅπαντες αὐτόν.
χθὲς οὖν Κλέων ὁ κηδεμὼν ἡμῖν ἐφεῖτ' ἐν ὥρᾳ
ἥκειν ἔχοντας ἡμερῶν ὀργὴν τριῶν πονηρὰν
ἐπ' αὐτὸν ὡς κολωμένους ὧν ἠδίκησεν κτέ.

Ik ben geneigd om te gelooven, dat Aristophanes het regtsgeding der beide honden met opzet in dit stuk ingevlochten heeft, om zoo mogelijk de gemoederen gunstig voor Laches te stemmen; hij krijgt daardoor gelegenheid om de ware drijfveeren van den aanklager, zijn' nijd en hebzucht, bloot te leggen en in de apologie wel niet Laches geheel vrij te pleiten, maar ten minste de deugden die hij bezat, tegenover de nietswaardigheid van den aanklager te laten uitkomen. Hoe de zaak afgeloopen is, weten wij niet; maar Laches heeft althans het vertrouwen der *Atheners* niet verloren; hij is vier jaren later, *Olymp*. 90. 3, als veldheer bij *Mantinea* gesneuveld.

Aristophanes heeft dan, dit mogen wij als zeker stellen, toen hij voor den aangeklaagden hond den naam Labes koos, zoowel eene *paronomasie* van Laches, als een van λαβεῖν afgeleid *nomen* gewild; hij is ongetwijfeld bij den anderen hond op gelijke wijze te werk gegaan, en heeft ook hem een' naam geschonken, die bij den aard van Cleon paste en den klank van zijn' naam nabij kwam. In het vers, dat ons bezig houdt, draagt hij, zooals wij weten, den naam Labes, even als de andere hond. Ik heb de redenen, waarom die naam mij niet geschikt

Digitized by Google

voorkwam, gedeeltelijk boven reeds ontwikkeld; doch toen kon het nog twijfelachtig schijnen of wel een persoon bedoeld werd; nu dit uitgemaakt is en tevens dat die persoon niemand anders is als Cleon, mogen wij de zaak als afgedaan beschouwen. Want Labes is niet, gelijk het zijn moest, eene *paronomasie* van Cleon, en is afgeleid van een *verbum*, dat de zijde van Cleons karakter, die hier in aanmerking komt, niet in het licht stelt. De hond heeft dus niet Labes geheeten, en toch kan Labes in dit vers niet bedorven zijn, want de schrijver noemt hem uitdrukkelijk *eenen tweeden* Labes, ἕτερος οὗτος αὖ Λάβης. Doch het vers, waarin men dit leest, is naar mijn oordeel geinterpoleerd; met uitzondering van de twee eerste lettergrepen, die het geblaf van den hond nabootsen. Dit dier beantwoordt op deze wijze zelf de vraag van Philocleon en zegt, gelijk de *scholiast* teregt aanmerkt, als het ware ὧδε εἰμί. Dit is genoeg om zijne tegenwoordigheid aan te duiden; het πάρεστιν van Bdelycleon, met het overige gedeelte van het vers, is overtollig. Men behoude dus alleen het αὖ, αὖ van den hond, dat buiten het *metrum* staat en tot geen vers behoort, even als κοΐ, κοΐ in vs. 780 van de *Acharners*. Het verband wint er bij; want Philocleon zegt nu onmiddellijk, op het hooren van het geblaf:

ἀγαθός γ' ὑλακτεῖν καὶ διαλείχειν τὰς χύτρας.

vs. 914 vlgg.

ΚΥΩΝ.

οὐ μετέδωκ' αἰτοῦντί μοι.
καίτοι τίς ὑμᾶς εὖ ποιεῖν δυνήσεται,
ἣν μή τι κἀμοί τις προβάλλῃ τῷ κυνί;

ΦΙΛΟΚΛΕΩΝ.

οὐδὲν μετέδωκεν;

ΚΥΩΝ.

οὐδὲ τῷ κοινῷ γ' ἐμοί.

Het is mij niet gebleken, dat iemand in vs. 915 vlg. iets aanstootelijks gevonden heeft: men heeft het genomen, zoo als het daar stond, en den inhoud voor zich zelven goed gemaakt met de opmerking, dat het zeer wel in den aard van den als hond vermomden[3] volksmenner liggen kon, niet te duiden, dat

[3]) Ik vereenig mij met het gevoelen van Beer, dat in de uitgave van

iemand het volk wel deed, ten zij hij eerst ook jegens hem zich edelmoedig betoond had. Op zich zelf heb ik daar niets tegen; maar het verband bewijst, dat hier van iets anders sprake zijn moet. LACHES was aangeklaagd, omdat hij zich aan ontvreemding van staatsgoederen schuldig gemaakt had; dit was voorzeker niet eene weldaad aan het volk; niets is derhalve ongerijmder dan dat zijn aanklager zulks met dezen naam bestempelen zou en toch is men verpligt ὑμᾶς εὖ ποιεῖν daarvan te verstaan: men behoeft de laatstvoorgaande woorden van den hond (vs. 910 vlg.) slechts te lezen en met dit vers in verband te brengen, om zich daarvan te overtuigen. ARISTOPHANES kan natuurlijk dezen onzin niet geschreven hebben; bij gevolg moet vs. 915 door de afschrijvers bedorven zijn. Gelukkig kost het niet veel moeite om den zin, die hier vereischt wordt, terug te vinden. In de apologie van LABES, vs. 971 vlg., leest men dat de aanklager van ieder, die met een sommetje te huis komt, zijn deel verlangt, en zoo men hem dat weigert, toebijt:

αὐτοῦ μένων γὰρ ἅττ' ἂν εἴσω τις φέρῃ,
τούτων μεταιτεῖ τὸ μέρος· εἰ δὲ μή, δάκνει.

Dit komt ons bij de plaats, die wij behandelen, juist van pas. Het spreekt van zelf dat δάκνειν in vs. 972 zoo veel beteekent als *vervolgen, aanklagen*. LABES had aan den aanklager niets willen geven, en was om die reden door hem, volgens zijne gewoonte, gebeten of aangeklaagd. De aanklager zelf vindt het vreemd, dat hij de zaak zoo ver heeft laten komen, want hij wist zeer goed wat er op stond; hij vraagt dus: »en toch, »zal wel iemand aan de geregtigheid kunnen ontkomen, zoo hij »mij, den hond, niet een deel van den roof schenkt?" Ziedaar den zin, dien vs. 915 gehad moet hebben. Zoo iemand er aan twijfelen mogt, moet ook nog de bijstelling van ἐμοί, τῷ κυνί, iets bijdragen om hem te overtuigen. De dichter doelt daarmede niet enkel op de vermomming van den aanklager; in dat geval

---

BERGK, I. p. XVI wordt vermeld. Niet XANTHIAS, maar de hond zelf draagt de aanklagt voor. Op deze wijze alleen laat zich het gebruik van den eersten persoon in zijne rede, en hetgeen daarna over het stilzwijgen van den anderen hond gezegd wordt, op eene voldoende wijze verklaren. De *tritagonist* moet dus bij deze gelegenheid als hond vermomd geweest zijn.

Digitized by Google

zoude zij vrij overtollig wezen en beter weggelaten zijn; maar *κύων* heeft nog eene andere beteekenis, die hier vooral niet voorbij gezien moet worden. Men weet dat de volksmenners eene eer stelden in den naam van *κύων τοῦ δήμου*, de hond en wachter van het volk, die blaft, zoodra hij kwaad vermoedt. Zie Aristoph. *Ridders*, vs. 1015 vlgg. en Demosth. *tegen Aristog.* p. 782. 7. Zulk een hond wil ook de aanklager zijn, maar hij laat zich wel eens door een geschenk bewegen om den mond te houden; Labes heeft dat verzuimd en hem, den hond van het volk, niets toegeworpen. Philocleon verwondert zich daar mede over en vraagt daarom, als kan hij het naauwelijks gelooven, *οὐδὲν μετέδωκεν*; en de hond antwoordt weder met bijkans dezelfde woorden, *οὐδ' ἔμοίγε τῷ κυνί*: want zóó verbetere men door omzetting de woorden van den tekst, *οὐδὲ τῷ κοινῷ γ' ἐμοί*.

Zoo wij hiermede den zin van vs. 915 terug gevonden hebben, komt het er thans op aan, zoo het mogelijk is, ook den tekst te herstellen. Ik houd het voor niet onwaarschijnlijk dat men lezen moet:

καίτοι τίς ὑμᾶς ἔτι λαθεῖν δυνήσεται κτὲ.

Het verschil tusschen *ἔτι λαθεῖν* en *εὖ ποιεῖν* is zoo groot niet, als het bij den eersten oogopslag schijnt. Men houde slechts in het oog, dat deze corruptie, gelijk vele anderen bij Aristophanes, uit de oude met unciaal schrift geschrevene *codices* herkomstig is, in welke T en Υ, Λ en Π, Θ en O weinig van elkander verschilden en door de afschrijvers vaak verwisseld zijn. Daarenboven werd *ποιεῖν*, gelijk men weet, veelal geschreven *ποεῖν* en de *α* door een streep boven de voorgaande letter aangeduid, zoodat ten slotte het verschil tusschen ΕΤΙΛ̄ΘΕΙΝ en ΕΥΠΟΕΙΝ niet veel te beduiden heeft en zich bijkans bij de ῑ van *ἔτι* bepaalt. Wat den zin betreft zal *λαθεῖν* wel geene verdediging behoeven; men denke slechts aan plaatsen als de volgende: Demosth. p. 363, 25. *ὃς γὰρ ἂν ὑμᾶς λάθῃ, τοῦτον ἀφίετε τοῖς θεοῖς κολάζειν*; de beteekenis van *ἔτι* wordt nader bepaald door het volgende vers: »hoe zal iemand in staat zijn om zijne misdaden *langer* voor u verborgen te houden, wanneer hij mij, wiens beroep het is ze aan te brengen (*τῷ κυνί*), niets mededeelt?"

Digitized by Google

Vs. 937 vlgg. Λάβητι μάρτυρας παρεῖναι τρυβλίον,
δοίδυκα, τυρόκνηστιν, ἐσχάραν, χύτραν
καὶ τἄλλα τὰ σκεύη τὰ προσκεκαυμένα.

Het *participium* προσκεκαυμένα is ten eenemale ongeschikt, om hier als *epitheton* van σκεύη te worden gebruikt. Ten eerste heeft de bevoegdheid om te getuigen, welke in dit regtsgeding de stukken huisraad bezitten, niets te doen met de vraag of zij aangebrand zijn, al dan niet; er zijn zelfs stukken onder, zooals de kaasrasp en de stamper, die nimmer op het vuur komen; ten andere past het deelwoord alleen bij potten en pannen, terwijl BDELYCLEON onder τἄλλα σκεύη natuurlijk alle stukken begrijpt, die het feit hadden bijgewoond, en in de beide vorige verzen niet met name genoemd waren. Het woord is bedorven; men leze:

καὶ τἄλλα δὲ σκεύη τὰ προσκεκλημένα.

Het oproepen van getuigen heet bij de *Atheners* προσκαλεῖσθαι. Men zie b. v. PLATO *Legg.* p. 936. e. ἐάν τις ἑκὼν μὴ θέλῃ μαρτυρεῖν, προσκαλεῖσθαι τὸν δεόμενον· ὁ δὲ προσκληθεὶς ἀπαντάτω πρὸς τὴν δίκην. DEMOSTHENES p. 850. 14. προσκαλοῦμαι (αὐτὸν) κατὰ Δήμωνος εἰς μαρτυρίαν. Het lidwoord voor σκεύη, dat de dichter na τἄλλα niet kan herhalen, is om die reden door mij veranderd in δέ.

vs. 973 vlg. ΦΙΛΟΚΛΕΩΝ.
αἰβοῖ, τί κακόν ποτ' ἔσθ' ὅτῳ μαλάττομαι;
κακόν τι περιμένει με κἀναπείθομαι.

Dr. HIRSCHIG heeft in zijne *Annot. Crit.* p. 73, naar mijn inzien, te regt aangetoond, dat vs. 973, zoo als men het thans in de uitgaven vindt, onmogelijk goed kan wezen en den zin niet heeft, dien de uitgevers er aan hechten. Doch de door hem voorgestelde verbetering:

αἰβοῖ, τὸ κακὸν τί ποτ' ἔσθ' ὅτῳ μαλάττομαι;

is in een ander opzigt minder voldoende. Ik kan mij niet begrijpen, hoe PHILOCLEON, die door de rede van zijnen zoon bewogen was en zeer goed moest weten, wat hem getroffen had, met de grootste onnoozelheid zou kunnen vragen: »Ach »mij, wat mag het toch zijn, waardoor ik week word?" Ik geloof, dat men beter doet met de lezing τί τὸ κακόν van de

Digitized by Google

Codd. VR. weder in te voeren en het vers, met weglating van ποτέ, te verdeelen naar het voorbeeld van vs. 137:

ΞΑΝΘΙΑΣ.

οἴμοι.

ΣΩΣΙΑΣ.

τί ἔστι;

ΞΑΝΘΙΑΣ.

Βδελυκλέων ἀνίσταται.

Op dezelfde wijze schrijve men hier:

ΦΙΛΟΚΛΕΩΝ.

αἰβοῖ.

ΒΔΕΛΥΚΛΕΩΝ.

τί τὸ κακόν;

ΦΙΛΟΚΛΕΩΝ.

ἴσθ' ὅτῳ μαλάττομαι.

Hiermede is echter niet alles gedaan: het moet elken lezer opvallen, dat het tweede vers in andere woorden dezelfde gedachte uitdrukt als het eerste, en eigenlijk niets is, dan eene herhaling van hetgeen daar reeds gezegd was. Ik houd het om die reden voor waarschijnlijk, dat deze beide verzen oorspronkelijk niet naast elkander stonden, maar door een stuk van de apologie gescheiden waren. Het tweede vers zou b. v. zeer goed op zijne plaats zijn na vs. 976; want, als Philocleon zijnen zoon heeft hooren vragen ποῦ τὰ παιδία; kan hij wel nagaan dat men in den zin heeft om een' nieuwen en geduchten aanval op zijn gevoel te beproeven.

vs. 992. ἐξηπάτηται κἀπέλελυκεν οὐχ ἑκών.

Eene ongerijmde *interpolatie*, die hoe eerder hoe liever uit den tekst gebannen moet worden. Men bedenke slechts, hoe belagchelijk het is, dat Bdelycleon, die deze woorden tot de toeschouwers rigt, hun iets als nieuw mededeelt, wat een oogenblik te voren in hun bijzijn en voor hunne oogen heeft plaats gehad. Daarenboven verneemt men een paar verzen later de uitkomst der stemming, welke duidelijk genoeg spreekt, om het publiek zonder verdere toelichting op de hoogte te brengen.

Hilversum, Jan. 1854. H. G. Hamaker.

(*Het vervolg in een volgend nummer*).

Digitized by Google

IAMBLICHI

DE AEGYPTIORUM MYSTERIIS COLLATIO IACOBSIANA.

Etsi Iamblichi de *Aegyptiorum* mysteriis librum Thomas Galeus anno 1678 *Oxoniis* ita divulgavit, ut quae erat tum horum studiorum conditio haud male meruisse de litteris dicendus sit: tamen si quis hodie in emendando eo volumine operam ponere velit, ei plurima menda quibus etiam nunc Iamblichi oratio scatet tollenda esse vix est quod doceam. Quod quum perspexisset Fridericus Iacobsius, elegantissimi vir ingenii, quo tempore bibliothecae *Monacensi* praeerat, scriptori a philologis neglecto luminis aliquid allaturus codicem olim *Augustanum*, nunc *Monacensem* qui est inter graecos CCCCXC, cum edito exemplo conferre coepit. Sed sive legendi difficultate a pervolutando codice deterritus, sive argumenti in quo scriptor versatur obscuritate parum delectatus et ad alia transgressus opus praeclare inchoatum, quantum coniici licet, non absolvit. Tanta autem in eo negotio usus est diligentia, ut non modo potiorem, sed omnem scripturae varietatem excerperet, ne levissimis quidem librarii mendis praeteritis. Cum igitur divendita post Iacobsii obitum amplissima eius bibliotheca casu nactus sim primam plagulam libelli in quo codicis illius lectiones notaverat, neque resciverim, perieritne reliqua schedarum pars omnem lectionum quae desiderantur copiam complexa, an etiam nunc alicubi lateat: visus mihi sum antiquarum litterarum studiosis aliquantulum profuturus esse ac simul debitam Iacobsii manibus laudem tribuere posse, si quae mihi forte

Digitized by Google

fortuna contigerunt e membranis *Monacensibus* excerpta ephemeridi huic, quae ad iuvandam antiquarum rerum disciplinam comparata est, insererem. Adscribam igitur varias lectiones, ita tamen, ut meum iudicium fere nusquam interponam. Neque enim sine uberiore de *Aegyptiorum* mysteriis disputatione, quae ab hoc loco aliena est, corrupta emendare singulorumque locorum sensum declarare licet, quamquam pleraque eorum in quibus librarius *Monacensis* peccavit, ne monitis quidem lectoribus corrigi possunt.

Scripturae varietas excerpta e Cod. *Monac.* CCCCXC ad illustrandum IAMBLICHI de *Aegyptiorum* mysteriis librum.

Titulus: *Ἰαμβλίχου τοῦ μεγάλου εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πορφυρίου Ἀβάμωνος* G. (Al. *Ἀβάμμωνος διδασκάλου πρὸς τὴν Πορφυρίου πρὸς Ἀνεβὼ ἐπιστολὴν ἀπόκρισις καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἀπορημάτων λύσεις* MULLACH).

Cap. I. *pag.* 1. *vs.* 1. *θεὸς ὁ. πρὸς ὁ.* G. In marg. *θεὸς* man. REINES. *ὁ Ἑρμῆς. ὁ* om. G. 6 *τὰ αὐτῶν. αὐτῶν* G. 11. *ἅτινα εἰς γνῶσιν τοῖς ἱερεῦσιν. ἀγνῶς* (leg. *ἀγνὼς*) *ἀγνῶσι τοῖς.* G. Verbo *ὡς Φιλοῦσι* om. cod. IACOBSIUS videtur coniicere: *σύ τε καλῶς ποιεῖς ἀγνὼς γνῶσιν τοῖς ἱερεῦσιν περὶ θεολογίας προτείνων ἐρωτήματα*, quod non probandum. 17. *οὐδὲ γὰρ εἴη. εἶεν* cod. Post *Πυθαγόραν* addit *μὲν.* 22. *ἱερογραμμάτων.* — *Pag.* 2. *vs.* 1. *τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἔχοντα γνώμην.* 7. *ὥσπερ ἐπέστειλας.* 10. *βέλτιον οἶμαι* haec om. cod. duarum vocum praetermissione vacuo spatio indicata. 12. *τὰ δὲ λεγόμενα περισκόπει.* 18. *θεολογιῶν* om. cod. ubi item lacuna exstat. 24. *ἕκαστα* om. cod. ubi sic exhibetur sententia: *δι' ἣν ἐστί τε οὑτωσὶ καὶ νοεῖται.* 27. *προβαλλόμενα* cod. confirmans GALEI correctionem. 28. *ἀπαιτεῖ, ἀπετεῖ* cod.

Cap. II. *pag.* 3. *vs.* 1. *Ἀσυρίων.* 8. *παρὰ τῶν* cod. corr. *περὶ.* 10. *εἴ τι προβάλλεις. εἴ τοι παρα.* (supra: *προ*) sic cod. 12. *ἤδη πρόσθεν* om. cod. ubi horum verborum loco lacuna est. Sic et vs. 14 verborum *τὰ δ' ἀλλόφυλα* loco lacuna comparet. 18. *ὅσα προχωροῦσι.* 22. *δυνατὸν μόνον διὰ λόγων, δυνατὸν* om. cod. ubi denu-

Digitized by Google

o lacuna apparet atque hoc vocabulum post *λόγων* ponitur. 23. *τε καθαιρεῖσθαι* haec om. cod. 26. *περιάγεσθαι. παράγεσθαι* cod. 27. *διαλόγων*. 28. pro *τούτων οὐδέν* quae omittuntur vacuum spatium est. 29. *τελέαν*. 31. *θεουργικῶς δὲ τὰ θεουργικὰ ἀποκρινόμεθα* cod., quae verba cum reliquis melius conveniunt, si ab una voce *ἀποκρινόμεθα* discesseris. 35. *συνεξακολουθοῦντες*.

Cap. III. *pag.* 4, 6. *ἀποδείξεως ὑπάρχει*. 11. *τἀληθὲς. διείργεται γὰρ αὐτή. πως*. 15. *καὶ ἀδιάκριτος* om. cod. hic quoque lacunam exhibens. 20. *ὡς κυρίους ὄντας*. 21. *ὄντως αὐτὴν*. 31. *ἀι δεῖ*. sic cod. 32. *δώσεως*. — *Pag.* 5. *vs.* 3. *ὥσπερ οὖν. οὖν* om. cod.

Cap. IV. *pag.* 6, 14. *κεχώρισται ἰδιώματα* om. 15. *τῶν τελευταίων*. 17. *ὡσπερεὶ*. 92. *ἑαυτῆς*. [*ἑαυτοῖς* ap. Gal. errorem typographicum esse apparet ex Notis p. 187]. 36. *τῆς ψυχῆς μερῶν*. 40. *παραπομένων* [*παρεπ.*] — *Pag.* 7, 14. *ἐνέργειαι κινήσεις* omisso *καί*. 16. *αὗται* recte. 17. *εἰ δὲ οὐσίαι*. 18. *αὗται*. 28. *ὑπολαμβάνης* (sic). 30. *ὥσπερ ἐστὶν ἐμπλησθῆναι*. [quod latinus interpres reddidit]. 31. *ἀφώρισται*. 39. *ἐπὶ τῶν ἀναφερόντων ἀναλογιζόμενος*. [ut cod. reg. et *Fesch.*]. 46. *δυνατὴ γίνεσθαι*.

Cap. V. *pag.* 8, 8. *μὲν αὐτῶν* omnino *οὖν*. 9. *ἀποσπόμενον*. 12. *τῶν σωμάτων*. 14. *πρὸς τῆς*. 17. *ἀποχή*. 18. *οἷαν*. 28. *ἄκρων ὅρων*. 32. *ἀγαθοῖς οὖσι* [sic Gal. corrigendum vidit]. 35. *ὁμοειδῆ*. — *Pag.* 9, 5. *καὶ ἐκφαίνουσαν*. 18. *ψυγῶν ἀδιάλυτον* omisso *καί*. 21. *ἀδιαίρετον*. 38. *ἀποδόσεις*. 43. *τὸ μονίμως* cod. [confirmans Galei correctionem. Neque aliter legit interpres.]. 44. *καὶ τὸ ἀκίνητον*. — *Pag.* 10, 4. *πάντα δὴ* ex emendatione cod. [firmans Galei coniecturam]. 10. *πρωτουργοῦ*.

Cap. VI. *pag.* 10, 18. *πᾶσιν ἀπὸ*. tum *καί* ante *συμπληροῖ* om. 19. *καὶ ἐνταῦθα τῶν ἄκρων*. 22. *φίλον ἐν*. 28. *τὰ συγγενεῖ*. 34. *ὄντως*. — *Pag.* 11, 8. *γεννῶν*. 17. *παραδεικνύναι*.

Cap. VII. *pag.* 12, 5. *λοιπόν τε παντ.* om. 7. *τέχνη τε δημ.* 9. *τελέως καὶ ἂν καὶ ἀνενδεῶς*. [sic codex interposito intervallo. Fortasse rescribendum *καὶ αὐτοτελῶς καὶ ἀνενδεῶς*, quod Iacobsius coniecit.]. 15. *αἰτίων*. 17. *ἡ ει*. sic cod. 24. *ἐξαρκεῖν*. 33. *ἐννοήσειε* [sic corr. Galeus].

Cap. VIII. *pag.* 13, 1. *τὴν ὑπὸ σοῦ* recte. 14. *ὑπηρετεῖ*. 17. *ἡγουμονεύει*. (sic). 28. *ἐπεισιοῦσα εὔλογος*. [sic cod. reg. probante Galeo, ut statim etiam *πρὸς δὴ τούτοις*. 30. *τὰ σώματα*

Digitized by Google

καὶ ἧττο (sic) *ποιεῖ*. 33. *καὶ τὰ κατ' οὐσίαν* et *ἐντίθησιν*. — *Pag*. 14, 13. *τοιοῦτον γάρ*. Inductum *γὰρ* et *καὶ* superscriptum. 16. *αὐτῆς τὴν τελ*. 19. *τὰ ἀσώματα*. 25. *ἐν ὑπάρχουσι*. 31. *τῶν ἀνωτέρω*. 34. *αὐτοῖς τὸ τοῖς*. 37. *τὸ ἄμετρον*. 40. *ἐπιῤῥεῖ* ut coniecit Galeus. 47. *κόπτει* quod idem Galeus iam vidit. — *Pag*. 15, 3. *ποιοῖς*. 11. *καὶ τὸ ἀνεῖργον* [ut supra *καὶ τὸ διακωλῦον*. Fortasse: *καὶ τί τὸ ἀνεῖργον*]. 12. *ὥστε εἶναι*. 14. *αἰτίας* om. 15. *μέρεσι*. 17. *πανταχοῦ εἰσὶν*. in margine *εἶσιν*. 33. *οἱ ἱεροῖς*. 36. *εἴπερ μηδένα*. 42. *καί* ante *περιέχουσι* om. — *Pag*. 16, 2. *προϋπάρχοντας*. 7. *ἐν αὐτῇ οὐσίας*. 12. *ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ*. 15. *ἐναρμόζομεν* et *ἀπηρτημένην*, utrumque ut in Feschii cod.

Cap. IX. *pag*. 16, 19. *οὐκἀκεῖνο*. *α* est in litura. 20. *μόνως*. 31. *μερισταῖς περιγραφαῖς διειργουμένων*. — *Pag*. 17, 5. quae inde sequuntur usque ad *p*. 18, 7 habentur in cod. *Monac*. apposita sigla A. — 12. *ἐλάμπον* (sic). 16. *ἐν αὐτῷ* A. et G. 17. *ὄντων ὅλων* A. G. 20. *ἀποτεμέσθαι* A. G. 24. *ἓν καὶ ἀμέριστον*. A. 28. *ἀπείρῳ δηλονότι* A. 30. *ἐν αὐτῷ* A. G. 31. *τέλει*. 35. *πάντα τὰ*. A. 36. *φερόμενα συνέχει μέτροις δέ* [*τε* A.] *τοῖς ἴσοις ἀφορίζει καὶ ποῤῥωτάτω διωκισμένα* A. G. 38. *μίαν τε συνέχειαν*. A. G. 40. *τὸ δὲ τῶν*. 41. *οὕτως ἡνωμένων*. G. *ἡνωμένον*. A. — *Pag*. 18, 10. *οὐσίαν ἢ δύναμιν*. 10. *πῶς*. 14. *ἀντιπαράστασις*. 17. *ἐν δίκῃ*. 20. *ἃ δή*. — *ἡ τῶν ἔργων*. 22. *διαίρεσιν οἰκειότητα*.

Cap. X. *pag*. 18, 25. *μετὰ ταύτην*. 27. *διαφορά*. 33. *ἤ τινα*. 36. *τοῦ πάσχειν ἢ μὴ πάσχειν*. — *Pag*. 19, 2. *κατὰ τοῦτο*. 5. *εἰ βούλει*. 8. *ὑπερφυὲς οὖσα*. 22. *καὶ ἐν ἑνὶ εἴδει μένουσα*. 23. *καθ' αὐτήν* (sic). 27. *ἔχοι*. 30. *αὐτή*. 35. *ἀφ' ἑαυτῶν*. 44. *ἑτερώτητα* mendose pro *ἑτερότητα*. — *Pag*. 20, 3. *ἐπίκτητον*. 9. *συνοπαδοί*. 12. *ἀπολείπουσιν*. *τοῦτο δὴ οὖν ἄλλῳ*.

Cap. XI. *pag*. 21, 3. *ἡμῖν συμβαινόντων*. 16. *προλαμβάνουσα*. 17. *ἐνδεῆ*. — *τὴν ἑαυτοῖς*. 21. *ἀχράντου*. 22. *ἄλλως* om. vacuo spatio interposito. 27. *τι εἶναι φαμὲν*. 28. *προκαλεῖσθαι*. 32. *ἀπογένησιν*. *τὰς δ' αἰσχροῤῥημοσύνας*. 37. *τοσοῦτο*. 39. *μεταδιώκει τὰ τῶν*. 41. *καὶ τὸ μὲν ἔργον τῶν αἰσχρῶν ἀποτρέπει*. — *Pag*. 22, 2. *τοιούτων*. 3. *εἰργόμεναι*. 22. *ἐξακουόμενα*.

Cap. XII. *pag*. 22, 23 *ἀλλ' αἱ*. 28. *αὐτοθελής*. — *Pag*. 23, 14. *ἀντηλλάξατο*. 11. *πάθη τις*. 21. *κλῆσις* om. 26. *τῆς θείας φιλίας*. 28. *οὐχ ὡς τὸ ὄνομα*.

Cap. XIII. *pag*. 24, 14. *προαγαγεῖν*. 23. *πάθος τι*. 25. *γίγνοιτο*. —

Digitized by Google

ἐπικαλεῖται. 26. διὰ τῶν. 32. τινὰ ἀσώματον. 35. ἀποτρέπουσα.

Cap. XIV. *pag.* 25, 2. θεῶν εἰσὶν ἀνάγκαι. 4. κατὰ μίαν. 6. τὸ πάντῃ. 10. τὸ ταυτὸν. 14. οὔ σὺ συνελογίσω.

Cap. XV. *pag.* 25, 22. ὡς ἐν ὑπο. (sic). — *Pag.* 26, 4. ἀπὸ μὲν τῶν δαιμόνων ἐπὶ τὰς ψυχὰς ἀποφερόμενα. 8. τί οὖν δὴ ταῦτα. 18. ἐγὼ οὐδ'. 21. ἐθέλοις. 27. ταῖς εὐχαῖς. 30. ἐν αὐτοῖς. — οὔτε δή. 32. τὰς εὐχάς. 34. τῶν λόγων. 38. ὡς ἕτερον πρὸς τὸ ἕτερον. 42. δι' αὐτὸ γάρ τοι τοῦτο. — *Pag.* 27, 9. ἱερετικάς. 20. φησὶν. 35. θεῖα ἤδη. 37. ὥστε καὶ περὶ.

Cap. XVI. *pag.* 28, 3. μακρῷ δέ τίνι. 6. μὴ δικάσαι. 9. καὶ πρότερον. 12. ταῦτα τὰ ὀνόματα. 19. τίς οὖν ὑπολάβοι. 27. ἀποφαίνει.

Cap. XVII. *pag.* 29, 6. ἀσώματοί εἰσι μόνως. 14. μεταξύ om. 18. ἐπαστασίας (sic). 26. καὶ τάς. 32. ζωὴν. 33. διαφερόντως. — *Pag.* 30, 2. δι' ὅλως. — κονοειδῆ (sic). 6. τῆς τῶν προτέρων. 8. ὅλως.

Cap. XVIII. *pag.* 30, 22. ἀγαθὸν ἀποβλέποντες ἐν. 23. κατὰ μόνον. 27. προϊούσας τὴν φύσιν. 31. περὶ μὲν οὖν. 35. συμμιγμένων. — *Pag.* 31, 9. ἀδιαφόρων μάχεται· παθητῶς. 19. ἄτοπον. 25. οὐδ' ἂν ἦν. 34. αὐτάς. 35. ἡ τοῦ χρόνου. 37. ἠπατική (sic). 43. παθητήν. — *Pag.* 32, 1. καὶ τὴν καθαιρωτάτην (sic). 4. εἴ τις κάμνων. 7. εἰπεῖν om. 8. ὁ ἥλιος om. 12. σωτηρίᾳ. 21. πάλιν δὲ οὖν. 22. γίγνεται. 25. ἐν αὐτῷ. 28. κατοποιοὶ (sic).

Cap. XIX. *pag.* 32, 36. αὐτῶν ἤδη. — *Pag.* 33, 10. ὑπογεννᾶται. 18. ἤδη τοῖς. 22. τὴν διάνοιαν. 35. συνάγει. 37. προϋπάρχοντας. 43. ἑτερουσίων. — *Pag.* 34, 2. χρόνον. 9. ἐν ἑαυτῇ. 14. αὐτὸ φυόμενα. 19. ὅτι ποτε (sic). 23. πρῶτα δίδωσι τοῖς. 24. δίδωσι om.

Cap. XX. *pag.* 35, 2. ἐπαναλαμβάνης (sic). 4. ἐπειδὴ τά. 9. τέλεόν τι. 13. θεῶν, ἀφανεῖς μὲν συν. 24. κατ' αὐτὴν τὴν τοῦ. 28. ἐνόλου προσέχουσι. 30. ἢ ὡς ἐπί. 31. τί οὖν τῶν ἐμφανῶν. 38. δαιμόνων, κἂν παρὰ γῆν ὑπάρχῃ τῶν ἀερίων βασιλεύει δαιμόνων. οὐ γάρ. — *Pag.* 36. ὅλη ἡ οὐσία. 6. ἐποῦντες. 20. οὐ τὸ σωμάτων. 23. καὶ ἐπέστρεπται πρὸς αὐτήν. 24. ἀλλὰ τῷ τῇ (sic). 29. τοῖς ἐν τοῖς. 31. αὐτουργίαν τὸ χρώμενον. 37. οὖν πᾶσι τοῖςδε τῆς κρίσεως.

Cap. XXI. *pag.* 37, 1. ἣν δὲ σὺ ἀνερεῖς διαίρεσιν. 5. αἰτίας· οὐ μήν. 7. ἐλήλεγκται. 12. καταρχάς. 13. μιμεῖτε (sic). 18. οἷς κατὰ μέν, 19. ἐκφωνεῖται. 29. δὲ εἶναι δυνατὸν φ. ὅλοι. 30. ἑαυ-

Digitized by Google

τῶν τὰ ἀνθρ. — *Pag.* 38, 2. οἷον προκυλίσεων. 8. γενέσθαι om. 14. ἀπεργοζομένῳ (sic).

Sectio II. *cap.* 1. *pag.* 39. 6. ποῤῥωτάτῳ (sic). 9. τοῖς θεοῖς. 11. ἐπ' αὐτῶν. 12. γενομένης. Verba τῆς τῶν δ. καὶ ἡ φύσεως om. 14. ἀνάγκη om. 22. καὶ τοῦ συνδέσμου τῶν ψυχῶν ἡγεμονικὴν ὑπάρχειν τὴν τῶν ἡρώων· δυνάμεις δὲ τοῖς μὲν δαίμοσι γονίμους ἐπιστατικάς τε τῆς φύσεως καὶ τοῦ συνδέσμου τῶν ψυχῶν εἰς τά. 23. ζωοποιὸς.

Cap. II. *pag.* 40, 2. διοριστέον καὶ μᾶλλον μὲν περικοσμίους θετέον τὰς τῶν δαιμόνων καὶ διατεινούσας. 8. οὕτω. 9. δευτέρα καταλήγουσα. 15. προςβάλλουσα. 16. ἑκάστην τε χώραν. 17. ζωαῖς. in marg. legitur ζώναις manu REINESII. 18. ἃ οἷς ἄν. 22. γινομένοις. 25. συνεπλέκοντο. 29. ἔλλαμψιν. 35. οὐσίας καὶ οὐσίας λόγους. 38. κοινοῦσα. — *Pag.* 41, 1. καθ' ὅλα. 4. φύσεως. 5. καθ' ὅσον.

Cap. III. *pag.* 41, 23. ὡς δὲ καθ'. 28. τοῖς θεοῖς. 31. ποικιλία. 32. διακεκοσμημένως. 33. ποικιλώτερα. 35. παντοδαπά. — *Pag.* 42, 7. ἐνεξουσιάζουσι. 20. καὶ κατὰ τῶν. 24. τὰ δ' αὖ τῶν. 30. ἀπηλλαγμένον. — διακεκοσμένον (sic). 31. ἡσυχαίων. 37. μονόμως. In margine legitur μονίμως. 41. τούτοις τοῖς. 42. τὰ μὲν θεῖα. 43. ἀποστράπτει. — *Pag.* 43, 9. τὴν ἀνδρείαν 12. ἐπισκευαστήν.

Cap. IV. *pag.* 43, 44. λέγω μέν. 27. ἐν αὐτοῖς — εἰσιν αὗται περὶ δέ. — *Pag.* 44, 15. ἀφαινομένων. 16. μοῖρα. 25. μεγαλοφροσύνην. 29. ἀλαζόνεια (sic). post hoc vocabulum magna est foliorum perturbatio in codice, ubi sequuntur quae in ed. GAL. habentur *p.* 70, 12 inde a verbis καὶ ἀποκάθαρσιν, quae autem h. l. debebant legi sequuntur post verba τάξιν ἑκατέραν *p.* 75, 12. — 30. οὐκ ἴσαμεν (sic). 35. ἀναξουσιάζουσιν. 38. δὴ τούτων. 39. λόγους om. 44. τέλεια θεωρεῖται. — *Pag.* 45, 5. σκιοειδῆ. 9. φωτεινά. 23. ἢ πρὸς. 25. τῶν ἀρχαγγέλων. 27. μερισμοῦ. 40. πάντη σταθερόν ἐστιν ἴδ. τὸ δὲ τῶν. 41. μέτοχον ἠρεμίας, τὸ δὲ αὖ τῶν. 42. τῶν ἡρώων. — ὀξύρροπον.

Cap. V. *pag.* 46, 1. ἀποκαρτερικὸν. 13. ὃ πᾶν. 17. δίδου τοῖς. 30. ὅπερ ἔχον. 31. ὑλικῶν ἰχώρων εἰσιν. 37. βραχὺ αὐτοῖς.

Reliqua desiderantur.

Berolini. F. G. A. MULLACH.

Digitized by Google

DE CYRILLI, ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI, LEXICO INEDITO.

ACCEDUNT EMENDATIONES SELECTAE IN GRAMMATICIS GRAECIS.

Quum ante hos paucos annos *Campeni* commorarer, forte fortuna allatus mihi est liber Graecus manu scriptus, quem, licet ab initio esset mutilus, mox vidi, glossarii Graeci esse fragmentum, cuius de auctore, quum nullibi nomen asscriptum esset neque cum ullo eorum, quae mihi cognita et in promptu erant, lexicorum Graecorum opus conspiraret, dubius mansi, donec necopinato lacero libro quae deerant folia ab eodem mihi tradita sunt, cui omnia illa accepta debeo. Inspecto libri titulo manibus me tenere vidi lexici CYRILLI exemplar. Ita enim erat inscriptus: Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας λεξικὸν κατὰ στοιχεῖον. Neque me latere potuit, non codicem *Graecum* antiquitate sua commendabilem, sed codicis cuiusdam apographum me possidere, a viro quodam docto confectum. Ut enim et charta et literarum forma et atramenti color manifesto indicabant, librum ante saeculum decimum octavum non potuisse scriptum esse, ita pulcrae correctiones, in ipso textu vitiosae lectioni superscriptae, et alius generis observationes in margine additae ab eadem manu, quae textum exaraverat, mihi quidem documento erant, docti philologi diligentiae apographum illud deberi. Felici vero casu quum eodem tempore, quo apographum nactus eram, omnium fere, qui superiore saeculo in his regionibus floruerant, philologorum epistolas, ipsorum manu scriptas, penes me haberem, occasionem in apographi auctorem accuratius inquirendi haud dimittendam esse arbitrabar. Itaque singulis omnibus accurate collatis persua-

Digitized by Google

sum mihi est, apographum PETRI BONDAMI manu esse scriptum. Quem quum studiis grammaticis insigniter constat delectatum fuisse (quorum fructus magnam partem in viri egregii schedis iacent absconditi et sepulti), tum eius bibliothecam apparatumque philologum una cum filio maximam partem *Campenum* migrasse consideranti facile intelligetur, quo pacto liber *τοίων ἀνδρῶν* potuerit *ἐς γαῖαν ἱκάνειν.*

CYRILLI glossas memineram passim laudatas et e libris manu scriptis excerptas me legere, explicationis gratia ab HESYCHII, ZONARAE, TIMAEI, MOERIDIS, AMMONII editoribus cum horum glossis collatas, vel hic illic in VALCKENAERII, WESSELINGII, HEMSTERHUSII[1] aliorum commentariis commemoratas, integra vero CYRILLI lexici editio, quantum quidem sciebam, nondum erat parata. Circumspicienti mihi, quo rectius accuratiusque *Ἑρμαῖον* aestimarem, quid de CYRILLO publici iuris iam esset factum, cognitum est, in libro ARETINI *Beiträge zur Geschichte und Litteratur* IX. p. 1253 sqq. virum doctissimum B. F. DOCEN e Codice *Monaceni* literas M et N, et ex alius codicis foliis fragmenta quaedam edidisse, porro CHR. FR. MATTHAEI descripsisse lexicon CYRILLIANUM e Codice *Mosquensi*, et ipsum literas Φ, X, Ψ et Ω exprimendas curavisse in libro, qui 1774 *Mosquae* prodiit sub titulo: Glossaria *Graeca* minora et alia *Anecdota Graeca*, I. pag. 11 sqq. Postea TITTMANNUS apographum MATTHAEI nactus totum (sed in brevius contractum) in editionem ZONARAE recepit; sed quod omnium maxime laetabar, vidi, in bibliotheca *Leidensi* CYRILLI codicem asservari, quem idem, cuius benevolentiam identidem iam eram expertus — et quis non expertus est, cui nostratium haec studia curae cordique sunt? — IACOBUS GEELIUS per otium inspiciendi et conferendi potestatem fecit. Codex, e bibliotheca ISAACI VOSSII (*Ms. Gr. Voss.* Q. 63, Catal. p. 398), pergamenus, forma quarta minore, saeculi XV vel XVI, nitidissime ac perpaucis iisque simplicissimis com-

1) In F. OSANNI libri, *Auctarium lexicorum Graecorum*, censura (*Bibl. Crit. Nov.* III. p. 185) vir doct. J. T. BERGMAN e margine STEPHANI HEMSTERHUSIANI in aliis ut novum vocabulum *Graecum*, lexicis addendum, proposuit vocem *ἀναβλυστᾶν, ἀναπηγάζειν·* CYRILL. Sed frustra vocabulum apud CYRILLUM inquisivi. Videtur HEMSTERHUSIUS respexisse ad glossam *ἀναβλαστάνειν, ἀναπηγάζειν*, quae in lexico CYRILLIANO exstat.

Digitized by Google

pendiis scriptus, continet 152 foliis (303 paginis) *τοῦ ἁγίου* Κυ*ρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας λεξικὸν κατὰ στοιχεῖον.* Incipit a vocabulo Ἄ *ἄ: σχετλιαστικὸν ἐπιφώνημα*, et explicit in voce *ὥς: ἀντὶ τοῦ ὅπως καὶ ὅτι.* In margine passim correctiunculae a manu docta sunt asscriptae, ut i. v. Γ*αργάρεον*: *γάργανον λέγεται τὸ ἄκρον.* In margine *γάργαρον.* — Γ*έθλια*: *ἡ δι' ἐνιαυτοῦ ἐπιφοιτῶσα τοῦ τεθνεῶτος ἢ τοῦ βασιλεύσαντος μνήμη.* In marg. *γενέθλια.* — *Δέρσα*: *βάρσα.* In marg. *Δέρμα.* Pro *βάρσα* legendum *βύρσα.* — *Δηθεῶνες*: *μακραίωνες, μακρόβιοι.* In marg. *Δηθαίωνες.* — *Δοκίμων*: *δοκῶν. καλοῦνται δὲ καὶ ἐπιθετικῶς καί τινες τῶν ἀστέρων δοκίδες.* In marg. *Δοκίδων.* — Ἐ*θρίσκευον*: *ἐτίμων, ἐσέβοντο, προσεκύνουν.* In marg. *ἐθρήσκευον.* — Ἔ*κπαμα*: *ἐκπληκτικά.* In marg. Ἔ*κπαγλα.* — Ἑ*λκοειδῶς*: Κ*υκλοειδῶς.* In marg. Ἑ*λικοειδῶς.* — Ἐ*ριγμάτων*: *πραγμάτων.* In marg. *ἐργμάτων.* — Ἐ*ρηρύων*: Τ*ιμωρῶν, δαιμόνων.* In marg. Ἐ*ρινύων.* — Ε*ὐδώσω*: *ἑτοιμάσω, ὁδηγήσω.* In marg. *εὐοδώσω.* — Ἐ*φετῶν*: *ἐπιθυμητῶν.* In marg. *ἐφιετῶν.* — Ἐ*φεμή*: *ἐντολή, νουθεσία καὶ ἐπιστολή.* In marg. *ἐφετμή.* — Ζ*ώννυσθαι*: *καλλοπίζεσθαι.* In marg. *καθοπλίζεσθαι.* — Ἤ*θεα*: *τοὺς συνήθεις τρόπους.* In marg. *τόπους*[2]. — Θ*είναις*: *οἱ σωροὶ τῆς ψάμμου.* In marg. Θ*ῖνες.* — Θ*ρία σημαίνει φύλλα σίκης* (leg. *συκῆς*) *ἢ ἀμπέλου. ἐς τρία γὰρ διαιρεῖται.* In marg. *θρία*, cui vero coniecturae non subscripserim. — Κ*αλιᾶ*: *ὁ ξύλινος οἶκος καὶ ἡ νοσία.* In marg. *νοσσία.* — Κ*εχηνώς*: *χαῦνος, ἐνεὸς ἢ χαίρων.* In marg. *χαίνων.* — Κ*οδάαν τίς*: *λεπτὰ δύο ἢ τὸ πᾶν.* In marg. Κ*οδράντης.* — Ν*ηρίτης σημαίνει τὸν κόγχλον.* In marg. *κόγχον.* Quae emendationes, nisi omnia me fallunt, ab ipsa sunt Isaaci Vossii manu oriundae.

Vocabula re vera *κατὰ στοιχεῖον* sunt digesta, eatenus saltem, quatenus in antiquioribus glossariis fieri solet. In binis scilicet prioribus literis ubique alphabetici ordinis ratio est habita. Nullius enim est in ea re diiudicanda momenti, quod aliquoties vocabulum alieno loco interpositum ordinem turbavit.

---

2) Contrarium vitium apparet apud Bekkerum, *An. Gr.* pag. 350: *Ἀθέλδεται* (apud Hesychium *ἀθέλβεται*): *διηθεῖται. Διοκλῆς* Μ*ελίσσαις·*
Καὶ διὰ τεθρημένων ἀθέλδεται τύπων.
Videtur legendum esse *τρυπῶν.*

Digitized by Google

Quod librario conniventi — nec mirum, qui tale opus describeret — crimini est vertendum. Perpaucis tantum locis, in fine potissimum στοιχείων, glossae aliquot aliunde videntur esse assutae, ut v. c. in litera Γ post Γώρυτος sequuntur Γουνῶ et Γυνή. Fraus inde fit manifesta, quod utraque vox iam in iis, quae praecedunt, apparet, sed non eadem addita explicatione. Neque docto aliquatenus saltem archiepiscopo imputem glossas, quas illatas esse ab homine barbaro primo obtutu apparet. Ita inter Ἠνδρίζετο et Ἠνίαις irrepsit glossa Ἡνεοθελής: ἡ νεοστὴ βλασθήσασα. Legebatur olim, undecunque glossa decerpta est: Ἡ νεοθηλής: ἡ νεωστὶ βλασθήσασα. Consimilis generis sunt, quae in litera O deinceps leguntur post Ὀψωνία quatuor glossae: Ὀωκύμωρος: ὁ ταχυθάνατος. — Ὀωμιστής: ὁ ὠμάβρεα ἐσθίων. — Ὀωκύματος: ὁ ταχύτατος. — Ὀών: ὁ ζῶν, ὁ ἀεὶ ὑπάρχων, ὁ ἀεὶ ὤν, τουτέστιν ὁ θεός. Quae omnia olim ita sonabant: Ὁ ὠκυμόρος (exstat vocabulum sic recte scriptum in litera Ω): ὁ ταχυθάνατος. — Ὁ ὠμηστής: ὁ ὠμὰ κρέα ἐσθίων. — Ὁ ὠκύτατος: ὁ ταχύτατος. — Ὁ ὤν: ὁ ζῶν κτέ. In litera T huius generis exempla abundant, neque fugit librarium, τὰ προσπίπτοντα v. c. in duo vocabula esse dirimendum. Quo vero frequentiora in litera T huius erroris sunt exempla, eo minus fit vero simile, omnia aliunde esse invecta. Videtur, qui primus hasce glossas congessit, vitium — nam est vitium profecto — commisisse, non quo ignoraret, τὰ ὅπλα, τοῦ ἄστεως etc. substantiva esse cum articulis coniuncta, sed quod eam unicam normam in glossis disponendis est secutus, quae vocabulorum prima esset litera. At prioris generis mendarum exemplis annumerem glossam: Ὤρπηξ: κλάδος, inter Ὤρσαν et Ὤρθαι (sic!) collocatam. Voluit, qui glossam scripsit, ὅρπηξ. Quibus addo: Θοῖς: ὁ αἰγιαλός. Leg. θίς. Κίδη: τὰ πένθη. Leg. κήδη. Aliquot locis turbatus literarum ordo corruptelam eiusque medicinam demonstrat. Inter Κλισιάδες et Κλύειν exstat Κυδώνιον: κῦμα. Quid certius, quam Κλυδώνιον fuisse scriptum? Inter Φακλούς et Φαλακρός legimus Φύλαξ: τάξις συνεστηκυῖα ἐξ ἑκατὸν εἴκοσι ἀνδρῶν. Restitue: Φάλαγξ. Inter Λουτρόν et Λυγρόν invenitur Λεγίζειν: ὀρχεῖσθαι. Legendum: λυγίζειν.

Post CYRILLI lexicon in eodem volumine atque ab eadem ma-

Digitized by Google

nu scriptum exstat alterum glossarium, quod ita est inscriptum: ἀρχὴ σὺν θεῷ τῶν λέξεων τῆς ὀκτατεύχου. Sequuntur Λέξεις τῶν βασιλειῶν, τῶν ψαλμῶν, τῶν ᾠδῶν etc. Describam, ut talium rerum curiosis satisfiat, pauculas quasdam, statim ab initio: Ἀνεζωπύρησεν: ἀνεκτήσατο τὴν ψυχήν. — Ἀνενεώσατο: παρεμυθήθη (παρηβήθη?). — Ἀστεῖον: καλόν, ἐπίχαριν, κεχαριτωμένον. — Ἀλείψουσι: χρήσουσι (leg. χρίσουσι)[3]. — Ἀναφορεῖς: οἷαν ἔχοντες, οἱ βαστάζοντες (leg. οἱ ἀνέχοντες). Haec sufficiant, reliqua omnia eiusdem sunt generis atque farinae.

Quod arbitratus eram, antiquioris Codicis apographum me possidere, id simulatque librum meum cum Codice *Leidensi* contuli, luce factum est clarius. Est ille Bondami, credo, liber e *Leidensi* tam accurate et anxie descriptus, ut vel emendationes in margine Codicis adiectae in apographi quoque margine appareant, neque statim in textum sint receptae. Continet apographum glossarium Cyrilli integrum, additorum vero minorum vocabulariorum aliquam tantum partem. In priore libri parte, in litera A potissimum, Codicis vitiosa multis locis scriptura diligenter correcta, atque glossae in severiorem, qualem nos in lexicis disponendis observare consuimus, ordinem sunt redactae. Mox vero de opere, quicumque fuit ille corrector, (nam est alia atque Bondami manus, magnamque cum *Ruhnkeniana* similitudinem referens), fatigatus et nauseabundus destitisse, atque in sequentibus ea tantum videtur correxisse, ad quae casu delapsus erat. Quarum emendationum speciminis causa unam et alteram proponam. Ἀάμον: ἄπληκτον. Correxit Ἀάλιον. — Ἀβύρκηλον: ἀνίσχυτον. Corr. ἀναίσχυντον. — Ἅβραι: νέαι, δοῦλαι, θεραπευνῆδες, νεώτεραι. Corr. θεραπαινίδες. — Ἀγηαλέει: ἀναγκαλεῖ. Corr. ἀγκαλέει. — Ἀγηήθης: ἀβλαβής. Corr. ἀγκήθης. — Ἄγκωνες: δόρατα. Corr. ἄγγωνες. — Ἀκείτερος: ὁ ἀπρεπαίτερος. Corr. ἀεικέστερος: ὁ ἀπρεπέστερος. — Αἴγηνα: μῆσος. Corr. Αἴγινα: νῆσος. — Quibus exemplis multa possem addere; sed

3) Idem vitium est in glossa χριστός, χρῖσμα διὰ τοῦ ι, ἀπὸ τῆς τοῦ ἐλαίου χρήσεως. Leg. χρίσεως. Quis vero, talia suis oculis qui legerit, librariorum genus contendat non esse plumbeum et ligneum?

Digitized by Google

omnia ita sunt comparata, ut veram lectionem unusquisque, vel nemine hortante, statim per librariorum stuporem videat perlucentem.

Qui lexico auctor inscriptus est CYRILLUS, archiepiscopus *Alexandrinus*, eum constat vixisse saeculo post Ch. n. quinto, et obiisse circa annum 444. Multis alius generis scriptis inclaruit nec magnopere, edito glossario, laudem inde partam auctum iri credo. Nulla enim peculiari sua laude CYRILLI glossarium commendatur, atque lexicorum illorum, quae sat multa et magna aetatem tulerunt, maiore parte longe est inferius. Glossarum bona pars ad LXX pertinet interpretes. Quod obiter in rem inquirenti factum est manifestum; quum nec huius loci nec mei sit instituti, unde singulae glossae desumptae sint, demonstrare et indicare. Tamen, ne in hac parte nimis indiligenter videar versatus esse, aliquot huius generis glossas e litera Δ expiscabor. *Δαλός: ἄνθραξ* pertinet ad *Zach.* 3, 2. — *Δασύποδα: τὰ λαγῷα*, ad *Deut.* 14, 7. — *Δέδειχα: ἔδειξα* ad *Deut.* 4, 5. — *Δεδέημαι: ἐδεήθην* ad III *Reg.* 8, 60. — *Δειλός: ὁ ἀσθενής* ad *Deut.* 20, 8. — *Δεῖναι: τὰ κοιλώματα τῶν ὑδάτων* ad *Iob.* 13. 11. — *Δέλτος· βίβλος* ad 1 *Mac.* 8, 22. — *Δημηγορῆσαι: ἔνδημα* (*leg. ἐν δήμῳ*) *λαλῆσαι* ad *Neh.* 8, 6. — *Δίδραγμον* (*leg. δίδραχμον*): *συντέλεσις* ad *Exod.* 30, 13 etc. Eodem referenda est glossa, aliunde notissima: *Βάναυσος: πᾶς τεχνίτης διὰ πυρὸς ἐργαζόμενος· βάναυσος* (*leg. βαῦνος*) *γὰρ ἡ κάμινος.* Veterum scriptorum nova fragmenta non inveni, quin immo in fontibus, unde sua hauserit, excitandis, adeo parcus fuit scriptor, ut perpaucis tantum locis *Graecorum* scriptorum nomina appareant. Quos, literarum ordinem secutus, apponam. *Βάσσαρος: ἀλώπηξ κατὰ* Ἡρόδοτον (vult *βασσάριον.* Cf. HER. IV. 192). — *Αὐθέντης: κυρίως ὁ ἑαυτὸν ἀναιρῶν· διὸ παρὰ Σωκράτει* (*ΣοΦοκλεῖ? O. R.* 107) *καὶ Θουκυδίδῃ οὐ λέγεται αὐθέντης, ἀλλ' αὐτοέντης, ὅ ἐστιν αὐτεξούσιος.* — *Γαῦλος: ἐξ ἀλλοτρίων ζῶν. λέγεται δὲ καὶ τὸ σκάφος* (*suppl. γαῦλος*) *διὰ τὸ κοιλὸν* (*suppl. εἶναι*) *καὶ πλεῖστα δέχεσθαι, ὡς* Ἡρώδοτος (sic!) *ἐν τρίτῃ ἱστοριῶν* [4]. — Ἐκμαγεῖον: *ἡ Φαντασία. Φησὶν ὁ* Πλάτων

[4]) In Codice CYRILLI *Vindobonensi* CCXLIV, de quo infra agetur, eadem glossa exstat, at HERODOTI nomini solemni vitio HERODIANUS substituitur, ὡς

(*Theaet.* 194. E) διὰ τὸ ἐκμάττεσθαι καὶ ὑποσυλᾶν τὰ εἴδη ἀπὸ τῆς ὕλης. — Ἐξεστηκώς: δίχως λέγεται παρὰ Θουκυδίδῃ καὶ Πινδάρῳ, ὅτε μὲν τὸ μένεσθαι (*leg.* μαίνεσθαι) καὶ ἔκφονα (*leg.* ἔκφρονα) εἶναι, ὅτε δὲ τὸ ὑπαναχωρεῖν καὶ ὑπεξέρχεσθαι ἢ ἀφίστασθαι. — Ἐπιστῇ (*leg.* ἐπίστῃ): οἶδας, ἐπιστήμη ὡς εἰς ἐπίστασιν ἄγουσα τὸν νοῦν. Φησὶν ὁ Πορφυρίων. Sunt duo glossae, quae in unam coaluerunt. Distinguendum post οἶδας. — Κέραμος: τὸ δεσμωτήριον παρὰ τοῖς γλωσσογράφοις, παρὰ δὲ Κυπρίοις τὸ ἀγγεῖον, παρὰ δὲ Ἀριστάρχῳ ὁ πίθος (cf. *Schol.* Hom. *Il.* E. 387: κεράμῳ: ἀγγείῳ, πίθῳ, ἢ δεσμωτηρίῳ· οἱ γὰρ Κύπριοι τὸ δεσμωτήριον κέραμον καλοῦσιν). — Κλῆρος: ὁ καλῶν ἐφ' ἑαυτὸν τὸν λαχόντα· ὁ δὲ Ἡρωδιανὸς παρὰ τὸ κάλον, τὸ ξύλον, ἐπεὶ ἐν ξύλοις ἐχαράσσοντο οἱ κλῆροι. — Λιπέρνητες: Ἀριστοτέλης[5] τοὺς ἁλιεῖς φησίν. — Μοχλός: παρὰ τὸ ὀχλεῖν καὶ ὀχλίζειν, τὸ μετὰ βίας κινεῖν· σημαίνει παρ' Ὁμήρῳ καὶ ἄλλοις τῶν παλαιῶν καὶ τὸ ὀχλῶ. .... Φιλόξενος δέ φησι, ὅτι οὐ κατὰ τὴν νῦν χρῆσιν εἴρηται ὁ μοχλὸς παρ' Ὁμήρῳ. — Πάππας φίλος· εἴρηκεν Ὅμηρος· οὕτω καὶ ἐλέγετο παρὰ Συρακουσίοις ὁ πατήρ. πᾶς καὶ κατὰ ἀναδιπλασιασμὸν παπᾶς καὶ πλεονασμῷ τοῦ π πάππας, τουτέστι φίλος. — Σταυρός: παρὰ τὴν στάσιν καὶ τὸ εὖρος, ὃ σημαίνει τὸ πλάτος, οἱονεὶ ὁ μῆκος καὶ πλάτος ἔχων. παρὰ δὲ τῷ ποιητῇ σταυροὶ λέγονται τὰ ἀποξυμμένα ξύλα, ἅπερ καὶ σκόλοπας καλεῖ. — Σῶμα: διὰ τὸ σῶον αἷμα, ἢ παρὰ τὸ σῖμα (*leg.* σῆμα), ὃ σημαίνει τὸν τάφον κατὰ Πλάτωνα· τάφος γὰρ τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ. — Τορύνη: τὸ κοχλιάριον. Ἀριστοφάνης[6] δὲ τὸν χυτρόποδα. — Φυλακή: τὸ τρίτον μέρος τῆς νυκτὸς παρ' Ὁμήρῳ. — Ὡς ἄημα: ὡς πνεῦμα, ὡς ἄνεμον· ἄημα γὰρ τὸ πνέον· παρὰ Διογενιανῷ.

Quae praeter scriptorum *Graecorum* locos modo laudatos de-

φησιν Ἡρωδιανὸς ἐν τῇ γ' τῶν ἱστοριῶν. Confusionis causa in utriusque nominis compendio consimili sita est.

5) Legendum esse videtur Ἀριστοφάνης. Cf. Phot. i. v. Λιπέρνητες: ἤτοι λιποπόλεις ἢ πένητες· τὸ δὲ ὄνομα παρὰ τοῖς Κωμικοῖς, ὅτ' ἂν παρῳδῶσι τοὺς Ἴωνας. Fortasse respicitur ad Arist. *Pac.* 603:

ὦ σοφώτατοι γεωργοί, τἀμὰ δὴ ξυνίετε,

ubi olim a quibusdam lectum fuisse:

ὦ λιπέρνητες γεωργοὶ κτέ,

auctor est Diod Sic. XII. 40.

6) Cf. Aristoph. *Equit.* 984, ibique *Schol.*: τορύνη δὲ τὸ κινητήριον τῆς χύτρας.

prehendere licuit eruditionis atque doctrinae vestigia, non minus sunt exilia et pusilla. Unum et alterum eorum, quae reliquis aliquo modo praestant, speciminis causa decerpam: *Ἄγειν καὶ φέρειν*: *τὸ λῃστεύειν καὶ ἁρπάζειν. ἄγεται μὲν γὰρ τὰ ἔμψυχα, φέρεται δὲ τὰ ἄψυχα* (cf. BEKK. *An. Gr.* p. 206. 14; v. LEHRS, *Aristarch.*, p. 142 sqq.). — *Ἀκέατος*: *ἀθεράπευτος* (vid. VALCKENAER. de *Schol. Hom.* [VIRG. *Illustr.*] p. 17). — *Ἀκόρητος*: *ἀκόσμητος· κορεῖν γὰρ τὸ σαίρειν παρὰ Ἀθηναίοις.* — *Ἅλιε*: *ἥλιε.* — *Ἀναξυρίδες*: *φιμινάλια, βρακία· ἢ τὰ βαθέα καὶ ἄβατα ὑποδήματα, οἷον ἀνασυρίδας παρὰ τὸ ἀνασύρεσθαι, τροπῇ τοῦ σ εἰς τὸ ξ* (cf. BEKKER. *An. Gr.* pag. 391). — *Ἀσφάραγος*: *ὁ λεγόμενος λάρυξ* (cf. VALCKEN. l. l. p. 38). — *Βαλίος*: *ἵππος τοῦ Ἀχιλλέως* (cf. SUID. i. v.). — *Βασιλεῖα* (-ῆα?): *Ἀττικῶς τὸν βασιλέα.* — *Βόλβιτον*: *ἀφόδευμα βοός* (cf PHRYN. *Epit.* p. 357 LOB.). — *Εἵνεκα τοῦ οὕνεκα διαφέρει· τὸ μὲν εἵνεκα τούτου χάριν σημαίνει, τὰ δὲ οὕνεκα σημαίνει τὸ διότι.* — *Ἐξωμίς*: *Ἀττικὸν τὸ λεξίδιον· σημαίνει δὲ χιτόνα* (leg. *χιτῶνα*) *ἐλευθέριον, οὐκέτι σκεπάζοντα τοὺς βραχίονας.* — *Ζάκορος*: *νεοκόρος* (leg. *νεωκ.*), *ἤγουν ἡ διακονοῦσα περὶ τὸν* (leg. *τὸ*) *ἱερὸν, ἢ ὁ ἱερεὺς ὁ τὸν ναὸν σορῶν* (leg. *σαρῶν*)· *κορεῖν γὰρ τὸ σαρεῖν Ἀττικῶς* (cf. SUID. i. v., PHOT. i. v.). — *Ἡοῦς*: *τῆς ἡμέρας. Ἀττικῶς* (cf. PHOT. i. v. Ἠώς). — *Κλείσιον* (sic!): *σημαίνει τόπον, ἔνθα ἵστανται τὰ ζεύγη* (cf. VALCKEN. l. l. p. 100). — *Λάκων*: *σπαρτία τὶς* (leg. *Σπαρτιατὴς*) *ἀντικρὺς τῶν Ἀθηνῶν* (leg. *Ἀθηναίων*)[7]. — *Μάκτρα*: *ἐν ᾗ ἔμασσον, ἣν οἱ Ἀττικοὶ κάρδοπον ἐκάλουν* (cf. HELLAD. ap. LOBECK. ad PHRYN. p. 90). — *Νάος*: *νεώς, Ἀττικῶς* (cf. MOER. ed. PIERS. p. 265). — *Σιφλόσειον* (leg. *σιφλώσειεν*): *ἡ λέξις τῶν νεωτέρων, καὶ οἱ μὲν κακώσειεν, οἱ δὲ μωμητὸν ποιήσειεν· φλῶ γὰρ ἐστι τὸ ὁρμὴν ἔχω, ὅθεν καὶ οἰνόφλοιξ* (leg. — *φλυξ*). (cf. PHOT. i. v. *σιφλώσειεν*). — *Στοιχεῖα*: *Ἀθηναῖοι μὲν γράμματες* (leg. — *τα*), *γραμματικοὶ δὲ πῦρ, ὕδωρ, ἀφ' ὧν τὰ σώμα* (leg. *σώματα*) *συνίσταται* (cf. DIONYS. *Thrax* ap. BEKK. *An. Gr.* p. 789). — *Τένθης*: *ὁ γαστρίμαργος· οἱ γὰρ Ἀττικοί τένθην καλοῦσι τὸν γαστρίμαργον* (cff. TIMAEUS et PHOT. i. v.). — *Τετρακτύς ἐστιν, ἣν καὶ ὅρκον οἱ Πυθαγόρειοι*

---

7) Corrige simile vitium apud PHILOSTRATUM, *Vit. Apoll.* I. 18. 155: *περὶ μυστηρίων ὥραν, ὅτε Ἀθηναῖοι πολυανθρωπότατοι.* Leg. *Ἀθήναι εἰ πολυανθρωπόταται.*

Digitized by Google

ποιοῦνται, μῦθος· σιγή· νοῦς καὶ ἀλήθεια. In his paucisque horum similibus ex antiquioribus et reliquis aliquanto limpidioribus fontibus hausisse glossographum coniicias; aliis locis proprio Marte, ut videtur, quaestionibus grammaticis dirimendis vocabulorumque indagandis etymis operam dat, adeo eam infelicem, ut iis, quae enixus est, absurdiora et magis ridicula vix excogitari queant. Quid dicas de grammatico, talia serio deblaterante, qualia legi v. c. in voce Ἀδελφός: παρὰ τὸ δέλφυς, ὃ σημαίνει τὴν μήτραν (sic!)· τουτέστιν ἐκ τῆς αὐτῆς δελφύος, τουτέστι γαστρός. — Βίος: ἡ ζωὴ καὶ βιώτης (leg. βιότης) προσαγορεύεται παρὰ τὸ βέω τὸ πορεύομαι· τί γάρ ἐστι βίος ἡ ὁδὸς καὶ ἡ πόρεια (leg. ἡ ὁδὸς καὶ πόρεια). — Γάμος, οἷον δάμος τις οὖσα· ὁ δαμαστικὸς καὶ ὑποτακτικὸς τῶν θηλείων· ὅθεν καὶ τὰς παρθένους ἀδαμάστους λέγουσιν. — Δεῖπνον: τὸ παρ' ἡμῖν ἄριστον, μεθ' ὃ δεῖ πονεῖν. — Ἐλέφας: ἐλέβας: ἐπιβαίνει γὰρ τῇ θηλείᾳ οὐκ ἐπὶ γῆς, διὰ τὸν ὄγκον, ἀλλ' ἐπὶ ὕδατος ἑλώδους, ὅπου νέμονται. — Θάσια: τὰ ἀμύγδαλα· ἀπὸ τοῦ θᾶσσον καρπεύειν· προϊμὰ γὰρ ὑπὲρ τὰ λοιπὰ δένδρα. Mirifice lapsus est interpres. Cf. v. c. Athen. II. p. 64 A., ubi in amygdalarum variis enumerandis generibus: τῶν δὲ ξηρῶν, inquit, τὰ Θάσια καὶ Κύπρια, ἁπαλὰ ὄντα, εὐεκκριτώτερά ἐστιν. — Λάμβδα: οἱονεὶ λαβάτιον: παρὰ τὸ λείως βαίνειν ἐν τοῖς μέτροις καὶ ἀσθενὲς εἶναι πρὸς τὸ μηκύνειν τὰς συλλάβας. — Φῖ, ὅτι φαιὸν, τὸ μέλαν· μέλαν δέ ἐστι τὸ σκοτεινόν· οὕτω καὶ τοῦτο περὶ τὴν ἐκφώνησιν· κακόφωνον γάρ. Atque hoc exemplorum agmen claudat. Lexicographi enim mei speciosiorem ingenii foetum vix credo me esse investigaturum. Ex iis vero, quae hucusque protuli, cave ne credas, de omnibus vocabulis tam prolixe disputatum esse. In longe maiore glossarum parte auctor munere suo satis accurate et religiose sibi videtur esse functus, si lemmati brevem subiungebat explicationem; plerumque nil addit, nisi vocabulum synonymum.

Perpensis atque consideratis omnibus, quae de Cyrilli lexico disputavi, vix dignum censeas opus, quod ab innumeris, quas librarius adsperserat, mendis liberatum, a squalore et situ vindicetur et e bibliothecae tenebris in publicam lucem provolet. Nec tamen quod amplexus eram consilium temere putabam esse abiiciendum. Quum enim de hoc genus scriptoribus edendis omnino ita arbitrer iudicandum esse, ut fecit vir in paucis do-

ctus, sagax et elegans, P. HOFMANN PEERLKAMP, in *Bibl. Crit. Nova*, T. II, p. 1 et 2, tum CYRILLI glossae, quantumvis ieiunae et futiles, videbantur mihi in corruptis praestantiorum lexicographorum, TIMAEI v. c. et HESYCHII, emendandis et redintegrandis λέξεσι plus semel opem posse ferre haud sane spernendam. Quum vero scirem, CYRILLIANI lexici codicum numerum haud exiguum (duorum, unius *Urbinatis* 157, alterius *Vaticani* 1751 (?) mentio fit apud BEKKERUM, *An. Gr.* p. 1094 et 1096) per bibliothecas *Europae* asservari, nil me praestiturum esse, quod operae pretium esset, probe intellexi, si ex uno codice accurate descriptum textum typis exprimendum curarem. Itaque operis edendi consilium haud sane deponendum, sed differendum ratus, donec mihi contingeret, in una et altera maiorum bibliothecarum CYRILLI Codices cum meo libro conferre, interea ea de re literas dedi ad eos viros, qui de studiis meis disserentem benigne atque libenter me audire solebant.

Atque ita rem meam me instituisse, mox habebam, quod magnopere mihi gratularer. Etenim de CYRILLO meo retuleram et ad alios, et ad CAROLUM FRIDERICUM HERMANNUM virum clarissimum. Qui humanissime ad literas meas quum responderet, I. F. CH. SCHUBARTUM, celebrem PAUSANIAE editorem, docuit me olim CYRILLO diligentem operam navasse. Adii, HERMANNI auctoritate nisus, literis SCHUBARTUM. CYRILLI edendi consilium si nondum abiecisset, e Codice *Leidensi* me suppeditaturum esse, significavi, quaecunque in ea re rite administranda alicuius possent esse usus; CYRILLUS vero ubi gravioribus doctorumque cura dignioribus antiquitatis testibus locum cessisset, ut suis copiis meam inopiam adiuvaret, enixe rogavi. Nec frustra ad viri humanissimi humanitatem provocaveram. De consilio illo olim agitato dudum se destitisse mihi respondit. Quum *Vindobonae* complures per annos castra posuisset, e CYRILLI codicibus in bibliotheca Vindobonensi asservatis compluscula se excerpsisse, non quo editionem pararet, sed ut de operis codicumque praestantia maiore vel minore sibi constaret. Id vero vel ex iis, quae collegisset, speciminibus, satis luculenter posse demonstrari, CYRILLI futuro editori, qui quidem rite munere suo vellet fungi, non in eo esse acquiescendum, ut unum alterumve Codicem inspiceret ad eiusque exemplar textum typis mandan-

Digitized by Google

dum curaret. Adeo enim inter se differre varios codices, »ut saepe non eiusdem operis apographum, sed diversum plane librum oculis usurpare credas.” Itaque qui Cyrillum neque omnia ea simul edere cuperet, quibus Cyrilli liber a variis, οὐ μιᾷ χειρὶ δωρουμένοις, ἀλλ' ἀμφοῖν, κατὰ τὴν παροιμίαν, vario tempore esset interpolatus, ei complures codices conferendos omniaque ea secernenda esse, quae postea addita esse codicum dissensus ostenderet. Brevi post quam has literas accepi, misit ad me vir humanissimus quam qui maxime, quaecumque e Codicibus Vindobonensibus Cyrilli excerpserat, quibus ut meis uterer. Addita erat codicum accurata descriptio et prolegomena de eorum fide et auctoritate. Pro qua eximia humanitate et liberalitate viro egregio debitas sincerasque gratias publice persolvo. Si qua in his utiliter sunt disputata, ad eum velim omnia referantur, quae *domum* et ad dominum *cum laude redeunto.* Si continget, quod vehementer cupio, Cyrillum aliquando integrum edere, maior laudis, si qua erit, pars ei debebitur, qui et me docuit, qua unica Cyrilli editor munita via possit incedere, et hanc viam ingredienti opes suas tamquam utilissima mihi permisit ἐφόδια.

Quam vero iudicaverit Schubartus, vel meo codice Leidensi cum excerptis Vindobonensibus collatis in aprico est. Tantum variorum Codicum est discrimen, ut tum demum suum aliqua veri specie Cyrillo restitui possit, si qui e magno Codicum numero ea erit expiscatus, quae in omnibus eodem modo leguntur, πολλῆς πείρας sane et laboriosum opus variisque difficultatibus implicitum. Donec ulterius progredi licebit, ut primam operis partem textum, qualem Codex *Leidensis* repraesentat, a vitiis purgare conatus sum, quibus librarii culpa scatet. Codices *Monacenses* et *Vindobonenses* hoc ipso fortasse anno conferre licebit; in aliis opitulabitur, spero, ὁ μέγας χρόνος. Neque quis ut immaturam inutilemque hanc meam diatribam repudiet. Ut enim opus esse videtur vario nomine utile et minime ineptum, in tam illustri exemplo grassantis tam manifestae interpolationis deprehendere et ostendere vestigia, ita hac occasione utor, ut studia mea *Cyrilliana* commendem, si qui forte philologorum, Schubarto liberalitate haud minores, penes se habeant, quibus apparatum meum augere velint.

Digitized by Google

In nullo scriptorum genere tam facilis et proclivis est interpolatio, quam in lexicis et glossariis; quae natura sua scribentes aeque ac legentes tamquam pelliciunt ad interpolandum. Quicumque tali libro utebatur, inter lineas et in marginibus addere solebant glossas, quas alii deinde in ipsius operis corpus recipiebant, atque hic lexica adulterandi mos adeo est antiquus, ut ne iis quidem collectis, quae in omnibus Codicibus legantur, sincerum CYRILLUM refinxeris. Nam in antiquissimis libris multa iam haud secus atque in recentioribus ab aliena manu possunt invecta esse. Interpolationis manifesta exempla e Codicibus Vindobonensibus collegit SCHUBARTUS. CYRILLUM dixi floruisse saeculo p. Ch. n. quinto. In *Cod. Vind. Philol. Philos.* CCCXIX laudatur TREBONIANUS quaestor (i. v. Τρεβουνιανός), qui vixit saeculo sexto medio, laudatur (i. v. Γέται) THEOPHYLACTUS SIMOCATTA, qui floruit circa annum 630, laudatur ipse CYRILLUS in commentario ad *Hoseam* (i. v. μουνιός). In Codicibus CCXII et CCXLIV *Digesta* commemorantur (δίγεστα· ὑποτυπώματα· ῥωμαϊκὴ ἡ λέξις, CCXLIV, et διγέστων, φανερῶν ὑποτυπωμάτων CCXII). Iidem glossam habent Γαλλικά: Φραγγικά, quae ante saeculum sextum scribi non potuit. Vix minus manifesta interpolationis exempla in Codice *Leidensi* inveni. Insunt enim glossae aliquot, quarum ratio a reliquis toto coelo differt. Plerumque enim, iis exceptis, de quibus supra dixi, glossis brevis accedit explicatio; in iis, quas volo, verbosa apponitur de vocabuli etymo et indole disputatio. Quas variis scriptoribus surreptas atque a librariis lectoribusve illatas esse contendo. I. v. Γνώμη: διάφορα σημαίνει· ποτὲ μὲν γὰρ δηλοῖ τὴν παραίνεσιν, ὥς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος κτέ. IOH. DAMASCENUS, est expilatus; glossa Θέριστρα: θερινὸν ἱμάτιον κτέ., vocabulum ea significatione perquam rari usus (apud LXX interpretes enim idem significat atque θεριστήριον h. e. *falx*) ex ipso CYRILLO videtur esse desumpta, cuius haec verba in *Glaph.* p. 194: καὶ περιεβάλλετο θέριστρον. IOHANNI DAMASCENO item tribuendum quod legitur i. v. Φύσις: οὐσία, ἡ προαίρεσις. χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἔμψυχον τὸ φυτὸν διὰ τὸ ἔχειν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν καὶ γεννητικὴν δύναμιν· ἀναισθητὸν δέ· οὐ γὰρ ἔχει αἴσθησιν. Glossa (quam eandem e *Cod. Vindob.* CCXLIV, ubi in margine est scripta, excerpserat SCHUBARTUS): Δαμασκός· πόλις Συρίας παρὰ τὸν Ἀντιλίβανον;

Digitized by Google

εἴρεται (leg. εἴρηται) δὲ ὅτι Δαμάσων (sic! Cod. CCXLIV Δαμᾶς leg. Δαμᾶς) στρατεύων μετὰ Διονύσου ἐκεῖσε σκηνὴν πηξάμενος ἱδρύσατο ἐκεῖθεν (Cod. CCXLIV Συρίας) θέας ξόανον e STEPHANO *Byzantio* est inserta. Sequuntur in *Vind. Cod.* haecce: ἡ οὖν Δαμᾶ σκήνη Δαμασκός. ἢ ὅτι εἷς τῶν γιγάντων Ἄσκος ὄνομα, Λυκούργῳ δήσας τὸν Διόνυσον ἔρριψεν τῷ ποταμῷ· ἐφονεύθη δὲ ἐκεῖνος ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ Ἄσκος ἐδάρη καὶ ἐκεῖ ἐτάφη καὶ ἐκ τούτου ἡ πόλις Δαμασκὸς ἐκλήθη, καὶ τὰ οἰνοδόχεια (leg. οἰνοδόχα) δέρματα ἀσκοὺς καλοῦσι. λέγεται καὶ ἡ Δαμασκός. Quibus exemplis plura glossarnm e MICHAËLE PSELLO, DIONYSIO *Thrace* aliis in CYRILLUM transcriptorum exempla adderem, si in manibus haberem libros, quibus olim observata probare possem.

Briellae, Idibus Martiis 1854. E. MEHLER.

BLADVULLINGEN.

In het IIe deel bl. 394 der *Mnemosyne* vind ik eene voor de palaeographie gewigtige plaats van HIERONYMUS *in Praef. ad librum Iobi* aldus, naar ECKHEL, opgegeven:

> *Habeant, qui volunt veteres libros vel in membranis purpureis auro argentoque descriptos vel uncialibus, ut vulgo aiunt, litteris,* onera *magis* exarata quam *codices, dummodo mihi meisque permittant pauperes habere schedulas et non tam pulchros codices quam emendatos.*

De woorden: *onera magis exarata quam codices* komen mij bedenkelijk voor. Wat zijn *onera exarata?* Te sterk en te hard ware de uitdrukking, zoo men haar als *beschrevene ballasten* opnam; en toch, welken zin kunnen zij anders opleveren? Zou HIERONYMUS die fraaije *codices* wel *onera* genoemd hebben? Deze woorden zien, dunkt mij, meer op *het schrift*, dan op de *codices* zelve. Ik zou dus overhellen tot de gissing, dat HIERONYMUS oorspronkelijk geschreven heeft, *oneratos magis quam exaratos codices, meer beladene dan wel beschrevene handschriften.* De *emendati codd.* worden ten slotte tegen de *pul-*

chri overgesteld; deze waren met die gouden en zilveren letters of met die groote en zware *uncialen* meer *belast*, dan *beschreven*. Maar voor den minder gegoeden en meer geleerden HIERONYMUS kwam het vooral daar op aan, of de *codd.* *zonder fouten* waren, hij moest er onverschillig over zijn, *met welke stoffen* of *met welke letters* zij waren beschreven.

SUIDAS *art.* Ἴβυκος *verbeterd.*

Ἴβυκος — γένει Ῥηγῖνος· ἐνθένδε εἰς Σάμον ἦλθεν, ὅτι αὐτῆς ἦρχεν ὁ Πολυκράτης, ὁ τοῦ τυράννου πατήρ· χρόνος δὲ ἦν οὗτος ἐπὶ Κροίσου Ὀλυμπιὰς νδ′.

De ongerijmdheid dezer plaats kan ligt verminderd worden, indien men eenvoudig ἢ ὁ τοῦ τυράννου πατήρ leest of, wil men, ἢ Αἰάκης, ὁ τοῦ τ. π.; dan strekt dit bijgevoegde, om de geheele opgave beter met de daarop volgende tijdrekenkundige bepaling in overeenstemming te brengen. Men behoeft het ἦρχεν niet zóó streng te nemen, dat AEACES reeds even als zijn zoon, *tyran* van *Samos* zou geweest zijn: hij was aldaar in aanzien en rijkdom de eerste[1]. Deze meening blijkt ook dááruit, dat POLYCRATES bepaaldelijk *de tyran* genoemd wordt. Te onderstellen, dat IBYCUS, toen hij *tyran* van *Rhegium* had kunnen worden, gelijk ons de *paroemiographi* verzekeren, deze zijne vaderstad verliet, om zich naar een *tyran* te begeven, ware inderdaad ἀρχαιότερον Ἰβύκου.

Novus ARCHILOCHI *versus.*

Latet ARCHILOCHI versus ex *Epodis* apud MARIUM PLOTIUM SACERDOTEM, sive potius M. CLAUDIUM SACERDOTEM, *de Metris* sub titulo *de pentametro catalecto iambico*[1] in illis: »Hoc potest dividi in dimetrum acatalectum Archilochium, de quo supra *docui*:

Fregit trementis ilices."

---

1) Vgl. D. J. VERGENS, Disp. Litt. *de Polycrate Samio*, Amsteled. 1839. p. 15 sq. en p. 71.

1) cap. 4. p. 277, 31 GAISF.

Digitized by Google

In notam demisit Gaisfordius hanc litterarum farraginem in codice *Leidensi*:

docui ΦΑΒΟΤΛΟCΕCΘCΘΙΛΟΙC.

Sed apparet ex iis, *Graecum* exemplum *Latino* pro more fuisse praemissum. Superiori autem loco[2] *de acatalecto dimetro Archilochio* agens Sacerdos, qui vulgo Plotius dicitur, hunc versiculum applicuerat:

Τί μακρὰ δὴ φρονέεις τάλαν;

quem Archilocho recte vindicavit Bergkius. Itaque et hoc loco Archilochi versu usum esse Sacerdotem haud absurde statuas. Ex litteris illis mirum in modum et dimotis et perplexis contractisque hunc ἐπῳδὸν extricavi:

Ἄβουλος εἶς σὺ σοῖς φίλοις.

Appingadami. B. ten Brink.

(Superioribus aliquantulum addere libet. Obiter moneo, Gaisfordum edidisse φρονεῖς, pro quo recte Brinkius φρονέεις, quod Archilocho unice convenit. At in ceteris etiam plura sunt, quae a Gaisfordo secundum Bondami collationem tradita a codice discrepant. Est ille codex e *Vossianis*, forma quadrata, numerum in fronte gerens 79, exhibetque locum priorem sic:

Hoc potest diuidi in dime
trum.acatalectū.archilocium. de quo supa docui. ΦαΒΟΤΛΟCΕC
ΘCΘΙΛΟΙC; Fragi trementes ilic est·
& in trimetrū catalecticū, de quo similiter supa tractaui

Ultimum C vs. 2 in ipso margine, qui interius, quam ceteri, abscissus est. — Hunc codicem nono decimove seculo scriptum esse iudicat Geelius.

Codex chartaceus, e *Scaligeranis* 53, eundem hunc locum sic habet:

Hoc potest dividi
in dimetrum acatalectum Archilochium: de quo
supra docui fragi Trahi
trementes ilic est et in tetrametrum catalecticum, de quo similiter supra tractavi

---

2) p. 270, 14.

Digitized by Google

Vs. 1. *v* in *dividi* alii litterae supraductum est, *Trahi* vs. 3 lineola subductum, *te* et *a* vs. 4 erasa, lacunae ut indicavi.

Unde apparet recte BRINKIUM assumpsisse, exemplum *Graecum* olim *Latino* praemissum nunc desiderari, et hoc ipsum latere in litterarum farragine, quam accurate reddidit. Ea vero sic legenda est

φ ἄβουλος ἐς θεὸς φίλοις

fui igitur, opinor, a poeta scriptum:

ἄβουλος ἐς φίλους θεός.

Quae mutatio ne cui nimis violenta videatur, alterum etiam locum ex iisdem codicibus describam, quo pacto iterum apparebit, quam indiligenter hucusque libri manuscripti soleant conferri. Est ille locus, ubi GAISFORDUS edidit:

τί μακρὰ δὴ φρονεῖς τάλαν;

at codex *Vossianus*:

DE CATALECTO DIMETRO AR CHILOCIO

Acatalectum archilocium dimetrum iambicum fit addita syllaba anacreontio dimetro catalectico. ut est TICCαKPPα· PHIPG ΦPOGNG; Oblivionē sensibus anacreunteus (*l.* Anacreonta Teium).

u in anacreunteus erasum est. Codex autem *Scaligeranus* habet:

IIII De | acatalectico dimetro Archilochio

Acatalectum Archilochum dimetrum Iambicum fit addita syllaba Anacreontio dimetro catalectico. ut est,

τίς σὰς παρήειρε φρένας;

Oblivionem sensibus: Anacreontêus.

Vs. 1. *tico*, 4 *ὰς* in *σὰς*, 5 *Oblivionem sensibus* et *ê* in *Anacreontêus* lineolis subducuntur. Locus autem, quem adducit hic codex (seculo sexto decimo posteriorem eum dicit GEELIUS) aeque probum metri *Archilochii* exemplum est ac *Gaisfordianus*, cuius originem non assequor. Nostrum autem etiam in *Vossiano* codice latere quis peritus dubitet? itaque is certe genuinus est. Quibus traditis si cui lectori satisfecero, PLOTIUM inspexisse non poenitebit).

L., 13 *mensis Martii* 1854. E. J. K.

Digitized by Google

VERBETERINGEN OP CICERO.

(Ed. Orelli, *Turici* 1826—1838).

(*De verbeteringen zonder naamsopgaaf zijn niet van de Redactie*).

(Waar emendaties, die Orelli reeds in zijne aanteekeningen heeft opgenomen, hier om bijzondere redenen op nieuw vermeld zijn, wordt dit telkens medegedeeld. — De emendatiën van Ruhnkenius zijn uit diens *Adversaria* geput, waarover men zie *Mnem.* II. 252.

Pro P. Quintio xv. 49. Etenim mors honesta saepe vitam quoque turpem exornat: vita *turpis* ne morti quidem *honestae* locum relinquit. — L. vita *honesta* ne m. q. *turpi* l. r. — N.

Divin. in Caec. I. ii. 4. Dicebam, habere eos actorem Q. Caecilium, qui praesertim quaestor in eadem provincia post me quaestorem *fuisset. Quo* ego adiumento sperabam hanc a me molestiam posse dimoveri, id mihi erat adversarium maxime. — »Excidit *sed* ob pr(aecedens) .... *set.*" R. (Ruhnkenius).

In C. Verrem Act. I. i. 1. Inveteravit enim iam opinio .... his iudiciis, [*quae nunc sint*], pecuniosum hominem, quamvis sit nocens, neminem posse damnari. — De tusschen haakjes staande woorden zijn onecht. Men vergel. in Verr. Act. II. Lib. I. ii. 6.

Ibid. ix. 26. Reperio, iudices, haec ab istis consilia inita et constituta, ut quacumque *opus esset* ratione, res ita duceretur, ut apud M. Metellum praetorem causa diceretur. — L. *posset*.

Ibid. xi. 33. Nunc, quoniam pugnare contra me instituisti, non tam ex tua natura, quam ex istius tempore et causa [*ma-*

Digitized by Google

litiose]: necesse est, istiusmodi rationi aliquo consilio obsistere. — Het woord *malitiose* is onecht.

In C. Verrem Act. II. Lib. I. XIII. 35. Sperat, sibi auram posse aliquam *afflari*, in hoc crimine, voluntatis cet. — L. *afflare* en vergel. Epp. ad Attic. XVI. 5. C.

Ibid. Lib. II. II. 5. Itaque ad omnes res *Sicilia* provincia semper usi sumus, ut cet. — L. *sic illa*, C.

Ibid. XXII. 54. Qui statim, quum *praesensisset*, iubet cuidam suorum amicorum numerari IIS LXXX. — L. *rem sensisset*. C.

Ibid. XXXV. 87. Qui *fuit* Himerae, sed et est, et fuit tota Graecia summo propter ingenium honore et nomine. —L. *floruit*. C.

Ibid. XL. 98. Citatus accusator, M. Pacilius, nescio quo casu, non respondit, [*non adfuit*]. — De beide laatste woorden zijn niet van Cicero.

Ibid. LV. 138. Nam locupletissimi cuiusque *census* extenuarant, tenuissimi auxerant. — L. *censum*.

Ibid. LXIX. 166 f. Quem omnes mortales oderunt, eum quoque *vobis* odio esse oportere. — L. *his*. C.

Ibid. LXX. 171. *Portum* autem et scripturam eadem societas habebat. — L. *portorium*. C.

Ibid. LXXIII. 179 init. Meminero, me non *sumpsisse*, quem accusarem: sed recepisse, quos defenderem. — L. *suscepisse*. C.

Ibid. LXXIII. 180. Multa enim .... praetermittam. Tantum agam de hoc toto *nomine* societatis. — L. *crimine*. C.

Ibid. LXXVIII. 192. An ab hac eius *infamia*, *nequitia*, vestros animos in aliam partem, fortitudinis commemoratione, traducat? — Tusschen *infamia* en *nequitia* is het woord *libidine* uitgevallen.

Ibid. Lib. III. LXXXVI. 198. Cogantur etiam nummi ab aratore? *quomodo*? quo iure? quo exemplo? — L. *quo more*? R.

Ibid. Lib. IV. XXXI. 70. Audisti, et audies *omni* e conventu Syracusano, qui ita dicant. — L. *homines*. C.

Ibid. XLVIII. 104. Quem ego hominem accuso? quem legibus ac [*iudiciali*] iure persequor? — L. *sociali*. C.

Ibid LVII. 126. Si quando aliquid istiusmodi videre volet, eat ad [*aedem*] Felicitatis, ad monumentum Catuli, in porticum Metelli. — Het woord *aedem* is onecht.

Ibid. Lib. V. LIX. 152. Verres ille .... tantum sibi auctoritatis

Digitized by Google

in republica *suscepit*, ut .... iis omnibus mortem acerbam crudelemque proponeret. — L. *sumsit*. T. J. Halbertsma.

De Lege Agrar II. vii. 19 f. Ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodam modo dedit: hic, quod adimi nullo pacto † *poterat* [*potestate*], quadam ratione eripere conatur. — Het woord *potestate* is onecht. C. — In plaats van *poterat* l. *potest*. M. — Reeds Beck drukte: [potestate].

In Catil. I. v. 12. Nam, si te interfici iussero, residebit in re publica [*reliqua*] coniuratorum manus. — »*Reliqua* delendum.” R.

Ibid. I. vi. 15. Quot ego tuas petitiones ita coniectas, ut vitari non posse viderentur, parva quadam declinatione; et, *ut aiunt*, corpore effugi! — »*Ut aiunt* transponenda.” R. — Misschien et *corpore*, *ut aiunt*. K.

Pro Sylla xxxi. 87. (Persolvi patriae, quod debui: reliqua iam a me meae perpetuae consuetudini naturaeque debentur:). — »Verba *persolvi* etc. revoca ad finem capitis.” R. — Denkelijk wordt het einde van § 87 bedoeld, na de woorden: Sed ut ad sceleratorum poenam amore rei publicae sum adductus, sic ad salutem innocentium voluntate deducor. K.

Pro Archia poeta iv. 8. Est ridiculum, ad ea, quae habemus, nihil dicere; *quaerere*, quae habere non possumus. — L. *requirere*. C.

Ibid. vii. 15. Difficile est hoc de omnibus confirmare; sed tamen est *certum*, *quid* respondeam. — L. est, *quod* respondeam. C.

Pro Plancio xiv. 33. Idem tribuno plebis, potentissimo homini, M. Druso, *sed* multa in re publica molienti, quum ille eum salutasset, ut fit, dixissetque, »Quid agis, Grani?” respondit, »Immo *vero*, *tu* Druse, quid agis?” — L. *et* multa, voorts met veranderde interpunctie: Immo vero *tu*, *Druse*, quid agis? K.

Ibid. xv. 36. Neque enim quidquam aliud in hac lege, nisi editicios iudices, *secutus* es. — L. *assecutus*. C.

Ibid. xviii. 45. Decuriatio tribulium, descriptio populi, suffragia largitione devincta, severitatem senatus, et bonorum omnium *vim* ac dolorem excitarunt. — L. *iram*. C.

Ibid. xviii. 46. Hanc tu rationem quum fugeris, quumque os iudices habere nolueris, quorum in huius delicto quum

scientia certissima, tum dolor gravissimus esse debuerit: quid cet. — L. *conscientia*. C.

Ibid. xxx. 72 f. Sed onus *beneficii* reformidant, quod permagnum est, alieno debere idem, quod parenti. — »L. *officii* pro *beneficii*; mox (xxx. 74) »vocat *officii servitutem*." R. — De aanteekening ziet misschien op xxx. 72 m.: quamobrem viderer maximis *beneficii* vinculis obstrictus, quum liber essem et solutus. K.

Pro Sextio x. 23 f. Eos autem, qui dicerent, dignitati esse serviendum....., *vaticinari* atque insanire dicebat. — L. *hallucinari*. C.

Ibid. x. 24. Sed ita est, iudices, ut, si gladium parvo puero, aut [*si*] imbecillo seni, aut debili *dederis*, *ipse* impetu suo nemini *noceat*: *sin* ad nudum vel fortissimi viri corpus accesserit, possit acie ipsa et ferri viribus *vulnerari*: ita cet. — L. Sed .... *aut imbecillo* .... *dederis*, *qui* ...., *noceat*, *sin* ...., *vulnerare*. W. N. du Rieu.

Ibid. 24. Qui per se pungere neminem umquam potuissent, hi summi imperii nomine armati rempublicam contrucidarerunt. Foedus fecerunt cum tribuno plebis [*palam*] cet. — Het laatste woord moet vervallen. Het is door dittographie uit het vorige ontstaan. W. N. du Rieu.

Ibid. xiii. 29. Qui .... hoc unum habet proprium, ut expulerit ex urbe, [*relegarit*], non dico equitem Romanum cet. — Het woord *relegarit* is onecht. W. N. du Rieu.

Ibid. xli. 89. Cervices tribunus plebis privato, praestantissimus vir profligatissimo homini daret? An causam susceptam *affligeret*? an se domi contineret? — L. *abiiceret*? R.

Pro M. Caelio ii. 3 init. Ac mihi quidem videtur, iudices, hic introitus defensionis adolescentiae M. Caelii maxime convenire, ut ad ea, quae accusatores, *deformandi* huius *causa*, detrahendae spoliandaeque dignitatis gratia, dixerunt, primum respondeam. — L. *deformandae* huius *causae*. C.

De Provinc. Consul. i. 1 init. Si quis vestrum, Patres conscripti, exspectat .... non dubitabit, quid me *sentire* conveniat, quum, quid mihi sentire necesse sit, cogitarit. — L. *censere*. C.

Ibid. iii. 5. Miserandum in modum milites populi Romani capti, necati, deserti, dissipati sunt; incuria, fame, morbo, vastitate consumpti: ut, quod est indignissimum, scelus im-

Digitized by Google

peratoris *in poenam exercitus* ' *expetiisse* videatur. — L. *in exercitum expiatum* esse videatur. N. J. B. Kappeyne van de Coppello. Verg. in Pis. xxxv. 85.

Pro Balbo xi. 27. Iure enim nostro neque mutare civitatem quisquam invitus potest, neque, si velit, mutare non potest, modo adsciscatur ab ea civitate, cuius esse se *civitatis* velit. — L. *civem*. C.

Ibid. xvi. 35. Sed isti *disputationi certe* nihil est loci. — Tusschen *disputationi* en *certe* is *hic* uitgevallen.

In Pisonem ix. 19 init. Ego istius pecudis ac putidae carnis consilio scilicet, aut praesidio *niti* volebam? — L. *uti*. C.

Pro Rabir. Post. v. 12. Datur tibi tabella [*iudicii*]. — Het laatste woord is onecht. C.

Pro Ligario viii. 24. Quamquam quid facturi fueritis, non *dubitem*, quum videam, quid feceritis. — L. *dubium*.

Ibid. viii. 25 f. Atque in hoc quidem, vel cum mendacio, si vultis, gloriemini per me licet, vos provinciam fuisse Caesari tradituros, *etiamsi* a Varo et quibusdam aliis prohibiti essetis. — L. *nisi*. C.

Ibid. ix. 26. Sed vide, quaeso, C. Caesar, constantiam ornatissimi viri, [*L. Tuberonis*]. — De twee laatste woorden moeten geschrapt worden. C.

Ibid. x. 30. Legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppressus, in eo ipso non acerbus, *totus animo et studio tuus*. — L. acerbus, *fuit tamen*, *sed* totus animo et studio tuus. C.

Philipp. II. vi. 15 f. Ad eos referas, qui suam rem nullam habent, tuam *exhauriunt*? — L. *exinaniunt* »e vestigiis MSS." R.

Ibid. xxxi. 77. Ergo, ut te catamitum, nec opinato *quum ostendisses*, praeter spem mulier adspiceret, idcirco urbem terrore nocturno, Italiam multorum demum metu perturbasti? — L. *os* ostendisses. C.

Ibid. III. iv. 10. At vero huius domi inter quasilla pendebatur *aurum*, *numerabatur* [*pecunia*]. — L. *non* numerabatur. Het laatste woord moet vervallen. C.

Ibid. VIII. viii. 25. Sed quid adiungit? *si legionibus meis sex*, *si equitibus*, *si cohorti praetoriae* † praedam *agrumque dederitis*. — L. *praemium*. Garaton leest *praemia*.

Ibid. XI. vi. 13. Hominem ridiculum, qui se *exire* acre

Digitized by Google

alieno putet posse, quum vendat aliena. — L. *expedire*, C.

Ibid. XI. XIII. 34. In quo quid faciendum Deiotaro, qui omnino rectius fuerit, dicere non est necesse: praesertim quum contra, ac Deiotarus sensit, victoria belli *iudicavit*. — L. *inclinavit*. C.

Ibid. XI. XIV. 37. Ego vero veteranos tueri debeo, sed hos, quibus sanitas est: *certe* timere non debeo. — L. *ceteros*.

Ibid. XIII. I. 2. Cinna si concordiam cum Octavio confirmare voluisset, *hominum* in republica sanitas remanere potuisset. — L. *omnium*.

Pro Domo IV. 9. Primum eam....: deinde eam.......: *deinde* eam, quam senatus frequens, tum, quum mihi est assensus, secutus est. — L. *denique*. C.

Ibid. X. 25. Cn. Pompeii... dolor subvenit subito rei publicae, civitatemque fractam malis, *mutam*, debilitatam, abiectam metu, ad aliquam spem libertatis et pristinae dignitatis erexit. — L. *mutilatam*. R. Zoo reeds de Iuntina bij Orelli.

BLADVULLING.

ARISTOPH. *Acharn.* 201 sq.

> *ἐγὼ δὲ πολέμου καὶ κακῶν ἀπαλλαγεὶς*
> *ἄξω τὰ κατ' ἀγροὺς εἰσιὼν Διονύσια.*

Pro ΕΙΣΙΩΝ omnino leg. ΕΣΤΙΩΝ. Conf. infra v. 247 sqq. sed praesertim v. 249:

> *καὶ μὴν καλόν γ' ἔστ', ὦ Διόνυσε δέσποτα,*
> *κεχαρισμένως σοι τήνδε τὴν πομπὴν ἐμὲ*
> *πέμψαντα, καὶ θύσαντα μετὰ τῶν οἰκετῶν,*
> *ἀγαγεῖν τυχηρῶς τὰ κατ' ἀγροὺς Διονύσια,*
> *στρατιᾶς ἀπαλλαχθέντα.*

Ἑστιᾶν nude positum significat *convivium apparare*. THEOPHR. *Char.* XVII (XXX) ed. TAUCHN.: *ἔστι δὲ τοιοῦτος ὁ αἰσχροκερδής, οἷος ἑστιῶν ἄρτους ἱκανοὺς μὴ παραθεῖναι.* Idem III (V). — *καὶ κεκλημένος δὲ ἐπὶ δεῖπνον κελεῦσαι καλέσαι τὸν ἑστιῶντα κτέ.* ubi *ὁ ἑστιῶν* significat idem atque *ὁ ἑστιάτωρ*, *qui convivium praebet (de gastheer)*.

Delphis Batavorum. J. M. VAN GENT.

Digitized by Google

UITTREKSELS UIT TIJDSCHRIFTEN.

De vorm waarin deze uittreksels verschijnen is voorloopig, even als de keus der geraadpleegde tijdschriften. Hun omvang en hun aard zullen zoo noodig naar omstandigheden worden gewijzigd.

The Athenaeum, Part 313, January, 1854. N° 1367. p. 19. — *Antiquarian Cumae, Canosa and Pompeii.* Berigten over opgravingen. Die te Cumae worden door den prins van Syracuse in persoon bestuurd, er worden Romeinsche graven in eene Nekropolis (kerkhof) opgedolven, men meent echter, alleen dan weder zoo schoone vondsten als in het begin van 1853 te doen, wanneer men weder Grieksche graven aantreft. — Te Canosa worden terra-cotta vazen gevonden: de Napelsche regering heeft aan den Cavaliere Bonucci het toezigt daarover opgedragen. — Te Pompeii is bij de Stabische poort een belangrijk atrium opengelegd, waarin men o. a. den zeldzamen vond van een levensgroot Apollobeeld in brons heeft gedaan. — p. 23. — *Painting the Parthenon.* In het nieuwe Crystal-Palace te Sydenham heeft men eene proef genomen van gekleurde beeldwerken, door drie gerestaureerde copien uit het fries van het Parthenon naast elkaar te leggen, ééné wit, eene tweede met blaauw gekleurden achtergrond en eene derde geheel gekleurd; de beide laatsten voldoen niet. — N° 1368. *Educational Books.* p. 52. *W. Smith, a History of Greece from the earliest times to the Roman Conquest.* — Naar Grote en Colonel Mure. Prijzende aankondiging; ook wordt goedgekeurd, dat S. belangrijke biographische bijzonderheden of karakteristieke anecdoten over groote mannen verkozen heeft boven het verhaal van »elke nietige schermutseling, den naam van ieder vorstje, of eene aanteeke»ning over elke bekende gebeurtenis, hoe onbeduidend ook uit een historisch »oogpunt"(?). — *F. G. Schöne, Euripides' Iphigenia in Aulis.* Uit het Duitsch door den Rev. H. Browne M. A. — Behoort tot de collectie »Arnold's »School Classics." In de inleiding wordt doel en plan van het stuk opgegeven, de mythologische punten verklaard, en eenige voorname »literary cha»racteristics" opgegeven. De tekst is zuiver. Achteraan komen goede noten en eene opgave der metra. — p. 53. *The Rev. J. S. Purton, Cicero pro Milone, with a Translation of Asconius' introduction* etc. Prijzende aankondiging. De tekst steunt op Orelli; de vertaling is goed, eveneens de Engelsche noten

Digitized by Google

en de vertaling van »alle moeijelijke plaatsen." De uitlegging is soms »bijna »al te elementair." — N⁰ 1369, p. 81. *E. G. Niebuhr*, *Lectures on ancient Ethnography and Geography, translated from Dr. Isler's German by Dr. L. Schmitz*. Na eenige prijzende woorden voor N. wordt gelaakt dat S. niet in noten heeft medegedeeld wat uit later onderzoek gebleken is. — *Our library Table*, p. 85. *The Rev. H. Thompson, the Works of Horatius, with a biographical Memoir*. — Zonder noten, of opgave waarop de tekst rust, maar met meer dan 200 gravures met register, en eene »uitmuntende levensbe»schrijving van Horatius." — *Philological Society*, p. 91 (13 Jan.). *Prof. Malden, on some Greek Metres:* de hexameter bestaat oorspronkelijk uit twee verzen, — v v | — v v | — v en v | — v v | — v v | — v, van daar werd hij met den elegiacus verbonden (?). Daaruit volgt verder, dat de meeste Lyrische maten slechts variaties op den hexameter zijn (?) — *Rev. J. W. Blakesley; opmerkingen omtrent den slag bij Marathon*. De (onbewezen) afwezigheid der Perzische ruiterij wordt verklaard en de taktiek van Miltiades als eenige reden der overwinning opgegeven. — p. 92. *Fine arts. The Pompeian court at the Sydenham palace*. Men heeft er een huis opgerigt, zamengesteld uit navolgingen der huizen te Pompeii, met geringe afwijkingen, en omtrent zoo groot als de grootste der Pompeiische woningen (het zoogenaamde huis van Pansa). — p. 93. *Painting the Parthenon*. Bevestiging van het vorige, het staat gelijk met »to »paint the lily and gild refined gold" — N⁰. 1370, p. 117. *Our library Table. Hyperides, ed. Schneidewin*. Uittreksel uit S.'s voorrede. De schrijver (Schn.) — »niet zoo als een ander geleerde van het vaste land" (?) — geeft ook aan Babington den verdienden lof. — p. 119. *Foreign correspondence*. Mr. Dennis geeft op dat in de ruinen van het Etrurische Rusellae (bij Grosseto) nog geene opgravingen zijn geschied. Na het verschijnen van zijn werk is dit gebeurd door Signor Santi van Montalcino: deze heeft echter slechts eenen vrij belangrijken scarabeus ontdekt. De muren zijn rondom met dikke doornstruiken begroeid. Het best bewaarde deel der muren is het noordelijke, maar dit is tevens het moeijelijkst te naderen: de vlakte bestaat uit alluvium van de rivier Ombrone, zoodat Rusellae eenmaal aan de kust moet hebben gelegen. — p. 123. *Fine Arts. The Greek court at the Sydenham palace. Painting the Parthenon*. Verdere redeneringen. — Part 314, February, 1854. — N⁰ 1371, p. 149. *Foreign Correspondence*. Vervolg van N⁰ 1370, bijna zonder verder belang voor classieke Litteratuur. — p. 152. *Royal Society of Literature. Jan. 25*. — Grieksche vazen uit Rhodus. — p. 177. *Reviews. The Rev. Edw. Trollope, Illustrations of Ancient Art, selected from.... Pompeii and Herculaneum*. Nomenclatuur. — p. 179. *Friedrich Jacob, Horace and his Friends*, Vol. II. Vgl. een vroeger artikel N⁰ 1330. Dit deel wijkt nog meer van het antieke af dan het vorige. — N⁰. 1372, p. 118. *Fine arts. The Roman courts at the Sydenham palace*. Overdenkingen. — N⁰ 1373, p. 210. *Reviews, Gibbon's Decline and Fall of the Roman Empire. With Variorum Notes*. Uit Bohn's shilling series. Sterk afkeurende recensie, zoo over tekst als noten: het misstaat in de overigens zoo goede series. — p. 211. *Our library Table. Robert Ellis, a Treatise on Hannibal's Passage of the Alps, in which his Route is traced over the Little Mont Cenis*. Lezenswaardig: de rots die H. met vuur en azijn opende zou een gletscher geweest zijn, enz. — p. 212. *Ovidius, Fasti, ed. Paley*. Gunstige recensie. Ten opzigte der Romeinsche geschiedenis is P. ultra-conservatief. — p. 218. *The Roman courts* enz. Zie boven. Eene lange opsomming van interessante bijzonderheden over antieke kunst.

Digitized by Google

De zalen bevatten collecties van afgietsels der meest beroemde kunstwerken. — p. 221. *Miscellanea. Remains of Roman London.* Ontdekking van eenen vloer van mozaïk in *Broad Street*; de vloer is nog niet geheel opengelegd: hij schijnt 30 voet in 't vierkant te bedragen en werd 13 voet onder den beganen grond gevonden: de teekening stelt »bladen en bloemen" voor »in de natuurlijke kleuren, op de gewone wijze, stout gewerkt." (De vloer is sedert geheel blootgelegd, ook het onderwerp wordt in de dagbladen nader aangegeven). — N°1374. *Our library Table*, p. 245. *M. Piccolos, Suppl. à l'Anthologie Grecque.* Bevat uittreksels uit de Anthologia Palatina en uit de Planudea, epigrammen van Byzantijnsche dichters, en onuitgegeven gedichten uit de Florentijnsche Bibliotheca Laurentiana, een vervolg op degenen, die in de *Revue de Philologie* zijn uitgegeven (II. 305—335). De epigrammen staan reeds in 't vierde deel van Cramers Anecdota Parisiensia. Voorts komen nog noten op twee fabels van Babrius volgens een Bodleiaansch hs. te Oxford, en op »Theocritus en Moschus." — *W. Freund, P. Virgilii Maronis Carmina.* Zeer aanprijzende aankondiging. — p. 247. *Reforms in the University of Cambridge.* Zij dagteekenen gedeeltelijk reeds van meer dan 30 jaren herwaarts en zijn dus niet aan prins Albert te wijten. — *Our weekly gossip*, p. 248. Voorlezing van Layard over ontdekkingen na zijn vertrek van Ninive aldaar geschied.

Gids, Jan. 1854. bl. 110. *Susan, Progr. van het Gymn. te Deventer, door Dr. Sicherer.* — Maart, bl. 269. *Dr. C. A. Engelbregt, iets over de Agrarische wetten bij de Romeinen.* De Gids is zeker in handen van de meeste lezers der Mnemosyne, weshalve ook dit belangrijke stuk alleen behoeft te worden genoemd. De noot op bl. 299 geeft gelegenheid tot het verbeteren eener misstelling in ons stuk over Licinius Stolo, *Mnem.* I. 173 en verder, waar het woord *iugerum* door *bunder* vertaald wordt. Het *iugerum* bedraagt 25 □ roeden 27.4343 □ ellen, en dus is bijna gelijk aan de hedendaagsche *pezza* van 26 □ roeden 40.6224, en juist gelijk aan 28800 □ voet volgens de oude Romeinsche maat van 0.29624 el (thans is die 0.29789 el). — April, bl. 527. *Bijdragen tot de kennis en den bloei der Nederl. Gymn. voor* 1852.

Gersdorf's Repertorium. 1854. I. 1. — S. 22. (13). *Aristonici περὶ σημείων 'Ιλιάδος rell. ed. L. Friedländer.* Inhoudsopgave van het werk, namelijk van zijn eerste deel, Fragmenta Schematologiae Aristarcheae; de verzameling der scholia wordt alleen genoemd, en het werk gekenschetst als eene uitbreiding tot de verdienstelijke werken van Lehrs in dit vak, en daardoor eene bijdrage tot de kennis der grammatische methode van Aristarchos en zijne volgelingen. — S. 25 (14) *R. Köhler, die Dionysiaka des Nonnus v. Panopolis.* K. heeft met goed gevolg eene poging gedaan, om een uittreksel van de uitgebreide Dion. te geven voor degenen, die het gedicht zelf niet lezen, en om door opgave der bronnen van N. en mythologische verklaring der Bacchuslegenden ook hen te gerieven, die het gedicht willen bestuderen. — S. 31 (17). *Alb. Bormann, Altlatinische Chorographie u. Städtegeschichte.* Mit 1 Karte u. 3 Plänen. Ref. verwijst op de vroegere werken van dien schrijver, Antiquitatum Aricinarum particula en Antt. Lanuvinarum part. I; het doel was de bestaande werken over de Romeinsche Campagna nogmaals te toetsen. Hij behandelt achtereenvolgens de grenzen van Latium, deszelfs geologie en de plaatsbepaling der Latijnsche steden. Oud-Latium is het gansche verbond van steden onder Rome, ook van niet-Latijnsche steden: de grenzen zijn de Tiber van Ostia tot Crustumerium, dan eene regte lijn van daar over Nomentum naar Tibur, dan langs de Aequische bergen naar Praeneste, en voorts noord-

Digitized by Google

oostelijk van den Albaanschen berg langs den Algidus, zonder het gebied der Hernici te raken, voorts tusschen Alba en Aricia over den Monte Ariano, en van daar zuidelijk langs het gebied van Lanuvium, om eindelijk tusschen Lanuvium en Ardea langs den Numicius, thans Rio torto, tot de zee terug te keeren; Prisci Latini beteekent oude Latijnen, Castrum Inui was Rutulisch, Apiolae niet stellig Latijnsch. — In het geologische deel is vooral de beschrijving van het Albaansche gebergte merkwaardig. — Albunea ligt in de Solfarata d'Altieri; bij de porta Capena was een woud der Camenae en een heiligdom van Egeria, voorts worden de Numicius, de bron van Anna Perenna, de Allia, lacus Regillus, Laurentum, Lavinium, Aricia, Alba Longa nader bepaald: de »tempel der »Sibylla Albunea" bij Tibur is een tempel van Vesta; er heeft geen tempel maar slechts een woud van Tiburnus aan den Anio bestaan; jammer dat het opschrift op de kolom van Duilius nog als echt wordt aangehaald. Ook de kaart en de plattegronden zijn goed (?). (De schrijver is niet zelf daar ter plaatse geweest: zijne kaart is voornamelijk naar Westphal gevolgd, zoo als ook in de voorrede berigt wordt). — 4. S. 205 (742). *Corpus Inscriptionum Graecarum* III. 34. *coll. Böckh., ed. Franz.* Na eene korte herinnering aan den intusschen overleden Franz wordt medegedeeld, dat in der daad hij het derde deel tot nu toe bewerkt heeft, onder toezigt van Böckh. De opschriften zelve zijn ook volgens de voorrede van minder belang dan die der beide eerste deelen; enkele zijn ter onregter plaatse aangevoerd. Vele nieuwe Grieksche namen komen hier voor, eene lange lijst wordt medegedeeld van namen, die Pape in zijn »Wörterbuch der »Eigennamen" niet heeft: zij staan op ooren van allerlei vaatwerk. Voor het volgende deel wordt eene verhandeling »de inscriptionibus suspectis" beloofd, het 4de deel zal de Inscriptiones incertorum locorum bevatten, de tituli Christiani, tit. suspecti, commentatio palaeographica en indices; welligt volgt ook nog een appendix universalis na de 4 deelen. Na dit overzigt der voorrede volgt eene inhoudsopgaaf van het 3de en 4de stuk, namelijk: Pars XXXIII. Inscriptiones Italiae. Sectio I. Inscr. Magnae Graeciae, waaronder vooral de beide beroemde tafels van Heraclea, het Grieksche gedeelte. S. II. Hirpini, Peligni, Frentani. S. III. Latium, Etruria, Umbria, zeer gewigtig, naar den inhoud in 7 klassen verdeeld. S. IV. Italiae regiones cispadana et transpadana. Pars XXXIV. S. I. Inscr. Galliae Narbonensis et Aquitaniae. S. II. G. Lugdunensis. S. III. G. Belgicae, onbeduidend. Pars XXXV. Inscr. Hispaniae, 4 nummers. Pars XXXVI. Inscr. Britanniae, 2 n^{os}. Pars XXXVII. Inscr. Germaniae, 3 n^{os}. Pars XXXVIII. Inscr. Pannoniae, Daciae, Illyrici, 6 n^{os}. Addenda et corrigenda, zeer uitvoerig, vooral door bijdragen van verschillende geleerden, en uittreksels uit intusschen verschenen werken, die worden opgenoemd; de addenda loopen tot September 1850. Vooral voor Phrygie, Lycie en Aegypte is veel nieuws gevonden. Grieksche munten en Latijnsche inscripties zijn te weinig gekend, hier en daar is verkeerd gelezen of veranderd, sommige zeer verdachte titels zijn ter goeder trouw opgenomen. Dit neemt evenwel de groote verdienste van het werk niet weg. — S. 216 (743). *R. Lehmann, die Schrift vom Staate der Lacedaemonier u. die Panathenäische Rede des Isokrates.* Voorzigtig en ijverig wordt hier beproefd het bewijs te geven, dat de Panath. een antwoord is op het aan Xenophon toegeschreven werk, welk laatste volgens den schrijver door eenen leerling van Isokrates is geschreven en nu door dezen beantwoordt wordt. — S. 223 (748). *F. Susemihl, Kritische Skizzen zur Vorgeschichte des zweiten Punischen Krieges.* Niet geheel goedkeurende aankondiging, vooral wordt afgekeurd, dat de schrijver Niebuhrs Vorträge niet

Digitized by Google

gebruikt heeft, en op de onjuistheid van zijn gevoelen opmerkzaam gemaakt, volgens 't welk de regering te Karthago en de drie groote mannen uit de familie Barcas het altijd eens geweest zouden zijn. — S. 286 (1047). *H. K. E. Köhlers Gesammelte Schriften. Im Auftrage der Kais. Akad. der Wiss. hrg. v. L. Stephani.* VI Bde. gr. 8 mit 22 Kupfertafeln u. 10 lith. Tafeln. Zeer uitvoerige inhoudsopgave van dit uiterst gewigtige archaeologische werk, met enkele belangrijke opmerkingen. — S. 292 (1048). *H. Brunn, Gesch. der Griech. Künstler*, 1. Th. Bijna uitsluitend uit de schrijvers ontleend. Niet alles wordt goedgekeurd. — S. 298 (1049). *Λόγος περὶ τοῦ Δημοσθένους, ὑπὸ Γ. Γ. Παππαδοπούλου.* Programma bij gelegenheid der prijsuitdeeling van 1853, bij het 'Ἑλληνικὸν 'Εκπαιδευτήριον te Athene, dat in 1849 gesticht is en door P. geleid wordt. Hij behandelt het leven van D., en sommige afbeeldsels van den redenaar, vooral eenen trouwens beschadigden kop, die in 1849 te Athene gevonden werd. Het stuk wordt besloten door eene aanspraak tot de leerlingen, welke de »Universitätsprofessor" Bambas bij genoemde gelegenheid heeft uitgesproken.

Göttingische Gelehrte Anzeigen. 1854, 1es Stück. S. 1. — 1. *Diogenes Laertius ed. C. G. Cobet.* 2. *Hesychius Milesius* in de *Fragmenta Historicorum Graecorum ed. C. Müller* IV. 144—177., door Fr. Cr. (Friedrich Creuzer) te Heidelberg. — Cobet heeft de Italiaansche hss. van Diogenes vergeleken, dat noodig was omdat nog in 1788 J. Rossi in zijne kritische *Commentationes Laertianae* het beste hs. geheel heeft overgeslagen. In Frankrijk hebben Henri Etienne (Stephanus) en zijn schoonzoon Isaak Casaubonus zeer veel voor dezen auteur gedaan. Ook Huet, bisschop van Avranches, en Ménage (omstreeks 1662) hadden oude hss.; welke deze geweest zijn, is aan ref. onbekend, die in 1828 de Parijsche hss. gezien heeft en ze voor onbeteekenend verklaart. De hr. Th. Schüch te Donaueschingen bezit nog rijke collectanea over Diogenes: deze zijn niet gebruikt, omdat Hübners uitgaaf S. voorkwam. Te Heidelberg is zeer weinig; ook van cod. Palat. 182 is niet veel te verwachten, misschien meer van Moskausche hss. (z. Wytt. Bibl. Crit. V. 127.). Het leven des schrijvers is niet bekend; denkelijk leefde hij onder Septimius Severus. — Na deze uitwijdingen vergelijkt ref. den tekst van het prooemium en de volgende 10 boeken bij Cobet en Meiboom, waaruit het groote verschil tusschen beiden blijkt: die vergelijking is voor geen uittreksel vatbaar. — Hesychios Milesios, ook illustris genoemd, was te Milete geboren, en zoon van Hesychios en Philosophia (zoo draagt de keizerin Irene of Helena Palaeologa bij Gemisthos Plethon den naam 'Υπομόνη), was een Christen: hij schreef eenen *πίναξ τῶν ἐν παιδείᾳ ὀνομαστῶν*, volgens Suidas: thans heet het werk *περὶ τῶν ἐν παιδείᾳ διαλαμψάντων.* Voorts een overzigt van algemeene geschiedenis tot op den dood van keizer Anastasius, *ἱστορία 'Ρωμαϊκή τε καὶ παντοδαπή*, en een geheel verloren werk over de daden der keizers Iustinus en Iustinianus. Uit de Algemeene Geschiedenis bestaat een groot fragment over de stichting van Constantinopel door Constantinus, waarvan de litteratuur bij Müller p. 144 vlg. wordt medegedeeld. Het werk behelst verder nog het gunstig oordeel van Photios over Hesychios, en de fragmenten; merkwaardig is de aanmerking op fr. 2 der Algem. Gesch. over den slag bij Actium en de tijdrekening naar indicties. Bij gelegenheid der hoofdstukken over de Beroemde Mannen heeft Müller reeds Bernhardy's *Suidas* en de afgedrukte bladen van Cobets *Diogenes* kunnen gebruiken, en heeft van dat voordeel ruim partij getrokken. — 9es Stück. S. 81. *Aeschyli Tragoediae*

Digitized by Google

rec. Hermannus, door F. Wieseler. Na eene korte inhoudsopgave wordt medegedeeld, dat H. alleen de noten op de Smeekelingen heeft voltooid, en (zeer te regt) opgemerkt, dat bij eene volledige uitwerking der overige treurspelen door Hermann welligt ook veel merkwaardigs zou zijn weggelaten, daar de commentarius op dit stuk toch al te kort is. — Voor de explicatie in ruimsten zin bestaat het voornaamste in de verhandeling »de erroribus Ionis Aeschyleae", en losse opmerkingen van zeer veel waarde overal door de adnotationes heen, met betrekking op de zamenstelling der stukken, de wijze van voordragt der lyrische partijen en de opvoering. Voor de taal is meer, vooral zorgvuldiger gewerkt, het meest voor moeijelijke en zeldzame woorden. — Haupt, de uitgever van Hermanns nagelaten papieren, heeft zich zeer verdienstelijk gemaakt door het werk van zijnen schoonvader te geven zoo als het daar lag, alleen met eenige aanhalingen uit Hermanns overige werken, waaronder de verhandeling »de »re scenica in Aeschyli Orestea" misschien beter ware weggelaten: op andere plaatsen zouden eenige bijvoegingen van pas zijn geweest. — Het hoop wordt gewezen op Haupts belofte, weldra ook de scholia in een bijzonder deel uit te geven. (Mogen het dan *alle* scholia zijn, in eene goedkoope uitgaaf en met naauwkeurige opgave der bronnen). Bij het vaststellen van den tekst bleek Hermanns bedoeling niet altijd duidelijk: enkele malen heeft Haupt zich vergist. Reeds wegens de uitbreiding van den kritischen *apparatus* opent deze uitgave een nieuw tijdvak (zie *Mnem.* II. 885—877), nog meer ten opzigte der vele verbeteringen volgens gissing, waaronder zich uitstekende bevinden: ook twijfelde Hermann aan menige tot nog toe onopgemerkte plaats. Evenmin is te ontkennen, dat vele gissingen van Hermann minder waarschijnlijk, niet weinigen geheel verongelukt zijn. Daarna worden zeer vele plaatsen besproken. — 14^{es} u. 15^{es} Stück. 135. *G. Hermann, de re scenica in Aeschyli Orestea*, door F. Wieseler. De afkeuring, in de vorige recensie (S. 85) over deze verhandeling uitgesproken, gaf aanleiding om ze te motiveren. Over het Attische tooneel is nog veel onbekend, zelfs is naauwelijks opgemerkt, dat Atossa in de Perzen de eerste maal op eenen wagen verschijnt, en dat de handeling plaats heeft op een plein voor het *βουλευτήριον*, als het ware op eene Perzische *ἀγορά*. Voor de Zeven t. Th. en de Smeekelingen weet men de decoratie van het schutdoek — *σκηνή* in engsten zin — niet op te geven; in de Zeven t. Th. is een *βουλευτήριον* waarschijnlijker dan een paleis, in de Orestie zag men een paleis en twee tempels. — In de paleizen op het tooneel is een afgescheiden deel als woning voor de gasten niet aan te nemen, maar wel eene woning voor de vrouwen, en wel juist zoo als in het dagelijksche leven boven of achter. De *γυναικεῖοι πύλαι* Choeph. 865 staan dus gelijk met de gewone *μέσαυλος θύρα*, en uit het paleis komen allen door de middelste der drie poorten op het tooneel, deze is de *θύρα ἑρκεία*, overeen komende met de *δωμάτων πύλαι* Choeph. 719. Ook de beide tempels van Apollo en Pallas in de Eumeniden hebben slechts éénen ingang. Een »porticus ad templum pertinens" is niet aan te nemen, tegen Hermann op bl. 655 van zijnen Aeschylus, waarin de verhandeling weder is afgedrukt.

L., 4 *Apr.* 1854. E. J. K.

(Het vervolg in een volgend nummer).

Digitized by Google

AANTEEKENINGEN

OP DE

WESPEN VAN ARISTOPHANES.

(*Vervolg van bl.* 206).

Vss. 1029—1042.

οὐδ' ὅτε πρῶτόν γ' ἦρξε διδάσκειν, ἀνθρώποις φήσ' ἐπιθέσθαι,
ἀλλ' Ἡρακλέους ὀργήν τιν' ἔχων τοῖσι μεγίστοις ἐπιχειρεῖν,
θρασέως ξυστὰς εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς αὐτῷ τῷ καρχαρόδοντι,
οὗ δεινόταται μὲν ἀπ' ὀφθαλμῶν Κύννης ἀκτῖνες ἔλαμπον,
ἑκατὸν δὲ κύκλῳ κεφαλαὶ κολάκων οἰμωξομένων ἐλιχμῶντο
περὶ τὴν κεφαλὴν, φωνὴν δ' εἶχεν χαράδρας ὄλεθρον τετοκυίας,
φώκης δ' ὀσμὴν, Λαμίας δ' ὄρχεις ἀπλύτους, πρωκτὸν δὲ καμήλου.
τοιοῦτον ἰδὼν τέρας οὔ φησιν δείσας καταδωροδοκῆσαι,
ἀλλ' ὑπὲρ ὑμῶν ἔτι καὶ νυνὶ πολεμεῖ· φησίν τε μετ' αὐτὸ
τοῖς ἠπιάλοις ἐπιχειρῆσαι πέρυσιν καὶ τοῖς πυρετοῖσιν,
οἳ τοὺς πατέρας τ' ἦγχον νύκτωρ καὶ τοὺς πάππους ἀπέπνιγον,
κατακλινόμενοί τ' ἐπὶ ταῖς κοίταις ἐπὶ τοῖσιν ἀπράγμοσιν ὑμῶν
ἀντωμοσίας καὶ προσκλήσεις καὶ μαρτυρίας συνεκόλλων,
ὥστ' ἀναπηδᾶν δειμαίνοντας πολλοὺς ὡς τὸν πολέμαρχον.

De veertien verzen, die men hier leest, zijn geinterpoleerd en voor een gedeelte ook onecht. Eene stelling, die den tekst zoo aanmerkelijk wijzigt, vindt niet ligt goedkeuring, maar stelt veeleer hem, die haar opwerpt, aan het verwijt eener ligtvaardige verbeterzucht bloot. De bewijzen, die ik meen te kunnen aanvoeren, zullen mij, hoop ik, in dit geval tegen zulk eene beschuldiging vrijwaren.

Digitized by Google

Men behoeft de plaats niet met veel opletteudheid te beschouwen, om al spoedig te bemerken, dat zij uit twee afdeelingen bestaat, waarvan de eerste, die den strijd des dichters tegen Cleon betreft, doorloopt tot aan de tweede helft van vs. 1037. Dit gedeelte biedt een voor de kritiek merkwaardig verschijnsel aan; men vindt het bijna woordelijk terug in de *parabasis* van den *Vrede*, vss. 751—760; alleen in de eerste en laatste verzen openbaart zich eenig verschil, doordien het verband hier en in den *Vrede* niet hetzelfde is. Men meene echter niet dat deze omstandigheid op zich zelve de plaats in mijn oog verdacht maakt. Niets verbood den schrijver om uit een vroeger werk eenige verzen in een later over te brengen, indien het onderwerp en de behandeling ze daartoe bijzonder geschikt maakten. Maar al mag men zulk een geval van den dichter verwachten, dat die verzen hunne afkomst door niets zullen verraden, en naar den schijn te oordeelen, voor de plaats zelve gedicht zullen zijn; toch blijft het altijd veeleer mogelijk, dat het verband daar, waar de verzen geleend en niet te gelijk met de overigen gemaakt zijn, iets te wenschen overlaat, dan in het oudere stuk, waar zij oorspronkelijk te huis behoorden. Dit is de zwakke zijde van de plaats, waarover wij spreken: de verhouding is omgekeerd. In het jongere stuk, den *Vrede*, valt er niets op aan te merken en past zij bij uitstek goed in het verband; in de *Wespen* daarentegen, het oudere stuk, waarvoor Aristophanes haar zou geschreven hebben, is zij in meer dan een opzigt ongepast en verraden de verzen, die haar met het voorgaande en volgende verbinden moeten, gebrek aan oordeel en smaak, ja zelfs feilen tegen de taal. Een verschijnsel als dit is slechts voor ééne uitlegging vatbaar; dat namelijk de plaats door den dichter voor het jongere stuk, den *Vrede*, gemaakt, maar lang daarna door eenen knoeijer, ik kan niet gissen waarom, in het oudere, de *Wespen*, overgebragt is. Eene vergelijking tusschen de plaats, zoo als zij in den *Vrede* voorkomt, met de copie in de *Wespen*, zal ons best in staat stellen, om de meerdere of mindere gegrondheid mijner meening te beoordeelen. Wij beginnen met den *Vrede*.

In den *Vrede* staan de bewuste verzen niet op zich zelve,

maar zien wij in hen de voortzetting en het slot van een betoog dat reeds met vs. 734 begint. De dichter roemt den invloed, dien hij op de blijspeldichters van zijnen tijd uitgeoefend heeft en de veredeling van het blijspel, die daaruit gevolgd is; zijn voorbeeld heeft bewerkt, dat men niet meer telkens hongerige HERCULESSEN en slaven, die geslagen worden, op het tooneel brengt; die platte grappen heeft hij afgeschaft en de kunst grootscher en edeler gemaakt:

τοιαῦτ' ἀφελὼν κακὰ καὶ φόρτον καὶ βωμολοχεύματ' ἀγεννῆ,
ἐποίησε τέχνην μεγάλην ἡμῖν κἀπύργωσ' οἰκοδομήσας
ἔπεσιν μεγάλοις καὶ διανοίαις καὶ σκώμμασιν οὐκ ἀγοραίοις, κτἑ.

Maar het is niet genoeg dat de dichter verzekert de kunst bevorderd te hebben; hij moet ook aantoonen door welke middelen. Hiertoe strekt de plaats, die wij behandelen (vs. 751 vlgg.), en welke onmiddellijk volgt op het laatste van de drie, zoo even door ons aangevoerde, verzen:

οὐκ ἰδιώτας ἀνθρωπίσκους κωμῳδῶν οὐδὲ γυναῖκας,
ἀλλ' Ἡρακλέους ὀργήν τιν' ἔχων τοῖσι μεγίστοις ἐπεχείρει,
διαβὰς βυρσῶν ὀσμὰς δεινὰς κἀπειλὰς βορβοροθύμους.
καὶ πρῶτον μὲν μάχομαι πάντων αὐτῷ τῷ καρχαρόδοντι, κτἑ.

De vier volgende verzen verschillen in geen opzigt van die welke men op dezelfde plaats in de *Wespen* leest, het slot is weder eenigzins anders:

τοιοῦτον ἰδὼν τέρας οὐ κατέδεισ', ἀλλ' ὑπὲρ ὑμῶν πολεμίζων
ἀντεῖχον ἀεὶ καὶ τῶν ἄλλων νήσων.

Met uitzondering van eene corruptie in het tweede en vierde vers, waarop wij later terugkomen, is de taal onberispelijk en de schildering van CLEON uitmuntend te pas gebragt.

Wat de taal betreft, houde men nog in het oog dat CLEON, toen de *Vrede* opgevoerd werd, reeds gesneuveld was; dit is oorzaak, dat de dichter, waar hij van hem spreekt, overal het *imperfectum* bezigt.

Wanneer wij thans tot eene beschouwing van de plaats in de *Wespen* overgaan, moet het ons al aanstonds opvallen, dat zij daar niet, gelijk in den *Vrede*, met het voorgaande zamenhangt, maar als een nieuw en op zich zelf staand bewijs van de voortreffelijkheid des dichters voorkomt. De schrijver heft aldus aan:

Digitized by Google

οὐδ' ὅτε πρῶτόν γ' ἦρξε διδάσκειν ἀνθρώποις Φήσ' ἐπιθέσθαι,
ἀλλ' Ἡρακλέους ὀργήν τιν' ἔχων τοῖσι μεγίστοις ἐπιχειρεῖν.

Dr. Hirschig heeft in zijne uitgave van de *Wespen* teregt beweerd, dat *ἀνθρώποις* niet geschikt was, om als tegenstelling te dienen van *τοῖσι μεγίστοις*. Hij wil daarom *Φησί* weglaten en naar aanleiding van vs. 752 van den *Vrede*, het verkleinwoord invoeren en lezen:

οὐδ' ὅτε πρῶτόν γ' ἦρξε διδάσκειν ἀνθρωπίσκοις ἐπιθέσθαι.

Doch hier tegen kan men in het midden brengen, dat vooreerst *Φησί* onmisbaar is, dewijl met dit vers een nieuwe volzin begint en dus *ἐπιθέσθαι* niet van het voorgaande *Φησί* in vs. 1027 mag afhangen; voorts krijgt het verkleinwoord in den *Vrede* den vereischten zin door de bijvoeging van *ἰδιώτας*; maar *ἀνθρωπίσκοις* alleen is even weinig geschikt om eene *antithesis* te vormen met *τοῖσι μεγίστοις*, *de grootste en magtigste staatslieden*, als de oude lezing *ἀνθρώποις*.

Ik geloof dat men beter doet met zich van elke poging tot verbetering te onthouden, en vereenig mij met het gevoelen van Prof. Cobet, die het vers voor onecht verklaart, zie *Mnemos.* I. 427. Want de fout door Hirschig aangewezen is niet de eenige, waaraan het mank gaat. De *particula γε* achter *πρῶτον*, die in de *codices* ontbreekt en door de uitgevers ingeschoven is om het *metrum* te steunen, beteekent hier niets; ook lette men op het verschil tusschen den *aoristus ἐπιθέσθαι* in dit vers en het *praesens ἐπιχειρεῖν* in het volgende, waaruit men met regt besluiten mag, dat deze twee verzen niet bij elkander behooren en niet van dezelfde hand zijn. Wij houden dus met Cobet het eerste vers voor onecht; doch men kan hierbij niet blijven stil staan. Het vers moest dienen, om tevens als hechtpleister de plaats uit den *Vrede*, met het voorgaande te verbinden en de eerste helft der *antithesis* te vervangen, welke, om hier bruikbaar te zijn, eenigzins moest worden gewijzigd. In beide opzigten schiet het te kort; doch de lezer, die de volgende verzen behouden wil, moet er zich mede vergenoegen. Het vers is voor het verband volstrekt onmisbaar; hij, die het uitstoot, is verpligt ook de volgende verzen, die er aan geknoopt zijn, uit den tekst te verbannen. Alleen in geval vs. 1030 zich zonder nadeel voor den zin

Digitized by Google

met vs. 1028 liet verbinden, zou men dit *dilemma* kunnen ontduiken, doch het onderwerp, dat daar behandeld wordt, is van een' anderen aard en ongeschikt om als eerste lid der *antithesis* tegenover vs. 1030 gesteld te worden. Evenwel zal menig een huiverig zijn om dertien verzen te veroordeelen ter wille van één vers en liever een anderen uitweg zoeken; doch wij zullen weldra zien, dat onze gevolgtrekking niet te hard was en door vele bewijzen in de volgende verzen bevestigd wordt. In de eerste plaats lette men op het *praesens* *ἐπιχειρεῖν*, waarvan wij zoo even reeds met een woord gewaagden; in den *Vrede* leest men daarvoor *ἐπεχείρει*; de *interpolator* had eenen *infinitivus* noodig en heeft er daarom *ἐπιχειρεῖν* van gemaakt; hij wist echter zeer goed dat hier een *aoristus* staan moest en schreef daarom zelf in het voorgaande vers *ἐπιθέσθαι*; maar zijne handen waren door het *metrum* gebonden. In de volgende verzen, die woordelijk uit den *Vrede* zijn nageschreven, komt alleen het gebruik van het *imperfectum* bij de schildering van Cleon in aanmerking. Wij hebben boven reeds gezien, dat in den *Vrede* het gebruik van dien tijd een noodzakelijk gevolg is van de omstandigheid, dat Cleon toen niet meer leefde: maar in de *Wespen*, die opgevoerd zijn toen dit alles *nog* op den levenden Cleon toepasselijk was, zou de dichter, zoo de plaats voor dit stuk gemaakt ware, ongetwijfeld het *praesens* gebruikt hebben. Op deze verzen volgen ten slotte wederom twee anderen, die gedeeltelijk door den *interpolator* gewijzigd en verknoeid zijn en ten sterkste tegen hem getuigen; zij luiden aldus:

τοιοῦτον ἰδὼν τέρας οὔ φησιν δείσας καταδωροδοκῆσαι,
ἀλλ' ὑπὲρ ὑμῶν ἔτι καὶ νυνὶ πολεμεῖ.

Hier lette men in de eerste plaats op het verbum *καταδωροδοκῆσαι*, waarvan de beteekenis zijn moet, *vóór geld of geschenken verraden*. Het woord komt evenzoo voor bij Lysias, in de redevoering tegen Epicrates, p. 178, 6. *καίτοι τίνα χρὴ ἐλπίδα ἔχειν σωτηρίας, ὁπόταν ἐν χρήμασιν ᾖ καὶ σωθῆναι τῇ πόλει καὶ ..., ταῦτα δὲ οὗτοι, φύλακες ὑφ' ὑμῶν καταστάντες καὶ τῶν ἀδικούντων κολασταὶ, κλέπτωσί τε καὶ καταδωροδοκῶσι.* Maar tegenover deze plaats, die om den treurigen staat, waarin de tekst van Lysias zich bevindt, niet veel gezag heeft, staan

Digitized by Google

twee andere plaatsen, die bewijzen dat niet καταδωροδοκεῖν, maar het *medium* καταδωροδοκεῖσθαι in gebruik was. Eene daarvan vindt men bij Aristophanes zelven, in de *Kikvorschen*, vs. 354:

εὐφημεῖν χρὴ κἀξίστασθαι τοῖς ἡμετέροισι χοροῖσιν
ὅστις ἄπειρος τοιῶνδε λόγων. . . . .
. . . .
ἢ στάσιν ἐχθρὰν μὴ καταλύει, μηδ' εὔκολός ἐστι πολίταις,
ἀλλ' ἀνεγείρει καὶ ῥιπίζει, κερδῶν ἰδίων ἐπιθυμῶν,
ἢ τῆς πόλεως χειμαζομένης ἄρχων καταδωροδοκεῖται,
ἢ προδίδωσιν φρούριον ἢ ναῦς.

De andere plaats komt voor bij Aristoteles, *Polit.* II. 9 (Bekker. pag. 1271. 3) φαίνονται δὲ καὶ καταδωροδοκούμενοι καὶ καταχαριζόμενοι πολλὰ τῶν κοινῶν οἱ κεκοινωνηκότες τῆς ἀρχῆς ταύτης. Men heeft op beide plaatsen ten onregte getracht καταδωροδοκεῖσθαι tot een *passivum* te maken, dat zou beteekenen *omgekocht worden*; bij Aristoteles behoort blijkbaar πολλὰ τῶν κοινῶν als object zoowel bij καταδωροδοκούμενοι als bij καταχαριζόμενοι en verschilt de beteekenis dier woorden alleen in zoo verre dat het eerste wil zeggen *voor geld*, het tweede, *uit vriendschap* de belangen van den staat ten gunste van iemand opofferen. Ook bij Aristophanes heeft het *verbum* deze beteekenis, maar de dichter, die in het algemeen spreekt, heeft geen *object* daarbij gevoegd. Voorts bedenke men dat ook δωροδοκεῖσθαι, zonder κατά, in het *medium* beteekent, *voor geld een ons toevertrouwd belang verraden*; zoo vindt men b.v. bij Demosthenes in de redevoering *over het Gezantschap*, p. 446. 20. ὅτι δὲ ταῦθ' ἁπλῶς δεδωροδόκηνται καὶ τιμὴν ἔχουσιν ἁπάντων τούτων οὗτοι, πολλαχόθεν μὲν ἔγωγ' οἶμαι δῆλον ὑμῖν εἶναι πάλαι, κτἑ. Het is dus meer dan waarschijnlijk dat men bij Lysias καταδωροδοκῶνται verbeteren en in het vers, dat wij behandelen, het *activum* καταδωροδοκῆσαι voor rekening van den *interpolator* laten moet. In het volgende vers (1037) heeft πολεμεῖ mijne aandacht getrokken; want de dichter gebruikt, waar van zulk een' krijg sprake is, als hij in zijne blijspelen tegen Cleon voert, naar ik meen, bij voorkeur πολεμίζειν; zie de *Wolken* vs. 419 en den *Vrede* vs. 759. Ik wil echter hier niet te sterk op aandringen; het kan zijn dat mijn geheu-

Digitized by Google

gen mij bedriegt. Doch niet alleen het *verbum*, ook de tijdsbepaling, *ἔτι καὶ νυνί*, is ongelukkig gekozen. De *Atheners* bedienen zich van die uitdrukking bij eene zaak, die betrekkelijk lang geleden is en tegen verwachting nog stand houdt. Zoo zegt b. v. Pisthetaerus in de *Vogels*, vs. 521, na verzekerd te hebben, dat men oudtijds niet bij de goden, maar bij de vogels plagt te zweren:

Λάμπων δ' ὄμνυσ' ἔτι καὶ νυνὶ τὸν χῆν', ὅταν ἐξαπατᾷ τι,

en leest men in dit stuk, vs. 1089, dat de moed door de *Atheners* te *Marathon* betoond, oorzaak is:

ὥστε παρὰ τοῖς βαρβάροισι πανταχοῦ καὶ νῦν ἔτι
μηδὲν Ἀττικοῦ καλεῖσθαι σφηκὸς ἀνδρικώτερον.

In zulk een geval is *καὶ νῦν ἔτι* op zijne plaats; maar de dichter zou zich belagchelijk gemaakt hebben, zoo hij deze uitdrukking had toegepast op eene zaak, die, van de opvoering der *Ridders* tot die der *Wespen*, niet meer dan twee jaren, geduurd had, en welker voortzetting in dit korte tijdsbestek hem de hulde zijner medeburgers nog geenszins waardig maakte.

Mijn betoog is wat het eerste gedeelte der veertien verzen betreft, dat over Cleon loopt, hiermede ten einde gebragt. Wij zouden dus tot het tweede gedeelte kunnen overgaan, indien mij niet over vs. 751 vlgg. van den *Vrede* nog iets te zeggen overbleef. Men leest daar thans:

οὐκ ἰδιώτας ἀνθρωπίσκους κωμῳδῶν οὐδὲ γυναῖκας,
ἀλλ' Ἡρακλέους ὀργήν τιν' ἔχων τοῖσι μεγίστοις ἐπεχείρει,
διαβὰς βυρσῶν ὀσμὰς δεινὰς κἀπειλὰς βορβοροθύμους.
καὶ πρῶτον μὲν μάχομαι πάντων αὐτῷ τῷ καρχαρόδοντι, κτἑ.

Deze plaats is niet zóó uit de hand des dichters gekomen, als zij hier voor ons ligt. Hieraan moet men het wijten, dat tegenover *κωμῳδῶν* niet, gelijk men verwachten zou, een ander *participium* geplaatst is, maar het *imperfectum ἐπεχείρει*, en dat het volgende vers,

διαβὰς βυρσῶν ὀσμὰς δεινὰς κἀπειλὰς βορβοροθύμους,

dat bij uitstek geschikt was om eene schildering van den strijd des dichters tegen Cleon te openen, thans eenen volzin besluiten moet, waarin die strijd niet genoemd wordt. Niet minder vreemd is het dat de dichter in het volgende vers,

καὶ πρῶτον μὲν μάχομαι πάντων αὐτῷ τῷ καρχαρόδοντι

Digitized by Google

van voren af aan begint, als had hij van Cleon en zijn' aanval op hem nog geen woord gerept, terwijl toch het voorgaande vers διαβὰς β. δ. κτἑ. onmogelijk van iets anders verstaan kan worden. Ten laatste lette men ook nog op de partikel μὲν achter πρῶτον, welke door geen δέ gevolgd wordt en dus hier niet te huis behoort. Gelukkig bezitten wij in het afschrift van deze plaats, dat de *interpolator* ons in de *Wespen* geschonken heeft, een brokstuk van eenen *codex*, die in zuiverheid en oudheid de onzen verre overtroffen moet hebben. In dien *codex* las men blijkens vs. 1031 van de *Wespen*, niet καὶ πρῶτον μὲν μάχομαι πάντων, maar θρασέως ξυστὰς εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς αὐτῷ τῷ καρχαρόδοντι. Men aarzele niet deze lezing weder in den tekst van den *Vrede* op te nemen; zij neemt al de moeijelijkheden weg, die ik zoo even heb genoemd; ἐπεχείρει kan nu een *participium* worden en de zin doorloopen na vs. 743. De plaats krijgt hierdoor thans de volgende gedaante:

οὐκ ἰδιώτας ἀνθρωπίσκους κωμῳδῶν οὐδὲ γυναῖκας,
ἀλλ' Ἡρακλέους ὀργήν τιν' ἔχων τοῖσι μεγίστοις ἐπιχειρῶν,
διαβὰς βυρσῶν ὀσμὰς δεινὰς κἀπειλὰς βορβοροθύμους,
θρασέως ξυστὰς εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς αὐτῷ τῷ καρχαρόδοντι, κτἑ.

De verbastering van het laatste vers is denkelijk het gevolg van eene *paraphrasis*, die eerst de woorden des dichters verdrongen heeft, en toen zoo tamelijk met αὐτῷ τῷ καρχαρόδοντι tot een vers verbonden is.

Het tweede gedeelte van de verdachte plaats, dat wij nu gaan beschouwen, komt in zoover met het eerste overeen, dat het ons op een onderwerp wijst, door den dichter in een vorig blijspel behandeld. Het is echter hier niet zoo gemakkelijk te gissen, welk stuk en welke zaken hij op het oog heeft. De *scholiast* en naar diens voorbeeld ook de geleerden van lateren tijd, zien in de plaats eene toespeling op de *Wolken*, die juist één jaar te voren waren opgevoerd. Aristophanes zou met ἠπίαλοι en πυρετοί de leerlingen van Sokrates bedoelen, die in genoemd stuk meermalen ὠχροί, ὠχριῶντες en τὸν χρῶτα διακεκναισμένοι heeten. In het volgende vers zou de dichter van hen zeggen, dat zij hunne ouders vermoordden, omdat Pheidippides, na door Sokrates onderwezen te zijn, zich niet ontziet

Digitized by Google

zijnen vader te slaan. Hierop kan men antwoorden, dat Aristophanes in de *Wolken* de leerlingen wel *bleek* noemt, maar niets zegt, waaruit men met grond mag opmaken, dat zij werkelijk *kranke, aan koortsen lijdende* menschen zijn; hun voorkomen wordt veeleer enkel aan de studie, en dé mindere zorg die zij aan het ligchaam besteden, toegeschreven; zie vs. 414 vlgg. Wat het tweede punt, den vadermoord, betreft, stemmen wij gaarne toe dat Phidippides zijnen vader met weinig eerbied behandelt en dit zijn gedrag met behulp der *sophismata* van Sokrates verdedigt; maar er is toch een aanmerkelijk onderscheid tusschen deze handelwijze en eigenlijk gezegden vadermoord; van dezen laatsten wordt in de *Wolken* zelfs niet in het voorbijgaan gesproken. Veel sterker nog, dan hetgeen wij tot hiertoe hebben aangevoerd, pleit het derde punt tegen de opvatting van den *scholiast*, dat namelijk diezelfde koortsige leerlingen van Sokrates, met vadermoord niet tevreden,

κατακλινόμενοί τ' ἐπὶ ταῖς κοίταις ἐπὶ τοῖσιν ἀπράγμοσιν ὑμῶν
ἀντωμοσίας καὶ προσκλήσεις καὶ μαρτυρίας συνεκόλλων,
ὥστ' ἀναπηδᾶν δειμαίνοντας πολλοὺς ὡς τὸν πολέμαρχον.

Van dit alles vindt men in de *Wolken* geen spoor of teeken. De leerlingen van Sokrates zouden wel, naar de meening van Aristophanes, bij uitstek geschikt zijn voor *sykophanten*, maar hij laat hen die rol niet vervullen en spreekt zelfs over dat slag van lieden in dit stuk minder dan b. v. in de *Acharners*, de *Ridders* of de *Vogels*. De *scholiast* geeft zich dan ook geene moeite om te verklaren, hoe het mogelijk is, dat deze drie verzen op de *Wolken* zouden doelen, maar laat dit vraagstuk wijselijk onaangeroerd. Als men dit in aanmerking neemt en tevens bedenkt, hoe onwaarschijnlijk en gezocht de uitlegging is, die men aan de beide voorgaande verzen geven moet, om daarin eene toespeling op de *Wolken* te kunnen vinden, zal men niet aarzelen om met mij het verzinsel van den *scholiast* te verwerpen en eene andere oplossing te zoeken. Het laat zich echter aanzien, dat al onze pogingen vruchteloos zouden zijn, zoo niet, bij geluk, het blijspel dat Aristophanes op het oog heeft, nog heden onder zijne overgeblevene werken voor ons te lezen was: want men vindt alles, waarop hier wordt gezinspeeld, in de *Vogels* terug. De *Vogels* zijn acht ja-

Digitized by Google

ren na de *Wespen* opgevoerd; derhalve moeten de verzen, welke op dat stuk doelen, even als die over CLEON aan het jongere blijspel, den *Vrede*, ontleend zijn, uit de *parabasis* van een blijspel zijn overgenomen, dat één jaar na de *Vogels* (vs. 1038) en dus negen jaren na de *Wespen* op het tooneel gebragt is. Wij zullen trachten deze stelling, die misschien wel wat stout schijnt, zoo goed mogelijk toe te lichten.

De dichter noemt, zoo als wij weten, drie pesten van de maatschappij, waarop hij in zijn blijspel van het vorige jaar een aanval beproefd heeft, de koortsen, de vadermoorders, de *sykophanten*. Zoo mijne meening gegrond is en ARISTOPHANES hier inderdaad aan de *Vogels* denkt, moeten wij ook in de *Vogels* de enkele plaatsen of tooneelen kunnen aanwijzen, waarin hij telkens op éëne van dit drietal het gemunt heeft. Wij willen het beproeven en terstond aanvangen met het eerste vers, dat de ziekten betreft. De woorden zijn:

Φησίν τε μετ' αὐτὸ
τοῖς ἠπιάλοις ἐπιχειρῆσαι πέρυσιν καὶ τοῖς πυρετοῖσιν.

Wij hebben reeds gezien, hoe men gepoogd heeft dit op de *Wolken* toe te passen en behoeven dus daarop niet terug te komen. De zin is inderdaad eenvoudig en laat zich uit de *Vogels* op de volgende wijze verklaren. ARISTOPHANES laat in dat stuk de vogels, op raad van PISTHETAERUS, eene heerlijke stad stichten, welker ligging tusschen hemel en aarde hen in staat stelt om de goden te vervangen en met meer welwillendheid dan deze der menschen geluk te bevorderen en hun onder anderen ook gezondheid te schenken. Zie vs. 603 vlgg. De geheele zaak is natuurlijk een loutere grap en ook de toespeling daarop in dit vers moet als een grap worden beschouwd. De gezondheid welke de dichter de menschen van de vogels laat ontvangen, wordt door hem lagchenderwijze een aanval op de koortsen geheten, die met de overige ziekten, welke zij vertegenwoordigen, hun rijk verliezen. Ziedaar alles; men zou verkeerd doen met een' dieperen zin in het vers te zoeken.

De aanval op de vadermoorders, die thans volgt, is ernstiger gemeend en heeft eene zedelijke strekking; wij moeten echter, eer wij tot de uitlegging overgaan, eene kleine cor-

Digitized by Google

ruptie wegnemen, die thans vs. 1039 ontsiert. Zoolang men in de koortsen van het vorige vers, niet *ziekten*, maar *zieke menschen* zag, bestond er geene reden waarom het *relativum* *οἵ* niet op die menschen zou kunnen slaan; doch zoo men met ons de koortsen neemt voor hetgeen zij zijn, kan het *relativum*, ten zij men onzin lezen wil, daarop geene betrekking hebben. Men schrijve derhalve:

τοῖς ἠπιάλοις ἐπιχειρῆσαι πέρυσιν καὶ τοῖς πυρετοῖσιν,
χῷ τοὺς πατέρας τ' ἦγχον νύκτωρ κτέ.

De dichter zegt, dat hij behalve de koortsen ook de zonen aangetast heeft, die hunne vaders of grootvaders vermoordden. Men vindt het tooneel, waarop hij zinspeelt, in de *Vogels*, vss. 1337—1371. Een vadermoorder, die van den bloei der nieuwe vogelenstad gehoord heeft, verlangt daar burger te worden, in het denkbeeld dat volgens de wet dier stad, vadermoorders niet alleen niet gestraft worden maar zelfs in eere zijn:

ὅτι καλὸν νομίζεται
τὸν πατέρα τοῖς ὄρνισιν ἄγχειν καὶ δάκνειν.

Het is daarom, zegt hij, dat

δεῦρ' ἀνοικισθεὶς ἐγὼ
ἄγχειν ἐπιθυμῶ τὸν πατέρα καὶ πάντ' ἔχειν.

Hij wordt echter door Pisthetaerus beter ingelicht, die hem beveelt zijnen vader in het leven te laten en zelf als soldaat, een hard leven leidend, zijn brood te verdienen. Hierop belooft de zoon beterschap en gaat ongetroost naar huis.

De derde aanval des dichters was gerigt tegen de *sykophanten*, die

κατακλινόμενοί τ' ἐπὶ ταῖς κοίταις ἐπὶ τοῖσιν ἀπράγμοσιν ὑμῶν
ἀντωμοσίας καὶ προσκλήσεις καὶ μαρτυρίας συνεκόλλων,
ὥστ' ἀναπηδᾶν δειμαίνοντας πολλοὺς ὡς τὸν πολέμαρχον.

Hier mag men niet zonder reden vragen, waarom toch de dichter gewild heeft, dat deze lieden bij voorkeur *κατακλινόμενοι ἐπὶ ταῖς κοίταις* hunne processen voorbereidden. De uitleggers, die met den *scholiast* in *ἠπιάλοι* en *πυρετοί* aan koortsen lijdende leerlingen van Sokrates zagen, hebben het, naar het schijnt, zeer natuurlijk gevonden, dat die arme zieken *te bed liggende* hunne kwade praktijken pleegden. Doch deze uitlegging, zoo zij dien naam verdient, vervalt door onze verklaring

van vs. 1038. Men verandere *κατακλινόμενοι* in eenen *accusativus*; het behoort bij het voorgaande *πάππους*; en verplaatse de *particula* na *ἐπὶ τοῖσι*:

χῷ τοὺς πατέρας τ' ἦγχον νύκτωρ καὶ τοὺς πάππους ἀπέπνιγον
κατακλινομένους ἐν ταῖς κοίταις, ἐπὶ τοῖσί τ' ἀπράγμοσιν
(ὑμῶν κτέ.

De vadermoorders dachten namelijk even als Xenophon in de *Cyropaedie* VII. v. 59. *οὐδαμοῦ ἄνθρωποι εὐχειρωτότεροί εἰσιν ἢ ἐν σίτοις καὶ ποτοῖς καὶ λουτρῷ καὶ κοίτῃ καὶ ὕπνῳ.* Ik heb *ἐπὶ* in *ἐν* veranderd, omdat de *Atheners* bij *κοίτη* en soortgelijke woorden meestal *ἐν* gebruiken, *ἐν τοῖς στρώμασιν*, *ἐν κλίνῃ*, *ἐν κοίτῃ* enz., ook wel *ἐπί* met den *genitivus*; maar *ἐπί* met den *dativus* heb ik daarbij nimmer gevonden.

Behalve deze corruptie heeft de plaats, die wij voor ons hebben, nog eene zwarigheid van een anderen aard. Men leest aldaar, dat de slagtoffers der *sykophanten* in zulk een' angst verkeerden,

ὥστ' ἀναπηδᾶν δειμαίνοντας πολλοὺς ὡς τὸν πολέμαρχον.

Bij gevolg verwachtten die lieden van den *polemarchus*, dat hij hen bijstaan en tegen de aanklagers steun verleenen zou: want wat anders zou hen daartoe hebben kunnen nopen? Zoo wij van den *polemarchus* overigens niets wisten, zouden wij hieruit opmaken, dat zijn ambt hem de bevoegdheid gaf, om op de eene of andere wijze ten behoeve der gedaagden tusschen beiden te komen en zich hunne zaken aan te trekken, en hiermede vrede hebben even als met zoovele andere halve en gebrekkige overleveringen der oudheid. Maar de *polemarchus*[4] is ons niet zoo geheel onbekend; zijne magt als regterlijke overheid bepaalde zich tot het volgende. Hij bezat even als de *archon*, de *thesmotheten* en andere overheden te *Athene* de *ἡγεμονία δικαστηρίου* in zekere door de wet bepaalde gevallen. Dit brengt mede, dat de instructie onder zijn toezigt plaats had en dat hij, bij het regtsgeding zelf, het voorzitterschap bekleedde. Het was dus ongetwijfeld zaak voor een' gedaagde, wiens proces tot de jurisdictie van den *polemarchus* behoorde, zich naar hem te spoeden en hem te vriend te houden. Maar

---

[4]) Zie Schoemann, *Att. Proc.* p. 50 vlgg.

Digitized by Google

dit kan toch Aristophanes niet bedoeld hebben. Hij zou hierdoor te kennen geven, dat de *sykophanten* zich uitsluitend met processen bezig hielden, die voor den *polemarchus* gevoerd moesten worden, en dat heeft hij niet gewild. Het zou ongerijmd zijn, al waren die gevallen zeer menigvuldig geweest; doch zij waren zeldzaam. Met een paar uitzonderingen van weinig belang kwamen voor den *polemarchus* alleen zaken, waarin een vreemdeling als eischer optreedt, en de *sykophanten van ambacht* waren geen vreemdelingen. Aristophanes kan dus van den *polemarchus* hier niet gesproken hebben en wij mogen vrij aannemen dat het woord bedorven zijn moet. Laat ons beproeven of wij het kunnen verbeteren. Eer wij echter daartoe overgaan, moeten wij ons afvragen, of wij de gedaagden, die steun zochten bij de overheid, welker naam door πολέμαρχον verdrongen is, voor burgers of vreemdelingen houden moeten. Het laatste is waarschijnlijker. Want voor de burgers bestond geene overheid, tot welke zij zich in geval van een regtsgeding noodzakelijk altijd moesten wenden; bij de vreemdelingen is dit anders. Ik bedoel niet de vreemdelingen, die als μέτοικοι of ἰσοτελεῖς te *Athene* woonden en met alle wegen en middelen even goed bekend waren als de burgers; maar stel eens dat een *sykophant* met zijne προσκλήσεις naar eene van *Athene* afhankelijke stad of eiland reist en daar de personen, op welke hij het gemunt heeft, voor de Atheensche regtbank laat dagen. De gedaagden kennen de Attische wetgeving niet of ten halve; zij zijn misschien nooit in de stad geweest en hebben er geene vrienden, en nu zullen zij derwaarts moeten gaan om onvoorbereid hunne zaken naar vreemde wetten voor vreemde regters te bepleiten. Maar in de plaats hunner inwoning bevindt zich een Atheensche landvoogd of bevelhebber; hij is misschien een man van invloed, en kan in elk geval door goeden raad en hulp bij de voorloopige instructie der zaak van veel dienst zijn. Moeten wij niet verwachten dat meestal deze man de vraagbaak en helper der gedaagden geweest zal zijn? Ik voor mij ben geneigd om te gelooven dat Aristophanes van hem gesproken heeft; doch alles komt op den naam aan. In 't algemeen worden de landvoogden ἄρχοντες genoemd; zie Boeckh *Staatsh. der Ath.* I. 436; wanneer er bepaaldelijk van eilanden sprake is,

Digitized by Google

ook *νησίαρχοι*, zie ANTIPHANES bij ATHENAEUS p. 343. a. Ik behoef niet te zeggen dat geen van beide namen voor deze plaats geschikt is. Doch bij de *Atheners* worden onder den naam van »de steden" (*αἱ πόλεις*) alle afhankelijke bondgenooten begrepen, zoowel de eilanden als de op het vaste land liggende plaatsen, Het is dus niet onwaarschijnlijk, dat de Atheensche bevelhebbers in steden of op eilanden, zonder onderscheid, ook *πολίαρχοι* werden genoemd en ik geloof dat wij niet ver van de waarheid zijn, als wij stellen dat ARISTOPHANES geschreven had:

ὥστ' ἀναπηδᾶν δειμαίνοντας πολλοὺς ὡς τὸν πολίαρχον.

Eene zwarigheid blijft hier echter overig. Wij zijn uitgegaan van de onderstelling dat ARISTOPHANES van *vreemdelingen* sprak; hoe dit overeen te brengen was met vs. 1040, *ἐπὶ τοῖσιν ἀπράγμοσιν ὑμῶν*? *ὑμεῖς* wil zeggen de *toeschouwers* of *burgers*, want dit is één; de dichter geeft dus te kennen, dat de *sykophanten* die hij had doorgehaald, hunne slagtoffers onder *de burgers* zochten. Zoo het zeker was dat de dichter *ὑμῶν* geschreven had, zou ik geen kans zien om den strijd op te lossen; doch men leze *ἡμῶν*, dat even als de overige *casus* van het *pronomen* door de afschrijvers tallooze malen met *ὑμῶν* verwisseld is. De beteekenis van *ἡμῶν* hangt van den persoon des sprekers af. Zoo het koor, dat deze verzen opzeide, even als dat in de *Wespen*, uit Atheensche burgers bestaan heeft, baat de verandering ons niet; maar er zijn voorbeelden van koren, die vreemdelingen voorstelden. Onder de verlorene stukken van ARISTOPHANES is er één, welks naam, *Νῆσοι*, het waarschijnlijk maakt, dat het koor uit vrouwengestalten bestond, die de afhankelijke eilanden en hunne inwoners vertegenwoordigden, even als dit met de bondgenooten in 't algemeen geschiedde in de *Steden* van EUPOLIS. Onder de weinige brokstukken van de *Eilanden* vindt men er twee, die in overeenstemming met den naam, ons vermoeden dat het koor van het blijspel zóó was zamengesteld, bevestigen; het eerste en het zevende. Het zevende is buitendien opmerkelijk, omdat men er uit besluiten mag dat ARISTOPHANES het volk op den geest van ontevredenheid, dien de harde heerschappij van *Athene* in vele eilanden verwekt had, in dit stuk opmerkzaam gemaakt heeft. Het koor zegt met het oog op een van deszelfs medeleden:

Digitized by Google

ὡς ἐς τὴν γῆν κύψασα κάτω καὶ ξυννενοφυῖα βαδίζει.

In den mond van dit koor zouden de in de *Wespen* misplaatste verzen uitmuntend gepast hebben.

Het tooneel zelf, waarin de dichter de *sykophanten* aan de kaak gesteld had, vindt men, even als dat van den vadermoorder, in de *Vogels* terug, vs. 1410—1470. Het strekt in allen deele om onze uitlegging van vs. 1040 vlgg., benevens ons vermoeden, dat men daar aan *sykophanten* denken moet, die bepaaldelijk op de eilanders jagt maakten, te bevestigen. Iemand, die van de nieuwe vogelenstad gehoord heeft, begeeft zich naar haren bestuurder, Pisthetaerus, opdat deze ook hem tot een vogel make en vleugels schenke. Pisthetaerus vraagt, of hij naar *Pellene* wil vliegen? Neen, zegt hij,

ἀλλὰ κλητήρ εἰμι νησιωτικὸς
καὶ συκοφάντης.

ΠΙΣΘΕΤΑΙΡΟΣ.

ὦ μακάριε τῆς τέχνης.

ΣΥΚΟΦΑΝΤΗΣ.

καὶ πραγματοδίφης. εἶτα δέομαι πτερὰ λαβὼν
κύκλῳ περισοβεῖν τὰς πόλεις καλούμενος.

Pisthetaerus, hierover verontwaardigd, vraagt hem een weinig verder,

τουτὶ γὰρ ἐργάζει σὺ τοὔργον; εἰπέ μοι,
νεανίας ὢν συκοφαντεῖς τοὺς ξένους;

De *sykophant* bevestigt dit en nu tracht Pisthetaerus hem zijne schandelijke broodwinning af te raden; doch te vergeefs, want deze antwoordt:

τὸ γένος οὐ καταισχυνῶ·
παππῷος ὁ βίος συκοφαντεῖν ἐστί μοι.
ἀλλὰ πτέρου με ταχέσι καὶ κούφοις πτεροῖς
ἱέρακος, ἢ κερχνῇδος, ὡς ἂν τοὺς ξένους
καλεσάμενος κᾆτ' ἐγκεκληκὼς ἐνθαδί,
κᾆτ' αὖ πέτωμαι πάλιν ἐκεῖσε.

ΠΙΣΘΕΤΑΙΡΟΣ.

μανθάνω.
ὡδὶ λέγεις· ὅπως ἂν ὠφλήκῃ δίκην
ἐνθάδε πρὶν ἥκειν ὁ ξένος.

Digitized by Google

ΣΥΚΟΦΑΝΤΗΣ.

πάνυ μανθάνεις.

ΠΙΣΘΕΤΑΙΡΟΣ.

κἄπειθ' ὁ μὲν πλεῖ δεῦρο, σὺ δ' ἐκεῖσ' αὖ πέτει
ἁρπασόμενος τὰ χρήματ' αὐτοῦ.

ΣΥΚΟΦΑΝΤΗΣ.

πάντ' ἔχεις.

Het tooneel eindigt daarmede, dat Pisthetaerus den *sykophant* in plaats van hem vleugels te schenken, met een duchtig pak geeselslagen naar huis jaagt.

Mijne taak is hiermede ten einde gebragt. Ik hoop dat het mij bij het tweede gedeelte der verdachte plaats, zoo wel als bij het eerste, gelukt mag zijn om het vraagstuk van de *interpolatie* uit te maken, en den waarschijnlijken oorsprong en waren zin der geinterpoleerde verzen aan te wijzen. Over de vraag, of de veertien verzen weg kunnen blijven, zonder den zin en het verband te storen, behoef ik niets te zeggen; ieder lezer die er de proef van nemen wil, zal haar toestemmend moeten beantwoorden.

vss. 1075 vlgg. ἐσμὲν ἡμεῖς, οἷς πρόσεστι τοῦτο τοὐρροπύγιον,
'Αττικοὶ μόνοι δικαίως εὐγενεῖς αὐτόχθονες,
ἀνδρικώτατον γένος καὶ πλεῖστα τήνδε τὴν πόλιν
ὠφελῆσαν ἐν μάχαισιν, ἡνίκ' ἦλθ' ὁ βάρβαρος.

Aristophanes onderscheidt tweederlei soort van wespen, de σφῆκες, die met een κέντρον voorzien zijn, en de κηφῆνες, die er geen hebben. Met de eerste soort bedoelt hij de burgers, die zich dapper voor het vaderland te weer gesteld hebben; de tweede bestaat uit lieden, die aan geen krijgstogt ooit hebben deelgenomen en ἀστράτευτοι zijn. Zie vs. 1114 vlgg. Deze verdeeling is duidelijk en eenvoudig. Maar de plaats, die wij voor ons hebben, moet ons niet weinig in de war brengen. Het κέντρον zou, volgens vs. 1076, het kenmerk zijn, dat men een *Athener* is van het echte ras, een αὐτόχθων; de dapperheid is eene bijzaak; het κέντρον bewijst alleen de *autochthonie*. Hieruit volgt natuurlijk dat met de κηφῆνες, die geen κέντρον hebben, niet de ἀστράτευτοι bedoeld zijn, maar de ingeschoven burgers van vreemden oorsprong.

Digitized by Google

Hoe dit overeen te brengen? Of zal men misschien beweren, lat Aristophanes zuiverheid van afkomst met dapperheid, vreemlen oorsprong met lafhartigheid gelijk stelde, en het een voor iet ander nam? Doch wij behoeven ons geene moeite te geven m dezen knoop te ontwarren; het vers is ongetwijfeld onecht. liervoor spreekt niet alleen de moeijelijk te beslechten strijd, vaartoe het aanleiding geeft, maar ook de ongerijmdheid van iet denkbeeld zelf. Want als een kenmerk van dapperheid is le angel goed gekozen; hij is het wapen der wespen, even als le speer dat der mannen is; doch hoe kon de dichter in het ezit van dien angel een bewijs van *autochthonie* zien? Zoo ienand mij op die vraag een voldoend antwoord geeft, ben ik ereid om mijne dwaling te erkennen en het vers voor echt te iouden.

rs. 1084 vlg.

ὑπὸ δὲ τῶν τοξευμάτων οὐκ ἦν ἰδεῖν τὸν οὐρανόν.
ἀλλ' ὅμως ἀπωσάμεσθα ξὺν θεοῖς πρὸς ἑσπέρᾳ.

De gedachte, die het eerste vers bevat, is geheel ontbloot van de frischheid en oorspronkelijkheid, welke Aristophanes in hooge mate bezit. Het is niets als eene herhaling van de overbekende *hyperbole*, die, volgens de overlevering, onder anderen ok tot het beroemde *apophthegma* van Dienekes te *Thermopylae* anleiding gegeven zou hebben. Het is niet waarschijnlijk, dat de ichter goed gevonden heeft deze oude aardigheid hier in te lechten, te meer daar het feit met de geschiedenis niet overeen brengen is. De boogschutters hebben bij *Marathon* eene onderschikte rol gespeeld; de vurige aanval der *Atheners* liet hun en tijd; het was een strijd van man tegen man, waarbij alles nkwam op persoonlijken moed en kracht. Aristophanes heeft t nog veel beter geweten dan wij; zijne eigene verzen geigen het:

εὐθέως γὰρ ἐκδραμόντες σὺν δόρει σὺν ἀσπίδι
ἐμαχόμεσθ' αὐτοῖσι, θυμὸν ὀξίνην πεπωκότες,
στὰς ἀνὴρ παρ' ἄνδρ', ὑπ' ὀργῆς τὴν χελύνην ἐσθίων.

Wie gevoelt niet, dat in zulk een strijd de boogschutters chts weinig kunnen doen en geenzins voorgesteld mogen rden als het eenige beletsel, dat de zege der *Atheners*

een tijd lang tegenhield? Ik geloof niet dat men te ver gaat als men beide verzen aan Aristophanes ontzegt. Op het eerste is, wat de taal betreft, niets aan te merken, doch in het tweede moet men de zonderlinge onzekerheid van den tekst niet voorbijzien. In *cod.* V. leest men *ἐσωζόμεσθα*, in *cod.* R. *ἐπωσάμεσθα*; het eene even ongepast als het andere; de lezing van de uitgaven *ἀπωσάμεσθα* is slechts eene half voldoende verbetering. Eindelijk lette men op de hoogst ondichterlijke tijdsbepaling *πρὸς ἑσπέραν*.

vs. 1087 vlg.

εἶτα δ' εἱπόμεσθα θυννάζοντες ἐς τοὺς θυλάκους,
οἱ δ' ἔφευγον τὰς γνάθους καὶ τὰς ὀφρῦς κεντούμενοι.

Deze beide verzen moeten worden omgezet. De *Perzen* konden van de *Atheners* geene wonden in het aangezigt ontvangen, toen zij eens aan het vlugten waren en deze hen achterna zaten. Integendeel, de wonden, die zij in het aangezigt ontvingen, waren oorzaak dat zij omkeerden en toen door de *Atheners* van achteren werden gestoken *ἐς τοὺς θυλάκους*.

vs. 1107 vlgg.

ξυλλεγέντες γὰρ καθ' ἑσμοὺς, ὥσπερεὶ τἀνθρήνια,
οἱ μὲν ἡμῶν οὗπερ ἄρχων, οἱ δὲ παρὰ τοὺς ἕνδεκα,
οἱ δ' ἐν ᾠδείῳ δικάζουσ', οἱ δὲ πρὸς τοῖς τειχίοις
ξυμβεβυσμένοι, πυκνὸν νεύοντες εἰς τὴν γῆν, μόλις
ὥσπερ οἱ σκώληκες ἐν τοῖς κυττάροις κινούμενοι.

Πυκνὸν behoort, zoo als een *scholium* (*τὸ πυκνὸν πρὸς τὸ ξυμβεβυσμένοι*) te regt aanmerkt, niet bij *νεύοντες*, maar bij *ξυμβεβυσμένοι*; doch men schrijve *πυκνοί*. Voorts moet *ξυμβεβυσμένοι* van het voorgaande *οἱ δὲ πρὸς τοῖς τειχίοις* door eene comma gescheiden worden; het betreft niet alleen dit laatste geregtshof, maar allen evenzeer.

vs. 1112 vlg. *ἔς τε τὴν ἄλλην δίαιταν ἐσμὲν εὐπορώτατοι.*
πάντα γὰρ κεντοῦμεν ἄνδρα κἀκπορίζομεν βίον.

De twee verzen, die wij hier voor ons hebben, breken op de zonderlingste wijze het verband. De dichter beschrijft in het voorgaande, hoe de regters, even als de wespen, bij gansche

Digitized by Google

zwermen in de geregtshoven opeengepakt zitten, en bouwt na vs. 1113 op die vergelijking verder voort, door de *ἀστράτευτοι*, welke onder de regters zitting nemen en even als de anderen, den *triobolus* ontvangen, te vergelijken met de hommels, welke de honig van de wespen, die zij niet mede hebben ingezameld, toch met de overigen verteren. Wij hebben dus hier eene doorloopende *parallelie*, die met vs. 1106 aanvangt en bijna tot aan het einde van den koorzang voortduurt. De beide verzen, welke buiten deze *parallelie* liggen en de beschouwing van den regterstand op een ander terrein overbrengen, zijn misplaatst en hinderlijk. Maar dit is niet alles: de gedachte zelve is onjuist en geenszins op de regters toepasselijk, maar op de *sykophanten*. Van deze kan men met waarheid zeggen, dat zij iedereen steken of aanklagen, en hierdoor in hun levensonderhoud voorzien, doch de regters ontvangen den *triobolus* even goed wanneer zij vrijspreken, als bij eene veroordeeling; ook vergete men niet dat het *κέντρον* door het koor niet beschouwd wordt als een werktuig, om de aangeklaagden lastig te vallen, maar enkel dienen moet om de wespen van de hommels te onderscheiden. Wat de taal betreft, is het tweede vers zuiver, maar in het eerste is het mij niet regt duidelijk, wat *ἐς τὴν ἄλλην δίαιταν εὐπορώτατοι* mag beteekenen. Isokrates zegt wel p. 162. E.: *εἰ τὰ περὶ τὸν βίον εὐπορώτεροι γιγνοίμεθα*; doch vooreerst is *βίος* niet hetzelfde als *δίαιτα*, vooral hier niet, waar *δίαιταν* zoo wel om den zin, dien het reeds in vs. 1102 heeft, als door de toevoeging van *ἄλλην*, noodzakelijk *levenswijze*, maar niet *levensonderhoud* beteekenen moet; en dan nog is bij Isokrates de uitdrukking door het gebruik van het artikel (*τὰ περὶ τὸν βίον*) van een geheel anderen aard. De verzen zijn, naar mijne overtuiging, beiden geinterpoleerd.

vss. 1114 vlgg. *ἀλλὰ γὰρ κηφῆνες ἡμῖν εἰσὶν ἐγκαθήμενοι,*
οὐκ ἔχοντες κέντρον· οἳ μένοντες ἡμῶν τοῦ φόρου
τὸν γόνον κατεσθίουσιν, οὐ ταλαιπωρούμενοι.

Vers 1115 is voor de eene helft overtollig en voor de andere onverstaanbaar. Het eerste gedeelte *οὐκ ἔχοντες κέντρον* is overtollig; de *Atheners* zouden den dichter in het aangezigt uitgelagchen hebben, zoo zij bemerkt hadden dat hij het noodig oor-

deelde zijne toehoorders aan het onderscheid tusschen de *κηφῆνες* en de *σφῆκες* te herinneren. De tweede helft is onverstaanbaar: vooreerst *μένοντες*; de schrijver heeft daarmede waarschijnlijk bedoeld, dat zij in tijd van oorlog te huis blijven en niet mede uittrekken; doch dit is niet meer dan eene gissing; het *participium* dat door niets nader bepaald wordt, laat ons omtrent den waren zin in het onzekere; voorts, *τοῦ φόρου τὸν γόνον κατεσθίουσιν*; hier zie ik geen kans om *γόνος* anders te verklaren, dan als *rente* of *interest* van den *φόρος*; als ware de *φόρος* een kapitaal en niet zelf de rente van de afhankelijke landen! En om dezen zin, zoo ongerijmd als hij is, uit de woorden te kunnen maken, moet men nog daarenboven aannemen, dat een *Athenër* *γόνος* heeft kunnen gebruiken voor *τόκος*, het gewone woord voor *rente.* Ik zou met de plaats geen weg weten, zoo niet gelukkig een oud *scholium* ons hier eene vingerwijzing gaf. Het luidt aldus: *κηφῆνες δέ εἰσιν οἱ ἄρσενες τῶν μελισσῶν, οἵτινες οὔτε κέντρα ἔχουσιν οὔτε κηρία ἐργάζονται, ἀλλὰ τὰ τῶν μελισσῶν ἔργα ἐσθίουσιν.* Ἡσίοδος (*Op.* 302)

κηφήνεσσι κοθούροις ἴκελος ὀρμήν,
οἵτε μελισσάων κάματον τρύχουσιν ἀεργοὶ
ἔσθοντες.

Met het oog op dit *scholium* en gedachtig aan Xenophon, *Anab.* VII. vi. 9: *ἡμεῖς μὲν στρατευόμενοι οὐδὲν πεπαύμεθα· ὁ δὲ τοὺς ἡμετέρους πόνους ἔχει*, geloof ik hier, na uitstooting van vs. 1115, de beide overige verzen met eenige waarschijnlijkheid aldus te kunnen verbeteren:

ἀλλὰ γὰρ κηφῆνες ἡμῶν ἔσθ' ὅτ' ἐγκαθήμενοι
τὸν πόνον κατεσθίουσιν, οὐ ταλαιπωρούμενοι.

Hier is, behalve de verandering van *γόνον* in *πόνον*, daarenboven voor *ἡμῖν* geschreven *ἡμῶν*, dewijl het *pronomen* behoort bij *τὸν πόνον*, en *εἰσὶν* veranderd in *ἔσθ' ὅτ'*, om *κηφῆνες* onmiddellijk met *κατεσθίουσιν* te kunnen verbinden.

Hilversum, *Januarij* 1854. H. G. Hamaker.

Digitized by Google

DE VIER ORPHISCHE VRIENDEN VAN PISISTRATUS.

Es sind überall nur trümmerhafte Reste, die uns einen weitgreifenden Zusammenhang auf diesem Gebiete ahnen lassen.

RITSCHL.

Deze vrienden van PISISTRATUS zijn hier met den naam van *Orphische* bestempeld, dewijl zij vooral door hunne Orphische gedichten grooten invloed gehad hebben. Dat zij evenzeer de *Homerische* vrienden van PISISTRATUS geweest zijn, is vrij zeker; bekend is het ook, dat zij vier in getal waren en dat hunne namen op één' na genoegzaam vast staan. Hunne werkzaamheden, ingevolge de uitnoodiging van PISISTRATUS, bepaalden zich voornamelijk tot de vier oudste dichters, die door de Grieksche, bijzonder de Attische, oudheid beschouwd werden als den grondslag op te leveren voor de openbare episch-mythische godsdienst en van de geheime eeredienst in de mysterien, en daardoor dienstbaar te wezen aan de geheele nationale opvoeding en beschaving: namelijk ORPHEUS, MUSAEUS, HESIODUS en HOMERUS. In deze herkomstige [1] orde worden zij doorgaans opgenoemd; bij ARISTOPHANES b. v. in de *Kikvorschen* (1066 vlgg.), waar AESCHYLUS aantoont, hoe *nuttig* die *oude* en *echte* dichters geweest zijn voor de opvoeding en beschaving zijner medeburgers:

ὡς ὠφέλιμοι τῶν ποιητῶν οἱ γενναῖοι γεγένηνται·
Ὀρφεὺς μὲν γὰρ τελετάς θ' ἡμῖν κατέδειξε φόνων τ' ἀπέχεσθαι·

[1]) De tijdorde der *vervaardiging* hunner gedichten zou omgekeerd vereischen: HOMERUS, HESIODUS, MUSAEUS, ORPHEUS.

Digitized by Google

Μουσαῖος δ' ἐξακέσεις τε νόσων καὶ χρησμούς· Ἡσίοδος δὲ γῆς ἐργασίας, καρπῶν ὥρας, ἀρότους· ὁ δὲ θεῖος Ὅμηρος ἀπὸ τοῦ τιμὴν καὶ κλέος ἔσχεν, πλὴν τοῦδ' ὅτι χρήστ' ἐδίδαξε, τάξεις, ἀρετάς, ὁπλίσεις ἀνδρῶν;

Zoo ook bij Plato in de *Apologie*[2], waar Sokrates, zelf de beschaver van zijne medeburgers, aan de *Atheners* vraagt: ἢ αὖ Ὀρφεῖ ξυγγενέσθαι καὶ Μουσαίῳ καὶ Ἡσιόδῳ καὶ Ὁμήρῳ, ἐπὶ πόσῳ ἄν τις δέξαιτ' ἂν ὑμῶν; Cicero zegt, om aan te toonen hoe Chrysippus zich naar de gangbare begrippen in de volksgodsdienst schikt[3]: »in secundo autem (libro) vult *Orphei*, *Mu»saei*, *Hesiodi*, *Homerique* fabellas accommodare ad ea, quae »ipse primo libro de diis immortalibus dixerat: ut etiam veter»rimi poetae, qui haec ne suspicati quidem sint, Stoici fuisse »videantur." — Ik zet dit punt hier op den voorgrond, omdat het ongelukkig te pas brengen van den *epischen cyclus* en andere ἀλλότρια in de vraagstukken omtrent de vier Orphische dichters veel bedorven en het onderzoek op een dwaalspoor gebragt heeft. Geene begeerte tot zamenstelling van een epischen *cyclus*, geene bijzondere letterkundige liefhebberij, geene zucht tot vermeerdering hunner bibliotheek met een naauwkeurig exemplaar, hebben Pisistratus of Hipparchus (men denke aan zijne *Hermen*) aangedreven deze dichters aan te sporen tot hun werk. De verzameling van een bundel epische dichters, hetzij dan tot een Homerischen of Homerisch-Hesiodischen *cyclus* behoorende, is op zich zelven onbewezen en valt zeker niet in de eeuw van Pisistratus. Epische *cycli* bestaan er ten minste niet vóór het Alexandrijnsche tijdvak; zelfs heeft het woord κύκλος nimmer betrekking op een uit de Alexandrijnsche bibliotheken afkomstig *Corpus Epicorum*[4]. Het woord ἐπικὸς κύκλος behoort aan de lateren, welligt aan den tijd van Proclus, teruggegeven te worden. Wilde men het woord κύκλος, mede naar een later spraakgebruik, hier nog eenigzins te pas brengen, men zoude in de straks te behandelen plaats van Tzetzes moeten spreken van ἐποποιῶν κύκλος. Deze vier mannen toch maakten, zonder dien naam te dragen, een soort van dichter-

2) p. 41. A. 3) *de N. D.* I. 15, 41.
4) Vgl. Bernhardy *Grundr.* II. 139 en 143.

lijken kring of bent uit, een gezelschap van dichters, die onder bescherming van Pisistratus en de *Pisistratiden*, ongeveer tusschen de jaren 530 en 510 v. C., de Orphische *λόγοι* in zamenhangende epische gedichten voordroegen onder den naam van Orpheus, en de orakelen van Musaeus, de gedichten van Hesiodus en Homerus verzamelden, rangschikten en ten algemeenen nutte uitgaven. Allen mogen zij misschien geen *Pythagoreërs* geweest zijn, in Pythagorischen geest waren zij toch gezamenlijk werkzaam. Door gelijksoortige vorming en denkwijze tot elkander getrokken, streefden zij met vereenigde krachten naar een gemeenschappelijk doel in eene mystische, bijzonder Orphische en Hesiodische rigting. — Wat men zich vroeger onder den naam van *Cyclici* als eene *gezellige vereeniging* van *Epici* uit de Ionische school voorstelde, heeft later onderzoek als een droombeeld doen verdwijnen. Want, gelijk ik zeide, het woord *κύκλος* komt in dien zin eerst in zeer laten tijd voor en wordt door Philostratus[5] gebruikt in betrekking tot het gezelschap van hen, die in het *Museum* te *Alexandrie*, *ἐν τῷ τοῦ Μουσείου κύκλῳ*, van staatswege onderhouden werden. Dezelfde schrijver gebruikt nog elders[6] dit woord in den zin van *kring van geleerden*: *Μηδὲ Ἡλιόδωρος ἀπαξιούσθω σοφιστῶν κύκλου.* Kuster giste, dat ook te *Pergamum* zulk een collegie van dichters en geleerde mannen, als het Aegyptische, naar het voorbeeld der *Ptolemaeën* onderhouden is geworden. Dit vond later goedkeuring bij Toup, Passow en Bernhardy. Het is wel; maar men moest de zwaar bedorven plaats van Suidas *Μουσαῖος Ἐφέσιος, ἐποποιὸς τῶν εἰς τοὺς Περγαμηνοὺς καὶ αὐτὸς κύκλους* — (het zij hier nog in het voorbijgaan aangemerkt) wat radicaler verbeterd hebben en lezen: *Μ. Ἐ. ἐποποιός, εἷς τῶν εἰς τὸν τοῦ Περγαμηνοῦ Μουσείου κύκλον* [*καταλεχθέντων*]. Cod. V. heeft *κύκλας.* Toup giste reeds *εἷς τῶν.*

In de bekende plaats van den *Grammaticus Parisinus* bij Cramer kan ik dus de gissing *ἐπικὸν κύκλον* of *ἐπικῷ κύκλῳ* niet aannemen, als niet passende voor den tijd van Pisistratus; daarom zou Ritschls aanvulling *τὸν καλούμενον* nog het beste zijn, dewijl men dit ten minste op de tijden van *den schrijver dier*

5) *Vita Polem.* p. 582. 6) *in Heliod.* p. 620.

Digitized by Google

aanteekening betrekkelijk maken kon. Maar om te betoogen, dat ik die plaats naar Ritschls *eerste* opvatting wensch verbeterd te zien, moet ik de geheele zaak in haar verband breeder uiteen zetten.

Tzetzes heeft de namen der *grammatici*, die hij volgde of bedoelde, of in den tekst of tusschen de regels of wel op den kant van zijn handschrift aangeduid. Dit blijkt vooreerst uit de kantteekening in den *codex Meermann.* van zijne verzen περὶ διαφορᾶς ποιητῶν bij Cramer [7] vs. 26:

τὰ σκηνικὰ γράφοντες ἐμπεφυρμένως·

διονύσιος ὁ ἁλικαρνασεὺς καὶ ἕτερος κατὰ τὸν τζέτζη. Vergelijkt men hiermede wat Tzetzes in zijne tweede *Prolegomena* op Aristophanes, door H. Keil uitgegeven [8], zegt, als hij zich beklaagt door Dionysius, Euclides en Crates misleid te zijn: Περὶ ποιητῶν πολλάκις ὑμῖν ἐδιδάξαμεν — — Ἀλλὰ καὶ νῦν ἐπιδρομάδην τῶν σκηνικῶν ποιημάτων τὰ καίρια διδακτέον μοι, ἵνα καὶ ψώραν ἐξηγητῶν ταῖς διαφοραῖς ἐκκαθάρωμεν καὶ τὰ Διονυσίου τε καὶ Εὐκλείδου καὶ Κράτητος σκολιῶς καὶ πεφυρμένως καὶ ἀπαρατηρήτως γραφέν(τα) . εἰς τὸ περὶ μερῶν κωμῳδίας καὶ παραβάσεως εὐθυτάτως καὶ ἀφύρτως μετ' ἐπιστάσεως σαφῶς παραστήσωμεν κατά τε τὴν πρᾶξιν αὐτὴν καὶ τὸν νοῦν τῶν βιβλίων καὶ τὴν ἀλήθειαν: dan blijkt, dat die kantteekening, ten minste haar inhoud, van Tzetzes zelven oorspronkelijk is. Ofschoon ik boven καὶ ἕτεροι lees, en niet b. v. ὁ ἕτερος of ὁ νεώτερος houd ik dezen Dionysius van *Halicarnassus* toch voor den jongeren, bijgenaamd ὁ Μουσικός, een tijdgenoot van keizer Hadrianus; hij schreef eene Ἱστορία μουσικὴ in XXXVI boeken, en Ῥυθμικὰ ὑπομνήματα in XXIV boeken. — Tzetzes was na het schrijven zijner *Exegesis Iliadis* in het bezit gekomen van een *oud boek*, excerpten uit *oude grammatici* bevattende; daarin vond hij de namen der schrijvers bij de afzonderlijke uittreksels aangeteekend. Ook uit dit oude boekje iets ontleenende, schrijft hij op den kant naast den regel, of ook wel boven den regel, den naam af van dien *grammaticus*, welken hij vóór het fragment aangegeven zag. Zoo laat zich het tweede geval, dat ik bijbrengen wil, het best verklaren.

---

7) *Anecd. Oxon.* III. p. 343 sqq. 8) *Rhein. Mus.* N. F. VI. 119.

Digitized by Google

In de eerste *Prolegomena* op Aristophanes [9] staat bij de vermelding, dat Callimachus en Eratosthenes nog jong waren, toen de *Tragici* en *Comici* door Alexander den *Aetoler* en Lycophron den *Chalcidenser* bijeengebragt en gerangschikt werden, toen Callimachus de Πίνακες vervaardigde en Eratosthenes met het opzigt der bibliotheek te *Alexandrie* werd belast:.... συμπαρόντος αὐτοῖς (Alexander en Lycophron) καὶ συνανορθοῦντος καὶ τοῦ τοιούτου βιβλιοφύλακος τῆς τοσαύτης βιβλιοθήκης Ἐρατοσθένους· ὧν βίβλων τοὺς πίνακας Καλλίμαχος ἀπεγράψατο· Ἀλέξανδρος ὤρθου τὰ τραγικά, Λυκόφρων τὰ κωμικά· νεανίαι ἦσαν Καλλίμαχος καὶ Ἐρατοσθένης: staat, zeg ik, boven het eerste Καλλίμαχος door een tweede hand geschreven γρ. σώστρατος. Dit laatste nu mag niet als eene verbetering der lezing van den naam Καλλίμαχος, — welke, blijkens de herhaling, daar ontwijfelbaar vast stond — uitgelegd worden, ook al had die tweede hand de zaak geheel verkeerd aangevat. Tzetzes had of eenvoudig ὡς Σώστρατος uit zijn boekje er bij of vóór geschreven, om den *ouden grammaticus* aan te duiden, aan wien men deze bijzonderheid te danken had, of welligt ὡς γρ. Σώστρατος. Want vergelijkt men over datzelfde punt de tweede *Prolegomena*, waar hij het op zijne wijze uitbreidt en tamelijk verward en onzamenhangend volgen laat na de opgave van het hooge cijfer der boeken van de beide bibliotheken: ὡς ὁ Καλλίμαχος, νεανίσκος ὢν τῆς αὐλῆς, ὑστέρως μετὰ τὴν ἀνόρθωσιν, τοὺς πίνακας αὐτῶν ἀπεγράψατο, Ἐρατοσθένης (δὲ) ὁ ἡλικιώτης αὐτοῦ, παρὰ βασιλέως τὸ τοσοῦτον ἐνεπιστεύθη βιβλιοφυλάκιον. Ἀλλὰ τὰ Καλλιμάχου καὶ τοῦ Ἐρατοσθένους μετὰ βραχύν τινα χρόνον ἐγένετο τῆς συναγωγῆς τῶν βίβλων, ὡς ἔφην, καὶ διορθώσεως κἂν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου dan ziet men, dat ὡς (misschien uit het daarvóór geschrevene ὡς Σώστρατος ontstaan) vrij overbodig is, en tevens, welk gewigt Tzetzes aan de notitie zelve hechtte. Dit is toch zijne gewoonte, eene gewigtige bijdrage, door hem uit *oudere grammatici* geput, of uit zijne, door hem evenzeer op hoogen prijs gestelde, μαθηματικῶν διαφόρων τεμάχιά τινα [10], op allerlei wij-

9) p. 110 bij Keil.
10) zie *Exeg. Il.* p. 758, 34. vgl. de Scholien hierop p. 837, 7 sqq. Bachm.

zen te herhalen in (zijne!) proza en poëzij, gelijk b. v. mede het geval is met het fragment van Meton, door mij uitgegeven[11]. Vandaar dan ook, dat wij de bijzonderheden omtrent de Alexandrijnsche bibliotheek, de werkzaamheden der eerste *Alexandrijnen*, de tekstrecensie onder Pisistratus, die over het *satyrdrama*, over de deelen der comoedie, enz. zoo vele malen door hem herhaald en gevariëerd zien. — Het is intusschen aardig na te gaan, hoe de *Italiaan* uit de vijftiende eeuw in het *Plautinisch scholion* zich uit dat ὡς ὁ Καλλίμαχος en al het andere[12], gered heeft. Hij zegt: »*sicuti refert* Callimachus aulicus Regius bibliothecarius, qui etiam singulis voluminibus titulos *inscripsit*. Fuit praeterea qui *idem asseveret* Eratosthenes, non ita multo post eiusdem custos bibliothecae." De *Epitomator* περὶ κωμῳδίας schrijft: ὧν τοὺς πίνακας ὕστερον Καλλίμαχος ἐπεγράψατο, Ἐρατοσθένει δέ, ἡλικιώτῃ Καλλιμάχου, παρὰ τοῦ βασιλέως τὸ τοιοῦτον ἐνεπιστεύθη βιβλιοφυλάκιον. Uit de eerste *Prolegg.* heeft hij het een en ander, b. v. ὧν, het overige uit de tweede *Prolegg.*, en ἐπεγράψατο in overeenstemming met den *Italiaan*. — Men mag uit het boven opgemerkte gerust besluiten, dat gemelde bijzonderheden oorspronkelijk zijn uit een werk van den *Aristarchischen grammaticus* Sostratus van *Nysa*, een tijdgenoot van Pompeius Magnus[13].

Niet veel anders is het gelegen met den *grammaticus*, aan wien wij de opgave te danken hebben van de namen onzer vier dichters, die op last of verzoek van Pisistratus, in de laatste tijden zijner regering, de gedichten van Homerus vereenigden en uitgaven. Zeer te regt merkt H. Keil[14] op: »non contemnendum est, quod dicit Proleg. II. 1, ἐκ τοῦ κειμένου τῆς παλαιᾶς βίβλου τὸ ἀληθὲς ἀπηκρίβωσα, praesertim cum τοὺς παλαιούς et in prolegomenis et in his ipsis scholiis

11) *Philol.* VI. 226.

12) De lettergriphe van den *codex:* »*demetrii phalerii p̄hzxa senum*, die tot zoo vele gissingen aanleiding heeft gegeven, dient m. i. aldus ontraadseld te worden: Demetrii Phalerii *philosophorumque aliorum senum*." Vgl. *Prolegg.* II: *Πτολεμαῖος ἡ φιλοσοφωτάτη — ψυχή*, door den *Italiaan* uitgedrukt met: *philosophis affectissimus;* voorts: *Δημητρίου τοῦ Φαληρέως καὶ γερουσίων ἑτέρων ἀνδρῶν*, en elders: *ἀνδράσι σοφοῖς*.

13) Strabo XIV. p. 650.

14) p. 134.

Digitized by Google

antiquos grammaticos dicere consueverit." Maar zeer ten onregte laat hij volgen: »Hic autem antiquus liber, cuius se auctoritate niti profitetur, qui fuerit, non est cur *vanis coniecturis assequi* studeamus. Quamquam de Pisistrati curis non improbabiliter Ritschelius coroll. p. 13 et Nitzschius Melet. de hist. Hom. II. 4, p. 17 ad Asclepiadem Myrleanum se revocarunt" cett. Over deze bemoeijingen van Pisistratus hebben toch behalve Asklepiades nog meer *grammatici* gehandeld. Roth [15] oordeelt dus: de hoofdzaak voor ons is het beroep op een oud boek, hetgeen in tegenstelling met Heliodorus gewis niet zonder beteekenis zijn kan. Wij zouden inderdaad gaarne willen weten, uit welk oud boek Tzetzes zijne betere kennis geput heeft. Men heeft Asklepiades *Myrleanus* gegist — men kon in elk geval ook aan Proclus denken. Deze laatste, ongelukkige gedachte heeft juist aan dien noodlottigen *epischen cyclus* haren oorsprong te danken. Doch Proclus kan buitendien nimmer te pas komen, tenzij men met Ritschl dezen Heliodorus voor een' *Byzantijn* houdt en dus een' *quasi*-Heliodorus aanneemt; ook kan Proclus bezwaarlijk tot de *grammatici* gebragt worden, welke door Tzetzes *οἱ παλαιοί* genoemd worden. Die quaestie omtrent den *epischen cyclus*, klaarblijkelijk eene uitdrukking van latere *grammatici*, kan in betrekking zoo tot Pisistratus, als zelfs tot de eerste *Alexandrijnen*, veilig gerangschikt worden onder de vragen, wier beantwoording men kan laten rusten. Zij deed ons denken aan het gezegde van Seneca: »invenissent forsitan necessaria, nisi et *supervacua* »quaesissent;" hier ten minste heeft zij belet de waarheid te zien, die voor de hand lag. De bijzonderheid omtrent de ἑταῖροι Πεισιστράτου is men oorspronkelijk aan Athenodorus met den bijnaam Cordylion verschuldigd. Dit volgt onmiddellijk uit de wel is waar besnoeide en bedorvene, doch door Hases scherpzinnigen blik gelukkig herstelde kantteekening, gelijk wij verder zien zullen.

Maar om de geheele vraag wel te stellen dient men in het oog te houden, dat de door Keil uitgegevene *Prolegomena* van Tzetzes voor de blijspelen van Aristophanes slechts twee in ge-

---

15) *Rhein. Mus.* 1849. VII. 137.

Digitized by Google

tal zijn. *Proleg.* II, in het *Scholion Plautinum* gevolgd, zijn die voor den *Plutus*, *Proleg.* I, waarmede het Parijsche uittreksel de meeste overeenkomst schijnt te hebben, schoon het daarvan toch in andere opzigten weder aanmerkelijk verschilt, zijn die voor *de Wolken*; maar de derde *Prolegg.*, waarschijnlijk die voor *de Kikvorschen*, ontbreken; misschien nog andere. Slechts twee *Prolegg.* schijnen dus in den *cod. Ambros.* achtereenvolgens opgenomen te zijn, van p. 44—45, KEIL heeft die ook aldus uitgegeven. Tusschen de beide laatste blijspelen vindt men volgens KEIL in den *cod.* wel metrische verhandelingen, maar geene gelijksoortige *Prolegomena*. Die op den *Plutus* schijnen niet het eerst door TZETZES opgesteld, de derde achtergeblevene eerder en *Proleg.* I tusschen beide in. TZETZES had, zoo stellen wij ons de zaak voor, bij den aanvang reeds zijne *παλαιὰ βίβλος* gekregen, waaruit hij wel zijne vroegere dwaling in de *Exegesis Il.* ontdekte, maar in de vroegste (verlorene) *Prolegg.* nog eenigzins bedekte. In den loop van zijn werk echter, bij verdere *Prolegomena*, begint hij zich meer en meer op zijne vondst te laten voorstaan en naarmate hij meer tot bewustheid op dit punt komt, vaart hij, *de more*, sterker tegen den Byzantijnschen HELIODORUS uit. Neemt men dit aan, dan volgt, dat de *Grammaticus cod. Paris.* vooral de niet gevondene *Prolegomena* gevolgd heeft, waarin TZETZES zich eerst nog min of meer aan den vermaarden HELIODORUS bleef aansluiten en het lomp vergrijp tegen de tijdorde door een ongerijmd verdichtsel trachtte te dekken. Het eerste gedeelte toch van dat uittreksel *περὶ κωμῳδίας* [16] is genoegzaam eensluidend met den *scholiast* van DIONYSIUS *Thrax*, d. i. met den Byzantijnschen HELIODORUS [17]. Eerst later volgt ons uittreksel, ingeleid met de woorden: Ἰστέον ὅτι Ἀλέξανδρος ὁ Αἰτωλὸς κτέ. Nog later een ander, beginnende met: Ἔτι ἰστέον ὅτι, naar de gewone wijze der *epitomatoren*. In ons ἰστέον ὅτι vindt men nu zeer verkort en beknopt wat TZETZES vroeger en later wist, ook de bijzonderheid omtrent de vier *Orphici*. Met betrekking tot het beruchte sprookje over de twee en zeventig *grammatici* onder PISISTRATUS is nog veel, dat met de *Exegesis* overeen-

---

16) *Anecd. Paris.* I. p. 3. sqq.
17) Zie MEINEKE *Hist. crit. comm.* p. 558.

Digitized by Google

stemt: *καίτοι τὰς Ὁμηρικὰς βίβλους ἑβδομήκοντα δύο γραμματικοὶ ἐπὶ Πεισιστράτου τοῦ Ἀθηναίων τυράννου διέθηκαν οὑτωσὶ σποράδην οὔσας τὸ πρίν. Ἐπεκρίθησαν δὲ κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ὑπ' Ἀριστάρχου καὶ Ζηνοδότου, ἄλλων ὄντων τούτων τῶν ἐπὶ Πτολεμαίου διορθωσάντων.* De anachronisme is hier op eene snuggere wijze vergoêlijkt. Tzetzes zegt in de *Exeg. Il.* [18], na vermeld te hebben, dat Homerus zoo arm was, dat hij zelfs geen hond er op na kon houden: *τοῦτο δὲ δῆλον ἐξ ὧν τε τὰ τούτου ποιήματα σποράδην πρώην ἐλέγετο ἐν σαπροῖς τισι χάρταις Φερόμενα, ἃ καὶ συνήθροισεν ὕστερον ὁ Ἀθηναῖος Πεισίστρατος*, en vervolgens [19], *τὰ τοῦ Ὁμήρου ποιήματα σποράδην πρώην ἐλέγετο, κατά τινας μέν, διὰ τὸ συγκεχύσθαι χρόνῳ τὰς βίβλους αὐτοῦ, κατ' ἐμὲ δέ, διὰ τὸ μηδὲ ὅλως πρώην αὐτὰ συγγεγραμμένα βιβλίοις, ἀλλὰ διὰ πενίαν τοῦ ποιητοῦ ἐν χάρταις ἁπλῶς Φέρεσθαι.* Zóó kon Tzetzes — hij had het bij ondervinding — zich de zaak het best voorstellen: Homerus was een arme sukkel, en moest zich met eenige stukjes half vergaan perkament (!), juist zoo als hij zelf, in plaats van geheele *codices*, vergenoegen. Arme Tzetzes! — heb evenwel dank voor het een en ander belangrijke en gewigtige, dat gij van uwe half vergane perkamentbladen hebt afgeschreven en voor ons bewaard. — Maar curieus is zijn nu volgend verhaal omtrent het Attisch letterkundig *Sanhedrin*: *Πεισίστρατος δὲ ὁ Φιλολογώτατος* (let wel: *Exc. Par.* *Ὁ γὰρ Πτολεμαῖος Φιλολογώτατος ὤν*), *ἐν χρόνοις τοῦ Σόλωνος τυραννήσας ἐν ταῖς Ἀθήναις, κήρυγμα ἐκήρυξε τὸν ἔχοντα ἔπη Ὁμήρου ἀποκομίζειν αὐτὰ πρὸς αὐτόν, καὶ ἑκάστου ἔπους χρυσοῦν ἀντιΦορτίζεσθαι νόμισμα· οὕτω δὲ συναγείρας αὐτά, ἑβδομήκοντα καὶ δύο γραμματικοῖς ἑνὶ ἑκάστῳ ἐπέδωκε κατ' ἰδίαν τεθεωρηκέναι καὶ συνθεῖναι αὐτά· ἐκεῖνος δὲ τὴν ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν σύνθεσιν ἀπεγράφετο. ὕστερον δὲ ὁμοῦ πάντας συναγαγὼν παρακλήσεσι, μεγάλαις τε δωρεαῖς ἐκείνους δεξιωσάμενος, ὑπέδειξε τὴν ἀπογραφὴν τῆς ἑνὸς ἑκάστου συνθήκης, καὶ ἠξίωσεν αὐτοὺς Φιλαλήθως καὶ ἀΦιλέχθρως εἰπεῖν, ὅτου ἄρα εἴη κρείττων ἡ σύνθεσις· καὶ πάντες τὴν Ἀριστάρχου καὶ Ζηνοδότου ὑπερεξέκριναν· ἐκ δυεῖν δὲ πάλιν τὴν Ἀριστάρχειον, καθ' ἣν νῦν τὸ παρὸν τοῦ Ὁμήρου βιβλίον συντέθειται.* Hier is de an-

---

18) p. 767, 25 Bachm.

19) p. 772, 38.

Digitized by Google

achronisme nog gaaf en argeloos medegedeeld. Dat de grondslag van dit dus uitgewerkt sprookje aan den Byzantijnschen Heliodorus ontleend is, weten wij uit de beide *Prolegomena* en uit het *Scholion Plautinum*.

Tusschen beide wil ik hier nog iets opmerken omtrent den oorsprong van het Byzantijnsche sprookje omtrent een *Sanhedrin* van LXXII *grammatici* onder Pisistratus: dat het namelijk kan ontstaan zijn louter door verwarring van de namen Pisistratus en Ptolemaeus. Schijnt dit te erg (maar wat is hier te erg?) en wenscht men de aanleiding tot de grove dwaling — uit het Alexandrijnsche, niet minder ongegronde, sprookje van de *Septuaginta* ontstaan — meer in de bijzonderheden aangeduid, men denke zich dan een of ander *rhetor* of *sophist* van vroegeren tijd, die met de *Alexandrijnen* en hunne Homerische geleerdheid spottende, om aan te toonen, hoe die Alexandrijnsche *grammatici* inderdaad afhankelijk waren van de Attische redactie onder Pisistratus, in scherts verklaarde, dat de ware Zenodotus en de beste Aristarchus te *Athene* onder Pisistratus te huis behooren; dat Ptolemaeus, toen hij aan eene vergadering van twee en zeventig Schriftgeleerden het werk der vertolking van de Joodsche heilige schriften overliet, hetwelk deze tot aller genoegen getrouw volbragten, slechts het voorbeeld volgde van Pisistratus in het werk der rangschikking en zuivering van Homerus' heldendichten, hetwelk deze aan eene vereeniging van geleerde dichters en oordeelkundige mannen [20] had toevertrouwd, die den Attischen grondtekst (*ἡ κοινή* [21]) aan de *Alexandrijnen* verschaft hadden, enz. Kon een Byzantijnsch warhoofd dit een en ander niet voor lief opnemen en daaruit besluiten, dat werkelijk een oudere Zenodotus en een andere Aristarchus ten tijde van Pisistratus moesten geleefd hebben en er dus ook twee en zeventig geleerden onder Pisistratus moesten zijn werkzaam geweest? Ondersteld altoos, dat den *Byzantijnen* van de *vier ἑταῖροι* en hunne namen niets bekend was;

---

20) Diomedes *gramm.*, *Villois. Anecd. Gr.* II. 188, noemt ze *ἄνδρες λογικοὶ καὶ κριταί*. Bij den *Schol. Villois.* V. 467 heeten zij *ἄνθρωποι σοφοὶ καὶ ἐπιστήμονες*.

21) Zie Ritschl *Alex. Bibl.* bl. 59—63.

Digitized by Google

welke bijzonderheid eerst in de twaalfde eeuw door TZETZES zelven uit zijne *παλαιὰ βίβλος* of half vergane *chartae* weder aan het licht is gebragt en door den *Epitomator* CRAMERI uit een der *Prolegomena* van TZETZES, *wat den oorspronkelijken staat der corruptie betreft*, met de meeste getrouwheid teruggegeven.

TZETZES [22] heeft *Proleg.* I: *καίτοι τεσσάρων ἀνδρῶν ἐπὶ Πεισιστράτου συνθέντων τὸν Ὅμηρον, οἵτινές εἰσιν οὗτοι· ἐπικόγκυλος, Ὀνομάκριτος Ἀθηναῖος, Ζώπυρος Ἡρακλεώτης καὶ Ὀρφεὺς Κροτωνιάτης.*

De *ἑτέρα ἀρχή* heeft: [23] *Τὰς Ὁμηρείους (βίβλους)..... συντέθεικεν σπουδῇ Πεισίστρατος παρὰ τῶν τεσσάρων τούτων σοφῶν· ἐπὶ Κογκύλου, Ὀνομακρίτου τε Ἀθηναίου, Ζωπύρου τε Ἡρακλεώτου καὶ Κροτωνιάτου Ὀρφέως. Οὕτω μὲν ἐν χρόνοις τοῦ Πεισιστράτου τοῖς τέσσαρσι τούτοις σοφοῖς αἱ Ὁμηρικαὶ συγγραφαὶ τεμαχίοις περιφερόμεναι συνετέθησαν καὶ βίβλοι ἐγένοντο.*

De *Italiaan* uit de XV[de] eeuw omschrijft dit aldus in het *Scholion Plautinum*: [24] *Ceterum Pisistratus sparsam prius Homeri poesim ... sollerti cura in ea quae nunc exstant redegit volumina, usus ad hoc opus divinum industria quattuor celeberrimorum et eruditissimorum hominum, videlicet Concyli, Onomacriti Atheniensis, Zopyri Heracleotae et Orphei Crotoniatae. Nam carptim prius Homerus et nonnisi difficillime legebatur.*

De *Epitomator* bij CRAMER [25] eindelijk geeft het volgende: *οἱ δὲ τέσσαρσί τισι τῶν* (l. *τήν* met SCHNEIDEWIN [26]) *ἐπὶ Πεισιστράτου διόρθωσιν ἀναφέρουσιν, Ὀρφεῖ Κροτωνιάτῃ, Ζωπύρῳ Ἡρακλεώτῃ, Ὀνομακρίτῳ Ἀθηναίῳ καὶ καγ ἐπὶ κογκυλω.* In den tekst volgt nog achter de corruptie een pennetrek, op eene Arabische letter gelijkende. Deze pennetrek moet niet maar zoo voor niet met al gerekend worden, of, zoo als RITSCHL [27] — die toch vervolgens aanneemt dat er iets uitgevallen is — denkt, alleen gebezigd schijnen, om het volgende over de uitleg-

---

22) p. 116. H. KEIL. 23) p. 118 ibid.
24) bij RITSCHL a. w. bl. 4 en *Corollar.* p. 8.
25) *Anecd. Par.* I. p. 16.
26) *Götting. Anz.* 1840, bl. 950. vlgg.
27) *Coroll.* p. 46.

Digitized by Google

gers van Homerus van het voorgaande te scheiden[28]: de Arabische letter beteekent meer en geeft te kennen, dat het verdere *onleesbaar* is; ik ten minste vind hierin een grond voor het aannemen der *lacune*. Deze heeft men op den rand trachten aan te vullen met de andere, even raadselachtige overblijfselen der corruptie, in welke twee namen met hunne *adiecta*, uit den oorspronkelijken tekst afkomstig, verward, dooreengemengd en als in elkander gegroeid schijnen te zijn. Volgens Cramer namelijk staat op den binnenrand van het boek, *met dezelfde hand geschreven*, eene kantteekening, die door den inbinder zóó in het naauw gebragt is, dat zij moeilijk kan gelezen worden: *νοδα σω τικλην κορ*

λιωνι.

Onwederlegbaar waar is de ontcijfering van Hase: Ἀθηνοδώρῳ ἐπίκλην Κορδυλίωνι, welke woorden oorspronkelijk misschien boven den regel geplaatst waren; en Cramer heeft goed gezien, dat van Athenodorus geen melding gemaakt wordt als een' vriend en medewerker van Onomacritus en de zijnen, maar als den *schrijver*, aan wien men — wel niet, gelijk hij meent, het geheele verhaal omtrent de διόρθωσις onder Pisistratus — maar toch de bijzonderheid omtrent de vier ἑταῖροι te danken heeft. Uit dit standpunt beschouwd verwondert het mij, hoe zij, die de zaak later met zorg en naauwkeurigheid onderzocht hebben, tot de slotsom konden komen: dat deze bijvoeging *naauwelijks in eenige betrekking* schijnt te staan, hetzij tot den tekst der Parijsche excerpten, hetzij tot het onderwerp zelf, en dus geen vast punt van aanknooping oplevert.

De bedoelde notitie kan zeer wel afkomstig zijn van Athenodorus, den Tarsischen Stoicijn, bijgenaamd *Cordylion* — Κορδυλίων καλούμενος, zegt Strabo[29], niet ὁ Κορδυλίων[30] — in het werk, dat ten titel voerde: περὶ σπουδῆς καὶ παιδείας (l. παιδιᾶς). — Deze wijsgeer en letterkundige wijdde zich te Per-

---

28) Was het een teeken van afscheiding en van overgang tot een volgend punt, waarom vindt men het dan niet meer in den *cod.* van dit uittreksel, waarin zoo vele op zich zelf staande brokken voorkomen?

29) XIV. 674.

30) Ritschl ibid. p. 47 zegt: »ut omissum articulum mittamus."

Digitized by Google

gamum aan het bestuur der bibliotheek en de stille letteroefeningen, standvastig den omgang met koningen en vórsten vermijdende, totdat het aan M. CATO, den *Uticenser*, gelukte den hoogbejaarden grijsaard uit zijn schuilhoek als in triomf naar *Rome* mede te voeren, waar hij in zijn huis overleden is. In genoemd werk heeft ATHENODORUS, volgens SENECA [31], betoogd: dat het staatsbestuur wel de beste oefenschool van den geest was, maar dat, dewijl men in de staatkundige loopbaan zijne onschuld niet konde bewaren, het toch nog beter was in het stille burgerleven (*in privato lare*) zooveel mogelijk voor allen nuttig te zijn. »Ita tamen *delituerit* (magnus ani»mus), ut, ubicunque otium suum *absconderit*, prodesse velit »et singulis et universis, *ingenio*, voce, consiliis." Hij kon dezen kring van dichters prijzen, die met zelfverloochening, zonder aan het staatsbewind deel te nemen, hunne krachten voor het algemeene welzijn hadden aangewend, die ijdelen roem verachtende slechts voor anderen en in naam van anderen gewerkt hadden, die er zóó verre van af geweest waren hun eigen roem te zoeken, dat zij onder aangenomene namen werkzaam waren geweest, om ORPHEUS, MUSAEUS, HESIODUS en HOMERUS ten algemeenen nutte te doen spreken. Maar zóó bleven zij toch voortleven: »numquam enim" zegt hij verder: »quamvis *obscura* »virtus *latet*, sed mittit sui signa; *quisquis dignus fuerit, vestigiis* »*illam colliget*." Zóó hadden deze Orphische en Pythagorische dichters gehandeld; het was uit bescheiden' eerbied voor groote en geheiligde namen, dat zij hunne eigene namen verzwegen. De *Pythagoreërs* schreven onder den naam van PYTHAGORAS, ofschoon het bekend was, dat deze zelf geene geschriften uitgaf; zoo ook de Orphische dichters onder den naam van ORPHEUS, schoon nimmer een dichter ORPHEUS bestaan had; én deze én de overige vruchten hunner vereenigde werkzaamheid traden op naam van PISISTRATUS en der *Pisistratiden* aan het licht. Zóó waren zij den staat het best dienstbaar; het was hun alleen om de volksopvoeding en het onderwijs te doen: *in privato publicum negotium agebant*, om het nog eens met de woorden van ATHENODORUS uit te drukken. Deze had zelf hunne levenswijs gevolgd;

---

31) *de Tranq. An.* 8, zie aldaar RUHKOPF.

Digitized by Google

aan geene hoven had hij willen schitteren, wenschende slechts in stilte nuttig voor anderen te leven. Van waar anders zijn bijnaam *κορδυλίων*, die zooveel is als het Aristophanische *ἐγκεκορδυλημένος*, d. i. *ἐγκεκρυμμένος*, *die zich verbergt, zich schuil houdt?*

Verleidelijk, vooral voor iemand wien de epische *cyclus* door het hoofd speelt, is de reeds vermelde gissing, waarbij *in den tekst* de woorden *ἐπὶ κόγκυλω* in *ἐπικὸν κύκλον* of *ἐπικῷ κύκλῳ* veranderd worden. Cramer kwam het eerst hierop. Doch daar deze woorden niet in het verband passen, wilde Ritschl[32] aanvullende lezen: .... *Ὀνομακρίτῳ Ἀθηναίῳ καὶ* [............ *τοῖς καὶ διαθεῖσι τὸν*] *κακλ*[*ούμενον*] *ἐπικὸν κύκλον*. Waardoor dan op eens de *fameuse* quaestie zou beslist zijn in dien zin, dat de zoogenaamde epische *cyclus* zou zijn zamengesteld in den tijd van Pisistratus en niet door Zenodotus. Wij ontkennen hiertegen eenvoudig, dat in de corrupteel *καὶ καγ ἐπὶ κογκυλω* de beide laatste woorden aaneengehecht moeten worden. De handelwijze van Tzetzes mag ons op geen dwaalspoor brengen. Keil[33] en Roth[34] hebben goed opgemerkt, dat Tzetzes met de bedorvene lezing van den eigennaam verlegen was. De *Epitomator Paris.*, die vroegere *Prolegomena* inzag, heeft daaruit nog *καγ* behouden, hetgeen hij zeker niet uit zich zelven invoegde; evenmin kan men bij hem aan het gebruik denken van denzelfden *codex*, d. i. de oude perkamenten bladen, die Tzetzes in zijn' tijd bezat, en met den wijdschen titel van *ἡ παλαιὰ βίβλος* bestempelde. Ἐπί meende Tzetzes nog te kunnen behouden, in het eene geval door er een *nominativus ἐπικόγκυλος* van te maken, dien hij echter nog niet voor een' eigennaam durfde doen doorgaan; in het andere door *ἐπί* eenvoudig voor den, nu tot eigennaam verheven', *genitivus*, buitendien reeds door het verband vereischt, zinstorend te laten staan; welk *ἐπί* door den *Italiaan* in het fraaije *videlicet* schijnt gemetamorphoseerd te zijn. Bij den Parijschen *grammaticus* is, waarschijnlijk om te vermijden, dat een geheel bedorven naam de eerste plaats bekleedde, de orde der vier namen willekeurig omgekeerd, gelijk ook het geval is in de

32) ibid. p. 49 sq. 33) p. 257. 34) p. 186.

Exeg. Il. met de namen van Aristarchus en Zenodotus, bij welke in de beide *Prolegomena* en in het *Scholion* telkens de tijdorde is in acht genomen. Nu komt in dat *epitome* de corrupteel wel, als het hinkende paard, achteraan, maar is tevens zoo getrouw afgeschreven, dat de oorsprong er van veel beter voor oogen ligt. Dat Orpheus van *Croton* niet de voornaamste persoon in het viertal was, behoeft geen betoog. Vóór Onomacritus mag niemand geplaatst worden dan Cercops, die met zijn *gentile* bijna geheel verdwenen en in den naam van Athenodorus *Cordylion* is opgegaan. Bij den *Epitomator* dient gelezen te worden: .... Ὀνομακρίτῳ Ἀθηναίῳ καὶ Κέρκοπι (sic) Μιλησίῳ παρ' Ἀθηνοδώρῳ ἐπίκλην Κορδυλίωνι. Omgekeerd moet er in het oorspronkelijke ongeveer dit gestaan hebben: Ἡ ἐπὶ Πεισιστράτου διόρθωσις ἀναφέρεται καὶ τέσσαρσί τισι παρ' Ἀθηνοδώρῳ ἐπίκλην Κορδυλίωνι· Κέρκοπι Μιλησίῳ, Ὀνομακρίτῳ Ἀθηναίῳ, Ζωπύρῳ Ἡρακλεώτῃ καὶ Ὀρφεῖ Κροτωνιάτῃ. Ritschl [35] is eerst, zonder het zelf regt te weten [36], de waarheid zeer nabij geweest; maar is, door eigene sceptiek en eene opmerking van Marckscheffel teruggehouden, ter halver wege blijven staan. Hij zegt immers: »Quodsi com»mendata ab Hasio via tenenda sit, non video quem huc con»venire e notioribus hominibus praeter unum *Cercopem* Pytha»goreum dicam, Onomacriti, Orphei et Zopyri etiam in pan»gendis carminibus Orphicis socium ..... Atque non incommode »in literarum haec vestigia *και καγ ἐπὶ* quadrare bina vocabula

καὶ κέρκωπι

»apparet: nam *e chartarum labe omnem repetere corruptelam non »dubitamus.* Consequens est, ut patria Cercopis lateat in *κογκυλω*. »Quodsi *Milesius* ille fuerit, hoc quidem nomen ab istarum simi»litudine litterarum tantum distat, ut in hac via persisti nequeat. »Sed illud etsi nos de Bibl. Alex., p. 54 statueramus Muellerum »secuti, tamen .... *nunc* .... prorsus diversos esse an»tiquum Cercopem Milesium epicum poetam atque hunc, cuius patria ignoratur, Cercopem Pythagoreum acre iudicium Marckscheffeli evicit. (*Commentat. Hesiod.* I. 5, 158—166.) ....

---

35) *Coroll.* p. 48 sq. vgl. *Rhein. Mus.* 1849. VII. 189.
36) »ego nescire me fateor." zegt hij.

Digitized by Google

»Cuias autem fuerit ille Orphicorum conditor et, nisi coniectura »fallit, Homericorum διαθέτης, *assequi divinando velle ineptum »sit.*" Marckscheffel heeft het opgegeven vraagstuk alles behalve opgelost en is, blijkens eigene bekentenis [37], in het geheel met de vraag naar den *auteur* van den *Aegimius* (waarover later) zeer verlegen en in de war [38].

Men moet in het algemeen bij kantteekenaars uit de twaalfde en volgende eeuwen niet die kennis onderstellen, dat zij uit eigen beweging aan zoo weinig bekende, hoezeer in hunnen tijd beroemde, *grammatici*, als Sostratus en Athenodorus, zouden kunnen gedacht hebben. Aangenomen dus, dat de inhoud der bedoelde aanteekeningen aan *het oude boek* van Tzetzes ontleend is, komt de slotsom van het onderzoek hierop neer: *de bijzonderheden omtrent de letterkundige werkzaamheden en den leeftijd van* Callimachus *en* Eratosthenes, *de betrekking hunner werkzaamheid, van den eenen als* πινακογράφος, *van den anderen als bibliothecaris tot die van* Alexander, Lycophron *en* Zenodotus, *welligt de geheele opgave omtrent de Alexandrijnsche bibliotheek door* Ptolemaeus *opgerigt, is aan* Sostratus, *den Aristarchischen grammaticus van* Nysa *in de eeuw vóór* Christus *te danken; en de bijzonderheid van de commissie van vier leden voor de uitgave van* Homerus *onder* Pisistratus *is ontleend aan* Athenodorus *van* Tarsus *met den bijnaam* Cordylion, *een Pergameensch grammaticus en Stoicyn.* — Het treft bijzonder en is opmerkelijk, dat Athenodorus en Sostratus benevens Asclepiades van *Myrlea*, die mede van den Crotoonschen Orpheus als een bekende van Pisistratus getuigt, tijdgenooten geweest zijn, twee Pergameners en één Aristarcheër: zoodat men mag aannemen, dat juist in dien tijd onder de *grammatici* het onderzoek omtrent de verzameling en zamenvoeging der Homerische gedichten, zoowel die te *Athene* als die te *Alexandrie* plaats had gehad, vrij levendig was.

Appingadam, April 1854. B. ten Brink.

---

37) p. 159 sq. en 163 sq.

38) p. 166 maakt hij er zich eindelijk, als zeker vosje, dus af: »sed *inutilis* est quaestio, *nec quae ad liquidum perduci queat.*"

Digitized by Google

BLADVULLINGEN.

Odyss. ι. 283 vlgg.

> Νέα μέν μοι κατέαξε Ποσειδάων ἐνοσίχθων,
> πρὸς πέτρῃσι βαλών, ὑμῆς ἐπὶ πείρασι γαίης,
> ἄκρῃ προσπελάσας· ἄνεμος δ' ἐκ πόντου ἔνεικεν.
> αὐτὰρ ἐγὼ σὺν τοῖσδε ὑπέκφυγον αἰπὺν ὄλεθρον.

Al dadelijk stoot de lezer, die met de epische taal genoegzaam bekend is, op de woorden Νέα μέν μοι, teregt begrijpende, dat, zoo al de *Odyssea*, of ten minste dit gedeelte daarvan, niet tot het oudste en beste tijdperk der epische dichtkunst behoort, de dichter toch noodwendig νῆϝα of νέϝα moet gezegd hebben, hetwelk alle mogelijkheid tot *synekphonesis* (νέα) uitsluit. Daarbij komt, dat de *accus. sing.* νέα alleen hier voorkomt: de *accus. plur.* νέας daarentegen meermalen. Zie Seber. *Ind.* Zeer opmerkelijk is het *scholion Harleianum* op deze plaats (zie *schol. Odyss. e Cod. Ambros.* A. Maii, *ed.* Buttm. ad h. l.). Die *Scholiast* namelijk stelt als *lemma:* Νῆα, en, als *scholion:* Νέα μέν μοι, οὕτως Ἀρίσταρχος. Indien nu, zoo als schijnt te blijken, vóór Aristarchus Νῆα in den tekst gestaan heeft, kan er onmogelijk op gevolgd hebben μέν μοι. Ik vermoed dus, dat in de oudste (voor-euclidische) HSS., die Aristarchus kan gebruikt hebben, geschreven stond:

NEFAMEN κτἑ.

en dat hij, zulks verkeerd opvattende, teruggegeven heeft:

NEAMEN (d. i. νέα μέν)

en, om het *metrum* (zoo als hij meende) in orde te brengen, ons na μέν het *pronomen* μοί op de koop heeft toegegeven; zoo als hij ook kennelijk gedaan heeft eenige verzen vroeger, t. w. v. 279: ἀλλά μοι εἴφ' voor: ἀλλ' ἄγε ϝείφ'. Uit welk een en ander middagklaar blijkt, dat hij hier nog al aan het kalefateren geweest is. Ik voor mij geloof, dat de lezing der oudste HSS. geheel anders moet worden opgevat en dat de dichter gezegd heeft:

NEFAMENKATEFAΞE κτἑ.,

I. i. Νῆϝ' ἀμὴν κατέϝαξε κτἑ.

Men zou kunnen aanvoeren, dat *ἁμήν* een *meervoudig possessivum* is en beteekent: *ons* schip. Maar vooreerst is de vraag of ULYSSES, die hier *incognito* handelt, wel weten wil, dat juist hij het opperhoofd is en het schip hem alleen toebehoort, hetgeen, het gansche verhaal in zijn verband beschouwd, niet aannemelijk is. Ten andere heeft *ἁμός* niet altijd de beteekenis van een *pluralis*, maar wordt, even als het Latijnsche *noster*, wel eens voor het *enkelv. possess. ἐμός* gebruikt. Immers *Il.* Z, 414 zegt ANDROMACHE:

ἤτοι γὰρ πατέρ' ἁμὸν ἀπέκτανε δῖϝος Ἀχιλλεύς.

en zoo ook *Od.* μ. 481 en meermalen; gelijk op onze plaats, waar v. 284 ULYSSES tot POLYPHEMUS zegt: *ὑμῆς ἐπὶ πείρασι γαίης.* Wijders kan de *particula μέν* zeer goed gemist worden, zoo als zulks bij *vragen* en bij regtstreeks daarop gegevene *antwoorden* het geval is. Zie v. 364, waar insgelijks *αὐτάρ* volgt zonder een voorafgaand *μέν*. Vergel. *Il.* K. 378. X. 157; welke laatste plaats met de onze volmaakt overeen stemt. *Αὐτάρ* is hier meer *redevoortzettend* dan *tegenstellend* (= *autem*).

Wat betreft v. 286 ..., daar leze men voor *τοῖσδε ὑπέκφυγον* om den hiaat: *τοῖσδεσ' ὑπέκφυγον.*

Eindelijk mag deze plaats hoogst opmerkelijk genoemd worden als proeve van de kritiek van ARISTARCHUS; daar men er eenigermate uit kan opmaken, hoe hij bij het constitueren van den tekst van HOMERUS (*διόρθωσις*) is te werk gegaan; alsmede tot welke soort van fouten het overgieten van het voor-euclidische schrift in het na-euclidische heeft aanleiding gegeven.

Delft, *Febr.* 1854. J. M. VAN GENT.

De novo ARCHILOCHI *versu additamentum.*

Gratiam habeo KIEHLIO et aliis nominibus et quod SACERDOTIS codices *Leidenses* tam diligenter inspexit, ut ex iis, quae superiori fasciculo[1] tradidit, appareat, *Graecum Archilochii* epodi exemplum, quod ego reposui, locum illum re vera tenuis-

1) *Mnem.* III. 227.

Digitized by Google

se. In digerenda autem litterarum farragine ΦΑΒΟΥΛΟCΕC ΘCΘΙΛΟΙC dissentio. Non enim ita legenda esse videtur:

Φ ἄβουλος ἐς θεὸς φίλοις,

nam etsi in codd. *Graecis* ΘC vulgo nota sit vocabuli θεός, in *Latinis* tamen codd. ita se res habet, ut eorum scriptores *Graecas* litteras scribere vix potuerint, *Latinis* saepe eas permiscentes; stolide isti litterarum formas tum iterant tum iterare negligunt, omissas quasdam alienissimo loco inserunt, omnino inepte perplexeque agunt. In hoc loco cod. *Vossiani* Φ, initio appicta, in fine deëst ante [Φ]ΙΛΟΙC, in quo C abundat. Deinde litterae CΘΙ proxime referunt σῷ; praeterea moneo, Ε hic valere ΕΙ, post ΕC litteram C aut non fuisse iteratam aut abscisso margine deperdi potuisse. Pluribus haec non persequar, ne in μικρολογίας crimen incurram. Locus autem, ubi GAISFORDIUS [2] edidit:

τί μακρὰ δὴ φρονεῖς [3] τάλαν;

sine dubio e *Putschianis* copiis repetitus est, non vero ex BONDAMI excerptis, cuius lectiones e cod. *Voss.* 79 ad hunc quidem locum non attulit GAISFORDIUS [4]. Quum vero duo hic exempla proferantur *Latina*:

oblivionem sensibus.

Anacreonta Teium.

quae in cod. *Leid.* post §. *praecedentem* 13 ridicule corrupta accipimus: *oblivionem sensit Anacreo tenius* — consentaneum igitur, esse adhibita a SACERDOTE duo quoque exempla *Graeca*:

τί μακρὰ δὴ φρονέεις τάλαν;

τί σὰς παρήειρε φρένας;

non τίς σὰς π. φ. Τί e cod. uno *Monac.* scholl. HERMOGENIS [5] et e cod. *Paris.* MARII VICTORINI [6] iam edidit SCHNEIDEWINUS [7]. Post verba *ut est* in *Scaligerano* cod. est lacuna, quam consequitur *Graecus* versus alter. In *Vossiano* autem ambo exempla, ab eodem vocabulo τί incipientia, commixta et confusa sunt in illis: TICCAKPPA· PHIPΕ ΦΡΟΕΝΕ. Nam et CCAKPPA respicere potest MAKPA, et ΦΡΟΕΝΕ etiam facilius ΦΡΟΝΕΕΙC re-

---

2) p. 270, 14. 3) SCHNEIDEWINUS in *Delectu* p. 194 iam scripsit φρόνέεις.
4) quem conferas in Praef. p. V. 5) VII. p. 820 WALZ.
6) p. 235 GAISF. 7) in *Symb. ad P. Lyr. Gr.* p. 98.

Digitized by Google

praesentabit quam ΦΡΕΝΑC. Uterque versus ex eodem ARCHILOCHI carmine desumtus fuisse videtur, cuius exordium est fr. 88 (63):

Πάτερ Λυκάμβα, κοῖον ἔδρας Δωτάδη;
τί σὰς παρήειρε Φρένας,
ἃς τὸ πρὶν ἠρήρεισθα; νῦν δὲ δὴ πολὺς
ἀστοῖσι Φαίνεαι γέλως.

. . . .

τί μακρὰ δὴ Φρονέεις τάλαν; (fr. 97.)

in vs. 1 *κοῖον* pro *ποῖον* SCHNEIDEW. tum vulg. *ἐΦράσω τόδε* adiuvante HESYCHIO egregie emendavit alicubi BERGKIUS. Novus ARCHILOCHI versus indidem sumtus est, quem nunc ita lego:

ἄβουλος εἶς σὺ σῷ Φίλῳ,

pro *σοῖς Φίλοις*, non tam propter litteras codicis, quibus haud obtemperandum est, quam propter ipsius *Parii* poetae fragm. 100 (106):

ἔμπλην ἐμοῦ τε καὶ Φίλου,

quae LYCAMBAE verba fuerint, et vero etiam propter ea, quae AHRENSIUS [8] monuit de servandis *Ionicis* formis dativorum plur. primae et secundae declinationis. Unde profectus HIPPONACTIS fr. 125 iam ita constituo:

Ὦ Χῖε χαίρων Λυδίῳ χορῷ Βάκχων.

pro *Λυδίοις χοροῖς*; in cod. *Leid.* est ΛΙΔΙΟΙΟCΙΝΕCΧΟΡΟΙC [9], in PUTSCHII cod. ΛΙΔΙΟΙΟΣΙΝ *ἐν χοροῖς*; in quo versiculo ne praetermittantur graves allitterationes. Pseudo-ANANII fr. 1 cum AHRENSIO ego quidem nunc legendum censeo:

Εἴ τις κατῆρξε χρυσὸν ἐν δόμῳ συχνόν,

pro *ἐν δόμοις πολύν*, non *πολλόν*. Itidem in HIPPONACTIS fr. 74 MEINEK. cum AHRENSIO, *ἐκκεκινέαται* assumentes, semotis contra, quae redundant [10], *μεῦ* et *τοῖσι*, trochaicum illum claudum rescribimus:

Οἱ δ' ὀδόντες ἐν γνάθοισι πάντες ἐκκεκινέαται.

pro *ἐν γνάθοις* vel *ἐν τοῖσι γναθμοῖς*.

Appingadami, *m. Maio* 1854. B. TEN BRINK.

---

8) in Conventu Philologorum in *Germania*, a. 1852 *Göttingae* celebrato. Vide *Acta Conventus* XIII ed. Götting. 1853 p. impr. 61.

9) Eadem legi. E. J. K.

10) Cff. *Hipponactea* p. 47.

Digitized by Google

VARIAE LECTIONES.

SCRIPSIT

C. G. COBET.

(*Continuantur e pag.* 176).

CAPUT VII.

Pergam Luciani locos complusculos indicare, ubi syntactica ratio describentium socordia vitium concepisse videatur. Non facile credam ipsi Luciano excidere potuisse quod legitur 16, 17. *οὐκ εἶχον ὅπως καταπαύσω*, quum ratio et usus requirant *καταπαύσαιμι* et nihil sit apud veteres hac locutione tritius, qui *οὐκ ἔχω ὅπως χρήσωμαι* dicebant et *οὐκ εἶχον ὅπως χρησαίμην*. Scribae saepe pro *χρήσωμαι* dare solent *χρήσομαι*, sed neminem fere fallunt. *Ὅπως*, *ὅςις*, *ὅ τι*, *ὁπόθεν*, *ὅποι*, *ἔνθα* et similia habent coniunctivum, ubi praecessit negatio, ubi non praecessit boni scriptores constanter futuris indicativi utuntur. Quicumque hoc sexcenties vidit, aut inter legendum quam sit certa haec ratio experiri volet, mecum Platonem in *Protagora* p. 348 D. turpi vitio liberabit. Editur *περιϊὼν ζητεῖ ὅτῳ ἐπιδείξηται καὶ μεθ' ὅτου βεβαιώσηται*, non potuit philosophus aliter scribere quam *ἐπιδείξεται* et *βεβαιώσεται*, quemadmodum apud Demosthenem recte scriptum est *de Corona* p. 230, 16. *ἑτέρῳ δ' ὅτῳ κακόν τι δώσομεν ζητεῖν* et passim apud alios. In talibus Graeculi errabant aut Romani Graece balbutientes, ut Aelianus in *V. H.* II. 10. *οὐκ εἶχον ὅποι ποτὲ αὐτὸν κατάθωνται*, Graecos ipsos eruditos ab istiusmodi vitiis ipsa Graecitatis intelligentia satis defendebat. Eodem remedio utendum 10, 11, 4.

Digitized by Google

οὐ γὰρ εἶχον ἔνθα ἂν δέξαιντο ubi *ἂν* a mala manu est et expungendum, sic et 45, 13. *οὐκ ἔχων ἐς ὅ τι ἐρασμιώτερον αὐτὸν μεταβάλοι οὐδὲ ὅπως ἂν διαφθείρειε τοῦ Ἀκρισίου τὴν φρουράν*, vides *ἂν* insiticium esse; 7, 3. *οὐ γὰρ ἔχων ὁ ζωγράφος ὅθεν ἐξάψει*, imo vero *ἐξάψειε*. Eiusdemmodi fere error est 41, 58. *ἐσκοπούμεθα δὲ περὶ τῶν παρόντων ὅ τι πράξομεν*. In PLUTARCHI *Catone maiore* cap. IX *ὥσπερ οὐκ ἔχοντες ὃ πράττωμεν καθήμεθα τὴν ἡμέραν ὅλην περὶ γεροντίων Γραικῶν ζητοῦντες*, repone *ὅ τι πράττωμεν*, quod solemne est. Apud LUCIANUM coniunctivo restituto opus est 37, 51. *ἐρομένῳ πῶς ἄριςα ἄρξει*, nemo poterat, opinor, ad haec respondere, emenda *ἄρξῃ*. Similiter 20, 48. *ἐπὶ τίνα δὴ αὐτῶν πρῶτον ἔλθοιμεν ἄν*; non hoc rogat, sed in re incerta consilium ab amico petit, pro *ἔλθοιμεν ἂν* restitue *ἔλθωμεν*; prima persona in his coniunctivum postulat, reliquae *ἂν* et optativum *ποῖ τράπωμαι*; et *ποῖ τις ἂν τράποιτο*; *τί πάθω*; et *τί ἂν πάθοι τις*; *τί γένωμαι*; et *τί ἂν γένοιτό τις*; Comicus apud PLUTARCHUM *de Audiendis Poëtis* p. 18. e.

τάλαντον ἡ προίξ. μὴ λάβω; ζῆν δ' ἔςι μοι
τάλαντον ὑπεριδόντι;

Sic LUCIANUS scripserat 8, 24, 1. *μὴ λέγω*; et 67, 9, 3. *τί γένωμαι*; *πῶς ἄν με ἡ γῆ καταδέχοιτο*; in quo loco vitiosa librorum scriptura *τίς γένωμαι* SCHAEFERUM vindicem nacta in *Meletem. Crit.* p. 98 quem IACOBITZ advocavit, DINDORFIUM et BEKKERUM delusit; at nihil est praesidii in SCHAEFERI exemplis et male comparat *πάντα γίγνομαι* et *παντοῖος γίγνομαι*. Qui *omnes quas vult formas induit* recte dicitur *γίγνεσθαι πᾶν ὅ τι βούλεται* et sic legendum est in *Nubibus* vs. 347.

γίγνονται πᾶν ὅ τι βούλονται

non *πάνθ' ὅ τι* quod quamquam manifesto soloecum est tamen omnium editiones obsidet. In SANNYRIONIS fragmento apud *Scholiast.* ad EURIP. *Orest.* vs. 269 pro vulgata scriptura *τίς ἂν γενόμενος εἰς ὀπὴν γενήσομαι* optimi codices mihi dederunt:

τί οὖν γενόμενος εἰς ὀπὴν ἐνδύσομαι;

Quamobrem igitur *γίγνομαι πᾶς ὅςις βούλομαι* dici non potest eadem de causa *τί γενόμενος* et *τί γένωμαι* necessaria sunt et ne SCHAEFERUS quidem in loco THEOCRITI, quem primus omnium emendavit XV. 51. *ἀδίςα Γοργοῖ, τί γενώμεθα*; (codd. *γενοίμεθα*) concoquere potuisset *τίνες γενώμεθα*, credo, quod tamen dici

et intelligi posse debet si τίς γίνωμαι sanum est. Conficient hanc controversiam quae ad hunc THEOCRITI locum VALCKENAERIUS attulit p. 357 et imprimis haec Thucydidea II. 52. οὐκ ἔχοντες οἱ ἄνθρωποι ὅ τι γένωνται ἐς ὀλιγωρίαν ἐτράποντο καὶ ἱερῶν καὶ ὁσίων ὁμοίως.

Quis credat probatum scriptorem potuisse scribere quod legitur 8, 17, 1. συνεὶς ἐν ἀφύκτῳ ἐχόμενον ἑαυτὸν ἱκέτευεν. Putabimusne nesciisse LUCIANUM *Graece* dici oportere: συνεὶς ἐν ἀφύκτῳ ἐχόμενος, at non nesciebat quum scriberet 5, 8. οὐ συνίει κόραξι καὶ λύκοις χαριζόμενος aut 10, 14, 6. οὐ γνώσῃ σεαυτὸν καὶ συνήσεις ἤδη νεκρὸς ὤν, ubi libri scripti omnes συνῇς praeferunt, unde reliqui formam barbaram συνήσῃ receperunt, BEKKERUS συνήσεις dedit. Expuncto καί legendum συνεὶς ἤδη νεκρὸς ὤν.

Gravi errore a scribis invecto legitur 68, 44. ἔφη οὖν καταλαβεῖν αὐτὸν χαμαὶ κυλιόμενον καὶ — ψυχρὸν αἰτοῦντα, ἑαυτὸν δὲ μὴ δοῦναι, pro ὃ δὲ μὴ δοῦναι, ut in PLATONIS *Symposio* p. 175. c. ὃ δὲ οὐκ ἐᾶν, ubi alii libri ex manifesta interpolatione αὐτὸν δὲ οὐκ ἐᾶν, in LUCIANI loco duplex scriptura ὃ et αὐτὸν in unam coaluit. In *Hermotimo* 20, 36 φαῖεν γὰρ ἂν οἱ Ἐπικούρειοι ἢ Πλατωνικοὶ σφᾶς μὲν οὑτωσὶ τιθέναι (sic BEKKER. pro οὕτω ξυντιθέναι), ὑμᾶς δὲ πέντε ἢ ἑπτὰ λέγειν αὐτά, non debebat BEKKERUS dubitare, quin σφεῖς pro σφᾶς esset rescribendum. Forma pronominis σφεῖς, quae olim in desuetudinem abierat, scribis et lectoribus nova et inaudita non facile e correctorum manibus salva elabitur, ut in XENOPHONTIS *Hellen.* VI. 5, 35. [οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔλεγον] ὅτι Θηβαίων βουλομένων ἀναστάτους ποιῆσαι τὰς Ἀθήνας σφίσιν ἐμποδὼν γένοιντο, DOBRAEUS optime σφεῖς reponi iussit, quod vellem DINDORFIUS recepisset. Planissime haec confirmabit eximius locus DEMOSTHENIS *de F. L.* p. 384, 24. ὅλην τε τὴν πόλιν οὕτω καὶ σφᾶς ὡμολόγουν ὑπάρξειν αὐτῷ, ubi si dicerem σφεῖς ex Graecitatis ingenio esse reponendum, multum abest, credo, ut hoc probarem omnibus, librorum scripturas etiam multo absurdiores pertinaciter tueri solitis. Nunc nemo dubitabit, quoniam unus liber, sed qui omnibus unus plurimum praestat, Parisinus S, manum oratoris σφεῖς servavit. Itaque nunc mihi credi poterit in *Anabasi* VI. 2, 10. οἱ δὲ λόγοι ἦσαν αὐτοῖς — τοὺς μὲν πόνους σφᾶς

Digitized by Google

ἔχειν, τὰ δὲ κέρδη ἄλλους non *σφᾶς* sed *σφεῖς* genuinum esse et Xenophonti reddendum.

Pro necessario coniunctivo vel cum barbarismo indicativum servant omnes 6, 6. *τί νομίσομεν* pro *τί νομίσωμεν*. Contra coniunctivi Graeculorum vitio subrepere solent in talibus, quale est 60, 4 *ἄγε τοίνυν, ὦ προλόγων ἄριστε, ὅρα ὅπως σαφῶς προδιδάξῃς τοὺς ἀκούοντας* et 70, 10. *ὁρᾶτε ὅπως μὴ παρανομήσητε, μηδὲ παρακούσητε* et 8, 20, 2 *ὅπως μὴ χαλεπήνητε μηδὲ κακὸν ἐντρίψησθε τῷ νεανίσκῳ*, in his ubique ex perpetuo *Graecorum* usu futuri temporis formae sunt reponendae *προδιδάξεις, παρανομήσετε, παρακούσεσθε, χαλεπανεῖτε, ἐντρίψεσθε* et expungendum *ὅρα* vel *ὁρᾶτε*, quod magistri apponere solent, veteres omittere. Bekkerus subinde huiusmodi vitia sustulit, ut 40, 29. 45, 6. alibi, saepius intacta reliquit. Non est Graecum quod in Plutarchi *Catone minore* scribitur c. IX. *ἄγε ὅπως τῇ Ἀτιλίᾳ τὴν ὑπόσχεσιν ἐμπεδώσῃς* sed *ἐμπεδώσεις*, et quicumque in talibus librorum veterum scripturas non indiligenter volet excutere comperiet antiquam dicendi consuetudinem *ὅπως* et *ὅπως μή* in ellipsi constanter cum futuris coniungere, at sequiores librarios sedulo suos soloecismos invehere et *ὅρα* vel *σκόπει* de suo largiri, vide 18, 3. 43, 7 alibi. Quod autem legitur 10, 1, 2 *ὅπως δὲ εἰδῶ μάλιστα ὁποῖός τίς ἐστι τὴν ὄψιν* neque ex hac ratione neque ex ulla alia explicari potest, emenda *πῶς δὲ εἰδῶ*; quae ipsa verba alium locum inquinant 14, 19. *λάμβανε. τὸ δεῖνα δέ, ὅπως εἰδῶ, τίσι χαίρει τῶν ἐδεσμάτων*; libri *ὅπως ἴδω*, Fritzschio debetur *εἰδῶ* scioli interpolationem restituenti, non Luciani manum, qui Atticorum more dederat *τὸ δεῖνα δέ, τίσι χαίρει κτέ.* ut in *Avibus* 648.

ἀτὰρ τὸ δεῖνα δεῦρ' ἐπανάκρουσαι πάλιν,

ita autem loquuntur, quibus subito in mentem venit aliquid rogare aut monere, quod in rem praesentem faciat, cuius adhuc fuerint immemores. *Paene oblitus sum quaerere quibus cibis delectetur*, cuius rei commode recordatur. Πῶς alio loco 33, 85. in *ὡς* depravatum est, *οὐδὲν δεήσομαι τὸ τῆς Κίρκης ἐκεῖνο πρὸς σὲ εἰπεῖν τό·*

θαῦμά μ' ἔχει ὡς οὔτι πιὼν τάδε φάρμακ' ἐθέλχθης,

eadem in Homeri codicibus vulgatur lectio, quae quia neque bene Graeca est et immanem hiatum facit cedat huic:

Digitized by Google

θαῦμά μ' ἔχει πῶς οὔτι κτἑ.

quae utrique malo medetur. Θαυμάζω πῶς recte dici obloquetur nemo, utrobique scribas in eodem vitio conspirare nonnemo mirabitur. Addam tertium exemplum: in *Equitibus* vs. 511 sq. legitur:

ἃ δὲ θαυμάζειν ὑμῶν φησὶν πολλοὺς αὐτῷ προσιόντας
καὶ βασανίζειν ὡς οὐχὶ πάλαι χορὸν αἰτοίη καθ' ἑαυτόν,

ecquis non sentit πῶς οὐχὶ πάλαι verum esse, ut in *Pluto* vs. 575 καὶ πῶς φεύγουσί σε πάντες; videmus homunciones rodere et depravare scripturam veterem, quia ipsi non ita loquebantur. Praeterea si qua scriptura vitiosa in HOMERI codicibus inolevisset certa contagione solebat propagari in eorum locos, qui poëtae verbis uterentur, cuius rei insigne exemplum expromere iuvat. Nemo iam nescit in *Iliados* A. 423 sq. antiquam et genuinam scripturam hanc esse

Ζεὺς γὰρ ἐς Ὠκεανὸν μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας
χθιζὸς ἔβη κατὰ δαῖτα, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο,

non μετὰ δαῖτα, quae mala et vitiosa lectio est et subabsurda, si reputabis quo sensu in illis carminibus *Ionicis* μετὰ ξύλον, μεθ' ὕδωρ, μετὰ χαλκόν dicatur; μετὰ δαῖτα is recte dicetur ἰέναι, qui sibi ab aliquo coenam sportula aufert, ut Quirites solebant. Pervetus tamen mendum esse et per multa saecula evicisse novo indicio ostendam. Scholion antiquum ipsius ARISTOPHANIS *Byzantini*, ut arbitror, ad nos pervenit adscriptum ad ARISTOPHANIS *Aves* vs. 1177 τοῦτ' ἴσμεν: πρὸς τὴν ἐν Ἰλιάδι γραφὴν τήν· χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα. οὕτως ἀξιοῦσιν Ἀριστοφάνην γράφειν. Apage ineptias. Ea annotatio infelicissime retrahitur ad verba: οὐκ ἴσμεν, ὅτι δ' εἶχε πτερὰ τοῦτ' ἴσμεν, quum ad sequentia a Critico esset apposita: οὔκουν δῆτα περιπόλους ἐχρῆν πέμψαι κατ' αὐτὸν εὐθύς; et sic aliquando scripta fuisset: τὸ χῖ πρὸς τὴν ἐν Ἰλιάδι γραφὴν τήν· χθιζὸς ἔβη κατὰ δαῖτα. Criticus in ARISTOPHANE legendo et illustrando HOMERI nusquam immemor hunc locum ἐσημειώσατο ad scripturam *Iliadis* aut stabiliendam aut explicandam, in qua re luculenter apparere arbitror HOMERI interpretationem antiquis Criticorum principibus ἔργον, reliqua πάρεργα fuisse. Quis enim ex huiusmodi verbis πέμψαι κατ' αὐτόν praesidium quaesivisset lectioni ἔβη κατὰ δαῖτα, nisi is qui undique HOMERO illustrando mate-

Digitized by Google

riem conquireret. Multo iustius cum Homericis composueris ex *Pace* vs. 192. ἥκεις δὲ κατὰ τί; et similia passim. Adscripsit aliquis ad vetus scholion: οὕτω γὰρ ἀξιοῖ Ἀριστοφάνης δεῖν γράφειν aut simile quid, deinde ea verba loco mota sunt et incerta sede volitare coeperunt, tum vero lectio μετὰ δαῖτα, quae sola fere dominabatur, veram praesidio destitutam expulit et natum est monstrum, quod mihi procurasse videor. Quemadmodum igitur lectio μετὰ δαῖτα meliorem exturbare soleat apertum est: alios locos ubi exturbaverit duos apponam. In THEOCRITO VII. 24 non legeretur

ἦ μετὰ δαῖτα κλητὸς ἐπείγεαι;

nisi apud sequiores omnes in loco Homerico invaluisset idem error. Alter est ipsius LUCIANI 44, 37. ἔθος γοῦν αὐτοῖς συνεχῶς ἰέναι παρ' αὐτοὺς μετὰ δαῖτα.

Alio loco factum est ut πῶς in πόσου abiret. Legitur 46, 24. μεταξύ τε προϊὼν ἀνέκρινέ με περὶ τῶν ἐν τῇ γῇ πραγμάτων, τὰ πρῶτα μὲν ἐκεῖνα πόσου νῦν ὁ πυρός ἐστιν ὤνιος ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, qui ARISTOPHANEM et comicos trivit facile mihi credet LUCIANUM scripsisse πῶς νῦν ὁ πυρός ἐστιν ὤνιος, quae constans est in ea re dicendi forma, ut in *Acharnensibus* 758. πῶς ὁ σῖτος ὤνιος; et in *Equitibus* 480.

πῶς οὖν ὁ τυρὸς ἐν Βοιωτοῖς ὤνιος;

et alibi, vid. PORSON. *Tracts* p. 152.

LUCIANUS ut ingenio sic dictione comicis et imprimis ARISTOPHANI similis multa ei sublegit, quae nunc interpolando obscurata sunt, at possunt ex utriusque comparatione revocari in lucem, ex quo genere est 10, 8, 1. τί ἀγανακτεῖς, ὦ Κνήμων; — πυνθάνῃ ὅ τι ἀγανακτῶ; deprehendisne malum interpolatorem? at non impune feret qui πυνθάνῃ de suo infersit. Eadem fraus 44, 6. nos ludificatur. ἀλλὰ πῶς γὰρ, ὦ Ζεῦ, ἀξιοῖς; — ὅπως [ἀξιῶ]; ἀποσεμνῦναι φημὶ δεῖν τὸ κήρυγμα, non est, opinor, cuiquam exemplis ex ARISTOPHANE opus. Peius etiam grassati sunt 67, 9, 4. σὺ δὲ τίς εἶ, ὦ βέλτιστε; — ὅτι Πολέμων ὁ Στειριεὺς Πανδιονίδος φυλῆς, ἀκούεις; vera lectio est ὅστις; Πολέμων ὁ Στειριεύς, quod idem BEKKERUM nunc invenisse video; etiam hic non est testimoniis opus. Quod Πανδιονίδος φυλῆς LUCIANUS adiecit ab *Atheniensium* more alienum est. Satis erat scire ὁπόθεν τις δημοτεύοιτο, et non nesciebant *Attici*

Digitized by Google

πολυπράγμονες quis δῆμος cuius φυλῆς esset. Nota sunt Τρυγαῖος Ἀθμονεὺς ἐγώ aut ὁ Φαληρεὺς οὗτος Ἀπολλόδωρος ex Aristophane et Platone. In *Acharnensibus* vs. 405

Δικαιόπολις καλεῖ σε Χολλείδης ἐγώ

non tantum σ' ὁ Χολλείδης reponendum, quod leve est, sed turpe vitium eximendum reposito καλῶ pro καλεῖ. Etiam alibi saepe Lucianus, saepe aequales res *Atticas*, mores, instituta, leges, verba legitima non satis diligenter referunt, diversa miscent, aliena admiscent, quod infra ostendam.

Ex Aristophane et *Atticis* non est difficile arguere correctorum temeritatem 20, 9. πάνυ ἐνταῦθα (μόνω γάρ ἐσμεν) ἐπέστην ἀναμνησθεὶς ἃ πρότερον εἶδον ποιοῦντα —, βούλει φῶ τίνα; ab exilio revocandum αὐτοὶ γάρ ἐσμεν, *remotis arbitris quod sentimus licet libere dicere*, nota locutio, in qua librarii turbare solent et suum μόνω aut μόνοι addere aut substituere, quod apud veteres alio sensu dicitur: *aliorum auxilio destituti sumus*. Inspicite 8, 10, 2. αὐτοὶ γὰρ ἡμεῖς ἐσμέν, bona pars codicum servat μόνοι γὰρ ἡμεῖς ἐσμέν, quod recte abiectum est; sed una fuerat abiiciendum ἡμεῖς item ab illo adscriptum qui αὐτοί solum non satis capiebat. In Platonis qui fertur *Alcibiade* I. p. 118. B. male legitur ὀνομάζειν μὲν ὀκνῶ, ὅμως δὲ, ἐπειδὴ μόνω ἐσμέν, ῥητέον. Cuiuscumque tandem hoc scriptum est, vivebat auctor illa aetate quum omnes eo sensu ἐπειδὴ αὐτοί ἐσμεν dicebant. Qui etiamnunc multi ipsius Platonis dialogum esse suspicantur videant an Platonem scribere potuisse possint credere quod legitur p. 111 D. ἱκανὸν δέ σοι τεκμήριον ὅτι οὐκ ἐπίστανται οὐδὲ κρήγυοι διδάσκαλοί εἰσι τούτων ἐπειδὴ οὐδὲν ὁμολογοῦσιν ἑαυτοῖς περὶ αὐτῶν, ubi ἐπειδή alienum est et κρήγυοι ridiculum. Alterum indicium eiusdem interpolationis est in Platonis *Euthydemo*, pag. 304. A. μάλιστα μὲν αὐτὼ πρὸς ἀλλήλω μόνω διαλέγεσθον, εἰ δὲ μή, εἴπερ ἄλλου του ἐναντίον, ἐκείνου μόνου, ὃς ἂν ὑμῖν διδῷ ἀργύριον, ubi si μόνω in margine apponetur, pristinam sedem et iustam receperit. In Lysia quoque 31, 17. τοτὲ μὲν αὐτὸς μόνος, τοτὲ δ' ἑτέροις ἡγούμενος diligenter videndum possitne μόνος retineri an eodem sit ablegandum. Affinis huic errori est alius, cuius compluscula exempla sunt: disce omnia ex uno apud Platonem in *Protagora* p. 316. B. πότερον, ἔφη, μόνῳ βουλόμενοι διαλεχθῆναι ἢ καὶ μετὰ τῶν

Digitized by Google

ἄλλων. Vitium arguent quae continuo respondet SOCRATES p. 316. C. *σὺ σκόπει πότερον περὶ αὐτῶν μόνος οἴει δεῖν διαλέγεσθαι πρὸς μόνους ἢ μετ' ἄλλων*. viden supplendum esse *μόνοι μόνῳ*? Locus est HERODOTI IX. 48. *προκαλεύμενοι καὶ βουλόμενοι μούνοισι Πέρσῃσι μάχεσθαι*, ubi pars librorum *μοῦνοι*, caeteri *μούνοισι* servant, non est facienda optio, peramice ambo conspirant et legendum: *βουλόμενοι μοῦνοι μούνοισι Πέρσῃσι μάχεσθαι*. Quod recte servatum est apud DEMOSTHENEM *de Cor.* p. 273, 1. *τῷ ὑπὸ τῶν πολεμίων πεμφθέντι μόνος μόνῳ συνῄει* facit ad sanandum locum de *F. L.* p. 430, 22. *οὐδαμοῦ μόνους ἐντυγχάνειν Φιλίππῳ*, imo vero *μόνους μόνῳ*. Quod his verbis oppositum est ad LUCIANUM me reducet, *οὗτοι δὲ*, inquit, *οὐδὲν ἐπαύσαντο ἰδίᾳ χρηματίζοντες* compone cum his Lucianea 16, 9. *ἄκουσον, ὦ Κλωθοῖ, ἅ σοι ἰδίᾳ οὐδενὸς ἀκούοντος εἰπεῖν βούλομαι*. utrobique *ἰδίᾳ* est *remotis arbitris* et *οὐδενὸς ἀκούοντος* est otiosum scioli additamentum. Post pauca ibidem legitur *καὶ τοὺς δύο κρατῆρας, βούλει, προσθήσω*, non solent Graeci *βούλει, ἐθέλεις* sic interponere: dicunt *βούλει προσθῶ* vel *εἰ βούλει, προσθήσω*, quorum hoc reponendum. Similiter 12, 7. *ἀλλὰ βούλει, κἀγὼ κατὰ τὸν Ὅμηρον ἐρήσομαί σε*, ubi alii *ἔρωμαί σε*, quod BEKKERUS recepit, malim *ἀλλ', εἰ βούλει, — ἐρήσομαι σέ*. Excidit *εἰ* iterum 14, 22. *ἣν ἔρωμαι, »τοῦτον οἶσθα;"* emenda *εἰ τοῦτον οἶσθα*. Manifestum interpretamentum tenemus 20, 42. *πότερον ἐπαινέσω σε τῆς συνέσεως ἢ θέλεις ἀντείπω τά γέ μοι δοκοῦντα*; aliena sedes verbi *θέλεις* fallaciam retegit. Saepe vidi Graeculos et correctores tricantes in *οὐχ ὅπως*, quorum verborum rationem et usum non satis ubique perspiciunt et quod non intelligunt ultro depravant. Recte et ordine *οὐχ ὅπως* legitur 12, 8. *μηδ' ἐμπίδα οὐχ ὅπως ταῦρον ἔτι ἄρασθαι δυνάμενος* 15, 31. *οὐδ' ἡ Ἑλένη — οὐχ ὅπως ὁ Ἡρακλῆς* 19, 4. *οὐχ ὅπως θεοῖς ἀλλ' οὐδ' ἀνθρώποις δεξιοῖς πρέπον* 41, 26 *οὐχ ὅπως αἰσχύνεται τῷ γάμῳ ἀλλὰ καὶ σεμνυνομένῳ ἔοικεν* 67, 15, 4. *οὐκ ἂν οὐδὲ προσβλέψειέ τις οὐχ ὅπως συμπίοι* et 68, 38. *μόνος οὗτος ὁ ἔρως ἄφυκτος καὶ τοῖς πάνυ θαυμαστοῖς εἶναι δοκοῦσιν οὐχ ὅπως ἐκείνῳ τἀνδρί*. Turbarunt librarii 70, 20. *πάμπολλα δὲ κεκτημένοι οὐχ ὅπως μετέδοσαν ἡμῖν ποτὲ αὐτῶν ἀλλ' οὐδὲ προσβλέπειν τοὺς πολλοὺς ἀξιοῦσιν*, libri omnes praeter unum A. *οὐχ ὅπως οὐ μετέδοσαν* servant, at non tulit opem idem liber 7, 8. *ἔγωγ' οὐδὲ μνημονεύσειν τὴν ὑστεραίαν ἔτι τούτων*

Digitized by Google

ὤμην τὸν Δία οὐχ ὅπως καὶ τηλικαῦτα ἐπ' αὐτοῖς ἀγανακτήσειν. Eodem malo laborantem destituunt meliores libri 20, 48. ὁ Σωκράτης ἐκεκράγει πρὸς ἅπαντας οὐχ ὅπως μὴ πάντα ἀλλὰ μηδ' ὅλως εἰδέναι τι, aeque vitiosum est οὐχ ὅπως καί et οὐχ ὅπως μή, delenda utrobique tertia vocula ab imperitis adiecta.

Mirum est quomodo evaserit criticos 46, 6. inepta codicum lectio τὰ δ' ἀμφὶ δίαιταν ὁποῖός τις εἶ; quasi vero ὁποῖος pro ποῖος dici possit. Facilior venia est errantibus ut 20, 26. οἱ ἡγεμόνες ὑπερδιατεινόμενοι καὶ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστοι ἐπαινοῦντες pro τὰ ἑαυτοῦ ἕκαστος. Recte enim 20, 56. τί γὰρ ἐκεῖνοι παθόντες ἑκατοντάδας καὶ χιλιάδας βιβλίων ἕκαστοι συγγεγράφασιν, namque ἕκαστοι non sunt singuli philosophi, sed οἱ ἀφ' ἑκάστης τῆς αἱρέσεως, ut numerus librorum demonstrat, illic singuli sunt ἡγεμόνες suam *quisque* sectam extollentes. Facilior est, inquam, venia quia in optimo quoque scriptore *Attico* sic saepe impune est peccatum. Indicabo nunc quidem e XENOPHONTE nonnulla: in *Anabasi* IV, II, 8. ἄλλοι δὲ τῶν στρατηγῶν — ἐπορεύοντο ᾗ ἔτυχον ἕκαστοι ὄντες, corrige ᾗ ἔτυχον ἕκαστος expuncto ὄντες. Cf. IV, II, 12. ὅπῃ ἐδύναντο ἕκαστος. In *Hellenicis* I, VII, 5. οἱ στρατηγοὶ βραχέως ἕκαστος ἀπελογήσατο, si dubitas ἀπελογήσαντο recipere animadverte quod continuo additur καὶ διηγοῦντο. In *talibus* sive praeponitur ἕκαστος sive postponitur plurali opus est. In HOMERO numquam peccatur. *Iliad.*

B. 775. ἵπποι δὲ παρ' ἅρμασιν οἷσιν ἕκαστος Ἕστασαν.
H. 175. οἱ δὲ κλῆρον ἐσημήναντο ἕκαστος.
H. 185. οἱ δ' οὐ γιγνώσκοντες ἀπηνήναντο ἕκαστος.
Π. 351. οὗτοι ἄρ' ἡγεμόνες Δαναῶν ἕλον ἄνδρα ἕκαστος.
K. 215. τῶν ἄλλων οἱ ἕκαστος ὄϊν δώσουσι μέλαιναν.

peccatur saepe in aliis, quorum tam facilis quam certa emendatio est. Prorsus eadem ratio est eademque errandi frequentia in ἄλλος ἄλλο, ἄλλοθεν, ἄλλοθι, ἄλλῃ, ἄλλως et similia, in quibus item verbi numerus subiectum sequitur, ut Grammatici loquuntur, non appositionem, in qua subiecti partitio est. Ut est apud SALLUSTIUM *Catil.* 6. *alius alio more viventes*, ubi nubem exemplorum Interpretes attulerunt, sic *Graece* ἄλλος ἄλλως λέγοντες dicitur non λέγων, quamquam saepe per scribas non licuit antiquis ita dicere, ut solebant. In *Anabasi* I, I, 15. quod pace librariorum et editorum dictum sit, pu-

Digitized by Google

tidus soloecismus latet in verbis *οὗτοι μὲν ἄλλος ἄλλα λέγει* pro *λέγουσιν* et IV, VIII, 19. *οἱ πολέμιοι — φυγῇ ἄλλος ἄλλῃ ἐτράπετο* pro *ἐτράποντο*. In PLATONIS *Symposio* p. 220. c. *καὶ ἤδη ἦν μεσημβρία καὶ ἄνθρωποι ᾐσθάνοντο καὶ θαυμάζοντες ἄλλος ἄλλῳ ἔλεγεν*, mirum neminem vidisse *ἔλεγον* requiri, tum restitue *ἄνθρωποι*. Evasit vera scriptura in *Hellen.* II, II, 23. *καὶ ἰδίᾳ πρὸς τοὺς βουλευτὰς ἄλλος πρὸς ἄλλον διέβαλλον*. Non minus soloecum est apud HEROD. VII. 104. *τούτων τῶν ἀνδρῶν, οἳ Ἑλλήνων ἕκαστός φησι τριῶν ἄξιος εἶναι* pro *φασι*, DINDORFIO monente ad *Hellen.* I, VII, 5. In *ἄλλος ἄλλο* et *ἄλλοι ἄλλο*, quamquam manifestum discrimen est, tamen ridicule labuntur. Quis enim risum teneat in hac scriptura omnium codicum in *Hellen.* III, III, 8. *συλλεγόμενοι τῶν γερόντων ἄλλος ἄλλοθι ἐβουλεύσαντο*, singuli enim neque capita conferre, neque consilia possunt, opinor. Non minus certum esse arbitror *ibid.* VII, I, 15. pro *ἐφύλαττον ἄλλος ἄλλοθι τοῦ Ὀνείου* rescribendum esse *ἄλλοι ἄλλοθι*, ne *singuli* in praesidiis dispositi excubias agere dicantur. Contra in *Anabasi* I, VI, 11. *οὐδεὶς εἰδὼς ἔλεγεν, εἴκαζον δ' ἄλλοι ἄλλως* ex natura rei *ἄλλος ἄλλως* restituendum. Eadem medicina sanandus locus est in *Hellenicis* VI, V, 28. *οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ἄλλος ἄλλῃ διαταχθεὶς ἐφύλαττον*, ubi *διαταχθέντες* etiam propterea necessarium est, quia *unus* homo non facile potest *διαταχθῆναι*. Denique restituenda est haec dicendi forma in *Anabasi* V, VIII, 7. *ἡ μὲν διάρριψις τοιαύτη τις ἐγένετο. διέδωκα ἄλλοις ἄγειν*, supple *διέδωκα ἄλλα ἄλλοις* et in *Hellen.* III, IV, 1. *ἰδὼν τριήρεις Φοινίσσας τὰς μὲν καταπλεούσας ἄλλοθεν*, quia non potest triremis *αὐτόθεν καταπλεῖν* emenda *ἄλλας ἄλλοθεν*. Simillimum genus vitii latet in LUCIANI *Nigrino* 5, 24. *τὸ δὲ καὶ τῶν φιλοσοφεῖν προσποιουμένων πολλῷ ἔτι τούτων γελοιότερα δρᾶν, τοῦτ' ἤδη τὸ δεινότατόν ἐστιν*, BEKKERUS pro *πολλῷ* de suo *πολλούς* dedit, aliquanto melius iunges utramque *τῶν φιλοσοφεῖν προσποιουμένων πολλοὺς πολλῷ ἔτι τούτων γελοιότερα δρᾶν*. In alio LUCIANI loco contrarius error est 25, 5. *πάντες ἐν ἔργῳ ἦσαν, ὁ μὲν ὅπλα ἐπισκευάζων, ὁ δὲ λίθους παραφέρων — ὁ δὲ ἄλλος ἄλλο τι τῶν χρησίμων ὑπουργῶν*, inepte unus homo in plures distrahitur. Dele *ἄλλος* et bene erit.

Faciles credunt editores *Graece* dici posse quod dicitur 10, 24, 3. *ἰσότιμος ἐστι Μαύσωλος καὶ Διογένης*; quod tam prave

Digitized by Google

dictum est ac si quis vellet dicere Φίλος ἦν Ἀλέξανδρος καὶ Ἡφαιστίων aut similia. Scribendi compendium hunc errorem peperit unde simul Graecitas corrumpitur et sententia loci. Διογ pro re nata aut rectus casus est aut obliquus. Scribe καὶ Διογένει; et optime procedet oratio. Similiter 16, 27. ἡ κλίνη καὶ ὁ λύχνος παρέστω. εὖ γε ἐποίησαν ὑπακούσαντες. addita lineola in unciali scriptura παρέστων significabat. Est aliqua tamen dubitatio utrum Διογένει an Διογένους sit verius, quia LUCIANUM alibi ὁμότιμον τῶν ἄλλων dixisse et alibi ὁμότιμον σαυτοῦ contra consuetudinem veterum satis constare videtur.

Aliud est in LUCIANO mendi genus 34, 17. ζητῶ ὁπόθεν τοσαῦτα κακὰ συνελέξω καὶ ὅπου κατακλείσας εἶχες τοσοῦτον ἑσμὸν ἀτόπων καὶ διαστρόφων ὀνομάτων. dicitur enim αἰνέσας ἔχω, θαυμάσας ἔχω (LUCIAN. 32, 61) similia multa, de quibus vide egregiam VALCKENAERII annotationem ad *Phoenissas* vs. 712, at non dicitur αἰνέσας εἶχον vel ἕξω. Dederat auctor LEXIPHANIS κατακλείσας ἔχεις. noli autem in errorem induci locis huiusmodi, qualis est apud XENOPHONTEM in *Anabasi* IV. VII, 1. εἶχον ἀνακεκομισμένοι vel HERODOTI I. 28. εἶχε καταστρεψάμενος, qui non magis huc faciunt quam LUCIANI 14, 16. ἔχω τοσούτου λαβὼν vel § 11. ἔχε λαβών, in quibus »*verbum ἔχω vim suam nativam servare*" rectissime iudicat VALCKENAERIUS.

Saepius in LUCIANO recurrit otiosa et inutilis praepositio in locis, qualis est 24, 11. εἰ δὲ καὶ φθέγξαιτο μόνον οἰχήσεταί σε ἀπὸ τῶν ὤτων ἀναδησάμενος et 55, 3. πάμπολύ τι πλῆθος ἕλκει ἐκ τῶν ὤτων δεδεμένους, praepositionem a mala manu esse indicium facit locus vicinus 9, 5. ὥστε εἰ τῶν ὤτων ἐκδεδεμένους τοὺς ἀνθρώπους ἕλκει, ubi δεδεμένους genuinum est, ἐκ male verbo adhaesit adscriptum in margine, ut pueris genitivi τῶν ὤτων ratio explicaretur. Idem vitium tolle 49, 1. ἀράμενος ἐκ τοῖν σκελοῖν, ubi ἐκ spurium est. In ARISTOPHANIS *Lysistrata* vs. 1221 a BERGKIO receptum oportuit:

οὗ δ' ἂν διδῶσι πρόσαγε τούτου λαβομένη

pro τούτους quod multi correxerunt, primus omnium DOBRAEUS *Advers*. II. p. 249.

ARISTOPHANES cum LUCIANO compositus certam medicinam afferet loco misere corrupto 39, 5. οὐ χαλεπὸν, εἰ τὸ ἀπὸ τοῦδε παραδόντες τὰς εἰκόνας τῷ λόγῳ ἐπιτρέψαιμεν αὐτῷ κτἑ. nihil

Digitized by Google

est τὰς εἰκόνας παραδιδόναι. Veram lectionem suppeditabit Comicus in *Equitibus* 1109

τούτῳ παραδώσω τῆς Πυκνὸς τὰς ἡνίας.

Iustius etiam medebitur Poëta ipse sibi in *Ecclesiaz.* 107

ἤν πως παραλαβεῖν τῆς πόλεως τὰ πράγματα
δυνώμεθ' ὥςτ' ἀγαθόν τι πρᾶξαι τὴν πόλιν.

ubi si quis non audebit mecum reponere τῆς πόλεως τὰς ἡνίας, eum fortasse expugnabit COMICUS ipse in eadem fabula vs. 466:

μὴ παραλαβοῦσαι τῆς πόλεως τὰς ἡνίας.

Quis umquam intelligat quemadmodum *Graece* dici possit ἔγκλημα παθεῖν, quod legitur 35, 9. οὐδὲ τὸ τοῦ Σωκράτους ἐκεῖνο ἔγκλημα παθεῖν ἂν ὡς διαφθείρων τὰ μειράκια, facilis est medicina si memineris quomodo, ubi passiva verbi forma aut non est in usu aut infrequentior est, eius vicem obtineat ἔχειν et λαβεῖν habens nomen ab eo verbo derivatum aut cognatum. Non facile dicitur αἰτιᾶσθαι pro *accusari*, sed αἰτίαν ἔχειν, sic λόγον ἔχειν, ἔχειν ὄνειδος, ἔπαινον ἔχειν, ψόγον ἔχειν, τιμὴν ἔχειν, alia permulta. In aoristis λαβεῖν ponitur et αἰτίαν λαβεῖν est idem atque αἰτιαθῆναι, quemadmodum dicitur ζημίαν λαβεῖν, κακὸν λαβεῖν, ψόγον, ἔπαινον, πληγὰς λαβεῖν, τραύματα, ὑπώπια, δόξαν λαβεῖν, ut in ISOCRATIS oratione *de Pace* §. 23, ἢν δὲ μεταβαλώμεθα τὸν τρόπον καὶ δόξαν βελτίω λάβωμεν et alibi, unde emendandus XENOPHON in *Hierone* 2, 15. δόξαν λαμπρὰν ἀναλαμβάνουσι imo vero λαμβάνουσι, non enim pristinam *recipere* sed novam *consequi* dicuntur. Sic igitur LUCIANUS ἔγκλημα λαβεῖν posuerat, quemadmodum LYSIAS 12, 57. αἰτίαν λαβόντες et THUCYDIDES VI. 60. ὁ δῆμος χαλεπὸς ἦν ἐς τοὺς περὶ τῶν μυστικῶν αἰτίαν λαβόντας. Scribarum natio in permutandis λαβεῖν, λαθεῖν et παθεῖν ludere solet et minus suspicaces deludere. Verissime nuper BERGKIUS ARISTOPHANI pro λαβεῖν suum λαθεῖν reddidit in *Ecclesiaz.* vs. 26.

Ex ARISTOPHANE in integrum restituendum est quod legitur 46, 33. καὶ πάντες ἐπιτρίψονται αὐτῇ διαλεκτικῇ. Idem vulnus librarii Comico inflixerunt in *Pace* vs. 245, ubi libri exhibent:

ἰὼ Μέγαρα, Μέγαρ', ὡς ἐπιτρίψεσθ' αὐτίκα.

critici poëtae manum restituerunt. Dederat ARISTOPHANES

ὦ Μέγαρα, Μέγαρ', ὡς ἐπιτετρίψεσθ' αὐτίκα,

et LUCIANUS πάντες ἐπιτετρίψονται. Simillima vitia saepe com-

Digitized by Google

missa sunt. In DEMOSTHENIS oratione *de F. L.* p. 432, 17. ὁ μὲν ταλαίπωρος ἄνθρωπος ἠτίμωταί, τούτῳ δ' ἀθῴῳ δώσετ' εἶναι. Egregiam opem Parisinus S tulit, qui solus ἠτιμώσεται ab interitu servavit. Eidem debetur p. 178, 21 pro πᾶς ὁ παρὼν φόβος λέλυται verissima lectio λελύσεται, quam alii in λυθήσεται corruperunt, adeo nihil quod rarum et exquisitum est homunciones non imperite attrectant et quod non capiunt impudenter refingunt. At non soli DEMOSTHENI hoc praesidium paratum est, proderit et aliis, si scienter utemur. Misere laborat THUCYDIDES IV. 28. λογιζομένοις ἢ Κλέωνος ἀπαλλαγήσεσθαι ἢ σφαλεῖσι γνώμης Λακεδαιμονίους σφίσι χειρώσασθαι, repone κεχειρώσεσθαι, id est κεχειρωμένους ἔσεσθαι et omnia sana esse senties. Iterum VII. 14. εἰ δὲ προσγενήσεται ἓν ἔτι τοῖς πολεμίοις — διαπολεμήσεται αὐτοῖς ὁ πόλεμος, expunge ὁ πόλεμος et scribe διαπεπολεμήσεται, *debellatum erit.* Eadem plane medicina XENOPHONTIS locus sanandus est in *Cyrop.* I. VI, 9. εἰ μὴ ἕξει ἡ ϛρατιὰ τὰ ἐπιτήδεια καταλύσεταί σου εὐθὺς ἡ ἀρχή, non licet enim *Graecis* λύσομαι pro λυθήσομαι dicere. Periit forma, quam boni libri intactam servant VI, II, 37. οὗτοι δὲ ὁπλοφόρου τάξεως ἀπολελύσονται (alii ἀπολελαύσονται, ἀπολύσονται) et dixerat XENOPHON καταλελύσεταί σου εὐθὺς ἡ ἀρχή, quod concitate dicitur, ut φράζε καὶ πεπράξεται et similia.

Vetus vitium et correctorum fallacias manifestas tenebis 38, 21 ISOCRATIS testimonio. Editur μέχρι τῆς οὐδὲ ῥηθῆναι δυναμένης εὐπρεπῶς νόσου κατώλισθεν. In nonnullis pro εὐπρεπῶς scriptum est εὐπρεποῦς, quod abiiciunt omnes. Iniuria, ut demonstrabit locus ISOCRATIS, quam in rem suam convertit quisquis est huius libri auctor. In *Panathenaico* §. 266, p. 288 fin. legitur ἐπιγενομένου μοι νοσήματος ῥηθῆναι μὲν οὐκ εὐπρεποῦς, δυναμένου δ' ἀναιρεῖν ἐν τρισὶν ἢ τέτταρσιν ἡμέραις. Satisne manifesta est imitatio et scribarum temeritas δυναμένης εὐπρεπῶς de suo substituentium?

In eodem libro iuvabit deprehendisse aliud socordiae describentium argumentum § 19 (ἡ φύσις τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ) συνέζευξεν ἀλλήλοις θεσμὸν ἀνάγκης ὅσιον καταγράψασα μένειν ἐπὶ τῆς οἰκείας φύσεως ἑκάτερον. Qui hos *Amores* scripsit affectatum et calamistris inustum scribendi genus sequitur, nimis floridum et lenociniis verborum et sententiarum comtum et

Digitized by Google

omnino meretricium. Sophisticum acumen ubique sectatur sed non ut ineptiat et nihil dicat. Θεσμὸς ἀνάγκης ὅσιος debetur scribis nihil cogitantibus, ipse dederat θεσμὸν ἀνάγκης θεῖον, ut apud PLATONEM est *de Legibus* XII. p. 957. C. ὁ θεῖος καὶ θαυμαστὸς νόμος, aut ne longe abeas apud ipsum §. 48. θείοις νόμοις ἐμισθὲν ἐκ διαδοχῆς ἐφ' ἡμᾶς καταβεβηκός. Quam saepe ὅσιος et θεῖος confusa fuerint supra ostendimus. In PLATONIS *Euthyphrone* p. 6. D. vetus indicium est eiusdem rei in scholio ad verba: πάντα τὰ θεῖα ὅσιά ἐστι: γράφεται καὶ ὅσια ὅσιά ἐστι, quod necessarium est et receptum ab omnibus. Suspicor et apud XENOPHONTEM τὸ ὅσιον restituendum, ubi nunc τὸ θεῖον apparet. Locus est in *Hellenicis* IV. III, 20. προσελάσαντές τινες τῶν ἱππέων λέγουσιν αὐτῷ (AGESILAO) ὅτι τῶν πολεμίων ὡς ὀγδοήκοντα σὺν ὅπλοις ὑπὸ τῷ νεῷ εἰσι καὶ ἠρώτων τί χρὴ ποιεῖν. ὁ δὲ καίπερ πολλὰ τραύματα ἔχων ὅμως οὐκ ἐπελάθετο τοῦ θείου, diligenter videndum an τοῦ ὁσίου sit rescribendum. In DIONE CHRYSOSTOMO III. p. 45. οὐδὲ τοὺς θεοὺς ἀναθήμασιν οὐδὲ θυσίαις οἴεται χαίρειν τῶν ἀδίκων ἀνδρῶν. παράνομον (codd. παρὰ μόνων) δὲ τῶν θεῶν προσίεσθαι τὰ δεδομένα, pro τῶν θεῶν corrigunt τῶν θεοφιλῶν, δικαίων, ἐσθλῶν, ἀγαθῶν, hoc ludere est, GEELIUS τῶν ὁσίων, hoc est emendare. In AESCHINIS oratione *de F. L.* p. 43, 27. τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν τῆς στρατείας ταύτης ὁσίαν καὶ δικαίαν ἀπεφηνάμην εἶναι codex unus θείαν καὶ δικαίαν exhibet. Obiter e DEMOSTHENIS loco *de F. L.* p. 441, 5. δεῖ ἕκαστον ὑμῶν τὴν ὁσίαν καὶ τὴν δικαίαν ψῆφον ὑπὲρ τῆς πατρίδος θέσθαι exime alterum τήν, nam una haec ψῆφος est ferenda, non duae ἡ ὁσία καὶ ἡ δικαία. Vehementer afflixit eiusdemmodi error et plane perdidit iocum PLUTARCHI in VII *sapientium convivio* p. 152 d. ubi SOLON sic cavillatur AESOPUM: σὺ δὲ δεινὸς εἶ κοράκων ἐπαΐειν καὶ κολοιῶν, τῆς δὲ σοῦ φωνῆς οὐκ ἀκριβῶς ἐξακούεις. Vertunt: *tuam ipsius vocem non accurate exaudis*: quod in eos ipsos convenit dicere, qui sic verterunt. AESOPUS SOLONI videtur non satis intellexisse oraculum sibi datum:

εὔδαιμον πτολίεθρον ἑνὸς κήρυκος ἀκούειν

Redde APOLLINI ἀκοῦον et PLUTARCHO τῆς δὲ ΘΟΥ (θεοῦ) φωνῆς οὐκ ἀκριβῶς ἐξακούεις. Vocabulum θεός a scribis omissum ad LUCIANUM me reducet. Editur 60, 6. ἦν δὴ τὸ ἐπὶ τούτῳ ὁ μὲν πάνυ ἀπίθανος ἐν τῇ ὑποκρίσει συνείρων οἷον· εἰκὸς ἐκ πολλοῦ ἐσκεμ-

Digitized by Google

μένα καὶ μεμελετημένα, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ἡ ἀναισχυντία οὖσα ἐπήμυνε καὶ χεῖρα ὤρεγε καὶ συνηγωνίζετο αὐτῷ, infelix est BEKKERI coniectura ἀναισχυντία σύντροφος οὖσα. Quid multa? excidit ΘC, ἡ ἀναισχυντία θεὸς οὖσα, ex notissimo proverbio θεὸς ἡ ἀναίδεια ZENOB. IV. 36. et MENANDRI loco apud STOBAEUM *Floril.* XXXII. 7:

ὦ μεγίστη τῶν θεῶν
νῦν οὖσ', Ἀναίδει', εἰ θεὸν καλεῖν σε δεῖ.
δεῖ δέ, τὸ κρατοῦν γὰρ νῦν νομίζεται θεός.

ubi corrigendum πᾶν pro νῦν, quamquam ne sic quidem habemus MENANDRI manum, quam solus, si quid iudico, nobis servavit ARTEMIDORUS in *Onirocriticis* duobus locis II. 36 et 69.

τὸ κρατοῦν γὰρ πᾶν δύναμιν ἔχει θεοῦ.

Ex his igitur LUCIANUS tam acriter quam lepide hominem perstringit. Eadem opera vitium eximam LUCIANO in mentione Dei non multo melioris notae 59, 17. Ἀλέξανδρος ἠβουλήθη τὸν Ἡφαιστίωνα καὶ θεὸν χειροτονῆσαι — εὐθὺς οὖν — βωμοὶ καὶ θυσίαι καὶ ἑορταὶ τῷ καινῷ τούτῳ θεῷ ἐπετελοῦντο, et si quis subrideret ad haec aut non magna religione novissimum Deum coleret θάνατος ἐπέκειτο ἡ ζημία. πόσους τοίνυν οἰόμεθα, inquit, ἀπολαῦσαι τῆς Ἡφαιστίωνος θειότητος, at Hephaestion iam erat *una literula* minus quam θεῖος et necesse est θεότητος corrigere. Librarius codicis A, cuius summa auctoritas habetur, quum haberet ob oculos θειότητος scriptum noto compendio (vide BASTII *Tab.* V. 15 et 16) lepidum caput dedit τῆς Ἡφαιστίωνος θειότατος. contra scriba contemtissimi codicis G. veram lectionem θεότητος obtulit, quam nemo ab eo accipere dignatus est.

Ut aliorum loci emendati LUCIANO profuerunt sic contra PLATONI e LUCIANO subveniri poterit. Edebatur in *Icaromenippo* 46, 14. καὶ μὴν παρὰ σοὶ αὐτίκα μάλα τὸν ἕτερον ὀφθαλμὸν ἔχειν βασιλικόν, recte viderunt πάρα σοι verum esse. Quanto utilius etiam eandem medicinam adhibebimus PLATONI in *Phaedro* pag. 243. E. ποῦ δή μοι ὁ παῖς πρὸς ὃν ἔλεγον; — οὗτος παρά σοι μάλα πλησίον ἀεὶ πάρεστιν, ὅταν σὺ βούλῃ. *Graecum* est πάρειμί σοι non πάρειμι παρά σοι. Scribe πάρα σοι et apparebit quid sit verbo πάρεστιν faciendum.

Quoniam palaeographica attigimus subiiciam duas de genere hoc observationes, alteram novam, alteram novis exemplis sta-

Digitized by Google

bilitam. Quod legitur 39, 4. ἐκεῖνο μέν γε οὐκ ἐξερήσομαί σε εἰ τὴν Καλάμιδος Σωσάνδραν τεθέασαι, non est in usu ἐξερήσομαι aut ἐξηρόμην nisi apud poëtas. SOPHOCLES dixit ἐξερήσομαι eadem de causa, quamobrem ἐξεπίςαμαι tam saepe dicit: sententiae perinde est, metro non item. LUCIANUS et omnes ἐρήσομαι dicebant. Unde igitur molesta praepositio? Intelliges comparato loco simillimo 20, 48. Χρυσίππῳ δέ γε οὐκέτι ἐρήσομαί σε πόσα. Nempe in codd. τι et τρ scribuntur uno ductu, qui tam similis est litterae ξ ut oculis discerni non possit utrum ετι an εξ sit scriptum, εξ an ετρ. Si quis hoc semel vidit aut mihi credet nullo negotio emendaturus est locum XENOPHONTIS in *Cyropaed.* III. I, 21. ὁ σὸς πατὴρ ἐψεύσατο καὶ οὐκ ἐξημπέδου τὰς πρὸς ἡμᾶς συνθήκας, verbum ἐξεμπεδοῦν non est *Graecum* et hoc unico loco, infirmo tibicine, nititur. Emenda οὐκέτι ἠμπέδου. Apud THUCYDIDEM IV, 28. οὐκ ἔχων ὅπως τῶν εἰρημένων ἔτι ἐξαπαλλαγῇ, *Ionibus* et Tragicis relinquendum ἐξαπαλλάσσειν, THUCYDIDI et *Atticis* ἀπαλλαγῆναι in ea re perpetuum est, praepositionem peperit dittographia. Haud scio an umquam ea labes plus attulerit detrimenti quam in suavissimo loco PLATONIS in *Phaedone* pag. 60. B. ὁ δὲ Σωκράτης ἀνακαθιζόμενος ἐπὶ τὴν κλίνην συνέκαμψέ τε τὸ σκέλος καὶ ἐξέτριψε τῇ χειρὶ καὶ τρίβων ἅμα ὡς ἄτοπον, ἔφη, ὦ ἄνδρες, κτἑ. Aliud est τρίβειν, aliud ἐκτρίβειν, ut opinor. Dicitur a THEOPHRASTO in *Charactt.* XII. 2. ὁ μικροφιλότιμος ἀναθεὶς δακτύλιον χαλκοῦν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ τοῦτον ἐκτρίβειν στεφανῶν καὶ ἀλείφειν (lege ἀλείφων) ὁσημέραι. At SOCRATES τὸ σκέλος ἔτριψε, quod τρίβων ἅμα satis confirmat. Scriba dubitans esseine scriptum εξ an ετρ maluit utrumque ponere.

Nemo umquam codices *Graecos* trivit aut codicum lectiones excussit, qui non saepissime viderit α et ευ non oculis sed mente et linguae peritia discerni oportere. In plerisque locis is error scriptorem plane contrarium facit dicentem quam quod dixerat et iocosum est videre quam nihil hoc scribas moveat, quam nihil hoc editores curent. Qui εὔμορφος fuerat reperte ἄμορφος fit, ἀξύνετος nullo labore εὐξύνετος redditur, εὐσεβὴς nullo suo delicto ἀσεβὴς perhibetur. Turpius etiam est si quod est ἀσεβὲς contra fas εὐσεβὲς esse putabitur. Ne hoc fiat cavendum est apud LUCIANUM 13, 13. τὸ μὲν πρόγραμμά φησι μὴ

Digitized by Google

παριέναι εἴσω τῶν περιρραντηρίων ὅςις μὴ καθαρός ἐςι τὰς χεῖρας, ὁ δ' ἱερεὺς αὐτὸς ἕςηκεν ᾑμαγμένος καὶ ὥσπερ ὁ Κύκλωψ ἐκεῖνος ἀνατέμνων καὶ τὰ ἔγκατα ἐξαίρων (scribe ἐξαιρῶν) καὶ καρδιουλκῶν καὶ τὸ αἷμα τῷ βωμῷ περιχέων καὶ τί γὰρ οὐκ εὐσεβὲς ἐπιτελῶν; viden ἀσεβές verum esse? In eadem re scribae titubarunt 14, 19. ubi alii ἀσεβέςερος, alii εὐσεβέςερος dederunt, et 40, 8. ubi ἀσεβῶς et εὐσεβῶς confunduntur, et alibi et passim in similibus, saepissime emendata, sat saepe acuto lectori ad emendandum relicta, de qua copia nunc unum exemplum delibabo AESCHYLI causa. In PHOTII *Lexico* legitur: Ὀκτώπαν ποταμὸν Αἰσχύλος διαπέπλευκε Νεανίσκοις. Nemo dicitur διαπλεῖν ποταμόν pro διαπερᾶσαι, et non fuit umquam is fluvius in rerum natura, AESCHYLUS eum διαπέπλακεν ἐν Νεανίσκοις.

Non minus protritum est in omnibus libris scriptis vetustissimis, recentissimis, ε et αι imperitissime confundi et permisceri. Ex antiquo exemplari fluxit error in libris 12, 3. ubi est δικάσαι τισ ἄτην pro δίκασ ἐτισάτην. Vel ἡδαίων exhibent pro ἡδέων (37, 26) et παραναίων pro *adnatans*, παρανέων (9, 8, 2). Saepe gliscit error ulterius: φέρω an φαίνω sit scribendum nostri est arbitrii, non scribarum. Sic ῥαίνομαι natum est ex ῥέομαι 49, 11. εὐδαιμονίζουσιν αὐτοὺς αἵματι ῥαινομένους ὁρῶντες, veram scripturam ῥεομένους praestabunt hi loci: in hoc ipso dialogo § 38. ἣν ὁρᾷς αὐτοὺς ἐπὶ τῷ βωμῷ αἵματι ῥεομένους, 10, 14, 5. εἰ βλέποιέν σε αἵματι ῥεόμενον, 35, 71. ὁρᾶν αἵματι ῥεομένους. Sic ἱδρῶτι ῥεόμενος legitur 16, 3. 20, 5 et 35, 11. Quemadmodum 26, 13. dissentiunt libri utrum φέροντα an φαίνοντα verum sit, sic olim est titubatum in PLUTARCHI *Numa* 1. Editur τὰς δὲ νῦν φαινομένας οὐκ ἀληθῶς συγκεῖσθαι, edendum φερομένας, et in DIONYSIO *Halic.* XI. 62. οὐκ ἐν ἁπάσαις ταῖς Ῥωμαϊκαῖς χρονογραφίαις ἀμφότεραι φαίνονται, repone φέρονται. In PLUTARCHI *Timoleonte* 27 lege παραφαινομένου pro περιφερομένου, in *Bruto* 13. ἡ φροντὶς ἐξέφερε scribitur pro ἐξέφαινε, in *Lycurgo* 11. ἐξέπεσε pervulgato errore pro ἐξέπαισε legitur. In nominibus propriis saepe vitiosae formae nimium patienter servantur, Κεκίνας in *Othone* 5, Κεκιννητῶν in *Romulo* 16, Κεκίλιος et Κεκιλία in *Demosthene* 3, *Lucullo* 1. Κυναίγειρος quamquam nomen habet παρὰ τὸ τὰς κύνας ἐγείρειν, tamen praeterquam apud poëtas corrupto nomine circumambulat et apud alios

Digitized by Google

multos et in *Comparat. Aristidis et Catonis* 2. In vita *Alcibiadis* 22. Φηγεία dici sinunt, quem Φηγαιᾶ constet fuisse. Ne ἡμίμναια quidem retinent formam, sed adulterina ἡμίμνεα feruntur in *Lycurgo* 12.

Novum errorum et vitiorum fontem aperiet emendatus locus in *Timone* 5, 45. ἀλλ' εὖγε ἐποίησεν ἀφικόμενος, οἰμώξεται γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων. Quid huic loco desit et quo malo laboret apparebit si restitutus erit. Restitue igitur εὖ γε ἐποίησε πρῶτος ἀφικόμενος. Cur exciderit πρῶτος facillimum dictu est. Una litterula extrita secum abstulit. Scriptum erat α' ἀφικόμενος de more: α' significat εἷς, ἓν vel πρῶτος, πρῶτον, subinde et πρότερος, πρότερον, quamobrem tam saepe haec confusa videmus. Sic β' vel δύο vel δεύτερον, et caetera deinceps omnia. Omnium temporum haec consuetudo fuit et vel in antiquissimis libris hinc suscepti errores in reliquos propagati sunt. Ridemus monachum, qui ATHENAEUM describens pro πέντε καὶ εἴκοσι dedit κύριε, confundens κε' et κε̅. PHOTIUS nunc male interpretatur ξύλον πρῶτον: τὸ βάραθρον pro τὸ πρῶτον βάθρον (τὸ α' βάθρον), nec multo sanius in BEKKERI *Anecd.* I. pag. 420, 12. ἀπρόσωπα apparet pro *primae personae* (α' προσώπου). Ridicule in fronte *Lexici Photiani* scribitur Νικήτας ἄεδρος καὶ ἀνοτάριος, iniuria fit homini, qui fuit πρωτόεδρος καὶ πρωτονοτάριος. Apud HESYCHIUM ἐννέωρος: θέτης a multis est emendatum ἐνναέτης et magna est horum copia. Nunc unum πρῶτον tangam. In ISOCRATIS *Archidamo* § 76 confusa sunt σχολὴν ἄγειν, quod est in uno optimo *Urbinate*, et σχολὴν πρῶτον ἄγειν quod reliquos obsidet; πρῶτον nihili est ex α' ἄγειν male prognatum. Contra e longo exilio revocandum in venustum PLATONIS locum in *Protagorae* initio pag. 309. A. οὐ σὺ μέντοι Ὁμήρου ἐπαινέτης εἶ, ὃς ἔφη χαριεστάτην ἥβην εἶναι τοῦ ὑπηνήτου, ἣν νῦν Ἀλκιβιάδης ἔχει; neque hoc HOMERUS dixit et nemo tam caecus erit ut hoc umquam dicat. Neminem vidisse supplendum esse τοῦ πρῶτον ὑπηνήτου, ut apud poëtam est et res ipsa clamat. Infelix α' in iisdem verbis male acceptum est apud AELIAN. *V. H.* X. 18. τῷ Δάφνιδι Νύμφη ὡμίλησε καλῷ ὄντι καὶ νέῳ καὶ πρώτῳ ὑπηνήτῃ, ἔνθα τοῦ χρόνου ἡ χαριεστάτη ἐστὶν ἥβη τῶν καλῶν μειρακίων, ὥς που φησὶ καὶ Ὅμηρος. FABER satis leviter πρώτως AELIANO obtrudit. PERIZONIUS πρώτῳ ita tuetur ut pigeat poeniteatque

Digitized by Google

summum virum, incomparabilem in aliis, in hanc palaestram imperitum descendere et ἀσχημονεῖν. καὶ α' ὑπηνήτην in libris fuisse apparet. Dicerem e scholiasta PLATONIS ad h. l. (ubi est alio errore πρῶτος ὑπηνήτης) apparere ita olim in libris fuisse, nisi hoc esset lucernam accendere ut alicui solem ostendas.

Suspicor eandem labem inesse in verbis legis, quam DEMOSTHENES affert in *Aristocratea* p. 629, 21. ὡς ἐν ἄξονι ἀγορεύει (ὁ Σόλων). Quoniam SOLONIS ἄξονες commemorantur, repetita litera α' ἄξονι i. e. πρώτῳ ἄξονι verum videtur. Non alias mihi huius rei recordatio plus profuit quam in fragmento SOPHILI apud ATHEN. XIV. p. 640. D.

> Ἡδύ γε μετ' ἀνδρῶν ἐςιν Ἑλλήνων ἀεὶ
> συνάγειν. τὸ χρῆμα χάριεν. οὐχὶ * δύο
> κυάθους, ἀνεβόησέν τις, ὑπόχει. κωμάσαι
> πρὸς τὴν Ταναγρικὴν δεῖ γάρ.

DOBRAEUM destituit felix ingenium, quum crederet verum esse οὐ Χίου δέκα κυάθους — ἐπίχει, quae MEINEKIUS probata recepit. In unico Codice *Marciano* est χαρίεν οὐχι $\overline{\mathrm{B}}$ et ὑποχεικωμάσαι: in his latet ὑποχεῖς κωμάσαι (non satis distinctis ut saepe K et IC), in illis οὐχὶ $\overline{\mathrm{IB}}$ id est οὐχὶ δώδεκα Κυάθους, ἀνεβόησέν τις, ὑποχεῖς. Egregiam opem fert MENANDER ATHENAEI X. pag. 431. C.

> Ὀκτώ τις ὑποχεῖν ἀνεβόα καὶ δώδεκα
> κυάθους,

nempe ὁ οἰνοχόος solet ὑποχεῖν τὸν οἶνον, deinde τὸ ὕδωρ ἐπιχεῖν. In οὐχὶ ὑποχεῖς; futurum habes quo arguitur DINDORFII error ad STEPHANUM annotantis v. ὑποχέω »*futuri, quod ὑποχεῶ foret, exempla non exstant*," forma χεῶ barbara est et *Alexandrinis* debetur. Χέω et χέομαι et composita omnia habent futurum eiusdem formae, cuius rei multa nova exempla alias proferam.

Non possum non uno quidem exemplo frequentissimum aperire errorem, quo libri *Graeci*, vel sic iam satis multi, librariorum socordia inutiliter augeantur, qui pro primo *undecimum*, pro sexto *decimum sextum* et ita deinceps laudare solent. Ostendam in eo loco, ubi ea res caeterum satis innoxia mirifice doctos homines ludificata est. In fragmentis Historicorum *Graecorum* MULLERI II. p. 85 de pugna ad *Coroneam* in bello sacro

Digitized by Google

Phocensi dicit EUSTRATIUS: ἱστοροῦσι περὶ μάχης Κηφισόδωρος ἐν τῇ δωδεκάτῃ τῶν περὶ τοῦ ἱεροῦ πολέμου, pugnatum est bello fere medio, *unde patet narrationem Cephisodori fuisse uberrimam*, observante MULLERO. Contraham in brevius: ἐν τῇ ιβ significat ἐν τῇ δευτέρᾳ, at scribae ἐν τῇ ιβ male iungentes decem libros de suo subinde addunt, quos nemo vidit et nemo videbit.

Ad LUCIANUM ita revertar, ut ei alterum vitium eiusdem generis eximam 70, 7. καλῶς ἔχειν ἐδόκει μοι διανείμαντα τοῖς παισὶν οὖσι τὴν ἀρχὴν αὐτὸν εὐωχεῖσθαι, tamdiu οὖσι nihil significabit donec 'γ' praemiseris i. e. τρισὶν οὖσιν. Contra in re eadem absurde εἷς legitur ibid. §. 25 ἐγὼ μὲν πάλαι βασιλεὺς ὢν πέπαυμαι εἷς ὢν τοῖς παισὶ διανείμας τὴν ἀρχὴν pro εἷς ὢν IACOBSIUS εὖ ποιῶν, BEKKERUS clam delevit. Verum olim vidit HIRSCHIGIUS, qui in ΕΙCΩΝ agnovit ἑκών. Notissimum est quam saepe K et IC confusa fuerint. In LUCIANO Σκύθεα et Σισύθεα permutata videntur 72. 12. ἵστασθαι et κτᾶσθαι, ἄρκτος et ἄριστος, λαίσωνες pro λάκωνες, ἄκωπον et Αἴσωπον, σκύφος et Σίσυφος, κεισιβδηλευμένοι et κεκιβδηλευμένοι, συνεριστικός et συνερκτικός, πλεῖστος et πλεκτός in libris stolide permutari docebit PORSONUS in DOBRAEI *Aristophanicis* pag. 241. Multa huius rei exempla saepe vidi, non vidi umquam insignius quam in SCYLACIS *Periplo* (Tom. I. p. 25 in *Geographis Minoribus* HUDSONI), ubi est 'Ολιζὼν, Ισαι λιμὴν pro 'Ολιζὼν καὶ λιμήν, ut SCYLACI solemne est scribere. Hinc ubique nostri arbitrii est utrum εἰς an ἐκ sit scribendum. Saepe ingravescit malum et IC ex K natum nova corruptela deformatur, aut vicina concipiunt vitium et periculum est ne antiqua scriptura sine vestigio pereat. Apud POLYBIUM p. 1037, 9. BEKKERI nominatur Κρυφῶν, idem LIVIO ERIOPON audit XLIV. 24, 27, 28. Reddatur 'Ιεροφῶν POLYBIO, LIVIO HIEROPHON. Supra 'Εκιδώρου notavimus pro Εἰσιδώρου, 'Ισιδώρου et ad HYPERIDEM ἀκτιαίων pro αιστιαιων i. e. 'Εστιαιῶν, (quocum obiter compara POLYBIUM Tom. III. p. 244. CASAUB. περὶ τῆς 'Ηραιέων πόλεως, cod. κρεῶν in quo latet 'Ηραιῶν. Apud STEPH. *Byz.* v. Κυδαθήναιον MEINEKIUS male edidit ἐκ Κυδαθηναιέων pro Codicis scriptura Κυδαθηναΐων in quo Κυδαθήναιῶν suberat cf. v. Στειριά). In DIONE CHRYSOSTOMO orat. XXXIII. p. 395, 21. ἄκυρον irrepsit pro αἰσχρόν. In ALCIPHRONE deprehendimus δεκτός (ΔΕΙCΤΟC) pro ΑCΤΕΙΟC quintiplici vitio scriptum. In

Digitized by Google

LUCIANO 58, 15. Δωρὶς τέθνηκεν in omnibus libris depravatum est in δωρικὸν ἧκεν, quod feliciter sanavit C. F. HERMANNUS. ICONHKЄN triplici vitio natum e TЄΘNHKЄN et unum C periit ut in EUBULI fragmento apud ATHEN. III. p. 108. B.

ὁμοῦ δὲ τευθὶς καὶ Φαληρὶς ἡ κόρη

pro Φαληρικὴ κόρη, quam DALECAMPIUS revocavit. Cf. ATHEN. IV. p. 135. a. VII. p. 283. In TELECLIDIS fragmento:

ἀλλ' ὦ πάντων ἀςῶν λῷςοι σεῖσαι καὶ προσκαλέσασθαι

qui Codicum scripturas amant pro ἀςῶν PORSONI retinebunt δὲ τῶν, quod est ap. PHOTIUM v. σεῖσαι. Omnino permulta sunt passim in LUCIANI scriptis indicia litterarum uncialium perinepte confusarum, veluti 39, 24. αὖ μάλωπα pro θυμάλωπα, 38, 19. ὅσιον pro θεῖον, 39, 8. τὸ βλέφαρον pro ἰοβλέφαρον, 66, 34. κατέλεξε pro κατέαξε, 67, 5, 1. ἀσεβῆ pro Λεσβίαν, 67, 14, 4. ἔγημεν pro ἔτη μέν, 19, 6. ὧδέ ποθ' pro ὦ δέσποθ', ibid. εἶ τὸ φιλεῖν pro εἶτ' ὀφείλειν, et similia multa, quae utiliter iuvenes notabunt et colligent, in eodem morbo praesens auxilium allatura. IC et K iterum confusa fuerunt 75, 4. ubi σιωπῆς et σκοπῆς de loco certant. Saepe in his aut I perit aut C: qui recte Κτησικλῆς appellatur a DIODORO SICULO, eum nunc XENOPHON *Hellen.* VI. II, 10. Στησικλέα videtur dicere: πέμπουσι Στησικλέα. Viden unum ι incuria neglectum et ΙСτησικλέα rescribendum? Simili errore nonnumquam καταςήσασθαι scribitur ubi κατακτήσασθαι verum et necessarium est. Sic HERODOTO VIII. 105. ὃς τὴν ζοὴν κατεςήσατο ἀπ' ἔργων ἀνοσιωτάτων reddiderim κατεκτήσατο. In ISOCRATIS *Panegyrico* § 182. ἐκ τῶν ἀλλοτρίων μεγάλους πλούτους καταςήσασθαι solus *Urbinas*, ut solet, oratoris manum servat κατακτήσασθαι. Non constat sibi optimus liber §. 62. οἱ πρόγονοι τοσαύτην εὐδαιμονίαν κατεςήσαντο exhibens cum caeteris, ubi repone κατεκτήσαντο. Contra recte apud HARPOCRATIONEM v. μέτοίκιον pro τὴν οἴκησιν αὐτόθι κατακτησάμενος DINDORFIUS de SAUPPII coniectura καταςησάμενος recepit.

Quemadmodum in his perpetuo scribae hallucinantur sic subinde δείξω et δόξω, ἔδοξα et ἔδειξα, δεδεῖχθαι et δεδόχθαι susque deque habuerunt. Videbis in ISOCRATIS *Panegyrico* § 90. δόξειν et δείξειν permixta. In LYSIA 12, 53. ὡς ἀμφότεροι ἔδοξαν sensu vacuum est, aut ἔδειξαν verum est, aut ἐδείξαμεν, quod GEELIUS coniecit. Apud LUCIANUM 24, 2. contrarius error est:

Digitized by Google

ἐπὶ τῷ μνήματι, ὅθεν ἔδειξεν ἡ Δημαινέτη προελθόντα αὐτὸν ἐντείλασθαι τὰ περὶ τοῦ οἴνου. Soloeca oratio est et non satis perspicua. Corrige ἔδοξεν, id est *in somnio vidit*. Tritum est δοκεῖν de *somniantibus*, vide PIERSON. ad AELIUM HERODIANUM post MOERIDEM p. 434. sed alia forma veteres, alia LUCIANUS et aequales utebantur.

ἐδοξάτην μοι τὼ δύ' ἠπείρω μολεῖν.

aut ἐδοξάτην μοι δύο γύναικ' εὐείμονε

— — — εἰς ὄψιν μολεῖν.

aut ἔδοξ' ἰδεῖν, ἐδόκουν ὁρᾶν veterum sunt, sequiorum ἔδοξα δύο γυναῖκάς μοι προσελθεῖν, ut in hoc ipso loco LUCIANUS scripserat paullo ante ἔδοξεν ἡ Ἀρχιτέλους γυνὴ ἐπιστάντα οἱ τὸν Σκύθην κελεῦσαι εἰπεῖν Ἀθηναίοις κτὲ., quod satis nostram rationem confirmat.

Qui LUCIANUM diligenter cum Antiquis, quos imitatur, comparabit et librorum scripturas in singulis excutiet et aestimabit et ad Grammaticorum testimonia exiget et poëtarum locos metro stabiliores adhibebit, brevi intelliget quidquid scribarum captum superat, quidquid exquisitioris dictionis aut elocutionis servabant veteres, Graeculi dudum amiserant, raro illaesum et inviolatum ex istorum manibus elabi, sed vel refingi ad novam loquendi consuetudinem et componendi usum, vel prorsus deleri et obliterari substitutis noviciis formis aut verbis, vel onerari interpretamentis et insulsis additamentis impediri. Sic pars antiquae linguae disperiit, pars aegra et inquinata circumfertur: quod verum est et sanum in ingenti librorum numero et testium utcumque dissentientium multitudine subinde tenuibus sed certis vestigiis indagari potest et ubi semel rectam viam sis ingressus quod periisse videbatur renasci potest ex certa analogia, aut ex *antiquissimis* corruptelis, quas nemo iterum attrectat, aut ex poëtae loco aut e Grammatico in lucem revocari. Quorsum haec? ut LUCIANO restituam antiquas quasdam formas, quas sedulo Graeculi pro captu suo ubique et illi et caeteris omnibus exemerunt. Verbum χρίω penultima longa, (unde χρείω hic illic apparet), habuit olim formam unam omnibus usitatam κέχριμαι. Producta penultima respuit σ, quod sequiores infserunt, κέχρισμαι dicentes, quod tam pravum est atque κεκόνισμαι. Κεχριμένος, κεκονιμένος *Graeca* sunt ut

Digitized by Google

τετιμένος: iidem ἐχρίσθην dicebant et χριστός, sed χρῖμα. Quidquid horum attigerunt Graeculi, induitur novicia forma, κέχρισμαι et κεκόνισμαι dare solent, ut χρίσμα. Κέχριμαι elabitur et certae analogiae honos constat, ubi veteres scribae noto errore ei substituerunt κέχρημαι, quod factum est in CALLIMACHI *Hymno in Dianam* vs. 69:

ἔρχεται Ἑρμείης σποδιῇ κεχρημένος αἰθῇ

ubi longa et accurata HEMSTERHUSII annotatio neminem deterrebit quo minus κεχριμένος rescribat. Diversissima sunt quae vir magnus accumulat. Quid huic notioni commune est cum χρῆσθαι φύσει, ἐμπορίᾳ, βίῳ λῃστρικῷ, ξυμφορᾷ, ἀτυχίᾳ, ναυαγίᾳ, χειμῶνι, οὐρίῳ πνεύματι et similibus? nihil prorsus. Aliud est *uti* oleo, fuligine, unguento, aliud *ungi* et *oblini*, χρῆσθαι ἐλαίῳ, ἀσβόλῳ, μύρῳ et χρίεσθαι. Permovit auctoritas viri SINTENISIUM, ut in PLUTARCHI *Cimone* cap. 1 futilem lectionem ἀσβόλῳ χρησάμενον verissimae, quam REISKIUS repperit, χρισάμενον anteponeret, quem nemo sequetur. Χρῖμα bis servatum est in eiusdem *Hymno* εἰς λουτρὰ τῆς Παλλάδος vs. 16:

οὐ γὰρ Ἀθαναία χρίματα μικτὰ φιλεῖ

et 26. ubi iam apparent interpolatores. DRACO STRATONICENSIS *de metris poëticis* scribens et de syllabarum quantitate, (cuius rei pauci sunt quam DRACO imperitiores) p. 96, 17. HERM. χρίσματα in hoc loco ostentat. In ATHENAEI codice, (quem habemus unicum ex optimo et veterrimo descriptum, sed ab eo librario, quo non novi alium stolidiorem) κέχριμαι nonnumquam evasit et χρῖμα, vide EUBULI locum XIII. p. 557 f. ACHAEI p. 689. MAGNETIS p. 690. Apud HERODOTUM IV. 195 optime legitur πτεροῖσι ὀρνίθων κεχριμένοισι πίσσῃ. In ARISTOPHANIS fragmento apud STOBAEUM *Floril.* CXXI. 18. conclamatus locus vs. 7. προὐκείμεθ' οὐδ' ἂν κατακεκριμένοι in integrum restitui mihi posse videtur si scripseris:

προὐκείμεθ' οὐδὲ βακκάρει κεχριμένοι.

comparato l. l. MAGNETIS βακκάριδι κεχριμένον. In caeteris fere κέχριμαι et χρῖμα obliterata sunt, ἀσφάλτῳ κεχρισμέναι habemus in *Cyropaedia* VII. v, 22. et ἐκέχριστο VII. I, 2. et in *Symposio* II. 5. πόθεν ἂν τις τοῦτο τὸ χρίσμα λάβοι; Nihil horum genuinum est, sed quomodo in EUBULI versiculo, quem supra indicavimus, συκαμίνῳ τὰς γνάθους κεχριμέναι, EUSTATHIUS

Digitized by Google

et apographa κεχρισμέναι habent, sic XENOPHONTI et aliis veterum, ubi κέχρισμαι scribitur, labes adspersa est a Graeculis, et χρῖμα in *Symposii* loco et alibi reponendum, quod iterum salvum abiit apud PHILOXENUM ATHENAEI IX. p. 409 χρίματά τ' ἀμβροσίοδμα. Caeterum discrimen inter κεχρῖσθαι et κεχρεῖσθαι, quod PHRYNICHUS commemorat in BEKKERI *Anecd.* I. p. 46, commenticium est. Unum atque idem verbum est et scriptura κέχρειμαι et κεχρεῖσθαι, ut χρείειν, ut μαλκείειν, ut βεινεῖν, νείφειν, εἴλλειν, alia sexcenta, debetur iis, qui constanter ι productum ita scribebant. Apud LUCIANUM quoque 70, 2. ἀσβόλῳ κεχρισμένον τὸ πρόσωπον ad veterum usum refingendum esse censeo.

Prorsus eodem modo, quo in κέχριμαι vidimus, Graeculi grassantur in κεκόνιμαι. Ut χρίω sic κονίω penultima longa unice vera et proba forma est, unde κεκόνιμαι, κεκόνιτο, κεκονιμένος, quidquid scribae moliuntur, sola *Graeca* sunt, et κεκόνισμαι, κεκόνιςο, κεκονισμένος ex veteribus quidem et probatis scriptoribus undique sunt furcis expellenda. Ut κέχρημαι sic κεκόνημαι in libris servavit intus bonam formam. Κονίζω nihil est, a Grammaticis fictum ut ἀλίζω, ἀμφιέζω, σκαλαίνω, χύω, ἀγάζω, ἄσθομαι, ἀλῶ (pro αἱρῶ ex ἀλίσκομαι repetitum, GRAMMAT. BEKKERI *Anecd.* I. p. 123), ἀνθησσῶ, ὀριγνῶ, πυνθάνω, προειδῶ ἀντὶ τοῦ προνοῶ, προςιθῶ, σφήλω, haec omnia praeter quatuor prima idem BEKKERI Grammaticus bona fide pro *Graecis* affert. BEKKERUS ipse in ISOCRATIS *Nicocle* § 5 pro αἰσθάνονται alias res agens ex codice G recepit αἴσθονται. Eiusdem farinae est διαβύνομαι, quod nimium patienter ferunt in HERODOTO II. 96, τὸ πηδάλιον διὰ τῆς τρόπιος διαβύνεται pro διαβυνέεται, namque in usu erat βυνῶ, βύσω, ἔβυσα, βέβυσμαι, unde βύζην (pro βύσδην), ut κυνῶ, κύσω, ἔκυσα. Lexicographis debentur formae ἀναδάζομαι, διαδάζομαι simil. pro quibus *Graeci* ἀναδαίομαι cet. dicebant, ut in Oraculo apud HEROD. IV. 159:

> ὃς δέ κεν ἐς Λιβύην πολυήρατον ὕςερον ἔλθῃ
> γᾶς ἀναδαιομένας μετά οἵ ποκά φαμι μελήσειν.

ubi corrige Λιβύαν et μεληςεῖν, namque δωρίσδεν ποτέοικε, δοκῶ, τοῖς Δωριέεσσι. Iisdem ἀναπλήθω acceptum referimus pro ἀναπίμπλημι et alia e fallaci analogia contra usum dicendi ficta, in qua re saepissime *Graeci* sequiores impingunt. Forma ἀλῶ,

Digitized by Google

quam futilis Grammaticus ex *ἀλώσομαι* extudit, non multo melior est *ἀλίσκω*, qua ANTIPATER SIDONIUS abutitur in *Anthol. Gr.* T. II. p. 6.

Εὐαγόρας δ' ὢν χαλκὸς ἄτερ δόλου αὐτὸς ἀλίσκει.

Eiusdemmodi est futurum *ὀμόσω* ex *ὤμοσα* male natum. STRATO in *Anthol.* T. III. p. 78:

δέξομ' ἐγὼ μελάθροις, οὐ μὰ τόν — οὐκ ὀμόσω.

eadem forma abutitur PLUTARCHUS in *Cicerone* 23. *προῆλθεν ὀμόσων*, estque adeo reponenda in *Mario* 29. Simillimo errore PLUTARCHUS ex *ἀμφιέσαι* extudit *ἀμφιέζειν* in *C. Graccho* 2 et e *νίψαι νίπτειν* in *Theseo* 10. Pervulgatum iam olim erat vitium, quo *ὄφλειν* et *ὄφλων* apud *Atticos* pro *ὀφλεῖν* et *ὀφλών* legebatur: hinc Graeculi coeperunt *ὄφλω, εις, ει* dicere, et *docti*, si Musis placet, *Grammatici* errorem alebant. Ἀπολλωνίδης ὁ Νικαεὺς ἐν ὑπομνήματι περὶ παραπρεσβείας Δημοσθένους (teste AMMONIO *de D. V.* v. ὄφλει) annotavit: *ὄφλει μέν τις ἐπὶ καταδίκῃ κτέ. ὀφλισκάνει* dicendum esse neque cogitat homo, neque fortasse sciebat. Venia igitur dari poterit DIONI CHRYSOSTOMO, qui in orat. XXXI. p. 353 *ὄφλουσιν* et 356. *ὄφλετε* sibi credidit dicere licere, sed ita ne umquam nos DIO, neque APOLLONIDES quidquam, quod aliunde non sit satis certum, sibi credere postulent. Etiam qui haec mihi dabunt et turpiter a *Graecis* erratum esse agnoscent, reclamabunt si eiusdemmodi vitium ab AESCHYLO commissum esse dixero. At ipsi viderint quemadmodum poëtam ab eo crimine defendant in *Choëphoris* vs. 680:

ἐπείπερ ἄλλως, ὦ ξέν', εἰς Ἄργος κίεις.

ἔκιον enim olim in usu fuit et *κιών, κίω* pro *ἔρχομαι* non est melioris notae quam *ὄφλω*. Sic igitur, ut redeam unde digressus sum, *κονίζω* nihili est, temere fictum e *κονίστρα* et similibus, neque alios testes habet quam futiles *Grammaticos* sequioris aetatis: at istis scribae obtemperant et in HOMERI codicibus *κονίσσουσι, ἐκόνισσε, κεκόνιστο κάρη* hinc inoleverunt. Hinc si quando *κεκονιμένος* apparebat *κεκονισμένος* eius locum occupavit, ut in ARISTOPHANIS *Ecclesiaz.* 291. *ἥκῃ κεκονιμένος*, ubi *Ravennas*, qui saepe bonas lectiones servat solus, cum deterrimo quoque *κεκονισμένος* obtulit. Plura dabunt BUTTMANNUS et cum DINDORFIO STEPHANUS, unde haec stabiliantur. Quod e PHILONE afferunt *μέλλουσαι κονιεῖσθαι* corrige *κονίεσθαι*, quod melius *ὑποκονίεσθαι*

20

dicitur, ut in lepidissimo versiculo, qui nunc PLUTARCHI verbis male assumtis elumbis et inelegans incedit in *Pompeio* 53. εὐθὺς ἦν εἰπεῖν τὸ κωμικόν,

ὡς ἅτερος πρὸς τὸν ἕτερον ὑπαλείφεται
τὼ χεῖρέ θ' ὑποκονίεται.

bellissimus sane senarius. Restitue: τὸ κωμικὸν ὡς ἅτερος πρὸς τὸν ἕτερον

ὑπαλείφεται τὼ χεῖρέ θ' ὑποκονίεται.

qui ARISTOPHANE et CRATINO dignus est. Κεκονιμένος apud LUCIANUM est 5, 45. 8, 24, 1, ubi κεκονισμένος non plane abest et 16, 3. ubi in cod. D. κεκονισμένος apparet. Ad primum locum quod HEMSTERHUSIUS annotavit: »*perinde est utrum probes* κεκονιμένος *an* κεκονισμένος" neminem movebit. Utiliora idem adscripsit de confusione inter κεκονιμένος et κεκονιαμένος. Cf. *Intt.* ad HESYCH. in v. In SUIDA v. κεκονιμένος *eximius* codex *Vossianus*, qui mihi haec scribenti ob oculos est, hunc hexametrum exhibet:

ἀλλὰ σιδηρείου κεκονιαμένη ἐκ πολέμοιο

et mox bis βεκονίσθαι pro κεκονῖσθαι. Nae qui codicibus et scribis aliquid tribuunt, cautius semper absentes admirabuntur. In THEOCRITO I. 29. κισσὸς ἑλιχρύσῳ κεκονιμένος an κεκονισμένος scribas perinde est, quia utraque lectio nauci non est. Intelligerem κεκυλισμένος ut στέφανοι κυλιστοί dicuntur apud ATHENAEUM XV. p. 678 sq. ubi duo EUBULI fragmenta: περιφοραῖς κυκλούμενος Ὥσπερ κυλιστὸς στέφανος, et περὶ σῶμα συνίλλεται (sic leg. pro συνίλλεσται) Κισσὸς ὅπως καλάμῳ περιφύεται mihi quidem omnem propemodum dubitationem exemerunt.

Tertium exemplum est verbi antiqui omnibus propemodum locis ad hunc diem depravati μαλκίω penultima producta, unde μαλκείειν primum natum est, deinde μαλκιεῖν et μαλκιῆν et μαλκιᾶν et μαλακιῶ, μαλακιεῖν, μαλακιῆν, quorum nihil sanum est. Vel ipsa analogia μαλκίω solum probum esse evincit et antiquum, confirmant testes meliores et integriores, quo facto caeteri cum famae detrimento suas quisquilias sibi habento. Iuvat in illo verbo ostendere quam difficulter emergant prisca vocabula, obsoleta et paucis intellecta. DEMOSTHENES dixerat p. 120, 7. μέλλομεν καὶ μαλκίομεν, non est vola nec vestigium in codd., qui omnes μαλακιζόμεθα habent, manifestam inter-

Digitized by Google

polationem, ne sensu quidem satis idoneo et ad sententiam apto. Μαλακίζεσθαι et μαλακόν τι ἐνδοῦναι dicitur qui de priore studio, acrimonia, vehementia, ardore remittit et quum acrius agere instituisset nunc segnior fit agitque remissius. At non hoc dicit Orator: inertes desidere clamat cives suos, nihil agere, *torpere* in maximis PHILIPPI iniuriis. Servavit nobis verbum acre HARPOCRATION, cui scribae μαλακίομεν affricuerunt. AESCHYLI locus, quo nititur, partim evasit: ἀκμῆτι μαλκίων ποδί, nam quod docti homines corrigunt:

ἔλα δίωκ' ἀκμῆτι μαλκίων ποδί

non viderunt haec inter se pugnare. Docti Grammatici, qui λέξεις condiderunt, sedulo μαλκίειν interpretati sunt, sed cum multiplici infortunio reliquiae veterum λέξεων ad nos pervenerunt. HESYCHIUS duos auctores sequitur. Ex altero descripsit μαλκιεῖν: τὸ ὑπὸ ψύχους ἀνεσπάσθαι τὰς χεῖρας, ex altero μαλκίετον: μαλακῶς καὶ ἀσθενῶς ἔχετον, ἐπιεικῶς δὲ τοὺς ὑπὸ κρύους κεκμηκότας (lege κατεσκληκότας) μαλκιῆν λέγουσι. PHOTIUS item e duobus Lexicis μαλκίειν, deinde μαλκιῆν interpretatur. PHRYNICHUS BEKKERI *Anecd.* I. p. 51. μαλακιῆν attulit. NICANDER ἐν γλώσσαις (apud SCHOLIAST. NIC. *Theriac.* vs. 382) τὴν μάλκην φησὶ ῥῖγος περὶ τοὺς πόδας καὶ χεῖρας καὶ ὑποδήματα τίθησι·

πνεύματος ἀργαλέοιο πόνοιό τε μαλκείοντες

id est μαλκίοντες. Quia Grammaticus non *calceos ponit* sed *exempla*, pro ὑποδήματα corrige sodes ὑποδείγματα. Hinc satis tuto ARATO in *Phaenomenis* vs. 294 suam manum restitues, si scripseris:

τότε δὲ κρύος ἐκ Διός ἐςι
ναύτῃ μαλκίοντι κακώτερον.

pro vulgata μαλκιόωντι et HESIODO in *O. et D.* vs. 528. λυγρὸν μαλκίοντες pro μαλκιόωντες. Satis etiam certum est in XENOPHONTIS libello *de Venatione* v, 2. pro αἱ κύνες μαλακιῶσαι τὰς ῥῖνας οὐ δύνανται αἰσθάνεσθαι rescribendum esse μαλκίουσαι. Arripuit hoc verbum AELIANUS, perineptus scriptor librorum *de Natura Animalium*, huiusmodi vocabula venari solitus quibus orationem tamquam gemmis distinguat. Quater usus est, toties scribae inquinarunt. I. 32. μαλακιεῖ. V. 12. μαλακιεῖ. X. 4. μαλακιεῖν. IX. 16. μαλακιοῦσαν, pro μαλκίει, μαλκίειν

Digitized by Google

et *μαλκίουσαν*. Arripuerat apud LUCIANUM *Lexiphanes* 34, 2. at in eodem scopulo adhaesit: *ἰδίω θαμὰ καὶ μαλκιῶ τὸ σῶμα* DINDORFIUS dedit, quod in libris est *μαλακιῶ* retinuit BEKKERUS. Repone *μαλκίω*, quod eiusdem formae est atque *ἰδίω*, *κονίω*, *μηνίω*, *χρίω*, in quibus omnibus penultima producitur. Sequiores pro his *ἱδροῦν*, *κονιορτοῦν*, *μηνιᾶν*, *ἀλείφειν*, dicebant et *μαλκίειν* disperiit. Si quando in libris offenderent, mulcabant ut vidimus utque solebant *μηνίειν* attrectare, suum *μηνιᾶν* antiquioribus obtrudentes, quale est quod ex APOLLONIO RHODIO afferunt II. 247. *τῷ τοι μέγα μηνιόωσι* pro *μηνίουσι*, quod solum veteribus in usu fuit. In multis aliis verbis formas veteres nova lingua producebat, non *σκάλλω* sed *σκαλεύω* dicebant, *κλαδεύειν* pro *κλᾶν*, *λεπίζειν* pro *λέπειν*, *ἀροτριᾶν* pro *ἀροῦν*, *δεσμεύειν* pro *δεῖν*, *εἰλεῖν* pro *ἴλλειν*, *σαροῦν* pro *σαίρειν*, *σμήχειν* pro *σμῆν*, *κνήθειν* pro *κνῆν*, *νήχεσθαι* pro *νεῖν*, *ἀλήθειν* pro *ἀλεῖν*, in cuius verbi perfecto certa auctoritate constituendo hanc disputationem absolvam. Utrum *ἀλήλεμαι* an *ἀλήλεσμαι* verius sit dubitatur. Analogia non est una et simplex: dicitur *ἐλήλαμαι*, *ἀρήρομαι*, sed *κατεδήδεσμαι*, quemadmodum *κέχριμαι*, *κεκόνιμαι*, sed *κυλῖσαι* habet perfectum *κεκύλισμαι*, *πρίειν* priore longa *πέπρισμαι*. In THUCYDIDE IV. 26. *εἰσάγειν σῖτον ἀληλεμένον*, alii testes *ἀληλεσμένον* tuentur: in HERODOTO VII, 25. *σῖτος δέ σφισι πολλὸς ἐφοίτα ἐκ τῆς Ἀσίης ἀληλεσμένος* nihil discrepant libri. Dirimet hanc litem poëta, qui certa correctione emendatus hanc referet gratiam. Locus est AMPHIDIS apud ATHENAEUM XIV. p. 642. A.

ἤδη ποτ' ἤκουσας βίον ἀληλεσμένον;
**** αι τοῦτ' ἐκεῖν' ἐστιν σαφῶς,*

in unico Codice antiquo *Marciano* est *βίον ἀληλεμενον αἱ τοῦτεκειν ἐστιν*. DOBRAEUS verum vidit:

ἤδη ποτ' ἤκουσας βίον
ἀληλεμένον; — ναί. — τοῦτ' ἐκεῖν' ἐστὶν σαφῶς.

ΑΛΗΛΕΜΕΝΟ̄ — ΝΑΙ vitium peperit. Itaque HERODOTO *ἀληλεμένος* reddendum, THUCYDIDI confirmandum, XENOPHON eadem opera multo maiore etiam beneficio mactari poterit in *Hellenicis* V. III. 21. *οἱ Φλιάσιοι τὸν ἥμισυν ψηφισάμενοι σῖτον τελεῖν ἢ πρόσθεν καὶ ποιοῦντες τοῦτο τὸν διπλάσιον τοῦ εἰκότος χρόνου πολιορκούμενοι διήρκεσαν*, quid sit *σῖτον τελεῖν* nemo di-

xerit, σῖτον ἀλεῖν quid sit in ea re nemo non videt. Praeterea magistello redde καὶ ποιοῦντες τοῦτο, quod tam insipidum et puerile est quam otiosum et supervacuum.

Quartum est verbum vetus *Ionum* et *Atticorum*, quod scribae contaminare solent κυλίνδω. E formis κυλίσω, ἐκύλισα, κεκύλισμαι, ἐκυλίσθην apud sequiores nata est praesentis nova forma κυλίω, veteribus invisitata et inaudita, ut ἑρπύω, ἑλκύω, quas eadem inscitia e formis ἑρπύσω, εἵρπυσα et ἑλκύσω, εἵλκυσα Graeculi effinxerunt, ut κατεάσσω ex κατέαξα. Atque isti quidem in suis scriptis loquantur quod lubet, modo ne easdem sordes veteribus, quos describebant, affricuissent. Κυλίω, ἐκκυλίω, εἰσκυλίω, προσκυλίω nemo veterum dixit aut potuit dicere, itaque in *Vespis* vs. 201. τὸν ὅλμον τὸν μέγαν ἀνύσας τι προσκύλιέ γε, mendi manifestum est sive προσκύλισον sive aliud quid latet. Κυλίνδω apud *Atticos* certam habet auctoritatem, κυλίνδετε, κυλίνδεται, κυλινδόμεναι, ἐκκυλίνδων ARISTOPHANES dabit, *Eqq.* 1249, *Eccles.* 208, *Nub.* 375, *Pac.* 134, ut apud HOMERUM κυλίνδει, κυλίνδων, κυλινδόμενος, κυλίνδεσθαι, κυλίνδεται, κυλίνδετο, alia. Κυλινδεῖν et κυλινδεῖσθαι apud eosdem sublestae admodum est fidei, quamquam saepissime in libris scriptis et editis istae formae leguntur, imprimis in XENOPHONTIS. In *Ranis* vs. 535. μετακυλινδεῖν αὑτὸν ἀεὶ πρὸς τὸν εὖ πράττοντα τοῖχον, rescribe μετακυλίνδειν. In HOMERO κυλίνδει pro κυλινδεῖ iam ARISTARCHO vindice egebat, vide *Scholia* ad *Iliad.* P. 688, unde apparet vulgares tum et omnibus usitatas formas contractas fuisse, quas equidem eodem exemplo omnibus exemerim antiquis, qui κυλίνδω habebant tantum et κυλίνδομαι, praeterea ἀλίνδω (non ἀλίω, neque ἀλίζω) et καλινδοῦμαι, προκαλινδοῦμαι tum ἀλινδοῦμαι. Ἀλίνδω, unde est ἐξαλίσας apud ARISTOPHANEM et XENOPHONTEM, incolume servatum est apud LEONIDAM *Tarentinum* in *Anthol. Graec.* IACOBS. Vol. I. p. 168.

Μὴ φθεῖρευ, ὤνθρωπε, περιπλάνιον βίον ἕλκων
ἄλλην ἐξ ἄλλης εἰς χθόν' ἀλινδόμενος.

Post ALEXANDRUM κυλίω et κυλινδῶ et κυλινδοῦμαι accesserunt et passim, uti fit, formas antiquas expulerunt. *Atticistae* nova veteribus admiscebant, scribae haec tollebant, illa substituebant donec eo perventum est ut omnia veterum formarum indicia et vestigia paulatim obliterata et deleta perirent. Unicus fere in

Digitized by Google

LUCIANO locus in uno codice hanc labem arguit 12, 5. μεταπλάθει τὴν Οἴτην, ἐπικυλινδείσθω ὁ Παρνασός, ubi cod. B. omnium longe antiquissimus servat lectionem ἐπικυλιδέσθω, natam ex ΚΤΛΙ — ΔЄCΘΩ i. e. — κυλινδέσθω. Κυλινδούμενον est in omnibus 9, 5, 1. et 60, 3. κυλινδεῖν. Dissentiunt in καλινδούμενοι et κυλινδούμενοι 49, 1. et in χαμαὶ κυλινδοῦνται et καλινδοῦνται 50, 12. utrobique editores male κυλινδ. receperunt. Κυλίω et composita apud LUCIANUM saepiuscule occurrunt, ut in lepido loco 25, 3. ἐκύλιε τὸν πίθον et κυλίω κἀγὼ τὸν πίθον, ubi veteres ἐκύλινδε et κυλίνδω dixissent. Obiter illic corrige § 4. δεήσει γὰρ αὐτίκα μάλα πρὸς μικρόν τι λιθίδιον προσπταίσαντα συλλέγειν τὰ ὄςρακα, quia non ipse LUCIANUS, sed ὁ πίθος, credo, dicitur κυλινδόμενος προσπταῖσαι restitue προσπταίσαντος. Scriptura codicum antiquiorum προσπταίσαν̄ peperit προσπταίσαντος et προσπταίσαντα, quod ante pedes erat nemo vidit. PHOTIUS in *Lexico* usum veterem notans non κυλινδεῖ, κυλίει, sed κυλίνδει voluerat, quod confirmat Hesychianum Κυλινδεῖ, ἐπιφέρει, κυλίει. Κυλίνδεσθαι ὁμοίως, imo vero κυλίνδει ex HOMERI *Iliad.* P. 688.

Non dissimilis error sed aliquanto rarius in libris Graecis committitur in verbis συννεφεῖν et ἐπινεφεῖν, quorum forma vetus et proba interiit, quae est συννέφειν et ἐπινέφειν. Ipsum νέφειν et νενοφέναι apud *Grammaticos* et λέξεων conditores commemorantur, in scriptis veterum mihi lecta non sunt, ξυννένοφεν exstat in Aristophaneis, vid. PHOT. v. ξυννένοφε. Superest ξυννέφει sed in ξυννεφεῖ depravatum in *Avibus* 1502:

ἀπαιθριάζει τὰς νεφέλας ἢ ξυννέφει;

et sic emendandus EURIPIDES in *Electra* 1077:

εἰ μὲν τὰ Τρώων εὐτυχοῖ κεχαρμένην,
εἰ δ' ἧσσον' εἴη συννέφουσαν ὄμματα,

non συννεφοῦσαν. Vera lectio casu emerserat in eiusdem fragmento apud STOBAEUM *Ecl. Phys.* I. p. 218:

οὕτω δὲ θνητῶν σπέρμα τῶν μὲν εὐτυχεῖ
λαμπρᾷ γαλήνῃ, τῶν δὲ συννέφει πάλιν.

ubi cod. A. συννέφει, GAISFORDUS in novissima editione et DINDORFIUS ad STEPHANI *Thesaurum* συννεφεῖ maluerunt, errore, ut mihi quidem videtur. Νεφεῖν neque analogia, neque usu scriptorum nititur: τὸ νέφος et νενοφέναι arguunt fuisse νέφειν, quod

Digitized by Google

planissime confirmat ἐπίνεψις apud ARISTOTELEM *Problem.* 26, 40. διὰ τί οἱ νότοι μικροὶ μὲν πνέοντες οὐ ποιοῦσιν ἐπίνεψιν, μεγάλοι δὲ γενόμενοι ἐπινεφοῦσιν, imo vero ἐπινέφουσιν, et hoc ALEXIDI redde apud PHOT. v. μᾶλλον μᾶλλον.

πῶς ἐπινέφει τὸ πρῶτον ὁ Ζεὺς ἡσυχῇ
ἔπειτα μᾶλλον μᾶλλον,

pro ἐπινεφεῖ. Graeculis, qui solebant συννεφεῖν in libris videre et ita coeperunt scriptitare et συννεφήσει dicere et similia, suos errores lubenter relinquimus.

LUCIANI causa unum verbum vetus adiiciam, de palaestra sumtum, in quo deformando et in alia omnia pervertendo scribarum natio coniuravit. Verbum est πλίσσω et πλίσσομαι cum tota cognatione, πλίγμα, πλιχάς, ἀμφιπλίξ, περιπλίξ, διαπεπλιχώς, διαπεπλιγμένος, ἐμπεπλιγμένος, ἀπεπλίξατο, ἀμφιπλίσσω, περιπλίσσω, καταπλίσσω, quae quoties occurrunt, toties fere depravantur in πλῆγμα, ἀμφιπλήξ, διαπεπληγμένος, διαπεπλεγμένος, similia. POLLUX II. 172. diserte multa ex his commemorat, sed antiquum obtinent scribae, qui περιπεπληγμένα τοῦτ' ἔςι διηχότα τὰ σκέλη bona fide dederunt. Palmaria est G. DINDORFII emendatio, qua ARISTOPHANI reddidit ad STEPHANI *Thes.* v. καταπλίσσω.

ἦ μὴν ἴσως σὺ καταπλιγήσει τῷ χρόνῳ.

pro καταπληγήσῃ et HESYCHIO καταπλιγήσει: τὸ βῆμα πλίγμα λέγουσι. τὸ οὖν καταπλίξαι μετάγοντες ἀπὸ τῶν κυλιομένων καὶ τοῖς ποσὶ κατατρεχόντων οὕτω φασίν, nisi quod κατεχόντων debebat reponere pro κατατρεχόντων, collato HESYCHIO v. πλίγμα: ἀπὸ τῶν κυλιομένων καὶ παλαιόντων, ὅταν περιβάντες τοῖς σκέλεσι κατέχωσιν, ubi περιβάντες de meo dedi pro παραβάντες. Sumtum igitur hoc de palaestra adhibeamus ad LUCIANI locum de ea re corrigendum 49, 1. de luctantibus: ἐπικαταπεσὼν καὶ περιπλέξας αὐτῷ τὰ σκέλη κατὰ τὴν γαςέρα — ἄγχει τὸν ἄθλιον et § 31 δεδιότες μὴ περιπλέξητε αὐτοῖς τὰ σκέλη περὶ τὴν γαςέρα καὶ διάγχητε, reponamus censeo utrobique περιπλίξας et περιπλίξητε et pro καὶ διάγχητε, quod inauditum est et praepostere compositum, corrigamus καὶ ἄγχητε. Pro περιβαίνειν poëtae dicebant ἀμφιπλίσσειν, teste POLLUCE l. l., caeteri περιπλίσσειν, quod ut reliqua eiusdem stirpis in -πλῆξαι et -πλέξαι solet distorqueri. Περιπλέκειν *cruribus* non dicitur et quem-

Digitized by Google

admodum *περιπλίγδην* (i. e. *περιβάδην*) et *περιπλέγδην* certo discrimine perpetuoque usu diremta sunt, sic suadent omnia ut credamus idem inter *περιπλίσσειν* et *περιπλέκειν* interesse.

Apparet verbum aliquod exquisitius et non cuilibet notum aut perspectum latere 25, 37. ubi historicus dicitur debere rei militaris et vocabulorum non esse ignarus et tum alia scire tum quid sit *ἐξελαύνειν καὶ περιελαύνειν*, at hoc quidem nemo nescire poterat, nedum ii qui historiam scribere aggrediebantur. Non diu quaerendum quod militare vocabulum forma affine a scribis obscuratum fuerit, nempe *ἐξελίττειν καὶ περιελίττειν*. Non dubitabis comparato XENOPHONTIS loco in *Cyropaed.* VIII. v. 15. et cf. SCHNEIDERUM ad XENOPH. *Remp. Lacedaem.* XI. p. 63.

Antiquam verbi formam, quae sola olim vigebat, scribae contaminare solent in futuro verbi *ἄχθομαι*. *Athenienses* non aliter quam *ἀχθέσομαι* dicebant, quos sequebantur *Atticistae*. Graeculi ex *ἠχθέσθην* produxerunt *ἀχθεσθήσομαι* neque tantum ipsi ita loquebantur sed veteres cogebant idem dixisse videri. Fraus deprehendi nonnumquam potest, deinde passim damnum sarciri. Admonent magistri, MOERIS p. 21. *ἀχθέσεται*, Ἀττικῶς. *ἀχθεσθήσεται*, Ἑλληνικῶς. Neque tamen bene monenti obtemperatur: saepius *ἀχθεσθήσομαι* recurrit, nonnumquam *ἀχθήσομαι*, in quo est erroris progressus quidam: *ἀχθέσομαι*, quod prorsus in desuetudinem et oblivionem abierat, in *ἀχθήσομαι* corrumpitur, cuius manifesti vitii exempla vide apud PIERSONUM ad MOERIDIS l. l., deinde forma novicia et vitiosa subrepit *ἀχθεσθήσομαι*. PLATONIS duos locos affert PIERSON. in *Gorgia* p. 506 C. et in *Republ.* X. p. 603. E. ubi genuina forma e codd. restituta est et unum ANDOCIDIS, *de Pace* § 21. *εἴ τις ὑμῶν ἀχθεσθήσεται.* Addo XENOPHONTIS locum *Cyropaed.* VIII. IV. 10. *καὶ σὺ αὖ οὐκ ἀχθεσθήσῃ μοι ἀκούων τἀληθῆ*, et AESCHINIS in *Ctesiphontea* § 242 *συναχθεσθησόμενος ἐπὶ τῇ τοῦ Μολοττῶν βασιλέως Ἀλεξάνδρου τελευτῇ*, ubi in uno codice est erroris prima origo *συναχθησόμενος* et THEOPHRASTI *Charactt.* XIX. *οὐχ ἕξομεν τοὺς ὑπὲρ τῶν κοινῶν συναχθεσθησομένους, ἂν τοὺς τοιούτους προώμεθα.* Non magis his omnibus est parcendum manifestis erroribus quam apud LUCIANUM 55, 3. *ἐοικότες ἀχθεσθησομένοις εἰ λυθήσονται*, nascens vitium est in codicibus AF *ἀχθησομένοις*, unde olim *ἀχθεσο-*

Digitized by Google

μένοις erutum oportuit. Quid facias scribis, qui vel in *Nubibus* vs. 1443.

καὶ μὴν ἴσως οὐκ ἀχθέσει παθὼν ἃ νῦν πέπονθας,

non dubitarunt suum ἀχθήσῃ substituere? Iisdem solis debentur formae longiores τιμηθήσομαι, ὠφεληθήσομαι, ζημιωθήσομαι, aliaeque similes pro brevioribus τιμήσομαι, ὠφελήσομαι, ζημιώσομαι, similibus, quibus antiquus sermo *Graecus* utebatur. In EURIPIDIS pulcherrimo loco, quem LYCURGUS in *Leocratea* servavit § 100, codices quidam dederunt vs. 48 sq.

Εὔμολπος οὐδὲ Θρᾷξ ἀναςρέψει λεὼς
ςεφάνοισι, Παλλὰς δ' οὐδαμοῦ τιμηθήσεται.

pro ἀναςέψει et τιμήσεται. Fraus in poëtis deprehensa ubique argui debet et quod vitiosum constat esse certa ubique medicina sanari, in qua re antiquiores libri saepe emendantem confirmabunt optionemque facilem reddent et certam.

Qui consuetudinem veterum a recentiorum sordibus diligenter discernere longo usu assueverunt, poterunt expiscari veram lectionem in loco ineptissime depravato 67, 2, 1. ubi puella ad amatorem: τοῦτο γοῦν καὶ μόνον ἐπριάμην τοῦ σοῦ ἔρωτος, ὅτι μοι τηλικαύτην πεποίηκας τὴν γαςέρα κτέ. Nemo, qui vel mediocriter in *Graecis* versatus est, concoquat quomodo ἐπριάμην ita dici possit. Verbum ὠνεῖσθαι apud veteres habet aoristum πρίασθαι certo perpetuoque usu, a quo nemo umquam descivit. Inspiciat mihi aliquis LYSIAE orationem XXII, videbit συνωνεῖσθαι et συμπρίασθαι passim sibi inter se respondere, ut aoristo praesens. § 6. ὁ νόμος ἀπαγορεύει μηδένα συνωνεῖσθαι et § 7. οὗτος μὲν ὁμολογεῖ συμπρίασθαι, ὁ δὲ νόμος ἀπαγορεύων φαίνεται et sic constanter veteres omnes loquuntur. Recentiores *Graeci* coeperunt ἐωνησάμην et ὠνησάμην dicere, hinc in libris *Atticistarum* permiscentur et confunduntur ἐπριάμην et ἐωνησάμην. Scriptura frequens in libris ἐπριᾶτο, πριᾶσθαι novo indicio est, quam ignari harum formarum Graeculi fuerint. Itaque ὠνησάμην et ἐπριάμην mutant locum, ὠνησάμην autem subinde apud eos, qui nihil cogitant, subrepit pro ὠνάμην, quod et ipsum amiserant Graeculi, qui vel ὠνασάμην eodem sensu coeperunt dicere, ut DIOSCORIDES in *Anthol. Graec.* IACOBS. Vol. I. p. 251

Πέντε κόρας καὶ πέντε Βιὼ Διδύμωνι τεκοῦσα
ἄρσενας οὐδὲ μιᾶς οὐδ' ἑνὸς ὠνάσατο.

Digitized by Google

Sic 12, 24. pro ὠνάμην δέ τι διὰ σὲ τῆς ἀποδημίας optimus A et C exhibent ὠνησάμην, ut in PHOTII Lexico legitur ὀνήσασθαι: ὠφεληθῆναι, ἀπολαύειν pro ὄνασθαι, (ipsius errore Grammatici, qui sexcentos commisit, in his τάλεσιν: ἀναλώμασιν bona fide pro τέλεσιν). Iam vero lectores elegantiores, quibus alicunde innotuerat πρίασθαι non ὠνήσασθαι esse dicendum, ὠνησάμην in ἐπριάμην refingebant, quod alibi fortasse scite factum est, at in illo loco, propter quem haec scribimus, infeliciter admodum res iis cessit. Repone igitur τοῦτο γοῦν καὶ μόνον ὠνάμην τοῦ σοῦ ἔρωτος et habebis quod solum ei loco convenit. Saepe LUCIANUS ἐωνησάμην et ὠνησάμην contra morem veterum usurpavit, nusquam infelicius quam in *Hermotimo* 20, 81. ἐγὼ ταλάντου ὠνησάμην τὸ πλημμέλημα παρὰ πένητος ἀνδρὸς τοῦ Ἐχεκράτους, ubi et forma vitiosa est et verbum non idoneum. Debuerat enim ἐξεπριάμην dicere. Sciri autem facile poterat a quolibet harum rerum curioso πρίασθαι solum antiquum et probum esse, nam multi hoc docuere magistri, vide PIERSON ad AELIUM HERODIANUM p. 453 et LOBECK ad PHRYNICHUM p. 138. Quam saepe correctores mutaverint in Lucianeis formas improbas sincerioribus infra erit ostendendi locus. Addam nunc potius verbum ex ὠνεῖσθαι compositum, quod propemodum sine vestigio periit: est autem ὑπωνεῖσθαι, cuius aoristus exstat apud THEOPHRASTUM *Charactt.* XL ὑποπρίασθαι φίλου ἐπιλαβὼν ἀποδόσθαι, lege εἶτα λαβὼν ἀποδόσθαι. Quid significet ὑπωνεῖσθαι luculenter apparebit e verbo simillimo, quod negligentia scribarum et BEKKERI παραδιορθώσει plane periit, sed in vitam revocari certo remedio potest. Editur in PHRYNICHI προπαρασκευῇ σοφιστικῇ in BEKKERI *Anecd.* I. p. 67, 32. ὑπεροψωνεῖν: τὸ ἀγοράζοντός τινος ὄψον ἕτερον τῇ τιμῇ ὑπερβάλλοντα ὠνεῖσθαι. Certissimum est ὑποψωνεῖν verum esse, quod non tantum analogia praestat sed et Codicis unici scriptura ὑποψόνην, cui vulgatam de suo BEKKERUS substituit, obiter Lexicis eximendam. Viden id ipsum esse quod THEOPHRASTUS dicit ὑποπρίασθαι, quod genus est βδελυρίας etiamnunc satis notum et frequens.

Quemadmodum LUCIANUS promiscue ἐωνησάμην (ὠνησάμην) et ἐπριάμην uti solet, sic ei perinde est utrum λήσω an λήσομαι dicat, quamquam illud solum probum est, hoc novicium et pravum. Legitur 13, 14. ὡς δὴ ἐνταῦθα λησόμενοι τοὺς πολεμίους,

26, 4. *ἐθαύμαζον εἰ ἐνόμισαν λήσειν οὐκ ἀληθῆ συγγράφοντες*, hinc certa emendatione restitui potest locus 69, 18. *οἱ δὲ μάλα σεμνοὶ καὶ σκυθρωποὶ φαινόμενοι ἢν παιδὸς ὡραίου ἢ γυναικὸς λάβωνται καλῆς ἢ ἐλπίσωσι σιωπᾶν ἄξιον οἷα ποιοῦσιν.* Interpretantur: *si puerum — vel nanciscantur* vel sperent *quid faciant silere melius est.* Facetum est *vel sperent.* In *καλῆσ ἢ* latet *καὶ λήσειν*, simillimum est compendium, quo *ειν* significatur, literae *η*, unde *δεῖν* et *δή*, *λαβεῖν* et *λαβή* et similia saepenumero confusa sunt.

De vitiis Graecitatis, quibus LUCIANUS ipse laborat, nondum agam, insigniora brevi post collecturus in unum, nunc vitia quaedam librorum, quae passim eius orationem inquinant et sententiam aut impeditam aut ineptam aut plane absurdam fecerunt, indicabo et tollam. Maritus de uxoris nequitia querens 47, 31. ita dicit: *ἐγὼ γὰρ ὁρῶν ταύτην οὐκέτι σωφρονοῦσαν οὐδὲ μένουσαν ἐπὶ τοῦ κοσμίου σχήματος κοσμουμένην δὲ καὶ τὰς τρίχας εὐθετίζουσαν ἐς τὸ ἑταιρικὸν καὶ φυκίον ἐντριβομένην καὶ τὼ ὀφθαλμὼ* (scrib. *τὠφθαλμὼ*) *ὑπογραφομένην κτἑ.* alienum est ab huiusmodi loco *κοσμουμένην*, etiam probae et pudicae *κοσμοῦνται·* omnes. Quid sit genuinum docebit scribarum error idem in eadem re commissus 17, 36. ubi recte editur e tribus libris *μεταξὺ κομμούμεναι καὶ τὰς κόμας παραπλεκόμεναι*, caeteri omnes *κοσμούμεναι* praeferunt. Hoc ipsum est, quod sententia loci postulat, itaque *κομμουμένην* restituemus, verbum in ea re tritum et LUCIANO adamatum, qui *κομμωτικήν* et *κομμώματα* in eleganti metaphora posuit 25, § 8 et 40, unde *κομμώτριαι* notissimae *Atticis.* Eximius est ad haec confirmanda locus in PLATONIS *Gorgia* p. 465 B. Quod *τὠφθαλμώ* obiter corrigendum esse diximus sciendum est librarios perpetuo crases et elisiones, quibus Veteres et Veterum imitatores constanter in loquendo et scribendo utebantur, resolvere et explere solere, quo nihil ingratius accidere potest auribus nitidissimae compositioni antiquae assuetis. In poëtis omnes continuo sarciunt damnum, non item in caeteris, quamquam scripturae Veterum librorum et imprimis vetustae corruptelae sexcenties istam fraudem arguunt. Sic confunduntur *κάτω* et *κἀγώ* 73, 49. *κακά* et *κἀκεῖ* 33, 54. *τἀπινίκια* abire solet in *τὰ πινίκια*, deinde supervenit alius, qui *τὰ πινάκια* stolide rescribit, quas

scripturas confusas videbis 58, 52. In ANDOCIDIS oratione in *Alcibiadem* § 29. p. 33, 1. omnes libri servant: *εἰς τὰ πινάκια τῇ προτέρᾳ τῆς οὐσίας* pro *εἰς τἀπινίκια τῇ προτεραίᾳ τῆς θυσίας*, sic libri veteres describuntur scilicet: *τἀπινίκια* recte BEKKERUS DEMOSTHENI reddidit p. 380, 22, non p. 1356, 8, non PLATONI in *Symposio* p. 173 A. et aliis locis, qui eodem iure correctionem flagitant. Constanter dicebant *τἀγαθά*, *τἀληθῆ*, *τἀπιτήδεια*, *τἀναγκαῖα*, *τἀνδράποδα*, *τἀπίχειρα*, similia, ut *τἀγαθόν*, *τἀληθές*, *τἀργύριον*, alia multa, cuius rei sexcenta exempla et indicia libri suppeditabunt. Fluctuant in LUCIANO codices in *τἀγαθά* et *τὰ ἀγαθά* 1, 9. in *τοὐπίσημον* et *τὸ ἐπίσημον* 20, 44, in *τοὐπίλουτρον* et *τὸ πίλουτρον* 34, 2. in *τοὐνύπνιον* et *τὸ ἐνύπνιον* 45, 28. *τὸ οὐρροπύγιον* IACOBITZ dedit 57, 3. pro *ὁ ἐμός* saepe in libris est *οὑμός* v. c. 42, 39. sic *τὸ ἀκρίβες* et *τ' ἀκριβές* alternant 44, 11, namque sic scribunt isti quum nihil mutant, ut *τὰ 'σκληπιῷ* 73, 27 et § 33. *τ' ἀνδρὸς* et *τὰ 'πίχειρα* 17, 24. Saepius *τὰ μά* occurrit, ut 15, 24. 45, 30. et *τὰ κείνου* 44, 18. pro *τἀκείνου*. Semel, quod sciam, contrario errore peccatum est et *προὐκπεπομφώς* pessime pro *προεκπεπομφώς* scriptum 32, 56. Est operae pretium in cognoscendis et aestimandis codicum antiquiorum scripturis huius rei certissima vestigia indagare, quod nuperrime fecit HIRSCHIGIUS in PLATONE, ubi *περιτακτός* pro *περὶ τακτός*, *οὐδὲν ἔχει πολλή* pro *οὐ δ' ἕνεχ' ἡ πολλή* et similia annotavit. ARISTOPHANES pro *μέντοι ἔφασκε* dixerat, ut tum omnes solebant, *μέντοὔφασκε*. Librarii pro capitu suo nobis dederunt in *Ecclesiaz.* 408:

παρῆλθε γυμνός, ὡς ἐδόκει τοῖς πλείοσιν,
αὐτός γε μέντ' οὐ φάσκεν ἱμάτιον ἔχειν

et ad hunc diem *μέντ' ἄν* et *μέντ' ἄρα* in multis haeserunt. Apud STRABONEM II. p. 74. *τουτὶ τὸ γράμμα* in libris est pro *τοὐπίγραμμα*, quod KRAMERUS feliciter a se repertum recipere debuerat. Eiusdemmodi est quod BADHAMUS in HESYCHIO reperit v. *τακτονίτου*: *τὰ τῶν μαγείρων ξηρὰ ἀρτύματα, διὰ τὸ ἐνταῦθα καὶ τὸ νίτρον πωλεῖσθαι*, unde eruit *τἀκ τοῦ νίτρου*, sed fugit eum dudum praeripuisse hanc emendationem PIERSONUM in eximia annotatione ad MOERIDEM p. 351 sq. *τἀκ τοῦ νίτρου* descriptum e *λέξει κωμικῇ* DIDYMI pertinet ad locum ANAXIPPI apud ATHENAEUM IV. p. 169. B.

οὐ μὴ πρότερόν οἴσεις, θεοῖσιν ἐχθρὲ σύ,
τὸ λεβήτιον, τὰχ τοῦ νίτρου, — πάλιν ὑστερεῖς;

ubi in MARCIANO Codice unico est *κὰκ τοῦ λητρου*, verum vidit MEINEKIUS. ΛΗ natum est ex ΝΙ, ut saepissime Ν et ΛΙ permixta sunt. *Φαυλίου μάντεως* apud PLUTARCHUM editur in *Quaestt. Rom.* p. 268. d. pro *Φαύνου*. Longe turpius est in PHOTII *Lexico* *Ναξίαν́θος*: *ἀκοή*, pro *Ναξία λίθος*: *ἀκόνη*. In LUCIANO tantillum vitium mirificas turbas dederat 9, 3, 2. pro ΞΥΝΑΝΑΜΙΓΝΥCΟ scriba codicis antiquissimi B. aliud agens dedit *ξυναλία μίγνυσο*, (ut alii § 1. *ἀλίας* pro *μιᾶς*) unde nescio quis *ξυναυλίᾳ μίγνυσο* temere effinxit. HEMSTERHUSIUS exquisita doctrina commendavit lectionem *ξυναυλίᾳ μίγνυσο* (*τῇ ἀγαπωμένῃ*) sed frustra, opinor, quasi quis in ea re possit *μοναυλεῖν*. Quod in reliquis omnibus libris est *συναναμίγνυσο* (*ξυναν.*) tandem revocavit BEKKERUS. Subveniendum est LUCIANO simili de causa laboranti 40, 12 *ἣν μὲν πάνυ ἐγγύθεν σκοπῶμέν τι καὶ ὑπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν οὐδὲν ἀκριβὲς διαγιγνώσκομεν* pro manifesto vitio repone *ὑπὸ τὠφθαλμὼ αὐτώ*. In elisione explenda non minus licenter scribae grassantur. Facetum est videre criticos turpes hiatus invehentes, ubi unus et alter liber molestam vocalem suppeditat. Quid illis sit tribuendum duobus exemplis ostendam. In ATHENAEI Codice unico et in apographis legitur lib. V. p. 215. f. *ἔφευγεν ἄγων δὲ οὐ δύο τέλη περιπέμψαντος τῶν ἱππέων*, ubi e THUCYDIDE IV. 96 dudum correctum est *ἔφευγε Παγώνδου δύο τέλη κτἑ.* In PLATONIS *Rep.* III. p. 388. E. *οὔτε ἄρα ἀνθρώπους ἀξίους λόγου κρατουμένους ὑπὸ γέλωτος ἄν τις ποιῇ ἀποδεκτέον* natum est ex ΟΥΤΑΡΑ, in quo *οὔτοι ἄρα* inest in *οὔτἄρα* more *Attico* conflatum. In farragine variarum scripturarum saepe huius rei impressa vestigia deprehendes, ut in LUCIANO 58, 5 ubi pro *ἄρα ἂν* alii *δρᾶν* exhibent, id est ΑΡΑΝ, *ἄρ' ἄν*, et passim similia apud eundem et caeteros. Saepe antiquissima vitia huius rei certum indicium faciunt. Luculentum imprimis exemplum est in LUCIANO 12, 14 ubi CHARON edoctus a CLOTHO quis vitae exitus maneat arrogantissimos mortalium CROESUM, CYRUM, POLYCRATEM exclamat: *Ἄγαμαι Κλωθοῦς γεννικῆς. καὶ αὐτούς, ὦ βελτίστη, καὶ τὰς κεφαλὰς ἀπότεμνε καὶ ἀνασκολόπιζε, ὡς εἰδῶσιν ἄνθρωποι ὄντες.* In ΚΑΙΑΥΤΟΥC inerat *καῦ' αὐτούς*, quid illis facias, qui *καὶ αὐτούς* dederunt. Tum pro *ἄγαμαι Κλωθοῦς γεννικῆς* reci-

piendum fuerat ex aliis libris: εὖγε, Κλωθοῖ, γεννικῶς καὶ αὐτούς, ὦ βελτίστη. Tantilla res in PLATONIS codicibus efficit, ut homo venustissimus et, si quis alius, urbanus, subrusticus esse videatur. Legitur in *Symposio* p. 213. E. ἄρχοντα αἱροῦμαι, ἕως ἂν ὑμεῖς ἱκανῶς πίητε, ἐμαυτόν. ἀλλὰ Φερέτω 'Αγάθων εἴ τι ἐστὶν ἔκπωμα μέγα. μᾶλλον δὲ οὐδὲν δεῖ, ἀλλὰ φέρε, παῖ, φάναι, τὸν ψυκτῆρα ἐκεῖνον. Rustici est dicere Φερέτω 'Αγάθων, servile hoc ministerium est et multi servuli adstabant: deinde satis imperiosum est Φερέτω 'Αγάθων, utrumque vitium ab ALCIBIADIS et AGATHONIS persona alienum est. Subest idem vitium, quod DOBRAEUS perite sustulit ex HERMIPPO ATHENAEI XII. p. 524. f. χαίρω διαπόντιον στράτευμα, τί πράττομεν; quemadmodum ille rectissime restituit:

χαῖρ', ὦ διαπόντιον
στράτευμα, τί πράττομεν;

sic nos PLATONIS manum sic restituemus: ἀλλὰ φέρετ', ὦ 'Αγάθων, εἴ τι ἐστὶν ἔκπωμα μέγα.

Subiiciam nunc locos LUCIANI aliquammultos, in quibus dicendi genus et *Graecitatis* usus sine labe est, at sententia aegra et inepta et male sana circumambulat ob aliquod vitium, quod longa dies et incuria hominum affricuerunt. Horum bona pars sanari potest, et malum a perito medico simul deprehenditur et curatur, sunt quaedam insanabilia, a quibus manus melius abstinebis, estque boni critici, quod ipsius LUCIANI verbis iuvat dicere (29, 4), πάντων πρῶτον τοῦτο συνορᾶν εἴτε ἰάσιμόν ἐστι τὸ νόσημα εἴτ' ἀνήκεστον καὶ ὑπερβεβηκὸς τοὺς ὅρους τῆς τέχνης, ubi malum est manifestum, remedium non est, obscuratis et deletis antiquae scripturae omnibus indiciis vestigiisque. Certa parata est medicina LUCIANI loco 2, 2, ubi suam facundiam et dicendi facultatem comparat cum iis, ὁπόσοι ἐν δίκαις εὐδοκιμοῦσι ξὺν ἀληθείᾳ ποιούμενοι τοὺς ἀγῶνας: iis, quae nos dicimus, inquit, οὔτε κίνησις ὁμοία πρόσεστιν οὔτε ψυχῆς δεῖγμά τι ἀλλὰ τέρψις ἄλλως καὶ παιδιὰ τὸ πρᾶγμα. Nihil significat δεῖγμα aut δεικνύναι τὴν ψυχήν. Quid sit verum PLATONIS locus aperiet *de Rep.* V. p. 474. D. πάντες οἱ ἐν ὥρᾳ τὸν φιλόπαιδα καὶ ἐρωτικὸν ἀμηγέπῃ δάκνουσί τε καὶ κινοῦσι, quidquid autem animum *vehementer commovet* δάκνειν τὴν καρδίαν, τὴν ψυχὴν δάκνειν dicitur. Pulchre SOPHOCLES:

Digitized by Google

οὐκ ἔστιν οὐδὲν χρῆμ' ἐλευθέρου δάκνον
ψυχὴν ὁμοίως ἀνδρὸς ὡς ἀτιμία.

vide quae congesserunt Intt. ad *Acharnenses* vs. 1. Saepe λόγοι dicuntur δάκνειν, ut PLATO dixit *Sympos.* p. 218 A. δηχθεὶς ὑπὸ τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ λόγων, hinc igitur οὔτε ψυχῆς δῆγμά τι reponendum esse censeo.

Periit iocus 4, 12. ὁ σταυρὸς ὑπὸ τούτου μὲν (τοῦ ταῦ) ἐδημιουργήθη, ὑπὸ δὲ ἀνθρώπων ὀνομάζεται, dicitur crux *istius opera* (ut vertunt) effecta esse, sine sensu ut opinor. Dixerat scriptor lepidus crucem ab odiosa littera T et *formam* accepisse et *nomen*, corrige ἀπὸ τούτου, *ad huius formam.*

Non est sanum quod PARIS 8, 20, 16 dicit ad VENEREM: οὐκοῦν ἐπὶ τούτοις δίδωμι τὸ μῆλον, ἐπὶ τούτοις λάμβανε, multi iam olim haec tentarunt. Qui codicem D scripsit, expunxit ἐπὶ τούτοις λάμβανε, qui M descripsit δίδωμί σοι de suo dedit, ut permulta alia novavit. Arripuit hoc BEKKERUS ita, ut VENEREM faceret respondentem ἐπὶ τούτοις λαμβάνω. Nihil horum elegantissimi ingenii scriptor pro suo agnoverit. Fecerat VENEREM post novas pollicitationes blande dicentem: οὐκοῦν ἐπὶ τούτοις δίδου μοι τὸ μῆλον, cui PARIS malum porrigens: ἐπὶ τούτοις λάμβανε, inquit, quo dicto aptissime dialogum concludit.

Absurdius etiam est quod legitur in dialogo 23 § 2. γελοῖον γάρ τι σοι διηγήσομαι, πρῴην ἐν Λαμψακῷ γενόμενος ἐγὼ μὲν παρῄειν τὴν πόλιν, ὁ δὲ (Πρίαπος) ὑποδεξάμενός με καὶ ξενίσας κτέ. Difficile est dicere utrum horum verborum compositio an significatio sit absurdior. *Quum essem nuper Lampsaci ego praeteribam urbem et ille me hospitio excepit*, nam γενόμενος non potest cum διηγήσομαι coniungi. Rescribe γελοῖόν τι — πρῴην ἐν Λαμψακῷ γενόμενον. ἐγὼ μέν κτέ. Compara, quia simillimum est, 68, 7. θέλω γοῦν σοι διηγήσασθαί τι Πυθοῖ γενόμενον.

Intelligi non potest 10, 27, 9. τί τοῦτο; ἆρα τὸ φίλτρον αὐτοὺς ἔχει τοῦ βίου; quia quod sit τὸ φίλτρον τοῦ βίου nemo novit. Non fugit hoc HEMSTERHUSIUM, qui τι φίλτρον coniecit. Aliquid opis attulit BEKKERUS, qui τί τοῦτο ἆρα τὸ φίλτρον recte continuavit, sed soloecum erit nisi articulum deleveris. Genuinum est: τί τοῦτ' ἆρα φίλτρον αὐτοὺς ἔχει τοῦ βίου;

Pessime mulcatus est locus 11, 4 περὶ τῶν ἐναντιωτάτων ἕκαστος αὐτῶν (τῶν φιλοσόφων) λέγων σφόδρα νικῶντας καὶ πιθανοὺς

Digitized by Google

λόγους ἐπορίζετο ὥςε μήτε τῷ θερμὸν τὸ αὐτὸ πρᾶγμα λέγοντι μήτε τῷ ψυχρὸν ἀντιλέγειν ἔχειν καὶ ταῦτα εἰδότα σαφῶς ὡς οὐκ ἄν ποτε θερμὸν εἴη τι καὶ ψυχρὸν ἐν ταὐτῷ χρόνῳ. Luce clarius est LUCIANUM in hunc modum scripsisse: μηδὲ τῷ θερμὸν τὸ αὐτὸ πρᾶγμα λέγοντι καὶ ψυχρὸν ἀντιλέγειν ἔχειν. Si quis conabitur his ἀντιλέγειν, subvenient mihi, spero, philosophi et dialectici saniores. In eodem Dialogo § 21 bonum TIRESIAE consilium scribae depravarunt: ὁ τῶν ἰδιωτῶν ἄριςος βίος, inquit, ὡς τῆς ἀφροσύνης παυσάμενος — τοῦτο μόνον ἐξ ἅπαντος θηράσῃ, ὅπως τὸ παρὸν εὖ θέμενος παραδράμῃς γελῶν τὰ πολλά. Suadentis erat dicere ὥςε — θήρασαι, deinde παραδραμεῖ reponendum, et ὥςε quidem BEKKERUS quoque reperit sed necessarius est in talibus imperativi usus, futurum ita demum recte ponitur, si conditio quaedam apponitur huiusmodi: εἴπερ εὖ φρονεῖς, ἐὰν σωφρονῇς, aut simile quid, ùnde emendandus erit locus AESCHINIS in *Ctesiph.* § 242. ἀπὸ μὲν οὖν τῆς ἀναισχύντου πραγματείας, ἐὰν σωφρονῇς, ἀποςήσει, ποίησαι δὲ, ὦ Κτησιφῶν, διὰ σαυτοῦ τὴν ἀπολογίαν, necessarium prorsus est ποιήσει. Eodem remedio utendum in re non multum dissimili in eiusdem *Timarchea* § 191. ἐξαιρεῖτ' οὖν, ὦ Ἀθηναῖοι, τὰς τοιαύτας φύσεις καὶ τὰ τῶν νέων ζηλώματα ἐπ' ἀρετὴν προτρέψασθε. Multo melius Orator dixerat et ad iudicum animos inflammandos efficacius: ἐξαιρεῖτε — καὶ — προτρέψεσθε, ut in oraculo ἄκρον λαβὲ καὶ μέσον ἕξεις, aut in alio, quod PHILIPPO datum esse narrant, et multi alii probatum longo usu retinent:

Ἀργυρέαις λόγχαισι μάχου καὶ πάντα κρατήσεις

et quis non ita saepe loquitur?

In *Piscatore* 15, 27. καὶ σὲ ἀξιοῦμεν τιμωρήσειν ἡμῖν τὰ αἴσχιςα ὑβρισμένοις, recte cogitantibus αἴσχιςα displicebit, non αἰσχρὰ ὕβρις dicitur, non αἰσχρῶς ὑβρίζειν, quia non est cui opponatur καλὴ ὕβρις, neque ὑβρίζειν καλῶς. Restitue τὰ ἔσχατα ὑβρισμένοις. Ibid. § 38 ἀνατίθεμαι τὰ κατηγορούμενα est negligentius dictum, quam ut acuto *Graeco* excidere potuerit. Corrige τὰ κατηγορημένα et § 41 καὶ παλάθην ἰσχάδων οὗτός γε προσεπιλήψεται, alienissimum est ab ea re ἐπιλαμβάνειν, hinc BEKKERUS προσλήψεται de suo scripsit. Lenius est προσέτι λήψεται.

(*Continuabuntur*).

Digitized by Google

EPIGRAPHISCHE AANTEEKENINGEN.

I.

Over de godin VAGDAVER, *op een romeinsch opschrift in ons vaderland gevonden*, enz.

In het jaar 1842 werd in *Gelderland*, te *Hemmen*, in het riviertje *de Linge*, een koperen voetstukje gevonden, waarop hoogst waarschijnlijk een beeldje gestaan had, en dat het opschrift voerde: DEAE. VAGDAVER. CVSTI. SIMPLICIVS. SVPER. DEC. ALAE. VOCONTIOR. EXERCITVVS. BRITANNICI. Het opschrift werd door mij bekend gemaakt in den *Algemeene Konst- en Letterbode*, 1842. N°. 38, daarna in de *Bijdragen voor Vaderl. Geschied. en Oudh.* van den heer NYHOFF, D. IV. bl. 270; later, met eene naauwkeurige afbeelding van het geheele voetstukje, in mijne *Oudheidkundige Mededeelingen*, D. II. bl. 270 (Leyden 1844); telkens onder bijvoeging van de lezing: DEAE VAGDAVERAE, CUSTIUS SIMPLICIUS SUPERUS, DECURIO ALAE VOCONTIORUM, EXERCITUUS BRITANNICI [1]. Daar het eene nieuwe, tot dus ver van elders onbekende godin gold, trok het weldra de aandacht ook van anderen, die zich met epigraphische of mythologische studiën bezig hielden. LERSCH, in de *Jahrbb. des Vereins von Alterthumsfrr.* II. 139; A. MAURY, in de *Revue archéol.* 1847, Nov. p. 511; VAN DEN BERGH, in zijn *Kritisch Woordenboek der*

[1]) d. i. *Custius Simplicius Superus, hoofdman bij den vleugel der Vocontiërs van de Britannische legermagt* (heeft dit) *aan de godin Vagdavera* toegewijd).

Digitized by Google

Nederl. Mythologie, bl. 352, en DE WAL, in zijne *Mythol. Sept. Monumm.*, p. 197, maakten er min of meer uitvoerig gewag van, met overneming van de door ons gegeven lezing. De laatstgenoemde sprak wel in eene aanteekening zijn *vermoeden* uit, dat het woord CVSTI door CVSTODI zou kunnen verklaard worden; maar dit vermoeden was reeds hierdoor onaannemelijk, dat zoodanige verkorting nergens elders voorkomt; en wij zouden er daarom ook hier niet van gewaagd hebben, wanneer het niet onlangs door een duitsch geleerde »ansprechend" genoemd en er de voorkeur aan gegeven was boven het door ons voorgestelde CUSTIUS. Die geleerde, de hr. BECKER, te *Hadamar*, heeft dit opschrift aan een nieuw onderzoek onderworpen in de *Zeitschrift für die Alterthums-Wissenschaft*, 1852. N°. 61, S. 485: *Ueber die angebliche Keltische Göttinn Vagdavera*, en heeft daar getracht het CVSTI, niet als CVST(OD)I, noch als CVSTI(VS), maar als laatste gedeelte van den naam VAGDAVER te verklaren en zoodoende aannemelijk te maken, dat onze godin niet VAGDAVER(A), maar VAGDAVERCUSTIS zal heeten.

Op zich zelven beschouwd zou het onbeduidend kunnen schijnen, of eene oud-gallische godin, waarvan men niets van elders weet, en welligt nimmer zal te weten komen, VAGDAVERCUSTIS of VAGDAVERA behoort te heeten. Daar ook het opschrift zoo palaeographisch naauwkeurig door ons is uitgegeven, dat ieder epigraaph zich over den naam een zelfstandig oordeel kan vormen, zouden wij er niet op teruggekomen zijn, wanneer de schrijver niet in een ander, mede het eerst door ons uitgegeven opschrift, denzelfden naam (maar onzes oordeels even zeer ten onregte) had trachten te vinden, en vooral zoo hij zijne verklaring niet met zulk eene groote mate van zelfvertrouwen en ingenomenheid voorgesteld en door eenige geleerde aanhalingen had trachten smakelijk te maken, dat een min bedachtzaam lezer ligt in den waan kon komen, dat hij gelijk had, terwijl hij toch onzes oordeels slechts eene ongegronde gissing voorstaat. Wij meenden er daarom tegen te moeten waarschuwen, als uitvloeisel eener methode van epigraphische hermeneutiek, die aan het vernuft meer plaats inruimt, dan de inhoud der teksten gedoogt, en achten zulks vooral voor jeugdige epigraphen niet geheel overbodig, omdat de hr. BECKER zich in de

Digitized by Google

romeinsche epigraphiek, bepaaldelijk bij opschriften met vreemde godennamen, reeds verdienstelijk gemaakt heeft, en zijn naam dus eenig vertrouwen inboezemt. Hij heeft voor eenigen tijd ook eene volledige verzameling der romeinsche opschriften met vreemde godennamen toegezegd, die eerlang te gemoet gezien wordt, maar waarin zeker onze VAGDAVERA niet zal voorkomen, immers zoo het ons niet gelukken mogt onze overtuiging ook voor hem aannemelijk te maken, dat de oudste doopnaam VAGDAVERA, boven zijnen nieuwen VAGDAVERCUSTIS, behoort gehandhaafd te blijven.

Voor hen die onze afbeelding van het opschrift, in de genoemde *Mededeelingen* voorkomende, niet ter hand hebben, noch kennis dragen aan hetgeen daar ter plaats over het opschrift gezegd is, zij met een woord herinnerd, dat het opschrift op voormeld *voetstukje* (door BECKER l.c. S. 487 onjuist *Votivtafel* geheeten), in fraaije letters uit de hand gepunteerd is, en wel met eene zorgvuldigheid en naauwkeurigheid, dat er aan geene vergissing of barbaarsche willekeur in het plaatsen van scheidteekens mag gedacht worden [2]. In weêrwil nu van het feit, dat in het opschrift de namen VAGDAVER en CUSTI door een punt gescheiden zijn (waaruit *in den regel* blijkt, dat er twee verschillende woorden of namen staan), verlangt BECKER, dat beide namen als een enkele gelezen worden, en men het scheidingsteeken beschouwe als iets willekeurigs, gelijk elders bij opschriften op steen, »uit de luimen van steenhouwers ontsproten." Hij voert eenige bekende opschriften aan, in de laatste jaren gevonden, waar zulke scheidingsteekens tusschen gedeelten van woorden en namen geplaatst zijn. Die voorbeelden had hij (gelijk hij ook zelf opmerkt) nog kunnen vermeerderen; hij had er vooral kunnen bijvoegen, dat men soms zelfs tusschen *enkele letters* van een woord of naam een scheidteeken (of punt) aantreft, b. v. in de drinkspreuken MISCE en BIBE en in het bekende opschrift van HERCULES MACUSANUS op de bracelet van mevrouw

2) Wij hebben in de *Oudh. Mededeelingen* trachten aantetoonen dat het opschrift uit den tijd van keizer CLAUDIUS is. — Het voetstukje is mij door den eersten bezitter, mijn' geachten vriend HELDRING, pred. *te Hemmen*, ten geschenke gegeven.

Digitized by Google

MERTENS SCHAAFFHAUSEN (LERSCH, *Centralmus.* III, 86. N°. 17). Maar hij verzuimde er bij aanteteekenen, dat die voorbeelden *uitzonderingen* zijn, en dat uit de opschriften, waarin zij voorkomen, steeds duidelijk blijkt, dat die namen of woorden moeten gelezen worden als of er geen scheidteekens stonden. In die opschriften is ook nimmer één, maar zijn steeds meer dier willekeurige scheidteekens aanwezig, waardoor den lezer te eer blijkt, dat er geene beteekenis aan moet gehecht worden, maar dat zij willekeurig tot versiering, plaatsvulling of dergelijke zijn aangebragt. Iets dergelijks echter is op ons opschrift niet toepasselijk; daar is geen tweede scheidteeken hetwelk willekeurig geplaatst kon geacht worden; het opschrift is ook met zoo veel zorgvuldigheid bewerkt, dat men het scheidteeken tusschen VAGDAVER en CUSTI als opzettelijk en niet als bij vergissing geplaatst moet oordeelen; willekeur of vergissing is er te minder bij aannemelijk, omdat het de schrijfwijze geldt van den naam der hoofdpersoon, de godin waaraan het gedenkstuk gewijd was, op wiens juiste lezing het aankwam, die den lezer duidelijk in het oog behoorde te vallen, waaromtrent geen aanleiding tot twijfel mogt gegeven worden.

Uit het aangevoerde blijkt, dat de *palaeographische toestand* van ons opschrift tegen de gissing pleit, dat er VAGDAVERCUSTI in plaats van VAGDAVER. CUSTI(us) moet gelezen worden. Maar BECKER tracht haar te ondersteunen door optemerken, dat CVSTI daarom met VAGDAVER vereenigd moet worden, »omdat CUSTIUS geen voornaam is, en *zeker nergens elders voorkomt.*" Indien deze uitspraak waar was, zou zij zijne gissing misschien eenigzins ondersteunen kunnen, hoewel het overbekend is, en zeker ook aan BECKER niet onbekend zijn kan, dat er eene reeks van gallische en germaansche namen bestaat, die op romeinsche opschriften slechts eens, en bij romeinsche schrijvers nimmer voorkomen. Maar BECKER vergist zich. Had hij de allereerste epigraphische verzameling geraadpleegd, die men bij dergelijke vraagstukken pleegt in te zien, zoo zou hij denzelfden naam hebben aangetroffen, op een opschrift uit hetzelfde *Gallië*, waarvan onze CUSTIUS (hoofdman van de ruiterij der *Vocontiërs*) afkomstig schijnt te zijn. Bij GRUTER toch leest men, p. CMLXX, 2, het opschrift uit *Lyon:*

Digitized by Google

CVSTI. LL. AQVAR(*ius*)
M. P (*monumentum posuit*)
(*m*)ENS. CLARA. RECESSIT
AMMA. DEDIT
RATVS. HONESTVS

Niemand zal aarzelen den eersten regel te lezen: Custius, Lucii libertus, aquarius, gelijk ook Scaliger las, toen hij in den *index* op Gruter dit opschrift aanvoerde met de woorden: *Custius L. L. aquarius.* En ofschoon het opschrift niet volledig is, gelijk men vooral aan de drie laatste regels merkt, zou er toch aan den eersten regel oogenschijnlijk niet meer dan eene letter ontbreken kunnen (even als er in 't begin van den derden regel slechts eene letter schijnt te ontbreken); in welk geval die ontbrekende letter vermoedelijk eene L was (Lucius), omdat Custius, als vrijgelatene van zekeren Lucius, ook diens naam zal gedragen hebben.

Wij hebben dus in dit Lyoneesch opschrift den naam van eenen Custius; en moge hij daar ook niet voornaam maar enkele, of geslachtsnaam zijn, dit doet niet af ter beoordeeling zijner al- of niet-ontvankelijkheid op het register der geromaniseerde barbaarsche namen. Mogelijk wordt die naam ook nog *wel* in andere opschriften aangetroffen; wij stippen zulks *enkel* aan, omdat de jongste verzamelingen van opschriften, vooral de in *Italië* en *Frankrijk* uitgekomene, ons niet toegankelijk zijn. Gaarne hadden wij b. v. Boissieu's *inscriptions de Lyon* geraadpleegd, ook om te zien of daarin een vollediger tekst van het zoo even uit Gruter vermelde opschrift gevonden wordt. Zij die tot raadpleging daarvan in de gelegenheid zijn, zullen ons verpligten met de mededeeling daarvan. De ondersteuning derhalve die Becker aan zijne gissing heeft trachten te geven, door te verklaren, dat Custius geen afzonderlijke naam kan zijn, vervalt, en zijne gissing, dat Vagdavercustis de naam der godin zou zijn, is dus ook van dezen grond ontbloot. Eindelijk heeft hij zich nog beroepen op het bestaan eener godin Vagdavercustis, op een ander opschrift. Inderdaad, men zou minder afkeerig zijn in ons opschrift eene godin Vagdavercustis te erkennen, wanneer deze in een ander opschrift reeds mogt vermeld zijn. Maar dat zulks niet het geval is; dat daarvoor nog

minder grond bestaat dan bij het even behandelde opschrift, zal naar wij vertrouwen uit het volgende blijken. Het opschrift door BECKER bedoeld, luidt:

ALE. VOR
IVLIVS. QVINT
VAGE. VERCV
VO. SOLL. M

Het bevindt zich op een geslagen, dun, koperen plaatje, langwerpig vierkant van gedaante, aan de twee smalste zijden van eene zwaluwenstaart voorzien, en opgegraven op den Monterberg, bij *Calcar*. Het was eertijds in mijn bezit, thans in de verzameling van oudheden van het Provinciaal-Utrechtsch genootschap.

Het werd ten jare 1836 door mij in eene naauwkeurige afbeelding uitgegeven in de *Gedenkteekenen der Germanen en Romeinen aan den Nederrijn* (Utr. 1836), Pl. XIII, en later vermeld in de *Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande*, IX, 39; voorts opgenomen door Dr. STEINER in zijn' *Codex Inscr. Danubii et Rheni* II, 227. N°. 1322. In 1836 werd het t. a. pl. door mij gelezen: *Alae Noricorum, Julius Quintus, Vagae Verculae, votum solvit laetus lubens merito;* eene lezing waaruit bleek, dat het in zulken zin door mij was opgevat, dat *Julius Quintus van den vleugel der Norikers, zijne geloften aan zekere onbekende godin Vaga Vercula betaald had;* in den eersten regel eene fout veronderstellende, door in plaats van ALE.VOR te lezen ALE.NOR(icorum).

Eenige jaren later, dat opschrift nogmaals moetende vermelden in de genoemde *Jahrbücher*, kwam mij eene gissing voor den geest, waardoor de raadselachtige, tweenamige, van elders onbekende godin scheen te kunnen vervallen, en die ik de onvoorzigtigheid had van te spoedig te laten drukken. Zij kwam hierop neder: dat het opschrift niet volledig scheen te zijn; dat er nog een ander soortgelijk koperen plaatje kon bestaan hebben, waarop de eigenlijke naam der godheid aan welke de gelofte gegeven was gestaan zou hebben; dat VAGE.VERCV een barbaarsche naam zou zijn van een' toewijder van het gedenkstuk, even als JULIUS QUINTUS een romeinsche was; dat dus meer dan één persoon de gelofte gewijd had, en de slotformule in

Digitized by Google

het meervoud moest gelezen worden: *votum solverunt lubentes merito*[3]. Tegen deze opvatting verzet zich nu de hr. BECKER in zijn voornoemd opstel, en zulks met regt; ik zelf had die gissing reeds lang weêr in gedachten uitgeschrapt, maar verzuimde, gelijk het wel meer gaat, om deze en andere kleine rectificatiën op vroeger uitgegeven epigraphische mededeelingen publiek te maken. Maar toen BECKER zich met regt tegen die gissing verklaarde, had hij er wel met een woord bij mogen aanstippen, dat het opschrift voor omstreeks 20 jaren vrij wel door mij gelezen was, en hij had er vooral mogen bijvoegen, dat dezelfde gissing ook bij STEINER t. a. pl. gevonden wordt, die (daar hij toen mijn opstel in de *Jahrbücher* reeds kende) haar vermoedelijk van mij overnam. In weêrwil toch van de menigte drukfouten en sporen van overhaasting die dr. STEINERS epigraphische geschriften ontsieren, mag zijn naam genoemd worden op het gebied der romeinsche epigraphiek, en daar hij niet gewoon is gevoelens van anderen blindelings overtenemen, zal men daarin eenig bewijs mogen zien dat die gissing niet onder de allerverwerpelijksten behoorde, althans verschoonlijk was. Waarom wij er later geen goedkeuring meer aan gaven, daarvan is de reden, dat de inhoud van het opschrift er geen genoegzame grond voor oplevert. Immers de barbaarsche naam VAGE.VERCV kan even goed van eene godin als van een mensch zijn, en de slotformule zou slechts dan in het meervoud behooren opgevat te worden, wanneer het voorafgaande zulks eischte. Daar nu het plaatje volledig is, en ook het opschrift als een volledig opschrift gelezen en verstaan worden kan, bestaat er geen grond om aan voormelde gissing voedsel te geven. Wanneer wij dus deze *negatie* van BECKER goedkeuren, moeten wij aan zijne *positie*, dat in regel 3 van ons opschrift (VAGE.VERCV) de naam VAGDAVERCUSTIS of VAGEVERCUSTIS zou te lezen zijn, alle toestemming weigeren, en eene gissing afkeuren, waarvoor (na hetgeen omtrent dien naam reeds is opgemerkt) niets tot ondersteuning kan worden bijgebragt, maar waartegen zelfs de schrijfwijze in ons opschrift nieuwe gronden tot verwerping aanbiedt. Wien toch zou het

---

[3]) Er staat in de *Jahrbücher* t. a. pl. foutief: *votum solverunt merito.*

Digitized by Google

in gedachten kunnen komen om de naamwoorden VAGE.VERCV als één enkelen naam, en wel als VAGEVERCUSTIS te lezen, zoo er van elders geene VAGDAVERCUSTIS bekend was? Maar gesteld eens dat op het hemmensche voetstukje in der daad de naam VAGDAVERCUSTIS te lezen was, ook dan nog zou men de grootste bedenkingen hebben om denzelfden naam in het Monterbergsche plaatje te vinden. Er zou toch eene willekeur in de plaatsing van een scheidteeken moeten worden verondersteld, waarvoor in het overig gedeelte van het opschrift geen grond voorhanden is; eene willekeur te grooter, omdat het scheidteeken hier op eene geheel andere plaats staat, dan bij het hemmensche opschrift. In VAGE.VERCU den naam VAGEVERCUSTIS te zoeken, daartoe zou alleen de veronderstelling geregtigen, dat er van elders een gelijkluidende, voluit geschreven naam bekend was; anders zou men er veeleer de verkorting in zoeken van VAGEVERCULAE, VAGEVERCUNAE, of VAGEVERCUI [4], want CU, als verkorting van CUSTIS is ongewoon, en uit dien hoofde waren CULAE, CUNAE, enz. aannemelijker. Maar indien wij ook toegaven, dat op ons plaatje het scheidteeken willekeurig was, en de naam der godin als één naam (VAGEVERCU) behoorde gelezen te worden, zou het verschil van de drie eerste lettergrepen (VAGEVER) met die van het Hemmensche opschrift (VAGDAVER) te groot zijn, om er eene en dezelfde godheid in te zien. Het geldt hier toch niet slechts verschil van een' klinker (A in plaats van E), maar het geldt het wegvallen van een' medeklinker (D), die klaarblijkelijk tot den wortel van dien naam behoort. Het verschil van een' klinker, als A en E, kon van geen groote beteekenis zijn (ofschoon men dient optemerken, dat de letter E in VAGE waarschijnlijk als AE moet worden opgevat, omdat zij aldus in de eerste rij, in het woord ALE, voorkomt); maar van het wegvallen van den medeklinker D, zal men ook in barbaarsche namen vruchteloos een voorbeeld zoeken. BECKER zelf heeft het gewigt dier bedenking gevoeld, en heeft daarom getracht, gelijk hij het noemt, »analoge" voorbeelden van weggevallen medeklinkers uit barbaarsche, oud-

---

4) Een oud-germaansche vrouwennaam op *us*, verbogen naar de 4e declinatie, is ERMVS, op den Calkarschen grafsteen in mijne *Gedenkteekenen* enz. Pl.XIV, 1.

Digitized by Google

gallische, namen bijtebrengen; maar behalve dat hij er geen enkele aanvoert waar de letter D weggevallen is, zijn zijne voorbeelden op ons opschrift van geene toepassing. Het grootste gedeelte dier voorbeelden bewijst slechts: dat dezelfde namen soms met een' enkelen en soms met een' dubbelen medeklinker geschreven zijn, hetwelk in de uitspraak naauwelijks verschil maakt, en waaruit zich het verschil van schrijfwijs ook gemakkelijk laat verklaren; die namen zijn: BELENUS (BELLENUS), SULIVIA (SULLEVA), VERORA (VIRRORA) en CISONIUS (CISSONIUS). Daarenboven moet in het oog gehouden worden, dat die namen eer voorbeelden bevatten van het *bijvoegen*, dan van het *wegvallen* van medeklinkers. Immers, de naam BELENUS komt slechts bij uitzondering als BELLENUS geschreven voor, en men weet ook uit HERODIANUS VIII, 3 en MAXIMIN. 22, dat BELENUS de regte schrijfwijze is. Wat CISONIUS betreft: van de zes opschriften die DE WAL in zijne *Mythol. Sept.* er van aanvoert, leest men in drie dien naam CESSONIUS en CISSONIUS geschreven, zoodat het op zijn minst genomen onzeker is, of daar eene s uitgevallen, of bij de drie anderen er eene bijgevoegd is. Bij VERORA is het even twijfelachtig; die naam komt slechts op één opschrift voor, medegedeeld door ORELL. N°. 2063, uit MASDEU *opp. lapid.* (*Livorno* 1810) pag. 168. (*Tom.* I. ?). ORELLI meldt er bij, dat op een' anderen steen, ter zelfder plaats (*Dugo*) gevonden, de naam VIRRORE staat; het is waarschijnlijker, dat daar de dubbele R ingeslopen dan bij VERORE weggevallen is. Wat SULIVIA aanbelangt; het is reeds twijfelachtig of deze (ORELL. N°. 2051; DE WAL l. c. p. 239. N°. CCXXIX) dezelfde zij als de DEA SULLEVA (*Archaeol. Britt.* X. 326; DE WAL l. c. N°. CCCXXX); maar gesteld, dit ware niet twijfelachtig, dan zou nog bij SULIVIA niet aan het *wegvallen* eener letter L, maar eer aan het abusievelijk *insluipen* dier letter in den naam SULLEVA moeten gedacht worden, omdat de gelijkluidende namen in de overige bekende opschriften slechts ééne L hebben, b. v. SULEVIAE, SULEVAE, SULFAE (sc. matres). BECKER's overige voorbeelden zijn niet gelukkiger; men oordeele: in den naam der godin SOLIMARA zou volgens hem de s uitgevallen zijn (ORELL. 2050), omdat elders eene SULISMARA voorkomt (ORELL. 2052); en bij ALATEIVIA (niet

Digitized by Google

gelijk bij BECKER staat ALATEIRIA (DE WAL pag. 10. N°. XIV) wordt door BECKER als *analogon* bijgebragt ALATERVAE sc. matres. Ofschoon ook wij in het éénige opschrift waarin SULISMARA zou kunnen gelezen worden (C. PROTACIVS | DEAE SVLISM), met BECKER liever SULISM(ARAE), dan met DE WAL *Mythol. Sept.* p. 187 N°. CCLVIII. SULISM(AE) aanvullen, omdat MARA een bekende gall. naamsuitgang is, ook in SOLIMARA voorkomende, zoo is het toch niet zeker, dat SULISMARA en SOLIMARA dezelfde godinnen zijn. Gesteld echter men had in beide opschriften dezelfde godin te lezen, dan zou het veel waarschijnlijker zijn, dat in SULISMARA de s er abusievelijk ingeslopen, dan in SOLIMARA er uitgevallen was, omdat SOLIMARA, SOLIMARIA, SOLIMARIACA, als gewest- en plaatsnaam uit oud-gallische munten zeer bekend zijn (zie LELEWEL, *type gaulois*, p. 140. Pl. III. 29, 30, IV. 37—39); als plaatsnaam, in het land der *Leucks*, idem p. 140, 265, 331), en SOLIMARIUS zelfs als gallische persoonlijke naam voorkomt, in een Luxemburgsch opschrift (STEINER *Cod. Inscrr.* III. p. 135. N°. 2011), hetwelk bij SULISMARA niet het geval is. Eindelijk ALATEIVIA, volgens BECKER analoog met ALATERVAE sc. matres (niet gelijk bij BECKER staat ALATERVIAE). Hier is het zeer te betwijfelen, dat in beide benamingen dezelfde godheid zou te zoeken zijn. Reeds DE WAL heeft het *Mythol. Sept.* p. 11 en *Moedergodinnen* N°. CXXII, betwijfeld, en die twijfeling is onzes oordeels niet zoo zeer op het verschil van land waarin beide opschriften gevonden zijn gegrond (de MATRES ALATERVAE zijn slechts uit één in *Schotland* gevonden opschrift, bij HORSLEY *Brit. Rom.* p. 205, bekend), gelijk DE WAL schijnt te meenen, dan wel op het verschil van spelling, en vooral, omdat het niet aannemelijk is, dat er ééne DEA ALATERVA bestaan heeft, terwijl er MATRES bestonden die als ALATERVAE godsdienstige hulde ontvingen.

Uit het aangevoerde zal naar wij vertrouwen gebleken zijn, dat de voorbeelden door BECKER aangevoerd, ten betooge, dat in ons Monterbergsche opschrift (in VAGE.VERCU) de letter D zou kunnen weggevallen zijn, alle bewijskracht missen; en het verwondert ons dat de schrijver niet liever stoutweg in dit VAGE. VERCU eene schrijffout veronderstelde. Maar tot zulke veronderstelling zou, na het aangevoerde, ook geen grond voorhanden

Digitized by Google

zijn. Wel is waar in opschriften op steen, vooral in de Provinciën gevonden en van partikulieren afkomstig komen zeer dikwerf, gelijk ieder weet, schrijffouten voor, maar deze zijn zeldzamer bij opschriften op metaal, die gegoten, geslagen of gepunteerd zijn. Evenwel wij hebben zelf, bij onze eerste uitgave van dit opschrift, er eene fout in verondersteld, toen wij ALE. VOR, door ALAE NOR(icorum) verklaarden; en ofschoon wij later vermoed hebben dat door ALA VOR, eene ALA VORdensium, (liever Voredensis of Voredensium) te verstaan was (omdat op het oorspronkelijke duidelijk VOR, niet NOR gelezen wordt), zoo staat tegen zulk vermoeden altijd deze bedenking over, dat er geene ALA VOREDENSIS of VOREDENSIUM bekend is [5], terwijl de ALA Noricorum herhaaldelijk voorkomt op grafsteenen, die gevonden zijn in de nabijheid van de plek waar ons metalen plaatje ontdekt is (*Gedenkteekenen*, bl. 120—123; FIEDLER, *röm. merkw. von Xanten*, S. 16; ORELL. 4969; STEINER, II. N°. 1320, 1321).

Indien moest aangenomen worden, dat in regel 1 de fout was ingeslopen van VOR in plaats van NOR, zou het nog niet gemakkelijker vallen om ook in regel 3 eene fout te veronderstellen. Wij meenen toch dat er meer bezwaar bestaat om in een metalen opschrift, zoo kort als dit, twee fouten, dan ééne te veronderstellen, en zouden daarom te eer regel 3 (VAGE. VERCV) voor onbedorven achten.

Op grond van het bovenstaande, zien wij derhalve in den naam VAGE. VERCU en in VAGDAVER noch gelijkheid noch gelijkvormigheid, en kunnen in VAGE. VERCU evenmin VAGEVERCUSTIS als in VAGDAVER.CUSTI, den naam VAGDAVERCUSTIS veronderstellen. Er is zelfs geen grond om VAGE. VERCU als één enkelen naam te lezen; wél om er twee namen in te zien, die of ééne enkele

[5]) *Voreda* was eene plaats in *Britannië;* zie *Itiner. Antonini*, edit. WESSEL. p. 467, gelegen waar thans *Old-Penrith* ligt, en waar tevens het oude *Petriana* lag, waarnaar eene romeinsche *ala* genoemd werd: *ala Petriana*, zie TACITUS, *Hist.* I. 70, IV. 49; *Notit. Dignitatum Occidentis*, cap. XXXVIII, en vele opschriften, vermeld door BÖCKING in *annot.* ad *Not.Dign.Occ.* l. c. p. 920*. Hieruit volgt, dat het bestaan eener *ala Voredensis* niet tot de onmogelijkheden behoort, te minder, daar men zou kunnen vermoeden, dat de *ala Petriana* te eeniger tijd *ala Voredensis* of *Voredensium* geheeten had.

Digitized by Google

godin kenmerken, of mogelijk twee. Er zijn althans voorbeelden van barbaarsche goden, op opschriften, die twee namen dragen, en evenzeer komen er meer godennamen op één opschrift voor, zonder door de copula ET verbonden te zijn; wij herinneren slechts aan: 1) BOCCO | HAROVSON | M. VALEIVS (l. VALERIUS) IVSCINVS (l. TUSCINUS of IUSTINUS) V. S. L. M. DE WAL, N°. 59; 2) NARIAE | NOVSAN | TIAE | T. FRONTINIVS | HIBERNVS | V. S. L. M.; DE WAL, N°. 175; 3) SVLIVIAE | IDENNICAE | MINERVAE; DE WAL, N°. 329.

Of men nu de namen VAGE. VERCV te lezen hebbe VAGAE VERCULAE, VERCUNAE, VERCUI, of anders, zal wel niet beslist kunnen worden vóór men een of meer uitvoerige en aan dezelfde godin of godinnen gewijde opschriften zal gevonden hebben.

Ten besluite nog eene enkele opmerking of wensch, die zich onwillekeurig opdringt, terwijl we nagaan, zóó veel tot vaststelling der lezing van twee namen te hebben bijgebragt en toch niets zekers tot opheldering van het wezen en karakter der godinnen zelve te kunnen aanbieden. In dezelfde onzekerheid verkeeren wij ook omtrent eene menigte andere, op romeinsche gedenkstukken voorkomende goden, van celtische en germaansche afkomst, waarvan de lezing der namen volkomen vaststaat, maar waarover noch de inhoud der opschriften, noch de soms daarbijgevoegde beeldwerken, noch oude schrijvers eenige opheldering geven; terwijl de opschriften van de zijde der oudheidkunde volkomen verklaard zijn, blijft het karakter der goden waaraan zij gewijd zijn raadselachtig. De taak die de oudheidkundige onvoltooid gelaten heeft, behoorde te worden vervolgd door den beoefenaar der vergelijkende taalkunde, vooral van de celtische en oud-germaansche taaloverblijfselen. Wij meenen niet te veel te zeggen door te beweren, dat die philologen tot nog toe te weinig onze oude mythologische namen uit opschriften in den kring hunner onderzoekingen hebben opgenomen. Wij hopen, wenschen, verwachten, dat zulks meer het geval worde. Niet dilettanten bedoelen wij, die door gissen en raden, soms op den klank af, etymologizeren, en wier naam *legio* is, maar geoefende kenners, die op onomstootelijke taalgronden aanwijzen, of een naam germaansch of celtisch zij,

Digitized by Google

en welke zijne beteekenis (zoo die immer te vinden mogt zijn). De oud-gallische en celtiberische numismatiek kan hierbij diensten bewijzen; in de laatste jaren voerde zij vele nieuwe bouwstoffen aan; maar even zelden als die philologische kunde bij epigraphen wordt aangetroffen, even weinig geven de numismaten er bewijzen van. De vakken der oudheidkunde zijn ook te uitgebreid, dan dat er voor de diepere studie der celtische en germaansche talen (zoo er bij oudheidkundigen ook aanleg voor mogt bestaan) genoegzame tijd kan gevonden worden. Op de GRIMM's, de ZEUSZEN, en allen die hun voetspoor drukken, is onze hoop gevestigd. Hier is zulk een bijstand onontbeerlijk; hier maakt eendragtige hulp niet slechts magtig, maar van haar alleen is nieuw licht en leven te verwachten.

Leyden, 31 *Mei* 1854. L. J. F. JANSSEN.

BLADVULLINGEN.

Inter scriptores Latinos rei metricae [C.] MARII VICTORINI *Artem grammaticam de orthographia et de metrica ratione* consequitur MARII PLOTII SACERDOTIS DE METRIS [liber], ut est in MS. *Leid.*, sive, ut PUTSCHIUS edidit, MARII PLOTII AD MAXIMUM ET SIMPLICIUM CL. VV. DE METRIS LIBER. Est vero hic liber tertius *Artis Grammaticae* M. CLAUDII SACERDOTIS, cuius scriptoris primum et secundum *Artium* librum e codd. *Vindobonensibus* ediderunt EICHENFELDIUS et ENDLICHERUS in *Analectis Grammaticis* [1]. Ex *Praefatione* enim libri *de Metris* [2] apparet, SACERDOTEM primo libro egisse *de institutis artis grammaticae*, libro secundo *de nominum verborumque ratione*, *nec non etiam de structurarum compositionibus exprimendis;* in *tertio* denique *sive novissimo artium libro* de metris egit. MARCUS itaque CLAUDIUS,

[1]) *Vindob.* 1837. [2]) p. 242. GAISF.

sive *Clodius*, SACERDOS in codd. scriptorum metricorum abiit in MARIUM PLOTIUM SACERDOTEM. Nomen huius viri CLAUDIUS rursus in CASUUM abiit apud RAPHAËLEM *Volaterranum*, in *Commentar. Urban.*[3] narrantem, anno 1493 in nobili coenobio *Bobiensi* repertos esse libros varii argumenti, in quibus hunc: *Casuus sacerdos de octo partibus orationis*, i. e. CLAUDII SACERDOTIS librum primum *Artis Grammaticae.* Unum eundemque esse utriusque illius operis scriptorem vel inde sequi videtur, quod in utroque morem quendam antiquiorum grammaticorum, iam inde a LUCILIO, poeta et grammatico, receptum, secutus sit, de quo propriis nominibus suis illi paradigmatum loco uterentur[4]; atque ita benigne usus est in utroque opusculo SACERDOS, ut in eo eundem hominem ineptum facile agnoscas. Ita libro I. § 82. *Sacerdote docente* exempli instar adhibuit; itaque in nomine suo lusit ludi magister libro II. §§ 81. 82. 83. 86; item in *Incerti*, — sed quod CLAUDII SACERDOTIS esse vidit ENDLICHERUS[5] — *Artium Grammaticarum fragmento* exempli verba haec sunt: *studente Sacerdote*, *σπουδάζοντος Σακέρδωτος.* Neque minus moleste suo ipse nomine abusus est in libro III *De Metris* in multis miserrimis versiculis, v. g. in illo[6]:

Has tibi dactylici species per carmina metri
bis senas et quinque simul dedit ore *Sacerdos.*

vulgo *sacerdos;* tum hoc tanquam *Hipponacteo*[7]:

Latina trado carmina *sic sacerdos.*

voluit fortasse homo ingeniosus ita:

Latina trado carmina *haec Sacerdos sic;*

fortassis et hoc quasi *choriambico Eupolideo tetrametro catalectico*[8]; quo simul deorum cultorem se significat:

Dî boni! servate *Sacerdotem* vos colentem vos.

vulg. *Dii* et *sacerdotem*, in hoc versu barbare litteram *v* pro consonante non habuit; praeterea hoc, quem misere finxit, *antispastico tetrametro acatalecto mixto*[9]:

SACERDOS docens bene vos formavit ad artes bonas;

---

3) IV. f. 56. pr. ed. Rom. 1506. apud LACHM. Praef. in *Terent. Maur.* p. v.
4) De hoc more egit I. BECKERUS in *Philologi* Vol. VI. 755—757.
5) p. 77 sqq. 6) p. 267. G. 7) p. 270. 8) p. 288.
9) p. 291.

Digitized by Google

denique hoc optimo *antispastico tetrametro Sapphico Priapeio catalectico*, quem dicit (p. 292):

Isthaec composui metra Sacerdos optima nunc.

Appingadami, *mense Maio* 1854. B. ten Brink.

Odyss. o 434 sqq.

Τὸν δ' αὖτε προσέϝειπε γυνή, καὶ ἀμείβετο μύθῳ·
εἴη μὲν καὶ τοῦτ', εἴ μοι ἐθέλοιτέ γε, ναῦται,
ὅρκῳ πιστωθῆναι, ἀπήμονά μ' οἶκαδ' ἀπάξειν.

Dat deze plaats niet toevallig bedorven geraakt, maar door den een of anderen *diorthoot* (Aristarchus?) opzettelijk veranderd en — verminkt is, blijkt uit de onzamenhangende, gebrekkige en ongrieksche constructie: εἰ ἐθέλοιτε — πιστωθῆναι — μ', οἶκαδ' ἀπάξειν; waar wij eene *copula* missen en bovendien een *aoristus* en *futurum* in éénen adem gebruikt zien. Dat door den dichter ϝοίκαδε gezegd is, is buiten twijfel. Maar nu moet, na het weglaten van de ϝ, de leemte daardoor ontstaan aangevuld worden: vandaar het *pronomen* μ', en waarschijnlijk ten gevolge daarvan, de *infinitivus* πιστωθῆναι. Men zal ligtelijk inzien, dat én de epische taal én de constructie volkomen haren eisch hebben, zoo men leest;

ὅρκῳ πιστωθέντες ἀπήμονα ϝοίκαδ' ἀπάξειν.

Thucyd. IV. 120. Περὶ δὲ τὰς ἡμέρας ταύτας, αἷς ἐπήρχοντο, Σκιώνη — ἀπέστη.

Frustra sunt, qui h. l. explicando expedire velint. Vidd. interpp. Rectissime Cobetus *Mnem.* III. 106 monstri quid ali opinatur. Ego vero, nisi me fallunt oculi, sub monstro delitescens cernere mihi videor vocabulum τῶν εἰωθότων, nempe ἐσπένδοντο. De induciis sermo est; quae dum fiunt, deficit *Scione*. Cf. cap. 119: ξυνετίθεντο δὲ καὶ ἐσπένδοντο κτέ. Nollem sanissimum Xenophontis locum *Anab.* I. viii. 17 corrupisset Krügerus, pro καὶ ἤρχοντο ἀντίοι ἰέναι τοῖς πολεμίοις, *incipiebant obviam ire hostibus*, recepta prava lectione Codicis *Eton.* προήρχοντο et ἰέναι uncinis incluso.

Digitized by Google

Pollux I. 50. — *ἔμποροι καὶ κάπηλοι καὶ μεταβολεῖς οἱ ὀρθοί τι πράττοντες, οἱ δὲ καθήμενοι βάναυσοι.*

Minus recte Hamakerus *Mnem.* II. 174 legit: *οἱ ὀρθοὶ ἀγοράζοντες.* Leviore mutatione pro ΤΙΠΡΑΤΤΟΝΤЄC scribas ΠΙΠΡΑCΚΟΝΤЄC, i. e. *πιπράσκοντες.*

Delfis Bat., *mense Febr.* 1854. J. M. van Gent.

Prof. Schneidewin schrijft in den *Philologus:* »Auch der »neueste biograph E. J. Kiehl lässt in seinem etwas dürftigen »aufsatze »De vita Aeschyli" Mnemosyne I, 363 den Aeschy»los an allen vier schlachten unbedenklich theil nehmen, ob»schon ihm herrn Ritters Didymus nicht unbekannt war." (*Phil.* VIII. 733).

Prof. Schneidewin let niet genoeg op drie omstandigheden.

Het stuk »*Aeschyli Vita*" is gedateerd van *Januarij* 1851.

Op bl. 361 wordt medegedeeld dat de schrijver »unice fere de »Chronologia sollicitus" is geweest.

En op de tabel, jaar 490—489, wordt het gezag der *Vita Aeschyli* voor alle vier slagen behalve dien bij *Artemision*, en dat van Pausanias (I. xiv. 4) voor die bij *Artemision* en *Salamis* aangehaald.

Prof. Schneidewin zal misschien gelieven op te geven waar de schrijver heeft doen blijken dat hij Prof. Ritters *Didymus* kende.

Prof. Schneidewin is de schrijver der *Hyperidea.*

L., 26 *Junij* 1854. E. J. K.

Lysias schrijft *κατ' Ἀγοράτου*, bl. 133 (XIII. § 42):

τῇ γυναικὶ τῇ αὑτοῦ ἐπέσκηπτε, νομίζων αὐτὴν κυεῖν ἐξ αὐτοῦ, ἐὰν γένηται αὐτῇ παιδίον, φράζειν τῷ γενομένῳ ὅτι τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀγόρατος ἀπέκτεινε, καὶ κελεύειν τιμωρεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ ὡς φονέα ὄντα.

φράζειν τῷ γενομένῳ is niet goed te verstaan, want het is duidelijk, dat het kind geboren moet zijn om de misdaad van Agoratius tegen zijnen vader te kunnen vernemen. Wanneer men leest *φράζειν αὐτῷ ἀνδρὶ γενομένῳ* verdwijnt alle zwarigheid.

Digitized by Google

UITTREKSELS UIT TIJDSCHRIFTEN.

De vorm waarin deze uittreksels verschijnen is voorloopig, even als de keus der geraadpleegde tijdschriften. Hun omvang en hun aard zullen zoo noodig naar omstandigheden worden gewijzigd.

Göttingische Gelehrte Anzeigen. 1854, 14es u. 15es Stück. S. 135. (Vervolg van *Mnem.* III. 240). *G. Hermann*, *de re scenica in Aeschyli Orestea*, door F. Wieseler. (Vervolg als boven). — De Pythia woonde nabij of in den tempel, de ὄμφαλος was in het ἄδυτον, niet in den eigenlijken tempel, zooals Ulrichs wil in de *Reisen u. Forschungen in Griech.* S. 78. Wanneer dus ook de Pythia door den tempel moest gaan, zag zij toch Orestes en de Eumeniden op en rondom den ὄμφαλος (?) niet, maar eerst nadat zij in het ἄδυτον kwam om op den drievoet plaats te nemen. De Eumeniden zingen haar eerste lied op het προσκήνιον, niet op de ὀρχήστρα (?); hetzelfde moet omtrent het tweede lied worden aangenomen, en eerst bij de anapaesten vs. 304 (ἄγε δὴ καὶ χορὸν ἅψωμεν) gaan ze naar de ὀρχήστρα. In 't geheel acteert het koor vooral bij Aeschylos veel meer op het προσκήνιον dan men thans aanneemt (?). In den Agamemnon vs. 1509 (1545 Herm.) komt Aegisthos uit het paleis, niet uit den ξενών; hij heeft meerdere gewapenden bij zich. — Het aantal der ἐκκυκλήματα in de Orestie wordt op drie begroot, Agam. 1332, Choeph. 967, Eum. 97; het heeft plaats tractis tabulatis, volgens Herm. op Agam. 1332. Maar het ἐκκ. was een staketsel, dat tot onmiddellijk achter het schutdoek gerold of geschoven werd, en kwam in de Choephoren niet voor, nog minder in de Eumeniden. Het regtsgeding in de Eumeniden heeft op de Akropolis voor het Erechtheon plaats, niet op den Areopagos, zoo als Franz en Hermann willen; na den afloop vertrekt de godin Athene door den uitgang regts van de toeschouwers. Over de προπομποί op het einde der Eumeniden wordt opgemerkt, dat deze de regters zelven zijn, niet Atheensche vrouwen, volgens Hermanns gevoelen; het aantal der Erinyen is vijftien, niet drie. — 68es Stück. S. 672. *Bussemaker et Daremberg*, *Oeuvres d'Oribase*, *grec et français*, Tom. 2. — Vgl. 1851, 172es Stück. S. 1719. Inhoudsopgave van het 9e—16e boek; na den tekst volgen drie bll. scholia op boek 11, 12, 13 en 15 (vijftien), en daarna zeer belangrijke aanmerkingen: op de voornaamsten van deze verwijst een index. Hier en daar vindt men afbeeldingen van antieke

voorwerpen. — De lijst der gebruikte hss. staat onmiddellijk achter de voorrede; dan volgt eene naauwkeurige opgave der boeken en hoofdstukken van Galenos, waarmede de uittreksels van Oribasios overeen stemmen: zijne overige bronnen staan bij de inhoudsopgave. Het deel wordt besloten door bijvoegsels, ten deele van Dübner, echter niet verder dan tot het slot van het 10e boek.

Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft. 1854, 1es Heft, N°. 1. S. 1. *Die Munera der Röm. Gemeinden*, door Dr. C. Kuhn te Dresden. I. Munera und Honores. Deze zijn onderscheiden van elkaar: de munera komen nader met de curae overeen. II. Munera Personarum u. Patrimonii. Deze is de meest gewone verdeeling der munera publica: voorbeelden van beiden worden gegeven. De munera van deze beide soorten zijn volledig opgenoemd bij Hermogenianus en Arcadius Charisius in de Pandekten, en worden hier voor een groot gedeelte opgenoemd en besproken, namelijk voor zoover zij onder den naam munera civilia vervat zijn, d. i. welke slechts diegenen verpligt zijn te aanvaarden, die persoonlijk tot de gemeente in betrekking staan. III. Die Reallasten. Ook deze worden Munera of ook Onera Patrimoniorum genoemd, dikwijls ook Intributiones. Velen daarvan worden opgenoemd, b. v. inkwartiering. De classificatie wordt over 't algemeen onjuist genoemd. — N°. 3. S. 23. *Epigraphica*, door F. Osann te Giessen, vervolg van 1853. N°. 47. Gissingen op vier reeds bekende opschriften. — N°. 4. S. 25. *Ueber den inneren Gedankenzusammenhang im Platonischen Phaedrus*, door Dr. Deuschle te Hanau. D. zal vooral het verband tusschen het tweede hoofdgedeelte en de redevoeringen in het eerste deel aanwijzen; het stuk is overigens uit zijnen aard weinig geschikt voor een uittreksel. — N°. 6. S. 44. *Overbeck, kunstarchaeologische Vorlesungen*, door Dr. H. A. Müller te Bremen. O. heeft eene uitlegging van de meeste gypsafgietsels in het Bonnsche Museum gegeven: zijn werk is niet bruikbaar als catalogus, heeft het karakter van voorlezingen niet, en kan natuurlijk een groot deel der bedoelde stukken niet geheel verklaren. De afgietsels komen voor volgens eene verdeeling in 10 hoofdstukken, welke gezamenlijk 806 nummers bevatten; het werk zelf zal een leiddraad voor de collegies aan de Bonnsche Akademie worden, gelijk Welckers *Akademisches Kunstmuseum*, hoezeer O. meer de particuliere studie op het oog had: O.'s verklaringen zijn duidelijker en meer »propaedeutisch" dan die van Welcker en die van Gerhard in zijne beschrijving van Rome; hij volgt daarin meer Brunn in zijne geschiedenis der Grieksche kunstenaars. O. beschouwt het Museum als een »Kunstgelehrte." Bij de beide eersten van zijne 10 hoofdstukken, de archaische en archaistische Monumenten en »Pheidias" heeft hij te regt ook de reliëfs opgenomen; de Aegineten ontbreken te Bonn. Als navolgingen van Pheidias worden opgegeven de Pallas van Velletri, het borstbeeld van Athene ἀγοραῖα in het Louvre, en het borstbeeld met de leeuwenhuid uit de Villa Albani; ten onregte ook de godin Roma. Voorts worden naar aanleiding van een model in kurk van den tempel te Paestum de voornaamste deelen van een Dorischen tempel opgenoemd: hier en daar onjuist; van het Parthenon is slechts ééne figuur uit de gevels aanwezig, en zeer enkele metopen; de overigen zijn dus naar eene kleinere copij behandeld. Vooral belangrijk is hoofdstuk 4, de jongere Attische school: van de Niobiden te Florence zijn alleen de hoofden aanwezig: de zoogenaamde Ilioneus wordt door O. voor eenen Troilos aangezien. De Germanicus van Versailles, in het Louvre, is van eenen Kleomenes: maar niets bewijst dat deze de vader was van

Digitized by Google

den kunstenaar der Venus de Medici. De tijd waarin deze Venus »ontstond" moet dus uit het standbeeld zelf bepaald worden, denkelijk was het in de laatste eeuw v. Chr., zoo als ook O. op *ééne* plaats zegt: op eene andere geeft hij de 156e Olympias (156—152 v. Chr.) op, eene onbewezen stelling. De zoogenaamde stervende Alexander te Florence is een Kapaneus, gelijk O. bewijst; de stervende gladiator van het Capitolium is van deselfde hand als de groep Arria en Paetus, zoo als Brunn heeft aangetoond, dien O. te regt volgt: op den liggenden Hermaphroditos in het Louvre, zoo als kort te voren op den Laokoon, worden vele aanmerkingen gemaakt. In sommige materiele opgaven, b. v. grootte, standplaats der originelen, enz. is O. soms met zich zelven in tegenspraak (een zwaar verwijt). — N⁰. 8. S. 57. *Krüger, Horatius' Satiren u. Episteln für den Schulgebrauch erklärt. Teubner.* Door Dr. Voigt te Halle. Ongunstige beoordeeling. Uit vroegere uitleggers, Düntzer, Weber, Teuffel is zeer veel overgenomen; vele gegevene verklaringen zijn overtollig, andere onjuist of onvolledig, op vele andere plaatsen ontbreekt de uitlegging, hoewel die noodig zou wezen: ook bij de realistische opmerkingen ontbreekt zeer veel. Een en ander wordt door een groot aantal voorbeelden ondersteund. — N⁰. 11. S. 84. *Middendorf, die Philaenensage*, door Dr. Hölscher te Herford. Gunstige aankondiging. Het belangrijke kleine boek bewijst dat het voorval mythisch en niet historisch is. — S. 85. *Ein Wort über Schulausgaben der alten Classiker, v. einem ehemaligen Schulmann.* »Ich bin der festen Ueberzeugung, *dass jede Schulausgabe ein Uebel ist.*" De schooluitgaven (wel te verstaan die met »verklarende" noten) bevorderen luiheid en oppervlakkigheid bij de leerlingen; voor de onderwijzers zijn zij niet zoo onbepaald te verwerpen, maar zelfs de thans verschenen uitgaven der collectie van Haupt en Sauppe zijn af te keuren, vooral omdat bij het gebruik van zulke uitgaven sommige onderwijzers, en juist de besten, zich ligt tot polemiek tegen de noten laten verleiden, te meer, daar het meerendeel van deze zwak is: zulk een strijd tusschen het gezag van het leerboek en dat van den onderwijzer heeft nadeeligen invloed. Alleen voor privaatstudie kan men ze aanbevelen. — *Personalchronik u. Miscellen.* Door het geheele stuk verspreid; zij betreffen 14 plaatsen, allen uit Duitschland. — N⁰. 7. S. 10. 12. *Programme aus Dänemark u. den Herzogthuemern* (Sleeswijk en Holstein) *vom J.* 1852, door G. L. Stier te Wittenberg. Korte opgaven. — N⁰. 12. S. 91. *Auszüge aus Zeitschriften*, nam. *G. G. A.*; *Heidelberger Jahrbuecher*; *Muenchner G. A.* 1858. Nov. en Dec.: Klster, excerpta ex Plinio, aankondiging van Jan; Hermann, Aeschyli tragoediae, recensie van Kayser; hetzelfde werk, recensie van Schiller, 1⁰. art. — *Bibliogr. Uebers. der philol. Litteratur.* — Beilage. *Erklärung*, door H. Köchly, te Zürich. Hevige veroordeeling van Bergks recensie der Geschichte des griechischen Kriegswesens van Rüstow en Köchly. — 3es Heft. N⁰. 13. S. 97. *Patrimi matrimi, ἀμφιθαλεῖς*, door Prof. Mercklin te Dorpat. Vervolg van eene reeks studies over het sacraalregt, in het Bulletin en in het 1e deel der mélanges gréco-romains van de Petersburgsche akademie. A. W. Cramer had reeds voor 20 jaren dit punt behandeld, maar met het oog op het staatsregt: M. wil dit thans hoofdzakelijk voor het sacraalregt doen, en vooral ook het Grieksche sacraalregt vergelijken. *Ἀμφιθαλής* is degene, wiens beide ouders in leven zijn: in meer uitgebreider beteekenis wordt het woord gelijk aan *εὐδαίμων*, en het is een vereischte der »Eudämonie in der sacralen Sphäre" *ἀμφιθαλής* te wezen. Patrimi matrimi heeft dezelfde beteekenis als *ἀμφιθαλής* oorspronkelijk, de voorlaatste lettergreep

Digitized by Google

is lang (?) volgens Vossius, tegen Scaliger en Reinshorn. De kenteekenen der p. m. zijn »Impubertät, Libertät, Ingenuität, Civität u. sacrale Function" (ook het laatste ?). Het is niet noodig, dat hunne ouders *confarreatione* gehuwd zijn. Er zijn *priesterlijke* en *niet-priesterlijke* p. m., de eerste zijn de camilli, tot de laatsten behooren hoogst waarschijnlijk de virgines ter novenae en zeker vele anderen. Ook de kleeding enz. is niet geheel onbekend (evenwel blijkt niets stelligs uit de opgegeven bijzonderheden). — N⁰. 16. S. 128. *M. Iunius Congus Gracchanus, der Geschichtschreiber der alten röm. Verfassung*, door Dr. J. Becker te Frankfurt a. M. Een betoog, dat Congus en Iunius Congus dezelfde persoon is als de beroemde M. Iunius Gracchanus. — N⁰. 17. S. 139. *Ueber das gestrichene Iota im oskischen Alfabet*, door den Heer G. Stier te Wittenberg. — N⁰. 18. S. 189. *Kraft u. Müller, Realschullexikon* (sic). *Lübker, Reallexikon des class. Alterthums fuer Gymnasien*, door Prof. Teuffel te Tübingen. Uitvoerige recensie van beide werken. Dat van L. is korter; dat van K. M. bevat veel wat overtollig en te breed behandeld is, vooral in de artikels van Kraft. L. heeft ten onregte zeer vele overzigtsartikels gegeven, en ook deze op ondoelmatige wijze bewerkt: zulke artikels met Duitsche en met Latijnsche hoofden staan naast elkaar enz. Het aannemen van latijnsche hoofden is bij uitsluiting goed te keuren, ook volgens Pauly, den stichter der *Realencyclopaedie*, evenwel met uitzondering der Mythologie. Voor den tekst der artikelen gaat die regel niet door. — Wetenschappelijk staat het werk van L. veel hooger, hij werd door een groot aantal bekwame medearbeiders ondersteund, b. v. Rein, Witzschel, Stoll, ieder voor zijne specialiteit; in dat van K. M. is bijna alles door den bijna onbekenden Dr. Kraft nageschreven, een kleiner gedeelte, de letters A. D. E. Q. en P. met Phoebus te beginnen, is beter, van den »diessfalls wenigstens einigermassen bewährten" Dr. Cornelius Müller. Ten opzigte der politieke geschiedenis is de Grieksche bij L. goed, de artikels over romeinsche gentes zijn slechts uittreksels uit Pauly. Bij K. M. is dit nog sterker: b. v. toen hun werk verscheen, waren in dat van Pauly eerst 20 Fabii behandeld, waarvan K. M. er 17 hebben; later gaf Pauly nog 83, daarvan hebben K. M. slechts 12; de vereeniging van de artikels over geschiedenis en historia litteraria is juist even lang volgehouden als bij Pauly. Cognomina en nomina worden zoo bij K. M. als vooral bij L. door elkaar als hoofden van artikels aangenomen. Historia Litteraria is bij K. M. goed, voor zoover Dr. Müller betreft, maar Kraft copieert Pauly, hoewel de artt. »in den drei ersten Bänden »grossentheils von Bähr verfasst, d. h. möglichst schlecht" zijn. De onbekwame Bähr is Krafts hoofdbron, en deze heeft hem daarvoor beloond, door in de Heidelberger Jahrbuecher hem gunstig, de Realencyclopaedie onder hare tegenwoordige redactie daarentegen zeer afkeurend te beoordeelen. Die tegenwoordige redacteur is niemand anders dan Dr. Teuffel, die echter niet onder den invloed dier recensie schrijft, want reeds voor 10 jaren »seit einem Decennium" heeft hij met der daad bewezen, zoo over Baehr te denken. Onder de nageschrevene is b. v. »Kraft's kläglicher artikel Homerus;" verder wordt Neaera uit den tijd van Demosthenes voor dezelfde gehouden als Neaera bij Horatius, en de vertaling van Iuvenalis door Teuffel aangehaald als uitgekomen in 't jaar 1846; maar dit werk bestaat alleen in portefeuille: T. had in 1845 in een zijner artikels gezegd dat het spoedig zou verschijnen, van daar de fout. Mythologie en oudheden zijn bij L. goed, bij K. M. zeer slecht; b. v. locatio *conducti* in plaats van *conductio*. Aardrijkskunde is bij L. te breed behandeld; Dr. Kraft geeft enkel uittreksels uit Pauly en uit Forbigers handboek. Het grootste

Digitized by Google

deel derhalve van K. M.'s werk, d. i. alles van Dr. Kraft, is geheel zonder waarde. (Zonder partij te nemen moet men bekennen, dat Prof. Teuffel zijne stellingen met een groot aantal krachtige gronden ondersteunt, zoodat Dr. Kraft, in het belang zijner reputatie, dezen aanval niet wel onbeantwoord kan laten). — N⁰. 20. S. 155. *Anselm Feuerbach's nachgelassene Schriften* door Dr. H. A. Müller te Bremen. De hoofdinhoud van dit werk is kunstgeschiedenis, maar het maakt alleen de stelling waar, dat zulk eene geschiedenis nog niet kan worden gegeven. Het 1ᵉ deel bevat F.'s levensbeschrijving, en het 4ᵉ kleinere verhandelingen over archaeologie der kunst, ten getale van 17, bijna allen reeds bekend; het 2ᵉ en 3ᵉ deel eene Geschichte der griechischen Plastik. Vooraan staat een stuk »vom Wesen der gr. Pl.", in drie hoofdstukken, over de vormen, de techniek, de compositie. Het eigenlijke werk is naar de verdeeling van Otfried Müller ingerigt: daarna volgt de geschiedenis der Gr. plastiek onder de Romeinen. — S. 168. *Zu Plato Apol.* c. 25. p. 27. D. E., door Prof. Finckh te Heilbronn. — N⁰. 22. S. 169. *Dr. Fr. Ingerslev*, *Lateinisch-Deutsches Schulwörterbuch*, door Prof. Otto te Giessen. Uitvoerige recensie. I.'s beginsel is zeer goed, het weglaten der meeste woorden van latere latiniteit en van termen, alleen bij die auteurs voorkomende, welke op scholen niet worden gelezen, Vitruvius, Celsus, Plinius H. N., Lucanus, Martialis, Petronius enz., jammer dat I. het niet meer getrouw gebleven is en ook voor de privaatstudie heeft willen zorgen. Daaronder lijdt de volledigheid; ook de voorbeelden zijn te veel besnoeid. Buitendien zijn voor de lagere klassen der gymnasia speciële woordenboeken te verkiezen (?). Men moet op den door I. ingeslagen weg verder voortgaan en bijna alleen op de meest gelezen stukken der meest bekende auteurs letten (?). Ook de splitsing tusschen woorden van betere en mindere latiniteit wordt goedgekeurd, echter is dit niet altijd juist uitgevoerd, waarvan *twee* (zeer weinig bewijzende) voorbeelden worden aangehaald. De geheele aanlag van het werk is hoofdzakelijk volgens Freund: ook omtrent de opgaven, of een woord »poetisch" of »Vor»klassisch" is, hangt I. van autoriteiten af. Menige fouten zijn te regt aangewezen door den Hr. Schmidt te Berlijn in Mützell's *Zeitschrift fuer das Gymnasialwesen*. Voor de synonymiek wordt meestal Döderlein gevolgd, ook is I. te oppervlakkig; van de etymologie is veel valsch en half waar, en I. heeft geen notitie genomen van de nieuwste »Fortschritte" der kritiek, zie b. v. exhibere. »Doch da der ganze Artikel in seiner Urgestalt auf den unkri»tischen Forcellini zurückgeht, so ist diese Unkritik bei dem unkritischen I. »kein Wunder." De Antibarbarus van Krebs is geheel »ignorirt." Ook volledig is het lexikon niet, enkel uit de letters D. I. en R. ontbreken 100 woorden die bij Georges staan. Het werk is een uittreksel uit grootere lexika als Freund, Georges, Kärcher enz. (wat kan een schoolwoordenboek veel anders zijn); de 19, zum Theil sehr »bekannte u. geachtete Schulmaenner", die »glänzende Empfehlungen" voor het werk geplaatst hebben, weten 't niet: dit herinnert aan de Revalenta arabica (sic!). Vooral heeft een onbekende het verkorven, die I.'s werk in Zarncke's litter. Centralblatt gunstig gerecenseerd heeft, en daarbij heeft beweerd, dat het buitenland, uit een praktisch oogpunt gesproken, geschikter is om zulken arbeid te leveren dan de Duitschers (I. is een Deen, en Gymn. Rector te Kolding in Jutland). Dit is »völlig unwürdig eines *deutschen* Recensenten" (sic.). — N⁰. 23. S. 177. *Dr. G. Fischer*, *Ciceronis Tusculanae erklärt*, door Hausdörffer te Eutin. Gunstige recensie. — *W. O. Freese*, *der Parteikampf der Reichen u. der*

Digitized by Google

Armen in Athen zur Zeit der Demokratie. Niet ongunstige aankondiging van E. — *Personalchronik u. Miscellen.* Verspreid, zij betreffen 16 plaatsen in Duitschland. — N⁰. 14, 15, 17 (zeventien). *Programme der Gymnasien Westfalens* v. 1852. — N⁰. 24. *Auszuege aus Zeitschriften*, *Jahns Jahrbuecher f. Philol. u. Pädag.* Bd. 19. Heft. 2. Variae cod. Par. in Civit. Plat. scripturae. — Becker in Odessa, eine unedirte Münze v. Tius in Bithynien. — Schuch, eine neue Ausg. des Apicius. — Lübker, Soph. El. 465—1485 metr. übers. — Geppert, ueber Plautus. — Nolte, Emendd. zum Tacitus. — Neigebaur, Bekanntsch. der Gr. u. R. mit den Slaven, nach Cyprien Robert. — K. L. Roth, zu de origine gentis Rom. — Mähly, Gelegenheitliches. — Klotz, zu Virg. Georg. I. 147. — Heft 3. Becker in Odessa, Tomi u. s. w. — Rosenheyn, Onomatopoeie. — Noiré, Grammaticae sermonis Lat. Philos. elementa. — Katterfeld, de Promethea ternione Aesch. — Mähly, Hor. ad Pison., uebers. — Fuss, parum, paullum, quin. — Nolte, krit. Beitr. zu lat. Schriftstellern. — Göbel, ueber die geschichtl. Handbuecher v. W. Puetz; *Philologus*; *Zeitschrift f. d. österr. Gymn.*, 4er Jahrg.; Grysar, Eigenthuemlichkeiten des Tacitus. — G. Curtius, zur griech. Grammatik, 3 stukken. — Weller, lat. Lesebuch aus Livius, Anz. v. Kergel. — Weinhold, die Bekkersche Grammatik. — Duncker, Gesch. des Alterthums, Anz. v. Thomas. — Kuehner, Elementargramm. der gr. Spr., 13ᵉ Aufl., Anz. v. Capellmann. — Doberenz, Caesaris comm., lobende Anz. v. Kergel. — Hochegger, Iliados Epitome, Selbstanzeige. — Overbeck, heroische Bildwerke, Anz. v. Seidl, 2 stukken. — Linker, Kritik der Ann. des Tacitus. — Bellermann, gr. Schulgramm., Anz. v. Curtius. — Goebel, gr. Schulgr., Anz. v. Curtius. — Zell, röm. Epigraphik, Anz. v. Seidl. — Rothert, der kleine Livius, Anz. v. Kergel. — Hoffmann, Aeneid. Epitome, Selbstanz. des *Herausg.*, 2 stukken. — Grysar, die Lat. Uebungsbuecher v. Firnhaber, Heinichen, Suepfle, 2 stukken. — Linker, Ital. Ausgaben lat. Classiker. — Bernhardy, Grundriss der röm. Liter., Anz. v. Thomas. — Linker, Bibl. scriptt. Gr. et Rom. Teubneriana. — De Castro, Cornelius Nepos, Anz. v. Hochegger. — Sartorio, vocab. greco-italiano, Anz. v. Schenkl. — Ingerslev, Schulwörterbuch (z. bov. bl. 341), Koch Handwörtb., lobende Anz. v. Grysar. — Grysar, der hist. Inf. im Lat. — Emo, gramm. della lingua gr., tadelnde Anz. v. Hochegger. — Capellmann, gr. Elementarb., Anz. v. Curtius. — Jacob, Horaz u. s. Freunde (z. *Mnem.* III. 286), tadelnde Anz. v. Grysar. — Lauer, Rink, Stoll, Scheiepflug, Mythol. Schriften, Anz. v. Rippart; *Mnemosyne*; *Allg. Monatschr. f. Wiss. u. Litr.*: Otto, Lat. Lexicographie. — Benfey, Organismus der indogerm. Sprachen, 1 Art. — K. W. Nitsch, Q. Fabius Pictor ueber die 1sten Jahre des Hannib. Kriegs; *Journal des Savants.*

Gersdorf's Repertorium. 1854. I. (Vervolg van *Mnem.* III. 239). — 6. S. 320 (1258). 8. *Die Universitätsfrage in Oesterreich.* — S. 347 (1277). *R. Parola, del publico insegnamento in Germania. Th. Thraemer, Beitraege zur Paedagogik. In zwanglosen Heften.* — (II. 2). 8. S. 101 (1783). *G. F. Hildebrand, Lat. Chrestomathie fuer Realgymnasien.* Inhoudsopgave. Het eerste der beide deelen is doelmatig. — 11. S. 284. (2541 en 2542). *H. Keck, Cantici, quod legitur Aesch. Suppl.* 609—679 *interpretatio Aeschyli Septem a. Th. e rec. Hermanni cum scripturae discrepantia scholiisque cod. Med. ed. F. Ritschelius.* K.'s tekst wordt medegedeeld, volgens hem moet thans het deel der uitleggers van A. zijn, den tekst op de grondslagen van H. vast te stellen, terwijl de uitlegging vooral » den zamenhang der gedachten en 's dichters » gevoelen over goddelijke en menschelijke zaken moet in acht nemen." (Is

Digitized by Google

dit een axioma, of wat is het anders?). R. heeft sedert vele jaren op zijne collegies de Septem a. Th. verklaard: deze kleine uitgaaf bevat H.'s tekst, de varianten en de scholia van den Med., die echter voor dit stuk niet als hoofdbron wordt aangenomen. Buitendien heeft R. de collatie van Prien naast die van Mommsen, welke H. gebruikt heeft; hij heeft beide collatien nogmaals door O. Ribbeck met het hs. doen vergelijken: R.'s varianten zijn eveneens opgenomen. — S. 287. (2543) *G. E. C. Schneider*, *Additamenta ad civitatis Platonicae libros* 10 *Lips. ann.* 1830—33. *editos*. Eene zeer gewenschte bijdrage: een supplement van varianten uit Paris. A. (1807), volgens den uitstekenden F. Duebner, deze varianten geven evenwel uiterst weinig voor den tekst (eene zeer algemeene klagt omtrent de hss. van vele auteurs), meestal van orthographischen aard, b. v. ἀϑρόον, ζωγραφίαν, enz. Daarna volgen bijvoegsels op S.'s noten, waaronder het betoog op bl. 62, dat in Plato's tijd de verdeeling van den dag in 12 uren bij de Grieken bekend en vrij algemeen geweest zou zijn. — S. 288. (2544). *C. W. Nauck*, *Horatius' Oden u. Epoden*. De beste commentatoren zijn gebruikt, en ook eigene arbeid niet achtergebleven; over den »inhoud" wordt veel gesproken, en Duitsche hoofden aan de verschillende stukken gegeven, b. v. aan de 16 eersten: Widmung. Vater u. Friedefuerst. Geleitsgedicht. Fruehlingslied. An eine Ungetreue. Meine Stoffe. Tibur. Der Abgeschiedene. Aufforderung zum Schmaus. Lobgesang. Lebensregel. Hymnus. Eifersucht. Das lecke Staatsschiff. Nereus. Vergieb! — Eenige noten worden behandeld, vooral om een afwijkend gevoelen te kennen te geven. De eigennamen worden vertaald, dikwijls op gekunstelde wijze: Lyce, Wolfsbalg, Phyllis, Blättermaid, Asterie, Sternenmaid, en Phidyle, Spaerchen »nach der Analogie von Claerchen, wenn es erlaubt ist" (!); eveneens worden plaatsen van Duitsche dichters »met de haren" aangehaald.

Miscellanea Philologa, 1854. Blijkens eene korte aanwijzing thans afgescheiden van de *M. Paedagogica* (*Bijdragen tot de kennis en den bloei der Nederlandsche Gymnasien*). — p. 1. *D. Burger Jr.*, *Observationes Miscellaneae*, korte aanteekeningen en veranderingen op de teksten van Aeschines en Demosthenes in de zaak van Ktesiphon, 7 andere plaatsen uit 6 redevoeringen van Demosthenes, éénе van Isokrates en twee van Cicero. — p. 7. *J. F. T. Zeitz*, *Obss. criticae in Isocratem*. — p. 21. *Obss. criticae in Plutarchi Artaxerxem*. Beide opstellen bevatten eene reeks aanteekeningen op zeer vele plaatsen der genoemde schrijvers, en geven een nieuw blijk van den ijver des jeugdigen, thans reeds overleden schrijvers. — p. 36. *D. Terpstra*, *Obss. Criticae in Caesaris Comm. de Bello Civili*. — Uitvoerige verhandeling, of liever eene reeks van vrij uitvoerige aanteekeningen op verscheidene plaatsen van het B. C. Zoo leest T. op I. 6 *Paullus et Marcellus* voor het *Philippus et Cotta* der hss., en het gewone *Philippus et Marcellus*; daarna worden met Herzog de woorden *In* — *mittuntur* tegen Nipperdey behouden, en buitendien de interpunctie veranderd. I. 7. wordt *dena* uitgeworpen, de andere woorden van N.'s beide eerste interpolatien behouden, over de derde niet beslist. I. 39. N. en H. dwalen omtrent § 2, de vulgata moet blijven. I. 58. Lees *effugiebant* voor het *excipiebant* der hss., waarvan de onjuistheid door N. is aangetoond. I. 62. Oudendorps lezing is de ware, ook het gewone aan Achilles »Statius" (zoo O. en N.) ontleende *deduxerat* voor het *reduxerat* der hss. I. 64. O.'s en N.'s *sustinere* steunt op »codex unus," men leze *subsistere*, of, met H., *sustineri*. Met de hss. moet *interrumpi* tegen N.'s *irrumpi* bewaard blijven. I. 76. De woorden *neu Pompeium absentem* worden uitgeworpen. I. 79. De hss. hebben *pluresque*, Ciacconius leest *pluricsque*,

Digitized by Google

waartegen H. *plerisque* en T. *pluribusque* overstelt. I. 80. *Relictis legionibus* moet met O. verklaard worden, en staat gelijk aan reliquis sibi(?), de gissingen *reliquis* van H., *expeditis* van M. en *eductis* zijn valsch. II. 12. »In hoc etiam »loco trepidatur." Men leze *diruptione* voor 't gewone *direptione*. II. 15. *Omnium* moet drie woorden verder gezet worden, achter *nihil* (?). II. 16. Lees *ipsis magno superavissent spatio*, voor *ipsi magna speravissent, spatio*, immers sommige hss. hebben *superavissent* (op zich zelf een zwakke grond). II. 29. De gewone lezing is als bij N., behalve de lacunes, maar *quod* voor *cui*, *commilitonesque* voor *commilitesque*, *graviores* voor *graviora* en *vulgo* voor *dubii*. Men leze *cui*, dan *conferrentur in* voor *offerentur* alleen, en verder *namque* voor *neque enim*, *ii* voor *ut* met Heinsius, *perfugerant centurionesque* voor *commilitonesque*, dan *graviores; in contuberniis* moet in plaats van *dubii* vlak voor *durius* te staan komen, en *accipiebant* voor *accipiebantur* worden gelezen. (Verschilt dit veel van opgeven ?). III. 8. Ten onregte wil H. *complexum* behouden, ook N.'s lezing *ne quod subsidium exspectanti Caesari in conspectum venire posset* is onvoldoende (ja). Men leze *despiciens subsidiumque exspectans Caesaris, si in conspectum veniret. Sed post* cet. — III. 10. N.'s lezing *naviumque* voor *urbiumque* is valsch. III. 19. De gissing van Eberling en N. is valsch, men leze *se altero die ad colloquium venturum atque una etiam utrimque ad locum tutum legati venirent, ut, quae vellent, exponere possent*. Ibid. Men leze *sed missa* voor 't gewone *submissa*, en zette *de pace* vóór *loqui*, zoodat het van *oratione* afhangt: als verbetering op O.'s lezing. III. 25. Men behoude de vulgata tegen N.'s *non spectabat*. Ibid. Te regt verwerpt O. Hotomanns *si vel* in plaats van het *sive* der hss. Men leze *si vela*, waardoor *cursum* moet vervallen. III. 36. N. wil *abiisse* voor *adesse*. Cassius, niet Cn. Domitius, ontvangt het berigt. III. 37. *Attamen* staat in de hss., N. wil *ac tamen*, ten onregte. III. 38. Volgens N. zijn de drie laatste §§ bedorven, maar 't geen hij opmerkt heeft reeds Vossius gezegd: »Praeterea, quae nostrum »locum excipiunt, uncis inclusit Nipperdeïus"; (het is eene gewone parenthesis, geen teeken van uitwerping) »quod minus recte factum arbitror, propterea »quod ita nulla vox relinquitur, ad quam sequens *reliquos* pertineat." *Hostium* moet vóór *turmas* blijven staan, zoo als gewoonlijk, niet met de hss. vóór *insidiis*. III. 44. *Timebant* moet vervallen, men leze *habebant* voor *videbant, et* voor *atque*, en *quo loco* voor *quem locum*, alles volgens Hotomanns hs. (en de »vulgata"). Voorts § 6 moet *quae* in *quare* worden veranderd. III. 48. Het onverstaanbare *valeribus* wordt in *cum pabulatoribus* veranderd, tegen Vossius' *cum Valerio*, H.'s *Balearibus* en N.'s *vallibus*. Maar T. zelf geeft toe dat dit hoogst onzeker is. III. 49. *Suppetere* voor het gewone *succedere*. III. 67. N. voegt ten onregte *rem* in vóór *renuntiarunt*. Het getal XXXIII is niet bedorven. III. 69. N. heeft niet goed gezien, toen hij de woorden *dimissis equis* verwierp, en *coniungerent* las voor *conficerent* tegen alle hss. (Maar die zijn voor het B. C. van zoo weinig gezag). III. 75. De plaats is inderdaad bedorven. N.'s *id* voor *eadem* is niet genoeg, men leze: *sed caedem spectans, si . . . posset, . . . eduxit*. III. 101. De beste hss. hebben *egerunt* voor *egit*, dat men ondanks N. behouden wil. III. 112. N. leest *regionibus*, zoo ook de meeste hss., hetzelfde wil Clarke. Maar reeds O. had de ware lezing *regibus*, dat door H. voldoende is gehandhaafd. — p. 76. *C. M. Francken, de Aeschyli scholiis Laurentianis*. Uitvoerige verhandeling. Meer en meer blijkt dat het naauwkeuriger collationeren der hss. op onze teksten zeer geringen invloed uitoefent: echter zal iedereen toestemmen, dat op die manier de

Digitized by Google

ware geleerdheid meer gebaat wordt dan »temerariis emendationibus dicam an »mutationibus in scriptorum orationem invehendis" (Esto, si quis mala. Sed bona si quis protulerit, wat dan? Alles hangt er van af, of de veranderingen goed zijn). Het collationeren moet middel wezen, niet doel: als middel is het noodzakelijk; men moet alles verzamelen, opdat de gissingen met kennis van zaken geschieden. De scholia zijn overal gewigtig, vooral bij Aeschylos, te meer omdat zij de eenige bron voor den tekst vormen, behalve den cod. Med., de bron der hss. Men kent sedert Dindorfs uitgaaf de scholia volledig, doordat hij die van den cod. Med. heeft medegedeeld. De scholia bestaan uit twee soorten, die der latere Byzantijnen, welke uit den Med. getrokken zijn, en de oudere scholia. Men moet nu onderzoeken, welke scholia inderdaad tot die oudere behooren, den tekst van deze verbeteren, en eindelijk nagaan of hunne lemmata tot eenen tekst van Aeschylos als de Mediceische dan wel tot eenen anderen behooren. De scholia zijn van meerdere handen, maar den leeftijd der verschillende scholia kan men niet nagaan. — In het hs. zijn volgens Hermann en Cobet 4 handen: de tweede hand komt met den scholiast meestal overeen, namelijk waar de tekst zich uit de scholia zonder veel moeite liet emenderen. F. zal nu de scholia voor de Orestie en Smeekelingen opzettelijk behandelen. Voor den tekst had hij vier nieuwe collaties, die van Franz, Hermann en Cobet (ook aan onze lezers bekend, zie *Mnem.* II. 885 enz. Die van Cobet heeft F. denkelijk in afschrift gebruikt), en die van Dindorf in de Annotationes (de oude apparatus van Butler, geene nieuwe collatie). — Nu volgt eene lange rij aanteekeningen op de genoemde 4 stukken, zoo dat telkens de lezing van den Med. als lemma vooraf gaat: F. wil alle plaatsen opnemen, waar tusschen Med. en scholia verschil van lezing is. Betere of even goede lezingen geeft de scholiast op *Agam.* 2. 108 (beide ook in de aanvullingshss.). 104. 141 (neen, hij maakt ἀέπτοις van α priv. en ἕπεσθαι). 166. 1127 (aanvullingshss.); *Choeph.* 18. 61. 155. 817. 366. 899. 418. 438. 475. 482. 535. 638. 788 (de scholiast heeft de lezing, die ook in den Med. ligt: παραιτουμεν' ἐμοὶ bij Herm. h. t. p., welken men nazie, is παραιτουμεν' ΑΙμοὶ, d. i. παραιτουμένα μοι). 787. 818. 940. 971. *Eumen.* 95. 239. 259. 472. 481(?). 488. 517. 558. 598. 608. 663. (F. ziet in de woorden van den scholiast eene goede lezing, γεννῷντ', Herm. daarentegen zegt: »Scholiastes, qui γεννήσειεν adscripsit, legit γείναιτ'. At hoc deterius est quam quod libri habent." De plaats kan, en moet welligt, dus worden verstaan: iemand kan vader worden: πατὴρ μὲν ἂν γένοιτο, zoodat πατὴρ praedicaat is). *Suppl.* 9. 75. 100. 118. 122. 157 de bekwame schrijver zal zich herinneren, dat de creticus vóór de hephthemimeres trochaica: — ∪ — || — ∪ | — ∪ | — ∪ | — bij A. even gewoon is ls de iambici, in hetzelfde vers met trochaeen ongehoord zijn). 362. 394. 444, 56. 629. 736. 828 (volgens mijne gissing *Mnem.* I. 25 moet μ' niet voor οι maar voor με staan, zoo als aan F. bij herhaalde lezing terstond blijken al, vgl. anders *Suppl.* 275. *Choeph.* 512 volgens Herm.) 877 (en wanneer nu ens de woorden van den scholiast εἰς ὑπὲρ τῶν Αἰγυπτίων πρεσβεύοι ist ééne bladz. vroeger moesten staan, en daar, c. 40 verzen vroeger, dienden m den persoon des κήρυξ in te leiden — natuurlijk moet dan πρεσβεύει of ρεσβεύων gelezen worden). 885 (de ware lezing is βρότιος? ἄρ' ὅς ἄτα — ἄπαι — μ' ἄλαδ' ἄγει, vgl. *Mnem.* I. 25. Ondanks deze opmerkingen, ie zeer ligt aanmerkelijk vermeerderd kunnen worden, is niet te ontkennen at F. zijn gevoelen met bekwaamheid en kennis van zaken heeft voorgestaan

Digitized by Google

en het zeer waarschijnlijk heeft gemaakt. Zeer doelmatig en nuttig is ook de afzonderlijke bijvoeging der onzekere plaatsen, bl. 112). Daarna worden nog eenige scholia besproken, als die misschien varianten behelzen: een excursus behandelt het gebruik van het deelwoord in plaats van het verbum finitum.

The Westminster Review N^{0}. IX. *January* 1854. II. p. 40. *Propertius and his Contemporaries. Sex. Aurelii Propertii carmina, ed. Fred. A. Paley.* — De Romeinsche litteratuur, die sedert Porson bij de Grieksche achterstond, begint in Engeland de gunst te herkrijgen. In die letterkunde schijnt aan Propertius, ook onder tijdgenooten, zekere achting te zijn bewezen, al staat hij ook met Tibullus en vooral met Catullus niet gelijk. Mss. zijn er weinig (ten minste 25 waren reeds aan Burmann bekend), en denkelijk van éénen archetypus afgeleid, al gelooft men niet het »sprookje" van Alexander ab Alexandro, dat het eenige hs. in eenen wijnkelder zou ontdekt zijn. Zoo is het werk bijna verdwenen, en het leven des schrijvers min bekend; alleen staat vast dat hij een Umbrier was, denkelijk uit Mevania (Asisium, vgl. Burm. op Prop. IV. I. 125), omstreeks 700 a. U. C. geboren; zijn vader werd met L. Antonius te Perusia gevangen, en denkelijk toen ter dood gebragt; ten minste verloor hij een groot deel van zijn vermogen. De zoon kwam naar Rome om zich aan »de balie" te wijden, maar de poezij ontroofde hem aan die bestemming. Hoe de Romeinsche *gens de lettres* hun onderhoud vonden is vrij onbekend: stellig niet door de opbrengst hunner schriften. Echter waren er bibliotheken, anders zouden Dionysios en Diodoros hunne werken bij gebrek aan bouwstoffen niet hebben kunnen zamenstellen, 't geen beiden erkennen; Plutarchos daarentegen klaagde dat hij te Chaeronea zijne geliefde latijnsche bibliotheek moest missen. Daar zijn zeker ook vele Latijnsche boeken geweest: vele omstandigheden wijzen op een aantal dichters en andere schrijvers, wier werken thans verloren zijn, Valgius en Varius, Cassius Severus en anderen, tot Bavius en Maevius toe, »ten minste één derde van Ovidius' vrienden maakte verzen." Ook waren er partijen. »Er was eene »archaeologische" partij, bewonderaars der Salische gedichten, der grappen van Plautus, »der ruwheid van Lucilius, en der vormlooze hexameters, of ruwe hartstogtelijke drama's van Ennius en Pacuvius. Er was eene partij van het »jonge »Italie", die niets minde wat naar de oudheid rook, maar Cornelius Gallus »uitbazuinde als model van het ware fatsoen, als het eenige patroon van beschaafden stijl. Buitendien was er nog eene derde partij, in aantal natuurlijk »de zwakste, daar het de partij van gezond verstand en goeden smaak was, die, »met Horatius..... Te midden van die drie hebben zeker de gebroeders »Sosii en de straat Argiletum goede zaken gedaan".... En er waren vrijgevige patroni. Propertius raakte met Maecenas, Virgilius en Ovidius in vriendschappelijke betrekking. Horatius en hij maken geene melding van elkaar. Zijne minnaressen schijnen werkelijke personen te zijn: Cynthia's ware naam was Hostia: zij liet Propertius varen voor een dommen rijkaard van een praetor uit Illyrie. (De schrijver schijnt een μισόγυνος te zijn; hij verhaalt dat van de Romeinsche dichters van dien tijd alleen Ovidius gehuwd was, Horatius daarentegen was een »jolly bachelor" en Virgilius waarschijnlijk ook, ten minste hij is altijd tevreden: »his habitual serenity at least favours the suspicion".) Livius, Dionysios en Strabo waren onder zijne meer ernstige tijdgenooten. Letterkunde werd destijds door Augustus om redenen van staatkunde aangemoedigd: want het begin van het keizerrijk had plaats onder de algemeene neerslagtigheid en teleurstelling der Romeinen. Dan volgt eene lezenswaardige ka-

Digitized by Google

rakterschets van Augustus, »den eersten burger", van den toestand der bevolking van Rome, de toenmalige schaduwen van staatspartijen en de geringe belangstelling in publieke zaken: de dichters deden niet veel anders dan navolgen, en wel de Grieken, vooral de Alexandrijnen. Zoo volgt dan ook Propertius den geaffecteerden Kallimachos, en Philetas, wiens werken verloren zijn, maar waarschijnlijk van 't zelfde kaliber waren: eene aardige anecdote over Aristarchos geeft een nieuw bewijs van de slaafsche manier waarop de Alexandrijnen rijmelden. Maar behalve dat Propertius deze navolgde, ook in hunne vermoeijende aanhalingen van mythologie en verderen omhaal van geleerdheid; heeft hij, gelijk Tacitus, het ongeluk alledaagsche uitdrukkingen met alle geweld te willen vermijden. Beide omstandigheden maken zijne gedichten duister. Maar terwijl hij de toenmalige mode volgde, was hij in zijn hart een echt Romein. De liefde vervult hem minder dan Tibullus, hij schijnt ze ook minder verheven te hebben opgevat. De beste stukken in zijne gedichten zijn de beschrijvingen der ruwe eerlijke oude zeden van Italie, die hij tegenover het bederf zijner eigene tijden stelt, en de schilderingen der natuurtooneelen in zijne geboortestreek Umbrie. — P. 270. *Contemporary Literature.* 3. *Classics and Philology.* — Longs uitgave der Verrinae in 1851, de vertaling der redevoeringen van Demosthenes tegen zijne voogden door C. Kennedy en andere stukken wijzen aan dat men zich in Engeland laatstelijk veel op de redenaars heeft toegelegd. Onder de overige stukken is Babingtons *Hyperides* het voornaamste (onze lezers herinneren zich de verhandeling van Prof. Cobet over dit onderwerp, *Mnem.* II. 310, en welligt ook de *Attische* repliek *Hyperidea* van Prof. Schneidewin, *Philol.* VIII. 340. Vgl. ook *Athen.* N⁰. 1370, p. 117, *Mnem.* III. 336.). De gevondene redevoeringen beantwoorden niet aan de verwachting die men uit Longinus had opgevat. R. Shilleto, M. A., gaf eene uitgaaf van Demosthenes over de *παραπρεσβεία*, met kritische en ophelderende noten: Dr. J. S. Purton eene onbeduidende editie van Cicero pro Milone (zie *Athen.* N⁰. 1368, p. 53, *Mnem.* III. 235) De bekende excentrische litterator G. Burges gaf eene vertaling van Hermanns lezingen op Aeschylos, een droog en onnut werk, ook slecht uitgevoerd, zelfs *Aegistheus*, *Clytemnestra*, enz., zijn blijven staan. »The works of Apuleius, Golden Ass, God of Socrates, Florida, and his Defence", zijn goed vertaald, maar juist deze auteur verdiende de eer der vertaling niet. Prof. Blackie gaf eene »lecture", onder den titel »The Living Language of the Greeks, and its Utility to the Classical Scholar"; hij stelt dit nut wat hoog. N⁰. X. April, 1854. *P.* 595. *Contemporary Literature. Classics and Philology.* Xenophons Hellenika, boek I. en II., door Breitenbach, uit de Bibliotheca Graeca. Ieder nummer is een aangenaam verschijnsel, maar — zal Xenophon, om niet eens van Plato te spreken, ooit af komen? Deze beide boeken worden als *παραλειπόμενα* van Thucydides beschouwd. Sallustii Historiarum Fragm., door Kritz; 430 van de 520 fragmenten zijn bepaald, ook dat van Pertz (het Romansche fragment uit het 98ᵉ boek van Livius), sedert Rothe en Heerwagen in 1852 hebben bewezen dat het van Sallustius is. De kosmographie van Aethicus, door Hieronymos geexcerpeerd, volgens de uitgave van Wuttke (z. ook *Letterb.* 1854, N⁰. 27). Men verwarre den auteur niet met den zoogenaamden Aethicus later, die inde 5ᵉ eeuw na Chr. eene kosmographie in het Latijn schreef. De echte Aethicus, ook Istricus genoemd, schreef tegen het laatst van de derde eeuw, en oorspronkelijk in 't Grieksch. Het Latijn van Hieronymos is slecht, de hss. onnaauwkeurig: de inhoud evenwel gewigtig genoeg om eenen geograaph als W. tot de uitgave te hebben doen besluiten. Uit Bohns Classical Library

verschenen redelijke vertalingen van Iustinus, Nepos en Eutropius (zouden onze naburen die vertalingen anders dan als pontes .... discipulorum gebruiken?), en van de Annales van Tacitus. Benfey's »Chrestomathie aus Sanskritwerken" is even nuttig als zijn Grieksch Wurzellexikon »rashly speculative" was.

Heidelberger Jahrbücher der Literatur. 47er Jahrgang. 1es Doppelheft, *Januar* u. *Februar*. N⁰. 1. S. 1. *C. Schmidt*, *Essai historique sur la société civile dans le monde Romain et sur la transformation par le Christianisme*. Gunstige recensie van Bähr. — N⁰ 3. S. 45. *J. Anspach*, *historia Kalifatus Al-Walidi et Solaimani*. Aankondiging van Weil. — N⁰. 6. S. 85. *Rinck*, *die Religion der Hellenen*, Ier Th. Gunstige recensie van Zell. Het werk behoort tot de besten sedert Creuzer, maar lost evenwel niet alle vragen op; ook zijn over bijzonderheden nog vele opmerkingen te maken. — S. 92. *G. T. A. Krüger*, *Horatius Satiren u. Episteln*, *f. d. Schulgebrauch*; het 2e deel der *Sämmtliche Werke*. Gunstige recensie van Moser; L. had zich door verscheidene programma's op dezen arbeid voorbereid. Vele bijzonderheden worden met een enkel woord behandeld. Het 1e deel is later verschenen, door Nauck bewerkt. — 2es Dopph. *März* u. *April*. N⁰. 14. S. 223. *R. Rauchenstein*, *ausgewählte Reden des Lysias*. Gunstige recensie van Kayser, die bij deze gelegenheid menige aanmerkingen op »eenen zijner lievelingschrijvers" bijvoegt. Op het slot dezer aanmerkingen worden ook Prof. Cobets *Variae Lectiones* (*Mnem.* III. 92—128) vrij uitvoerig besproken, zelfs ten opzigte van andere schrijvers als Lysias: K. noemt ook Dr. Hirschig onder hen die zich aangaande Lysias verdienstelijk hebben gemaakt (waarom ook niet Dr. A. Hecker?). »Wo soviel treffendes mit gutem Humor vorgetragen wird, wie hier »von Cobet, dürfen wir über manche Ausbrüche jugendlichen (!) Uebermuths »(vgl. p. 92) hinwegsehen!". — N⁰. 16. S. 242. *A. Bielowsky*, *Pompeji Trogi Fragmenta*. Uitvoerige aankondiging van Bähr. De aanleiding tot dit werk was het voorkomen van den naam Trogus Pompeius in een hs. der Ossolinskische bibliotheek te Lemberg; B. meent, dat het werk van Trogus nog omstreeks het einde der 16e eeuw in Polen voorhanden geweest is, tegen het gewone gevoelen, volgens hetwelk dit werk naar aanleiding van 't verschijnen van Iustinus' uittreksel zou verloren zijn. Echter bestaan sporen dat het nog in de 10e eeuw te Fulda zou hebben bestaan. B.'s gevoelen is aan grooten twijfel onderhevig: de aanhalingen van Trogus zijn meestal naar excerpten gemaakt. Uit de Poolsche geschiedschrijvers, namelijk de chronisten Mathaeus († 1166) en Vincentius Kadlubeck († 1223), aartsbisschoppen van Krakau, zijn Latijnsche, en uit Joannes Dlugossius († 1480) en Martinus Bielski († 1575) in het Poolsch vertaalde stukken opgenomen, terwijl ook het aangehaalde hs. en 8 anderen latijnsche excerpten, één ander hs. Poolsche stukken opleverde. Deze stukken zijn met de weinige bekende fragmenten tot een geheel vereenigd en met eene Notitia litteraria de Pompeio Trogo verrijkt. (Fragm. 11 is het vermeende Breslausche, dat Bielowsky en Bähr voor echt hebben gehouden: zij kenden het afdoende betoog van du Rieu natuurlijk nog niet, vgl. *Mnem.* III. 177. April-Junij). De fragmenten 30 en 31 (sic) uit *cod. Ossol.* 601 zijn zeer merkwaardig: midden onder uittreksels uit Sallustius, Cicero, Curtius enz. staat »Trogus Pom[peius] de Bello Gothorum", een fragment van 26 regels. Welke oorlog dit is, blijkt niet; het fragment schijnt valsch te zijn. Ook zou nog in de 15e eeuw te Krakau een geschrift van Valerius Maximus *de vita Iulii Caesaris* hebben bestaan, en in de 16e eeuw een schoon hs. van

Digitized by Google

Cicero *de republica* in Polen gezien zijn. Een en ander is onwaarschijnlijk. B. is in taal en stijl niet gelukkig geweest. Eene noot op de eerste bladz. belooft spoedige mededeeling van 182 palimpsestbladen uit de 4e en 5e eeuw na Chr., welke het grootste deel van Plinius H. N. XI—XV bevatten.

The Athenaeum, Part. 315. March, 1854. N⁰. 1375, p. 281. (Vervolg van *Mnem.* III. 237). *Scientific Societies. Numismatic.* G. Sparkes, over sommige gouden munten van Syracusae: S. houdt ze voor de oudsten dier stad en schrijft ze toe aan den tijd tusschen 405 en 390 v. Chr.: ze zouden in waarde elk aan 8 zilverdrachmen gelijk zijn. — p. 288. *Fine Arts The Egyptian court at the Sydenham palace.* (Z. p. 23. 92. 128, 188, want 118 *Mnem.* III. 236 is drukfout). Kosten en gebrek aan ruimte hebben hier gehinderd; er is niets dan het vierkant van eenen tempel, een rotsgraf, »hieroglyphische panelen" van veroveringen en ceremoniëlen, een Ammonstempel en de kolossale figuren van »mummievorsten en zittende goden," benevens o. a. een afgietsel van het opschrift van Rosette. — p. 584. *Fine art gossip.* De vloer van mozaïk in *Broad Street* (z. p. 221) is geheel blootgelegd; de voorstelling bestaat in eenen rand van ornamenten, welke een middelstuk omgeven, waarin Ariadne of eene Bacchante op een luipaard rijdende is voorgesteld: terwijl zij eene cherp boven haar hoofd houdt: rood, geel, zwart en wit zijn de heerschende tinten. — N⁰. 1376, p. 305. *Gibbon's History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, bij Murray, 1e deel (z. p. 210). De uitgever Dr. W. Smith is zeer goed voor zijne taak berekend, hetgeen vooral blijkbaar is uit de korte en zakelijke inrigting der noten. De tekst is goed, volgens de quarto uitgaven: de aanhalingen zijn geverifieerd en op de tegenwoordige uitgaven toegepast, de noten geven de noodige bijvoegsels en verbeteringen: hoe talrijk evenwel de laatsten zijn, zij worden hoofdzakelijk veroorzaakt door de vorderingen der wetenschap sedert Gibben. — p. 313. *Fine Arts. The Assyrian court a. t. Syd. pal.* Hier heeft veel van gissing afgehangen: de stieren van Ninive, de pilaren van Persepolis en voorwerpen zonder autoriteit staan door elkaar, zoodat deze *court* het midden houdt tusschen geschiedenis en kunst en tusschen tooneeldecoratie. — N⁰. 1377, p. 341. *Babylonian discoveries*, door Rawlinson. — p. 345. *Scientific societies. R. S. of Literature*, March 8. Teekeningen, door Capt. Graves, van ruinen van Grieksche ronde torens op Andros, Ceos, Cythnos, Seriphos, Siphnos, Naxos en Paros, overgelegd van wege Col. Leake, die weinig zoo goed geconserveerde »Pyrghi" kent. Die op Siphnos dienden ter verdediging van de zilvermijnen. — p. 247. *Fine Arts. The Alhambra court a. t. Syd. pal.* — N⁰. 1378, p. 378. *Fine Arts. The Byzantine c. a. t. Syd. pal.* Part. 316, April, 1854. N⁰. 1379. p. 402. *W. D. Cooley, Claudius Ptolemy and the Nile.* — p. 497. *Foreign Correspondence. Discoveries and Excavations in Venusia.* Er zijn omstreeks het einde van Sept. 1852 toevallig groote katakomben ontdekt, de Commendatore d'Alve heeft ze opgenomen. De opschriften zijn in het Latijn, Grieksch en Hebreeuwsch. — N⁰. 1380, p. 437. *Educational Books. Titi Marci* (sic) *Plauti Trinummus; Miles Gloriosus.* Goede voorbeelden van hetgeen Engeland zoo noodig heeft, goedkoope schoolboeken. — p. 344. *The Mediaeval court* enz. — N⁰. 1381, p. 463. *Our Library table. Specimens of the Greek Lyric Poets, from Callinus to Soutsos.* De fragmenten zijn te klein: 't is »een baksteen mede»brengen als staaltje ter beoordeeling van een huis." — p. 464. *B. R. Abeken, Life and Letters of Cicero. From the German. Edited by Merivale.*

Digitized by Google

Cicero's tijd moet gekend worden om zijne werken te beoordeelen. De algemeene indruk is nadeelig voor Cicero. — p. 465. *Babylonian discovery*, *queen Semiramis*, door Rawlinson. — p. 466. *The Renaissance court.* enz. — N°. 1382, p. 486. *Reviews. Gibbon's History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (Bohn). Vol. III. *With a reply to a review in the Athenaeum.* (N°. 1373, p. 210, zie ook p. 305). Polemiek, voornamelijk bestaande in eene lange lijst van fouten in deze uitgaaf. — p. 491. *Our Library Table. Arnold's second book of Thucydides.* Het boek van T., waarin de beschrijving van de pest voorkomt. A.'s deel in den arbeid is naauwkeuriger omschreven dan in vorige werken, de noten zijn talrijk, welligt te talrijk. — p. 497. *Fine arts. W. W. Lloyd, the Homeric design of the shield of Achilles.* »The Homeric manners were as simple as those »of the South Sea Islands were before the introduction of the spirit of Christianity »and the spirit of the juniper berry" (sic!). »Did he" (Homer) get subscribers to »his poems by turning gazetteer in one book; filling another with unpaged re»ferences to the last Grecian peerage, and a third with anatomical enumeration »of great minuteness?" enz. enz. — p. 497. *The 2*[d] *division of the Renaissance court* enz. — p. 498. *The courts of modern sculpture.* — N°. 1383. p. 523. *Our Library Table. Frost's sixth book of Thucydides, from the text of Bekker.* — Uitstekende handleiding tot de grammaticale uitlegging van T.; het bepaalde doel van F. was het bevorderen van naauwkeurig vertalen (z. bl. 491). — p. 525. *Babylonian discoveries*, bij Rawlinson. — p. 526. *Foreign Correspondance.* Beschrijving der Cyklopische ruinen van Cosa, thans Ansedonia, in de Toscaansche Maremma. De wallen zijn gemakkelijker te naderen dan die van Rusellae (z. p. 119): de stijl is minder polygonisch dan men zou verwachten, en is dit geworden ondanks de stichters: boven aan is het tot eenen horizontalen rand aangevuld. De plaats ligt groote twee uren gaans van Orbitello. — Part. 317. May. N°. 1385. p. 590. *Foreign Correspondence.* — N°. 1386. p. 617. *Bibliotheca Classica, ed. by G. Long and A. J. Maclean, Vols.* III *and* IV. *Herodotus, by the Rev. J. W. Blakesley.* Een goed werk uit eene goede collectie. Het is echt Engelsch, niet ontleend aan vreemden, 't wederlegt den dunk, als zouden in Engeland de classieke studies in verval zijn. »Zelfs de tekst, dien »de uitgever hoofdzakelijk aan Prof. Gaisford verschuldigd is, is niet zonder »vele verbeteringen, bijzonder omtrent de leesteekens." Herodotos is niet zoo ver gereisd als men gewoonlijk denkt: hij schiftte ook de berigten die hij ontving volstrekt niet. Dit moge niet welkom zijn, de lezing van B.'s inleiding laat bijna geenen twijfel. Achter verscheidene boeken zijn excursus gevoegd, waarvan vooral die over den slag bij Salamis merkwaardig is. De schrijver wijkt op gewigtige gronden geheel af van Leakes opvatting, en beschouwt ook Aeschylos als eene betere autoriteit voor dien slag dan Herodotos (A. was ooggetuige, maar ook deelgenoot van den strijd). — p. 622. *Foreign Correspondence.*

Gids. Junij 1854. Bl. 776. *De Middeleeuwsche Gedichten over Willem van Oranje, door Prof. R. Dozy.*

Athenaeum Français. 3° année. N°. 3. 21 Janv. 1854. *Revue critique des ouvrages récents.* p. 50. *A. Filon, histoire de la Démocratie Athénienne*, article de M. Ch. Dreyss. Dit werk behelst eene nieuwe uitgaaf van 3 mémoires, die F. in 1852 bij de Acad. des sciences morales et politiques heeft voorgedragen; twee derden zijn geheel nieuw. F. heeft grondig en naar de bronnen gewerkt, hij verhaalt meer dan hij redeneert, maar niet uit gebrek aan redenen; vergelijkingen met latere tijden zijn schaarsch. Montesquieu is te weinig

Digitized by Google

aangehaald, dit misstaat naast Thirlwall, Grote en Böckh. De stijl is zuiver en vloeijend. — *Mélanges*. p. 69. *Découvertes à Evreux*. Langs den spoorweg van Parijs naar Caen werkende vond men bij den ingang der stad Evreux eenen grooten sarkophaag, en een vierkant gebouw waarvan de bestemming nog niet bepaald is; deze opdelving is veel gewigtiger dan degenen die reeds meermalen in hetzelfde deel dier stad plaats gehad hebben. — N°. 4. 28 Janv. *Bulletin Bibliographique*. p. 79. *Piccolos, suppl. à l'Anth. grecque*. (Zie *The Athen.* N°. 814. N°. 1374, p. 245, *Mnem.* III. 287). Het werk doet eene nieuwe uitgaaf der Anthologie wenschen: het bevat aanteekeningen op de A., reeds medegedeeld in de *Revue de Philologie*, epigrammen, reeds uitgegeven door »Crammer" in 't vierde deel der *Anecdota graeca*, »onuitgegeven" paraphrasen op twee fabels van Babrios, met noten op dien schrijver, reeds verschenen in de *Revue de Philol.* en de *Nouvelle revue encyclopédique*, aanteekeningen op Theokritos, *Bion* en Moschos, eindelijk op Aeschylos, Sophokles ens. — p. 83. *J. Renouvier, sur une figurine en terre cuite du cabinet archéologique de Montpellier*. — *Études Biographiques* etc. — p. 82. *Note sur les fouilles autour du grand Sphinx de Giseh*, door E. de Rougé. De heer Mariette heeft op aanzoek van den hertog de Luynes opgravingen gedaan, daar Caviglia, volgens zijne nagelaten en door Birch uitgegeven papieren, in 1816 kamers gevonden scheen te hebben, zamenhangende met eenen muur die het monument omgaf; M. geeft daarvan verslag in twee brieven, waarvan R. uittreksels mededeelt; M. heeft de bedoelde kamers weldra bepaald, hij kende ze reeds en ze staan op de plannen; de opschriften zijn verdwenen. Deze kamers bevinden zich ten N. W. van den Sphinx. De muur van omgeving is thans blootgelegd, en zijn bestaan ontwijfelbaar. M. onderzocht nu den Sphinx aan de noordzijde, en na 19 etmalen vond hij plaveisel, 62 voet onder den beganen grond. Hierbij bleek, dat de Sphinx geen voetstuk heeft, tegen de Aegyptische afbeeldingen; dat hij eene natuurlijke rots is; alleen het hoofd is verder behouwen, en wel met groote kunst. Het overig deel van de rots is gefatsoeneerd door het opleggen van twee lagen metselwerk, waarvan de onderste bestemd was om de groote spleten te stoppen: in een dier spleten heeft M. zich met meerdere personen begeven. De tweede laag bestaat uit zeer kleine steenen, daardoor heeft de kunstenaar zijne heerlijke vormen kunnen verkrijgen. »Le Sphinx est donc un Sphinx bâti sur un noyau de roc." Het zand om den Sphinx is hard: het ligt in geregelde lagen, beurtelings hard zand en een voet hoog kleine steenen: het zand was zoo hard dat M. daaruit trappen gevormd heeft. Dus is het er opzettelijk gebragt, niet door den wind. De Sphinx was eene godheid: men beschouwde hem als het beeld der zon, die in het Aegyptisch Pantheon onder den vorm van den Sphinx verpersoonlijkt werd. De lengte van het einde der pooten tot den oorsprong van den staart is 57.55 meters, dus 29 voet langer dan Caviglia zegt. Het metselwerk onder den buik wordt door een steenen beer gestut. — M. onderzocht verder nog den tempel, die tusschen de pooten ligt: hem bleek dat aan de noordzijde geene onderaardsche kamers zijn. Vóór den Sphinx is een geplaveide »dromos", deze weg voerde naar een grooten omtrek dien M. ontdekt heeft, en naar de eenige poort in dien omtrek. Het plaveisel ligt 24 voet beneden den top der muren, maar de poort nog lager; dus moest zij leiden tot onderaardsche vertrekken. Deze zijn dan ook gevonden: eene galerij van 18 voet hoog en 7 breed daalt langzamerhand; regts voert eene tweede galerij naar een vertrek, daar tegenover eene derde naar de open lucht. De groote

Digitized by Google

galerij gaat nog ver voort, haar einde is nog niet gevonden. De materialen zijn kostbaar: de poort van rozenkleurig graniet, ook de groote galerij is van graniet, maar met heerlijk albast geplaveid: daarentegen in de zijgalerijen en in het vertrek zijn de muren van albast, plafond en plaveisel van graniet. — In eenen tweeden brief geeft M. op een geheel stelsel van kamers en galerijen ontdekt te hebben, allen van albast en graniet, bestaande uit groote blokken, zoo als de groote pyramiden van binnen gebouwd zijn, vooral de hellende galerij in de pyramide van Souphis. Opschriften en reliefs ontbreken. Ook omtrent den Sphinx zelven heeft men eerst uit votivstelen in zijne nabijheid iets omtrent den tijd van zijne oprigting kunnen besluiten. De oudste dier opschriften wordt besproken: hoogst waarschijnlijk behelsde deze oorspronkelijk de uitdrukkelijke vermelding, dat koning Schafra (Chephren) de stichter der tweede pyramide, ook den Sphinx heeft opgerigt; dus dagteekent hij van de 4e dynastie. Eveneens maakt M. dit op uit een ornament dat den Sphinx verzelt op de stele die het juist meêgedeelde opschrift draagt, een ornament dat men terug vindt op den sarkophaag van Menkeres en op de gelijktijdige » cuve de granit" te Leyden (L. n^0. 1, vgl. *Descr. Rais.* p. 146). Geen tot nog toe bekende tempel klimt tot zoo hoogen tijd op. — N^0. 5. *Revue critique.* p. 94. *E. Beulé*, *l'acropole d'Athènes*, T. I; art. de M. A. Maury (z. zoo *Letterb.* 1854. N^0. 27). Dit deel behandelt de Propylaeen, den tempel van Nike ἄπτερος, de Pinakotheek, en de heilige plaatsen van Artemis van Brauron en Athene ἐργάνῃ. De propylaeen waren geen vestingwerk, tegen Leakes gevoelen. Het historisch gedeelte is lofwaardig: opgemerkt wordt dat Perikles zijne groote gebouwen niet alleen uit kunstzin deed oprigten maar vooral om het volk aan zich gehecht te maken. B. schijnt aan de Grieksche kunst en beschaving een Aegyptischen oorsprong toe te schrijven, maar b. v. de naam Cekrops is zoo min Aegyptisch als ἄστυ, en enkele punten van overeenkomst zijn alleen voorbeelden van die algemeene gelijkenis, welke tusschen alle volken gevonden wordt, voor zoover gebouwen betreft die met hetzelfde doel waren opgerigt. B. kent den aard der oorspronkelijke Grieksche geschiedenis nog niet genoeg, vandaar dat hij Agrolas en Hyperbios, de oprigters van het Πελασγικόν, voor werkelijke personen aanziet. Het boek is met talent geschreven, een weinig te declamatorisch. — p. 96. *A. F. Pott, die Personennamen*, art. de M. L. Delatre. De geographische namen zijn verzuimd: het is te hopen dat dit gemis weldra zal worden aangevuld, reeds om te vermijden dat men spreekt van een meer van Azof (meer van meer), van eenen berg Gibel (berg berg) enz. Onder verbasteringen behooren Negroponte (zwarte brug) voor ἐν Εὐρίπῳ, Monte matto (dwaze berg) voor Ὑμηττός. Salomo heeft dezelfde beteekenis als Irenaeos (vrede-rijk), Frederik; David dezelfde als Erasmus, en Guibert staat gelijk met Perikles: onder de bijnamen staan bijna alleen zeer bekende, Plancus, platvoet, Pansa, breedvoet, enz. Michel Angelo's naam moet *Buonarroti* worden geschreven. — *Sociétés Savantes. Acad. roy. de Belgique. Cl. d. Lettres. M. Roulez, Remarques Épigraphiques*, overgedrukt. 1. Petronius Pollianus, legatus pro praetore in Belgie. Verbetering van een opschrift. 2. De procurator Q. Axius is niet dezelfde als Q. Axius Aelianus. 3. Verbetering van een opschrift te Tibur. 4. Proximus rationalis et a commentariis provinciae Belgicae. Titel van een financiëlen ambtenaar; eenige zwarigheden worden besproken.

L., 6 *Julij* 1854. E. J. K.

(*Het vervolg in een volgend nummer*).

Digitized by Google

DE CYRILLI, ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI, LEXICO INEDITO.

ACCEDUNT EMENDATIONES SELECTAE IN GRAMMATICIS GRAECIS.

(*Continuantur e Mnem.* III. 235).

Magnopere dolendum est, non ita comparata esse SCHUBARTI excerpta, ut variorum codicum discrimen in una eademque litera demonstrare possim, quum e variis *στοιχείοις* specimina sua ille hauserit. At brevitati perspicuitatique quantum maxime fieri poterit consulam, meum faciens illud Comici: *ut quimus, aiunt, quando ut volumus non licet.* Omnia ad *Leidensis codicis* normam exigam et cum eo conferam. Itaque primo loco ex eo pauca quaedam e litteris M et X describam, ut noster codex cum iis, quae a DOCENO e *Monacensi* et a MATTHAEIO e *Mosquensi* edita sunt, comparari possit, additis, quae huc pertinentia in SCHUBARTI schedis reperi. Deinde e *Codicibus Vindobonensibus* selecta nonnulla cum *Leidensi* conferam, ita tamen, ut non totas glossas describam — opus fastidiosum et inutile — sed lemmata tantum. Quum enim ex iis, quae e litteris M et X excerpam, lexici ratio scriptorisque ars satis luculenter cognosci queant, interpolatio quantopere grassata sit in CYRILLI glossario lemmatis productis haud minus perspicietur, ac si descripta singularum glossarum explicatione opusculum praeter necessitatem traxissem et extendissem. Ipsorum *Vindobonensium* Codicum brevem praemittam notitiam. De quibus in schedis accuratissime egit SCHUBARTUS, a quo in hac re totus pendeo.

Digitized by Google

I. *Codex Vindob. Philol. et Philos.* CCCXIX est pergamenus, forma quadruplicata, et comprehendit 116 folia; non ab eadem scriptus videtur manu, sed diligentiore usque ad literam *π*, negligentiore quae sequuntur. Scripturae compendia crebra nec satis accurata. Fuit olim ex libris CORMANNI BRIXII, postea I. SAMBUCI. Titulus minio scriptus eadem qua codex ipse manu: *Κυρίλλου τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας λέξεων συναγωγὴ κατὰ στοιχεῖον.* Observatus est ordo alphabeticus, si excipias litterarum singularum extrema (A).

II. *Codex Philol. et Philos.* CCXII est chartaceus, formae quartae, ab AUG. DE BUSBECKE *Constantinopoli* comparatus. Complectitur folia 274. Diligenter est scriptus et bonae notae. Continet:

1) CYRILLI lexicon usque ad fol. 203.

2) *Περὶ λέξεων δεχομένων διάφορον σημαινόμενον κατὰ στοιχεῖον*, usque ad fol. 211 (est IOH. PHILOPONI).

3) Libellum sine titulo, qui incipit: *Αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως ἀνθρώπων.* Est historia a creatione mundi usque ad ANDRONICUM imp. MICHAELIS PALAEOLOGI filium, usque ad fol. 267.

4) Folia quaedam, observationes miscellas astronomicas, medicas, physicas cett. continentia. Deest initium et finis.

CYRILLI lexicon hoc titulo inscribitur: *τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου, ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας λέξεων χρησίμων συναγωγὴ καὶ συνάθροισις.* Digestum est lexicon ordine alphabetico. In marginibus multae glossae adduntur, non paucae inter lineas inseruntur. Interdum eaedem in ipso opere iam inveniuntur, interdum casu tantum vel persona mutatis. Manifesta interpolationis vestigia apparent, insertis glossis glossarumque serie extra ordinem alphabeticum (B).

III. *Codex Philol. Philos.* CCXLIV est chartaceus, formae quartae, non valde antiquus, complectitur 289 folia. Continet:

1) CYRILLI lexicon usque ad fol. 281. Titulus: *τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας λεξικὸν κατὰ στοιχεῖον.* Litterae initiales rubro colore scriptae, sed saepius omissae sunt. Ordinem alphabeticum ternae plerumque priores litterae observant. Additamenta etiam in hoc codice facile deprehenduntur.

Digitized by Google

2) Αὐτολεξίας, easdem, quae in Cod. CCXII Ioh. Philoponi libellum excipiunt.

Sequuntur minora quaedam glossaria, plane eiusdem generis, qualia post Cyrillum in *Cod. Leidensi* addita esse supra indicavi (λέξεις τῶν ψαλμῶν, τῶν ᾠδῶν, λέξεις ἐγκείμεναι τοῖς ἁγίοις εὐαγγελίοις), in fine libri p. 289 ἐκ τῶν Ῥωμαικῶν λέξεις (C).

IV. *Codex Philol. et Philos.* XXXII continet e Cyrilli Lexico literas Χ, Ψ, Ω et partem literae Φ (D).

V. *Codex Philol. et Philos.* CLXXI est chartaceus, forma quarta, bonae notae, diligenter et accurate scriptus. Complectitur folia 394, sed ab initio et in fine est mutilus. Continet:

1) ad fol. 355 Cyrilli lexicon: incipit in vocabulo ἀβδηρίτης: ἄνεμος οὕτω καλούμενος, explicit in vocabulo ᾧ: τῷ ἰδίῳ.

2) fol. 355: αὐτολεξίαι.

3) eadem pagina foliisque sequentibus glossas in *Psalmos*, *Odas*, *Evangelia et Acta App.*, λέξεις ἀποστολικάς, explicationes nominum in S. S. obviorum.

4) fol. 380: nomina fluviorum et montium.

5) fol 381: glossas ad librum *Hiob.*, ad *Proverbia*, ad *Prophetas*, ad *Regum* libros, *Ecclesiast.* et πανάρετον σοφίας.

6) (Io. Philoponi) περὶ λέξεων διαφόρων δεχομένων διάφορον σημαινόμενον; sed priores tantum glossae usque ad ἀληθές supersunt. Reliqua cum ipsis foliis perierunt (E).

1. Littera Μα e Codice Leidensi.

Μαγάς: σάνις τετράγωνος ὑπόκρυφος (leg. ὑπόκουφος) δεχομένη η (del.) ἐφ ἑαυτῆς τὰς νευρὰς καὶ ἀποτελοῦσα τὸν φθόγγον. — Μαγιστόρους: ἐπιστάτας, διδασκάλους. — Μάγγανον: παράδοξόν τι· λέγεται δὲ καὶ ἡ γοητεία. — Μαγεία: ἡ κατασκευὴ τῶν ὁμοιωμάτων καὶ ἡ ἄρτυσις τῶν ἑψημάτων (leg. ἑψημ.). — Μάγις (leg. μαγίς): ἡ τράπεζα. — Μακελλάριος: ὁ σφάζων τὰ ζῶα, μάκελ γὰρ καὶ μακέλλης ῥωμαϊστί ἐστιν ὁ σφαγεύς. — Μέρα (leg. Μαῖρα): ὑπό τινων ὁ ἥλιος. — Μακκάβαιος. κατὰ Πέρσας κάρανος, τουτέστι δεσπότης, τῇ δὲ Σύρῳ διαλέκτῳ ἀνδρεῖος, πολεμιστής, δυνατώτατος. — Μακρόθυμος: παρὰ τὸ μακρὰν (leg. μακρόν) ἔχειν τὸν θυμόν. — Μάγοι. ἔθνος. οἱ

Digitized by Google

ἔλαφρος (leg. ἐλάφρως) ἐπᾴδοντες τοὺς ἀλγοῦντας τόπους τῶν πασχόντων ἰῶν τὸ ἡδὺ προσπνέοντες (leg. πασχόντων· ἰῶντο ἡδὺ προσπνέοντες). — Μαγγάνεια: ἡ στρεβλίτης (leg. στρεβλότης). — Μάν ὅ ἐστι πάνυ ζητεῖν (fort. μαστεύειν: πάνυ ζητεῖν). — Μαθητειώσας (leg. μαθητιώσας): μαθεῖν θελούσας. — Μαθὼν παρότου (leg. παρά του): Διδαχθεὶς παρά τινος. — Μαιμάσσει· σφύζει, προθυμεῖται, κυματοῦται, πηδακαχλάζει (leg. πηδᾷ, καχλ.). — Μαιωθήσονται (leg. μαιοθήσονται): γεννηθήσονται, θεραπευθήσονται. — Μαία: ἰατρίνη, ταῖς ἐν τῷ τίκτειν κινδυνευούσαις γυναιξὶ βοηθοῦσα. — Μάκελλαν: τὴν δίκελλαν. — Μαινάδας, πόρνας μαινομένας, ζητούσας βακχεύειν, παραφόρους. — Μακρηγορίας: μακρὰς διαλέξεις ἢ ὑπαγορίας. — Μακραίων: ἀτελεύτητος αἰών. — Μακάρων: μακάρων (leg. μακαρίων) θεῶν ἁγίων. — Μακάριτος: ὁ μὴ κυρὶ (leg. κηρὶ) τουτέστι φθορᾷ ὑποκείμενος. — Μανδήλιον: μανειήλιον καὶ μανδήλιον τὸ σπογγίζον (σπογγίον?). — Μάκτρα: ἐν ᾗ ἔμασσον, ἣν οἱ Ἀττικοὶ κάρδοπον ἐκάλουν. — Μάραθον: Ῥωμαῖοι λέγουσιν αὐτὸ φαίνουκλον παρότι φαῖνον ποιεῖ τὸν ὄκλον (leg. ὄκλον), ἤγουν τὸν ὀφθαλμόν. Ἕλληνες δὲ διὰ τὸ μαραίνειν καὶ ξηρᾶν ποιεῖν τὴν σάρκα ἤτοι ψωριᾶν ἐσθιόμενον πολύ. — Μαλαθρον (μάραθρον?): ὅτι μάλα θρέει ἤγουν ὠφελεῖ τὴν ὅρασιν. — Μαλακόν: ἁπαλόν. — Μάλιστα: μάλα, πάνυ, λίαν. — Μαλερόν: τὸ καυστικὸν καὶ μαραντικὸν πῦρ. — Μαρώνειος: οἶνος. — Μάλα εἶπε: λίαν εἶπε. — Μαλασαφῶς (distingue μάλα σαφῶς): πάνυ φανερῶς. — Μακάρης (leg. μακαρίτης): μακάριος. — Μαλθακός: τρυφερός, εὐμάλακτος, ἐκλελυμένος. — Μάλεια: ὄνομα ὄρους. — Μαλακία (leg. μαλκία): νόσος. — Μαλαχός (leg. μαλακός): ἀσελγής. — Μαλακός: ἀναπεπτωκός (leg. —κώς), νοσερός· λέγεται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀσελγοῦς. — Μᾶλλον: λίαν, πάνυ, πλέον. — Μαυροῦσιν: ἐλαμποῦσι (?). — Μαλάχη: μολόχει (leg. — χη). — Μαμιλάρια: ψαλίδια. — Μανώτατα: ἀρεώτατα (leg. ἀραιότατα). — Μανόν: ἀρεόν (leg. ἀραιόν). — Μαμονάς: τὸ κέρδος, χρυσός, πλοῦτος. — Μάκελλα: σκάφιον, δίκελλα. — Μαίμων (leg. ὁμαίμων): ὁ ἀδελφός. — Μαιευομένη: γεννομένη (leg. — ωμένη). — Μανδύας: ἱμάτιον, τὸ λουρικόν. — Μανείην: χολωθείην. — Μάρψαι: τὸ ταῖς χερσὶ συλλαβεῖν. — Μαρμαρυγάς: λαμπιδόνας (leg. λαμπηδόνας). — Μαργαίνει: μαίνεται. — Μανδραγόρας: εἶδος βοτάνης.

Digitized by Google

— Μαστροποί: μαιλισταὶ (leg. μαυλισταί. Cf. Phot. i. v. μαστροποί et Hesych. i. v. μαυλίζων), πορνοβοσκοί. — Μαργῶσαν: μαινομένη (leg. — ην). — Μάρναται: μάχεται ἐν πολέμῳ. — Μαρμαίρει: λάμπει, καταυγάζει. — Μάρσιππος: σάκκος, θυλακίον, βαλλαντίον. — Μαρίλη: τὸ λεπτὸν τῶν ἀνθράκων. — Μάργος: μαινόμενος. — Μαρτζικαυλός: πτωχός (?), καυλός. — Μαραδώνειος (leg. — ιος): ἐνταφιασμός. — Μαυσώλειος (leg. — ειον): τάφος. — Ματζουμάνος: ἰσχνοχείρ· μανον γὰρ ἡ χεὶρ καὶ ματζον τὸ ἰσχνόν. — Μάτρικες: ἀπογραφαὶ ἢ ἀντιγραφαί. — Μάστιξ: παρὰ τὸ ἱμάσσω· σημαίνει δὲ τὸ πλήττω· τοῦτο παρὰ τὸ ἱμάς, ὃ σημαίνει τὸν λῶρον. — Μαστίγιος (leg. — στιγίας): ὁ δι' ἁμαρτίας μαστιζόμενος. — Ματεύων (leg. μαστεύων): ζητῶν. — Μάσσει: φυρᾷ, ζυμοῖ. — Ματρυλλεῖον: τόπος πορνῶν. — Μάχλας: πόρνη. — Μαχλῶντες: πορνεύοντες ἀκολάστως· — Μάψ: ἐπίρρημα μεσότητος, ἀντὶ τοῦ ματαίως. — Μαψίδιον: μάταιον. — Sequuntur aliquot glossae, a Με incipientibus interpositae: Μάχεσθαι: πολεμεῖν. — Μᾶσσον: τὸ μέγα καὶ μικρόν.

2. Littera Χα e Codice Leidensi.

Χάζετο: ἀνεχώρει. — Χάζεο: ἀναχώρει. — Χάζεο τῆλε: ἀναχώρει μακράν. — Χαζομένῳ: ἀναχωροῦντι. — Χαίτην: τὴν κώμην (leg. κόμην) τῶν τριχῶν. — Χαίρειν φράσαντες: ἀποταξάμενοι. — Χαίρειν: ὅτε λέγει τις χαίρειν σοι λέγω, ἤτοι κατεφημισμὸν (leg. κατ' εὐφημισμὸν) ἀντὶ τοῦ πόρρωθέν σε ἀσπάζομαι, οὐ προσπιοῦμαι (leg. προσποιοῦμαι), ὅτι πάρει. — Χαίρετε: θαρρεῖτε. — Χάλεσι: τοῖς ὄνυξι. — Χαλεπήνας: ἀγανακτήσας. — Χάλκιον: τὸ θερμαντήριον σκεῦος. — Χαλινός: ἐκ τοῦ χαλᾶν τὰ ἡνιά. — Χάλαζα: ἐκ τοῦ χαλᾶσθαι ἄνωθεν. — Χαλέπτη (leg. χαλέπτει): κακίζει. — Χαλκεομήτωρ (?): ἰσχυρόφωνος. — Χαλκίς: ἡ γλαῦξ, εἶδος ὀρνέου. — Χαλκοκορυστήν: χάλκῳ ὁπλιζόμενον ἢ κράνος ἔχοντος (leg. — τα) χαλκοῦν. — Χαλεπῶς: δυσκόλως. — Χαλίφρων: ὁ ἀσυνετός, κυρίως δὲ ὁ μέδη ἀφρένων (leg. μέθῃ ἀφρονῶν). Χάλις γὰρ ὁ ἄκρατος οἶνος παρὰ τὸ χαλᾶν, ἀνιέναι τὰς φρένας. — Χαμαιλέων: διὰ τὸ ποικίλον τοῦ εἴδους. — Χαμαιτύπη: ἡ πόρνη παρὰ τὸ χαμαὶ τύπτεσθαι ἀδόξως. — Χαμαίζηλοι: ταπεινοὶ ἢ δι-

φροικοὶ λώδεις (leg. δίφροι κοιλώδεις). — Χαμεύνης (leg. χαμευνης): χαμαίκοιτος. — Χαμαιπετεῖ: ταπεινῷ ἢ χαμαὶ κειμένῳ. — Χαμαιταιρίς (leg. χαμεταιρίς): πόρνη. — Χαμαιτυπιῶν (?): τῶν πολὺ μετεχόντων τῶν συνουσιῶν. — Χανδόν: ἀπλήστως, ἀθρόως, χωρητικῶς. — Χανδὸν πιεῖν: κεχηνότας καὶ ἀθρόως πιεῖν. — Χαράδριος: παρὰ τὸ χαίρειν τοῖς ὕδασιν: ἑλώδες γὰρ τὸ ὄρνεον. — Χάραγμα: κοίλωμα ὄρους. — Χαράδραι: αἱ ὑδορίαι (leg. ὑδρορρόαι; sed v. LOBECK *ad Phryn.* p. 422), οἱ μικροὶ φύακες (leg. ῥύακες). — Χάριν τούτου: διὰ τούτου. — Χάρις: δωρεὰ, ἀρετή. — Χαρακτηρίζει: διὰ τῶν αὐτῶν χαρακτήρων σημαίνει. — Χάραξ: φραγμὸς ὀξέσι ξύλοις ἢ καλάμοις ἐχόμενος. — Χαράκια: τὰ ὑποστηρίγματα. — Χαράβδη (?): λύμη σίτου. — Χάρακες: ἄκανθοι καὶ κάλαμοι. — Χάρακα (leg. χαρακία. cf. HESYCH. i. v.): χαράκωμα, περίφραγμα. — Χαρωπός (leg. χαροπός): ἐπιχαρὴς, εὐόφθαλμος. — Χαρυβδίς: ἡ ἀναπινομένη θάλασσα περὶ τὰ Γάδειρα, καὶ πάλιν ῥαγδαιωτέρως (leg. — οτέρως) ἐπεναστρέφουσα (leg. ἐπαναστρ.)· εἴρηται δὲ καὶ πᾶν τὸ εἰς χάος κατασπῶν. — Χαρία: βουνὸς, σωρός. — Χαρίεσαν (leg. χαρίεσσαν): χαριεστάτην, τερπνήν. — Χαρίει (leg. χαρείη): τερφθείη, εὐφρανθείη. — Χαριστηρία: εὐχαὶ ἐπινικίοις (leg. ἐπινίκιοι), εὐχαριστηρίαν εὔχυνσαι (leg. εὐχαριστίαν ἔχουσαι). — Χαρακτήρ: ἐκ τοῦ χαράσσω καὶ σκιάζω καὶ μορφῶ. — Χάρμη: ἡ μάχη. ἔστι δὲ ὅτε δηλοῖ ἡ λέξις καὶ τὸ χαίρειν τῇ μάχῃ. — Χαρασσομένη: γραφομένη. — Χάρτης; παρὰ τὸ χῶ, τὸ χωρῶ, ὁ τὰ γραφόμενα χωρῶν, ἢ διὰ τοὺς χαρακτῆρας. — Χάσμα: σχίσμα, χάος. — Χαυόνας (leg. χαυνῶνας): ἄρτους ἀναφυραθέντας κριθίνους, ἢ λάγανα (leg. λάχανα) ὀπτά. — Χάος: δηλοῖ τὸ μέγα καὶ ἀπέραντον χώρημα.

LITTERA Xα E CODICE VINDOBONENSI D.

Χάα: ὑδρία, κάλπη. — Χάβον: περιστόμιον, καπίστριον. — Χάζετο: ἀνεχώρει. — Χαίτην: τὴν κόμην τῆς κεφάλης. — Χαίρετε: θαρρεῖτε. — Χαλεπαίνειν: ἀγανακτεῖν, ὀργίζεσθαι. — Χάλεσι: τοῖς ὄνυξι. — Χαλκεομήστωρ (?): ἰσχυρόφωνος. — Χαλεπεῖ (leg. Χαλέπτει): κακίζει. — Χαλεπῶς: δυσκόλως. — Χαλκοκορυστήν: χαλκῷ ὁπλιζόμενον ἢ κράνος ἔχοντα χαλκοῦν. —

Digitized by Google

Χαμευνοίαις (leg. χαμευνίδες): χαμαικοιτίδες. — Χαμαιπετεῖ: ταπεινῷ ἢ χαμαὶ κειμένῳ. — Χαμαιτυπίων (?): τῶν πολυκοίτων συνουσιῶν. — Χετίμ: ἡ Κύπρος. — Χαμαιτύπη: πόρνη ἄδοξος. — Χανδόν: ἀπλήστως, ἀθρόως. — Χαρακτηρίζει: διὰ τῶν χαρακτήρων σημαίνει. — Χάρακες: ἄκανθοι καὶ κάλαμοι. — Χαρακώματα: περιφράγματα. — Χαραυδος (?): λύμη σίτου. — Χαράδραι: μικροὶ ῥύακες. — Χαροπὸς: ἐπιχαρὴς καὶ εὐόφθαλμος. — Χαρυβδίς: ἡ ἀναπινομένη θάλασσα περὶ τὰ Γάδειρα καὶ πάλιν ῥαγδαιοτέρως ἀναστρεφομένη. ἢ θηρίον ἀναρροφῶν θάλασσαν, εἴρηται δὲ καὶ πᾶν τὸ ...... (reliqua cum ipso margine abscissa sunt). — Χαρία: βουνὸς, σωρός. — Χαρίεσσα: χαριεστάτη, τερπνή. — Χαριστήρια: δῶρα, εὐχαὶ ἐπινίκιοι, εὐχαριστίαν ἔχουσαι. — Χάβοντας (leg. χαυνῶνας): ἄρτους ἀναφυραθέντας κριθίνους ἢ λάχανα ὀπτὰ ἢ ὀστέα ὀπτώμενα.

3. Littera Βα e Codice Vindob. E.

Βάαξ. — βαβαί. — βαβύας. — Βαβυλών. — βαβύρας. — βαίνειν. — βαίομαι [1]. — βαῖον. — βαιόν. — βαγεύει. — βάγιον. — βαγρείας. — βάδδηνον. — βαδελέγει. — βάδην. — βάδιος. — βάδισται [2]. — βάζει. — βάξιν. — βάθος. — βάθρον. — βαθύ. — βαθυδίνης. — βαθυλήϊον. — βαθὺς τὴν ὑπήνην. — βάκαρες(?). — βακέντιβος. — βάκηλος. — βακτηρία. — βακτρεύμασι. — βακύλιον. — βακχεία. — βακχῆ. — βακχευθεῖσα. — βακχεύοντες. — βακχεύουσα. — βάλαδε [3]. — βαλαντιοτόμος. — βαλλάντιον. — βαλβίς. — βάλε. — βαλιάν. — βαλμός. — βάλλοντας. — βάλος. — βαλίον. — βαμβαίνει. — βαμβύλος. — βάναυσος. — βανίδης. — βάραθρον. — βαρακίνησιν. — βαρβαρισμός. — βαρβαροφώνων. — βάρβιστοι. — βάρβιτον. — βάρεις. — βάριον. — βάρναν. — βαρυπήμων. — βαρβαροθυμεῖ. — Βαρχαβώθ. — βάσαι. — βασάν. — βάσανος. — βασκαίνων. — βάσκ' ἴθι. — βασίλειοι ἱστουργοί. — βασίλειαι. — βασιλῆα. — βασιλήϊος. — βασιλίς. — βασίλισκος. — βάσιμα. — βασιμός. — βάτις. — βασμοί. — βάσσαρος. — βαστέρνιν. — βατήν. — βάτρα. — βατράχιον. — βατταρίζει. — βατταρισμός. — βαττολογία.

---

1) Glossa ita audit: βαίομαι: ζητῶ. Itaque leg. μαίομαι.
2) Leg. βράδιστοι. — 3) Leg. βαλάδες.

Digitized by Google

Littera Βα e Codice Leidensi.

Βάβαί. — βάβαξ. — βάζει. — βάθρων. — βαιήν. — βαθύδίνης. — βαθυληῖσιν [4]). — βαθυγλώττους. — βαθὺς τὴν ὑπήνην. — βαίνειν. — βαιόν. — βακχεύοντες. — βαθμός. — βάθρον. — βάκηλος. — βαλανεῖον. — βακχεύσασαν. — βακχευθεῖσα. — βαλλάντιον. — βάπτισμα. — Βάλιος. — βαλλαντιοτόμος. — βάτραχος. — βάλλεται. — βασανίζειν. — βαλάδες. — βαλμός. — βαλβίς. — βαμμαίνει [5]. — βάναυσος. — βάναυσοι. — βαρηθυμεῖ [6]. — βάραθρον. — βάρεις. — βαραχίνησιν. — βάρβιτον. — βαρβαρισμός. — βασκαίνει. — βάσιμα. — βαστέρνιον. — βάσεις. — βασιλεῖα [7]. — βασιλίς. — βάσσαρος. — βατός. — βάστερνα. — βαττολογίαν. — βατταρίζει.

4. Littera Γε e Codice Vindob. A.

Γενναῖον. — γεγονός. — γείνεται. — γέγηθεν. — γεγωνᾶν. — γεγαῶτας. — γέμει. — γεγανομένη. — γέγονεν ἐν καλῷ. — γέῃ. — γειώρας. — γείσιον. — γελοῖον. — γέννασθαι. — γενικόν. — γενάρχον. — γένεθλαι. — γενεθλιολογία. — γενέθλια. — γένυν. — γενεῇ. — γενέσει. — γενέτειρα. — γενέθλια. — γείσιον. — γεοῦχος. — γεραίροντες. — γέρας. — γέρρα. — γέρεστος [8]. — γερήνιος. — γεραρώτερος. — γερράδια. — γέρδιος. — γέρατος. — γέρωπος (?). — γεώλοφος. — γεγώς. — γεηπόνος. — γεγηθότες. — γεῖσα. — γεγονητέον [9]. — γεμόριον. — γέγνον [10]. — γενικῶς. — γενναίων.

Littera Γε e Codice Leidensi.

Γέγειος. — γεγαῶτος. — γεγῶσα. — γεγανομένη. — γέῃ. — γεννικῶς. — γειώρας. — γείσιον. — γελοῖον. — γέννασθαι. — γενικόν. — γεγηθότες. — Γεέννης. — γέρδιος. — γερουσία. — γενέθλη. — γενάρχου. — γεγωνότερον. — γενεθλιολογία. — γε-

4) Leg. βαθυλήϊον. — 5) Leg. βαμβαίνει. — 6) Leg. βαρυθυμεῖ. — 7) Leg. βασιλῆα. — 8) Glossa: γέρεστος· ἀκρωτήριον τῆς εὐοίας. Leg. Γεραιστός· ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας. — 9) Leg. γεγωνητέον. — 10) Leg. γεγωνόν.

Digitized by Google

θλια [11]. — γενειάδες. — γενεή. — γενεοῖς. — γενέτειρα. — γένεσις. — γέννσι. — γενέτη. — γένειον. — γεραίραν. — γεωργὸς. — γένυς. — γερήνειος [12]. — γεοῦχος. — γερέροντες [13]. — γεραιαρώτερος [14]. — γέΦυρα. — γέρα. — γεώλοΦος. — γείνω. — γεννῆσαι. — γέρον. — γέρων.

5. LITTERA Γα E CODICE VINDOBON. B.

Γαιήοχος. — γάγγραινα. — γαζοΦυλάκιον. — γάϊος. — γαιῶν. — γαλῆ. — γεηρά. — Γαλλικά. — γαλουχεῖ. — γαλοώνη. — γαληνόν. — γαλερόν. — γαλαθηνόν. — γάμος. — γαλεώτης. — γάμμοροι. — γαμΦήλησι [15]. — γαμπτά. — γαμψώνυχες. — γαμήλιος. — γάννυσθαι. — γανόωντος. — γαννυθῆ. — Γάργαρον — γαργαλίζοντες. — γαστρίζεσθαι. — γαστρίμαργος. — γαύρω. — γαυριᾷ. — γέγηθε. — γαῦλος. — γέγγει [16]. — Iam sequuntur deinceps usque ad Γι, deinde: γάδειρα. — γάκινος. — γάγγαμος. — γαυλός. — γάμμα. — γαμήλια. — γάλα. — γάμος. — γαυλός. — γαῦλος. — Γαργάρεον. — γάνος. — In marginibus hae glossae leguntur: Γαισσός. — γαιοδόται. — γαλήνη. — γαγγάμη. — γαμΦήλη. — Γάργαρος. — γαρύω. — γαλέρον. — γαίω. — γαληνόμορΦον. — γαληνόν. — Γάλλοι. — γαλέαγρα. — γαυλός. — γαστήρ. — γαγγαμουλκοί.

LITTERA Γα E CODICE LEIDENSI.

Γάγγραινα. — γαιήοχος. — γαργαρέων. — γαιῶν. — γανυμένη. — ΓαζοΦυλάκιον. — γαλῆ. — γαλουχεῖ. — γαλοώνη. — γαληνόν. — γαμΦύλη. — γαλαθηνέων. — γαμψώνυχες. — γαμήλιος. — γάνυμαι. — γαστρίζεται. — γαύρω. — γαγγαρίζει. — γαστρίμαργος. — γαστριμαργία. — Γάδειρα. — γάκινος. — γαυριᾷ. — γαλλαμός [17]. — γαλλαλίζω [18]. — γναυῖα [19]. — γαμβρός. — γαυλός. — γάρ. — γάμμα. — γαμίλια [20]. — γάμος. — γαῦλος. — Γαργάρεον.

---

11) *Leg.* γενέθλια. — 12) *Leg.* γερήνιος. — 13) *Leg.* γεραίροντες. — 14) *Leg.* γεραρώτερος. — 15) *Leg.* γαμφήλησι. — 16) Glossa: γέγγει: θρέχει. Itaque *leg.* τέγγει. — 17) *Leg.* γάγγαμον. — 18) *Leg.* γαγγαλίζω. — 19) *Leg.* γεγαυῖα. — 20) *Leg.* γαμήλια.

Digitized by Google

6. LITTERA Δα E CODICE VINDOBON. C.

Δᾷδος. — δᾳδουχεῖς. — δάεις. — δαῖε. — δαήμονες. — δαημονέστατοι. — δαιτυμόνες. — δαῖτα. — δαίμονες ἀγαθοί. — δαιτρεύειν. — δάκη. — δαῆσαι. — δατρύω [21]. — δαιτρός. — δαίειν. — δαιδάλλειν. — δαίνυσθαι. — δαῖον [22]. — δαιμόνιος. — δαΐφρονες. — δαίω. — δαίδαλα. — δαΐδιον. — δαήρ. — δαΐξας. — δακρυρροῶν. — δαλός. — δάμαρ. — δαμᾷ. — (In margine Δαμασκός). — δαμῆναι. — δανῷ. — δάπεδον. — δασμολόγοι. — δασμοφορεῖν. — δασάμενοι. — δασύποδα. — δάσονται. — δάπτων. — δαψιλέστερον. — δασάζω [23]. — δάψαι. — δασμολογεῖσθαι. — δαψιλέστατος.

LITTERA Δα E CODICE LEIDENSI.

Δᾷδα. — δᾳδουχεῖ. — δάεις. — δαήμονες. — δαιτυμῶνες [24]. — δαῖτα. — δαίδαλα. — δαίνυσθαι. — δαῖτρον. — δαΐφρονος. — δαιμόνιε. — δαίω. — δάκνω. — δαίδαλα. — δαίμων. — δάσκιος. — δαήρ. — δαΐξας. — δαΐφρων. — δακρυόδων. — δακρυόεσσα. — δάκτυλοι. — δαλός. — δάμαρ. — δαμᾷ. — δάπεδον. — δασμολόγοι. — δάκρυον. — Δαμασκός. — δάμαρτος. — δαήμων. — δαίμων. — δαφοινός. — δαιτυμών. — δατρεύειν [25]. — δαιτός [26]. — δαίω. — δασμοί. — δαρδάπτειν. — δαρσάμενοι. — δαμασάμενοι. — δασύποδα. — δαψηλέστατος [27].

II.

EMENDATIONES SELECTAE IN GRAMMATICIS GRAECIS.

De CYRILLO haec iam disputata sunto! Quem aliquantisper ponam, mox, spero, amplioreque instructus apparatu, ad eundem rediturus. Ex iis vero, quae hucusque dedi, apparet, in

21) *Leg.* δαιτρεύω. — 22) Glossa: δαῖον: τέρας, τὸ πολεμικὸν σημεῖον. Itaque *leg.* δάϊον. — 23) Glossa: δασάζω: ἀναβοῶ, στενάζω. Ad quem haecce SCHUBARTUS annotavit: »Errore hic articulus litterae Δ insertus videtur; haud dubie enim αἰάζω legendum est. — 24) *Leg.* δαιτυμόνες. — 25) *Leg.* δαιτρεύειν. — 26) *Leg.* δαιτρός. — 27) *Leg.* δαψιλέστατος.

Digitized by Google

CYRILLO emendando nihil omnino posse proficere, nisi qui eius glossas cum aliorum lexicographorum operibus continuo et gnaviter conferat. Atque eum iam nunc e lucubrationibus meis Cyrillianis percepi fructum, ut inde maiorem quandam cum illis familiaritatem contraxerim, quo in operae meae tamquam παρέργῳ haud paucos in illius generis scriptoribus locos emendare contigit; quarum correctionum selectas aliquot huic disputationi addere mecum constitui.

1.

In *Excerptis* istis *e veteribus Grammaticis*, quae *Scholiis* in ARISTOPHANIS comoedias a fronte addi solent, quaeque in constituenda Comoediae Atticae historia viris egregiis, quae in eo argumento elaboraverunt, insigni fuerunt adiumento, multa ab HEMSTERHUSIO, MEINEKIO, FRITZSCHIO, COBETO, aliis, facilibus speciosisque emendationibus sunt correcta, et iisdem nuper BERGKIUS in ARISTOPHANIS comoediarum editione utilissimam operam navavit. Qui quum haud pauca eorum, quae ipse annotaveram in margine editioni Duebnerianae (qua duce utar), mihi praeripuit, tamen nonnulla mihi videor observasse, quibus excerptorum illorum textus ad maiorem etiam concinnitatem sinceritatemque redigi possit. Ex iis unam et alteram proponam, modo prolixiore, modo breviore addita sententiae meae expositione.

Schol. ARIST. *ed.* DUEBNER pag. XIII. 15: *ἐπὶ τοίνυν τῆς Ἀριστοφάνους καὶ Κρατίνου καὶ Εὐπόλιδος κωμῳδίας ἀφόρητοί τινες κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων ἦσαν οἱ ποιηταί.* Vocabulum *ἀφόρητοι* minus aptum est. Opposuit PLATONIUS poetas, quales fuerunt tempore ARISTOPHANIS, iis, quibus post Oligarchiae victoriam, ut ipsius verbis utar (pag. XIII. 22), *ἐνέπιπτε φόβος.* Scribendum est *ἀφόβητοι.* Constructione insolentiore non est quod offendamur. De vocabulo cf. *Schol.* SOPH. *Oed. Col.* 885: *δίκας ἀφόβητος: τὴν δίκην μὴ δεδοικώς*, de re tradita THEMIST. VIII. 110 B. *τῆς τέχνης διδούσης τοῦ σκώπτειν τὴν ἄδειαν ἐκ τῶν νόμων*, quem locum suppeditavit mihi MEINEKIUS, *Hist. Cr. Com.* pag. 39.

Ibid. XIII. I. 32: *Τῶν γὰρ χορηγῶν μὴ χειροτονουμένων καὶ*

Digitized by Google

τῶν χορευτῶν οὐκ ἐχόντων τὰς τροφὰς, ὑπεξῃρέθη τῆς κωμῳδίας τὰ χορικὰ μέλη καὶ τῶν ὑποθέσεων ὁ τρόπος μετεβλήθη. σκοποῦ γὰρ ὄντος τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας τοῦ σκώπτειν δήμους καὶ δικαστὰς καὶ στρατηγοὺς, παρεὶς ὁ Ἀριστοφάνης κτέ. Grammaticus, qui haec congessit, varietate quippe delectatus, in eadem sententia modo *οὐ* modo *μή* negatione est usus. Foede talia solent nescire, negligere et confundere recentiores [28]. Ioculare est, quod *Anthologiae* cuidam poetae accidit, ut unius alteriusque negationis patronis placeret, utramque coniungenti in numeroso hocce pentametro:

Οὐδὲν καὶ μηδὲν τῶν μερόπων τὸ γένος.

In iis quae sequuntur articulus ante *σκώπτειν* abundat. Neque acquiesco in vocabulo *δήμους.* Singuli enumerantur magistratus, quos mordere solebant veteris Comoediae poetae. In mentem venit *δημάρχους*, quorum munus odiosum poetarum bilem movisse et per se consentaneum est, et aliquot auctorum locis confirmatur. Cf. HARPOCRATION i. v. et *Schol.* ARIST. *Nub.* 37.

Ibid. XIV. (1) 87: *ἵνα μηδὲ ἐκ τύχης τινὸς ὁμοιότης προσώπου συμπέσῃ τινὶ Μακεδόνων ἄρχοντι καὶ δόξας ὁ ποιητὴς ἐκ προαιρέσεως κωμῳδεῖν δίκας ὑπόσχῃ.* Quid sit, quod BERGKIUS qui idem vitium compluribus locis sustulit, hic corrigere supersederit, non exputo. Si quo alio hoc certe loco restituendum *προσωπείου.* Sexcenties utrumque vocabulum confusum est, nullibi turpius, quam apud LUCIANUM duobus locis. *Iup. Tragoed.* 41 .... *ἀνάγκη δυοῖν θάτερον ἤτοι Πῶλον καὶ Ἀριστόδημον καὶ Σάτυρον ἡγεῖσθαί σε θεοὺς εἶναί ποτε, ἢ τὰ πρόσωπα τῶν θεῶν αὐτὰ καὶ τοὺς ἐμβάτας καὶ τοὺς ποδήρεις χιτῶνας καὶ χειρῖδας καὶ προγαστρίδια καὶ σωμάτια καὶ τἄλλα, οἷς ἐκεῖνοι σεμνύνουσι τὴν τραγῳδίαν.* LUCIANUS, quum omnem istum apparatum tragicum recenseret, nil aliud scribere potuit, quam *προσωπεῖα.* — *Apolog.* 5. *ἐπεὶ δὲ εἶδεν ἰσχάδα, οἶμαι, ἢ ἀμύγδαλον πόρρω κειμένην, μακρὰ χαίρειν φράσαντα*

---

[28]) Librariorum in hac parte grammaticae stupor et inscitia optimum quemque scriptorum soloecismis inquinavit. In LUCIANI *Hermotimo* 9 hodieque editur: *ἐκεῖνον αὐτὸν, ἐπεὶ τὸν μισθὸν, οἶμαι, μὴ ἀπεδίδου κτέ.* Quid certius est, quam LUCIANUM scripsisse *οὐκ ἀπεδίδου.*

Digitized by Google

τοῖς αὐλοῖς καὶ ῥυθμοῖς καὶ ὀρχήμασι [συν]αρπάσαντα κατατρώγειν, ἀπορρίψαντα μᾶλλον δὲ συντρίψαντα τὸ πρόσωπον. Qui eadem paragrapho de Polo et Aristodemo locutus erat, ἀποθεμένοις τὰ προσωπεῖα, idem Lucianus hic non πρόσωπον potuerat, sed debuerat dicere προσωπεῖον.

Ibid. XVI. (v). 20: ἐπιγενόμενος δὲ ὁ Κρατῖνος κατέστησε μὲν πρῶτον τὰ ἐν τῇ κωμῳδίᾳ πρόσωπα μέχρι τριῶν, συστήσας τὴν ἀταξίαν κτέ. Verbo composito συστήσας non inest ea vis atque notio, quae hoc loco requiritur. Cratinum scriptor tradit turbas, quae e maiore et haud accurate definito προσώπων numero fuissent natae, composuisse, eorumque numerum certo constituisse. Quod *Graece* dicitur, ni fallor, στήσας τὴν ἀταξίαν.

Ibid. XVI. (vi). 6: τρίτον κατὰ ἀδολεσχίαν, ὡς ὅταν τις τῷ αὐτῷ ὀνόματι χρήσηται. Aut quid sibi voluerit scriptor, non recte intellexi, aut post τις vocabulum δὶς excidit, ita ut restituendum sit: ὅταν τις δὶς τῷ αὐτῷ ὀνόματι χρήσηται.

Ibid. XVIII. (ix). 63: διαφέρει δὲ τραγῳδία κωμῳδίας, ὅτι ἡ μὲν τραγῳδία ἱστορίαν ἔχει καὶ ἀπαγγελίαν πράξεων γενομένων, κἂν ὡς ἤδη γενομένας σχηματίζῃ αὐτὰς κτέ. Eodem morbo hic locus laborat, a quo sanasse mihi videor eum, qui statim praecedit. Deest ante γενομένων adverbium, quod vocabulo ἤδη ante γενομένας respondeat. Scriptum erat, opinor, πράξεων πάλαι γενομένων aut simile quid. Cf. XXIII. (x. B). 66:

ὁ γὰρ τραγικὸς τῶν πάλαι πάθη λέγων κτέ.

Ibid. XVIII. (x. 4). 65: ψηφίσματος γὰρ γενομένου χορηγικοῦ, ὥστε μὴ ὀνομαστὶ κωμῳδεῖν τινά, καὶ τῶν χορηγῶν οὐκ ἀνεχόντων πρὸς τὸ χορηγεῖν, καὶ παντάπασιν ἐκλελοιπυίας τῆς ὕλης τῶν κωμῳδιῶν διὰ τούτων αὐτῶν, αἴτιον γὰρ κωμῳδίας τὸ σκώπτειν τινάς, ἔγραψε Κώκαλον. Offendor vocabulo αἴτιον; nam τὸ σκώπτειν τινάς comoediae causa profecto dici nequit. Fabulas docendi opportunitas traditur scriptores deseruisse, quum, isto promulgato psephismate, in eo campo non amplius liceret decurrere, in quo ab origine inde comoediae poetae pugnare atque ἐγκονίσασθαι consuerant, quum ista lege erepta iis esset, quae propria fuerat atque peculiaris scribendae comoediae materies (σκοπὸς τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας appellatur a Platonio I. (i). 35). Quod si recte scriptoris sententiam interpretor, non αἴτιον ille dederat, sed ἴδιον γὰρ τῆς κωμῳ-

Digitized by Google

δίας τὸ σκώπτειν τινάς (cf. XIX. (IX A). 73: *ἴδιον δὲ κωμῳδίας μὲν τὸ μεμιγμένον ἔχειν τοῖς σκώμμασι γέλωτα*).

Ibid. XXVIII. (XII) 2: *ὃς πρῶτος δοκεῖ τὴν κωμῳδίαν ἔτι πλανωμένην τῇ ἀρχαίᾳ ἀγωγῇ ἐπὶ τὸ χρησιμώτερον καὶ σεμνότερον καταστήσασθαι, πρότερον Κρατίνου καὶ Εὐπόλιδος βλασφημούντων.* Qui comoediae maiestatem et utilitatem condidisse praedicatur ARISTOPHANES, idem si bene se haberent, quae modo excitavi, *βλάσφημος* fuisset haud secus ac CRATINUS et EUPOLIS, et ab his eo tantum nomine discrepans, quod esset *ὀψιγενέστερος*. At ex iis, quae ab aliis de CRATINO, EUPOLIDE et ARISTOPHANE eoque, quod inter tria veteris Comoediae columina intercederet, discrimine memoriae sunt prodita (cf. PLATONIUS *περὶ διαφορᾶς χαρακτήρων* passim, imprimis XIV. II. 20: *οὔτε γὰρ πικρὸς λίαν ἐστὶν* (scil. *ὁ Ἀριστοφάνης*) *ὥσπερ ὁ Κρατῖνος*, *Anonym. d. Com.* XV. III. 46: *Εὔπολις . . . . καὶ ζηλῶν Κρατῖνον, πολύ γε λοίδορόν καὶ σκαιὸν ἐπιφαίνει*, et, quo collato loco de correctionis veritate omnino dubitari nequit (XXVII. XI. 5)), apparet, pro *πρότερον* scribendum esse *πικρότερον*. Grammaticorum eius generis, in quo versamur, solemnis mos haud sane exiguam partem eorum, quae scriptis mandarent, ab aliis mutuandi atque pro suis divenditandi, ut huic correctioni ansam praebuit, ita, diligenter in singulis observatus, uberrimus certissimarum emendationum fons et fuit et erit in posterum. In aliis, quae, ab uno excogitata, reliquis fere omnibus, qui in eodem argumento desudabant, recepta sunt, magnopere semper miratus sum sententiam, quae legitur XVI. IV. 27: *διὸ, φασὶν, ἡ μὲν τραγῳδία λύει τὸν βίον, ἡ δὲ κωμῳδία συνίστησιν*, quam alii iisdem fere verbis repetierunt, TZETZES vero (XXIII. XI. 72), qua erat facundia, speciosis hisce versibus est interpretatus:

οὕτω λύει μὲν ἡ τραγῳδία βίον,
βαθροῖ δὲ καὶ πήγνυσιν ἡ κωμῳδία.

Diu multumque de eo dicto et ipse cogitavi, et cum aliis (praecipue cum viro doctissimo amicissimoque D. J. VAN STEGEREN) disputavi, nec tamen, quae veteri haud dubie apophthegmati subsit sententia, ad liquidum perducere potuimus. Itaque aliorum feliciorum nobis sagaciorumque animos in aenigma illud intendisse sufficiat.

Digitized by Google

2.

Ab Excerptis e veteribus Grammaticis de Comoedia ad *Scholia in* ARISTOPHANEM facilis atque expeditus est transitus. Quod annotationum magnam partem pretiosarum et exquisitarum corpus, in quo emendando egregiam operam a KUSTERI inde temporibus multi viri docti collocaverunt, scribarum peccatis et negligentia tam male erat habitum, ut ne DUEBNERI quidem DINDORFIIque saluberrimis curis a gravissimis cuiusvis generis vitiis liberatum sit. Eorum, quae inter legendum annotaveram, paucula quaedam in hoc diario edidi, quibus alia nonnulla speciminis causa hinc illinc decerpta iam accedant.

Schol. ARIST. *Equit.* 994: ὡς ἁρμονίαν: Ἁρμονίαν οἱ μουσικοὶ καλοῦσι τὸ εὖ καὶ ἐπισταμένως εἶναι τὰς νευρὰς ἐν τοῖς κρούμασι τῶν ᾀσμάτων. Quid sit τὸ ἐπισταμένως εἶναι τὰς νευράς, mihi quidem non liquet. Nil certius est, quam legendum esse τεῖναι. Cf. v. c. LUCIAN. *Nigr.* 36: ἀλλ' οἱ μὲν αὐτῶν σφόδρα τὰς νευρὰς ἐπιτείναντες εὐτονώτερον τοῦ δέοντος ἀφιᾶσιν. PLUTARCH. d. *Educ. Puer.* 13: καὶ γὰρ τὰ τόξα καὶ τὰς λύρας ἀνίεμεν, ἵνα ἐπιτεῖναι δυνηθῶμεν. Dum hunc e PLUTARCHO locum describo, forte incido in eiusdem scriptoris locum, quo librarii culpa ἁρμονίας notio exsulavit, at facili opera reduci poterit. Est ille locus PLUT. *de aud. poët.* 2. (p. 166): Ὅθεν ὁ Σωκράτης ..... αὐτὸς μὲν ..... οὐ πιθανὸς ἦν οὐδ' εὐφυὴς ψευδῶν δημιουργός, τοὺς δὲ Αἰσώπου τοῖς ἔπεσι μύθους ἐνόμιζεν, ὡς ποίησιν οὐκ οὖσαν, ᾗ ψεῦδος μὴ πρόσεστι. *Latine* recte vertitur: *quare* AESOPI *fabulas in carminis modos redegit*. Quod *Graece* ita sonat: τοὺς δὲ Αἰσώπου τοῖς ἔπεσιν μύθους ἐνήρμοζεν κτἑ.[29]

Schol. ARIST. *Pac.* 1196: Κολλάβους: Εἶδος ἄρτων· εἰσὶ δὲ μικροὶ ἀρτίσκοι, ἐκ τῶν μεγάλων κεκολλαβισμένοι, οὓς καθάπαξ ἄρτους οὐκ ἠξίουν καλεῖν, καὶ ἐν Βατράχοις μέμνηται »ἄρτους ἔπειτα κολλάβους«· σχήματος δέ ἐστιν ὄνομα, ὥσπερ κολλύρας λέγουσί τινες. — Non verum est, quod dicit, κόλλαβον esse σχήματος γένος. Ut enim cogitare quis possit de ludo, cuius mentio fit apud IUL. POLLUC. IX. 129, quodque κολλαβίζειν ap-

[29]) Exstat CYRILLI glossa (in cod. *Leid.*): Βαρβαρισμός: παρά τινος διάλεκτος, σεσωλοικισμένη. — Legendum est παράτονος.

pellabant, altera scholii pars, *ὥσπερ κόλλυραν λέγουσί τινες*, maneret obscura et sensu vacua. Scriptum erat, nisi omnia me fallunt: *πέμματος δέ ἐστιν ὄνομα, ὅπερ κολλύραν λέγουσί τινες*. Cf. *Schol.* Arist. *Pac.* 123: *κολλύραν*: *κολλύρα τὸ ἔλαττον τοῦ ἄρτου*, et in fine *Scholii*: *εἶδος δέ ἐστι πλακοῦντος*. *Πέμμα* et *πέττειν* vocabula quum de aliis cibis, tum praecipue de pane et placentis usurpabantur, unde nata mihi est suspicio, in *Excerptis de Comoedia* XIX. (ix A). 183: *ἀνεσπακὼς δὲ δικέλλῃ προρρίζους τὰς ἀμπέλους, νωτοφορήσας τε αὐτὰς εἰς τὸ οἴκημα γεωργοῦ τοῦ ἀγροῦ, ἄρτους τε μεγάλους ἐποίησε, καὶ τὸν κρείττω τῶν βοῶν θύσας κτέ.*, pro *ἐποίησε* legendum esse *ἔπεψε*.

Schol. Aristoph. *Av.* 151: *Ἀπὸ Μελανθίου*: .... *Πλάτων δὲ αὐτὸν ἐν Σκευαῖς ὡς λάλον σκώπτει. Καλλίας Πεδήταις.*

τίς ἄρα τοὺς Μελανθίου τῷ γνώσομαι,
οὓς ἂν μάλιστα λευκοπρώκτους εἰσίδῃς.

Inter duas personas hos versus distribuendos esse dictum *scholiorum* editorem non fugit (cf. *Annot.* ad h. l.). Quos ita fere a poëta profectos esse coniicio:

A. *Τί δ' ἄρα; τοὺς Μελανθίου τῷ γνώσομαι;*
B. *Οὓς ἂν μάλιστα λευκοπρώκτους εἰσίδῃς.*

Schol. Aristoph. *Av.* 245: *Κάμπτετε δέ, καταβάλλετε, ἐσθίετε.* *Κάμπτετε*, quod olim in *Avium* textu quoque legebatur, iamdiu verae lectioni *κάπτετε* locum cessit; idem etiam in *scholiis* restituendum est. Vocabulum *καταβάλλετε*, explicationis gratia additum, et ipsum labem contraxit. Videtur legendum esse *καταλαμβάνετε*. *Κάπτω* vero, *κόπτω* et *κάμπτω* saepius confusa esse demonstravi in Luciani (*V. H.* I, 23) et Plutarchi (*An seni sit ger. resp.* p.) locis, atque aliis quibusdam insuper confirmabo. In *Schol.* Arist. *Eccles.* 45: *κάρεβινθων*: *Ὑποπίνοντες γὰρ ἔκαπτον φρυκτοὺς ἐρεβίνθους* ante Porsonum edebatur *ἔκοπτον*. Editur Aristophanis versus, *Lysistr.* 730:

οἴκοι γάρ ἐστιν ἔριά μοι Μιλήσια
ὑπὸ τῶν σέων κατακοπτόμενα.

Quum rem vel obiter consideranti haud ita videri possit verosimile, *τὰ ἔρια ὑπὸ τῶν σέων κατακοπῆναι*, coniectura mea, legendum esse:

Digitized by Google

ὑπὸ τῶν σέων κατακαπτόμενα

nec commendatione egere videtur, nec explicatione. Idem vocabulum revocandum est apud LUCIANUM, *adv. Ind.* 1: Ἢ πόθεν γάρ σοι διαγνῶναι δυνατὸν τίνα μὲν παλαιὰ καὶ πολλοῦ ἄξια, τίνα δὲ φαῦλα καὶ ἄλλως σαπρὰ, εἰ μὴ τῷ διαβεβρῶσθαι καὶ κατακεκόφθαι αὐτὰ τεκμαίροιο καὶ συμβούλους τοὺς σέας ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν παραλαμβάνοις; *leg.* κατακεκάφθαι.

Schol. ARIST. *Av.* 465: μέγα καὶ λαρινόν: Διὰ τούτου πολλῇ τῇ τροπῇ ἐπέμεινε τῆς εὐωχίας. ὡς ἐπὶ βοὸς δὲ τοῦτό φησιν, ὡς ἐν Λαρίσσῃ μεγάλων βοῶν γενομένων. ἔστι δὲ πόλις Θεσπρωτίας. Extrema vocabula satis manifesto iam sunt documento, Λαρίσσῃ nomen librarii iniuriam esse perpessum; nec facile quisquam animo suo poterit informare, boves λαρινούς appellatos fuisse, quoniam *Larissa* boum magnopere esset ferax. Quid scribendum sit, demonstrat ATHENAEI locus IX. pag. 376, B: Παραπλησίως δὲ τῷ Ἀχαιῷ καὶ Ἐρατοσθένης ἐν Ἀντερινύϊ τοὺς σύας λαρινοὺς προσηγόρευσε, μεταγαγὼν καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν λαρινῶν βοῶν· οἳ οὕτως ἐκλήθησαν ἤτοι ἀπὸ τοῦ λαρινεύεσθαι...., ἢ ἀπό τινος κώμης Ἠπειρωτικῆς Λαρίνης, ἢ ἀπὸ τοῦ βουκολοῦντος αὐτάς· Λαρῖνος δ' οὗτος ἐκαλεῖτο. Itaque corrigendum est: ὡς ἐν Λαρίνῃ μεγάλων βοῶν γενομένων.

Schol. ARIST. *Av.* 383: ἄναγ' ἐπὶ σκέλος: Ἀντὶ τοῦ ὑποναχώρει ὀλίγον ὑπὸ πόδα. Locum levi vulnere affectum ideo tantum corrigendum elegi, quoniam eadem opera alterum consimilem eodem vitio purgare licebit. Legendum est ἐπὶ πόδα. Cf. BEKKERI *An. Gr.* I, pag. 72: χωρεῖν ἐπὶ σκέλος, τὸ ὀπίσω ἀναχωρεῖν. Apud LUCIANUM in *Pseudol.* 17 recte legitur ἐπὶ πόδα ἀναστρέφει, sed in eiusdem *Piscatore*, 12 praeterviderunt editores, in vocabulis ταῦτ' ἰδὼν ἐπὶ πόδας εὐθὺς ἀνέστρεφον vitiosum πόδας in πόδα mutare.[30]

30) Addo aliquot LUCIANI locos, in quibus praepositionum commutatione sententia est pessumdata: *Quom. hist. sit conscr.* 21 .... ἠξίωσεν οὗτος καὶ ὀνόματα μεταποιῆσαι (ita IACOBSIUS pro ποιῆσαι) τὰ Ῥωμαίων καὶ τεγγράψαι ἐς τὸ Ἑλληνικόν. Revocanda est vulgata HERMANNIque lectio ταγράψαι. — *Alex.* 12; Ἐσβαλὼν οὖν ὁ Ἀλέξανδρος .... ἐς τὴν τρίδα. *Leg.* ἐμβαλών. Ἐσβάλλειν de hostili impetu usurpatur. — *Lexiph.* : καὶ τὴν ναῦν πρύμνηθεν ἀπὸ τοῦ ἀνέμου κατουρουμένην *Leg.* ὑπό. *Demon.* 14: ἂν Ζήνων, ἐπὶ τῇ Ποικίλῃ διατρίψω. *Leg.* ἐν. — Acce-

Digitized by Google

Schol. ARIST. *Ran.* 303: Ἡγέλοχος: τραγῳδίας ὑποκριτὴς ὢν καὶ ἐν τῷ Ὀρέστῃ Εὐριπίδου, προστάντος αὐτῷ τοῦ πνεύματος ...., αἰφνιδίως ἐφθῆναι συνελθόντα τὴν συναλοιφήν. Quid sit, quo comoediae poetas adeo sibi infestos reddiderit HEGELOCHUS tragoedus, notissima res est. Nec tamen intelligo, quid sit προστάντος αὐτῷ τοῦ πνεύματος. Opitulabitur *Scholium in* EURIPIDIS *Orestem* v. 269, quale editum est a COBETO (EURIP. *Phoen. ed.* GEEL, pag. 292): κεκωμῴδηται ὁ στίχος διὰ Ἡγέλοχον τὸν ὑποκριτήν. οὐ γὰρ φθάσαντα διελεῖν τὴν συναλοιφήν, ἐπιλείψαντος τοῦ πνεύματος, τοῖς ἀκροωμένοις τὴν γαλῆν δόξαι λέγειν, ἀλλ' οὐχὶ τὰ γαληνά. Ita igitur emendanda sunt quae modo excitavi vocabula, ut eandem sententiam repraesentent, quam EURIPIDIS interpres ἐπιλείψαντος τοῦ πνεύματος dicendo satis accurate exposuit. Quo perveniri poterit levissima mutatione, προδόντος αὐτὸν τοῦ πνεύματος vitiosae lectioni substituenda. Cf. DEMOSTHEN. *adv. Callippum* 13 (V, pag. 485 BEKK.): Ἐπειδὴ ᾔσθετο ἀδυνάτως ἤδη ἔχοντα τὸν πατέρα καὶ μόγις εἰς ἄστυ ἀναβαίνοντα καὶ τὸν ὀφθαλμὸν αὐτὸν προδιδόντα. Alteram praeterea ex EURIPIDIS *Scholiasta* lucramur emendatam lectionem[31], qua genuinam Aristophanico scholio formam instaurare possumus. Pro ἐφθῆναι συνελθόντα nimirum docemur quantocius reponendum esse: οὐ φθῆναι διελόντα.

Schol. ARIST. *Ran.* 362: τινὲς δὲ Θαρυκίων γράφουσιν, ἀντὶ τοῦ τὰ τῶν Θορυκίων μιμούμενος. Mutato accentu vera lectio redibit. Ut enim τυραννιᾷν est μιμεῖσθαι τὰ τῶν τυράννων (de hoc verbo et similibus cf. LOBECK ad BUTTMANNI *Gr. Gr.* II, pag. 392): ita τὰ τῶν Θορυκίων μιμεῖσθαι est Θορυκιᾷν. Itaque legatur: τινὲς δὲ Θορυκιῶν γράφουσιν. Libet CYRILLO maculam abstergere, in eiusdem analogiae verbo adspersam i. v. Φοραῖν: Ἕτοιμος (lege ἕτοιμον εἶναι) πρὸς τὸ φονεύειν. Leg. Φονᾷν.

---

dat VALCKENAERII emendatio inedita in loco *Galli* 12: καὶ προέθεον πολλοὶ καὶ προὔπεμπον καὶ εἵποντο πλοίοις. Re paulo accuratius considerata quis praeeunte VALCKENARIO παρέπεμπον LUCIANO restituere dubitabit?

[31]) HARPOCRATION collatus a levi errore liberabit *Schol.* ARIST. *Acharn.* 11: ὁ δ' ἀνεῖπ' εἴσαγε: Ἀνηγόρευσεν. ὁ κῆρυξ [δὲ] δηλονότι. Θέογνις οὗτος τραγῳδίας ποιητὴς πάνυ ψυχρός, ἐκ τῶν τριάκοντα, ὃς καὶ Χιὼν ἐλέγετο. Legendum est εἷς τῶν τρ, quod confirmabit HARPOCR. i. v. Θέογνις .... οὗτος εἷς ἦν τῶν παρ' Ἀθηναίοις τριάκοντα τυράννων, καθά φασιν ἄλλοι τε καὶ Ξενοφῶν ἐν δευτέρῳ Ἑλληνικῶν.

Digitized by Google

Schol. ARIST. *Plut.* 1155: στροφαῖον: ἐπὶ ἀποτροπῇ τῶν ἄλλων κλεπτῶν· στροφαῖος, παρὰ τὸ στρέφεσθαι καὶ πανουργεῖν. λέγεται δὲ ὁ Ἑρμῆς στροφαῖος, ἐμπολαῖος, κερδῷος, δόλιος, ἡγεμόνιος, ἐναγώνιος, διάκονος. MERCURII cognomen, quo ab HOMERI inde temporibus fructus est, a librariorum iniuria vindicemus, διάκτορος reponendo.

3.

Diu est, ex quo IMMANUEL BEKKERUS, vir indefessa industria, exquisita doctrina atque haud vulgari sagacitate, de *Graecis* litteris omnibusque iis, qui in his litteris colendis vitae stationem posuerunt, bene mereri coepit. Omnia illa volumina perlustranti, quae eius curis in publicum edita sunt, prima fronte vix intelligitur, quo pacto unius hominis humeri tantum laborem sustinere potuerint. Consideranti vero, id imprimis BEKKERO fuisse propositum, ut scriptorum *Graecorum* textus ab obsoletis tralaticiisque erroribus purgaret — qua in re singulari in legendis codicibus *Graecis* arte mirifice sustentatur — et codicibus veteribus indagatis lectionibus inde petitis recentiorum commenta pelleret: haec dico consideranti indeque colligenti, BEKKERUM non id egisse, ut textuum recensiones pararet religiosa cura ab omni parte emendatas et perpolitas, sed ut copias suas effundendo arti criticae strueret, quo firmiore inniti posset fundamento, et manifestum fiet, qua ratione eodem tempore edere ille possit scriptores, quod alii mortales iis legendis impendere solent (vix enim credibile est, nisi qui iamdiu praeparata e scriniis promoveat, eum eodem fere tempore in DIODORO, LUCIANO, SUIDA, aliis posse elaborare), et eorum in promptu erit explicatio quae in BEKKERI editionibus improbanda sunt eoque maiore vi repellenda, quo facilius tanti viri exemplum alios ad imitandum excitare soleat. Eorum, quae BEKKERUS edidit, haud minimi profecto momenti sunt veterum Grammaticorum magnam partem egregia scripta, quae sub titulo *Anecdotorum Graecorum* anno 1814 publici iuris fecit. Iam in iis edendis talem se praestitit, qualem postea in aliis, *Scholiorum Homericorum* imprimis *Oratorumque Atticorum* editionibus, cognovimus. Multa, qua erat sagacitate et

Digitized by Google

peritia, egregie correxit, nec tamen in singulis emendandis eam collocavit diligentiam, qua vitiorum, quae plurima intacta reliquit, maiorem partem corrigere potuisset. Nil attinet criminationes conferre in virum eximiis meritis fulgentem laudesque et reprehensionem eadem taciturnitate excipientem. Praestat quid ipse in iis corrigendis, quae illi praetervisa sint, praestiterim, exemplis aliquot demonstrare. Fieri potest, ut unum vel alterum eorum, quae proponam, ab aliis mihi sit praereptum, quum ob rerum traditarum praestantiam et varietatem permultorum philologorum usibus *Anecdota* ista inservierint. Ita v. c. quod conieceram, *Anecd.* p. 7, 23: καὶ ἡ παροιμία οἶνος εἰς ἀχυρόν, legendum esse ὄνος εἰς ἀχυρόν iam olim ita visum esse MEINEKIO doctus sum SCHNEIDEWINI annotatione ad hoc proverbium in *Paroemiographorum Gr. corpore.* At dubito, an contrarium vitium sustulerit pag. 73, 27: ψυχορροφεῖν: ἐπὶ τοῦ τὴν ψυχὴν ἐκροφεῖν διὰ κακῶν παρουσίαν ἡ τραγῳδία· ὁ δὲ Πλάτων ἰδίως ἐπὶ ὄνου διὰ ψυχροῦ πινομένου τίθησιν. Quid quaeso ὄνος πινόμενος, quid BEKKERI coniectura ὕδωρ ψυχρὸν πίνοντος? Restituendum est οἴνου διὰ ψυχροῦ πινομένου. Sed redeo ad libri initium PHRYNICHIque libellum a quo ineditorum series incipit perlustrabo.

Pag. 3, 22: Αἰσχυνόμενος περιπλέκει τὴν συμφοράν: ἐν συνουσίᾳ χρῶ. Una addita syllaba numerosus exit senarius, quales complures poetarum comicorum huic vel illi decerpti in hoc libello latent. Legendum est:

αἰσχυνόμενος δὲ περιπλέκει τὴν συμφοράν.

Senarius est v. c. pag. 4, 4:

ἀνόητά γ' εἰ τοῦτ' ἦλθες ἐπιτάξων ἐμοί,

alter pag. 17, 20:

ἄψυχον ἄνδρα λαμβάνειν συνέμπορον.

ARISTOPHANIS versus est ex *Equit.* 1244, quem restituere neglexit BEKKERUS pag. 49, 27: Λεπτή τις ἐλπίς, ἐφ' ἧς ὀχούμεθα, dummodo legatur:

λεπτή τις ἐλπίς ἐστ', ἐφ' ἧς ὀχούμεθα.

Pag. 6, 13: Ἄτεγκτος παρηγορήμασιν. Αἰσχύλος δοτικῇ ἀντὶ γενικῆς Ἀττικῷ ἐχρήσατο ἔθει. Πλάτων γενικῇ κέχρηται· μὴ θέγγεσθαι ὑπὸ κακοδοξίας. Ita re vera exstat apud PLATONEM, *Rep.* II. 361 C. Tamen, ne ridicula sit Grammatici

Digitized by Google

annotatio Πλάτων γενικῇ κέχρηται, ille legerit atque restituatur necesse est μὴ θέγγεσθαι κακοδοξίας, deleta praepositione. Diligens est Phrynichus in enotando, quod appellat Ἀττικῶν ἔθος vel Ἀττικὴν σύνταξιν. Quod recordatus facile acquiescet in Bastii emendatione pag. 10, 4: Ἀράμενον φέρειν: Ἀττικῶς· ἡ σύνταξις δὲ εἰπεῖν ἄραντα, quod ille *Ep. Crit.* pag. 265 ita disposuit: Ἀρ. φέρ. Ἀττικὴ ἡ σύνταξις, δέον εἰπεῖν ἄραντα. Cuius speciosae correctionis ideo tantum mentionem facio, ut variarum corruptelarum, quibus particula δέ cum aliorum vocabulorum compendiis commutatio ansam dedit, alterum exemplum demonstrem in Photii *Lexico*, pag. 293, 20, i. v. Παρεῖαι ὄφεις..... ὁ δὲ Ὑπερίδης ἐν τῷ κατὰ Δημάδου, εἶναι δὲ τοὺς ῥήτορας ὁμοίους τοῖς ὄφεσι, sine interpunctione scribatur: ὁ δὲ Ὑπερίδης ἐν τῷ κατὰ Δημάδου εἶναι λέγει τοὺς ῥήτορας κτέ.

Alterum praeterea in eadem pag. 10. 5 corrigere licebit παρόραμα i. v. Ἀλωπεκῆσαι: ἐξαπατήσαντα διαδράναι (*leg.* διαδρᾶναι). Nullum est verbum ἀλωπεκέω vel ἀλωπεκάω, notissimum vero ἀλωπεκίζω (v. Arist. *Vesp.* 1241) cuius aoristi infinitivus ἀλωπεκίσαι solemni η et ι vocalium confusione h. l. erat oblitteratus.

Pag. 28. 10: λέγοιτο δ' ἂν ἀνδροκτονεῖα καὶ τὰ τῶν δημίων ἐνδιαιτήματα, ἐν οἷς τοὺς τῶν ἐπιθανάτων καταδικασθέντας καταχρῶνται. Multis locis demonstrare possem, nil aliud olim posse scriptum fuisse, quam τοὺς ἐπὶ θανάτῳ καταδικασθέντας. Sed difficile est in verum primo obtutu non incidere. Idem valet de altera glossa, quae sequitur in eadem pag. 28. 24: ἀκρατὴς γάμος: ἐπὶ γυναικὸς ἀκολάστου καὶ μοιχικῆς. Γάμος h. l. ita est accipiendum, ut usurpatum est v. c. Demostheni, *pro Cor.* 129 (iv. pag. 140 Bekk.)..... ἣν ὡς ἡ μήτηρ σου τοῖς μεθημερινοῖς γάμοις ἐν τῷ κλισίῳ τῷ πρὸς τῷ Καλαμίτῃ ἥρωϊ χρωμένη τὸν καλὸν ἀνδρίαντα καὶ τριταγωνιστὴν ἐξέθρεψέ σε; sed γυνὴ μοιχικὴ a nemine umquam ἀκρατὴς γάμος appellata est, sed ἀκρατὴς γάμου, quod Phrynicho reddatur. Cf. p. 369. 22.

Pag. 31. 27. Γλώττην· τὸν γνώμαις πολλαῖς καὶ συνεχέσι τοὺς ἀκροωμένους διαμαλάττοντα. Πλάτων. Γόνιμα ἀγαθά: τὰ τῷ ὄντι ἀγαθά. Πολιτείας δευτέρῳ. Coniunxi duas glossas, quoniam una opus est ad alteram redintegrandam. Explicatio-

Digitized by Google

ne, quae priori glossarum adiecta est, unamquamque aliam vocem melius aut certe aeque bene explicari posse, quam eam, quae lemmatis locum obtineat, in aprico est. Multam in lemmate redintegrando incassum operam consumpseram, quum suspicio mihi est nata, et lemma et explicationem integra esse, sed post lemma explicationem et ante explicationem alterum lemma factum esse evanidum, quod vero ab utraque glossa supererat, invita MINERVA a librario fuisse coniunctum. Quae post *γλώττην* perierit explicatio, haud facile coniiciendo quis assequatur. Neque magnam hanc iacturam iudicaverim! Ad quam vero glossam pertinuerit explicatio post *γλώττην* residua, nisi omnia me fallunt, satis certo indicari poterit. CRATINUM finxisse vocabulum *γνωμοδιώκτης* de eo, qui *γνώμαις* auditores persequeretur vexaretque, auctor est *Schol.* PLAT. p. 330 (BEKK.). Atque hoc vocabulum esse, cui illustrando illa PHRYNICHI explicatio inservierit, quis admonitus negabit? Iam vero reiiciendum erit, quod in fine sententiae additum est vocabulum *Πλάτων*. Quod sedem mutasse arbitror et ex glossa, quae sequitur, huc translatum. At pristinum domicilium ante *Πολιτείας δευτέρῳ* me auctore recuperet [32]. Emendatarum iam glossarum hanc olim censeo fuisse formam:

Γλώττην * * *

Γνωμοδιώκτην· τὸν γνώμαις πυλλαῖς καὶ συνεχέσι τοὺς ἀκροωμένους διαμαλάττοντα.

Γόνιμα ἀγαθά· τὰ τῷ ὄντι ἀγαθά· Πλάτων Πολιτείας δευτέρῳ.

Haec quum scriptis iam essent mandata, ex BEKKERI annotatione critica intellexi, pro *γλώττην* a PIERSONO *ad Moer.* p. 113 commendatum esse *γοητεύοντα*. Sed desperarem potius de

32) Contaminatarum glossarum exempla non sunt admodum rara. Editoris negligentiae tribuendum, quod *pag.* 336, 29: *Ἀγέλας πόνων Εὐριπίδης εἶπεν, ἀνδρῶν δὲ ἀγέλας Πλάτων, ἀγέλαστα δὲ πρόσωπα Αἰσχύλος.* duae glossae coaluerunt. Incipit nova glossa a voce *Ἀγέλαστα*. Particula *δέ* abundat. Simile quid accidisse arbitror *pag.* 339, 5; *Ἄγοροι καὶ ἄγοροι: Εὐριπίδης Ἀνδρομέδᾳ.*

οἱ κατ' οἶκον ἀμφὶ δαῖτα καὶ τράπεζαν.

Αἰθίοπες σημαίνει. Nisi fallor, nova glossa, cuius lemma periit, incipit post vocem *Ἀνδρομέδᾳ*. Pro *Ἀνδρομέδᾳ* tunc scribendum est *Ἀνδρομάχῃ*. Cf. EUR. *Androm.* 1087.

Digitized by Google

loco restituendo, quam PIERSONI sententiam amplecterer, cui miror assensum esse RUHNKENIUM *ad* TIM. pag. 73.

Pag. 40. 38. *Ἐπιτρίβεσθαι: ἐπὶ γυναικῶν λέγεται χρωμένων ψιμυθίῳ τῷ προσώπῳ ἢ φύκει.* Quidquid dicant lexicographi, nova vocabula mala sedulitate undecumque colligentes, *fucare Graece* non est *ἐπιτρίβέσθαι*, quod nusquam, si hunc locum exceperis, sed *ἐντρίβεσθαι*, quod apud optimum quemque scriptorem *Atticum* identidem est invenire. (Cf. C. F. HERMANN ad LUC. *quom. sit hist. conscr.* pag. 64). Grammatici quoque interpretatio vitio premitur. Quid quaeso est *χρῆσθαι ψιμυθίῳ τῷ προσώπῳ?* Suspicor emendandum esse *χρωζομένων ψιμυθίῳ τὸ πρόσωπον.* Cf. LUC. *D. D.* 20. 13: *καίτοι γε ἐχρῆν μηδὲ οὕτω κεκαλλωπισμένην παρεῖναι μηδὲ τοσαῦτα ἐντετριμμένην χρώματα καθάπερ ὡς ἀληθῶς ἑταίραν τινά.* — Quod in eadem pagina exstat *ἐκθάλπεσθαι ἔρωτι*, de eo quoque magnopere dubito an genuinum sit. Puto legendum esse *ἐνθάλπεσθαι.* Contrarium vitium observavi *Anecd.* pag. 66. 10: *ἔστι δὲ σῦφαρ κατὰ γλῶτταν τὸ ἔνδυμα τοῦ ὄφεως.* *Leg.* *ἔκδυμα* et cf. ARISTOPH. *Pac.* 335 (de quo v. *Mnem.* III. 90) et *Schol.* ad h. l.: *ἢ τὸ γῆρας ἔκδυς: .... ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τῶν ὄφεων.*

Pag. 49. 20: *Κάλλιστα: Τοῦτο τιθέασιν οἱ Ἀττικοὶ πολλάκις ἀντὶ τῆς οὐ ἀρνήσεως, ὅταν τι παραιτῶνται ποιῆσαι.* Extremum vocabulum ab interpolatore additum est. *Παραιτεῖσθαι* enim est *deprecari*, precando efficere, ut hoc vel illud non fiat. Rem conficiet *Schol.* ARISTOPH. *Ran.* 512: *πάνυ καλῶς: Παραιτούμενοι οἱ παλαιοὶ ἔλεγον, κάλλιστ' ἐπαινῶ.* Documento est hic locus, fuisse tamquam morbum interpolandi, quum ne a ieiunis frigidisque grammaticis quidem manus abstinere potuerint. — Corrigam *ἐν παρόδῳ* locum PHOTII, ubi vocabulum *ποιῆσαι* ab exsilio, in quod ab uno ex amicis, qui in illo loco haesitabat, est abiectum, vindicandum est. Legitur apud PHOTIUM pag. 137. 22 haec glossa: *Κατακαχρύσαι: ῥῆξαι, ψοφῆσαι, ποιῆσαι ἀπὸ τῶν φρυγομένων κριθῶν.* Omnia sana sunt, atque optime procedet oratio, dummodo mutata interpunctione ita glossa disponatur: *Κατακαχρύσαι: ῥῆξαι, ψοφῆσαι ποιῆσαι, ἀπὸ τῶν φρ. κρ.*

Pag. 42. 23: *Θεοῦ προσβολή: οἷον ὀργή.* Mira sane explicatio, quae multo magis etiam mira fiet, si locum Aristophanicum consulueris, unde persuasum mihi quidem est *λέξιν*

Digitized by Google

a PHRYNICHO esse desumptam. In facetissimo scilicet ARISTOPHANIS *Pacis* exordio servus de squalido foetidoque, in quo occupatus est, opere conquestus (v. 20):

ὑμῶν δὲ γ' εἴ τις οἶδ', ἐμοὶ κατειπάτω,
πόθεν ἂν πριαίμην ῥῖνα μὴ τετρημένην.
οὐδὲν γὰρ ἔργον ἦν ἄρ' ἀθλιώτερον
ἢ κανθάρῳ μάττοντα παρέχειν ἐσθίειν,

quum *κανθάρου* vidit, inter edendum *παραβαλόντος τοὺς γομφίους*, cupiditatem insatiabilem et voracitatem, admirabundus hisce versibus (v. 38) orationi suae finem imponit:

μιαρὸν τὸ χρῆμα καὶ κάκοσμον καὶ βορόν,
χὤτου ποτ' ἐστὶ δαιμόνων ἡ προσβολὴ
οὐκ οἶδ'. Ἀφροδίτης μὲν γάρ οὔ μοι φαίνεται.

PHRYNICHUM *θεοῦ προσβολή* scripsisse nec *δαίμονος προσβολή*, non est quod offendamur, quum memoriter versus versuumque fragmenta ab istis laudata fuisse, sexcentis exemplis edocti simus. Ubi vero recte coniecero PHRYNICHI glossam ad hunc locum Aristophanicum pertinere, quid quaeso sibi vult ista explicatio *οἷον ὀργήν*. Προσβολή non est *ὀργή*, sed perpaucis istis locis, quibus *θεοῦ προσβολή* vel *θεία προσβολή* legitur, idem fere valet, atque Homericum *μοῖρα*, *fatum*, *consilium divinum*. Sed vel si *προσβολή* posset significare *ὀργήν*, quid tunc PHRYNICHO censeas causae fuisse, ut adderet *οἷον*, *tamquam ira*. Latet sub *ὀργή* vocabulum, et ARISTOPHANIS loco egregie conveniens, et ita comparatum, ut inde manifestum fiat, cur *οἷον* a PHRYNICHO fuerit adiectum. Scilicet scribendum est *οἷον ὀσμή*, atque hoc voluisse poëtam, quum diceret *Ἀφροδίτης μὲν γὰρ οὔ μοι φαίνεται*, optime perspexit *Schol. ad* ARIST. *Pac.* 40, quum diceret: *οὐκ ἔστιν οὖν, φησὶ, τῆς Ἀφροδίτης, ἐπεὶ αὕτη μὲν μύροις χαίρει, ὁ δὲ δυσώδης ἐστίν.* Quod alterum ad eundem locum producitur scholion: *ἡ προσβολή: ἡ ζημία, ἡ τοῦ δαίμονος ὀργή· ἀντὶ τοῦ ζῷον εἰπεῖν ζημίαν εἶπε, καταρώμενος ἑαυτῷ*, insipidum illud atque ab homine profectum, qui non natus erat ad sales Aristophanicos illustrandos, eo ad excusandam vindicandamque lectionem *ὀργή* uti nolim, quum multo sit verosimilius, scholii originem ad corruptum PHRYNICHI exemplum esse referendam.

Pag. 73. 16: *Ψυχὴ μία εἷς ἦν: ἐπὶ τῶν σφόδρα στεργόντων*

Digitized by Google

ἀλλήλους καὶ οἷον συμπεφυκότων ἐν φιλίᾳ. Quorsum spectet sententia, quae in mutilo lemmate est restituenda, PHRYNICHI explicatio ostendet. Interpretatus est videlicet verbis *ἐπὶ τῶν κτἑ.* proverbium quoddam vel sententiam proverbialem de firma veraque amicitia. Iam vero, quemadmodum *Romani*, quem vehementer amabant, animae partem dimidiam appellabant, ita eadem metaphora usus esse *Graecos* et per se satis est probabile, et manifestis scriptorum *Graecorum* testimoniis confirmatur. Itaque hoc loco scriptum fuisse autumo *ψυχὴ μία· παροιμία τις ἦν ἐπὶ κτἑ.* Corruptionis causa est in aprico. De proverbio cf. facetus locus PLUTARCHI, *Cat. Min.* 73: *Ἐν δὲ Καππαδοκίᾳ ξένῳ τινὶ χρησάμενος, Μαρφαδάτῃ, τῶν βασιλικῶν, ἔχοντι γύναιον εὐπρεπὲς, καὶ πλείονα παρ' αὐτοῖς, ἢ καλῶς εἶχε, διατρίβων χρόνον, ἐσκώπτετο, τοιαῦτα γραφόντων εἰς αὐτόν·*

Αὔριον Κάτων βαδίζει μετὰ τριάκονθ' ἡμέρας.

Καί·

Πόρκιος καὶ Μαρφαδάτης, δύο φίλοι, ψυχὴ μία.

Ψυχὴ γὰρ ἐκαλεῖτο τοῦ Μαρφαδάτου τὸ γύναιον. Cf. ARIST. *Mor. Magn.* II: *ὅταν βουλώμεθα σφόδρα φίλον εἰπεῖν, μία φαμὲν ψυχὴ ἡ ἐμὴ καὶ ἡ τούτου.* (Cf. ERASMI *Adag.* p. 42 *ed.* WECHEL. 1643).

Accedant pauculi loci, quibus leviora vitia sunt eximenda.

Pag. 11. 27: *Ἀπώμοσα μὴ οὐ πρᾶξαι τοῦτο.* Futurum *πράξειν* necessario requiritur.

Pag. 11. 29: *Ἀνδρόγυννον ἄθυρμα: εἰ θέλοις γύνιν τινὰ σκῶψαι, χρήσαιο ἄν.* — Leg. *γύννιν.* Cf. *Pag.* 34. 4.

Pag. 14. 31: *ἀλλόκοτον:..... ὁ οὖν ἄλλοτε ἄλλως ἄλλοτε ἄλλοις κοτῶν ἀλλόκοτος ἂν καλοῖτο.* E dittographia nata atque abiicienda sunt vocabula *ἄλλοτε ἄλλως.*

Pag. 46. 18: *Κεχρίσθαι σκορπίῳ.* Mutato accentu scribatur *κεχρῖσθαι.*

Pag. 49. 3: *Κυνοκοπῆσαι τὸν νῶτον.* Leg. *τὸ νῶτον.*

Pag. 49. 5: *Κλωομάστιξ.* Leg. *κλῳομάστιξ.*

Pag. 51. 2..... *καὶ τοῦτο Ἀριστοφάνης τίθησιν ἐπὶ ἵππων προσποιουμένος χωλεύειν.* Repone *προσποιουμένων.*

Pag. 56. 7: *Οἰσωπηρά δεῖ λέγειν.* Immo *οἰσυπηρά.*

Pag. 71. 17: *Φάλανθος: ὁ ἀναφαλανθίας.* Voluit *ἀναφαλαντίας.*

Digitized by Google

In propositis fuerat, hisce observationes aliquot in utilissimum libellum, cui titulus est: Συναγωγὴ λέξεων χρησίμων κτλ. (BEKK. An. pag. 319—476) deinceps annectere; sed brevis esse cogor. Itaque horum maiore parte in praesenti seposita, quam mox una cum emendationibus in PHOTII lexico edam, in paucissimis quibusdam locis defungar.

Pag. 338. 17: Ἁγνεύεται τὴν πόλιν: ἀντὶ τοῦ ἐκ κατηγορίας παρωσημένου ἀντὶ τοῦ ἁγνίζεται. Pro ἁγνεύεται et ἁγνίζεται legendum esse ἁγνεύετε et ἁγνίζετε primo obtutu apparet. Sed graviore vitio locus premitur. Quae enim leguntur inter πόλιν et ἀντὶ τοῦ ἁγνίζεται delirantis ineptiis obscuriora sunt et minus perspicua. Quid rei sit, verbo indicabo. Latet sub vocabulis ἀντὶ τοῦ ANTIPHONTIS oratoris nomen, atque ita pessime habita glossa in integrum est restituenda: Ἁγνεύετε τὴν πόλιν: Ἀντιφῶν ἐκ κατηγορίας ἀπαρασήμου ἀντὶ τοῦ ἁγνίζετε. Cf. ANTIPH. II. III. 11 (BEKK. pag. 22): ταῦτα οὖν εἰδότες βοηθεῖτε μὲν τῷ ἀποθανόντι, τιμωρεῖσθε δὲ τὸν ἀποκτείναντα, ἁγνεύετε δὲ τὴν πόλιν.

Pag. 344. 17: Ἀδιάγλυπτος: ἣν οὐκ ἔστι διαγλύψαι καὶ διελθεῖν· λαβεῖν γάρ φησιν ἄφυκτον, ἀδιάγλυπτον. Rescribendum est procul dubio λαβήν.

Pag. 347. 32: Ἄειλα: τὰ πολύσκια χωρία, κατὰ στέρησιν τῆς ἕλης. οὕτως Αἰσχύλος. Leg. εἵλης. Dubito an non simile huius vitium irrepserit pag. 31. 15: Γῆ εὐήλιος: ἡ ἀεὶ ἡλιουμένη. Malim εὔειλος. Cf. PHOT. i. v. Εὔειλος (Cod. εὔηλος): εὐήλιος. Ἀριστοφάνης.

Briellae, m. Aprili MDCCCLIV. E. MEHLER.

BLADVULLING.

Litteratoren die zich met CAESAR bezig houden zullen misschien gaarne vernemen dat in de uitgave *in usum Delphini* (C. Iulii Caesaris quae exstant, interpretatione et notis illustravit Ioannes Goduinus. Lut. Paris. 1678. 4°.) een complete Index vocabulorum omnium quae in Caesare leguntur gevonden wordt, hoewel enkel ingerigt naar de bladzijden dier uitgaaf.

L., 16 *Aug.* 1854. E. J. K.

Digitized by Google

i, h 17

KRITISCHE AANTEEKENINGEN.

In het tweede deel van dit tijdschrift (bl. 379) hebben wij eenige onverstaanbare en grammatisch bedervene plaatsen trachten te verbeteren door het weder invoegen der uitgevallen letters en het herstellen der *praepositio* παρά voor πρό. — Want, ofschoon Bast noch in zijne *Commentatio*, noch in zijne *Epistola Critica* aan Boissonade voorbeelden geeft van hare onderlinge verwisseling, zoo weten toch allen, die sich maar eenigzins met palaeographie hebben bezig gehouden (en wie, dien het ernst is met de studie der ouden, heeft verzuimd zich daarop, zoo ver als zijne hulpmiddelen strekten, als op een fundament der kritiek toe te leggen?) dat de voorbeelden van die verwisseling niet minder menigvuldig zijn, dan die van παρά met περί of πρό, en die van ὑπό met ἀπό, ὑπέρ of ἐπί, van welke laatste door Bast insgelijks geene voorbeelden worden aangebragt, doch waarvan, onder anderen, Dr. Mehler op pag. 11 van zijn *Specimen novae editionis* Heracliti *Allegoriarum Homericarum*, en *Prof.* Cobet op pag. 308 van het 2de deel van dit tijdschrift spreekt, en die alleen door de vele plaatsen, waar ὑπακούειν staat voor ἐπακούειν, en omgekeerd, al zou kunnen worden bewezen: vergel. Ioh. Bakius *Scholica Hypomn.* IV. 320. Bij de daar verbeterde voegen wij de volgende plaatsen:

Aristoph. *Nubb.* 263 geeft Bekker te regt:

εὐφημεῖν χρὴ τὸν πρεσβύτην καὶ τῆς εὐχῆς ἐπακούειν.

Dindorf daarentegen verkeerd ὑπακούειν: en juist omgekeerd in vs. 274 Dindorf te regt:

Digitized by Google

ὑπακούσατε δεξάμεναι θυσίαν καὶ τοῖς ἱεροῖσι χαρεῖσαι. BEKKER verkeerd ἐπακούσατε.

Vespp. 317 staat:

φίλοι, τήκομαι μὲν
πάλαι διὰ τῆς ὀπῆς
ὑμῶν ὑπακούων.

lees: ἐπακούων.

XENOPH. *Anabasis* (ed. DIDOT. 1838) IV. I. 9: οἱ δὲ Καρδοῦχοι οὔτε καλούντων ὑπήκουον, οὔτ' ἄλλο φιλικὸν οὐδὲν ἐποίουν. lees: ἐπήκουον. *Oecon.* IX. 1: ἡ γυνὴ ἐδόκει σοί πώς τι ἐπακούειν ὧν σὺ ἐσπούδαζες διδάσκων; heeft DINDORF ὑπακούειν verbeterd (vergel. 18: ταῦτ' ἀκούσασ' ἡ γυνή πώς σοι ὑπήκουεν;): omgekeerd had hij in XIV. 3: οὐ μέντοι γε πάντας ἐξ ἑτοίμου εὑρίσκω ὑπακούοντας τῆς διδασκαλίας ταύτης. moeten veranderen ἐπακούοντας.

Nog een paar gelijksoortige voorbeelden. *Anab.* IV. I. 14: ἐπεὶ δ' ἀριστήσαντες ἐπορεύοντο, ὑποστάντες ἐν στενῷ οἱ στρατηγοί, εἴ τι εὑρίσκοιεν τῶν εἰρημένων μὴ ἀφειμένον, ἀφῃροῦντο. *Cod. Eton.* heeft ἐπιστήσαντες, waaruit, naar ik zie, ook reeds door POPPO ἐπιστάντες is geëmendeerd: vgl. I. v. 7: καὶ δή ποτε στενοχωρίας καὶ πηλοῦ φανέντος ταῖς ἁμάξαις δυσπορεύτου, ἐπέστη ὁ Κῦρος. VI. VI. 31: ἡ στρατιά σοι ὑφεῖτο ὅ τι ἐβούλου ποιῆσαι καὶ περὶ τούτων καὶ περὶ ἑαυτῶν ἁπάντων. Vgl. ARISTOPH. *Vespp.* 242:

χθὲς οὖν Κλέων ὁ κηδεμὼν ἡμῖν ἐφεῖτ' ἐν ὥρᾳ
ἥκειν.

en lees met sommige *codices* ἐφεῖτο.

Onder het lezen nu van LYSIAS kwam mij weder eene plaats voor, die aan hetzelfde euvel mank gaat als de vroeger aangewezene. Zij is te vinden in de 20ste § (ed. BEKKERI) van de *orat. de caede* ERAT.: καὶ τότ' ἤδη πρὸς τὰ γόνατά μου πεσοῦσα (ἡ θεράπαινα) καὶ πίστιν παρ' ἐμοῦ λαβοῦσα μηδὲν πείσεσθαι κακὸν, κατηγόρει πρῶτον μὲν ὡς μετὰ τὴν ἐκφορὰν αὐτῇ (DOBREE αὐτῇ) προσίοι (ὁ Ἐρατοσθένης), ἔπειθ' ὡς αὐτὴ τελευτῶσ' εἰσαγγείλειε, καὶ ὡς ἐκείνη (ἡ γυνὴ) τῷ χρόνῳ πεισθείη, καὶ τὰς εἰσόδους οἷς τρόποις προσίοι, καὶ ὡς Θεσμοφορίοις, ἐμοῦ ἐν ἀγρῷ ὄντος, ᾤχετ' εἰς τὸ ἱερὸν μετὰ τῆς μητρὸς τῆς ἐκείνου. De woorden

Digitized by Google

τὰς εἰσόδους οἷς τρόποις προσίοι zijn onverstaanbaar [1], en men heeft dan ook reeds op verschillende manieren de correctie er van beproefd. Dat het *subiect* ook van dezen zin, waarover de geleerden het echter lang niet eens zijn geweest, ἐκείνη is, blijkt, dunkt mij, vrij duidelijk uit den voorgaanden en uit den volgenden; anders had LYSIAS den overgang uitdrukkelijk moeten aanwijzen. Wat de spreker *zeggen* wil heeft DOBREE gevat, die, niet met *Lege*, dan is het meestal raak, maar twijfelend vragend in zijne *Adversaria* heeft opgeteekend: »an προσεῖτο (liever προσοῖτο), sc. ἡ γυνὴ τὸν μοιχόν?"

Heeft LYSIAS een vorm van προσίεσθαι gebruikt, en dan komt προσοῖτο al zeer digt bij de gewone lezing, dan heeft hij de woorden τὰς εἰσόδους er niet bijgevoegd. Het komt mij voor dat LYSIAS geschreven heeft τὰς εἰσόδους οἷς τρόποις παράσχοι.

In de 15de § van deze zelfde oratie meen ik insgelijks eene corruptie ontdekt te hebben. Daar staat: μετὰ δὲ ταῦτα, χρόνου μεταξὺ διαγενομένου, καὶ ἐμοῦ πολὺ ἀπολελειμμένου τῶν ἐμαυτοῦ κακῶν, προσέρχεταί μοί τις πρεσβῦτις ἄνθρωπος, ὑπὸ γυναικὸς ὑποπεμφθεῖσα, ἣν ἐκεῖνος (ὁ Ἐρατοσθένης) ἐμοίχευεν, ὡς ἐγὼ ὕστερον ἤκουον. Die oude vrouw, door hare meesteres uit jaloerschheid afgezonden, verhaalt hem de ongeoorloofde betrekking, die ERATOSTHENES met zijne vrouw had aangeknoopt; κἀντεῦθεν ἀρχὴ τῶν κακῶν κατερράγη [2]. Hoe kan de man dan zeggen, dat hij ver van zijne rampen verwijderd was? Neen, want ze stonden hem vlak vóór de deur, toen de oude naar hem toekwam; maar tot op dien oogenblik had hij er geene de minste gedachten op, en stelde hij een onbepaald vertrouwen in de kuischheid zijner vrouw: in § 10 toch zeide hij: κἀγὼ οὐδέ ποθ' ὑπώπτευσα, ἀλλ' οὕτως ἠλιθίως διεκείμην, ὥστ' ᾤμην τὴν ἐμαυτοῦ γυναῖκα πασῶν σωφρονεστάτην εἶναι τῶν ἐν τῇ πόλει.

---

1) De *constructie* van προσιέναι blijkt uit de volgende plaatsen: in deze zelfde § αὐτῇ προσίοι. ARISTOPH. *Avv.* 1212: πρὸς τοὺς κολοιάρχας προσῆλθες; XENOPH. *Hellen.* VII. v. 15: ἐτύγχανον προσιόντες εἰς τὴν Μαντίνειαν. Doch al ware de constructie zuiver, dan nog zou het *substantivum* εἴσοδος hier bezwaar geven.

2) In de *orat. c. Agoratum* § 30 lees: αὕτη δ' ἀρχὴ τοῦ παντὸς κακοῦ ἐγένετο, in plaats van ἡ δὲ ἀρχὴ αὕτη τ. π. κ. ἐγ. ten ware, dat de geheele phrase voor ingeschoven gehouden moest worden.

Digitized by Google

Hij was dus niet *werkelijk* ver van zijne rampen, maar hij verkeerde slechts in een *waan* van geluk: en dat wordt uitgedrukt, wanneer wij lezen: *κἀμοῦ πολὺ ἀπολελεῖφθαι οἰομένου τῶν ἐμαυτοῦ κακῶν.*

In § 17, aan het einde, in de woorden *ταῦτά μου πάντ' εἰς τὴν γνώμην εἰσῄει* zal wel gelezen moeten worden *μοι*, welke verwisseling even menigvuldig is als die van *που* en *ποι*, waarop door Prof. COBET gewezen is op *pag.* 156. Wij voegen nog eenige voorbeelden daarbij: XENOPH. *Hiero* II. 9: *ἢν καὶ στρατεύωνταί που εἰς πολεμίαν*, lees: *ποι*; zoo ook in III. 2, waar, dunkt mij, ook nog eene andere corruptie schuilt; er staat: *ὃς γὰρ ἂν φιλῆται δήπου ὑπό τινων, ἡδέως μὲν τοῦτον οἱ φιλοῦντες παρόνθ' ὁρῶσιν, ἡδέως δ' εὖ ποιοῦσι, ποθοῦσι δ' ἤν που ἀπίῃ, ἥδιστα δὲ πάλιν προσιόντα δέχονται*: op zich zelf nu is *ποι ἀπιέναι* goed Grieksch; doch hier, in het verband van den zin, komt *ἀπιέναι* niet te pas, om het voorafgaande *ποθοῦσι*; immers *ποθεῖν* kan plaats hebben, wanneer iemand weg *is*, niet op het oogenblik, dat hij weg *gaat*. LYSISTRATA zegt tot de vrouwen (ARISTOPH. *Lys.* vs. 99):

τοὺς πατέρας οὐ ποθεῖτε τοὺς τῶν παιδίων
ἐπὶ στρατιᾶς ἀπόντας;

en twee verzen verder CALONICE:

ὁ γοῦν ἐμὸς ἀνὴρ πέντε μῆνας ὦ τάλαν
ἄπεστιν ἐπὶ Θρᾴκης.

waarop in het volgende vers LYSISTRATA weder:

ὁ δ' ἐμός γε τελέους ἑπτὰ μῆνας ἐν Πύλῳ.

Men kan zeggen *ποθεῖν τοὺς ἀπόντας*, maar, of *ποθεῖν τοὺς ἀπιόντας* Grieksch is, betwijfel ik. Even als nu CALONICE verhaalt, dat haar man *ἄπεστιν ἐπὶ Θρᾴκης*, *weg is naar* THRACIE, zoo als wij in het dagelijksche leven zeggen zouden *de kanten van* THRACIE *uit*, wanneer wij geene bepaalde plaats noemen [3], doch LYSISTRATA *ὁ δ' ἐμὸς ἄπεστιν ἐν Πύλῳ*, omdat ze de juiste plaats opgeeft, waar haar man zich op dat

[3]) XENOPH. *Hellen.* I. VI. 38: *Οἱ δ' Ἀθηναῖοι κατέπλευσαν εἰς τὴν Μιτιλήνην, ἐκεῖθεν δ' ἐπανήχθησαν εἰς τὴν Χίον, κοὐδὲν διαπραξάμενοι ἀπέπλευσαν ἐπὶ Σάμου.* vgl. boven § 28: *Ἔπλει ἐπὶ τὰς Ἀργινούσας*; uit welke plaatsen het verschil van beteekenis tusschen *ἐπί* met *genit.* en *ἐπί* met *accus.* blijkt.

Digitized by Google

oogenblik bevindt, zoo geloof ik, dat bij XENOPHON zal moeten worden gelezen *ἦν ποι ἀπῇ*, *indien hij ergens heen weg is*, omdat *ergens* van zelf onbepaald is, en de uitdrukking dus analoog met *ἄπεστιν ἐπὶ Θρᾴκης*[4]. In VI. III. 23 van de *Anabasis* staat: *ἐπυνθάνοντο δ' ὅτι οἱ μὲν Θρᾷκες εὐθὺς ἀφ' ἑσπέρας ᾤχοντ' ἀπιόντες, ἕωθεν δὲ καὶ τοὺς Ἕλληνας ἔφασαν οἴχεσθαι· ὅπου δ' οὐκ εἰδέναι.* l. *ὅποι*. *Cyrop.* I. II. 16: *αἰσχρὸν δ' ἔτι καὶ τὸ ἰόντα που φανερὸν γενέσθαι* l. *ποι*; zoo ook boven in § 13: *ἦν δέ που δέῃ στρατεύεσθαι*; in I. I. 3: *εἴ που ἐξελαύνοι*, en in V. I. 24: *ἦν δέ που ἐξίῃ*: daarenboven in *Cyrop.* VI. I. 42: *παρασκευάζεσθαι ἐμβαλεῖν που τῆς ἐκείνων [χώρας]*, en in *Hellen.* VI. II. 11: *διακομισθέντες που τῆς χώρας εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν.*

Tot dezelfde kategorie van fouten behoort *ἐκεῖ* voor *ἐκεῖσε* in de 46[ste] § van het 1[ste] c. in het 3[de] b. van XENOPHONS *Anabasis*: *ἥκετ' εἰς τὸ μέσον τοῦ στρατοπέδου καὶ τοὺς αἱρεθέντας ἄγετε· ἔπειτ' ἐκεῖ συγκαλοῦμεν τοὺς ἄλλους στρατηγούς*[5], en I. III. 7: *παρὰ δὲ Ξενίου καὶ Πασίωνος πλείους ἢ δισχίλιοι, λαβόντες τὰ ὅπλα καὶ τὰ σκευοφόρα, ἐστρατοπεδεύσαντο παρὰ Κλεάρχῳ* in plaats van *παρὰ Κλέαρχον*.

In de volgende paragraaf zit insgelijks eene fout: *Κῦρος δὲ τούτοις ἀπορῶν τε καὶ λυπούμενος μετεπέμπετο τὸν Κλέαρχον. ὁ δ' ἰέναι μὲν οὐκ ἤθελε, λάθρᾳ δὲ τῶν στρατιωτῶν πέμπων αὐτῷ ἄγγελον ἔλεγε θαρρεῖν, ὡς καταστησομένων τούτων εἰς τὸ δέον· μεταπέμπεσθαι δ' ἐκέλευεν αὐτόν. αὐτὸς δ' οὐκ ἔφη ἰέναι.* CLEARCHUS heeft, dunkt mij, aan CYRUS moeten laten zeggen, dat hij hem *andermaal* moest laten ontbieden: *μεταπέμπεσθαι αὖθις*. HUTCHINSON schijnt dat ook gevoeld te hebben, althans hij heeft vertaald: *se vero iterum arcessere iussit.*

Al de schriften van XENOPHON zijn nog, niettegenstaande het vele goede, dat vooral in de laatste vijf of zes jaren er over geschreven is, vol van allerlei corrupties, barbarismen en glossen; en toch worden ze, zoo als ze daar liggen, aan de meeste

---

4) Zie PHRYNICHUS in *ποῖ ἄπει*, met de noot van LOBECK p. 43. en ELMSLEY's *Censura* EURIPIDIS *Iphig. Taur.* c. n. MARKLANDI vs. 342 (358); waar hij een onregte *ποῖ πατὴρ ἄπεστι γῆς* (*Herc. fur.* vs. 74) verandert in *ποῦ π. ἀπ. γ.* PASSOW ad ARIST. *Nubb.* 814.

5) De twee eerste letters van het volgende *συγκαλοῦμεν* kunnen tot de corruptie hebben bijgedragen.

jonge lieden bij het aanleeren der Grieksche taal in handen gegeven. Een nuttig werk zou 't wezen, indien iemand alleen maar een tekst bezorgde volgens de laatste resultaten der kritiek; tot welke onderneming ik wel wenschte de krachten, den moed en den tijd te bezitten. Intusschen hoop ik in een volgend nummer eenige aanteekeningen op XENOPHON aan het oordeel van belangstellenden te onderwerpen.

Gouda, *Juny* 1854. N. J. B. KAPPEYNE V. D. COPPELLO.

BLADVULLING.

Voor eenigen tijd bespraken twee mijner vrienden de vraag in hoeverre men met zekerheid zeggen kan dat de oude dichters het rijm hebben gebruikt. Zij haalden toen verscheidene voorbeelden uit de koren der Grieksche *Tragici* aan, waar *strophe* en *antistrophe* beiden rijmen en men dus veel minder grond heeft dit verschijnsel aan het toeval toeteschrijven dan bij de plaatsen die gewoonlijk worden bijgebragt. Van meer gewigt intusschen is in de Romeinsche literatuur de *allitteratie*. BERGK haalde nog onlangs in het *Zts. f. Alt.* 1852 p. 342 onderscheidene voorbeelden aan, *domi duellique*, *laetus lubensque*, *felix faustum fortunatum* enz. Het is ook bekend welk een veelvuldig gebruik hiervan in lateren tijd gemaakt is. Ik weet intusschen niet of de aandacht algemeen gevallen is op het veelvuldig voorkomen van dit verschijnsel bij PLAUTUS. Ik heb hiervan stellig honderd voorbeelden aangeteekend, die ik bij eene andere gelegenheid in regelmatige orde zal mededeelen. Thans geef ik alleen dit om voorloopig de ongeloovigsten te overtuigen. In de *Captivi*, IV. 3, zegt de *parasitus*:

Di immortales, iam ut ego collos praetruncabo tegoribus!
quanta Pernis Pestis veniet! quanta Labes Larido!
quanta Sumini abSumedo! quanta Callo Calamitas!
quanta Laniis Lassitudo! quanta porcinariis!

Is evenwel de zaak niet van zoo groot belang of welligt lang bekend, dan zal er, hoop ik, wel iemand zijn, die mij zegt:

Quod boni est, id Tacitus Taceas TuTe Tecum et gaudeas.
(*Epid.* V. I. 44.)

H., 12 *Aug.* 1854. S. A. N.

Digitized by Google

VARIAE LECTIONES.

SCRIPSIT

C. G. COBET.

(*Continuantur e pag.* 320).

In ultima paragrapho *Piscatoris* verba sic sunt scribenda et disponenda, ut philosophorum aliquis dicat: ποῖ δὲ καὶ πρῶτον ἀπιέναι δεήσει; μῶν ἐς τὴν Ἀκαδήμειαν ἢ ἐς τὴν Στοὰν ἢ ἀπὸ τοῦ Λυκείου ποιησόμεθα τὴν ἀρχήν; et respondeat Parrhesiades: οὐδὲν διοίσει τοῦτο, πλὴν οἶδ' ἐγὼ κτέ.

Sensu vacuum est 16, 1 κλωπεύει ὁ γεννάδας παρελθών, interpretibus παρελθών videtur *obiter* significare: ipsi haec ἐν παρόδῳ, non diligenter et accurate inspexerunt; pervulgato errore scriptum est pro περιελθών. In § 3 ὁ μάταιος ἀπεδίδρασκεν ὡς ἐπιβιῶναι δυνάμενος, aliud est ἀναβιῶναι, aliud ἐπιβιῶναι, illud est *reviviscere*, hoc *superstitem esse* ut § 8, itaque intelligentem lectorem offendet. Emenda ἔτι βιῶναι. In § 10 ἐγγυητὰς ὑμῖν ἕτοιμος παρασχέσθαι τοῦ τάχους καὶ τῆς ἐπανόδου, satis diu particula καί ludificata lectores est, nunc tandem removeatur. In § 15. ἡγούμην εἰς τὸ πρόσω ὁρῶν, neque hoc idem est atque βλέπων, et nihil hoc ad rem, si quis »*ad anteriora prospicit*" ut vertunt. In ΟΡΩΝ latet ΘΕΩΝ, θέων, quod boni et strenui ducis est. Quod mox sequitur τὰ πράγματα ἐς τὸ ἔμπαλιν ἀνατετραμμένα, sive quod Bekkerus revocavit: ἐς τοὔμπαλιν ἀνεστραμμένα, neutrum satisfacit: ἀνατρέπειν est τἄνω κάτω ποιεῖν cum calamitatis et exitii significatione, *evertere*, *pervertere* quod stabat vel florebat: ἀνατρέπειν τράπεζαν, στήλην, οἶκον, ἔδαφος, ἀρχήν, τὰ πράγματα, τὴν πόλιν, similia: ἀναστρέφειν significat τὰ ἐντὸς ποιεῖν ἐκτός sine malo aut detrimento, ut si

Digitized by Google

quis *pallium vertit:* utrumque ab hoc loco alienum est. Quod requiritur *in contrarium vertere* est ἀντιςρέφειν; itaque restitue ἀντεςραμμένα. Passim in libris τετραμμένος et ἐςραμμένος permiscentur, ut λαβεῖν et βαλεῖν, καθεῖναι et καταθεῖναι, similiter ἀνατετραμμένος, ἀνεςραμμένος, ἀντεςραμμένος. Quia haec certo discrimine inter se distincta sunt facillima est optio, si librarios audebis contemnere. Confusa haec sunt 8, 10, 2. 10, 6, 2. 18, 1 et 19, 10, ubi repones quod necessarium esse videbis. Contra ἀντιςρέψας irrepserat 45, 10. ἀντιςρέψας τὸ τριβώνιον ὡς ἐπὶ τοῦ καθαρωτέρου γένοιτο ἡ ἀναβολή, ubi duo optimi codd. A G dederunt ἀναςρέψας, quod vel sine libris restitui debebat.

Nemo facile intelliget quid sit quod legitur 17, 17. ἐπειδὰν δὲ πατηθῇ πολλάκις (τὰ ὑποδήματα) καὶ ὑπὸ τοῦ πηλοῦ ἀναπλασθῇ ὑπὸ τῇ κλίνῃ ἐρρίψεται, nisi qui reperire poterit quid sit ὁ πηλὸς ἀναπλάσσει τὰ ὑποδήματα. Statim in mentem venit verbi ἀναπλησθῆναι, ἀναπίμπλασθαι, quod ut ἀνάπλεως cum sordibus et immunditiis coniungitur, ut *plenus pulveris*, *cruoris*, *aranearum*, *squaloris*, ut contraria sint ἀνάπλεως et καθαρός, ἀναπίμπλασθαι et καθαρεύειν, vide RUHNKENIUM ad TIMAEUM p. 51. Proprie dixit LUCIANUS 5, 2. ἀναπλησθήσονται τῆς ἀσβόλου et hoc loco dixerat καὶ τοῦ πηλοῦ ἀναπλησθῇ, quod ipsum est adscriptum in margine Aldinae a viro docto, qui acutius cernebat quam omnium codicum librarii, quem tamen nemo vidit rem acu tetigisse.

Quo sensu putabimus καί esse additum 20, 34. μέχρι δὴ τινα γυναῖκα ξένην τολμῆσαι καὶ εἰπεῖν ὅπως ἔχοι quantillum erat corrigere κατειπεῖν *indicium fecisse*. Ibid. § 52. ὁδοὶ πολλαί εἰσιν ἐπὶ φιλοσοφίαν ἑκάςη καὶ ἀρετὴν ἄγειν φάσκουσαι, ἡ δὲ ἀληθὴς ἐν αὐταῖς ἄδηλος, quam absurdum sit φάσκουσαι si cui demonstrare vellem iniuriam ei facerem. Ecquis est tam obtuso ingenio ut hoc non statim admonitus sentiat? una tantum est emendandi via, ut δοκοῦσαι rescribatur. Quam viam nunc § 69. σύντομόν τινα καὶ ἀρίςην dixisse videtur, eam ipse, opinor, ῥᾴςην dixerat. Qui se vident oleum et operam perdidisse non dicunt quod nunc § 71. legitur ἀπολεῖταί μοι τὰ τοσαῦτα ἔτη καὶ ὁ κάματος ὁ πολύς, sed ἀπόλωλεν et statim male editur οὐ μόνος ἔξω μένεις — ἀλλὰ πάντες pro οὐ σὺ μόνος et § 74.

Digitized by Google

σκοπεῖν εἴπερ δεκτέα pro εἰ παραδεκτέα. Quod etiamnunc pervulgatum est dicere § 82. περὶ τῶν παιδίων, ὡς ἀπιτέον αὐτοῖς εἰς διδασκάλου, καὶ γὰρ ἂν μηδέπω μαθεῖν ἀγαθόν τι δύνωνται ἀλλ' οὖν φαῦλον οὐδὲν ποιήσουσιν ἐκεῖ μένοντες, omnes diceremus οἴκοι μένοντες et sic LUCIANUM quoque dixisse μένοντες indicio est, quod nunc pro ὄντες positum est: praeterea lege κἂν γὰρ μηδέπω et φαῦλόν γ' οὐδέν. Quis non rideret si quem in circulo audiret id dicentem, quod legitur 21, 1. ὁ Ἡρόδοτος ἐσκοπεῖτο πρὸς ἑαυτὸν ὅπως ἂν τάχιστα περιβόητος γένοιτο καὶ αὐτὸς καὶ τὰ συγγραμμάτια, hoc est quod ISOCRATES dicit τὸν Φειδίαν κοροπλάθον καλεῖν, SOLANUS optime συγγράμματα restituit, sed nemo accepit.

Quo iure aut more dictum est 24, 5. πᾶσαν ἂν ἴδοις τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν? Interpres: »*omnem videas Athenarum urbem*, tam male *Graece* quam *Latine* dictum. Rescribe Ἀθηναίων. Est in codd. compendiolum, quo Ἀθῆναι, Ἀθήνησιν, Ἀθηναῖοι caeterique casus omnes significantur. Certa optio est intelligentibus et hoc agentibus, non istis vix singula vocabula capientibus.

Δέσποιν' ἁπασῶν πότνι' Ἀθηναίων πόλι.

est apud Comicum in DIONIS CHRYSOSTOMI orat. 64. p. 596. (ubi mox emenda οἵ γε λοιμώττουσι pro λιμώττουσι). Sic omnes, et hinc ἐν τῇ Κεχηναίων πόλει lusit ille. In PLATONIS *Gorgia* p. 455 E τὰ τείχη τῶν Ἀθηναίων duo ultima delenda sunt. Exigua lineola sarciet damnum, quod accepit locus 25, 4. in mentione τῶν φροντίδων, ὅσαι τῷ συγγραφεῖ ἔνεισιν. dicuntur φροντίδες rebus ἐνεῖναι, homines ἔχουσι φροντίδας. Scriptum erat ΣΥΓΓΡΑΦΕΙ i. e. συγγράφειν, quod ex nonnullis libris perperam IACOBITZ mutavit, bene BEKKERUS revocavit. In § 15. pro τὰ αὐτοῦ ἐκείνου corrige τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ et § 32. τὰ ἀξιοθέατα pro ἀξιόρατα. Quod in § 42. τέλος τῆς ἱστορίας esse dicitur ὡς εἴποτε καὶ αὖθις τὰ ὅμοια καταλάβοι ἔχοιεν πρὸς τὰ προγεγραμμένα ἀποβλέποντες εὖ χρῆσθαι τοῖς ἐν ποσίν ita verum erit et recte dictum si προγεγραμμένα emendabis in προγεγενημένα. Bonus historicus debet esse (§ 47), ut verum dispiciat in re incerta, στοχαστικός τις καὶ συνθετικὸς τοῦ πιθανωτέρου. Idem est boni Critici officium, itaque diligenter audiendum, quid praecipiatur, at equidem non assequor quid sit in re dubia τὸ

Digitized by Google

πιθανώτερον συντιθέναι. Interpres *argumentis elicere* posuit suo arbitratu. Expunge unam litterulam et prudens consilium exibit, debet esse *συνετικὸς τοῦ πιθανωτέρου* et hoc mihi concedet quicumque et ipse potest *τοῦ πιθανωτέρου συνιέναι.* At, dixerit aliquis, *συνετικός* nusquam mihi lectum est et vereor ut fuerit in usu. Non est haec magna difficultas: talia sibi quisque pro re nata fingit, parata materia est, analogia certa et in huiusmodi adiectivis cuilibet permissa. Ecquem putas ARISTOPHANEM auctorem habuisse, quo diceret in *Equitibus* vs. 1378:

συνερκτικὸς γάρ ἐστι καὶ περαντικὸς
καὶ γνωμοτυπικὸς καὶ σαφὴς καὶ κρουστικὸς
καταληπτικός τ' ἄριστα τοῦ θορυβητικοῦ.
— *οὔκουν καταδακτυλικὸς σὺ τοῦ λαλητικοῦ.*

at comicus est, inquies, et solent *τὰ τοιαῦτα παίζειν*, hic omnia serio aguntur et iocandi non est locus. Dabo igitur alium locum ipsius LUCIANI, in quo iterum ipse fingit adiectivum huiusmodi. Volebat dicere 33, 36. posse saltandi perfectum artificium *τὰ ἐννοηθέντα ἐξαγορεύειν καὶ τἀφανῆ σαφηνίζειν*, dixit *ἡ ὄρχησίς ἐστι τῶν ἐννοηθέντων ἐξαγορευτικὴ καὶ τῶν ἀφανῶν σαφηνιστική* idque philosophus dicit totus ad gravitatem compositus. Nemo umquam vidit aut legit *ἐξαγορευτικός*, nisi hoc uno loco, sed subiecit LUCIANO analogia certa, qua utebantur omnes suo arbitratu, quamquam non omnes eleganter aut venuste. Est aliquid inter PLATONEM in *Sophista* permulta huiusmodi nova fingentem et TZETZEN passim talia effutientem; *συνετικός* intelligentibus PLATONE quam TZETZE videbitur dignius.

Vocula negligenter addita corrumpit locum 32, 4. *μή με νομίσῃς ἐφ' ὕβρει ταῦτα τοῦ Πυθαγόρου λέγειν ἢ συνάπτειν πειρώμενον αὐτοὺς κτἑ.* qui haec volet intelligere particulam *ἤ* expungat et nihil supererit molestiae.

In *Lexiphane* 34, 7. commemorantur pocula *εὐρυχαδῆ τε καὶ ἄλλα εὔστομα*, quae sint *εὔστομα ποτήρια* difficile dictu est, quia nec sunt nec fuerunt. Repone *σύστομα*, quae opponuntur *τοῖς εὐρυχαδέσι*: neque magis notum est *μερμέριον κακόν* § 11. notissimum est *Τερμέριον κακόν* vid. PLUTARCH. in *Theseo* XI. Vitiosae scripturae imposuere RUHNKENIO ad TIMAEUM p. 178. In praecedentibus ridicule dicitur pater ipse filiam eo die nupturam *καλλύνειν*, non est hoc virile officium, nedum patris: pro *καὶ*

ἤδη ἐκάλλυνεν αὐτήν scribe ἐκάλλυνον. In § 14. ἥδιον ἂν εὐζωροτέρῳ ὑποπυκνάζοιμι, nihili est ὑποπυκνάζειν. XENOPHONTIS iocus *Symp.* II. 16. Atticistas in errorem induxit. *Attici* dictum est: ἢν δ' ἡμῖν οἱ παῖδες μικραῖς κύλιξι πυκνὰ ἐπιψεκάζωσιν, hinc Atticistae ὑποψεκάζειν pro ὑποπίνειν effinxerunt, vid. POLLUCEM VI. 19 et 30. hinc *Lexiphanes* πυκνὰ ὑποψεκάζοιμι videtur arripuisse. Abundat iterum inepte vocula ἢ § 17. δοκεῖς δέ μοι μήτε φίλον τινὰ ἢ οἰκεῖον ἢ εὔνουν ἔχειν, corrige sodes ἢ οἰκεῖον εὔνουν, multi sunt οἰκεῖοι μὲν, εὖνοι δ' οὔ, neque dici potest ἔχω εὔνουν τινά. In sequenti dialogo 35, 3. μυρίαι κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν, ἐφ' ὅτῳ συνεῖναι τοῖς νέοις, emenda ἐφ' ᾧ τε συνεῖναι, ut *Graeci* omnes loquuntur. In vita *Demonactis* 37, 1. ὅσα ἢ λῃςὰς αἴρων ἔπραξεν ἢ ὁδοποιῶν τὰ ἄβατα, nihil est λῃςὰς αἴρων: dicebant *Graeci* eo sensu, quem locus postulat, καθαίρειν λῃςὰς, λῃςήρια, λῃςικά, et quaelibet huiusmodi pestis si exscinditur · καθαίρεσθαι dicitur, unde κάθαρμα est natum. Hinc obiter purgare mendo PLATONEM licet in *Menexeno* p. 241 D. τοῖς τῶν προτέρων ἔργοις τέλος τῆς σωτηρίας ἐπέθεσαν ἀνακαθηράμενοι καὶ ἐξελάσαντες· πᾶν τὸ βαρβαρικὸν ἐκ τῆς θαλάττης, verbum acerrimum ἀνακαθηράμενοι non fert languidum et iners καὶ ἐξελάσαντες sibi a mala manu appensum. Peius etiam THUCYDIDEM mulcarunt librarii in eodem argumento I. 4. Μίνως τῶν Κυκλάδων νήσων ἦρξε — τό τε λῃςικὸν ὡς εἰκὸς καθῄρει ἐκ τῆς θαλάττης, quis non videt veram scripturam hanc emergere ἐκάθηρεν ἐκ τῆς θαλάττης? Quae apud LUCIANUM praecedunt ἡ ὕπαιθρος δίαιτα καὶ ἡ ἐπίπονος εὐνή adhuc omnes frustra exercuerunt, ἡ ἐπὶ πόας εὐνή (quod DINDORFIUS recepit) mollior est quam ut in tam duro corpore aliquid habeat admirationis: in ЄΠΙΠΟΝΟϹ suspicor ЄΠΗΙΟΝΟϹ, ἐπ' ᾐόνος, latere. In § 11. οὔτε θύων ὤφθη πώποτε οὔτ' ἐμυήθη μόνος ἁπάντων ταῖς Ἐλευσινίαις, tenemus interpolatorem. Nemo dicebat τὰς Ἐλευσινίας aut μυεῖσθαι ταῖς Ἐλευσινίαις, dicebant omnes τὼ θεώ, μυεῖσθαι τοῖν θεοῖν, τὰ τοῖν θεοῖν μυςήρια, deinde μυεῖσθαι τὰ μεγάλα, τὰ μικρά. Graeculi coeperunt dicere τὰ Ἐλευσίνια μυεῖσθαι. Certa fraus deprensa est 16, 22. ἐτελέσθης γὰρ, ὦ Κυνίσκε, τὰ Ἐλευσίνια δῆλον ὅτι, ubi in aliis est δηλονότι τὰ Ἐλευσίνια, in aliis τὰ Ἐλευσίνια δηλονότι et ne sic quidem additamentum lectoris ignoscunt. Eodem modo in *Demonacte* expunge ταῖς Ἐλευσι-

Digitized by Google

νίαις. Si quis *Athenis Atticis* dicitur *μόνος ἁπάντων οὐ μυηθῆναι* nihil amplius desideramus. In § 14 verba stolidi iactatoris in hunc modum sunt constituenda: *ἂν Ἀριστοτέλης με καλῇ, ἐπὶ τὸ Λύκειον ἕψομαι. ἂν Πλάτων, ἐπὶ τὴν Ἀκαδήμειαν ἀφίξομαι. ἂν Ζήνων, ἐν τῇ Ποικίλῃ διατρίψω. ἂν Πυθαγόρας, σιωπήσομαι*. In § 16. *ἐβόων ἐπὶ τὸν ἀνθύπατον ἰέναι. ὁ δὲ Δημῶναξ· μηδαμῶς, ἔφη, ὦ ἄνδρες, πρὸς τὸν ἀνθύπατον ἀλλ' ἐπὶ τὸν ἰατρόν*, ne ineptiant acuti *Attici*, corrige *ἐβόων πρὸς τὸν ἀνθύπατον ἰέναι*: medicus *arcessi* poterat, Proconsul non item. In § 43. *ἐρομένου δέ τινος· ὁποῖα νομίζεις τὰ ἐν ᾅδου*; turpe vitium pro *νομίζει*. In *Amoribus* 38, 5. *πᾶσαν οὖν ἐπιτιμήσεως ἀφορμὴν ἐκποδὼν ἀποθέμενος* de certa coniectura reponi poterat *ὑποτιμήσεως*, nisi plerique omnes Codices hanc ipsam necessariam lectionem servarent. Non est recepta quia non est intellecta: *ὑποτιμᾶσθαι* apud Graeculos est *excusare*, et *ὑποτίμησις excusatio*, vid. Intt. ad Hesychium v. *ὑποτιμήσεως*: *προφάσεως*. § 12. *ἄμπελοι πυκνοῖς κατήρτηντο βότρυσιν*, intelligi non potest, sed *κατήρτυντο* verum est, ut *συγκραθὲν* pro *σύγκρατον* et *ἱλαρὰ κλίσια* pro *ἱλαραὶ κλισίαι*, denique *ὁ χωριτικὸς ὄχλος* pro *πολιτικός* (ut supra 11 *εὐχειρίας* pro *εὐχερείας*) occupavit Bekkerus. Periit scitum proverbium § 27. *πλέον, ὥς φασιν, οὐδὲν ἂν ὀχλήσειας, ἡδονὴ δ' οὐδ' ἡτισοῦν*. Bekkerus suam correctiunculam recepit *οὐδὲν ἐνοχλήσεως*, at non vidisti ὅτι Τὸ *φάρμακόν σου τὴν νόσον μείζω ποιεῖ*. Verum esse arbitror *πλέον οὐδὲν ἀνοχλησίας*, quod apertum est et rei optime convenit. In § 34 dicitur humanum genus in rerum principio habitasse *σπήλυγγας ὀρῶν ἢ παλαιῶν ῥιζῶν ἢ φυτῶν αὖα κοιλώματα*, satis in hoc genere philosophis ludere datum est, ut manifesto absurdis sit abstinendum. *Arbores* dici palam est: itaque e *φυτῶν* facile *φηγῶν* eruas: res ipsa magis quam litterarum vestigia ducit ad *παλαιῶν δρυῶν ἢ φηγῶν αὖα κοιλώματα*.

Diversitas quaedam scripturae est in codd. solemnis, quam si semel recte animadverteris multos errores inde susceptos nullo negotio corriges. In § 40. editur *δεῖ δὲ τῶν νέων ἐρᾶν, ὡς Ἀλκιβιάδου Σωκράτης, ὃς ὑπὸ μιᾷ χλαμύδι πατρὸς ὕπνους ἐκοιμήθη*. Reponunt docti homines *ὑπὸ μιᾷ χλανίδι* ex § 54. *ὑπὸ μίαν χλανίδα κλιθείς* idque, opinor, verum est. Solent autem *χλαμύς* et *χλανίς* scribarum socordia inter se permutari sic

Digitized by Google

ut saepius ubi *χλανίς* necessarium est *χλαμύς* inepte legatur, rarissime *χλανίς* occurrat, ubi *paludamentum* vel *sagum* appareat dici oportere. Confunduntur haec in *Timone* 5, 38. ubi *ἀντὶ μαλακῆς χλανίδος* est in duobus libris, caeteri omnes perinepte *ἀντὶ μαλακῆς χλαμύδος* exhibent. In PLUTARCHI vita *Catonis minoris* cap. 13. *εἶδε περὶ τὰς πύλας ἔξω πλῆθος ἀνθρώπων* —, *ἐν οἷς ἔφηβοι μὲν χωρὶς ἐν χλαμύσι καὶ παῖδες ἑτέρωθι κοσμίως εἰςήκεσαν*, omnia erant ad laetitiam et festivitatem comparata et stabant credo *ἔφηβοι μὲν χωρὶς ἐν χλανίσι καὶ παῖδες ἑτέρωθεν* (sic leg.) *κοσμίως*. In praecedenti vita *Phocionis* cap. 20 severe PHOCION luxuria et mollitie diffluentem DEMADEM sic carpit: *πάνυ γοῦν πρέψειεν ἂν σοὶ μύρου τοσοῦτον ὄζοντι καὶ χλαμύδα τοιαύτην φοροῦντι συμβουλεύειν Ἀθηναίοις περὶ φιδιτίων καὶ τὸν Λυκοῦργον ἐπαινεῖν*, inepte dictum erit donec *χλανίδα τοιαύτην* receperis, quemadmodum AESCHINES DEMOSTHENI cultum corporis nimis accuratum nitidum venustumque exprobrans ei *τὰ κομψὰ ταῦτα χλανίσκια* exprobrat in *Timarchea* p. 18, 30. Tertium inolevit vitium idem in vita *Antonii* cap. 54. *Πτολεμαῖον δὲ προήγαγε κρηπῖσι καὶ χλαμύδι καὶ καυσίᾳ διαδηματοφόρῳ κεκοσμημένον*, non satis convenit paludamento cum *crepidis*, quae *χλανίδι* melius consociantur. Videbis semel et iterum *χλαμύς* et *χλανίς* confusa apud LUCIANUM 38. § 44 et 49 et saepius apud alios. Repone deinde § 39. *αἴσχιον νομιεῖ θηρίον*, noli retinere § 47. absurdam scripturam *πέπλου εὐπήκτους ὑφάς* pro *εὐπήνους*, corrige, § 50, *παρείκατε* pro *παρήκατε* et in § 53. restitue ex EURIPIDIS *Oreste* 14.

καίτοι τί τἄρρητ' ἀναμετρήσασθαί με δεῖ;

In *Imaginibus* 39, 7. *τὸ δὲ ἄλλο σῶμα ὁ Ἀπελλῆς δειξάτω κατὰ τὴν Πακάτην μάλιςα*, memoriam servat et nomen ipsum formosissimae mulieris AELIANUS *V. H.* XII. 34. *Ἀπελλῆς ἤρα τῆς Ἀλεξάνδρου παλλακῆς, ἥπερ ὄνομα ἦν Παγκάςη, τὸ δὲ γένος Λαρισαία ἦν*, ubi KUHNIUS et PERIZONIUS admonuere rescribendum in LUCIANO *κατὰ τὴν Παγκάςην*, sed nemo obtemperavit.

In *Toxari*, suavissimo libello, vitium est 41, 9. *ὅτι δὲ οἱ φίλοι Σκύθαι πολὺ πιςότεροι τῶν Ἑλλήνων φίλων εἰσίν*, paulo etiam peius BEKKERUS fecit, qui recepit *οἱ φίλοι οἱ Σκύθαι*. dixit LUCIANUS idem, quod unusquisque nostrum in tali re dixisset: *οἱ Σκύθαι πολὺ πιςότεροι τῶν Ἑλλήνων φίλοι εἰσίν*, et mox *πρὸς*

θεῶν τῶν Ἑλληνίων non Ἑλλήνων. Quod ibid. legitur § 27 ἀνεπεπλεύκει κατὰ τὸν Νεῖλον, id nemo mortalium aut fecit aut faciet, sed omnes ἀνὰ τὸν Νεῖλον solebant et solent, qui visunt Memnonis statuam et pyramides. Idem plane vitium apparet 56, 2 ἔδει γὰρ ἀναπλεῖν κατὰ τὸν Ἠριδανόν, emenda ἀνὰ τὸν Ἠριδανόν. In § 34 lege οὔτε γὰρ αὐτὸς δεῖσθαι τῶν χρημάτων ἐς' ἂν ὁ αὐτὸς ᾖ, ὅσπερ ἐςίν, quo facto videbis ultro excidere supposita ἀρκεῖσθαι ὀλίγοις δυνάμενος. In § 36. παιδιὰ τὰ ὑμέτερά ἐςι παρὰ τὰ Σκυθικὰ ἐξετάζεσθαι, vitium est in ultimo vocabulo, poterat scripsisse ἐξετασθέντα, poterat omnino omittere verbum inutile, ἐξετάζεσθαι scribere non potuit. ibid. ὡς βεβαιότατα συντιθέμεθα τὰς φιλίας, quia quis τὴν φιλίαν συντίθεται βεβαίαν non βεβαίως, corrige ὡς βεβαιοτάτας. Saepe sic peccatur et contra, ut in Plutarchi *Pericle* cap. 10. δοκεῖ Περικλῆς ἐρρωμενεςάτην μάχην ἐκείνην ἀγωνίσασθαι, manifesto errore scribitur. Bene habet *Iliad*. Z. 185:

κaρτίςην δὴ τήνγε μάχην φάτο δύμεναι ἀνδρῶν

quia dicitur μάχη καρτερά, at ἐρρωμένη μάχη non dicitur sed μάχεσθαι ἐρρωμένως. Restitue igitur ἐρρωμενέςατα τὴν μάχην ἐκείνην ἀγωνίσασθαι.

Simillima labes deturpat locum Plutarchi in *Arato* cap. 17. ἡ δὲ Ἀντιγόνου σπουδὴ περὶ αὐτὸν οὐδὲν ἀπέλιπε (scrib. ἀπέλειπε) πάθει τῶν ἐμμανεςάτων ἐρώτων, quem locum ita corrigam ut Menandro laboranti prius subveniam, deinde Menander in integrum restitutus Plutarcho salutarem opem ferat. Menandri fragmentum est τοῦ Μισουμένου servatum apud Plutarchum *de amore divitiarum* p. 525. A.

παρ' ἐμοὶ γάρ ἐςιν ἔνδον, ἔξεςιν δέ μοι
καὶ βούλομαι τοῦτ', οὐ ποιῶ δέ.

Plutarchi locus, unde haec sumta sunt, editur in hunc modum: ἀλλ' ἐν τοῖς Θρασωνίδου κακοῖς ἐςίν·

παρ' ἐμοὶ γάρ ἐςιν ἔνδον, ἔξεςιν δέ μοι
καὶ βούλομαι τοῦτ'
(ὡς ἂν ἐμμανέςατα ἐρῶν τις)
οὐ ποιῶ δέ.

Redde Menandro sua:

καὶ βούλομαι τοῦθ', ὡς ἂν ἐμμανέςατα
ἐρῶν τις, οὐ ποιῶ δέ.

Digitized by Google

et PLUTARCHO *οὐδὲν ἀπέλειπε πάθει τῶν ἐμμανέστατα ἐρώντων.* Multa sunt adverbia, quae librarii sequiores constanti errore substituunt adiectivis, quae certus veterum usus postulat. Ex eo numero sunt *αὐτομάτως*, *ἀσμένως*, *ἀκρίτως*, quae passim in libris occurrunt aut omnibus aut plurimis pro *αὐτόματος*, *ἄσμενος* et *ἀκρίτους*, quamquam illa duo linguae usum violant, hoc sententiam quoque absurdam facit. Redde *αὐτόματος* pro *αὐτομάτως* HERODOTO I. 180. et in simili re aliis; *ἀσμένους* pro *ἀσμένως* THUCYDIDI IV. 21 et saepius aliis; *ἀκρίτως* ubicumque superest eodem iure emenda, quo multi multis locis dudum emendarunt, ut in DEMOSTHENE p. 212, 22. In *Axiocho* inepte editur p. 368. E. *κατεχειροτόνησαν τῶν ἀνδρῶν ἄκριτον θάνατον* pro *ἀκρίτων*. In LYSIAE fragmento 56 (e STOBAEI *Floril.* XLVI. 110) *οὐδὲν ἂν ἔδει τοὺς φεύγοντας ἀπολογεῖσθαι. ἀλλ' ἀκριτὶ ἀποθνήσκειν* genuinum est *ἀκρίτους*. Eadem est ratio in *ἑκών* et *ἄκων*, quorum adverbiis veteres non utuntur, et de *ἑκόντως* quidem et *ἑκοντί* damnandis nemo repugnat, at *ἀκόντως*, quamquam eius eadem causa est, in civitate retinere volunt ob testium quorumdam corruptorum fidem. Testimonium XENOPHONTI denuntiatur in *Hellen.* IV. VIII. 5. *οἱ μὲν δὴ — οὐκ ἀκόντως ἀλλὰ προθύμως ἐπείσθησαν*, qui incorruptus dixerat *οὐκ ἄκοντες ἐπείσθησαν*: additamentum est *ἀλλὰ προθύμως* ex eo genere, cuius plurima libros Xenophonteos, quos omnes neque vetustos neque bonae notae habemus, obsident. Turpissimum est V. IV. 33. *καὶ ἠνίασε μὲν εἰς τὰ ἔσχατα Ἀρχίδαμον, ὡς δ' ὑπέσχετο οὐ κατῄσχυνεν [ἀλλὰ μᾶλλον ἐκόσμησεν].* Nae on intellexit quomodo *οὐ κατῄσχυνεν Attici* dicant qui isto additamento opus esse credidit. Adiiciam, quia plane gemellum st, ISOCRATIS *τοῦ καλλιεπαοῦς* locum eadem labe affectum in *Philippo* § 148. *τὸ τρόπαιον τὰ μὲν κατ' ἐκείνων ὑπὸ τῶν βαρβάρων σαθὲν ἀγαπῶσι καὶ θεωροῦσι, τὰ δ' ὑπὸ Λακεδαιμονίων κτὰ τῶν ἄλλων οὐκ ἐπαινοῦσιν [ἀλλ' ἀηδῶς ὁρῶσιν]*, quicumque meminit quo sensu urbani *Attici* dicere soleant *οὐκ ἐπαινῶ*, in uo verbi lenitas non tollit acrimoniam animi offensi et irati, alet *ἀλλ' ἀηδῶς ὁρῶσιν* iis relinquere, qui id non sentiant. *ὐκ ἐπαινεῖν* eodem more *Atheniensium ὑποκοριζομένων* positum ro *μέμφεσθαι* et *ἐγκαλεῖν* leve vitium concepit in *Hellenicis* I. III, 1. *οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐκπεπτωκότας μὲν ὁρῶντες ἐκ τῆς*

Digitized by Google

Βοιωτίας Πλαταιέας (scrib. Πλαταιᾶς) καὶ καταπεφευγότας πρὸς αὐτούς, ἱκετεύοντας δὲ Θεσπιέας (Θεσπιᾶς) μὴ σφᾶς περιιδεῖν ἀπόλιδας γενομένους οὐκέτι ἐπῄνουν τοὺς Θηβαίους, pueriliter dictum in tantis iniuriis et, ut *Atheniensibus* quidem videbatur, nefariis sceleribus, *Thebanos non ut antea laudabant*; ἔτι ex ἐπ natum est et verum est οὐκ ἐπῄνουν, quibus verbis specie lenioribus tamen animi offensio et querelae bene significantur. Eleganter et modeste AESCHINES *in Ctesiphontem* § 234 ὅτι ἐπὶ τῶν νῦν καιρῶν οἱ πολλοὶ τοῖς ὀλίγοις προΐεσθε τὰ τῆς δημοκρατίας ἰσχυρὰ οὐκ ἐπαινῶ, in quo opprobrii vehementia verborum lenitate mollitur. Irata *Lysistrata* vs. 70 verbis clementer dicit:

οὐκ ἐπαινῶ, Μυρρίνη,
ἥκουσαν ἄρτι περὶ τοιούτου πράγματος.

ex his facile est emendare locum in XENOPHONTIS *Memorabilibus* II. VI. 36 ἔφη γὰρ τὰς ἀγαθὰς προμνηστρίδας (scribe προμνηστρίας) μετὰ μὲν ἀληθείας τἀγαθὰ διαγγελλούσας δεινὰς εἶναι συνάγειν ἀνθρώπους εἰς κηδείαν, ψευδομένας δ' οὐκ ἐθέλειν ἐπαινεῖν. Dixerat ASPASIA ψευδομένας δ' οὐκ ἐπαινῶ, urbane et scite pro βδελύττομαι καὶ μισῶ, et expuncto ἐθέλειν in XENOPHONTE legendum est ψευδομένας δ' οὐκ ἐπαινεῖν. Revertor ad ἀκόντως, cui secundus testis PLATO producitur, qui in *Protagora* dixerit p. 333 B. ὡμολόγησε καὶ μάλ' ἀκόντως, at nihil causae dices quamobrem, qui tam saepe ἄκων ex perpetuo omnium usu scripserit, semel aliter quam caeteri omnes in huiusmodi re maluerit scribere. Idem cadit in locum *Hippiae minoris* p. 374 E. τὰς μὲν ἀκόντως — τὰς δὲ ἑκουσίως, qui ad fastidium usque in eo dialogo ἄκων et ἑκών componit et ἀκουσίως et ἑκουσίως, eum credemus semel id posuisse, quod nunc duobus tantum locis in omnibus *Atheniensium* libris legatur. In THUCYDIDIS libro IV. cap. 19. πεφύκασι τοῖς ἑκουσίως ἐνδοῦσιν ἀνθησσᾶσθαι Grammaticus in BEKKERI *Anecd.* I. p. 126. ἑκοῦσιν ἐνδοῦσιν affert, quod rectius dictum est sed iniucundum accidit ad aures. Multi sunt loci ubi adiectiva adverbiorum locum obtinent propter scribendi compendia negligenter ab indoctis expleta, quae res frequentissima est in comparativorum et superlativorum formis, quia περιφανέστερος, ἀθυμότερος, βεβαιότερος, καταδεέστερος, εὐθαρσέστατος et similia omnia ita

Digitized by Google

scribi solent ut pro -τερος et -τατος tantum τρ et ττ praecedenti litterae suprascribantur, itaque lector ex ipsa sententia supplet, quod quisque locus postulat, nam omnes casus et numeri et genera in ea scriptura continentur. Quia seriores librarii in ea re supina negligentia et turpi inscitia versati sunt, nobis est integrum vetera compendia revocare et melius explere. Expeditum hoc negotium est quia non vidi umquam unum locum, in quo anceps et ambigua esset optio. Una tantum forma vera et necessaria est intelligentibus certe quod legant et bene *Graece* scientibus. Dabo exempla quaedam. In *Hellenicis* III. I. 18. ἀχθομένου δὲ τοῦ Δερκυλίδου καὶ νομίζοντος ἀθυμοτέραν καὶ τὴν προσβολὴν ἔσεσθαι, dabitur mihi, credo, ipsam προσβολήν non posse ἄθυμον dici et in ἀθυμο aliud quid latere. Qui meminit quam saepe καί et πρός fuerunt confusa, supplebit νομίζοντος ἀθυμοτέρους πρὸς τὴν προσβολὴν ἔσεσθαι, ut in *Anabasi* I. IV. 9. εἴ τις καὶ ἀθυμότερος ἦν πρὸς τὴν ἀνάβασιν et alibi, sicuti et ἀθύμως ἔχειν πρός τι dicitur. In *Hellenicis* VII. I. 9 editur πρὸς τούτους εἰκὸς τοὺς συμμάχους εὐθαρσεστάτους προσιέναι, vitiose, namque Graecum est προσέρχομαι θαρρῶν, sed non εὐθαρσής sed εὐθαρσῶς. Itaque in εὐθαρσεσ inerat εὐθαρσέστατα. Similiter VII. III. 8. προδότης γε μὴν τίς ἂν περιφανέστερος Εὔφρονος εἴη; quia non dicitur προδότης ἐστὶ περιφανής sed περιφανῶς, quo exemplo et CICERO dixit in *Verrina* .. 7, 20. *aperte iam et perspicue nulla esse iudicia*, et saepe *Attici*, apparet in περιφανέσ inesse περιφανέστερον. Apud ISOCRATEM πρὸς Δημόνικον § 36 ὥστε σοι συμβήσεται τὴν παρ' ἐκείνων ὕνοιαν βεβαιοτέραν ἔχειν, quia non dicitur ἔχω βέβαιόν τι sed ἐβαίως necessarium est βεβαιότερον. Eadem opera in ISAEI *rat.* I. § 22 μέλλοντες τὴν οὐσίαν ἕξειν βεβαιοτέραν adverbium ιpone comparato loco in *Orat.* VI. § 30. εἰ δὲ ἀποδόμενός τι ῶν ὄντων ἀργύριον καταλίποι τοῦτο βεβαίως ἕξειν αὐτούς. Contra ctissime dicitur ἔχειν τινὰ βέβαιον φίλον, σύμμαχον, ἐραστήν, t in *Lysistrata* vs. 1017:

ἐξὸν, ὦ πονηρέ, σοι βέβαιον ἔμ' ἔχειν φίλην.

In ISOCRATIS *Nicocle* § 17. ἣν καὶ τὴν φύσιν καταδεεστέραν ἔχων perperam dicitur. *Graece* dicitur καταδεῶς ἔχω et κατα-

Digitized by Google

δεέςερον τὸ σῶμα, τὴν ψυχὴν, τὴν οὐσίαν, τὴν φύσιν, idque reponendum est, sed forma Isocratea καταδεεςέρως, quales formas cum ἔχειν, διατιθέναι, et διακεῖσθαι iungere amant qui nitidissime scribunt. Copiam harum formarum collegit MATTHIAE in *Grammat. Ampliss.* § 262. quibus unam addam, ut SOPHOCLIS fragmento misere habito salutem afferam. Exstat in STOBAEI *Florilegio* XX. 32:

> ἄνους ἐκεῖνος, αἱ δ' ἀνούςεραι ἔτι
> ἐκεῖνον ἠμύναντο καρτερόν.

restitue:

> ἄνους ἐκεῖνος, αἱ δ' ἀνουςέρως ἔτι
> ἐκεῖνον ἠμύναντο [πρὸς τὸ] καρτερόν.

Eodem exemplo apud ANTIPHONTEM *de caede Herodis* § 18. ubi vulgatur προθυμοτέρους ἔχειν corrigendum est προθυμοτέρως, quia sensus est προθυμοτέρους εἶναι. Manifestior etiam res est in talibus, quale est apud THUCYDIDEM VIII. 45. ἵνα μὴ οἱ ναῦται τὰ σώματα χεῖρω ἔχωσι δαπανῶντες ἐς τοιαῦτα, ἀφ' ὧν ἡ ἀσθένεια ξυμβαίνει, quis nescit dici κακῶς ἔχω τὸ σῶμα et εὖ ἔχω, non κακόν et ἀγαθόν? Itaque rescribe χεῖρον et expuncto articulo ἀφ' ὧν ἀσθένεια. Eadem inepte confusa videbis in ISOCRATIS oratione *de Pace* § 125 ὑπομένομεν τὸν δῆμον χείρω πράττοντα τῶν ταῖς ὀλιγαρχίαις δουλευόντων., quis ferat dicentem πράττω κακά pro κακῶς, aut ἀγαθά pro εὖ, aut καλά pro καλῶς, aut μέτρια pro μετρίως? Tandem χεῖρον *Urbinas* attulit. Dicitur πράττω καλόν τι pro καλῶς, et ἀγαθόν τι vel χρηςόν τι pro εὖ. Satis mirari non possum, quomodo BERGKIUS in *Pace* vs. 215 retinere potuerit immanem barbarismum:

> εἰ δ' αὖ τι πράξαιντ' ἀγαθὸν ἀττικωνικοί

pro πράξαιτ' ut ad ipsos *Atticos* repente oratio convertatur, quod facetum et lepidum est et optime constabit, si vs. 217 pro:

> ἐλέγετ' ἂν ὑμεῖς εὐθύς· ἐξαπατώμεθα,

ubi ὑμεῖς incongruum est, legetur:

> ἐλέγετ' ἂν εὐθύς· ἄνδρες, ἐξαπατώμεθα.

caeterum πράττομαι ἀγαθόν τι, ut πράττομαι εὖ, non minus bellum est, quam DATIDIS χαίρομαι, quem suaviter rident omnes.

Facile est in ISOCRATIS *Panathenaico* § 130 in verbis οὐκ ἔχω τίνας ἐπαίνους εἰπὼν ἀξίους ἂν εἴην εἰρηκὼς τῆς ἐκείνων διανοίας

videre *ἀξίους* nihil esse, *ἀξίως* requiri, et in HERODOTO III. 45 *τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας ἐς τοὺς νεωσοίκους συνειλήσας εἶχε ἑτοίμους ὑποπρῆσαι* numquam te expedies aut HERODOTUM, nisi rescripseris *εἶχε ἑτοίμως* id est *ἕτοιμος ἦν*. Finem faciam in restituenda lectione, in qua librarii contrarium errorem errare solent et pro necessario adverbio nobis adiectivum obtrudunt cum sententiae aut detrimento aut exitio: *γέγονα εὖ*, *κακῶς*, *καλῶς*, *βέλτιον*, *κάκιον*, *χεῖρον*, *κάλλιον* et similia, quamquam certa ratione et frequenti usu nituntur, tamen saepe imperite attrectantur ut sensus pereat. In HERODOTO III. 142 *ἀλλ' οὐδ' ἄξιος εἶ σύ γε ἡμέων ἄρχειν, γεγονώς τε κακὸς καὶ ἐὼν ὄλεθρος*, quidquid est veterum et bonorum codicum servant omnes vitiosum *κακός*, in uno *Florentino* non optimo *κακῶς* est, de coniectura repositum ab aliquo *Graeco*, qui plus quam caeteri saperet. In ARISTOPHANIS *Equitibus* vs. 218 in omnibus erat:

> *φωνὴ μιαρά, γέγονας κακός, ἀγοραῖος εἶ.*
> *ἔχεις ἅπαντα πρὸς πολιτείαν ἃ δεῖ.*

quum *Ravennas* *κακῶς* obtulit. Vides Graeculos non assequi quid esset *κακῶς γεγονέναι*. Itaque affricuerunt aliquid de suo HERODOTO I. 146. *ἐπεὶ ὥς γέ τι μᾶλλον οὗτοι Ἴωνές εἰσι τῶν ἄλλων Ἰώνων ἢ κάλλιόν τι γεγόνασι μωρίη πολλὴ λέγειν*, tam male dicitur *καλῶς τι γέγονα* quam *κάλλιόν τι*, corrige *ἢ κάλλιον γεγόνασι*. Contra in EPICHARMI fragmento apud DIOG. LAËRT. in *Platone* III. 16.

> *θαυμαστὸν οὐδὲν ἁμὲ ταῦθ' οὕτω λέγειν*
> *καὶ ἁνδάνειν αὐτοῖσιν αὐτοὺς καὶ δοκεῖν*
> *καλῶς πεφύκειν. καὶ γὰρ ἁ κύων κυνὶ*
> *κάλλιστον εἶμεν φαίνεται καὶ βοῦς βοΐ,*
> *ὄνος δ' ὄνῳ κάλλιστον [ἐστιν], ὗς δ' ὑΐ.*

ultimum versum boni codices sic restituunt:

> *ὄνος δ' ὄνῳ κάλλιστον, ὗς δὲ ὑῒ ὗς.*

ludificatur nos lepide accentus in *καλῶς*, non enim *de generis nobilitate* haec dicuntur sed *de formae praestantia* et *καλώς* (pro *καλούς*) scriptum oportuit; denique scribe *καὶ γὰρ αὖ κύων κυνί*, quia articulo locus nullus est. In ISOCRATIS *Aeginetico* eiusdem inscitiae insigne exemplum habemus. Edebatur in § 13. *υἱόν μ' ἐποιήσατο Θρασύλοχος, πολίτην μὲν αὐτοῦ καὶ φίλον ὄντα, γεγονότα δ' οὐδενὸς χεῖρω Σιφνίων*, nihili erat *γέ-*

Digitized by Google

γονότα χείρω pro *ὄντα*, neque de moribus et ingenio haec dicuntur, sed de *natalibus* et *genere*. Itaque adverbio *χεῖρον* erat opus, quod tandem *Urbinas* dedit et unusquisque, absque eo fuisset, certa emendatione dare poterat. Magna me spes tenet fore, ut nunc omnibus persuadeam in emendando loco LYSIAE, qui olim aeger circumambulat in pulcherrima oratione *ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων* XIX. § 12. Narrat Orator quemadmodum suus pater auctore CONONE affinitatem iunxerit, (*ὁ Κόνων τοὐμοῦ πατρὸς*) *ἐδεήθη δοῦναι τὴν ἀδελφὴν αἰτοῦντι τῷ υἱεῖ τῷ Νικοφήμου, ὁ δ' ὁρῶν αὐτοὺς ὑπ' ἐκείνου τε πεπιστευμένους γεγονότας τ' ἐπιεικεῖς τῇ τε πόλει ἔν γε τῷ τότε χρόνῳ ἀρέσκοντας ἐπείσθη δοῦναι*, in his *γεγονότας τ' ἐπιεικεῖς* absurde dictum est. In affinitate iungenda honestioribus prima cura generis, ut sint *boni bonis prognati*, *ἀγαθοὶ κἀξ ἀγαθῶν*. Aspernantur haec adolescentuli, ut apud MENANDRUM in STOBAEI *Florileg.* 86, 6.

ἀπολεῖ με τὸ γένος. μὴ λέγ', εἰ φιλεῖς ἐμέ,
μῆτερ, ἐφ' ἑκάστῳ τὸ γένος. οἷς ἂν τῇ φύσει
ἀγαθὸν ὑπάρχῃ μηδὲν οἰκεῖον προσόν
ἐκεῖσε καταφεύγουσιν, εἰς τὰ μνήματα
καὶ τὸ γένος, ἀριθμοῦσίν τε τοὺς πάππους ὅσοι.
οὐδὲν δ' ἔχουσι πλεῖον οὐδ' ἐρεῖς ὅτῳ
οὐκ εἰσὶ πάπποι, πῶς γὰρ ἐγένοντ' ἄν ποτε;

addam alterum fragmentum eiusdem in eodem argumento, ut turpi mendo liberem. Servatum a STOBAEO est in *Florileg.* 72, 2.

καὶ τοῦτον ἡμᾶς τὸν τρόπον γαμεῖν ἔδει
ἅπαντας, ὦ Ζεῦ σῶτερ, ὡς ὠνήμεθα.
οὐκ ἐξετάζειν μὲν τὰ μηδὲν χρήσιμα,
τίς ἦν ὁ πάππος ἧς γαμεῖ, τήθη δὲ τίς;
τὸν δὲ τρόπον αὐτῆς τῆς γαμουμένης, μεθ' ἧς
βιώσεται, μήτ' ἐξετάζειν μήτ' ἰδεῖν.

in verso secundo quid sit *ὡς ὠνήμεθα* nemo facile dicet, ne hoc quidem quid sit hoc verbi *ὠνήμεθα*; ad *ὀνίνασθαι*, credo, referunt. Frustra. Lege *ὡς ὠνούμεθα*, *ut in emendo solemus*, id est non *unde sit* sed *quale sit* spectare potissimum. Sic igitur adolescentuli solebant sentire seque stulta cupiditate in laqueos irretire inextricabiles, vide ISAEUM III. § 17. Cautius in ea

Digitized by Google

re versabantur parentes ac tutores: exemplorum affatim est in Oratoribus et aliis. Quam diligens fuerit is, de quo dicimus, demonstrat § 15 τὰς ἐμὰς ἀδελφὰς ἐθελόντων τινῶν λαβεῖν ἀπροίκους πάνυ πλουσίων οὐ δέδωκεν (scrib. οὐκ ἔδωκεν), ὅτι ἐδόκουν κάκιον γεγονέναι, id est *obscuriore*, *ignobiliore loco nati*. Spectavit igitur in genero genus primum, eique filiam in matrimonium dedit, quia *honesto loco natus erat*. Id quomodo *Graece* dicendum sit non est difficile ad reperiendum. Inter εὖ et κακῶς si quid medium est id ἐπιεικῶς fere esse aut fieri dicitur ἐπιεικῶς ἔχειν, πράττειν cet. Si quis igitur eo loco natus est, ut inter τοὺς εὖ γεγονότας καὶ τοὺς κακῶς medius sit is dicetur ἐπιεικῶς γεγονέναι et LYSIAS olim scripserat γεγονότας τ' ἐπιεικῶς, librarii autem, qui κακῶς in κακός, χεῖρον in χείρω, κάλλιον in κάλλιόν τι depravarunt, antiquum obtinent et ἐπιεικῶς in ἐπιεικεῖς mutato mirifice se LYSIAE profuisse credebant et satis diu id facinus occultum et impunitum habuerunt. Ad *Toxarin* revertor, unde vitium eximam e § 61 ἔφθη διεκπαίσας· καθ' ὃ μηδέπω τελέως ἀποκέκαυτο ὑπὸ τοῦ πυρός. Res tam manifesta est ut satis sit veram lectionem opponere, quae est ἀποκέκλῃτο. Α et Λ confusa sunt, hinc natus error, qui LUCIANO plus profuit quam nocuit. Nam absque eo fuisset, bona et genuina forma *Attica* ἀποκέκλῃτο non emersisset sed in ἀποκέκλειστο reficta fuisset. De usu *Atticorum* nulla esse potest dubitatio. Satis compertum est constanter dixisse omnes veteres κλῄω, κλῄσω, ἔκλῃσα, κέκλῃκα, κέκλῃμαι et κεκλῄσομαι, pro quibus ut quisque liber est pessimus, ita saepissime κλείω, κλείσω; ἔκλεισα, κέκλεικα, κέκλειμαι aut κέκλεισμαι et κεκλείσομαι apparere solent. Antiquae scripturae, quam Grammaticorum auctoritas tuetur, passim in libris paulo melioribus aut certa exempla comparent aut manifesta vestigia in *antiquis* corruptelis, quae proxime a vero abesse solent, ut in *Ecclesiaz.* 420. ἢν δ' ἀποκλείῃ τῇ θύρᾳ *Ravennas* dedit ἀποκλίνηι levi errore pro ἀποκλήιηι (IN pro HI). Perfectum κέκλῃκα evasit in *Avibus* 1262 ἀποκεκλῄκαμεν διογενεῖς θεούς, nisi quod ἀποκεκλήκαμεν habent omnes. Videbatur esse nota forma a καλεῖν et abstinuere manus. Κέκλῃμαι saepissime corruptum est in κέκλιμαι, κέκλειμαι, κέκλισμαι unde facili negotio erui potest. Itaque illas formas omnibus, qui

in scribendo τὴν ἀρχαίαν Ἀτθίδα referre debent, ubique restituendas esse censeo, eorumque imitatores hoc quoque ab illis sumsisse opportunus scribarum error in LUCIANO indicium fecit.

In sequenti libro 42, 37 nescio quomodo concoquant ὁ δὲ αὐλητὴς ἐφύσα ἅμιλος ἔνθεον pro μέλος ἔνθεον. Trita sunt αὐλεῖν μέλος, ᾄδειν μέλος, Φυσᾶν μέλος Ἰωνικόν, Καρικόν, alia. PLATO *Comicus* ATHENAEI XV. p. 665. C.

> αὐλοῦσα δ' ἔχουσά τις κορίσκη Καρικὸν μέλος τι
> μελίζεται τοῖς συμπόταις.

In *Dialogo* 44, 6 habemus specimen socordiae scribarum et editorum levitatis. Convocantur Dii in concilium per praeconem. *Adeste*, inquit, *Dii Deaeque omnes*

> εἰς ἀγορὴν, ὅσσοι τε κλυτὰς δαίνυσθ' ἑκατόμβας,
> ὅσσοι τ' αὖ μέσατοι ἢ ὕπατοι ἢ μάλα πάγχυ
> νώνυμνοι βωμοῖσι παρὰ κνίσῃσι κάθησθε.

vera scriptura est παρ' ἀκνίσοισι, quae cur depravata fuerit palam est. Qui ΠΑΡΑΚΝΙϹΟΙϹΙ describebat quum παρὰ scripsisset, quod supererat κνισοισι, ut aliquod *Graecum* vocabulum extunderet, in κνίσῃσι refinxit, et sic sexcenties in libris error errorem trahit. Levissime BEKKERUS παρὰ κνισῆσι coniecit et in textum recepit; nam, etiamsi κνισῆς pro κνισήεις in usu fuisset, sententia loci apertissime *contrarium* postulat.

In eodem *Dialogo* 44, 4 δυοῖν θάτερον ἢ παρεωρᾶσθαι ἀνάγκη ἢ τιμᾶσθαι ὡς πρότου, vitiosum est παρεωρᾶσθαι, verum est παρεῶσθαι. Fidem faciat ipse LUCIANUS in § 9 ἀνέχεσθαι χρὴ παρεωσμένου καὶ μὴ ἀγανακτεῖν εἴ τις προτετίμηταί σου. In DEMOSTHENIS *Olynthiaca* I. p. 23, 14 boni libri servant: παρεῶσθαι καὶ ἐν οὐδενὸς εἶναι μέρει τὸν τοιοῦτον, deteriores omnes παρεωρᾶσθαι. DINDORFIUS indicat idem vitium commissum in *Aristocratea* p. 655, 15 ὅλως γὰρ ἡγήσονται παρεῶσθαι μὲν αὐτοὶ, πρὸς Κερσοβλέπτην δ' ἀποκλίνειν ὑμᾶς, ubi in omnibus libris est παρεωρᾶσθαι, in optimo omnium *Parisino S* vera lectio in margine adscripta est. Priorem DEMOSTHENIS locum imitatur vel potius descripsit ARISTIDES I. p. 62 παρεωσμένου δὲ καὶ ἐν οὐδενὸς ὄντος μέρει παντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ, ubi olim edebatur παρεωρασμένου, pro quo REISKE παρεωραμένου dedit, DINDORF ex codd. παρεωσμένου emendavit. Viden vulgatam ex duplici scri-

ρα
ptura natam esse hac: παρεωσμένου?

Digitized by Google

Ibid. § 8 ἡ Βένδις δὲ αὕτη (leg. αὑτηὶ) καὶ ὁ Ἄνουβις ἐκεινοσὶ καὶ παρ' αὐτὸν ὁ Ἄττις (scrib. Ἄττης) καὶ ὁ Μίθρης καὶ ὁ Μὴν ὅλοι ὁλόχρυσοι καὶ βαρεῖς καὶ πολυτίμητοι ὡς ἀληθῶς, ridiculam dittographiam vides, nam si sunt ὁλόχρυσοι non est dubitandum quin etiam ὅλοι fuerint, itaque ὅλοι expunge. Turpius etiam in re simillima scribae nos ludificantur in PLUTARCHI vita *Arati* cap. 53 ςρόφιον οὐχ ὅλον λευκὸν ἀλλὰ μεσοπόρφυρον ἔχων, quam sit vulgata scriptura inepta apparebit satis, si comparaveris cum vera, quae est ὁλόλευκον, itaque verbum non amplius addo.

In fine § 53 sine sensu edebatur: πολλοὶ γὰρ οἱ τἀναντία γιγνώσκοντες, πλείους Ἑλλήνων, ὁ πολὺς λεὼς καὶ ὁ σύρφαξ βάρβαροί τε ἅπαντες, partem veri vidit BEKKERUS, qui edidit πολλῷ γὰρ οἱ τἀναντία γιγνώσκοντες πλείους, Ἑλλήνων ὁ πολὺς λεὼς κτἑ. non vidit compositionem per καί — τέ soloecam esse et triplex genus hominum verbis significari, reapse duo tantum dici. Quid multa? interpolator aliquis nos impedit; dixerat LUCIANUS veteris comoediae poëtas imitans: Ἑλλήνων θ' ὁ σύρφαξ βάρβαροί θ' ἅπαντες. ad σύρφαξ adscripsit aliquis ὁ πολὺς λεώς, et hinc vulgata lectio conflata est.

In *Somnio s. Gallo* 45, 3. ἄκουε τοίνυν. παραδοξότατόν σοι λόγον, εὖ οἶδ' ὅτι, λέγω. at nihildum dixerat, corrige sodes ἐρῶ. In § 20 revoca ὦ Πυθαγόρα, ἢ ὅτι μάλιςα χαίρεις καλούμενος pro καὶ εἴτε μάλιςα χαίροις, quod sensu vacuum est. In § 25 ὅμοιοι μάλιςα φαίνονται τοῖς τραγικοῖς ὑποκριταῖς, ὧν πολλοὺς ἰδεῖν ἔςι τέως μὲν Κέκροπας δῆθεν ὄντας ἢ Σισύφους ἢ Τηλέφους, διαδήματα ἔχοντας καὶ ξίφη ἐλεφαντόκωπα, pro Κέκροπας repone Κρέοντας, cuius in ea re frequens esse solet mentio propter DEMOSTHENIS notum locum p. 288, 19.

In § 28. ὁ δ' αὖθις περιτρώξεται ἀποτείνων τὰ καττύματα, neque ἀποτείνων huius loci est, neque ἀποπίνων aut ἀποπινῶν, quod in aliis est, sed πεινῶν. Vitiosa forma legitur § 29 καπεπέταςαι: *Iones* nonnumquam ita loquebantur, qui et κεκεράσθαι dicebant pro κεκρᾶσθαι. Oraculum est apud HERODOTUM . 62.

ἔρριπται δ' ὁ βόλος, τὸ δὲ δίκτυον ἐκπεπέταςαι

ceteri omnes πέπταμαι dicebant, ut in *Iliad*. Ε. 194 ἀμφὶ πέπλοι Πέπτανται. *Odyss*. ζ. 44 ἀλλὰ μάλ' αἴθρη Πέπταται

ἀνέφελος et alibi, sic in *Nubibus* 342 *εἴξασιν δ' οὖν ἐρίοισιν πεπταμένοισιν*, et passim apud *Atticos*. Itaque scriptura codicis A *ἀναπεπέταται* leniter refingenda, ut genuina forma exeat *ἀναπέπταται*.

In *Icaromenippo* § 10 pro *ὅπη τραπόμενος* verum est *ὅποι*, ut in *ποῖ τράπωμαι; ποῖ τέτροφας;* et similibus perpetuum est; *πῆ τράπωμαι* tam vitiosum est ac si *Latine* velles dicere: *qua* me vertam? in § 19 pro *πηλίκοι διεφαίνοντο ἄνω*; requiritur *ἄνωθεν*, ut in § 18 *ὡς τότε μοι ἄνωθεν ἐφαίνετο*. in § 20 *δέησιν ἀπένεγκαι παρ' ἐμοῦ τῷ Διΐ*, subabsurdum est *ἀπένεγκαι* pro *ἀπένεγκε*. In § 24 *πανηγύρεις ἀνάγουσι* male editur pro *ἄγουσι*. *Περιηγγειλάμην* in § 33 corrigatur in *περιηγγείλαμεν*, denique § 34 emenda *περὶ δὲ Μενίππου τάδε δοκεῖ*, pro vulgata *ταῦτα δοκεῖ*.

In Dialogo 47 § 1 *ἐκκεκώφηται* cedat verae scripturae *ἐκκεκώφωται* et in fine *ἕκαστός τι ξυντελοῦντες* pro *ἕκαστοι* reponatur. § 5 *ἔπιεν ἄθλιος τοῦ κωνείου*, scripsit, credo, quod apud veteres constanter scribitur, *τὸ κώνειον*. In § 11 *ἀπέρχονται λοιδορησάμενοι ἀλλήλοις οἱ πολλοὶ τὸν ἱδρῶτα ἐκ τοῦ μετώπου ἀγκύλῳ τῷ δακτύλῳ ἀποξυόμενοι καὶ οὗτος κρατεῖν ἔδοξεν, ὃς ἂν μεγαλοφωνότερος αὐτῶν ᾖ καὶ θρασύτερος καὶ διαλυομένων ἀπέλθῃ ὕστερος*. Quis admonitus non videat requiri *μεγαλοφωνότατος*, *θρασύτατος* et *ὕστατος*? Tachygraphorum compendiis factum est, ut eae formae saepe inter se permutarentur; deinde quid est *ἀγκύλῳ τῷ δακτύλῳ ἀποξυόμενοι τὸν ἱδρῶτα*? *ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ* in § 8 quid sit notum est, cuius rei contrarium fere hoc loco requiritur. Aut ego fallor aut LUCIANUS scripsit *ἀγκῶνι ἀποξυόμενοι*, deinde postquam *ἀγκῶνι* in *ἀγκύλῳ* depravatum est, *τῷ δακτύλῳ* adscriptum est a nescio quo, ut aliqua in iis sententia inesse videretur. Pervulgatum est hoc modo correctores grassari in locis leviter corruptis. Ipsum vitium neque animadvertunt neque corrigunt: de suo adscribunt aliquid, quod locum laborantem fulciat: ubi quis ipsam vitii sedem deprehenderit et verum repererit, ultro excidunt quae perperam adglutinata fuerunt. Copiam exemplorum huius rei cum insigni fructu colliget, qui volet in DIONYSIO HALICARNASSENSI scripturas Codicis *Vaticani* cum vulgatis conferre, aut in ISOCRATIS *Urbinatis* Codicis lectiones cum iis, quae in caeteris omnibus

Digitized by Google

feruntur. Ἀγκῶνι ἀποξύεσθαι affine est notae locutioni ἀγκῶνι ἀπομύττεσθαι, *cubito se emungere*, vid. MENAGIUM ad haec verba DIOGENIS LAËRTII in *Bione* IV. 46. ἐμοὶ ὁ πατὴρ μὲν ἦν ἀπελεύθερος, τῷ ἀγκῶνι ἀπομυσσόμενος.

In § 12 scribe ἀκούετε λεῴ, non λεώς, et καταςησόμεθα pro καταςησώμεθα. § 17. σκοπεῖτε ποτέρᾳ ἡμῶν ἄμεινον ἦν αὐτῷ συνεῖναι. non hoc agitur, sed utra eum postbac sibi habitura sit. Expunge ἦν. § 20 ἑταιρικῶς ἐσκευασμένη, passim confusa video σκευάζω et ἐνσκευάζω. quo certo discrimine dirimantur quum scribae nesciant promiscue ponere solent. σκευάζειν verbum est de culina et coquinariae artis, unde ὄψα σκευάζειν, σκευάζειν τὸ δεῖπνον dicitur et αἱ σκευασίαι nomen habent. Ἐνσκευάζειν de cultu corporis dicitur, περὶ τῆς σκευῆς. Itaque si qua esse dicitur meretricio cultu, ἑταιρικῶς ἐνεσκευασμένη dici debet, itaque corrigendum est 25, 10 ἀλλόκοτον σκευὴν ἐσκευασμένον, ut in 46, 14 βασιλικῶς ἐσκευασμένος ex tribus libris correctum est et 11, 16 βασιλικῶς διεσκεύασε (TY ἐσκεύασε) recte FRITZSCHE ἐνεσκεύασε reposuit. Obiter ridiculum mendum exime e XENOPHONTIS *Memorabilibus* I. VII. 2. ἄρ' οὐ τὰ ἔξω τῆς τέχνης μιμητέον τοὺς ἀγαθοὺς αὐλητάς; καὶ πρῶτον μὲν ὅτι ἐκεῖνοι σκεύη τε καλὰ κέκτηνται καὶ ἀκολούθους πολλοὺς περιάγονται κτέ. repone quantocyus σκευήν τε καλὴν κέκτηνται, nisi putabis haec dici de *supellectile*, quae sit in tibicinum aedibus, quod absurdum est. In § 21 τὸν μὲν πόνον, ὅπερ ἐςὶ, πονηρὸν, ἡδεῖαν δὲ τὴν ἡδονὴν οἴηθείς, decepit librarios πονηρόν, quod neutrius generis est, et ἡδύ pro ἡδεῖαν restituendum, nisi forte quis putat pro μεταβολὴ πάντων γλυκύ, salva Graecitate et sententia γλυκεῖα dici posse. Statim sequitur καὶ ταῦτα ὥσπερ ἱκέτην ἐπὶ τὸν τοῦ ἐλέου βωμὸν ἐπὶ τὴν ἡδονὴν καταφυγόντα, LUCIANUS ita suam manum agnoscet si alterum ἐπί a mala manu adscriptum deleveris. *Graecum* est ἐπὶ τὴν ἡδονὴν, ὥσπερ ἐπὶ τὸν τοῦ ἐλέου βωμὸν καταφυγεῖν. Si transpones, quod venustius et elegantius est, praepositio non repetitur: ὥσπερ ἐπὶ τὸν τοῦ ἐλέου βωμὸν τὴν ἡδονὴν καταφυγεῖν. Affatim exemplorum est apud omnes, veteres, recentiores. Male seduli correctores et magistelli infereiunt alteram praepositionem, quam undique expellet, qui iudicium habet assidua veterum lectione subactum. Saepe sic interpolarunt homunciones unum omnium At-

Digitized by Google

ticorum venustissimum Platonem, quorum locorum quo sit evidentior correctio praemittam e Platone illos locos, qui antiquam consuetudinem servant incolumem. Legitur in *Protagora* p. 337. E. *ὥσπερ ὑπὸ διαιτητῶν ἡμῶν*, in *Timaeo* p. 27. B. *ὡς εἰς δικαστὰς ἡμᾶς*, p. 79. A. *ῥεῖν ὥσπερ δι' αὐλῶνος τοῦ σώματος*, p. 91. C. *ὡς εἰς ἄρουραν τὴν μήτραν κατασπείραντες*, in *Rep.* III. p. 414. E. *δεῖ ὡς περὶ μητρὸς καὶ τροφοῦ τῆς χώρας ἀμύνειν*, VII. p. 520, E. *ὡς ἐπ' ἀναγκαῖον εἶσι τὸ ἄρχειν*, VIII. p. 545. E. *ὡς πρὸς παῖδας ἡμᾶς*, *Theaet.* p. 170. A. *ὥσπερ πρὸς θεοὺς ἔχειν τοὺς ἐν ἑκάστοις ἄρχοντας*. Eandem dicendi rationem crebro sequuntur omnes, qui veteres in scribendo imitabantur, etiam qui non magnopere ornamenta orationis et flosculos solebant venari. Plutarchus in *Cicerone* cap. 6 *ὥσπερ εἰς πέλαγος ἀχανὲς τὴν πόλιν ἐμπεσών*, in *Arato* cap. 38. *καθάπερ ἐν δίκῃ τῇ ἱστορίᾳ*, et cap. 41 *ὥσπερ ἐπὶ ναυαγίου τῆς πατρίδος* et alibi saepe. Luculentum est exemplum apud Aristidem vol. II. p. 440 *τὸ δὲ καὶ ὀμόσαι ὡς κατὰ θεῶν τῶν προγόνων· οὐ μὰ τοὺς Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας τῶν προγόνων*. Similia multa ex sequioribus collegit Dorvillius ad Charitonem p. 138, *ὡς ἐκ θαλάμου τοῦ τάφου, ἐπλήγη ὥσπερ ὑπὸ ξίφους τοῦ λόγου, ὥσπερ ἐκ συμποσίου τοῦ βίου ἀναλύειν*, alia; et Geelius ad Dionem Chrysostomum p. 70, *ὥσπερ ἀπὸ μητρὸς τῆς γῆς, ὡς ἐν στρατοπέδῳ τῇ πόλει, ὡς ἐν τάφῳ τῷ σώματι.* Transpone haec et senties praepositionem esse iterandam: *ἀναλύειν ἐκ τοῦ βίου, ὥσπερ ἐκ συμποσίου, ἐν τῷ σώματι, ὥσπερ ἐν τάφῳ.* Itaque vitium concepit elegans locus Antiphanis in Stobaei *Floril.* CXVI. 14.

πρὸς γὰρ τὸ γῆρας ὥσπερ ἐργαστήριον
ἅπαντα τἀνθρώπεια προσφοιτᾷ κακά.

poëta dederat *ὡς πρὸς ἐργαστήριον*, ut in venustissimo fragmento Lysiae I. *περὶ τοῦτον τὸν κάπηλον ὡς περὶ στήλην διαφθείρονται*, et quis non est saepe ita locutus? Transposueris ista, praepositio inutilis abibit: *ὡς πρὸς ἐργαστήριον τὸ γῆρας*, simul comparationis ratio mutabitur. Si dices *ἀπαλλάττεσθαι δεῖ ἐκ τοῦ βίου ὥσπερ ἐκ συμποσίου*, in verbo ipso inest comparatio. *ὥσπερ ἐκ συμποσίου δεῖ ἀπελθεῖν*, id est *κοσμίως καὶ εὐθύμως*, *οὕτω καὶ ἐκ τοῦ βίου*: contra *ὥσπερ ἐκ συμποσίου τοῦ βίου δεῖ ἀναλύειν* si dixeris, hoc dices: *ὁ βίος ἐστὶν οἷον συμπόσιόν τι*, *καθάπερ οὖν τις ἐκ συμποσίου ἀπέρχεται, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ βίου*

Digitized by Google

ἀπιέναι προσήκει. ANTIPHANES non hoc volebat dicere: τὸ γῆράς ἐστιν οἷον ἐργαστήριόν τι, sed καθάπερ ἕκαστος ἡμῶν εἴθισται προσφοιτᾶν ὁ μὲν πρὸς μυροπωλεῖον, ὁ δὲ πρὸς κουρεῖον, ὁ δὲ πρὸς σκυτοτομεῖον, ὁ δὲ πρὸς ὅ τι ἂν τύχῃ ἐργαστήριον, (utor verbis LYSIAE XXIV. 20) οὕτως ἅπαντα τἀνθρώπεια κακὰ προσφοιτᾷ πρὸς τὸ γῆρας. Si hoc tenebis, quod tam perspicuum est quam certum, nusquam tibi imponent librariorum fraudes et magistellorum inficeta additamenta. Experire hanc rationem in PLATONIS *Euthyphrone* p. 2. C. τὴν ἐμὴν ἀμαθίαν κατιδὼν ὡς διαφθείροντος τοὺς ἡλικιώτας αὐτοῦ ἔρχεται κατηγορήσων μου ὥσπερ πρὸς μητέρα πρὸς τὴν πόλιν (ubi optimi codices ὡς πρὸς μητέρα exhibent, quod recipiendum) et senties ὡς πρὸς μητέρα τὴν πόλιν non tantum aliquanto facetius esse et mordaci PLATONIS ingenio dignius, sed prorsus necessarium ac verum. Similiter in *Phaedone* p. 67. D. ἐθίσαι τὴν ψυχὴν οἰκεῖν μόνην καθ' αὑτὴν (expunge μόνην) ἐκλυομένην ὥσπερ ἐκ δεσμῶν ἐκ τοῦ σώματος, quia apparet dici τὸ σῶμα εἶναι οἷον δεσμὰ τῆς ψυχῆς emenda ὥσπερ ἐκ δεσμῶν τοῦ σώματος, adiecit nescio quis alteram praepositionem, ne δεσμὰ τοῦ σώματος dici viderentur. Ibid. p. 82. E. παραλαβοῦσα τὴν ψυχὴν ἡ φιλοσοφία ἀτεχνῶς διαδεδεμένην ἐν τῷ σώματι καὶ προσκεκολλημένην, ἀναγκαζομένην δὲ ὥσπερ δι' εἱργμοῦ διὰ τούτου σκοπεῖσθαι τὰ ὄντα κτέ. eadem de causa rescribendum est ὥσπερ δι' εἱργμοῦ τούτου. Tertium ad eundem lapidem offenderunt in eodem dialogo p. 115. B. ἐὰν μὴν θέλητε ὥσπερ κατ' ἴχνη κατὰ τὰ νῦν τε εἰρημένα καὶ τὰ ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ ζῆν, ubi philosophus scripserat ὥσπερ κατ' ἴχνη τὰ νῦν τ' εἰρημένα κτέ. In superioribus iam liberavimus eodem vitio eximium locum in libro *de Rep.* VIII. p. 553. B. ὅταν αὐτὸν ἴδῃ ἐξαίφνης πταίσαντα ὥσπερ πρὸς ἕρματι πρὸς τῇ πόλει. ipsa resp. dicitur esse veluti scopulus, ad quem impegerit, itaque ὥσπερ πρὸς ἕρματι τῇ πόλει genuinum est. Simillimus huic in LUCIANO locus est 70, 4 συντριβέντος αὐτοῖς τοῦ σκάφους περὶ οὕτω μικρῷ ἕρματι τῷ κύβῳ. Superest unus locus nitidissime scriptus in *Phaedro* p. 250. D., quem eadem labes obfuscat. ὥσπερ ἐν κατόπτρῳ ἐν τῷ ἐρῶντι ἑαυτὸν ὁρῶν λέληθεν, multo melius et suavius PLATO ipse dederat ὥσπερ ἐν κατόπτρῳ τῷ ἐρῶντι. At, dixerit aliquis, tam despicis et pro nihilo ducis constantem omnium librorum fidem et nihil te

vetustarum membranarum auctoritas movet, ut tot locis, tot testibus nihil credendum existimes? Non infitior in his perexiguum esse in libris praesidium, unius et alterius non optimae notae est hic illic συχνὴ ἐπικουρία, optimus quisque in illis vitiis, si tamen sunt vitia, fideli concordia conspirat. Qui ita agunt satis ostendunt se in codicibus versandis et excutiendis aut numquam operam et studium posuisse, aut non satis diligenter et raptim et obiter in ea re esse versatos. Nae illi si scirent quales testes producerent pudore suffunderentur. Attamen si testimoniis et auctoritatibus certare placet, ne hanc quidem quamvis iniquam conditionem recuso. Producam testem multo meliorem, antiquiorem et locupletiorem, quam quidquid est Graeculorum, qui codices PLATONIS nunc superstites post saeculum X. descripserunt. Quem igitur? ipsum LUCIANUM nostrum, quem quaeso diligenter audiatis dicentem, quae exstant 33, 81. ὅταν ἕκαςος ὥσπερ ἐν κατόπτρῳ τῷ ὀρχηςῇ ἑαυτὸν βλέπῃ. Ecquis dubitare potest quin flosculum hunc e PLATONE decerpserit homo lepidus, qui PLATONEM tamquam digitos suos noverat et saepius fatetur se ex PLATONE et aliis bellissimum quodque delibare. Imprimis memorabilis locus est 15, 6, ubi ad ipsum PLATONEM ita dicit: αὐτὰ γοῦν ἃ φημι ταῦτα, πόθεν ἄλλοθεν ἢ παρ' ὑμῶν λαβὼν καὶ κατὰ τὴν μέλιτταν ἀπανθισάμενος ἐπιδείκνυμαι τοῖς ἀνθρώποις; οἱ δὲ ἐπαινοῦσι καὶ γνωρίζουσιν ἕκαςον τὸ ἄνθος ὅθεν καὶ παρ' ὅτου καὶ ὅπως ἀνελεξάμην καὶ λόγῳ μὲν ἐμὲ ζηλοῦσι τῆς ἀνθολογίας, τὸ δ' ἀληθὲς ὑμᾶς καὶ τὸν λειμῶνα τὸν ὑμέτερον, οἳ τοσαῦτα ἐξηνθήκατε ποικίλα καὶ πολυειδῆ τὰς βαφάς, εἴ τις ἀναλέξασθαί τε αὐτὰ ἐπίςαιτο καὶ ἀναπλέξαι καὶ ἁρμόσαι, ὡς μὴ ἀπᾴδειν θάτερον θατέρου. Itaque quid LUCIANUS in suo *Phaedri* exemplo legerit manifestum est: quia est illud ipsum ex se spectatum optimum et verissimum, est nobis, ut ipse alicubi dixit, ἐκ τῶν Διὸς δέλτων ὁ μάρτυς, qui sanam rationem cum librorum fide in gratiam reducit.

In eodem Dialogo 47, 21 est quaedam scripturae discrepantia, cuius originem saepe iuvabit perspectam habere: μεταμαθὼν ὡς καλὸν ὁ πόνος ἦν τὸ βέλτιον ἐξ ἀμφοῖν δοκιμασθὲν εἵλετο, pro δοκιμασθέν in aliis est δοκιμάσας, quod vel sine libris debebat de coniectura restitui. Scribitur autem δοκιμά-

Digitized by Google

σας in libris sic ut δοκιμασ scriptum esse videatur: compendium est syllabae ασ, quod cum praecedenti σ uno tenore perscriptum simillimum est litterae θ, unde e δοκιμάσας nascitur δοκιμασθεὶς aut δοκιμασθὲν. Non est, ut puto, alius locus ad id demonstrandum magis idoneus quam qui legitur apud CHARITONEM p. 71, 19 ταύτην τὴν ἐπιςολὴν ἔδωκεν Ὑγίνῳ — παραγυμνωθεὶς αὐτῷ καὶ τὸν ἴδιον ἔρωτα. Irascitur REISKIO DORVILLIUS p. 403, qui non dederat lectionem apographi παραγυμνωσθεὶς, quam bene *Graecam* esse et DORVILLIUS arbitratur et REISKIUS ad h. l. qui scribit: » *quamvis usitatius sit* παραγυμνωθεὶς, *ferri tamen potest* —νωσθεὶς. *Aoristi* I. *pass. quoque vicem medii habent, qui saepissime alternant*" nemo est hodie admonendus nihil esse in his veri et miramur eorum confidentiam, qui de his rebus ita scribebant, in quibus plane erant hospites. Caeterum REISKIUS ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς τόνδ' ἀπωθεῖται ψόγον, plumbeus in Grammaticis, at, ubi sana ratione et acuto iudicio res obtineri potest, saepe incomparabilis et tam ingeniosus quam felix. In CHARITONIS codice unico, quem *Florentiae* diligenter excussi, scriptum est παραγυμνῶσ i. e. παραγυμνώσας. Apud PHOTIUM legitur οἰσθεὶς: εἰκασθεὶς, ὑπολαβών. et apud HESYCHIUM οἰσθεὶς: αἰσθόμενος, εἰκασθεὶς, δόξας. Glossa est Homerica ex *Iliad*. I. 453 πατὴρ δ' ἐμὸς αὐτίκ' ὀϊσθεὶς Πολλὰ κατηρᾶτο; et pro εἰκασθεὶς emenda εἰκάσας. videbis huiusmodi errores in farragine discrepantium scripturarum saepe annotari, quo tutius emendabis locos similiter corruptos. Nonnumquam scribae in contraria currunt. PHOTIUS: ἐρεφθεὶς: ἐπιςεγάσας, imo vero ἐπιςεγασθείς. In IAMBLICHI *vita Pythagorae* § 50 compendium eiusdemmodi male intellectum ab iis, qui veterem codicem *Florentinum* olim descripserunt, unde manavit et *Cizense* apographum et quidquid est apographorum, pessumdedit elegantem locum ex ARISTOXENO, ut suspicor, sumtum. Editur: εἶπεν ὅτι τὴν πόλιν αὐτῶν (*Crotonem*) οἰκεῖσθαι συμβέβηκεν Ηρακλέα, ὅτε τὰς βοῦς διὰ τῆς Ἰταλίας ἤλαυνεν, ὑπὸ Λακινίου μὲν ἀδικηθέντος, Κρότωνα δὲ βοηθοῦντα τῆς νυκτὸς παρὰ τὴν ἄγνοιαν, ὡς ὄντα τῶν πολεμίων, διαφθείραντος καὶ μετὰ ταῦτα ἐπαγγειλαμένου περὶ τὸ μνῆμα συνώνυμον ἐκείνῳ κατοικίσεσθαι πόλιν ἄνπερ αὐτὸς μετάσχῃ τῆς ἀθανασίας. ὥςε τὴν χάριν

Digitized by Google

τῆς ἀποδόσεως εὐεργεσίας προσήκειν αὐτοὺς ἔφη δικαίως οἰκονομεῖν, in optimo codice *Mediceo* pro ἡρακλέα legitur ὡς λέγουσιν ἡρακλέους (compendium syllabae ουσ suprascriptum litterae α satis simile est), deinde pro forma barbara κατοικίσεσθαι diserte scriptum est κατοικισθήσεσθαι, denique pro ἀποδόσεως εὐεργεσίας habet ἀποδθ εὐεργεσίας id est ἀποδοθείσης. Scatet vitiis similibus codex *Cizensis* ex *Florentino* indiligenter admodum descriptus, cuius rei pauca haec documenta cognosce. In § 14 συμβαλὼν τοῖς Μώχου τοῦ Φυσιολόγου προφήταις ἀπογόνοις, in codice est προφῆ id est προφήτου. § 18 οὔτε ἀκούσασθαι cod. οὔτε ἄκουσμα. § 27 διέλασεν cod. διέλ. id est διέλαβεν. § 30 πλείονες ἢ δισχίλιοι τοῖς λόγοις ἐνεσχέθησαν. Codex addit: αἱρεθέντες αὐτοὶ κατὰ κράτος οὕτως ὥςε οὐκέτι οἴκαδε ἀπέςησαν, emenda ἀπενόςησαν. § 46 ὡς μέλλουσιν τὴν πίςιν παραδόσιμον τοῖς ἐξ αὐτῶν ποιεῖν, codex μέλλ id est μέλλουσαν. § 51 καὶ μόλις διὰ τέλους ἁγνεύουσι, codex καὶ μόνοις. § 54 φόνῳ δὲ καὶ θανάτῳ τῷ δαίμονι μὴ τιμᾶν, codex τὸ δαιμό id est τὸ δαιμόνιον. § 63 βουλόμενον δεικνύναι codex βουλόμεθα. § 72. ἀπεπειρώμενος πῶς ἐγκρατῶς ἔχουσι, codex ἐγκρᾶ id est ἐγκρατείας. § 85 ἐπὶ κολάσεως, codex κολάσει. § 91 σεμνοτάτων codex σεμνωμάτων. § 94 ἀκρατήσεως ἐπτόηνται, codex ἀκρατήτως. §. 113. μεθαρμοσάμενος εὐθύς: codex μεθαρμοσάμενος ὡς εἶχε τὴν λύραν καὶ πεπαντικόν τι μέλος καὶ καταςαλτικὸν μεταχειρισάμενος εὐθύς. § 118 τὴν γλῶσσαν δὲ καὶ τὴν χεῖρα, codex optime τυλῶσαι δὲ καὶ τὴν χεῖρα. § 160 τῇ ὄντως προσηγορίᾳ, cod. τῇ ὄντα προσηγορίᾳ. § 164 ἐχρῶντο δὲ καὶ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου λέξεσι διελεγμέναις cod. διειλεγμέναις, corrige ἐξειλεγμέναις. § 204 τόν τε σκύλακα καὶ τὸν παῖδα, cod. παῖδον, optime SCHAEFER πῶλον. § 206 ὅπως ἐπιθυμήσωσι μὲν ὧν δεῖ φεύξωνται δὲ τῶν ματαίων τε καὶ περιέργων ἐπιθυμιῶν, corrige ἐπιθυμήσουσι μὲν — ἀφέξονται δέ. § 207 καθόλου δὲ ποικιλωτάτην εἶναι τὴν τῶν προσφερομένων ποικιλίαν, codex καθόλου δὲ ποικιλώτατον εἶναι τὸ ἀνθρώπινον γένος κατὰ τὸ τῶν ἐπιθυμιῶν πλῆθος. σημεῖον δὲ ἐναργὲς εἶναι τὴν τῶν προσφερομένων ποικιλίαν. § 264 γενέσθαι φασὶ ταύτην τὴν πόλιν κατὰ τοῦτο, codex pro πόλιν habet π̄ id est παροιμίαν et mox pro τῶν θηρίων rectissime τῶν Θουρίων.

Digitized by Google

A. H. G. P. van den Es, *Annotationes ad Lycurgi Orationem in Leocratem.* Lugd. Bat. ap. E. J. Brill, 1854.

De Grieksche redenaars bevatten, in weerwil van hunne meesterschap over den vorm, ontegenzeggelijk zeer veel wat onzen smaak beleedigt en zijn als voorbeelden voor onze balie ten eenen male ongeschikt. Wij bewonderen den bouw der perioden, de symmetrie van het geheel en de kunst, die haar doel bereikt, ofschoon zij het beneden zich rekent naar effect te jagen; maar het dikwerf onvolledige van het betoog, de verregaande partijdigheid, de stootende overvloed van opeengestapelde *antithesen*, de telkens herhaalde, men zou bijna zeggen nageschreven, gemeenplaatsen, de onkunde in alles, wat niet in den strengsten zin studie der welsprekendheid is, het declamatorische element in één woord, stelt ons bij allen in meerdere of mindere mate te leur. Het behoort in eene geschiedenis der welsprekendheid te huis dit verschijnsel te verklaren; met het oog op de opleiding van hen die spraken en den aard van het publiek dat hoorde, kan aldaar die verklaring niet zeer moeijelijk zijn. Hier is het intusschen voldoende het feit aan te wijzen en er eene opmerking mede te verbinden, die meer bepaald Lycurgus raakt. Het is geheel in den 'egel, dat de genoemde gebreken, die zich vooral in de jeugd 'ertoonen, bij meerdere praktijk verminderen of verdwijnen. Vij verwonderen ons niet en maken ons nog veel minder onerust over het *ingenium luxurians* onzer leerlingen in *prima.* icero was nog veel later bezig die al te groote bloemrijkheid an zijnen stijl te besnoeijen. Of hij ten volle geslaagd is, is ɜker eene andere vraag; maar het is vrij waarschijnlijk, dat e gemeenplaatsen en de al te kunstig gebouwde perioden, die ıs niet zeldzaam mishagen, bij zijne tijdgenooten juist groote

Digitized by Google

bewonderaars vonden, aan welke, gelijk MADVIG zegt, veel *oratorium* scheen, wat zich voor ons gevoel niet boven het *declamatorium* verheft. Met regt stelt men zich intusschen voor, dat dergelijke fouten, door oefening en ondervinding verdwijnen. Zoo zijn zij bij DEMOSTHENES, die van zijne jeugd af zich in het werkelijke leven en onder zijne medeburgers bewogen had, gering en oneindig minder in het oog loopend dan bij ISOCRATES, die zijn leven *in umbra scholae* had doorgebragt en eindigde met zijne rede *de Antidosi*, waarvan de vorm zoo onberispelijk is en de perioden zoo voortreffelijk in elkaar sluiten, dat het niet raadzaam is haar des avonds laat te lezen.

Het moet na dit alles ieders verwondering wekken, dat LYCURGUS redevoering tegen LEOCRATES niet anders is uitgevallen. Hij was, ik zal niet zeggen de leerling van PLATO, want de twijfel van Prof. BAKE in de *Bibl. Crit. N.* schijnt te veel grond hebben, maar de vriend van DEMOSTHENES en had in ieder geval te veel verstand om niet te weten waardoor deze boven alle anderen uitblonk. Twaalf jaar lang had hij aan het hoofd van het finantie-wezen van *Athene* gestaan en had in dezen door en door practischen werkkring zooveel voor het herstel der geldmiddelen gedaan, dat zijn naam in dit opzigt te zamen met dien van ARISTIDES genoemd wordt. Deze man nu schrijft kort voor zijnen dood eene beschuldiging zoo onregtvaardig als men het van de ergste partijzucht naauwelijks kan verwachten; hij weet dat geene wet de veroordeeling gebiedt en in plaats van redeneringen maakt hij eenige phrases over den alouden roem van *Athene*, den dood van CODRUS en den Trojaanschen oorlog; bewijst dat men het verwoesten eener stad zeer gepast haren dood kan noemen; houdt stijf en sterk vol, dat de overleden vader van LEOCRATES met verontwaardiging op zijnen ontaarden zoon nederziet, die eenvoudig *Athene* verlaten had, toen zijne landgenooten het slagveld te *Chaeronea* den rug toekeerden; schildert de groothartigheid van de *Atheners* in de Perzische oorlogen en toont zich eindelijk in deze schitterende bewijsvoering zoo onkundig in alles, wat de geschiedenis van *Griekenland* betreft, dat er in zijne redevoering *niet één* bruikbaar gegeven is. Ik moet bekennen dat dit een psychologisch verschijnsel is, dat ik niet kan verklaren.

Digitized by Google

Doch het is LYCURGUS niet, waarbij ik mij wil bepalen, maar bij de aanteekeningen op zijne oratie, waaruit de dissertatie van den Heer VAN DEN Es bestaat. Voor hem is de redevoering alleen de aanleiding om er grammaticale observaties aan vast te knoopen, die hij des verkiezende op ieder ander Grieksch auteur had kunnen leveren. Zijn werk geeft het bewijs, dat hij de Grieksche redenaars met oordeel gelezen heeft; maar voor geschiedenis of antiquiteiten bevat het weinig of niets nieuws. Welligt is het beter zóó als anders, zoo lang men de dissertatie uitsluitend als proeve van eigen studie beschouwt. Zoo het toch al noodig is zich vroeg, en de meesten doen het te vroeg, eene specialiteit te kiezen, dan kieze men toch eene zoodanige, waarbij men telkens gedwongen wordt, andere deelen der philologie om inlichting te vragen. De studie der Redenaars heeft intusschen dit eigenaardige, dat zij zeer op zich zelf staat, hare quaesties verspreiden zich over een betrekkelijk klein deel van het geheel; hij die zich met *dit* onderwerp bezig houdt kan eene menigte andere ongestraft uit het oog verliezen. Met de studie der Romeinsche antiquiteiten, welke met die der geschiedenis naauwer verbonden is, is dit niet het geval.

Dit is intusschen slechts in zoo verre waar, als bij hen die *zich* aan de Redenaars wijden, de antiquiteiten gemeenlijk voorop staan; voor eene kritische beschouwing van den tekst zijn zij even nuttig als andere schrijvers en noodzakelijker dan velen. Ik ben er dus ver van af het aan E. als verwijt toe te rekenen, dat zijn werk in dat opzigt niets levert; wij kunnen ons het beste van hem voorstellen, zoo slechts voor de tekstkritiek zijn arbeid aan regtmatige eischen voldoet.

In eene korte inleiding, die helaas niet door frischheid of juistheid van gedachte uitmunt, wordt het plan te kennen gegeven het werk in twee deelen te verdeelen.

In het eerste hoofdstuk zal de tekst kritisch worden behandeld; in het tweede zullen opmerkingen van verschillenden aard eene plaats vinden. Jammer dat dit niet streng volgehouden is; er staat in het eerste hoofdstuk veel dat men in het tweede zou verwachten en omgekeerd. De opmerkingen die nu volgen zijn voor een deel zeer goed en juist; haar aantal vermindert echter

zeer, als men er de toepassing van bekende zaken afneemt; andere schijnen mij verkeerd en dragen de sporen van iets dat intusschen met vitzucht te sterk gequalificeerd zou zijn. Als meestal bij een werk van dien aard, 't zijn *ἐσθλὰ πολλά*, maar er zijn helaas ook *φαῦλα*. Om dit gezegde te regtvaardigen meen ik niet beter te kunnen doen, dan het werk door te loopen en bij de belangrijkste aanmerkingen mijn gevoelen kenbaar te maken. Ik wil daarbij natuurlijk niet geacht worden mijn zegel te hechten aan de emendaties, waarvan ik zwijg.

Reeds in § 1 komt de gewone vraag voor over de voornaamwoorden van den eersten en tweeden persoon. Er staat *ὑπὲρ ἡμῶν* en iets verder *ὑπὲρ τῶν ὑμετέρων προγόνων*. Taylor wilde *ὑμῶν* lezen, E. wil liever *ὑμετέρων* in *ἡμετέρων* veranderen. Ik zou het in dezen zamenhang liever met Taylor houden, maar wil niet beslissen, omdat, zoo ergens, hier een fijne tact en eene geoefendheid gevorderd wordt, die men niet in korten tijd magtig wordt. Slechts moge de schrijver zich in het vervolg niet laten verleiden door plaatsen uit Demosthenes als deze: *εὑρίσκω τὴν μὲν ἡμετέραν εὐήθειαν*. De eerste persoon staat, gelijk bij D. altijd, in eene berisping.

Nadat § 8 tot eene niet zeer volledige redenering over het onderscheid tusschen *πάτριος*, *πατρῷος* en *πατρικός* aanleiding gegeven heeft, komt E. in § 9 tot de woorden: *ὅσα δὲ μὴ σφόδρα περιείληφεν ἑνὶ ὀνόματι προςαγορεύσας*. Hij wil het laatste woord schrappen; ten eerste toch is deze vorm in plaats van *προσειπὼν* in het Attisch ongehoord, ten tweede komt *προςαγορεύειν* hier niet in zijne eigenlijke beteekenis voor. Wat het eerste betreft, ik wil niet tegenspreken dat *προσειπὼν* hier beter zou geweest zijn, maar ik zie hierin nog geenen grond het woord te verwerpen in plaats van het te veranderen. Op § 18 teekent E. zelf aan, dat *προςαγορεύσας* in *προσειπὼν* moet veranderd worden. Er komt bij, dat, zoo mijn geheugen mij niet bedriegt, juist dit *part.* *προσαγορεύσας* op nog wel meer plaatsen bij Attische schrijvers staat, vgl. *Mnem.* III. 110. Wat het tweede betreft, dat het hier *compellare* zou beteekenen, ik zie de kracht van deze tegenwerping niet in. De gewone beteekenis van *προςαγορεύειν* is *aanspreken*, *noemen*, even als hier en § 96 of 136. De plaats uit Aeschines, waar het *insuper dicere* (*sic*)

Digitized by Google

beteekenen zal, is juist door den schrijver verkeerd verstaan. In de rede tegen CTESIPHON, § 14, zegt AESCHINES over de beteekenis van *ἀρχή* handelende: *νόμον ὑμέτερον παρέξομαι.... ἐν ᾧ διαρρήδην γέγραπται, »τὰς χειροτονητάς" Φησιν, »ἀρχάς" ἁπάσας ἑνὶ περιλαβὼν ὀνόματι ὁ νομοθέτης, καὶ προσειπὼν ἀρχὰς ἁπάσας εἶναι ἃς ὁ δῆμος χειροτονεῖ.* Wat *προσειπὼν* hier is, is niet moeijelijk na te gaan en kan ten overvloede uit § 16 blijken. 't Zou toch ook wat erg zijn, zoo, gelijk E. wil, de wetgever er uitdrukkelijk had *bijgevoegd* wat men door *ἀρχαὶ χειροτονηταί* te verstaan had en dat wel niet de nuttelooze stoplap *ἃς ὁ δῆμος χειροτονεῖ.* Het woord *εἶναι* heeft den schrijver op dien verkeerden weg gebragt; 't is ook duidelijk, dat het zoo niet blijven kan. Uit eene aandachtige lezing van den zamenhang blijkt zonneklaar dat AESCHINES geschreven heeft: *προςειπὼν ἀρχὰς ἁπάσας, οἶμαι, ἃς ὁ δῆμος χειροτονεῖ.* (OIMAI voor EINAI) d. is: »onder den naam van *ἀρχαί* toch wel alle »zoodanige verstaande, zou ik denken, waartoe het volk bij »opsteking der handen benoemt."

Beter gelukt schijnt de emendatie op § 26: *καὶ οἱ μὲν πατέρες ὑμῶν τὴν Ἀθηνᾶν ὡς τὴν χώραν εἰληχυῖαν, ὁμώνυμον αὐτῷ τὴν πατρίδα προςηγόρευον Ἀθήνας*, alwaar achter *ὑμῶν* wordt ingevoegd *τιμῶντες*.

Het verwondert mij dat de schrijver niet gezien heeft dat § 30: *πολὺ θᾶττον οἱ Λεωκράτους οἰκέται καὶ θεράπαιναι τῶν λεγομένων ἄν τι ἠρνήθησαν ἢ τὰ μὴ ὄντα τοῦ αὐτῶν δεσπότου κατεψεύσαντο*, voor *λεγομένων* moet gelezen worden *γενομένων*.

Met een enkel woord verdient § 39 vermeld te worden, alwaar voor *προσηγγέλλετο* voorgesteld wordt te lezen *προςήγγελτο* en in plaats van *ἐν τοῖς συμβεβηκόσιν* hersteld wordt *ἐπὶ*; verder § 40, waar met veel waarschijnlijkheid *περιφόβους* en *εἰ ζῶσι* uitgeworpen wordt.

In § 48 waar de S. zich met het *ἐνθάπερ ἐτάχθησαν* van MARKLAND en het *ἀμυνοῦντες* van DOBREE vereenigt, is nog eene kleinigheid ter verbetering overgebleven. De Redenaar zegt: *εἰ δὲ δεὶ καὶ παραδοξότατον μὲν εἰπεῖν, ἀληθὲς δέ.* De tegenstelling eischt, dunkt mij, *παράδοξον*.

Minder kan ik mij vereenigen met § 52: *τοὺς δὲ τοὺς στε-*

Digitized by Google

Φανίτας ἀγῶνας νενικηκότας εὐπετῶς πολλαχόθεν ἐςι γεγονότας ἰδεῖν, alwaar voorgesteld wordt vóór *πολλαχόθεν* in te voegen *πολλούς*. De tegenoverstelling met het voorafgaande zou dit eischen; ik kan dit niet toegeven. Geheel van denzelfden aard is wat Lycurgus § 57 zegt: *πῶς γὰρ οὐ δεινὸν τοὺς μὲν ἐπὶ ἐμπορίαν ἀποδημοῦντας σπεύδειν ἐπὶ τὴν τῆς πόλεως βοήθειαν, τοῦτον δὲ μόνον κτὲ.* Waarschijnlijk te regt verbetert v. d. Es alhier *κατ' ἐμπορίαν*, maar wil hij blijven bij hetgeen hij bij § 52 ontwikkelt, zoo moet hij ook lezen: *ἀποδημοῦντας πάντας σπεύδειν.*

In § 52 waar van den Areopagus gezegd wordt, dat hij *λαβοῦσα ἀπέκτεινε*, gis ik dat Lycurgus geschreven heeft: *συλλαβοῦσα.*

Weinig overtuigend is de bewijsvoering, dat in § 61 de woorden *καὶ ὑπὸ Λακεδαιμονίων τὰ τείχη καθῃρέθη* onecht zouden zijn. Wij zullen, geloof ik, wel doen ze vooreerst nog in den tekst te behouden. Zekerder is § 63 waar het fut. *αἰσχυνοῦνται* hersteld wordt.

Ik ga met stilzwijgen § 71 voorbij, waar de Schrijver klaarblijkelijk in de war is en maak hem liever op § 74 opmerkzaam. Wanneer aldaar van Leocrates gezegd wordt; *ὃς οὔτ' ἔδεισεν οὔτ' ᾐσχύνθη ὑμᾶς*, dan zal E. mij wel gaarne toegeven, dat Lycurgus geschreven heeft *ἠλέησεν*. Vgl. § 17, 39 141.

Zien wij verder § 90. Lycurgus zegt aldaar, dat Leocrates vermoedelijk ook dezen grond tot zijne verontschuldiging zal bijbrengen, dat hij nooit naar *Athene* zou zijn teruggekeerd, indien hij bij zich zelven had geweten aan de misdaad van landverraad schuldig te zijn. Maar, antwoordt Lycurgus, deze redenering bewijst wel zijne onbeschaamdheid maar niet zijne onschuld: *οὐ γὰρ τοῦτο δεῖ λέγειν, ἀλλ' ὡς οὐκ ἐξέπλευσεν οὐδὲ τὴν πόλιν ἐγκατέλιπεν οὐδ' ἐν Μεγάροις μετῴκησε· ταῦτά ἐςι τεκμήρια τοῦ πράγματος· ἐπεί γε τὸ ἐλθεῖν τοῦτον, οἶμαι θεῶν τινα αὐτὸν ἐπ' αὐτὴν ἀγαγεῖν τὴν τιμωρίαν, ἵν' ἐπειδὴ τὸν εὐκλεᾶ κίνδυνον ἔφυγε, τοῦ ἀκλεοῦς καὶ ἀδόξου θανάτου τύχοι.* De zin zal ongetwijfeld veel gewonnen hebben, zoo Lycurgus geschreven heeft, *ἐξέπλευσα, ἐγκατέλιπον* en *μετῴκησα*; zeker ondertusschen is het dat *τιμωρίαν* niet geduld kan worden; het

Digitized by Google

komt mij voor, dat er staan moet *μωρίαν*. Men vergelijke het vervolg en vooral de daarbij aangehaalde verzen.

Ik stip alleen nog aan de annotaties op § 116, 134 en 144 die mislukt zijn, doch dit wordt gelukkig vergoed door hetgeen over § 145 gezegd wordt, en spoed mij tot het tweede hoofdstuk. De uitgebreidheid, die dit verslag reeds gekregen heeft, noopt mij kort te zijn en met twee opmerkingen van den Schrijver afscheid te nemen. Allereerst zijn twijfel op pag. 107 aangaande hetgeen LYCURGUS § 102 berigt dat alleen de gedichten van HOMERUS op de *Panathenaeën* mogten gezongen worden. Ik heb er niets tegen, maar wil toch doen opmerken of niet juist in dit punt de Redenaar veel geloof verdient, die deze bepaling regt goed kennen moest. Hij had toch eene wet doen aannemen, die ik met de woorden zelven van *Ps. Plut. de Vit. X Oratt.* zal aanhalen: *ὡς χαλκᾶς εἰκόνας ἀναθεῖναι τῶν ποιητῶν, Αἰσχύλου, Σοφοκλέους, Εὐριπίδου, καὶ τὰς τραγῳδίας αὐτῶν ἐν κοινῷ γραψαμένους φυλάττειν, καὶ τὸν τῆς πόλεως γραμματέα παραναγινώσκειν τοῖς ὑποκρινομένοις· οὐκ ἐξεῖναι γὰρ αὐτὰς ὑποκρίνεσθαι.*

Van meer gewigt is de opmerking, die ik wensch te maken op pag. 101 vlgg. over de wetten, volksbesluiten, brieven, journalen, verzen enz., die meestal in de handschriften der redenaars ontbreken. Ik geloof dat de Schrijver zich met een resultaat vleit dat nog niet zoo vast staat. Wij hebben alleen te onderzoeken hoe het met de verzen ging, welke de redenaars van tijd tot tijd aanhalen. Al de andere genoemde stukken werden ongetwijfeld door den *grammateus* voorgelezen en niet opgenomen in het handschrift, dat voor de bekendmaking bestemd was. Dit is nu zeer natuurlijk met de wetten, die iedereen kon naslaan of kende of met de getuigenverhooren, waarvan de inhoud uit den zamenhang bleek; maar het is vreemd, dat ook zulke stukken gemist worden, waarvan de lezers den inhoud konden gissen noch te weten komen, b. v. bij DEMOSTHENES de *ὑπομνήματα τῶν Μειδίου ἀδικημάτων*. Men weet overigens dat deze stukken in den regel ontbreken, zeer dikwijls geheel of gedeeltelijk onecht zijn, somwijlen uit de woorden van den redenaar zelven zijn opgemaakt, in welk geval zij volmaakt onschadelijk zijn, en dat zij bijna altijd veel meer be-

Digitized by Google

dorven zijn dan de redevoering, waarin zij geplaatst zijn.

Maar hoe was het nu met de verzen, welke de redenaars aanhaalden? Kwamen zij oorspronkelijk in het Handschrift voor of niet? Het antwoord is dunkt mij afhankelijk van deze vraag: lazen de redenaars die verzen zelven voor of geschiedde dit ook door den *grammateus?* Van *voorlezen* door den redenaar kan geene sprake zijn, daar hij ongetwijfeld uit het hoofd sprak; dat hij ze kan gereciteerd hebben is *a priori* waarschijnlijk en kan bewezen worden. In de redevoering tegen Timarchus haalt Aeschines een paar maal één en tweeregelige verzen aan; het is vrij ongerijmd te denken dat hij midden in het vuur zijner rede telkens den *grammateus* zal bevolen hebben ze voor te lezen. Wanneer hij verder § 144 zes regels uit Homerus citeert, zegt hij uitdrukkelijk: *ἔϛι δὲ τὰ ἔπη ἃ ἐγὼ νυνὶ μέλλω λέγειν.* Hij is echter zoo weinig consequent dat hij ééne bladzijde verder zegt: *Λέγε πρῶτον τὰ περὶ τῆς Ἕκτορος τιμωρίας.* Een klaar bewijs, dat de redenaars hierbij geen vasten regel volgden.

Doch hoe dit zij, wij moeten onderzoeken, wat van dien aard opgenomen werd in het HS. hetwelk ter verspreiding bestemd was. Dat al de stukken, die door den *grammateus* voorgelezen waren, bij wijze van bijlagen zouden gevoegd zijn *achter* de redevoering zelve is eene willekeurige hypothese van E. Integendeel is het zeker dat de wetten, volksbesluiten enz., die overal ontbraken, zooveel doenlijk door de *Grammatici* tusschen den tekst zijn gevoegd, waaruit zij intusschen later weder grootendeels verdwenen zijn, zoo men althans met eenige waarschijnlijkheid mag aannemen, dat zij hun werk niet tot enkele oraties, als daar zijn die van Demosthenes *over de Kroon* en *tegen Macartatus*, zullen bepaald hebben. Voor dit verdwijnen uit de HSS. spreekt ook de omstandigheid, dat niet al de stukken van dien aard, die wij thans nog bezitten, in *alle* HSS. voorkomen; en, wat merkwaardig is, de HSS., waarin zij ontbreken, zijn niet altijd de slechtste.

Aan te nemen dat de verzen alléén bij wijze van bijlage zouden zijn medegedeeld, dit toch is het eenige dat van de bewering van E. zou overblijven, mist alle waarschijnlijkheid. Daarentegen bewijst hij uit Aesch. *Ctes.* § 112 overtuigend, dat dergelijke verzen, in dit geval een orakel, ook verkeerd worden

Digitized by Google

aangehaald; terwijl deze zelfde omstandigheid bij Lyc. *Leocr.* § 132 meer dan waarschijnlijk is. Wij mogen hieruit evenwel niet besluiten, dat dergelijke verzen in 's redenaars handschrift altijd zouden ontbroken hebben. Onderstel eens dat Lycurgus de verzen die hij § 92 zijner redevoering citeert, niet opgeschreven had of, wat op hetzelfde neêrkomt, maar alleen veel onwaarschijnlijker is, op den kant niet had aangeduid, aan welken dichter en aan welk zijner werken hij zijn citaat ontleend had, dan zou het bij de onvolledige aanduiding in den tekst: *τῶν ἀρχαίων τινὲς ποιητῶν*, den *Grammatici* toch wel onmogelijk zijn geweest uit de ontzettende massa verzen, die te *Alexandrie* te hunner beschikking stonden, de regte op te visschen. Nu kan er geen twijfel zijn of Lycurgus heeft juist dezelfde verzen geciteerd, die wij thans bij hem lezen; hij haalde er welligt meerdere aan, maar men ziet duidelijk, de emendatie, die ik op § 61 heb voorgesteld, komt het nog bevestigen, deze verzen behoorden er althans ook toe. Evenzoo komen bij Aesch. *Tim.* verzen aangehaald voor, die zonder nadere aanwijzing van den schrijver niet ligt hadden teruggevonden kunnen worden, zie b. v. § 128 en 151. Vergelijkt men nu daarmede hetgeen ik reeds als eene opmerking van van den Es opgaf, dat de beide regels Lyc. *Leocr.* § 132 verkeerd aangehaald zijn, dan volgt dat er in het algemeen wel eenige waarschijnlijkheid bestaat dezelfde verzen terug te vinden, die de redenaar had aangehaald; maar dat het ook evenzeer mogelijk is, dat hij zelf niet naauwkeurig is geweest in het opgeven zijner bronnen; hierdoor en door de erkende slordigheid ook der oudste afschrijvers zijn dan de oorspronkelijke verzen verloren gegaan, terwijl hunne plaats door de *Grammatici* is aangevuld, hetzij door oude en echte verzen, maar die de Redenaar niet had aangehaald, hetgeen E. bij § 103 onderstelt, hetzij door ongeschikte prullen van later tijd, die in den zamenhang ongeveer pasten, gelijk in § 132.

Eenvoudig eene phrase op pag. 108 der dissertatie gaf mij aanleiding dit punt met uitvoerigheid te behandelen. Mijn vriend Kiehl hield, *Mnem.* II. 271, de verzen van Tyrtaeus, welke bij Lycurgus worden aangehaald, zonder aarzelen voor dezelfde, die de redenaar den ongelukkigen Leocrates naar het hoofd had geworpen; van den Es denkt dat zij later zijn ingevoegd, toen

Digitized by Google

de echte verzen van TYRTAEUS verdwenen waren. Ik geloof niet, dat de zaak met zekerheid kan worden uitgemaakt. Ik vind het gevoelen van mijnen medearbeider iets waarschijnlijker dan dat van E. en kan mij zeer goed verbeelden, dat LYCURGUS en zijne tijdgenooten het lapwerk, dat wij onder den naam van TYRTAEUS bezitten, voor echt gehouden hebben.

Ik neem hiermede afscheid van den schrijver der *Annotationes*. Eene dissertatie laat uit den aard der zaak altijd veel gelegenheid tot δεύτεραι φροντίδες; moge de gelegenheid en de lust tot verdere studie van LYCURGUS den Schrijver in zijnen nieuwen werkkring niet ontbreken; het zal mij altijd aangenaam zijn hem op dit of op een verwant gebied met de vruchten van zijnen arbeid te ontmoeten.

Haarlem, 15 *Augustus* 1854. S. A. NABER.

BLADVULLING.

In de eerste Olynthische Redevoering wil DEMOSTHENES onder anderen betoogen, dat *Olynthus* alleen kan gered worden, zoo de *Atheners* eene dubbele legermagt uitzenden, de eene tot ontzet van de bedreigde stad, de andere om middelerwijl de kusten van *Macedonie* te verontrusten. Want, zegt hij § 17, εἰ δὲ θατέρου τούτων ὀλιγωρήσετε, ὀκνῶ μὴ μάταιος ὑμῖν ἡ στρατεία γένηται. εἴτε γὰρ ὑμῶν τὴν ἐκείνου κακῶς ποιούντων ὑπομείνας τοῦτ' Ὄλυνθον παραστήσεται, ῥᾳδίως ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἐλθὼν ἀμυνεῖται. Er kan, dunkt mij, wel geen twijfel zijn of er stond ΟΙΚΕΙΑΝΕΠΑΝΕΛΘΩΝ, d. i. ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἐπανελθών. Hetzelfde werkwoord moet ook hersteld worden bij THUCYDIDES, I. 24, alwaar van de uit *Epidamnus* verdreven aanzienlijken gezegd wordt: οἱ δὲ ἀπελθόντες μετὰ τῶν βαρβάρων ἐλῄζοντο τοὺς ἐν τῇ πόλει κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. lees ἐπανελθόντες. Men wachte zich hier κατελθόντες te lezen, hetwelk van bannelingen gezegd wordt, die in hunne vaderstad weder worden opgenomen; ἐπανιέναι daarentegen is in het algemeen *terugkeeren*. Het onderscheid is zeer duidelijk bij AND. *de Myst.* § 80 en 81.

H., 12 *Aug.* 1854. S. A. N.

Digitized by Google

PROEVE VAN HERSTEL

DER VERLORENE BOEKEN VAN

LIVIUS.

Zoolang nog geen compleet exemplaar der *Historiae Romanae* 'an LIVIUS is ontdekt (en hoe gering is onze hoop op zulk eene ondst?) moeten wij ons behelpen met de schrale berigten, wel-e de gelukkige schrijvers uit latere eeuwen, die zijn werk althans vollediger dan wij bezaten, aan de voor ons verlorene boeken ontleenden. Deze meestal onzamenhangende en verspreide berigten boezemen echter nog zooveel belang in, dat zij het gemis hunner bron dubbel doen gevoelen, en de zucht levendig maken om zoo veel mogelijk te herstellen, wat grootendeels, naar alle waarschijnlijkheid onherstelbaar, is verloren gegaan. Bekend is de veel omvattende arbeid van JOH. FREINSHEMIUS, die in zijne supplementen op de geredde boeken 'an LIVIUS naar aanleiding van alle classieke schrijvers, welke iem ten dienste stonden, met veel talent en verdienste ge-racht heeft de verlorene boeken op Liviaansche wijze terug te even. Een bezwaar echter tegen de methode, welke FREINSHE-IUS volgde, vind ik daarin gelegen, dat hij, natuurlijk met iet doel om zijne supplementen zoo volledig mogelijk te maken, *lle* classieke schrijvers gebruikte. Op deze wijze toch loopt ien ligt gevaar van aan LIVIUS iets op te dringen, dat hij nim-ier geschreven noch gekend heeft, en bij uiteenloopende be-gten is het dikwerf onmogelijk om juist datgene uit te kiezen, 'at LIVIUS gekozen heeft, vooronderstellende, dat het feit hem ekend is geweest. Wanneer men derhalve de verlorene boe-en zooveel mogelijk in het leven wil terug roepen, dan behoeft en niet zelf een volledig verhaal van alle ons bekende feiten, e op den weg van LIVIUS lagen, en in zijnen geest te schrijven,

Digitized by Google

maar door minder naar volledigheid dan naar zekerheid te streven trachte men slechts zoo naauwgezet, als de gegevens dit toelaten, de woorden en gedachten van LIVIUS terug te geven.

Ik behoef niet te betoogen, van hoe groot belang eene vereeniging aller overblijfselen der verlorene boeken is, ten einde zoo veel mogelijk na te gaan, welke hun inhoud was. Ik heb daartoe eene, voor zoo ver ik weet, nog ongebruikte methode gevolgd en reeds op het 12de, 13de en 14de boek toegepast, welke mij aanvankelijk zeer gewenschte resultaten heeft opgeleverd. Het is mij namelijk gebleken, dat niet alleen de *epitomator* van LIVIUS, maar ook FLORUS, EUTROPIUS, OROSIUS, hoogst waarschijnlijk ook VALERIUS MAXIMUS, waar zij gebeurtenissen uit de tijdvakken der verlorene boeken van LIVIUS behandelen, niemand anders dan dezen schrijver als bron gebruikt hebben. Het bewijs van deze stelling zoude mij te ver afleiden; ook vertrouw ik, dat velen, misschien wel allen, met mij tot hetzelfde resultaat zijn gekomen. Of van nog meer schrijvers, dan de opgenoemde, omtrent hunne bron hetzelfde mag gezegd worden is mij nog niet gebleken.

Wanneer men nu de teksten dezer verschillende schrijvers boven elkaar plaatst, zoodanig dat de overeenstemmende woorden en gedachten onder elkaar komen te staan, of naast elkander, wanneer slechts één eenig berigt voor ons bewaard heeft, dan zal men niet alleen alle berigten bij een verzameld verkrijgen, voor welke men met zekerheid kan instaan, dat LIVIUS ze gekend heeft, maar ook zijne gedachten, ja zelfs nu en dan zijne woorden terugvinden.

Eene proeve dezer bewerking laat ik hier volgen.

LIBER XII.

Orosius). Dolabella et Domitio cos. Lucani Bruttii Samnites quoque cum
EUTROPIUS). ITERUM SAMNITIBUS
Etruscis et Senonibus Gallis . facta societate, cum redivivum
TUSCISQUE GALLORUM COPIAE SE IUNXERUNT
contra Romanos bellum molirentur, Romani ad exorandos Gallos misere
CONTRA ROMANOS
Livii Epitome). *Quum Romanorum*

Digitized by Google

legatos: quos cum Galli interfecissent, Caecilius
legati a Gallis Senonibus interfecti essent, L. Caecilius
praetor ob ulciscendam legatorum necem, et comprimendum tumultum hostium
praetor cum legionibus ab iis caesus est.
cum exercitu missus ab Etruscis Gallisque oppressus interiit.
Septem praeterea tribuni militum in ea pugna occisi, multi nobiles trucidati, tredecim millia etiam militum Romanorum illo bello prostrata sunt. Ita autem quotiescumque Galli exarserunt, totis opibus suis Roma detrita est.
Florus). Omnes reliquias
eorum in Etruria ad lacum Vadimonis Dolabella delevit:
SED CUM ROMAM TENDERENT A CN. CORNELIO DOLABELLA COS. DELETAE SUNT
ne quis exstaret in ea gente, quae incensam a se Romani urbem
gloriaretur.—Imminet portui ad prospectum maris positum maius
Tarentini prospectam spectaculo
Quum a Tarentinis
theatrum. Ludos forte celebrabant, cum adremigantem litori
theatri
Romanam classem inde vident.
Romanam classem forte praetereuntem hostiliter invaserunt, quinque tan-
Romana classis
tum navibus vix per fugam elapsis: caetera retracta in portum classis, et profligata est, praefecti navium trucidati, omnes bello utiles caesi, reliqui pretio
direpta esset, duumviro, qui praeĕrat classi, occiso,
venditi sunt. Continuo missi Tarentum a Romanis legati, ut de illatis
missi ad eos a senatu legati, ut de iis
Sine mora aderat legatio
quererentur iniuriis, pulsatique ab iisdem, auctas insuper iniurias retulerunt
quererentur iniuriis pulsati sunt.
querelam ferens. Hanc quoque foede per obscoenam turpemque
Valerius Maximus). Cum gravissimas ibi iniurias accepissent, unus etiam
TARENTINIS, QUIA LEGATIS ROMANORUM INIURIAM FECISSENT,
lictu contumeliam violant.
urina respersus esset,
legati a senatu Tarentum ad res repetendas missi in theatrum, (ut est consuetudo Graeciae) introducti, legationem, quibus acceperunt verbis, peregerunt. De his, quae passi erant, questi non sunt, ne quid ultra ac mandatum esset, loquerentur, insitusque pectoribus eorum antiqui moris respectus dolore, qui ex contumelia gravissimus nascitur et sentitur, convelli non potuit.

Digitized by Google

His causis bellum ingens exortum est.
Ob id bellum iis indictum est.
Ex hinc bellum.
BELLUM INDICTUM EST.

Romanos, qui quantique hostes circumstreperent, permetientes, ultima adegit
Sed apparatus horribilis
necessitas proletarios quoque in arma cogere, hoc est eos qui in urbe semper sufficiendae prolis causa vacabant, militiae adscribere; quippe cum frustra de prole cura sit, nisi rebus praesentibus consulatur.

Itaque irruit in universas Tarentinorum fines cum Aemilio consule exercitus Romanus, igni ferroque vastat omnia, plurima expugnat oppida, iniuriam insolenter acceptam crudeliter vindicat.

Samnites defecerunt. Adversus eos et Lucanos et Bruttios et Etruscos aliquot proeliis a compluribus ducibus bene pugnatum est.

Continuo Tarentinos, plurimis finitimorum praesidiis fultos, maxime
cum tot simul populi pro Tarentinis consurgerent, omnibusque
Tarentinis
Pyrrhus auxit,
vehementior Pyrrhus,
Pyrrhus, Epirotarum rex, ut auxilium ferret,
ILLI PYRRHUM, EPIRI REGEM AUXILIUM CONTRA RO-
qui etiam in se ob magnitudinem virium consiliorum-
MANOS POPOSCERUNT, QUI EX GENERE ACHILLIS ORIGINEM TRAHEBAT.
que, summam belli nomenque traduxit, nam Tarentum utpote
ex Lacedaemoniis conditam cognatamque Graeciae civitatem
qui ex Lacedaemoniis conditoribus semigraecam civitatem
vindicaturus totas vires Epiri, Thessaliae et Macedoniae,
vindicaturus, cum totius viribus Epiri, Thessaliae, Macedoniae,
elephantos etiam usque in id tempus invisos Romanis, numero XX in Italiam
elephantisque in id tempus incognitis
in Italiam venit.
IS MOX AD ITALIAM VENIT.
vexit: terra, mari, viris, equis, armis, belluis ad postremum viribus suis
terra viris, equis, armis, addito insuper ferarum terrore....
dolisque terribilis: nisi quod Delphici illius vanissimi spiritus, et mendacissimi nebulonis, quem magnum ipsi vatem ferunt, responso circumventus ambiguo, exitum fecit eius, qui non consuluisset.

Quum in praesidium Rheginorum legio Campana cum praefecto Decio Iubellio missa esset, occisis Rheginis, Rhegium occupavit.

Digitized by Google

LIBER XIII.

EUTROPIUS). MISSUS EST CONTRA EUM CONSUL P. VALERIUS LAEVINUS, QUI CUM EXPLORATORES PYRRHI CEPISSET, IUSSIT EOS PER CASTRA DUCI, OSTENDI OMNEM EXERCITUM, TUMQUE DIMITTI, UT RENUNTIARENT PYRRHO, QUAECUNQUE A ROMANIS AGERENTUR.

Orosius). Itaque apud Heracleam, Campaniae urbem, fluviumque Sirim,
Florus). Apud Heracleam et Campaniae fluvium Lirim
prima inter Pyrrhum regem et Laevinum consulem pugna commissa est,
prima Laevino consule pugna
Livii Epitome). *Valerius Laevinus consul*
PUGNA MOX COMMISSA.
Consumtus est gravissimo certamine dies, utrumque omnibus mori intentis,
quae tam atrox fuit,
parum prospere adversus Pyrrhum pugnavit,
fugere nesciis.
ut Frentanae turmae praefectus *Obsidius*, invectus in regem, turbaverit, coëgeritque, proiectis insignibus, proelio excedere. Actum erat, nisi elephanti
CUM IAM PYRRHUS FUGERET ELEPHANTORUM AUXILIO VICIT,
elephantorum
conversi in spectaculum belli procurrissent: quorum cum mag-
Elephantos autem introductos inter concurrentia agmina mole ter-
maxime
nitudine, tum deformitate, et novo odore simul ac stridore con-
ribiles, forma truces, odore graves, ut videre Romani pa-
QUOS ROMANI
ternati equi, cum incognitas sibi belluas amplius quam erant,
vitantibus equis, novo genere pugnandi circumventi et territi
EXPAVERUNT INCOGNITOS,
inusitata facie *territis militibus.*
suspicarentur, fugam stragemque late dederunt.
diffugerunt. Sed postquam
Minucius quartae legionis primus hastatus, protentam in se manum
Minucius quartae legionis hastatus unius proboscide ab-
belluae gladio desecuit, et conturbatam dolore vulneris averti bello atque
scissa mori posse belluas ostenderat.
suos saevire compulit, eiusque immoderato discursu perturbari ac permisceri

coepere, finis pugnae etiam beneficio noctis impositus est. Victos fuisse
SED FINEM PROELIO NOX DEDIT. LAEVINUS TAMEN PER
Romanos turpis fuga prodidit, quorum tunc cecidisse referuntur peditum
NOCTEM FUGIT. PYRRHUS ROMANOS
14,880, capti 1808, equites autem caesi 242, capti 802, signa amissa 22.
CEPIT 1800, EOSQUE SUMMO HONORE TRACTAVIT,
captivos indulgenter habuit.

Nam quantus e diverso numerus sociorum Pyrrhi fuerit exstinctus, memoriae traditum non est: maxime quia scriptorum veterum mos est, ex ea parte, quae vicerit, occisorum non commemorare numerum, ne victoriae gloriam maculent damna victoris: nisi forte cum adeo pauci cadunt, ut admirationem terroremque virtutis augeat paucitas perditorum, sicut in prima Persici bello congressione apud Alexandrum Magnum fuit: cui inter 40,000 fere hostium interfecta, novem tantummodo in exercitu eius pedites defuisse referuntur.

Post id proelium cum corpora Romanorum, qui in acie ceciderunt, Pyrrhus inspiceret, omnia versa in hostem invenit.
interemtos cremavit. Omnium vulnera in pectore, quidam
OCCISOS SEPELIVIT. QUOS CUM VULNERE ADVERSO
hostibus suis immortui, omnium in manibus enses, et relictae
in vultibus minae, et in ipsa morte ira vivebat. Quod adeo
Pyrrhus miratus est, ut di-
ET VULTU TRUCI ETIAM MORTUOS IACERE VIDISSET
TULISSE AD COELUM MANUS DICITUR CUM HAC
VOCE: SE TOTIUS ORBIS DOMINUM ESSE POTUISSE, SI TALES SIBI MILITES
ceret: O quam facile erat orbis imperium occupare, aut mihi
CONTIGISSENT.
Romanis militibus, aut me rege Romanis.

Sed Pyrrhus atrocitatem cladis, quam hoc bello exceperat, diis suis hominibusque testatus est, adfigens titulum in templo Tarentini Iovis, in quo haec scripsit:

Qui ante hac
invicti fuvere viri, pater optime Olympi,
hos ego in pugna vici, victusque sum ab isdem.

Et cum a sociis increparetur, cur se victum diceret, qui vicisset, respondisse fertur: nae ego, si iterum eodem modo vicero, sine ullo milite Epirum revertar.

Interea Romanus exercitus, postquam victus clam fugit e castris, miserabilem belli cladem gravioribus monstris auctam accumulatamque persensit. Nam pabulatores forte congressos veluti hostilis quaedam oborta tempestas, cum horribili fragore coeli correptos, diris fulminibus excussit: quippe 34 eorum idem turbo prostravit, 22 semineces relicti, iumenta exanimata et capta

quam plurima, ut merito contigisse non signum vastationis futurae sed vastatio ipsa referatur.

POSTEA PYRRHUS IUNCTIS SIBI SAMNITIBUS, LUCANIS, BRUTTIISQUE,

prope captam Urbem

ad urbem

ROMAM PERREXIT, OMNIA FERRO IGNIQUE VASTAVIT. CAMPANIAM DEPO-

Fregellas, Lirim, Campaniam po-

Romam processit *po-*

PULATUS EST: ATQUE AD PRAENESTE VENIT, MILLIARIO AB URBE 18.

pulatus a Praenestina arce prospexit, et a 20

pulabundus.

MOX TERRORE EXERCITUS, QUI CUM CONSULE SEQUEBATUR, IN CAMPA-

lapide oculos cet.

NIAM SE RECEPIT.

Quae autem eorum, qui superfuerunt, in reparando exercitu festinatio? Pyrrhus, video me, inquit, plane Herculis sidere procreatum, cui quasi ab angue Lernaeo, tot caesa hostium capita de sanguine suo renascuntur. Captivos

LEGATI AD PYRRHUM DE REDIMENDIS CAPTIVIS MISSI

C. Fabricius ad eum, ut de redimendis captivis age-

VALERIUS MAXIMUS). *Legatis Romanorum ad redimendos captivos*

ret, missus a Senatu, — *Captivi*

castra sua petentibus, quo tutius venirent, Lyconem Molossum obviam misit: quoque honoratius exciperentur, ipse cum ornato equitatu extra portam occurrit.

AB EO HONORIFICE SUSCEPTI SUNT. CAPTIVOS

SINE PRETIO ROMAM MISIT. UNUM EX LEGATIS ROMANORUM FABRICIUM

sine pretio remissi sunt.

sine pretio restituit. Fabricius oblatam sibi a rege

SIC ADMIRATUS EST, UT, CUM EUM PAUPEREM ESSE COGNOVISSET, QUARTA

partem imperii

PARTE REGNI PROMISSA, SOLLICITARE VOLUERIT, UT AD SE TRANSIRET,

— *a rege tentatus est* *ut patriam desereret*

CONTEMPTUSQUE A FABRICIO EST.

frustra.

repudiavit.

(*Fabricius*) *legatus ad Pyrrhum profectus, cum apud eum Cineam Thessalum narrantem audisset, quendam Atheniensem clarum sapientia suadere, ne quid*

Digitized by Google

aliud homines quam voluptatis causa facere vellent: pro monstro eam vocem accepit, continuoque Pyrrho et Samnitibus istam sapientiam deprecatus est.

QUARE CUM PYRRHUS INGENTI ROMANORUM ADMIRATIONE TENERETUR

A Pyrrho

LEGATUM MISIT, QUI PACEM AEQUIS CONDITIONIBUS PETERET, PRAECI-

legatus missus ad senatum.

Legatis missis, ut facto foedere in amicitiam reciperetur, omni modo annisus est(Pyrrhus).

PUUM VIRUM, CINEAM NOMINE: ITA UT PYRRHUS PARTEM ITALIAE, QUAM

Cineas petiit, ut componendae pacis causa rex in

IAM ARMIS OCCUPAVERAT, OBTINERET.

urbem reciperetur, de qua re quum ad frequentiorem Senatum referri placuisset, Ap. Claudius, qui propter valetudinem oculorum

Appio Caeco

iamdiu consiliis publicis se abstinuerat, venit in curiam, et sententia

perorante

sua tenuit, ut id Pyrrho negaretur (cf. VAL. MAX. VIII. 13. 5)

PAX DISPLICUIT, REMANDATUMQUE PYRRHO A SENATU EST, EUM CUM ROMANIS, NISI EX ITALIA RECESSISSET, PACEM HABERE NON POSSE. TUM ROMANI

Ceterum cum et magni pretii, et varii generis a legatis (Pyrrhi), tam viro-

legati

rum quam feminarum apta usui munera circa domos ferrentur, nulla cuiquam

cum muneribus

dono ianua patuit. Cum magnum captivorum civium suorum numerum a

ab urbe pulsi

CAPTIVOS OMNES, QUOS

Pyrrho rege ultro missum recepissent, decreverunt ut ex iis, qui equo me-

PYRRHUS REDDIDERAT, IUSSERUNT INFAMES HABERI

ruerant, in funditorum auxilia transcriberentur: neve quis eorum intra castra tenderet, neve locum extra assignatum vallo aut fossa cingeret, neve tentorium ex pellibus haberet.

QUOD ARMATI CAPI POTUISSENT:

NEC ANTE EOS AD VETEREM STATUM REVERTI

iis autem ad pristinum militiae ordinem recursum proposuerunt

QUAM SI BINORUM HOSTIUM OCCISORUM SPOLIA RETULISSENT.

si bina ex hostibus spolia tulissent

ITA LEGATUS PYRRHI REVERSUS EST. A QUO CUM QUAERERET PYRRHUS.

interroganti regi suo

QUALEM ROMAM COMPERISSET, CINEAS DIXIT, REGUM SE PATRIAM VI-

Digitized by Google

quid de hostium sede sentirent, Urbem templum sibi visam, se-
DISSE, SCILICET TALES ILLIC FERE OMNES, QUALIS UNUS PYRRHUS APUD
natum regum concessum esse.
EPIRUM ET RELIQUAM GRAECIAM PUTARETUR.
Cn. Domitius censor primus ex plebe lustrum condidit. Censa sunt civium capita 278,222.
MISSI SUNT CONTRA PYRRHUM DUCES P. SULPICIUS ET DECIUS MUS
Curio Fabricioque
CONSULES.
consulibus
Secunda inter Pyrrhum et Romanos consules pugna in Apuliae finibus fuit, ubi
Iterum adversus Pyrrhum pugnatum est.
in Apulia apud Asculum
clades belli ad utrosque sed maxime ad Pyrrhum, victoria ad Romanos con-
dubio eventu
melius dimicatum est.
cessit. Nam cum diu obnixe cunctis in mutuam caedem ruentibus, anceps
Nec ante cladi finis fuit, quam nox
CERTAMINE
belli penderet eventus, Pyrrhus, transfixo brachio
dirimeret, postremusque fugientium ipse rex a satellitibus humero
COMMISSO PYRRHUS VULNERATUS EST,
saucius, prior cessit e proelio. Sed et Fabricius legatus tunc vulneratus est.
saucius in armis suis referretur.
elephanti prima pugna vulnerari, atque in fugam cogi posse
am belluarum terror exoleverat. Minucius belluas mori posse
eprehensi, deinde subiectis inter posteriora ac mollia ignibus exagitati,
stenderat. In ipsas pila congesta sunt,
dentes insuper machinas furore trepido circumferentes, exitio suis fuere.
t in turres vibratae faces, tota hostium agmina ardentibus ruinis
aesa sunt in ea pugna 5000 Romanorum: de exercitu vero Pyrrhi
eruere.
EPHANTI INTERFECTI, TANTUM 5000 EX ROMANIS CAESA, HOSTIUM
,000 prostrata sunt. Regis signa ablata 53, Romanorum 11 amissa sunt.
),000. PYRRHUS TARENTUM FUGATUS.
o bello, quod adversus Pyrrhum gerebatur), Carthaginienses 130 *navium*
ssem in praesidium Romanis Ostiam ultro cum misissent, senatui placuit
atos ad ducem eorum ire, qui dicerent, populum Romanum bella suscipere
ere, quae suo milite gerere posset, proinde classem Carthaginem reducerent.
m Carthaginiensibus quartum foedus renovatum.

Digitized by Google

INTERIECTO ANNO, CONTRA PYRRHUM FABRICIUS EST MISSUS, QUI PRIUS INTER LEGATOS SOLLICITARI NON POTUERAT, QUARTA REGNI PARTE PROMISSA. TUM, CUM VICINA CASTRA IPSE ET REX HABERENT, MEDICUS

Quum C. Fabricio consuli is, qui ad eum a

Curius medicum

PYRRHI AD EUM NOCTE VENIT, PROMITTENS VENENO PYRRHUM OCCISU-

Pyrrho transfugerat, polliceretur se venenum regi daturum,

venale regni Pyrrhi caput

RUM, SI SIBI ALIQUID POLLICERETUR, QUEM FABRICIUS VINCTUM REDUCI

cum indicio ad regem

offerentem remisit

IUSSIT AD DOMINUM, PYRRHOQUE DICI, QUAE CONTRA CAPUT EIUS MEDICUS

remissus est.

SPOPONDISSET. TUNC REX ADMIRATUS EUM DIXISSE FERTUR: ILLE EST FABRICIUS, QUI DIFFICILIUS AB HONESTATE, QUAM SOL A CURSU SUO AVERTI POTEST.

Res praeterea contra Etruscos, Lucanos, Bruttios et Samnites prospere gestas continet.

Op deze wijze, geloof ik, is een herstel van LIVIUS binnen zekere grenzen mogelijk, dat bij wetenschappelijke onderzoekingen van nut kan zijn. Zoo toch worden alle overblijfselen, hoe schamel ook en onzuiver, bijeengebragt, en de reeds zoo zeer gewijzigde tekst in het geheel niet meer door ons toedoen veranderd.

Buitendien leeren wij op deze wijze de betrekkelijke waarde der boven opgenoemde schrijvers gemakkelijk kennen, en inzien, wat ieder volgens zijne opvattingen bij den oorspronkelijken tekst voegde.

Misschien zal men mij tegenwerpen, dat ik om mijn doel te bereiken op sommige plaatsen vrij willekeurig den tekst der gebruikte schrijvers heb omgezet. Deze aanmerking zou stellig van veel gewigt zijn, indien ik eene uitgave van een dezer schrijvers voorhad, doch eene kleine omzetting der woorden, zonder dat de zin in het minst veranderd wordt, is naar ik meen zeer geoorloofd, om de overeenstemming tusschen de verschillende schrijvers nog duidelijker in het oog te laten vallen.

Leyden, Aug. 1854. J. A. VAN DER CHIJS.

Digitized by Google

DE HERZIENING VAN DE ROMEINSCHE KIESWET.

Twee fouten, zegt MACAULAY, zijn het verleidelijkst bij het vergelijken van vroegere tijden met de onze. De eene is, het tegenwoordige te veel naar het verledene te beoordeelen. De andere is, zich het verledene al te zeer naar het tegenwoordige voor te stellen. De eerste dwaling is die van staatslieden die vooral het goede waarderen dat bestaat, en de bezwaren van verandering vreezen eer zij de voordeelen van verandering begeeren. De andere dwaling ligt aan hen het naast, die bovenal verbetering beoogen van het bestaande dat ondoelmatig is, en eerst de voordeelen, dan de bezwaren van verandering in 't oog krijgen. Gene is 't verderfelijkst voor den staatsman, deze 't gevaarlijkst voor den geschiedschrijver.

De steller dezer regelen hoopt, tusschen beide klippen te zullen doorzeilen; immers terwijl hij een titel koos, welke die rigting zou kunnen aanduiden, waarvoor de Engelsche staatsman en geschiedschrijver vooral zijne nederige vakgenooten op het laatste gebied waarschuwt, herinnerde hij zich dien wenk bij het nederschrijven en wilde dien ook zijne lezers in 't geheugen terug roepen. Het is geoorloofd bij MACAULAYS gezegde te voegen, dat eveneens de staatsman dwaalt, die de geschiedenis miskent, en de beoefenaar der historie, wanneer hij het oog sluit voor de wereld rondom hem. Het werkelijk leven toch is ten allen tijde — men moge deze stelling een *axioma* noemen zoo men wil — het eenig wezenlijke, en ware 't ook soms

Digitized by Google

niet zoo, thans is binnen onze grenzen en daar buiten, in de zinnelijke wereld en in 't rijk der gedachten een allergewigtigst tijdperk begonnen. Hoe de nakomeling het zal beoordeelen blijft ons grootendeels verborgen, maar voor de kennis van 't verledene heeft het reeds menig nieuw oogpunt aangewezen. En de kennis van toestanden uit de geschiedenis, van zeden en inrigtingen, van personen en gebeurtenissen wordt verlevendigd en versterkt, ontvangt kleur en karakter, wordt eerst regt waar en frisch wanneer men er in terug vindt, wat in gewijzigden, gesplitsten, ontwikkelden of soms ook in afstervenden en ingekrompen vorm nog heden aanwezig is.

De Romeinsche kieswet; deze moderne naam komt het naast aan 't geen ik bedoel, maar blijft toch nog op verren afstand van wezenlijke juistheid van uitdrukking. Bedoeld wordt de wet, die regelde, wie uit het volk stemgeregtigden zouden zijn, en op welke wijze dat stemregt zou worden uitgeoefend.

Wie uit het volk, d. i. uit de vereenigde patriciers en plebejers. Want de herziene wet, waarvan hier spraak is, werd na de wetgeving van LICINIUS STOLO ingevoerd, dus in een tijd dat de patriciers niet meer alles waren, wat meer is, toen zij als stand de tijdperken van achteruitgang en onbeduidendheid doorliepen, om in volslagen nietigheid eindigende, met dien plebejischen adel te versmelten dien zij verachtten zoo als een MONTMORENCY nederzag op NAPOLEONS hertogen.

Stemgeregtigden, d. i. geregtigd hunne stem uit te brengen op de vergadering, wier besluit als dat van het gansche volk beschouwd werd. Niet langer een gedurige strijd tusschen een onbeschaafd graauw en eene adelijke *coterie*. De eene kan als vergadering bekwaam zijn en het andere kan zich disciplineren, kan als eenhoofdig monster, met duizendvoudige sleep, doordringen waar het geduchte veelhoofdige monster stuit, maar dat alvermogende hoofd kan en zal misleiden, de duizende volgelingen zijn weerloos. Thans zal er in waarheid een *comitiatus populi* zijn, een *maximus comitiatus*, eene ware volksvergadering op het Marsveld, niet meer het rijk van *curiata* of *tributa*, van die kabaal der edelen of dat straatrumoer aan de beide einden van het *forum*.

De uitoefening van dat stemregt: ze betreft den vorm van

Digitized by Google

stemming en de onderwerpen van behandeling. Hebben allen even veel regt? en, hoe men dit ook uitmake, wat handeling verwezenlijkt dat regt? De onderwerpen van behandeling? Ze zijn wetgeving, regtspraak, keuze van regeringspersonen, in vredestijd en in oorlog, beslissing zelfs tusschen oorlog en vrede, voor zoover de omstandigheden niet reeds gekozen hebben. Wat mate van invloed, welken aard en omvang van magt heeft de wetgever aan de beslissing dier vergadering toegekend? Die vraag hangt af van het tijdstip der wetgeving, dat zelf nog onbekend is. Immers hier is alles onzeker, maar zelfs enkel een klein gedeelte van den kluwen te ontwarren heeft nut en ondervindt erkentelijkheid; het dient toch als een eersten stap om verder te gaan, om te ontwikkelen wat voor 't oogenblik nog met deze eerste moeijelijkheid doorweven is.

Ik zal dus trachten in deze regelen uit te maken, wanneer te *Rome* de kieswet herzien is, op welk tijdstip men bepaald heeft, wie voortaan als stemgeregtigden op de *comitia centuriata* zouden verschijnen, om onder te min bekende bepalingen de oude instelling van SERVIUS TULLIUS tot het deugdelijk orgaan der verstandige meeningen van het geheele Romeinsche volk te maken.

Immers zulk eene herziening heeft eenmaal plaats gehad. LIVIUS zegt het, en DIONYSIOS zegt het evenzeer[1]: hunne woorden, onbepaald en duister, laten evenwel omtrent dit hoofdpunt geenen twijfel bestaan. De tegenwoordige inrigting stemt met die van SERVIUS niet overeen, zegt gene; eeuwen lang heeft de instelling van den koning bestaan, maar het is anders in onze tijden, leert DIONYSIOS. Toch is deze eerste, voorname, alles beslissende stap niet mogelijk geweest, eer verscheidene hinderpalen uit den weg waren geruimd: zelfs die eerste stelling ontmoette tegenwerpingen, sedert lang ontzenuwd maar die men heeft moeten wederleggen.

Ons bestek gebiedt, dat wij alle bijwerk afsnijdende ons geheel tot de hoofdzaak bepalen, en dit heeft zijne aangename zijde. Wij verliezen belangwekkende partijen, maar die de pas

---

[1]) LIV. I. 43. D. H. IV. 21.

Digitized by Google

opgewekte belangstelling terstond in menig opzigt te leur stellen, wij verliezen in omvang maar winnen in zekerheid. Menig interessant beeld ontgaat ons, maar wij behouden juist die, wier meer bepaalde omtrekken den naderenden blik kunnen weêrstaan, en de *Fata Morgana* in het verschiet zijn toch niet te bereiken of ze zijn het op dezen weg. Punt voor punt moet alles worden behandeld, onze grond moet voet voor voet veroverd en beveiligd worden, en reeds is een aanmerkelijk terrein gewonnen op het uitgestrekte gebied der Romeinsche oudheden. Ook hier weder, gelijk zoo dikwijls, zal het voldoende zijn, ééne vraag uit te maken, het tijdstip der herziening met zekerheid te bepalen, en dan is terstond eene nieuwe bron van kennis geopend, omdat *Romes* toestand op dat bepaalde oogenblik min of meer bekend zal wezen, en het onderzoek dus terstond aan stellige gegevens kan worden vastgeknoopt. Wij laten dus al het andere varen en vragen enkel naar het wanneer, wij nemen aan dat de kieswet van Servius ten tijde van Augustus niet meer bestond, en zoeken eene juistere tijdsbepaling dan de schijnaanwijzing van het onmetelijk tijdvak dat met Tarquinius Superbus begint, en zich uitstrekt tot aan Iulius Caesar.

Een vermoeden, dat meer schijnt dan een louter vooroordeel, verbindt de herziening der kieswet met eene veranderde indeeling der *libertini* in de *tribus*, der vrijgelatene, tot Romeinsche burgers verhevene slaven in de stammen of afdeelingen van het volk. Immers Dionysios zegt, dat zekere sterke noodzakelijkheid de *Romeinen* dwong de inrigting van Servius te veranderen, en al zeide hij het niet, de ondervinding leert dat het stemregt veelal door uitgeslotene klassen met hevigheid wordt begeerd, dat men het zelden uitbreidt dan min of meer gedwongen door haren aandrang, dat men het niet ligt beperkt zonder materieel geruggesteund te zijn. Die krachtige noodzalijkheid kan niet wel iets anders geweest zijn, dan dat de heerschende magt aan den aandrang van beneden moest toegeven, of door druk dat uiterste voorkwam; die te weinig bevoorregte klasse, wier wensch een eisch werd en een gebod kon worden, is te *Rome* niet denkbaar, indien zij niet grootendeels uit *libertini* bestaan heeft.

Een enkel woord ter opheldering dezer stelling. Zooveel onze

Digitized by Google

onvoldoende kennis dat toelaat, moet men bepalen, wie het stemregt ten volle genoten, wie 't begeerden, welke de verhouding der wederzijdsche magt was. Daaruit blijkt de waarheid der opgeworpen stelling: die stelling geeft waarde en kracht aan het vermoeden, waarvan wij spraken.

Het stemregt betreft alleen de *comitia centuriata*, de vergadering aller militiepligtige burgers; wij rekenen hare inrigting volgens SERVIUS TULLIUS als bekend, voor zooverre de drie classieke plaatsen van LIVIUS, DIONYSIOS en de reddeloos bedorvene van CICERO betreft [2]. De *comitia curiata* stelle men zich als ontzenuwd voor; die vergadering aller patriciers in en buiten den senaat bezat niet meer dan eene schaduw van vroegere magt. Immers het vroegste tijdstip der herziening is het jaar 304; en reeds sedert 339 gold de bepaling van PUBLILIUS PHILO, dat de *patres* elk besluit der *centuriata* reeds te voren bekrachtigen, eer het nog genomen is.

In de *centuriata*, zoo als koning SERVIUS die had ingesteld, was ieder soldaat stemgeregtigd. Soldaat is ieder, die zekeren vrij lagen *census* bezit en uit dien hoofde tot de krijgsdienst verpligt is. Die *census* omvatte, volgens overgeblevene boeken, zelfs in den keizertijd enkel grondbezit en eigendom aan slaven: circulerend kapitaal en schulden werden niet in rekening gebragt [3]. Het nominale eigendom van de groote meerderheid der gezeten burgers was ten minste tienmaal zoo groot als het bedrag, waarop het strijdros van den patricier of den rijken plebejer geschat werd; het bezit van zoodanig eigendom verpligtte tot den dienst als zwaargewapende, waaronder aankoop en onderhoud der wapenen begrepen waren; voor den toestand der beschaving in SERVIUS' tijd is het merkwaardig dat zijn leger enkel koperen wapens voerde, terwijl reeds de Homerische helden niet geheel verstoken waren van het gebruik van ijzer.

---

[2]) LIV. I. 43. D. H. IV. 21, vgl. ook VII. 59. X. 17. CIC. *de Rep.* II. 22.

[3]) NIEBUHR, *R. G.* I. 104²/₆ (d. i. tusschen noot 1042 en 1046, maar in den tekst; deze wijze van aanhaling is de eenige welke op alle uitgaven sluit). Tabel bij DUREAU DE LA MALLE, *Economie politique des Romains*. Paris 1840. 8°, achter het eerste deel, en behoorende bij p. 165, en daar ULPIANUS, *lex* 2. 3. 4 ff. *de censibus*.

Digitized by Google

Het zou belangrijk zijn te bepalen welke de eigenlijke waarde van dien *census* was, welk het nominaal vermogen geweest is der gezeten Romeinsche burgers, welke de verhouding was tusschen zilver en graan, die zekerste maatstaf ter vergelijking van nationale welvaart [4]. Het is evenwel tot nog toe niet gelukt, iets stelligs daaromtrent te weten te komen. Volgens NIEBUHR zou het strijdros gelijk geschat zijn met eene massa zilver, waaruit 2700 onzer guldens konden geslagen worden: DUREAU DE LA MALLE vindt slechts 900, en noemt dien prijs reeds onbegrijpelijk overdreven. Maar wij bezitten regtstreeksche getuigenissen, dat slechts ééne eeuw na SERVIUS, trouwens door welwillende beoordeelaars, eene koe bij de boete vervangen kon worden door een honderdste, een schaap door een duizendste zooveel kopergeld, als hier voor den aankoop van een paard wordt berekend. En uit dezelde rekening zou blijken, dat te Athene, slechts eene halve eeuw vóór SERVIUS TULLIUS, eene koe op niet meer dan 't gehalte van *f* 2.25 werd begroot, een schaap slechts op dat van *f* 0.45 [5].

Hoe 't zij, de vier overige op de *centuriata* vertegenwoordigde *classes* of legers van Romeinsche burgers hadden in naam een eigendom van ten minste 7½, 5, 2½ en 1¼ maal dat onbekende bedrag waarop ten tijde van SERVIUS TULLIUS de waarde van een strijdros geschat werd. Van de laatsten werd in den oorlog niet meer gevergd, dan dat zij zich zelven onderhielden, en slingers met de benoodigde steenen bij zich had-

4) DUREAU D. L. M. I. XI. p. 97. BÖCKH, *Staatshaushaltung der Athener*, I. bl. 67 der eerste uitgaaf; deze cijfers worden op den kant der tweede editie opgegeven.

5) Zie voor het eerste NIEBUHR, *R. G.* I. 104⁶/₇, 105⁷/₈, DUREAU DE LA MALLE, I. XI. 97. XII. 126; voor het tweede LIV. IV. 30. CIC. *de Rep.* II. 35; voor het laatste BÖCKH, *Staatsh. der Ath.* I. 66 (vgl. in de 2e uitg. bl. 25) DEMETR. PHALER. bij PLUTARCH. *Solon.* 23. DUREAU DE LA MALLE cijfert zijne som niet uit, en er bestaat groote waarschijnlijkheid dat hij bij 't schrijven de verschillende verhouding tusschen zilver en koper ten tijde van SERVIUS TULLIUS en van AUGUSTUS over 't hoofd heeft gezien, waardoor hij zich een zevenmaal te groot bedrag zou hebben voorgesteld. In dezelfde zinsnede schrijft hij het toewijzen van 10000 *asses* voor ieder strijdros, dus de instelling der *comitia centuriata*, aan ROMULUS toe!

Digitized by Google

den: daarentegen was dan ook hun invloed bij de stemmingen gering.

Het geheele aantal der Romeinsche burgers van iederen leeftijd en kunne is voor het tegenwoordig doel vrij naauwkeurig bekend. In het tijdvak van 294 tot 220 vóór onze tijdrekening dobbert de vrije bevolking tusschen 250.000 en 290.000, maar de juiste cijfers zijn niet wel aan te geven. Men vergenoege zich dus met het middengetal 270.000 en neme met mij aan, dat genoemd tijdvak de beste uitkomsten geeft voor de tegenwoordige vraag; wilde ik dit en diergelijke gezegden hier bewijzen, dan zou dit opstel tot een dik boek aangroeijen[6].

Eene bevolking van 270.000 zielen geeft omstreeks 62000 weerbare mannen[7]. DIONYSIOS geeft 110.000 op, reeds in het jaar 476, één jaar na de nederlaag der driehonderd FABII; maar hij houdt zeer ten onregte het cijfer van den *census* waarop hij zich grondt voor dat der weerbare mannen. Er waren toen te *Rome* 110.000 vrije inwoners, dus weinig meer dan 25000 man die vóor den dienst geschikt waren; slechts onder zulke omstandigheden kon de staat de buitengewone hulp der FABII tegen de *Veientes* behoeven, terwijl reeds 12000 man tegen de *Volsci* en *Aequi* waren uitgezonden en *Rome* zelf een garnizoen moest hebben. Een staat die honderdduizend man in 't veld kon zenden zou *Aequi* en *Volsci* en *Veientes* en de *Romeinen* zelf in éénen veldtogt hebben verpletterd.

Wanneer het nu niet te gewaagd is, met DUREAU DE LA MALLE[8] aan te nemen, dat tusschen 356 en 211 het aantal vrijgelatenen omstreeks 50000 beliep, die grootendeels in den voor de krijgsdienst meest geschikten leeftijd waren, indien men dus het getal van 50000 strijdbare vrijgelatenen aanneemt[9], dan is men vrij zeker niet te overdrijven, door zich de helft der manschappen welke *Rome* in 't veld kon zenden als vrijgelate-

---

6) NIEBUHR, *R. G.* III. $72\frac{6}{7}$, $10\frac{19}{21}$. FISCHER, *Röm. Zeitt.*, op de betrokkene jaren.

7) CLINTON, *F. H. Append.* XXII. bl. 386 (396) vlgg. D. H. IX. 25.

8) DUREAU D. L. M. I. VI. bl. 290 en verder.

9) Het aantal vrouwen en kinderen onder hen was betrekkelijk uiterst gering en staat volstrekt in geene verhouding tot dat der mannen. Vele vrijgelatenen huwden vrijgeborene vrouwen.

Digitized by Google

nen voor te stellen. Deze vrijgelatenen waren grootendeels handwerkers, ambachtslieden, geene landbouwers. De heeren gebruikten slechts de minst goede slaven tot den landbouw, en eén slaaf in het *ergastulum* had weinig gelegenheid, de gunst zijns meesters en daardoor de vrijheid te verwerven. Maar al hetgeen de hedendaagsche ambachtslieden verrigten was te *Rome* slavenwerk; buitendien namen slaven de plaats onzer dienstboden in, en vervulden nog menige nuttige betrekking die thans veel meer naar waarde geschat wordt, en die reeds toen eenen trap van beschaving eischte, hooger dan dien waarop hunne eigenaars stonden. De geneesheer, de huisonderwijzer, de commies op regeringskantoren en zelfs zijne klerken zouden zich beleedigd achten, indien men hunnen stand met dien van gemeen soldaat op ééne lijn stelde. Maar te *Rome* was de gemeene soldaat burger, stemgeregtigde, grondeigenaar, en de commies was zelden meer dan een vrijgelatene, de klerk, de huisonderwijzer waren slaven, ook de geneesheer was het, zelfs toen de weelde te *Rome* zoozeer overhand nam, dat zieken en gewonden betere zorg verlangden, dan de *matronae* met hare huismiddeltjes konden geven. Zulke slaven hadden menige gelegenheid, zich verdienstelijk en bemind te maken, zij moesten in 't gevoel hunner verstandelijke meerderheid vurig de vrijheid wenschen, terwijl voor den landbouwer het lot van slaaf tegenover dat der ongelukkige kleine grondeigenaars of diep in schulden stekende pachters niet zeer vreeselijk kon schijnen. De beschaafde slaven, wier zedelijke meerderheid niet op kennis van landbouw berustte, die zich, eenmaal vrijgelaten, in eene vrij groote stad als *Rome* op allerlei wijzen eene nering konden verschaffen, *quaestum facere*, moesten gereedelijk aan den wensch hunner heeren voldoen, die ook als *patroni* hen gaarn om zich zagen, voor eigene veiligheid en ter voldoening van hunnen trots, die hun niet vaak bij de vrijlating een stuk land zullen hebben geschonken, daar waar 't streven was groote bezittingen te vormen, maar die geneigd moesten zijn, hen te *Rome*, waar zij hunne tegenwoordigheid wenschten — men vergeve de gemeenzame uitdrukking — in een winkeltje te zetten.

Die vrijgelatenen, geducht door hun aantal en hunne bescha-

Digitized by Google

ving, toomeloos in 't genot der nieuwe vrijheid, en toch gemakkelijker te disciplineren dan de landbouwende vrijgeborenen, *ingenui*, onbekend met gebrek, eerzuchtig door hunne meerdere kennis en hun slavenwedijver om 's meesters gunst, die vrijgelatenen waren bij den *census* veel te laag aangeslagen. Men moge de waarde hunner huisjes hebben in rekening gebragt, zoo zij die bezaten, en hun weinig gemunt geld, maar het circulerend kapitaal der handelaars, het ambacht der handwerkers, de niets ontziende aanhankelijkheid van VIRGINIA's opeischer, het schitterende talent van CN. FLAVIUS werden als nullen beschouwd bij den officiëlen *census*, dien men zonder hulp van dien zelfden CN. FLAVIUS en zijns gelijken niet had kunnen opmaken. De *libertini* derhalve, feitelijk aan het hoofd der armere plebejische bevolking staande, golden officieel veel minder en het lijdt geenen twijfel dat zij, te laag aangeslagen, op de volksvergaderingen niet vertegenwoordigd werden overeenkomstig hunne wezenlijke magt, en toch genoeg om hunnen invloed te doen gevoelen. Wat is natuurlijker, dan dat ze dien gebruikten om hun gezag te vermeerderen?

Van de vrijgelatenen derhalve en hunnen aanhang kwam de drang van beneden, welke tot eene verandering der kieswet noopte. Haasten wij ons er bij te voegen, dat de nieuwe kieswet bestemd was dien aandrang te beteugelen, niet er aan toe te geven, en dat onder de *libertini* en de hunnen ook de talrijke, niet onbekwame of geheel van middelen ontbloote klasse der *libertinorum filii* gerekend moet worden, diegenen die wel zelf vrijgeboren waren, maar wier vader nog slaaf geweest was, wier grootvader bij de wet niet bekend was, en die dus als *avo nullo*, als *libertino patre nati* moesten optreden [10].

Derhalve hebben wij ons de volksvergadering van *Rome* te denken als bestaande uit een klein getal patriciers, die echter grooten persoonlijken invloed uitoefenen, en uit 60000 of 70000 plebejers, volgens hun nominaal grondeigendom in groote afdeelingen gesplitst; de stemming geschiedt niet hoofdelijk, maar volgens onderdeelen dier afdeelingen, en de kleine helft der plebejers, juist de meest ontwikkelde, bevindt zich door den

10) LIV. IV. 3. X. 8. HOR. *Sat.* I. VI. 6. 45. 46. vgl. vs. 8.

Digitized by Google

aard harer eigendommen in eene schijnbare armoede, en ten gevolge daarvan in de laatste, het minste aantal stemmen uitbrengende afdeelingen. Langzamerhand klimmen zij en hunne zonen op, bereiken ook de hoogere afdeelingen, verkrijgen meer en meer invloed op de overige plebejers, worden daardoor, als ligchaam, van hunne rijke *patroni* meer en meer onafhankelijk, en tevens steeds begeeriger, om hunnen invloed ook op het staatsbestuur uit te strekken.

Wanneer dus, om tot het begin dezer redenering terug te keeren, grond bestaat, om het tijdstip van de herziening der kieswet voornamelijk te zoeken op die tijden, waarop de indeeling der vrijgelatenen in de stammen veranderd is, en daarbij buitendien de andere tijdstippen in aanmerking worden genomen, welke tot nog toe door enkele geleerden voor het waarschijnlijk oogenblik der herziening mogten gehouden zijn, dan mag men de vraag hiertoe beperken, alleen de genoemde tijdpunten onderzoeken, en alle overige voorloopig buiten aanmerking laten. Immers andere aanwijzingen ontbreken; zelfs zal blijken, dat het vermoeden omtrent sommige dezer tijdstippen bij het minste onderzoek verdwijnt. Er bestaat dus eenig regt die andere tijden te verwaarloozen, als voor welke nog minder grond bestaat.

De indeeling der *libertini* in de *tribus* is voor zoover bekend is driemaal veranderd: in de jaren 304, 220 en 169, d. i. in het jaar waarin de tweede Samnitische oorlog eindigde, twee jaren vóór 't begin van den tweeden Punischen, en in het derde jaar van den Macedonischen tegen PERSEUS. Dit laatste tijdstip kan niet in ernstige aanmerking komen, gelijk straks blijken zal. Alle drie veranderingen werden door censoren ingevoerd.

Nog één ander tijdstip wordt opgegeven. MOMMSEN[11] wijst op het jaar 241, toen het aantal der Romeinsche *tribus* op 35 gebragt werd, welk getal sedert vast stond, en neemt aan, dat ook de verandering der »Centurienconstitutie," datgene, wat

---

11) TH. MOMMSEN, *die röm. Tribus in administr. Beziehung*. Altona 1844 8°. Hoofdst. II. § 7. bl. 107 en verder.

Digitized by Google

hier korter de herziening der kieswet heet, toen zou hebben plaats gehad. Immers zóóveel staat vast, dat bij de nieuwe wet de centurien tot evenmatige deelen der *tribus* gemaakt zijn [12]. Ook in dit jaar waren te *Rome* censoren, maar deze omstandigheid is bij Mommsen slechts bijzaak, daar hij den tijd der herziening niet uitsluitend in 241, maar voor 't minst tusschen 241 en 218 plaatst, in het tijdsverloop tusschen beide Punische oorlogen.

Gewigtige redenen dwingen in der daad, aan te nemen dat de herziening vóór 217 heeft plaats gehad; in geen geval na 213. Immers reeds in 213 komt eene *centuria* onder den naam *Veturia iuniorum* [13] voor, dus een onderdeel van de *tribus Veturia*, eene tribuscenturie, indien het gebruik van dien naam mij wordt toegestaan, geene Serviaansche centurie: deze immers waren geheel onafhankelijk van de *tribus* [14].

Maar ieder verstandig beoordeelaar zal dit tijdstip nog vier jaren vervroegen. Reeds in 217 komt zulk eene tribuscenturie bij Livius voor, de *Aniensis iuniorum* [15]. Wel is waar hebben de handschriften dien naam niet, zij lezen *ante*, *antesi*, en op de andere plaats *niensem*. Onze groote landgenoot J. Fr. Gronovius vond de ware lezing: deze is in den tekst opgenomen, zelfs door den kleingeestig voorzigtigen Drakenborch. Het is dus te hopen, dat deze verbetering, omdat ze meer dan eene eeuw oud en in een stemmigen quartijn gedrukt is, met een beroemden naam er onder, gespaard zal worden door diegenen, welke misschien de »tegenwoordige school" vreezen en het er voor schijnen te houden, dat sedert weinige jaren zekere booze kritiek geboren is, welke al die stemmige quartijnen met de daaruit geputte gemakkelijke compilatiekennis in hunne dierste belangen bedreigt.

De straks genoemde omstandigheid is zoo gewigtig, dat reeds daardoor het jaar 169 geheel en al buiten aanmerking komt. Immers hoe zou eene inrigting in 169 v. C. ingevoerd kunnen

---

12) Cic. *Planc.* 20, en meer plaatsen.
13) Liv. XXVI. 22.
14) Liv. I. 43 f.
15) Liv. XXIV. 7 f. 8 f.

Digitized by Google

zijn, wier gevolgen zich reeds 48 jaren vroeger, in 217, hebben doen gevoelen?

Andere redenen worden aangehaald, om te bewijzen, dat de herziening niet vóór 241 kan geschied zijn. Die redenen, schoon zij dit bewijs niet ten volle geven, schoon de herziening allerwaarschijnlijkst lang vóór 241 heeft plaats gehad, zijn evenwel gewigtig, en hare bestrijding vormt de voornaamste zwarigheid in dit betoog. Zijn deze redenen eenmaal wederlegd, dan loopt het overig deel der redenering geleidelijk af, dan heeft Mommsens onderstelling hare grootste kracht verloren, dan wordt het tijdvak der Samnitische, niet dat der Punische oorlogen als dat der herziening aangewezen, Fabius en Decius, de censoren van 304, als hare ontwerpers.

Deze redenen bestaan in de uitlegging der beide voorname plaatsen, welke het feit zelf der verandering mededeelen, en de lezer zal zich eene kleine uitwijding over een punt van spraakkunst moeten getroosten. De juiste woorden van Dionysios, straks aangehaald, zeggen dat de inrigting van Servius Tullius vele *geslachten* bleef bestaan, ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς κεκίνηται χρόνοις καὶ μεταβέβληται εἰς τὸ δημοτικώτερον [16]. *Vele* geslachten, γενεαί, zijn zelfs tusschen Servius en Dionysios niet verloopen, namelijk slechts 17 in den zin der oudheid, die het geslacht, het *menschenleven*, door elkander op 30 jaren schatte. Maar zooveel is duidelijk, dat het woord *veel* met hetzelfde regt omtrent de jaren 304, 241 en 220 kan gebezigd worden, d. i. voor omstreeks 8, 10 en 10½ geslachten.

De beide *perfecta* κεκίνηται en μεταβέβληται zijn straks door »het is anders" overgebragt, niet door »het is veranderd." Aan die verklaring is vroeger getwijfeld. Ze wordt evenwel ook opgegeven door Mommsen [17], den voornaamsten verdediger van het door mij betwiste gevoelen; hij stelt deze verklaring als algemeen aangenomen voor, en wil men eene andere, dan moet men de getuigenis van Dionysios, gelijk Niebuhr [18] zeer juist heeft opgemerkt, als in strijd met andere stelliger plaatsen ten eenenmale verwerpen.

---

16) D. H. IV. 21. 17) Mommsen, t. a. p. bl. 106. n. 89.
18) Niebuhr *R. G.* III. 5 75/82.

Digitized by Google

Er blijft ééne zwarigheid over, deze namelijk, dat Dionysios van eene verandering in meer demokratischen zin spreekt. Zij behoort echter bij de behandeling van den aard en niet bij die van den tijd der herziening.

Meer moeijelijkheden verwekt de plaats van Livius, die met ronde woorden zegt: »Nec mirari oportet, hunc ordinem, qui »nunc est, post expletas quinque et triginta tribus, duplicato »earum numero, centuriis iuniorum seniorumque ad institutam »ab Ser. Tullio summam non convenire." Dus, zegt men bij de eerste lezing, de verandering is jonger dan het brengen van het getal der *tribus* op 35, dus jonger dan het jaar 241, juist zoo als Mommsen wil.

Ontveinzen wij niet, dat deze verklaring der plaats van Livius de waarschijnlijkste is. Maar eene andere uitlegging is mogelijk, en wanneer, gelijk uit de volgende bladzijden zal blijken, eene menigte omstandigheden luide tegen de uitkomst der eerste spreken, dan zal het geoorloofd, ja noodig zijn de tweede aan te nemen.

Het onderzoek hieromtrent heeft vier punten na te gaan, namelijk deze: bedoelt het woord *nunc* den tijd van Livius, of dien tijd gedurende welken het aantal der *tribus* 35 bedroeg; beteekent het woord *est* dat die inrigting »thans" bestond, of »thans" ingevoerd is; moet men het woord *post* streng nemen, in den zin van »eerst sedert" *tribus expletas*, of kan het ook een tijdvak aanduiden, waarvan een klein gedeelte vóór die aanvulling ligt; en eindelijk, beteekent *expletas* alleen aangevuld tot een vast en bepaald getal waarvan de overschrijding niet geoorloofd was, of kan het ook zijn aangevuld tot een getal, dat misschien wel verhoogd kon worden maar om thans onverschillige redenen niet vermeerderd is?

Weinige vraagstukken zijn gunstiger, dan dit, voor den omhaal van allerlei boeken, het vertoon van citatengeleerdheid en over 't algemeen voor hetgeen men met een grieksch woord mikrologie heeft genoemd omdat ons eigen woord haarkloverij al te duidelijk was. Hier evenwel wordt slechts de oplossing der zaak beoogd, en zal getracht worden alleen het hoog noodige op te nemen.

De beide eerste punten zijn van ondergeschikt belang. Livius

Digitized by Google

is niet zoo overnauwkeurig, dat men de beslissing hieromtrent niet van de beide andere hoofden kan laten afhangen. Het schijnt geene zwarigheid te hebben, »nu" te verklaren door »in mijnen tijd", de andere uitlegging zou zelfs gezocht zijn. Evenééns ligt het meest voor de hand, bij *est* aan de *perfecta* van Dionysios te denken en het eenvoudig te vertalen door »bestaat." Maar de oplossing der beide andere vragen kan zoodanig zijn, dat zij deze meest natuurlijke verklaring niet toelaat. *Post* met een deelwoord kan bij Livius niet wel iets anders beteekenen, dan »sedert" de handeling die het deelwoord uitdrukt heeft plaats gehad, *post tribus expletas*, »nadat het aantal der *tribus* vol is." Het is zelfs de vraag, welke andere beteekenis van dit woord als tijdsbepaling zou kunnen bedoeld zijn. Maar al weder dit woord levert bij hem niet genoegzamen grond op, om daarop voortredenerende te zeggen, dat niet een klein deel van het bedoelde tijdvak vóór de genoemde gebeurtenis kan vallen. *Post reges exactos* en diergelijke spreekwijzen betreffen eene indrukwekkende politieke gebeurtenis, die in eens plaats had en den geheelen toestand van Rome veranderde, zoodat er niet veel na het verdrijven der koningen in stand is gebleven van hetgeen eerst in den laatsten tijd van het koningschap in werking kwam. Maar het aanvullen van het getal der *tribus* tot 35 geschiedde allengs, bij gedeelten, door zes of meer verschillende regeringsdaden, het had verder geenen invloed dan zijne vrij beperkte onmiddellijke gevolgen, en het brengen der *tribus*, ten laatste, van 33 op 35 was op zich zelf eene gansch niet meer ongewone administrative beschikking. Al pleit dus ook het woord *post*, volgens zijne zuivere beteekenis, meer voor de strenge uitlegging, zelfs dan blijft het te gewaagd, uit dit woord eene historische conclusie te trekken, in welken zin dan ook: het kan zeer wel door Livius min nauwkeurig gebruikt zijn, en dan ligt de fout niet in dit woord, maar in het opgeven van een iets te laat gekozen tijdstip.

Maar dit is alleen het geval, wanneer ik de meest ongunstige verklaring aannemende de woorden »*post expletas* 35 *tribus*" van *est* laat afhangen. Alles wordt duidelijk, zoodra men ze door *duplicato* laat regeren, gelijk straks nader blijken zal.

Explere beteekent ongetwijfeld eigenlijk zeker aantal, zekere

waarde of ruimte geheel vervullen, of liever, het oogenblik der geheele vervulling bereiken, om het even van welken aard dat vervullen is. Maar daarom is niet gezegd dat dit aantal niet overtroffen kan worden, of dat het cijfer der bereikte hoogte als een gesloten geheel te beschouwen is. Immers men zegt *tribum explere*, bij verkiezingen, in den zin van het verwerven eener genoegzame meerderheid, die immers nog grooter had kunnen zijn. Cicero spreekt er van, hebzucht door geld te *explere*, maar hebzucht neemt met rijkdom toe, en heeft geene van te voren omschrevene maat van begeerte. Eindelijk spreekt Plinius van *Aetòliers*, waarvan hij in een zijner bronnen vond, dat zij eenen leeftijd van 200 jaren *explere*. En, voegt hij er bij, daarmede stemt Damastes in, en noemt een van hen die een ouderdom van 300 jaren bereikt had[19].

Nu was het getal der *tribus* te *Rome* geen gesloten getal. Even als dat der *centuriae* van Servius, was het bepaald geworden door redenen die wij niet genoeg kennen, maar die zeker van administrativen aard waren, niet van die oorzaken afhingen, welke bij de volken der oudheid zooveel staande getallen deden ontstaan, het Etrurische twaalftal, en de drie der *Doriers*, en de Hebreeuwsche zeven. Het is genoeg, de getallen 35 en 193 te noemen, om aanstonds te doen inzien, dat het geene typen zijn, geene altijd wederkeerende getallen, door de gansche historie van *Rome* heen geweven, zoo als dertig door de geschiedenis van *Latium*, en tien door die van *Athene*.

Men zegt dat het getal der Romeinsche stammen nooit vergroot is, sinds het eenmaal op 35 is gebragt. Het feit zelf is niet eens zeker. Maar het bewijs is er een, dat voor elk ander getal had kunnen worden ingeroepen, en dat niets bewijst, behalve misschien bij staande getallen. En voor een staand getal kan men dat der 35 stammen niet wel houden, wanneer een man als Mommsen, wenschende dit gevoelen te bewijzen, geene andere omstandigheid daarvoor weet aan te halen dan dat de laatste stam den naam *Quirina* droeg, misschien van Quirinus, terwijl Romulus het primitive woord is van *Romilia*, den

19) Liv. III. 64. XXXVII. 47. Cic. *Rosc. Am.* 52. § 150. Plin. *H. N.* VII. 49.

Digitized by Google

naam, niet eens van de oudste *tribus*, maar van de oudste landelijke *tribus* [20].

Het is niet meer dan billijk te erkennen, dat de strenge, naauwkeurige verklaring eener plaats in den regel de ware is, dat men gewoonlijk niet redeneren mag op den grond eener onnaauwkeurigheid van uitdrukking bij een goed schrijver. Ook schromen wij niet toe te stemmen, dat in de woorden van Livius, streng verklaard, van de latere orde van zaken gesproken wordt als van iets, dat bestaan heeft *na* het brengen van het aantal stammen op 35, het getal dat sedert dien tijd heeft vastgestaan. Maar het geheele onderzoek leidt tot eene uitkomst, die eene andere verklaring der plaats van Livius eischt. Al ware dat niet zoo, de volgende uitlegging is in den geest van Livius, en lang niet onvereenigbaar met de woorden der bedoelde plaats.

Volgens deze uitlegging zegt Livius: thans bestaat eene andere regeling: het tegenwoordig aantal der *centuriae* (of *tribus*) komt niet overeen met het getal dat Servius Tullius heeft ingesteld. De tegenwoordige *tribus* staan in verband met onze *centuriae*, de *tribus* van Servius waren geheel onafhankelijk van de *centuriae* van Servius. Nu wij 35 *tribus* hebben, is dat getal verdubbeld, het product (of een veelvoud daarvan) is het aantal onzer *centuriae*: »Men moet zich niet verwonderen, dat »de regeling, die nu bestaat, (volgens welke) na het brengen van »het aantal stammen op 35 dat getal (*earum numero*) verdubbeld »is, niet overeenkomt met de *centuriae* der *seniores* en *iuniores* »naar het door Servius Tullius ingestelde aantal."

Er kan dus een tusschentijd geweest zijn. Het dubbele aantal *tribus* was 70 ten tijde van Livius, onder de nieuwe regeling, en het was, in elk geval, ten tijde van Livius reeds tweehonderd jaren onder diezelfde regeling 70 geweest. Dat het dubbele aantal, al weder onder de nieuwe regeling, eenige jaren 62 en eenige jaren 66 bedragen heeft, daarmede houdt Livius zich niet op. Is het feit waar, dan zou 't niettemin kleingeestig van hem geweest zijn het hier bij te voegen. Uit zijn

---

20) Mommsen, t. a. p., bl. 108.

Digitized by Google

stilzwijgen tot de onwaarheid te besluiten ware even kleingeestig, en nog kleingeestiger zou 't wezen hierbij nog langer stil te staan.

Behalve op één punt. De eer van een groot schrijver, sinds eeuwen geacht, mag hier niet gekrenkt worden. En de achting waarop LIVIUS zoo veel regt heeft, moet verhinderen aan te nemen, dat hij de wetshervorming *hier* omschreven heeft, en daarvan zweeg op de plaats waar hij de gelijktijdige geschiedenis behandelde. Zoo redeneert MOMMSEN [21], en hoezeer over 't algemeen zijne redenering in hare gevolgen alle kritiek onmogelijk zou maken, kan ze toch hier toegelaten worden. Want ik beweer, en put daaruit eenen grond tegen MOMMSEN zelf, dat LIVIUS, op de behoorlijke plaats, van de wetsherziening gewaagt. Maar de aanwijzing der bedoelde plaats voegt beter op een meer gevorderd standpunt dezer discussie.

Keeren wij dus tot het punt terug, van waar wij dezen uitstap hebben gemaakt. Thans staat de vraag dus: Wanneer heeft de herziening der kieswet, de verandering der centurie-constitutie met andere woorden, plaats gehad, in 304, 241, of eindelijk in 220? De autoriteit der ouden is geen beletsel tegen de *tijdstippen* 241 en 220; ook niet tegen 304, wanneer dit laatste, om andere redenen, mogt blijken veel waarschijnlijker te zijn dan de beide anderen.

De toestand van *Rome* in het jaar 220 is bijna onbekend. Het tiental boeken van LIVIUS, waarin het beschreven was, is verloren geraakt of op last van CALIGULA vernietigd. POLYBIOS behandelt, op deze hoogte van zijn werk, de binnenlandsche staatkunde van *Rome* geheel niet. Uit PLINIUS, en ZONARAS, en de inhoudsopgave van LIVIUS' twintigste boek, en nog enkele ulke hoekjes moet de geschiedschrijver zijne berigten bijeen prokkelen. Het is dus niet vreemd, dat alle positive bewijzen oor dit jaar ontbreken, behalve alleen de omstandigheid, dat ok in het genoemde jaar de verdeeling der vrijgelatenen over e stammen veranderd is.

Maar ook door uitsluiting van de andere jaren is het niet

---

21) t. a. p. bl. 107.

Digitized by Google

wel mogelijk tot de bepaling van dit jaar te geraken. Eén uitsluiting is denkbaar; zij rust op de besproken plaats van Livius en zou tegen het jaar 304 kunnen gelden. Wij hebben gezien wat die uitsluiting waard is.

Wanneer de andere jaren ons ontschieten, dan zou het weinig baten, het jaar 220 aan te nemen, hoewel daartegen, geheel afzonderlijk genomen, geene regtstreeksche beletselen aanwezig zijn. Vervallen 304 en 241, is geen van die beiden tot genoegzame zekerheid te brengen, dan keeren wij tot geheele onbekendheid terug, immers de kracht van beide gevoelens rust op de argumenten, die positief en regtstreeks voor elk van beide pleiten.

Hetzelfde is evenwel, schoon in mindere mate, van 241 tegenover 304 waar. Het aannemen van 241 is eene gissing uit velen. Het is geene roekelooze gissing. Zij is met scherpzinnigheid gemaakt, met talent verdedigd. Die haar opwierp, beschikt over eene verbazende kennis van *détail*. Argument op argument is ten voordeele zijner gissing bijeengebragt; allen worden op één punt gerigt. Maar het gevoelen blijft eene gissing. Voor 220 bestaat zekere praesumptie; verder is niets te beslissen. Voor 304 bestaat diezelfde praesumptie; zij wordt ondersteund door eene geheele reeks waarschijnlijkheidsgronden die ik niet kan nalaten overtuigend te noemen, en bestreden door andere argumenten, die opgewogen kunnen worden, maar niet zonder moeite. Voor 241 bestaat geene praesumptie, dan alleen die, welke des noods ontleend kan worden uit eene lang niet geheel zekere verklaring eener enkele plaats, de straks behandelde van Livius, en die praesumptie zelve is reeds in aanmerking genomen onder de gronden tegen 304; daar heeft het argument veel grootere kracht en die grootere kracht is ontoereikend.

Mommsen[22] erkent gereedelijk, dat de censoren destijds bij magte waren, zoo groote veranderingen in den staat te brengen. Die 't betwijfelen mogt, bedenke slechts, dat naar 't gevolgen zal de verandering formeel geheel binnen de bevoegdheid

---

22) Bl. 94. 108. Daar haalt hij ook Livius XL. 51 aan, voor het jaar 2

der censoren viel, ten minste uit niets blijkt het tegendeel. Het komt er dus op aan, na te gaan of de censoren genoeg politieke magt bezaten, om hunne bevoegdheid in zoo ruimen zin te doen gelden. Het zal blijken, dat de censoren van 304, en zij alleen, die magt kunnen gehad hebben.

Laat ons dus de schaduw van 220 laten varen; faalt ons bewijs, men keere vrij daartoe terug. En 241 als tijdstip der herziening is onwaarschijnlijk om de volgende redenen.

Straks is ontwikkeld, waarom de herziening der kieswet naar alle waarschijnlijkheid gepaard ging met eene nieuwe indeeling der vrijgelatenen in de stammen. Deze verandering van indeeling was eene gewigtige zaak. Ze heeft te *Rome*, voor zoover wij weten, driemaal plaats gehad. In de thans bestaande boeken van Livius komt ze tweemaal voor, en bekleedt eene gewigtige plaats in zijn verhaal. Eene derde indeeling der vrijgelatenen was in het verloren twintigste boek beschreven; de steller der inhoudsopgaven rekende dit punt van zooveel gewigt dat hij het in zijne *epitome* opnam, en hij is thans onze eenige zegsman. Maar dat zulk eene veranderde indeeling in 241 zou zijn ingevoerd, zal zelfs een verdediger van dit tijdstip niet ligt in ernst beweren.

Dionysios zegt, dat de verandering der constitutie volgens *centuriae* uit zekere krachtige noodzakelijkheid ontstond. Welke deze in het jaar 241 geweest zou zijn, is moeijelijk te gissen.

De ééne der beide censoren van 241 was Marcus Fabius Buteo. Hij behoort tot die klasse van personen der geschiedenis, waartoe Leonidas en Xantippos gebragt kunnen worden: slechts ééne daad van zijn leven is bekend en die eene heeft zijnen roem gevestigd. Vijf en twintig jaren later, in het noodlottige jaar van *Cannae*, werd hij op min wettige wijs met onbeperkte magt bekleed, om honderd zeven en zeventig van de driehonderd senatorsplaatsen aan te vullen[23]. Die taak volvoerde hij in weinige uren, op eene wijze, welke de quaestie van vorm en de wezenlijke moeijelijkheid even gelukkig oploste, met echt vaardige gestrengheid en den fijnsten politieken tact; striet

23) Liv. XXIII. 23. 23.

regtvaardig en tot hooge voldoening van het geheele Romeinsche volk. Die gewigtige post was aan hem opgedragen, omdat hij destijds de oudste gewezen *censor* in leven was. Het zou niet wel onvermeld zijn gelaten, indien BUTEO als *censor* eene wetsherziening had geleid, van nog gewigtiger maar gelijksoortigen aard als het aanvullen van den senaat: daarin zou eene allerbelangrijkste bijkomende beweegreden gelegen zijn geweest, om juist aan hem dat groote vertrouwen te schenken.

Al deze gronden berusten op het stilzwijgen der oude schrijvers over bepaalde punten. En er is waarheid in het zeggen der ouderwetsche *dialectici*, dat men zich van zulke argumenten *ex silentio* onthouden moet. Zij maken de redenering onzuiver, er blijft te veel speling voor onvoorziene gevallen. Laat ons zien wat een ander argument uitwerkt.

Het jaar 241 was het laatste van den eersten Punischen oorlog. Die oorlog had plotseling een onverwacht einde. Toen de *Karthagers* den moed opgaven, waren hunne middelen niet meer uitgeput dan die der *Romeinen*: de laatste ramp had de *Karthagers* getroffen, maar *Rome* had welligt nog meer geleden. De zeeheld van de *Aegatische* eilanden moest bijna onder de muren zelf van *Rome* een geregelden veldtogt tegen *Falerii* ondernemen. De *Tiber* trad buiten hare oevers, en vernielde het laag gelegen deel der stad; een ontzaggelijke brand verdelgde rondom het *forum* een van de schoonste wijken van *Rome*, en den heiligen tempel van VESTA. Niets kan duidelijker zijn, dan dat eene veelomvattende verandering van groot gewigt in de binnenlandsche politiek van *Rome* onder zulke omstandigheden niet voorbereid had kunnen worden, dat ze onder het *auspicium* van zulke *prodigia* nimmer zou zijn tot stand gekomen.

Dus hebben wij ons thans met de argumenten voor het jaar 504 bezig te houden. Voor 241 blijft nog één grond: overeenstemming der resultaten van MOMMSEN, welke dit jaar verdedigt, met uitkomsten van BÖCKH omtrent het muntwezen[24]. Maar het zal geoorlopfd zijn, aan die vraag hare plaats later

---

24) MOMMSEN bl. 108. BÖCKH, *Metrol. Unters.*, vooral bl. 411 vlg.

Digitized by Google

aan te wijzen, terwijl het onheusch ware, mijne lezers nog langer door allerlei voorwerk van de hoofdzaak af te houden.

Het komt er daarom thans op aan, duidelijk te maken, welke omstandigheden het jaar 304 als dat der groote wetsherziening aanwijzen. Maar ik heb welligt meer aanspraak op den dank mijner lezers, indien ik niet het dorre geraamte van een betoog opsla, maar hun het levende beeld van het *Rome* der Samnitische oorlogen voor oogen stel, en de redenering tot een verhaal herschep.

Tien jaren vóór het sluiten van den vrede was het keerpunt, waarop het heldhaftige volk der *Samniten* in stellige minderheid tegenover de *Romeinen* geraakte [25]. Niet dat zij daarom den moed zouden hebben opgegeven. Nog tien jaren streden ze onafgebroken: twee bloedige oorlogen, een tijdvak van tachtig jaren, ging de geheele onderwerping vooraf, die eerst na de nederlaag van koning PYRRHOS plaats had. Nog leefde, nog bestuurde het volk der *Samniten*, met onovertroffen talent en kracht, CAIUS PONTIUS, de overwinnaar van *Caudium*; nog twee en twintig jaren was hij de ziel van zijn volk, dat eerst met zijnen dood ophield, voor de *Romeinen* geducht te zijn. De *Romeinen*, de doodvijanden en geschiedschrijvers van zijn volk, hebben ons ten minste den naam en de daden van éénen veldheer overgeleverd, waardig om naast hem genoemd te worden, van GELLIUS EGNATIUS. Den reuzenstrijd bij *Sentinum*, den tweeedigen slag van *Aquilonia* hadden de *Romeinen* nog te winnen eer zij zich meesters der *Samniten* mogten noemen, en eene aktiek, bijna zoo ontwikkeld als bij linieinfanterie vóór de uitvinding der vuurwapenen slechts denkbaar is, moest haar uiterste doen om die resultaten te bereiken. Maar het regtstreekche gevaar voor *Rome* was uitzondering geworden. Nog kon het gebeuren, dat *Rome* ongedekt was indien de veldheeren zich te ver waagden, nog kon het indringen van Gallische horden, door bekwame bondgenooten volgens een groot plan geleid, *Rome* voor een oogenblik aan den rand des verderfs brengen, maar dit was geheel buiten den gewonen loop van zaken;

25) NIEBUHR, *R. G.* III. 40⁶/₇. 42³/₄.

Digitized by Google

van nu af aan streed *Samnium* voor zijne onafhankelijkheid en niet meer voor het oppergezag.

En *Rome* begon te bloeijen. Een der stelligste teekenen van het wijken der barbaarschheid is het opklimmen van niet krijgshaftige mannen tot de hoogste staatsambten. En APPIUS CLAUDIUS, de Blinde, een der hoofdfiguren van dezen tijd, mag ruw hebben toegeschenen aan de rhetoren uit de eerste eeuw na CHRISTUS, zelfs aan CICERO, maar zijne tijdgenooten ergerden zich, dat een verwijfde en lafhartige prater hunne legers zou aanvoeren, en moesten onwillig erkennen, dat ze van hem fijn leerden spreken, zelfs terwijl zij hem bitter en met regt verweten, dat hij hunne stoute daden niet vermogt na te volgen[26]. Hij was beroemd door welsprekendheid, beroemd door regtskennis. Zijne wilskracht, zijne stijfhoofdige onverzettelijkheid waren voorbeeldeloos. »Vier krachtvolle zonen, vijf dochters, zoo »groot een huis, zoovele clienten bestuurde APPIUS, oud en blind," zegt CICERO[27]. Hij had niet alleen groeten invloed, maar onbeperkt gezag over de zijnen, »zijne slaven vreesden hem, zijne »kinderen eerbiedigden, allen beminden hem." Moet de laatste trek voor eene vergoêlijking van den lofredenaar des ouderdoms gehouden worden, of was misschien in CLAUDIUS' huisgezin blinde gehoorzaamheid eene tweede natuur geworden? Even onwrikbaar, schold hij den weifelenden senaat tot het afbreken der onderhandelingen met PYRRHOS, bleef hij *censor*, vierdehalf jaar na den wettigen tijd, door eene chicanerende exceptie en het gansche volk ten trots, zoo hoonde hij het volk bij de verkiezingen, de hoogere standen door zijn heulen met de demagogen, den senaat door mannen binnen het raadhuis te leiden, wier vaders in slavendragt, met krijt over de voeten, aan de deur dierzelfde *curia* op den last van menig nog levend *senator* hadden staan wachten. APPIUS CLAUDIUS werd *censor*. Wat de aard der *censura* was, kan reeds uit het bovenstaande eenigermate worden afgeleid. Het opmaken der registers van kadaster en burgerlijken stand, het oppertoezigt over de publieke werken met ruime beschikking over de schatkist, eene zeer uitgebreide

---

26) LIV. X. 19. 22. 25. *Dial. de Orat.* 18. CIC. *Brut,* XVI. 61.
27) *De Senect.* XI. 37.

Digitized by Google

bevoegdheid, ieder burger uit het volk wegens loutere ondeugden te laken of te straffen, groote invloed op het benoemen der senatoren, zeer waarschijnlijk reeds toen het verpachten der belastingen, waren vijf jaren lang in de handen van eenen eigenbaatzuchtigen aristokraat, van grooten persoonlijken rijkdom en invloed, magtige familieconnexies; eenen ontembaren tot eigenzinnigheid overslaanden wil, zonder *scrupules*, van groote regtskennis, onovertroffen welsprekendheid, diepe verachting voor zijne medemenschen, onbegrensde heerschzucht en trotschheid, en dien eene onwaarheid zoo min iets kostte als eene inconsequentie die in zijn voordeel zou werken.

Na dien afstootenden persoon en de weinige reactionairen die hem volgden is het verkwikkend, het oog op den grooten Fabius te vestigen. Quintus Fabius Rullianus, de uitstekendste man van zijn geslacht en niet alleen in naam een der grootste *Romeinen* die immer geleefd hebben, is een waardige *type* van dat voortreffelijk soort van menschen, de intellectueel ontwikkelde, eenig ware aristokraten, de eigenlijke *gentlemen*. Een tweede Caesar op wettig terrein, een Scipio, slechts in ruwer eeuw, heeft hij blijken van een groot en goed karakter gegeven zoo als slechts weinig personen in de geschiedenis: niets is verhevener dan zijne zelfbeheersching, toen hij voor het welzijn des vaderlands het woord uitsprak, dat alleen in staat en alleen voldoende was om zijnen doodvijand met onbeperkte magt boven hem te plaatsen, niets is roerender dan zijne vaderlijke vriendschap voor den edelen, vurigen Decius, dan zijne innige liefde tot zijn onwaardigen zoon, den niets beteekenenden Gurges. Tweemaal in zijn leven stond hij smeekende voor den senaat, eens aan 't begin zijner loopbaan, om niet met den dood gestraft te worden wegens de luisterrijke zege van *Imbrivium*, die hij tegen 't opperbevel des dictators gewaagd en gewonnen had, eens, in roemrijken ouderdom, om dienst te mogen nemen onder zijn eigen zoon en diens nederlagen te wreken; maar ook voor hem stonden eenmaal smeekende vertegenwoordigers van den senaat; meer dan eens was hij *Romes* redder van een wissen ondergang, hij leverde meer en grootere en gelukkiger en beslissender veldslagen dan een zijner tijdgenooten, en overtrof door staatkunde zijnen krijgsroem. Den grootsten veldheer van

Digitized by Google

zijnen tijd mogen wij hem niet noemen: de ultra's die aan FABIUS zijne meerderheid niet vergaven kenden aan PAPIRIUS CURSOR den voorrang toe, zoo als sommigen aan MOREAU boven BONAPARTE, en dat oordeel is in de geschiedenis overgegaan: wij hebben allen grond om het te betwijfelen maar kennen te weinig feiten om het te wederleggen. Maar de naam MAXIMUS, welken de dankbare tijdgenoot hem na zijn censorschap gaf, was niet eene bloote pligtpleging zoo als bij enkele andere verdienstelijke mannen [28], de geschiedenis heeft dien bevestigd, en zoodra de ware Romeinsche historie meer populair geworden zal zijn, wacht hem een hoogere roem dan CINCINNATUS en CAMILLUS en FABRICIUS, en zijn naneef, den veel te hoog geschatten Talmer. Hij is de ware groote man dezer eeuw, de goede geest van *Rome* zoo als APPIUS CLAUDIUS *Romes* kwade geest was, hij was de gerijpte, volledig gevormde man, DECIUS en VOLUMNIUS slechts verhevene knapen.

De groote meerderheid der patriciers, verreweg het sterkst, zoo al niet in aantal dan toch in politieke beteekenis, werkte over het geheel met FABIUS zamen; vooroordeel, en eigenbaat, en bekrompenheid, en adeltrots vonden een al te gewillig hoofd in APPIUS CLAUDIUS. De magtige plebejische partij had destijds uitstekende aanvoerders. LUCIUS VOLUMNIUS, een der voornaamste van deze, wordt door zijn bijnaam FLAMMA voldoende gekenschetst: het volk en misschien hij zelf rekenden dien naam nog niet genoeg voor zijn verslindenden ijver, en hij verkreeg eenen tweeden naam van gelijke bedoeling, dien van VIOLENS. Hij was een van *Romes* beste veldheeren, ijverig, voortvarend en gelukkig: daarbij had hij zekere naïveteit die hem voor staatsman minder geschikt maakte, maar zijnen persoon in de geschiedenis eene nieuwe aantrekkelijkheid geeft. Niets is interessanter dan de strijd tusschen zijne opregte, *brusque* onervarenheid, en de arglistige sluwheid van APPIUS CLAUDIUS, zoo als LIVIUS die verhaalt [29]. Hij handelde in overeenstemming met FABIUS en DECIUS; zij hadden onder hem bevel gevoerd, en wederkeerig besliste hij met edele zelfverloochening hunne

---

28) NIEBUHR, *R. G.* III. 589.
29) X. 18. 19.

Digitized by Google

verkiezing tot consuls in het jaar van *Sentinum*, en streed onder hen in dien gedenkwaardigen slag tegen de vier volken. Ook zijne vrouw, eene patricische uit het aloude huis der Virginii, koos dezelfde partij in staatszaken met even veel ijver en dezelfde fierheid [30].

Nog belangrijker is de andere leider der plebejers op het *forum* en in het veld. De roem der Decii berust grootendeels op hunnen heldendood, maar het ware onbillijk daarin hunne eenige verdienste te zoeken. Publius Decius, de vader, had de grootheid van het huis gevestigd: met snellen veldheersblik redde hij bij *Saticula* het ingesloten Romeinsche leger door grootsche zelfopoffering, en zich en zijne togtgenooten door beleid en tegenwoordigheid van geest; hij was de uitstekendste plebejer waarvan de geschiedenis gewaagt onder al degenen welke den senaat, met de wapenen in de hand, de bekrachtiging der Licinische wetten afdwongen; hij viel tegen de *Latijnen* en *Campaniers*, door eigen wil, en zelfopoffering was de laatste daad van zijn leven zoo als zij de eerste van zijnen roem was geweest. Publius Decius, de zoon, voltooide in den staat wat zijn vader begonnen had, en viel, op dezelfde wijze, in nog hagchelijker strijd, op nog beslissender oogenblik. Publius Decius, de kleinzoon, had het ongeluk de wapenen van geestdrift en bijgeloof tegen de sceptische *Grieken* te keeren, maar de spot van Pyrrhos werd in het bloed des dapperen uitgewischt, die ook zonder *devotio* voor het vaderland wist te sterven. De tweede dezer edele mannen is de tijdgenoot van Appius Claudius, een van de bewerkers der wetshervorming. Ridderlijk als Volumnius bestreed hij den vreemden en den binnenlandschen vijand; zijn edel, open gemoed vormde eene innige vriendschap met den grooten Fabius, dien hij als eenen vader, die hem als een jongeren broeder behandelde. Edele verontwaardiging over nietige listen, een krachtig gevoel van eigenwaarde, brandende ijver voor het welzijn van *Rome* en van *Romes* plebejers waren onder de hoofdtrekken van zijn karakter. De plebejers kunnen de hooge priesterambten niet bekleeden, smaal-

---

30) Liv. X. 23.

Digitized by Google

de APPIUS CLAUDIUS, toen het werd voorgesteld ook hen toe te laten, zij zijn het niet waardig, hun bloed is te onrein om de goden te naderen [31]. Zoo dachten nog vele patriciers, en APPIUS sprak niet alleen. Maar met verachtenden toorn riep DECIUS voor het volk het beeld van zijnen vader terug, zoo als menigeen der aanwezigen hem gezien had in Gabijnschen dos, met den voet op den speer, zoo als hij zich midden in 't gewoel van den slag had doen wijden tot een zoenoffer voor het volk en de legioenen van *Rome*. »Toen hadden de onsterfelijke go»den PUBLIUS DECIUS rein en heilig geoordeeld, even als of zijn »patricische ambtgenoot MANLIUS zich had doen wijden; zou de»zelfde PUBLIUS DECIUS, om godsdienstplegtigheden voor het volk »te doen, niet in aanmerking hebben kunnen komen? Was dat »het gevaar, dat de goden zijne gebeden minder zouden ver»horen, dan die van APPIUS CLAUDIUS [32]?" Zoo sprak hij, en toen hij het lot der wet had beslist en zelf gekozen was om de godsdienstige plegtigheden voor het volk te verrigten, bragt hij zich op het veld bij *Sentinum* ten zoenoffer even als zijn vader. »Voor mij uit," riep hij na 't uitspreken der formule, »schrik »en vlugt, moord en bloed, voor mij uit de toorn der hemel»sche, der onderaardsche goden, ramp en verderf op standaar»den en wapenen des vijands." Zoo stortte hij zich in de drommen der *Galliers*, streed en viel, en rondom en op hem, gelijk hij 't gebeden had, zonken *Galliers* en *Samniten* in denzelfden ondergang neder. Die man, en gelijkgezinden met hem, hielden de derde groote partij te *Rome*, de gezeten plebejers, den gegoeden burgerstand, de welgestelde landeigenaars; zij waren vol ijver en kracht, trotsch op hun ontluikend politiek leven, nog weinig ervaren in staatszaken, maar alleen door gebrek aan oefening, de partij aan welke de toekomst behoorde, die in het tegenwoordige reeds magtig was, hare kracht gevoelde en met blijde hoop voorwaarts streefde.

Maar dreigend en ongedurig woelden ook te *Rome* die demokratische driften, wier bestaan voor weinige jaren naauwelijks erkend werd, en thans, tot walgens toe, in redenering en

31) LIV. X. 6. 7.
32) LIV. X. 7. 28. Zie voor het volgende ook NIEBUHR, *R. G.* III. 64⁰/₀.

Digitized by Google

declamatie te pas en te onpas wordt aangebragt door mannen van elk volk en elken stand. De billijke wrok van den man die zijne minderen over zich verheven ziet, de kleingeestige nijd tegen elkeen die vlak boven ons staat, de opeenhooping van armen die in elke groote stad plaats heeft, de lage ambitie van magtelooze eerzuchtigen en de droomen van politieke beunhazen, menig wezenlijk onregt zoo als elke maatschappij, vooral eene zoo weinig gevormde als de Romeinsche toen was pleegt met zich te voeren, dit alles had ook te *Rome* een heerleger gekweekt van menschen die niets hadden, en hun een bitteren haat tegen hen ingeboezemd, die te veel hadden. De ongelijkheid der fortuinen was te *Rome*, van begin af aan, schrikbarender dan elders. De Romeinsche aristokratie, patriciers en plebejers, heeft het gemeen ten allen tijde schreeuwend onregt aangedaan. De billijkste wenschen der onderdrukten werden geweigerd, en nimmer toegestaan, eer ze met geweld veroverd werden. Die zich voor het volk verdienstelijk hadden gemaakt, trof de bittere haat der hoogere standen, trof het lot van Manlius en Maelius, van Genucius en Licinius Stolo. Die het volk onderdrukte was een halfgod: Cincinnatus, en Camillus, en Papirius Cursor: de lievelingen der patriciers waren Coriolanus, die het volk door uithongering zijne tribunen wilde ontrooven, en Kaeso Quinctius, die uit moedwil een plebejer vermoordde, en dagelijks op klaarlichten dag het wetgevende volk van het *forum* jaagde, en Servilius Ahala, de moordenaar van Maelius: de *type* der patriciers waren de Claudii; maar Spurius Cassius moest sterven, zoo als vierdehalf eeuwen later de Gracchen, maar onder geregtelijke vormen als ware hij een misdadiger. De plebejer mogt geene patricische huwen, hij was onrein. Hij mogt geen overheidsambt bekleeden, de goden wilden het niet. Hij mogt zijn bloed aan het vaderland geven, maar als gemeen soldaat. Aandeel aan den veroverden grond kwam hem toe, dat nam de patricier. Kunstmatige schulden overstelpten hem, maar hij was het immers den edelen grondeigenaar verschuldigd: deze neme hem, sla hem in boeijen, verkoope hem zelf, mits in den vreemde. Wat wet is, mag de plebejer niet weten. Toen dat veroverd was, mogt hij niet weten wat regtspleging was, volgens welke vormen, zelfs op

welke dagen regt gesproken zou worden, maar dit alles moest hij zijnen *patronus* stukje voor beetje afvragen naar mate hij 't behoefde. Tweehonderd jaren lang was die toestand bestreden, en nog bestonden enkele zijner ergste gebreken. Maar de laagste hartstogten van het volk werden gereedelijk voldaan. De gemeene *Italiaan* vond als *bravo* huurders in de dagen van SICCIUS en GENUCIUS zoo goed als in die van ROSSI. Ieder edel *Romein* ging door de straten met eene bende hongerige clienten achter zich, met dolken in den *sinus*. Koren en zout werden met kwistige hand sedert onheugelijke tijden aan het gepeupel voorgeworpen, opdat het niet het goed der rijken verslinden zou, en het gemeen was beurtelings lafhartig en kruipend zoo als de volgelingen van MAELIUS en MANLIUS, of razend van vernielzucht gelijk het rot van APPIUS HERDONIUS en de horden die bij *Lautulae* opstonden. Onder zulk een graauw vervielen de vrijgelatenen, dikwijls edele, krijgsgevangene leden van een ongelukkig volk, beschaafde *Etruriers*, krachtige burgers van *Samnium*, al te fijn gevoelige *Campaniers*, soms een of ander *Griek* uit *Beneden-Italie*, uit het groote *Tarente*, uit *Kroton*, eenmaal de zetel der *Pythagoreers*, of het magtige en weelderige *Syrakuse*. Wanneer zulk een man niet in wanhoop verviel moest hij zijne meerderheid over zulk eene omgeving diep gevoelen en doen gevoelen, en de meeste vrijgelatenen hadden in hunne particuliere omstandigheden weinig reden tot klagen. Maar hunne politieke stelling was beneden hetgeen zij vermogten, en was voor bijna onbeperkte verbetering vatbaar. Er volgde wat te verwachten was. De vrijgelatenen, de clienten die voor hunne heeren intrigeerden en het volk voor eenen CLAUDIUS of PAPIRIUS naar het Marsveld dreven, konden elk oogenblik op de gedachte komen hunne magt in hun eigen belang te gebruiken, en dan beschikten zij over een groot deel van het volk, zij maakten, zelf, een aanmerkelijk deel van het volk uit.

Het tijdstip kwam, waarop zij hunne magt zouden leeren kennen en gebruiken. CNAEUS FLAVIUS ANIUSZOON, een man van buitengewone bekwaamheden, was klerk bij APPIUS CLAUDIUS dien welligt ook zijn vader als slaaf gediend had. Misschien op aanstoken van CLAUDIUS zelf, misschien door eigen gevatheid ont-

Digitized by Google

hulde hij twee der grootste patricische geheimen, de regtsvordering, immers mag men 't wel voor uitgemaakt houden dat deze met het naar hem genaamde Flavische regt bedoeld wordt, en den almanak, ten minste in zooverre als de dagen betrof waarop regt gesproken werd, maar het is niet wel geloofelijk dat de patriciers deze lang verborgen zouden gehouden hebben indien de kennis van den almanak zelven eenigzins uitgebreid ware geweest. Een schrijver der oudheid beweert, dat het boek over regtsvordering door APPIUS CLAUDIUS geschreven, en door FLAVIUS slechts ontvreemd was [33], een ander, met veel meer waarschijnlijkheid, dat hij *op raad* van CLAUDIUS de *fasti* verzameld heeft [34], en inderdaad de trotsche patricier moest aan de *proletarii* een buitengemeen geschenk verleenen om ze op zijne hand te krijgen. Zulk heulen der ultra-aristokraten met het laagste gemeen is niet ongewoon en in het geval van APPIUS buiten twijfel, en men doet hem geen onregt door aan te nemen, dat als hij een bepaald doel voor oogen had het hem geheel onverschillig was, of zijn stand, of geheel *Rome*, daarbij wonnen of leden. Sommige deelen dezer voorstelling kunnen betwijfeld worden indien men slechts op ééne zeer bekende plaats van CICERO let [35], maar de overige getuigen, en CICERO zelf op andere plaatsen, en de ware verklaring der eerste, leiden tot het hier ontwikkelde resultaat.

Op welke wijze CNAEUS FLAVIUS, door naauwkeurig op te merken, te combineren, den eenen regtsgeleerde over dit punt, eenen anderen over een tweede te raadplegen, *assidue consultando* zegt PLINIUS, ongemerkt eene vrij volledige handleiding tot regtsvordering kon opstellen, dit alles na te gaan zou ons hier te vèr afleiden. Maar de bekendmaking kon mislukken, wanneer zij niet van eene wettige overheid uitging. FLAVIUS, om t even of hij al dan niet door CLAUDIUS ondersteund werd, was

---

33) POMPON. l. II. § 7 ff. de orig. iuris.
34) PLIN. *H. N.* XXXIII. 6.
35) *pro Mur.* XI. 25, vgl. ook *ad Att.* VI. I. 18, maar vooral VI. I. 8. n *de Orat.* I. XLI. 186. De plaatsen staan verzameld in ORELLI's *Onomasticon* bl. 255, op den naam FLAVIUS. Zie vooral over de geheele quaestie NIEBUHR *R. G.* III. $5\frac{36}{48}$.

Digitized by Google

er op bedacht zulk een ambt te verwerven. Aan de plebejers werd voorgespiegeld, wat groote zaken FLAVIUS aan hun hoofd verrigten zou, de vrijgelatenen ondersteunden den man uit hun midden, CLAUDIUS die werkzaam geweest was om FLAVIUS te bewegen tot het verzamelen der *actiones*, die voor de zoons der vrijgelatenen zelfs den senaat open gesteld had, koos zeker dezelfde zijde, menig plebejer ook van DECIUS' partij stemde liever voor zijns gelijken dan zelfs voor plebejische *nobiles*, en in een der jaren waarin de beide curulische *aediles* plebejers moesten zijn, werden de gematigde patriciers en plebejers door het gemeen en de aristokratische ultra's overstemd: twee zoons van oudconsuls, daaronder de zoon van den beroemden *dictator* CAIUS POETELIUS die het lot der arme schuldenaren verbeterd had, bleven in de minderheid reeds tegen QUINTUS ANICIUS van *Praeneste*, nog voor weinige jaren een vreemdeling [36]. Maar aan het hoofd der lijst stond CNAEUS FLAVIUS ANIUSZOON, en dezelfde *libertino patre natus* werd bij de plebejische verkiezingen van dat jaar of reeds vroeger [37] volkstribuun.

Algemeene verslagenheid heerschte te *Rome*. Die zich herinnert, welken indruk sommige verkiezingen te *Parijs* in het voorjaar van 1850 gemaakt hebben, die weet, hoe onder ons eigen rustig volk honderden bij enkele verkiezingen te moede zijn geweest en bij enkele verkiezingen te moede zouden zijn indien zij plaats hadden, hij zal ligtelijk begrijpen, welke wanhopige woede zich van den fatsoenlijken stand te *Rome* meester maakte. De stad was als in rouw. De senatoren legden hunne gouden zegelringen af, als bij eene algemeene ramp. De ridders ontnamen aan hunne strijdrossen de zilveren hoofdstukken, hun voornaamsten tooi. Zelfs aan ANICIUS werd eer bewezen, om FLAVIUS te meer smaad aan te doen. FLAVIUS beantwoordde trots met trots. Rondom het *forum*, het gansche

---

36) Qui paucis ante annis *hostis* fuisset bij PLINIUS t. a. p. Mij dunkt deze vertaling de juiste, in de overoude beteekenis van het woord, hoewel NIEBUHR *R. G.* III. 40 4/6. 54 2/5 uitdrukkelijk »vijand" vertaalt. PLINIUS putte hier uit zeer oude bronnen.

37) Denkelijk het laatste, volgens LICINIUS MACER bij LIVIUS IX. 46. Hij is stelliger en behandelt het punt van tijdorde meer opzettelijk dan PLINIUS *H. N.* XXXIII. 6, die anders zeer goed ingelicht is.

Digitized by Google

jaar door, stond zijn kalender. De invloed van het Flavische regt deed zich overal gevoelen. Zijnen ambtgenoot, die ziek was, bezocht hij gelijktijdig met de jonge patriciers, en toen deze hem niet het gewone eerbewijs bragten, op te staan en hem te groeten, plantte hij zijn curulischen zetel in het vertrek, vlak voor de deur, en hield hen daar gezeten in de zaal zoo lang hem goed dacht, terwijl zij hem, hunnen vijand, den *aedilis*, met leede oogen moesten aanzien. De partij die hem gekozen had, de *turba forensis* zegt Livius [38], was sterk geworden sedert het censorschap van Appius Claudius. Deze had te vergeefs getracht, zich het overwigt in den senaat te verschaffen door zoons van vrijgelatenen tot leden te maken; »*nu verdeelde* »*hij de minderen over alle stammen*, en bedierf *forum* en Mars»veld, plebejische en algemeene verkiezingen; sedert dien tijd »was het volk in twee partijen verdeeld: het gezonde volk, be»schermer en volgeling der welgezinden, tegenover de factie »van het stadsgemeen, de *factio forensis*, totdat Fabius en Decius »tot censoren benoemd zijn: toen heeft Fabius, om den wille »der eendragt, en opdat niet de verkiezingen in handen der meest »schamele burgers zouden zijn, de geheele *turba forensis* uit»gesloten, tot vier *tribus* beperkt, en deze de stedelijke genoemd; »men zegt dat dit met zooveel dank ontvangen is, dat hij den »bijnaam Maximus, die hij door zooveel overwinningen niet ver»kregen had, door deze wijze indeeling der standen verwierf »(*hac ordinum temperatione*)." Enkele onnaauwkeurigheden loopen ook hier onder, de vier stedelijke stammen en hun naam *tribus urbanae* zijn zeker veel ouder dan Rullianus, maar uit het geheel blijkt, dat Livius hier eene gewigtige regeringsdaad van Fabius, eene verschillende indeeling der standen op het oog had. Stel dat Livius weet dat de aard der »Centurienconstitutie" veranderd is geworden, maar niet wanneer dit geschied is, dat hij de verandering van Fabius voor zeer gewigtig houdt maar haren wezenlijken aard slechts voor een gedeelte doorziet, dan is hij geheel geregtvaardigd, bij gelegenheid der inrigting van Servius Tullius te spreken gelijk hij doet, en toch

38) IX. 46, met Niebuhrs omzetting, *R. G.* III. 550.

Digitized by Google

hier niet meer te zeggen. Livius was geen staatsman, door deze onderstelling geschiedt hem zeker geen onregt. Men ga slechts na, welk denkbeeld hij zich van de magt van *Rome* en zijne oudste naburen maakt, of eene andere quaestie uit velen, om in te zien, dat men den rijk begaafden geschiedschrijver geen politiek doorzigt kan toekennen.

Dit in het oog gehouden komt Livius bijna geheel als zegsman van het boven door ons ontwikkelde op. Hij getuigt van den invloed van Flavius en Claudius, van hunne zamenwerking tegenover Fabius en Decius, van het vernietigen van hunnen invloed door de *censura* der laatstgenoemden, bij welke gelegenheid de indeeling der standen eene belangrijke wijziging ondervond, die van Fabius uitging, die in gewigt, naar het oordeel der tijdgenooten, de krijgsdaden van dien populairen held nog overtrof, en voor 't minste bestond uit het terugbrengen van het ergste graauw tot vier bepaalde stammen; buitendien spreekt Livius nog van eene andere bepaling, die met de magt der censoren over de ridders in verband staat. Alles feiten, die een deel uitmaken van het geheel zoo als het hier voorgesteld wordt, enkel aannemende, dat Livius dit geheel niet kent. En zijne onkunde dááromtrent blijkt uit nog eene andere omstandigheid. Fabius bragt de *turba forensis* tot vier *tribus* terug: dit was na de wetsherziening van belang, want toen werd naar *tribus* gestemd. Vóór de herziening der kieswet deed het er niets toe, want toen hadden de *tribus* geenen invloed op het stemmen; en niemand beweert, dat de kieswet vóór 304 herzien is[39]. Livius dwaalt dus wanneer hij meent, dat Appius Claudius als *censor* door eene veranderde indeeling van het volk over de stammen het overwigt der »marktpartij" — thans zou men zeggen, der barricade-mannen — beslist had. Dan zou dit overwigt terstond na de *censura* van Appius zijn toppunt bereikt

39) Mommsen beweert wel, dat ook onder de inrigting van Servius Tullius een diergelijk verband tusschen *centuriae* en *tribus* bestond, t. a. p. XI. bl. 154. Maar hij werkt dit gevoelen niet uit, het is op zich zelf onhoudbaar, en lijnregt in tegenspraak met Livius I. 43, op het einde; en in zooverre als het t. a. p. X. bl. 140 gesteld is, wel onomstootelijk waar, maar geheel ontoereikend om te bewijzen wat hij wil, of hetgeen op hetzelfde neêrkomt, om te wederleggen hetgeen in den tekst gezegd wordt.

Digitized by Google

moeten hebben, niet acht jaren later, dan zouden de consuls van het tweede jaar van zijn censorschap, die zijne lijst van senatoren casseerden, of uiterlijk de eerstvolgende censoren, die van het jaar 307, ook zijne veranderde volksindeeling gecasseerd of ten minste niet door het sluiten van een nieuw *lustrum* bekrachtigd hebben. Maar de eerste grond is geheel volloende. De indeeling naar de *centuriae* van Servius Tullius stond met die naar de stammen in geenerlei betrekking, en de *aediles curules* werden naar de *centuriae* gekozen.

Uit alles blijkt, dat de groote magt der *turba forensis* eene omstandigheid was waarvan Claudius partij trok, die hij begunstigde, maar die buiten hem ontstond, uit geheel natuurlijke oorzaken, uit den loop der gebeurtenissen. Zoo hij ze in t leven had geroepen, zij zou zich, in de jaren na zijne censuur, bij alle verkiezingen hebben laten gevoelen, en daarvan is in de geschiedenis geen spoor. De partij die Flavius volgde is de nasleep van elke hervormende partij, de revolutionaire ultra-demokraten. Ondersteund door Appius Claudius, stak die partij het hoofd op en behaalde in 304 bij de verkiezing van Flavius haar eerste en eenige gewigtig voordeel. Oogenblikkelijk wordt zij verplet en verschijnt eerst weder in den tweeden Punischen oorlog.

Livius heeft over de zaak niet verder nagedacht. Fabius beteugelde het gemeen door het bij vier stammen in te deelen, wel tegen den wensch van Claudius; genoeg voor Livius of voor degenen uit die hij putte, om aan Claudius een tegenovergestelden maatregel toe te schrijven: geene ongerijmde onderstelling, ware 't niet, dat de *censura* van Appius Claudius vóór de wetsherziening valt. En de gejaagde manier, waarop Livius, er aan het eind van zijn negende boek, over het censorschap van Fabius en Decius heenglijdt, herinnert levendig aan het en overhaast afloopende vijfde, en zevende, en achtste boek, bovenal aan het zesde, waar eveneens heen geloopen wordt er de anders zoo uitvoerig verhaalde wetgeving van Licinius, waarvan de draad aan het hoofd van het zevende boek weder genomen wordt: men zou bijna meenen dat de schrijver hier rkament te kort gekomen was.

Een toestand zoo als de boven beschrevene eischte voorzie-

Digitized by Google

ning. De vrijgelatenen en hunne bondgenooten de ultra-patriciers waren magtig onder het volk, zij beschikten reeds over eene geduchte minderheid, die blijken had gegeven, in sommige gevallen meerderheid te kunnen worden. In den senaat waren zij zwak maar niet magteloos. Het bondgenootschap tusschen de kern der plebejers en de groote meerderheid der patriciers, tusschen de partijen van Fabius en Decius was nog lang niet duurzaam. Het berustte voornamelijk op de vriendschap dier beide uitstekende mannen. Het was onbestaanbaar zoodra een van beide partijen den weg eener wijze gematigdheid verliet. Die weg was niet te betreden dan onder groote opofferingen van belang en van eigenliefde. Maar wanneer ooit de beide partijen, om welk gewigtig belang dan ook, tegen elkaar overstaan zouden, waren zij eene gereede prooi voor de beide anderen, voor de slechtste hartstogten van den adel en de slechtste hartstogten van het gemeen. En het was zeer de vraag, of zelfs de vereeniging der verstandige patriciers met de gematigde plebejers op den duur den opstekenden vloed zou vermogen te keeren.

Decius was minder bedreigd en minder bevreesd. De zijnen waren niet zonder sympathie voor Flavius, voor dien velen hunner gestemd zullen hebben, van dien de meesten een gewigtig en heilzaam geschenk hadden ontvangen. Waar de persoonlijkheid van Flavius in 't spel kwam, kon men op eene groote meerderheid van den man des volks rekenen, welligt was hij zelfs een tijd lang aan het hoofd eener onbetwistbare meerderheid. Wat Flavius thans was, dat was de vader van Decius geweest, behalve alleen ten opzigte zijner afkomst. Maar afkomst was bij de plebejische partij naauwelijks eene aanbeveling, en Decius was de man niet, zijne stelling was niet zoodanig, dat hij de opkomst van verdienstelijke mannen uit lagere standen zou hebben tegengewerkt of ongaarne gezien. Nog bestond tusschen patriciers en plebejers de oude afscheiding, nog was de politieke gelijkheid niet voltooid, nog waren de patriciers wederregtelijk in het uitsluitend bezit van kostbare voorregten, en te zwak om zich daarin te handhaven. Maar op Cnaeus Flavius drukte geene persoonlijke beperking, waaraan Decius en Volumnius niet eveneens onderworpen waren

De vrijgelatene winkelier van het *forum* en de vrijgeborene landbouwer uit *Aricia* of *Tusculum* waren natuurlijke bondgenooten, thans meer dan ooit, nu de vrijgelatenen in hun eigen belang tegenover de heeren streden. De patricier daarentegen, die aan de volksklasse de kennis van den almanak onthield om haar te bemoeijelijken in 't zoeken van haar regt, kan niet wel anders dan als de natuurlijke vijand dier volksklasse beschouwd worden. Het is waar, dat de ultra-demokratie juist voor liberale staatslieden een allergevaarlijkste bondgenoot is. Maar *Rome* had nog zoo weinig blootgestaan aan overmaat van vrijheid, en DECIUS was zoo vol moed en vertrouwen, zoo bewust van zijne kracht, zijne partij beleefde hare schoonste dagen en nam nog gedurig aan kracht toe, men had nog zoo weinig teleurstelling ondervonden van het toekennen van vrijheden, van het begunstigen der laag geplaatste verdienste. Zoo lang de *turba forensis* magtig was, sidderde de patricier op den Palatijnschen heuvel, en was blijde, dat hij zich bij de partij van DECIUS kon aansluiten om het ergste te vermijden. Neem FLAVIUS en de vrijgelatenen weg, en het was ongerijmd te verwachten, dat niet vele patriciers tot de vanen der reactie zouden terugkeeren, het was al te waarschijnlijk, dat zelfs de meest gematigde wenschen der plebejers onverhoord zouden blijven, dat hunne partij van de genade der edelen zou afhangen; en welk een gebruik de Romeinsche aristokratie van hare overwinningen maakte, was te bekend om haar ooit, tot eenigen prijs, weder eene volkomene overwinning te gunnen.

Terwijl derhalve DECIUS en de zijnen over de partij van FLAVIUS oordeelden omstreeks zoo als onze liberalen over RASPAIL en PROUDHON, waren zij echter verre verwijderd om het initiatief tegen hen te nemen, of zonder krachtige beweegredenen tegen hen partij te kiezen. Voor hen was FLAVIUS, indien zij hem hard beoordeelden, enkel een verdoolde vriend. Voor velen van hen was FABIUS slechts een bondgenoot, die gister nog vijand geweest was en het morgen op nieuw kon zijn.

Maar de partij van FABIUS zag dit alles met geheel ander oog en met veel ernstiger bezorgdheid. Hier waren niet de welgemoede *whigs* van DECIUS, hier was de groote *tory*-partij die zich in alle eeuwen en ter aller plaatse gestadig hervormt en

Digitized by Google

te gronde gaat, die zich hereenigt op elk bolwerk van het verledene en telkens voor den aandrang der hervormers verstuift, die gedwongen is, in bekrompenheid van geest, in verouderde vooroordeelen, in dwang en bijgeloof bondgenooten te erkennen op straf van te niet te gaan, en die ongewenschte medestrijders even welwillend en voorzigtig te behandelen, als de partij der verbetering zelfs de wildste phantasien, de overdrevenste idealen, teugelloosheid en anarchie onwillig moet sparen. Het lot dier partij is het, steeds te wijken, steeds overwonnen te worden, door alle eeuwen heen, op ieder achtervolgend standpunt: ze voert een gestadigen terugtogt uit tegenover verbitterde vijanden, en wordt telkens geslagen met hare verouderde wapenen, die zij eenmaal noode gekozen heeft, omdat dezelfde vijand haar eenmaal met die wapenen telkens dieper en dieper wondde. Het ideaal der hervormers van de eene eeuw is versleten in de volgende, en het kleinood van heden wordt morgen als zonder waardij verworpen, zoodra deze partij ze uit de handen harer bestrijders heeft moeten ontvangen, die reeds weder met nieuwe, even onverwachte, evenmin gewenschte, in het oog van duizenden dikwerf ongerijmde eischen en plannen voor de deur staan. Zulk eene partij kan niets anders bereiken, dan haren terugtogt met eere te doen, met talent te besturen: ze heeft enkel keus van opofferingen, ze moet telkens nagaan, wat deel van hare stelling al weder onhoudbaar is en opgegeven moet worden. Toch kan die partij, op deze wijze, eene schoone rol in de geschiedenis vervullen, de rol van Cimon en van Fabius, de rol van Maria Theresia en van Robert Peel. Deze partij, en zij alleen, was regtstreeks en onmiddellijk bedreigd, zij de opregte en gematigde conservativen moesten den bestaanden staat van zaken tot in zijne gebreken toe verdedigen, en die boven allen gebruik en misbruik van dien toestand hadden gemaakt, heulden met den gemeenschappelijken vijand. Maar hier was geen tijd tot gemoedelijke klagten, hier moest gehandeld worden; immers die partij zag klaar en duidelijk de anarchie in 't verschiet wanneer men op denzelfden weg voortging, die partij had het grootste aandeel in het bewind en de meeste verantwoordelijkheid voor den loop van zaken, en het meest te verliezen bij eene omwenteling. Die kon nog voorko-

Digitized by Google

men worden. Nog was er ééne der drie andere partijen met die men zich eerlijk kon verstaan, al moest het groote offers kosten. Een afdoende maatregel, bij tijds uitgevoerd, kon nog van de anarchische meerderheid der volksvergaderingen een gedeelte aftrekken, genoegzaam om aan de minderheid nog ééne overwinning te verschaffen.

Twee wegen stonden voor Fabius open. De vrijgelatenen hadden te veel of te weinig invloed op den staat. Te weinig, want zij waren de talrijkste, de meest gegoede, intellectueel meest ontwikkelde klasse, en slechts een gering deel van hun gewigt lag op de officiéle schaal. Te veel, want dat geringe deel deed den evenaar overslaan tot den kant der niet Romeinsche, niet vrije, heimelijk vijandige partij, tot dien der moreel meest gevaarlijke, in kwaden zin politiek meest gevormde, meest geduchte, tot regeringloosheid meest geneigde klasse. Wij in de negentiende eeuw kunnen ligt betreuren, dat het meest ontwikkelde deel des volks bij het meest stationaire, het onafhankelijk denkende bij het slaafsche, de winkelier en ambachtsman bij den landbouwer, het Grieksche en Samnitische ras bij het Latijnsche moest achterstaan. Maar voor een Latijnschen staatsman aan het hoofd van een Latijnsch volk moest die laatste beweegreden, met overwegende kracht, in geheel tegenovergestelden zin werken: trots al hunne voordeelen konden de vrijgelatenen niet boven de vrijgeborenen, de gewezen vijanden, de slaven van gister niet boven de burgers van reeds honderd jaren herwaarts worden verkozen. Zoo werd dan Fabius door den aard der zaken er toe genoopt, de eerst kortelings verrezen magt der vrijgelatenen binnen hare oude grenzen en nog verder terug te dringen en in hare geboorte te verstikken, en de stiefzonen van *Italie*[40] te onderdrukken om de echte kinderen te behouden. Want eene noodzakelijke eigenschap van zijn redmiddel moest het zijn, de belangen van vrijgeborenen en van vrijgelatenen in lijnregte tegenspraak te brengen, en elk plebejer tot eene keus tusschen Decius en Flavius te dwingen.

---

40) Quibus Italia noverca est. Scipio Aemilianus bij Valer. Max. VI. 2.

Om dit te doen, moest hij op de partij van DECIUS geheel kunnen rekenen. En straks is gebleken, dat daartoe groote offers noodig waren, dat men van die partij een gedeelte moest afrukken, hetwelk tot nog toe haar natuurlijke bondgenoot geweest was. Maar verwonderlijk wel gevonden was het, aan die partij reeds thans goedschiks toe te staan wat ze nog niet eischte, wat haar zelfs met geweld niet meer lang onthouden kon worden, wat voornamelijk in 't voordeel der overdrevene patriciers behouden werd en niet kon worden opgegeven zonder de partij van CLAUDIUS bitter te krenken, wat eene der voornaamste concessien uitmaakte die zelfs een zoo trouweloos en baatzuchtig en inconsequent staatsman als APPIUS CLAUDIUS reeds uit louter schaamte nimmer kon doen.

FABIUS eischte de politieke vernietiging der vrijgelatenen en bood aan DECIUS eene gelijke verdeeling der priesterambten van politieke beteekenis tusschen patriciers en plebejers, met andere woorden de politieke vernietiging der ultra-patriciers aan. Beide partijen zouden opregtelijk tot een en ander medewerken, maar elke van beide zou eens het initiatief hebben, en wel waar haar eigen belang het meest in 't spel was, FABIUS bij de herziening der kieswet, de plebejers bij de *lex Ogulnia*.

Is Prof. MOMMSEN in staat, anders dan op deze of dergelijke wijs te verklaren, hoe de beide magtige partijen, de patriciers en de plebejers, binnen vier jaren tijds, ieder op hare beurt, zich een gewigtig element van magt lieten ontrooven, zonder dat men meer tegenstand ontwaart dan dien van eene geringe, geexalteerde minderheid der regtstreeks belanghebbenden? Of is het mogelijk, aan te nemen, dat de veranderde indeeling der vrijgelatenen over de stammen eenigen invloed kon hebben op de kieswet van SERVIUS, of zonder beslissenden invloed kon blijven onder de nieuwe kieswet? Juist omdat, onder de wet van SERVIUS TULLIUS, de vrijgelatenen te sterk waren geworden, lag eene geheele omwerking dier wet voor de hand als het eenige middel om de vrijgelatenen weder te fnuiken.

Maar hoe aanlokkelijk deze transactie ook voor staatslieden zijn kon, hoezeer de billijke wenschen der beide gematigde partijen daardoor voldaan en de kwade hartstogten der ultra's aan wederszijden tegen elkander gekeerd werden, bleef het toch al-

Digitized by Google

tijd een gewaagd spel, plebejers voor de veiligheid der aristokratie en patriciers tegen de voorregten der aristokratie te doen stemmen, en eene vergadering van stemgeregtigden haar eigen beginsel te doen vernietigen. Voor zoover dat gevaar kon ontweken worden moest men het vermijden: de zaak der wetsherziening moet zoo veel mogelijk aan het volk onttrokken en aan censoren, met onbeperkte volmagt, opgedragen zijn geweest.

Een geleerde wiens opwellende gedachten dikwijls zoo veel opmerking verdienen als eene lang doordachte uitspraak van menig ander, gaf mij in bedenking, of eene zoo onbegrensde magt immer door censoren zou kunnen zijn uitgeoefend. Prof. Cobet weet te wel, dat de eenige reden waarom ik dat losse gezegde hier vermeld een gevoel van wantrouwen is op mijne eigene argumenten welke daarmede in tegenspraak staan, dan dat ik hiervoor meerdere verontschuldiging zou behoeven. Toch moet het in 't oog gehouden worden, dat technisch de verdeeling van het volk in *tribus* geheel tot het ressort der censoren behoorde, dat de wet zelve welke aan die verdeeling invloed op de stemmingen gaf des noods door het volk kan zijn aangenomen ook indien het politieke zwaartepunt elders gelegen was, dat deze censoren politiek magtige personen waren, de hoofden van beide partijen, onbevreesd en innig bevriend, dat zij, alleen onder de lange rij der censoren van het Romeinsche volk, binnenstijds werden gekozen, dat zij, eindelijk, in het belang van beide partijen werkzaam waren, alleen tegen de ultra's van wederskanten en onder den levendigen indruk eener kort geleden geduchte verontwaardiging over oligarchischen trots, onder den indruk eener nog tienmaal sterkere, dagelijks nieuw gevoede verontwaardiging over ochlokratische vermetelheid. Appius Claudius werd door de tijdgenooten van zijn censorschap gehaat, zoo als nimmer Bute of Haynau gehaat zijn. Cnaeus Flavius werd gevreesd, zoo als Wilkes en O'Connell, zoo als Pétion en Mazzini. Is het noodig, uit ons eigen vaderland, uit onze geschiedenis van den dag analogien te zoeken, en namen uit te spreken die op ieders lippen zijn?

Is er eene andere plaats in de Romeinsche geschiedenis, waar de aanbieding zelve van het gewigtige wetsvoorstel tot herziening der kieswet zoo zeer eene bijzaak worden kan als hier?

Digitized by Google

Is het strijdig met de manier van LIVIUS, kon de verhaler van de teregtstelling van STOLO en van den opstand van *Lautulae* dit gedeelte der regeringsdaden van FABIUS en DECIUS niet over het hoofd zien of onvermeld laten? Een volstrekt bewijs te zoeken ware hier ijdel, maar het is ten minste geoorloofd, opmerkzaam te maken op datgene, wat zich bijna onwillekeurig aan de overtuiging opdringt.

Allerinteressantst zou het wezen, de uitvoering van dit groote plan in bijzonderheden na te gaan. Maar daarvan is één hoofdpunt overbekend en omtrent het overige gedeelte is onze kennis zoo jammerlijk verward en onvolledig, dat de hoop om immer een voldoend denkbeeld van het geheel te verkrijgen bijkans opgegeven is. Het groote verschilpunt tusschen de beide kieswetten is het volgende. De regeling van SERVIUS TULLIUS verdeelde de plebejers in »legers" naar hun nominaal vermogen. Zij vestigde eene geldaristokratie of zoogenaamde timokratie onder degenen die weinig vermogen en niets te regeren hadden. Deze regeling was voor de vrijgelatenen nadeelig. Zij stonden niet op gelijken voet met de overige burgers. Niet te min verhieven zij zich langzamerhand, en verkregen hoog gewigt in de volksvergadering. Hun aantal maakte hen sterk in de enkele centurien van iedere *classis*. Hun rijkdom deed ze van de eene *classis* tot de andere opklimmen. Hunne verstandelijke meerderheid verzekerde hun invloed boven de andere plebejers. Een oogenblik waren zij meester over de *comitia*. Toen kwam de reactie. De verdeeling van het volk in stammen werd grondslag der uitoefening van het stemregt. Iedere *tribus* bragt een gelijk aantal stemmen uit, twee, of tien, naarmate in den strijd der geleerden, van PANTAGATHUS tot op MOMMSEN, de eene of de andere partij het regt op hare zijde heeft[41]. Maar het aantal leden van iedere *tribus* was onbepaald: de talrijkste en de kleinste, de zwakste en de grootste *tribus* hadden hetzelfde regt. En nu werden alle vrijgelatenen in enkele weinige dier stam-

[41]) PANTAGATHUS bij URSINUS op LIV. I. 43 in DRAKENBORCHS uitgaaf; het gevoelen van PANTAGATHUS wordt naar eenen brief van ANTONIUS AUGUSTINUS medegedeeld. Bij MOMMSEN is vooral gewigtig II. 4, bl. 77 en verder, vgl. ook NIEBUHR, *R. G.* III. $5\frac{58}{84}$.

Digitized by Google

men teruggedrongen, nu hadden ze met al hun talent, hunnen rijkdom, hun aantal slechts een nietig deel in de uitgebragte stemmen, nu waren de incapaciteiten der vrijgelatenen te groot om binnen de eerstvolgende eeuw uit den weg geruimd te worden.

Welligt maken enkele cijfers de zaak nog duidelijker. Servius had 193 centurien ingesteld. Stel, dat de partij der vrijgelatenen, of liever de *turba forensis*, in gewone omstandigheden over 30 stemmen beschikken kon. In dezen tijd was die magt b. v. tot 50 gerezen, en men bezat in andere centurien eene minderheid. De populaire maatregelen van Flavius deden die minderheid b. v. in 20 andere centurien in eene meerderheid omslaan, nog andere 20 ondervonden hetzelfde door den invloed van Appius Claudius. Die geheele geduchte minderheid kon ieder oogenblik meerderheid worden, werd bijna eenparigheid indien men haar oordeel over den kalender en de *actiones* had afgevraagd. Volgens de nieuwe regeling bragt elk der 35 *tribus* hetzelfde aantal stemmen uit. De vrijgelatenen kregen er vier. Van de kleine helft op een negende teruggebragt te zijn was erg. Nog erger was het, dat geen middel, noch vermeerdering van aantal, noch van rijkdom, noch van beschaving hen uit dien toestand konde bevrijden, dat het belang en het eergevoel van het geheele Romeinsche volk voor hunne gevangenis wacht hield, dat men hun het stemregt niet geheel ontnam en de onbillijkheid hunner incapaciteit niet sterk genoeg sprak om te doen vergeten welk misbruik zij van hun regt gemaakt hadden, eindelijk dat de beperking hen enkel als ligchaam trof, maar geenen vrijgelatene afzonderlijk in zijne loopbaan tegenhield en daardoor tot een kampioen zijner lotgenooten maakte.

Tot den tijd dezer wetsherziening behoort een wonderlijk voorval, buitengemeen medewerkende om ons 't spoor bijster te doen worden. *Romes* veldheeren hadden dikwijls, in groote gevaren van den staat, eenen tempel aan de goden gewijd. Een half eerbiedig en half vernederend bijgeloof deed hen oorspronkelijk meenen dat zulk eene gift de godheid zou overhalen om de zaken der menschen overeenkomstig des gevers wensch te doen uitkomen, en alleen wanneer de god die voorwaarde ver-

Digitized by Google

vuld had, achtte men zich gehouden den tempel te geven. Zoo bouwde ROMULUS den tempel van IUPITER STATOR. In den mythischen strijd bij het meer *Regillus* leidden twee bovenmenschelijke jongelingen de Romeinsche legioenen ter overwinning, en de tempel van CASTOR en POLLUX verrees op het *forum*. APPIUS CLAUDIUS zelf, terwijl VOLUMNIUS FLAMMA de poorten van het Etrurische kamp bestormde, verheerlijkte BELLONA *victrix*, en wijdde haar eenen tempel en spoorde de soldaten aan; hij vierde zijnen zegetogt waar de verdienste aan VOLUMNIUS toekwam, en bouwde voor BELLONA den beroemden tempel op het Marsveld waar sedert regtvaardiger triumphen werden verleend. Onder al de beroeringen van zijnen leeftijd had ook CNAEUS FLAVIUS eenen tempel gewijd. Wanneer hij het volk met de standen zou hebben verzoend[42], de eendragt zou hebben hersteld, dan zou hij voor de Eendragt eenen tempel oprigten. Hij vond termen om zich voldaan te verklaren. De tempel werd opgerigt, het was de kleine, op het *comitium*, tusschen de plaats waar thans de statige bouwvallen des tempels van ANTONINUS en FAUSTINA staan, en die waar de senaat in de *curia Hostilia* bijeenkwam, van koning TULLUS dagen af aan totdat de brandstapel van CLODIUS werd ontstoken, totdat bij het licht van het vlammende raadhuis de asch van den Aegyptischen koning naar alle winden heen werd verstrooid, om voor die van een magtiger en verdorvener tribuun plaats te maken dan FLAVIUS was[43].

Een deel der patriciers, om het even of de eendragt hersteld was of niet, zag in die herinnering aan FLAVIUS' verdienste en in het plaatsen van FLAVIUS' tempel naast de *curia* eene nieuwe beleediging. De bitterste factiehaat ontbrandde rondom den tempel der Eendragt. FLAVIUS' aanvrage om geld uit de schatkist

---

42) Si populo reconciliasset ordines bij PLINIUS t. a. p. Ik versta het niet, zelfs niet met NIEBUHRS hulp, *R. G.* III. 54⁴/₇. Moet er welligt staan ordinē s., in de beteekenis van ordinem senatorium?

43) Op het Aegyptische Museum in het *Louvre* is eene grafurn, waarop de uitstekende ADRIEN DE LONGPÉRIER mij opmerkzaam maakte. De urn is Aegyptisch, en het opschrift vermeldt koning SISAK, die Jerusalem veroverd heeft onder de regering van REHABEAM. Maar het deksel en de handvaten zijn Romeinsch werk, en op de andere zijde leest men den naam van PUBLIUS CLODIUS PUBLIUSZOON, den vijand van CICERO.

Digitized by Google

tot het bouwen van zijnen tempel werd verworpen. De opperpriester weigerde dien in te wijden. Volgens het herkomen onzer vaderen, zeide CORNELIUS BARBATUS de *pontifex maximus*, kan alleen een *consul* of een *imperator* eenen tempel inwijden. Met weêrzin onttrek ik iets aan den roem van LIVIUS, maar het is noodig op zijne fouten te wijzen, omdat zijn gezag, zoo hoog geschat en daar aangehaald waar MOMMSEN het doet, onvereenigbaar is met hetgeen wij niet kunnen nalaten voor waarheid te houden. LIVIUS noemt dezen CORNELIUS BARBATUS zonder te vermoeden, dat hij dezelfde LUCIUS SCIPIO is wiens oorlogsdaden bij *Sentinum* en *Aquilonia* hij voor de vergetelheid bewaard heeft, diezelfde dappere en wijze man waarvan het bekende grafschrift gewaagt, dat buiten de *porta Capena* op het aloude familiegraf der SCIPIO's ontdekt is. LIVIUS laat hem zeggen, dat alleen een *consul* of een *imperator* eenen tempel mogt inwijden, en vergeet dat de *imperator* meestal een *consul* was, dat de *consul* altijd *imperator* moest wezen om regt tot het inwijden van eenen tempel te hebben. Ongetwijfeld stond slechts één enkele term in de formule waarop de veroveraar van *Lucanie* zich beriep, het woord *praetor*, in zijne oorspronkelijke beteekenis van veldheer, voorganger in den oorlog.

Maar FLAVIUS was niet een man om zich zoo te laten afschrikken. De wijze waarop hij zich geld verschafte was van alle de meest onaangename voor de patriciers. Hij bouwde zijnen tempel met de allerbeleedigendste pracht. Hij plaatste dien, waar ieder *senator* hem telkens zien moest als hij de senaatsvergadering wilde bijwonen. Hij dwong den *pontifex maximus* door een volksbesluit. Hij deed, naar alle waarschijnlijkheid, eene senaatsvoordragt tot bedektelijke afkeuring van zijne daad door het volk verwerpen.

De tempel was klein, maar geheel van brons. De kosten werden gedekt uit fondsen, die aan FLAVIUS ter beschikking stonden in zijne betrekking van *aedilis*. Die fondsen waren bijeengebragt uit boeten van edele woekeraars. De tempel stond onmiddellijk naast de vergaderplaats van den senaat. En die gansche zonderlinge strijd, die woedende tweedragt bij de plegtigheid van CONCORDIA, is welligt het meest stellig vaststaande

Digitized by Google

feit uit de gelijktijdige geschiedenis, het is een der minst verklaarbare verschijnselen van dien raadselachtigen tijd.

Maar hoe het ook zij, en al blijkt overtuigend dat het inwijden van den CONÇORDIAtempel plaats had toen de eendragt op de volksvergaderingen nog verre van hersteld was, zooveel is zeker dat de bemoeijingen der censoren en vooral die van FABIUS een einde aan den grooten partijstrijd maakten door de kracht der *turba forensis* te fnuiken. RULLIANUS was op het toppunt van zijnen roem; dit was het tijdstip waarop hij den bijnaam MAXIMUS verkreeg. Maar dat DECIUS destijds in de volksgunst veel verloren heeft is meer dan waarschijnlijk. Het duurde dan ook nog vier jaren, eer ook hij zijn werkdadig aandeel in de groote omkeering van zaken nam. Toen trad hij te voorschijn, als de voorname verdediger der *lex Ogulnia*, en deed ze aannemen ondanks den hevigen schoon hopeloozen tegenstand van APPIUS CLAUDIUS, ondanks het *veto* van sommige tribunen die zeker met FLAVIUS tegen het veranderen der kieswet zouden gestemd hebben en thans de zaak van het bijgeloof en van de ultra's onder de oligarchen tegen de hoofden der plebejers verdedigden, tegen DECIUS zelven, tegen SEMPRONIUS SOPHUS den plebejischen *consul* van het jaar der herziening, die juist toen hoog in de volksgunst stond, en nog in hetzelfde jaar *pontifex* en *censor* werd, tegen de groote en magtige plebejische huizen, waaruit twee MARCII, een LIVIUS, een GENUCIUS, een PUBLILIUS de nieuwe priesterschappen vervulden. Hoog geacht bij het volk was toen ook FABIUS, dien het gaarne voor het volgende jaar tot *consul* zou benoemd hebben, dien het na zijne volhardende weigering tot *aedilis curulis* verkoos, het ambt dat vijf jaren vroeger FLAVIUS bekleed had [44]. De vier *pontifices* uit de patriciers ontvingen vier plebejische ambtgenooten, de kennis van den kalender werd daardoor aan de plebejers verzekerd,

---

44) Zoo stelt LIVIUS het voor, volgens LICINIUS MACER en AELIUS TUBERO. Maar PISO, zegt hij, noemt voor dat jaar CARVILIUS en DOMITIUS als *aediles*. LIVIUS en PISO hadden kunnen weten, dat de *aediles* voor dat jaar beiden uit de patriciers moesten verkozen worden, dat de beurt der plebejers op de even jaren vóór onze tijdrekening valt, en dat de bovengenoemde plebejers derhalve in 299 v. CHR. de *aedilitas* niet konden bekleeden.

officiëler en duurzamer dan Flavius had kunnen doen: het oppergezag over alle priesters, de voornaamste invloed op al die punten van bestuur welke de Romeinsche staatkunde met de godsdienst in betrekking gebragt of liever tot de godsdienst als hunnen oorsprong opgevoerd had, werd gelijkelijk onder beide groote afdeelingen van den Romeinschen staat verdeeld. Het collegie der *augures* bestond voortaan uit negen leden in plaats van vier, en onder die negen waren vijf plebejers. Wanneer voortaan eene bigotte regering het gezag van wonderen boven dat der politiek en het kakelen der heilige kippen boven het advies van veldheeren wilde verkiezen, wanneer eene arglistige regering onder het masker der godsdienst eenen veldheer te *Rome* zou willen terug houden of eene onwillige vergadering dwarsboomen, dan moest die regering den steun der plebejische hoofden zoowel als dien der patricische bezitten, dan kon het geschilpunt niet meer de onderlinge verhouding van beide partijen betreffen. Inderdaad wordt het sedert dien tijd onverschillig tot welken van beide standen de politieke mannen van *Rome* behooren. De patricische *epulo* bleef het uitsluitende voorregt behouden, de standbeelden der goden op het kapitool te spijzigen. De patricische maagd alleen bleef eene waardige priesteres van Vesta's tempel. Niemand dan een patricier leidde de gouden schilden, in plegtigen omgang, naar de plaats waar het eerste gouden schild uit den hemel was nedergedaald. Nog een lang tijdvak moest verloopen, eer de naakte *Lupercus*, enkel met een boksvel om de heupen geslagen terwijl hij op het Pansfeest zijn dollen loop te midden der Romeinsche *matronae* uitvoerde, een plebejer zijn mogt. Maar in de raadzaal en op het *forum* is geen strijd meer tusschen patriciers en plebejers. Het waren geene partijnamen meer. Menig patricier stond aan de zijde der hervormingen. Vele plebejers ijverden voor het behoud. Niet enkel de meest gematigde deelen van beide partijen smolten in een, maar patriciers en plebejers gingen dikwerf tot dat uiterste over, waartegen hunne stamgenooten van vroeger dagen, allen als één man, zich tot het laatste toe hadden verzet. Niet dat de partijtwist immer bedaarde. Oligarchen en demagogen bleven bestaan, maar een demagoog zoo razend als Clodius kon patricier van geboorte zijn, en Calpur-

nius Bibulus, de onzinnige reactionair in Caesars tijd, was een plebejer. Hortensius de verdediger van Verres, Crassus de vertegenwoordiger der aristokratie in het triumviraat, Coruncanius de voorbeeldige opperpriester, Metellus de tegenstander van Marius, waren plebejers. De groote misdadiger Catilina, Caesar de hersteller der Mariaansche partij, Lepidus de onbekwame woelgeest, Cinna de medestander van Marius, waren patriciërs. Marius zelf, de demagoog, de *homo novus* uit *Arpinum*, voerde de benden aan die den patricier Glaucia en den plebejer Saturninus in naam der algemeene orde vermoordden, en de andere *homo novus* uit hetzelfde plaatsje, de volksvriend Cicero, leidde den gevangen patricier Lentulus bij de hand de senaatsvergadering binnen, en bragt hem met de andere medepligtigen aan de »patricische euveldaad" in den kerker van het *Tullianum* ter dood.

De Ogulnische wet, de groote acte van bevrediging der partijen, de maatregel welke de heerlijke gevolgen der Licinische wetten kroonde, en de verwezenlijking voltooide van het ideaal der mannen welke de wetgeving der twaalf tafelen hadden doen ontstaan, de Ogulnische wet had hevigen tegenstand ontmoet. Maar de aanhangers der verandering van zaken hadden eene trouwe meerderheid. Zoo kon het gebeuren, dat in het jaar der beslissing een plebejer en een Valerius consuls waren, uit het meest populaire patricische huis; diezelfde Valerius, wiens roem in vroege jeugd door een schitterend toeval wonderbaarlijk begonnen, een honderdjarig leven door met de edelste middelen gehandhaafd en vermeerderd is, Publicola's nazaat, die zich den naam van Corvus onder der goden bijstand verworven had, die twee *dictaturae*, zes consulaten gevoerd heeft, die één en twintig maal tot de hoogste eerambten geroepen werd, in eenen staat waar de overheid jaarlijks wisselde, groot in de raadzaal, groot in het veld. Valerius had als *dictator* het compromis gesloten, waardoor de verderfelijke opstand van *Lautulae* in een allerheilzaamst redmiddel voor den staat werd verkeerd: hij was andermaal *dictator* in het jaar vóór de Ogulnische wet, en terwijl hij de *Etruriers* sloeg, wees hem buiten zijn weten de volksstem reeds aan als hoogsten overheidspersoon bij de gewigtige beraadslagingen. Terstond vóór hem was Fabius die

Digitized by Google

tator geweest: dit jaar had geene consuls. Onze berigten laten niet toe te beslissen, wat daarvan de reden geweest kan zijn; zooveel is zeker, dat tusschen het censorschap van FABIUS en DECIUS en de Ogulnische wet niets behalve de verkiezingen van het volk uitgaat, terwijl LIVIUS zegt, dat in het jaar der *lex Ogulnia* het *plebs* rustig en ontlast was, door de menigte die naar de nieuwe colonien was vertrokken[45], naar het steile *Sora*, naar *Carseoli*, en naar *Alba* aan het *Fucinische* meer, die uithoeken van *Romes* gebied. Hierin ligt een stellig bewijs, dat de regering niet zonder moeite haar overwigt handhaafde. Zeker is het, dat men het volk in toom moest houden. Het wordt waarschijnlijk, dat men de Ogulnische wetgeving voorbereidde. Welligt dat zelfs FLAVIUS, van wiens verder lot de geschiedenis zwijgt, mede vertrok om liever in *Sora* de eerste te zijn, dan eene ondergeschikte rol te spelen op het *forum*. Onder zulke omstandigheden was het te verwachten dat men de persoonlijke vrijheid beperken zou. In *Engeland* ware misschien de *habeas-corpus-act* geschorst. Te *Rome* kon men de *provocatio* tijdelijk buiten werking stellen, en dit geschiedde inderdaad zoo dikwijls een *dictator* benoemd werd. Maar hier is meer geschied. Terstond na het aannemen der Ogulnische wet is de *provocatio*, op voorstel van den *consul* VALERIUS, bij eene wet weder ingevoerd, en LIVIUS weet niet, welke reden daarvoor te vinden. De invloed van enkelen, zegt hij, was magtiger dan de vrijheid van het volk, en deze wet was naauwkeuriger in hare bepalingen[46], dan de beide vorige, welke het beroep op het volk reeds hadden ingesteld, zoo overheidspersonen zich misbruik van magt veroorloofden, of hunne bevoegdheid te buiten gingen. Maar met een weinig opletttendheid weten wij beter. De eerste wet was ingesteld, toen de onbeperkte, alles willekeurig beheerschende magt der koningen aan de consuls was overgegaan en beperkt moest worden. De tweede wet, toen dezelfde onbeperkte magt was hersteld, aan de tienmannen opgedragen, toen reeds de tweede reeks van tienmannen de dwingelandij bemagtigd had, en ze ook weder smadelijk had verloren. Met

45) X. 6.
46) Diligentius sanctam. LIV. X. 9, waar de geheele zaak behandeld wordt.

Digitized by Google

groote beschroomdheid uit ik het gevoelen, dat zoo als in *Griekenland* de wetten geschorst werden, zoolang Lykurgos, of Solon, of Pittakos eene nieuwe wetgeving voorbereidende den staat bestuurden, dat men zoo ook de *provocatio* buiten werking gesteld heeft terwijl de Ogulnische wet werd voorbereid, terwijl de kieswet werd hervormd. Wie toen de binnenlandsche politiek bestuurd heeft moet geheel onzeker blijven. Men zou het eerst aan Fabius en Decius zelven denken, maar het blijft volgens Romeinsche wetten een bijna onoverkomelijk bezwaar, juist de *provocatio* ten voordeele van censoren, geheel burgerlijke overheden te schorsen, hoewel eens een *dictator*, dus zonder *provocatio*, juist met het doel om het censorsambt uit te oefenen benoemd is. Alles is beter dan met Livius aan te nemen, dat de groote Valerius Corvus zijn hart er op gezet had de wetten zijner voorouders te bekrachtigen en te versterken, en dat het resultaat de nietige bepaling is geweest die Livius zelf bespot, »dat »het verboden was deze wet te overtreden." Maar eene rijke phantasie weet op alles raad. Livius vergeet de partijtwisten die hij in acht heerlijke boeken beschreven heeft, en wil zijne lezers doen gelooven dat bij de toenmalige bescheidenheid die bepaling voldoende was.

In het bovenstaande zijn de gronden opgesloten, weshalve de groote wetsverandering in 304 moet hebben plaats gehad. De toestand van *Rome* en de verhouding der staatspartijen al daar vóór en na het aangewezen tijdstip, de politieke noodzakelijkheid en uitvoerbaarheid van den bedoelden maatregel, sporen van zijne vermelding bij Livius, den eenigen schrijver in quaestie, redenen waarom die sporen niet duidelijker zijn, niets ontbreekt van al hetgeen men bij zoo onvoldoende berigten redelijkerwijs verwachten kon; de persoonlijkheid der betrokkene volksleiders wijst op dezelfde uitkomst; de argumenten van den voornaamsten en voor het oogenblik eenigen tegenstander zijn ontzenuwd, ten minste in de overtuiging van den schrijver dezer regelen, welke hij bescheidenlijk maar toch niet geheel zonder vertrouwen aan het hooger ressort der regtbank van den verlichten lezer voorlegt. Één gewigtig punt is evenwel nog niet besproken. Böckh's onderzoekingen over het finantiewezen geven over het algemeen een resultaat, dat strookt

Digitized by Google

met Mommsens onderzoekingen over den tijd der herziening. Dit zegt Mommsen: hij beweert buitendien, dat tusschen beide onderzoekingen het engste verband bestaat. En Böckh's gezag op dit terrein is wel niet zonder appèl, maar toch zoodanig, dat wij ons volgaarne daaraan onderwerpen. Onze stelling moet zijn, dat bovenstaande schets bestaanbaar is met Böckh's resultaten. Maar hier verandert het onderwerp van aard en van gewigt. Ware dat ook niet zoo, op het einde van een lang opstel is 't van den lezer niet te vergen, zich in dialektiek over 't finantiewezen te verdiepen. Hij verschoone dan ook wederkeerig deze onvolledigheid. Thans zij het genoeg, onze beste pogingen te hebben ingespannen, om op deze gewigtige partij in de Romeinsche geschiedenis ten minste dat twijfelachtige licht te doen vallen, waarover de vriend der geschiedenis beschikken kan in hare lange ochtendschemering van den inval der *Galliers* tot dien van Pyrrhos. Menig historisch feit is onvergelijkbaar beter bekend. Menige historische vraag zelfs van grooteren omvang kan met minder gevaar voor grove dwalingen worden besproken. Eene waardige behandeling van dit onderwerp doet eischen, die wij eerst aan het einde van dit opstel regt gevoelen, en tegenover welke ons niets overblijft, dan die toegevendheid in te roepen, welke onze landgenoot aan welgemeende pogingen zelden ontzegt.

Leyden, 21 *Aug*. 1854. E. J. Kiehl.

BLADVULLING.

Bij Homerus *Il*. E. 705 staat

'Αντίθεον Τεύθραντ', ἐπὶ δὲ πλήξιππον 'Ορέστην,

en, gelijk men van te voren verwachten kon, staat er bij dit vers een *scholium*: *ἡ διπλῆ πρὸς τὴν ὁμωνυμίαν, ὅτι ὁμώνυμος οὗτος τῷ 'Αγαμέμνονος υἱῷ*. Maar hij, die dit bij Aristonicus vond, dacht dat het op die manier te dubbelzinnig was, en schreef daarom achter *υἱῷ* ter verduidelijking Τεύθραντι!

H. S. A. N.

Digitized by Google

HERODOTEA.

Satis magnus videtur esse numerus vocabulorum Ionicorum, quae ex Herodoto prorsus evanuerunt et locum cesserunt aliis, quae omnibus Graecis in usu erant. Ipsa res dubia esse nequit, sed perdifficile est in singulis ostendere vocabulis id quod in universum satis constat. Cuiusmodi autem illud sit quod volo, lubet uno exemplo ostendere. Procurator dicitur ἐπίτροπος vel μελεδωνός; utrique vocabulo in Ionica dialecto locus est et saepe utrumque legitur; nec tamen credibile est Herodotum pro lubitu modo hoc posuisse modo illud, quod tamen in nostris editionibus usu venit, III. 61 sqq. Patizithes, Smerdis frater, promiscue ἐπίτροπος τῶν οἰκίων dicitur et μελεδωνός, neque quidquam discriminis interest, nam Prexaspes coram rege Patizithen μελεδωνόν nominat, qui tamen haud ita diu post a Cambyse ἐπίτροπος dicitur. Etsi in talibus maxima cautione opus est, ne temere scriptorem refingamus et multa movendo nihil agamus, facile tamen est fraudem deprehendere, sicubi vocabulum Ionicum juxta cum interpretatione Attica inveniamus. Accidit autem hoc I. 41. Satis notum est Athenienses homines trium litterarum nuncupare solitos fuisse κακούργους, eosdem Ionice dici κλῶπας sive φῶρας. Iam difficile est credere Herodotum unico loco, II. 121. § 7, κλέπτας dicere maluisse, cum in tota illa fabula de furibus et de Rhampsiniti thesauro semper usurpat vocabulum φῶρες et in simillima re, II. 150, non nisi κλῶπες nominantur. Prohibet tamen Homeri auctoritas ut vo-

Digitized by Google

cabulum κλέπτης Ionicae dialecto abiudicemus; verum ineptum est credere loco quem laudavi, I. 41, coniunctim legendum esse, sicuti nunc legitur, κλῶπες κακοῦργοι; inter utrumque vocabulum non adeo difficilis est optio. In eadem illa, quam tetigi, Adrasti historia ad calcem recte legitur: Ἄδρηστος δὲ ὁ Γορδίεω τοῦ Μίδεω, οὗτος δὴ ὁ φονεὺς μὲν τοῦ ἑωυτοῦ ἀδελφοῦ γενόμενος, φονεὺς δὲ τοῦ καθήραντος . . . . ἑωυτὸν ἐπικατασφάζει τῷ τύμβῳ. Hoc loco ἀνακεφαλαίωσις apta est et genuina, sed putabimusne Herodotum I. 43 ipsum addidisse, quod nunc legitur post verbum ὁ ξεῖνος — οὗτος δὴ ὁ καθαρθεὶς τὸν φόνον, καλεύμενος δὲ Ἄδρηστος? Sit hoc utile et gratum lectori in ipso operis introitu dormitanti, huic tamen Herodotus profecto non prospicere voluit neque, si prospexisset, admisisset soloecum, quod his verbis inest; sequenti capite recte cum genitivo legitur φόνου ἐκάθηρε. Non minus putidum est quod legitur in vicinia: ἐκάλεε μὲν Δία καθάρσιον . . . . . ἐκάλεε δὲ καὶ ἐπίστιόν τε καὶ ἑταιρήιον, τὸν αὐτὸν τοῦτον ὀνομάζων θεόν. Neque magis probo emblema, quod II. 64 exstat. Quis sit ἄλουτος ἀπὸ γυναικός nemo non intelligit et Herodotus satis habuit hoc ponere initio capitis quod laudavi, sed parum verisimile est eum in fine huius ipsius capitis addidisse interpretationem: ἀπὸ γυναικῶν ἀνιστάμενοι ἄλουτοι ἐσέρχονται ἐς ἱρόν. Cambyses narratur, II. 32, commisisse catulum leonis cum canis catulo; tum subiungit: νικωμένου δὲ τοῦ σκύλακος ἀδελφεὸν αὐτοῦ ἀπορρήξαντα τὸν δεσμὸν παραγενέσθαι οἱ. Ad hunc diem post ἀδελφεὸν αὐτοῦ additum legitur ἄλλον σκύλακα, credo, ne quis ipsius Cambysis fratrem intelligat. Idem Cambyses, III. 34, aulicos rogat: κοῖός τις δοκέοι ἀνὴρ εἶναι πρὸς τὸν πατέρα; adiecit aliquis, cui hic usus praepositionis πρός insolentior videbatur, τελέσαι Κῦρον, qua significatione verbum τελεῖν non usurpatur. Sunt autem laudata verba ipsius Cambysis, quem ipsum non verisimile est post τὸν πατέρα adiecisse Cyri nomen. Quod autem Croesus respondet ὦ παῖ Κύρου cet, hoc nos admonere poterit Artabanum, VII. 10. § 10, Mardonium allocutum esse ὦ παῖ Γωβρύεω, postea additum fuisse Μαρδόνιε, quod in talibus Herodotus numquam addit. Sic verbi causa, VII. 14, legitur ὦ παῖ Δαρείου, non additum est Xerxis nomen, quod supervacaneum foret. In obsidione Babylonis πάν-

Digitized by Google

τες Ζώπυρον εἶχον ἐν ςόμασι; addidit nescio quis *αἰνέοντες* quod tam inutile est ac, VI. 136: *Ἀθηναῖοι δὲ ἐκ Πάρου Μιλτιάδεα ἀπονοςήσαντα ἔσχον ἐν ςόμασι*, si quis addere vellet *ἐπιτιμέοντες* aut simile quid. Quod autem de Zopyro statim subiungitur: *πάντα δὴ ἦν τοῖσι Βαβυλωνίοισι Ζώπυρος* admonet me ut eandem locutionem restituam I. 122. Demosthenes contra Aristocr. § 120 dicit *πάντ' ἦν Ἀλέξανδρος*; eodem modo Herodotus VII. 156 dicit: *ἔσαν οἱ πάντα αἱ Συρήκουσαι*. Credibile est igitur etiam in primo libro legendum esse: *ἦν τέ οἱ ἐν τῷ λόγῳ πάντα ἡ Κυνώ*, non *τὰ πάντα*. Quod quum nihil differat ab *ἤιε ταύτην αἰνέων διὰ παντός*, hoc libenter expunxerim. Saepius Herodotus facit Spartanos de more *λακωνίζοντας*. Capite 50 libri VI Cleomenes Crium Aeginetam rogat nomen, quod simul atque audivit exclamat: *ἤδη νῦν καταχαλκοῦ, ὦ κριὲ, τὰ κέρεα*, quod Graecis, qui hunc morem probe noverant, satis erat. Vix puto eum adiecisse *ὡς συνοισόμενος μεγάλῳ κακῷ*. Herodotus IX. 11 docet Spartanos barbaros *ξείνους* vocare et capite 53 de Amomphareto recte legitur: *οὐκ ἔφη τοὺς ξείνους φεύξεσθαι*; capite 55 idem Amompharetus hac significatione vocabulum usurpat: inficetum est iterum explicare: *ξείνους λέγων τοὺς βαρβάρους*. Leotychides, IX. 91, Hegesistratum nomen rogat: *Ὁ δὲ εἶπε· Ἡγησίςρατος. Ὁ δὲ ὑφαρπάσας τὸν ἐπίλοιπον λόγον, εἴ τινα ὥρμητο λέγειν ὁ Ἡγησίςρατος, εἶπε, δέκομαι τὸν οἰωνὸν, ὦ ξεῖνε Σάμιε.* Nihil opus est interpretamento *τὸν οἰωνὸν τὸν ἡγησίςρατον*, quod nunc video jam in mentem venisse Valckenaerio. Nemo nescit *ποιεῖσθαί τινα* Graecis idem esse ac Romanis *adoptare* et Herodotus ipse hoc docere poterit IV. 180. Vix crediderim eum VI. 57 scripsisse: *ἤν τις θετὸν παῖδα ποιέεσθαι ἐθέλῃ*. Pauci nesciunt quid sit in re militari *σημαίνει*; at Herodotus VI. 78: *Μαθὼν δὲ ὁ Κλεομένης ποιεῦντας τοὺς Ἀργείους ὁκοῖόν τι ὁ σφέτερος κήρυξ σημήνειε, παραγγέλλει σφι, ὅταν σημήνῃ ὁ κήρυξ ποιέεσθαι ἄριςον, τότε ἀναλαβόντας τὰ ὅπλα χωρέειν ἐς τοὺς Ἀργείους.* Non intercedo quo minus priori loco vocabulum genuinum habeatur, altero dicendum fuit et dixit eodem modo, quo v. c. VIII. 11: *ὡς ἐσήμηνε . . . . δεύτερα δὲ σημήναντος*. Quid esset Persarum *σάγαρις*, Graeci Herodoti tempore non nesciebant. Satis habuit hoc vocabulo uti I. 215 en IV. 70; si explicare voluisset, fe-

Digitized by Google

cisset hoc fortasse IV. 5, ubi contextus significationem non aperit, sed inutile fuit σαγάρις per ἀξίνας explicare VII. 64. Darius *unum* pontem fecit in Istro flumine et Herodotus eum semper singulari numero γέφυραν vocat, cf. IV. 98. 118. 133. 136. et alii multi loci; Xerxes utramque Hellesponti ripam *duobus* pontibus iunxit. Artabanus VII. 10. § 6 de Ionibus loquitur, τοῖσι ἐπιτέτραπτο ἡ φυλακὴ τῶν γεφυρέων τοῦ Ἴστρου. Utrum magis consentaneum est errare Herodotum ipsum an grammaticum, qui interpretari voluit ἡ φυλακὴ τοῦ Ἴστρου quid esset? Persarum parasangam mensuram esse triginta stadiorum Herodotus occasione data bis memorat, II. 6 et V. 53 atque his quidem locis aptissime. Non opus fuit VI. 42 tertia vice tradere: παρασάγγας, τοὺς καλέουσι οἱ Πέρσαι τὰ τριήκοντα στάδια. Notissimum est Dienecis dictum VII. 226, ὡς πάντα σφι ἀγαθὰ ὁ Τρηχίνιος ξεῖνος ἀγγέλλοι, εἰ ἀποκρυπτόντων τῶν Μήδων τὸν ἥλιον ὑπὸ σκιῇ ἔσοιτο πρὸς αὐτοὺς ἡ μάχη. Ridiculum est quod adiectum est καὶ οὐκ ἐν ἡλίῳ. Nihil attinet explicare quid sit ἐκτομίας ποιεῖν et ἐκτάμνειν, neque Herodotus hoc fecit VI. 9 et VIII. 105. Priori loco Persarum duces Ionibus qui defecerunt et alia multa minantur et hoc, ὥς σφεων τοὺς παῖδας ἐκτομίας ποιήσομεν. Minae non fuere vanae, nam, debellata Ionia, VI 32, παῖδας τοὺς εὐειδεστάτους ἐκλεγόμενοι ἐξέταμνον καὶ ἐποίευν ἀντὶ τοῦ εἶναι ἐνόρχεας εὐνούχους. Quis credat hoc Herodotum adiecisse? In eodem vocabulo mendum est VIII. 105 ubi legitur: Ὅκως γὰρ κτήσαιτο παῖδας εἴδεος ἐπαμμένους, ἐκτάμνων ἀγινέων ἐπώλεε ἐς Σάρδις. Legendum est ἐκταμών, quod res ipsa clamat et exempla demonstrant. Sic II. 2 recte legitur de Psammiticho rege; γυναικῶν τὰς γλώσσας ὁ Ψαμμίτιχος ἐκταμὼν τὴν δίαιταν οὕτω ἐποιήσατο τῶν παίδων παρὰ ταύτῃσι τῇσι γυναιξί. Itidem IX. 78: ἀποταμόντες τὴν κεφαλὴν ἀνεσταύρωσαν. IX. 112: τούς τε μαστοὺς ἀποταμοῦσα κυσὶ προέβαλε, καὶ ῥῖνα καὶ ὦτα καὶ χείλεα καὶ γλῶσσαν ἐκταμοῦσα ἐς οἶκόν μιν ἀποπέμπει διαλελυμασμένην. Contra praesens bene habet VIII. 22: ἐπορεύετο, ἐντάμνων ἐν τοῖσι λίθοισι γράμματα. Quae si cui non persuadent conferre poterit: II. 42. 121. IV. 62. 64. 87. 103. 159. 201. V. 114. VI. 75.

Redeundum est ad primum librum, ubi capite 29 Solon dicitur κατὰ θεωρίης πρόφασιν peregre abesse. Non potuit Hero-

Digitized by Google

doto, qui totus est in imitatione Homeri, non in mentem venire notissimi versus ex Iliade *Πατρόκλου πρόφασιν* et scripsit igitur *θεωρίης πρόφασιν*, qua locutione utitur quoque V. 33: *ἔπλωε πρόφασιν ἐπ' Ἑλλησπόντου, ἐπεί τε δὲ ἐγένετο ἐν Χίῳ, ἔσχε τὰς νέας ἐς Καύκασα*, ubi necessarium est *πρόφασιν μὲν ἐπ' Ἑλλ.* Eadem particula saepius excidit et I. 4 restituenda est: *Τὴν γὰρ Ἀσίην καὶ τὰ ἐνοικέοντα ἔθνεα βάρβαρα οἰκειεῦνται οἱ Πέρσαι, τὴν δὲ Εὐρώπην καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἥγηνται κεχωρίσθαι*, ubi malim *Τὴν μὲν γὰρ Ἀσ.* Eadem corruptela est in verbis Panos ad Phidippidem, VI. 105: *πολλαχῆ γενομένου ἤδη σφι χρησίμου, τὰ δ' ἔτι καὶ ἐσομένου*, ubi necessario rescribendum est *πολλαχῆ μὲν γενομένου.* Hac occasione indicabo aliquot locos, ubi quaedam supplenda videntur. Thalete auctore etesiae efficiunt ut Nilus quotannis super ripas effundatur; contra quam sententiam Herodotus haec affert: *Πολλάκις δὲ ἐτησίαι μὲν οὐκ ἔπνευσαν, ὁ δὲ Νεῖλος τὠυτὸ ἐργάζεται.* Ratio loci postulat ἐργάζεται *αἰεί.* Habes hoc adverbium itidem in fine collocatum, II. 50: *τιμέουσι τὸν θεὸν τοῦτον αἰεί.* Iterum deest eadem particula VII. 197. Narratur ibi Achaeos non dare introitum in prytaneum natu maximo e gente Cytissori, hoc modo: *ὃς ἂν ᾖ τοῦ γένεος τούτου πρεσβύτατος, τούτῳ ἐπιτάξαντες ἔργεσθαι τοῦ πρυτανηΐου αὐτοὶ φυλακὰς ἔχουσι.* E solemni Graecorum consuetudine supplendum est *ὃς ἂν αἰεὶ ᾖ.* Sic Spartani, VI. 58, lugere solent reges defunctos et praedicant *τὸν ὕστατον αἰεὶ ἀπογενόμενον τοῦτον δὴ γενέσθαι βέλτιστον.* Particula eodem modo usurpatur I. 67, II. 98: III. 83, 84, 142, IV. 10. 33. 95 et alibi. Quae Cobetus disputavit *Mnem.* III. 298 faciunt ut V. 76 nullo negotio possit corrigi. Dorienses quattuor expeditiones in Atticam fecerunt: *πρῶτον μὲν, ὅτε καὶ Μέγαρα κατοίκισαν (οὗτος ὁ στόλος ἐπὶ Κόδρου βασιλεύοντος ὀρθῶς ἂν καλέοιτο), δεύτερον δὲ καὶ τρίτον κτέ.* Aut omnia me fallunt aut emendandum est *ὀρθῶς πρῶτος (α') ἂν καλέοιτο.* Ipsa interpretatio Latina, quae editioni Didotianae adiecta est monstrare poterit, quam hoc sit necessarium. Croesi verba, I. 207 ad Cyrum expeditionem suscepturum contra Massagetas, haec sunt: *Εἰ μὲν ἀθάνατος δοκέεις εἶναι καὶ στρατιῆς τοιαύτης ἄρχειν, οὐδὲν ἂν εἴη πρῆγμα γνώμας ἐμὲ σοὶ ἀποφαίνεσθαι.* Aliquanto venustiora haec erunt si suppleveris: *Εἰ μὲν ἀθάνατος αὐτὸς δοκέεις εἶναι κτέ.* Telines qui-

Digitized by Google

dam, qui sacra habebat Inferarum Dearum, exsules quosdam Gelam reduxit, ut est VII. 153, ἐπ' ᾧ τε ἀπόγονοι αὐτοῦ ἱροφάνται τῶν θεῶν ἔσονται; aut τῶν χθονίων θεῶν verum est aut τούτων τῶν θεῶν. De scopulo inter Sciathum et Magnesiam haec legimus VII. 183: Τὸ δὲ ἕρμα σφι (Πέρσῃσι) κατηγήσατο ἐὸν ἐν πόρῳ μάλιςα Πάμμων Σκύριος. Quid sit μάλιςα hoc loco haud facile dixeris, antequam rescripseris ἐὸν ἐν μέσῳ πόρῳ. Themistocles Eurybiadem VIII. 60. § 6 et alia hortatur et hoc: Οἰκότα μέν νυν βουλευομένοισι ἀνθρώποισι ὡς τὸ ἐπίπαν ἐθέλει γίνεσθαι· μὴ δὲ οἰκότα βουλευομένοισι οὐκ ἐθέλει οὐδὲ ὁ θεὸς προσχωρέειν πρὸς τὰς ἀνθρωπηΐας γνώμας. Arena sine calce; suspicor Herodotum dedisse: οἰκότα μέν νυν βουλευομένοισι ἀνθρώποισι οἰκότα ὡς τὸ ἐπίπαν ἐθέλει γίνεσθαι. Confirmari hoc potest collatis locis, qui ad sententiam simillimi sunt VII. 10. § 9, VII. 50 et VII. 157. Ad Plataeas Graecorum sacra fecit Tisamenus, IX. 33; οὗτος γὰρ δὴ εἵπετο τῷ ςρατεύματι τούτῳ μάντις. Graeci ni fallor in talibus dicere solent μάντις ἐών. Non minus necessaria eadem correctio est VII. 33: ἐπὶ Ξανθίππου τοῦ Ἀρίφρονος ςρατηγοῦ Ἀθηναίων; legendum est ςρατηγοῦ ἐόντος Ἀθηναίων; qui locus monstrare poterit, VIII. 94, non legendum esse Ἀδείμαντον τὸν Κορίνθιον ςρατηγόν, sed Κορινθίων. Contumeliosum dictum est Cambysis ad Aegyptiorum sacerdotes: ἀτὰρ ὑμεῖς γε οὐ χαίροντες γέλωτα ἐμὲ θήσεσθε; malim οὔ τι χαίροντες. Hunc usum aperire poterit eiusdem furentis Cambysis dictum in vicinia, III. 36: Ἀλλ' οὔτι χαίρων, ἐπεί τοι καὶ πάλαι ἐς σὲ προφάσιός τευ ἐδεόμην ἐπιλαβέσθαι. Spartani, IX. 37, Hegesistratum ἔδησαν ἐπὶ θανάτῳ; Graecum erit, si addideris: ἔδησαν τὴν ἐπὶ θανάτῳ, sicuti I. 109 recte legitur de Cyro infante κεκοσμημένον τὴν ἐπὶ θανάτῳ, III. 119 Darius Intaphernis familiam ἔδησε τὴν ἐπὶ θανάτῳ, et V. 72 Athenienses cives de Isagorae factione κατέδησαν τὴν ἐπὶ θανάτῳ. Ultimum huius generis vitium, quod nunc quidem indicare in animo est, legitur I. 10: παρὰ γὰρ τοῖσι Λυδοῖσι, σχεδὸν δὲ καὶ παρὰ τοῖσι ἄλλοισι βαρβάροισι καὶ ἄνδρα ὀφθῆναι γυμνὸν ἐς αἰσχύνην μεγάλην φέρει. Sententia postulat: παρ' ἅπασι τοῖσι ἄλλοισι βαρβάροισι. Origo corruptelae in aprico est et utriusque locutionis discrimen monstrare poterunt loci quales sunt II. 4, 35, 82, V. 49. Vocabulum autem quod hoc loco

Digitized by Google

ante *τοῖσι* excidit, male additum est VIII. 104: In Pedasorum agro bis vel ter, nam Herodotus sibi non constare videtur, tale prodigium allatum est: *ἐπεὰν τοῖσι ἀμφικτίοσι π ᾶ σ ι τοῖσι ἀμφὶ ταύτης οἰκέουσι τῆς πόλιος μέλλῃ τι ἐντὸς χρόνου ἔσεσθαι χαλεπὸν, τότε ἡ ἵρεια αὐτόθι τῆς Ἀθηναίης φύει πώγωνα μέγαν.* Nemo facile dicat quid sit hoc loco vocabulum *πᾶσι*; si sunt qui dubitent illud ortum esse e dittographia vocabuli proxime sequentis, iis fortasse ipse Herodotus persuadere poterit, qui idem illud iam narravit I. 175 sive potius rem dignam existimavit, quam iterum memoriae traderet primo libro, nam hic non nisi octavo volumine absoluto, conscriptus esse videtur: *τοῖσι ὅκως τι μέλλοι ἀνεπιτήδεον ἔσεσθαι, αὐτοῖσί τε καὶ τοῖσι περιοίκοισι ἡ ἵρεια τῆς Ἀθηναίης πώγωνα μέγαν ἴσχει.* Hi loci autem inter se comparati possunt quoque documento esse eius rei, *quam* posui in initio huius disputationis et ad quam redibo in posterum, de confusione vocabulorum Ionicorum cum interpretamentis communis Graeciae dialecti.

Vitium eximendum est e I. 74. Bellum ortum est inter Cyaxarem et Alyattem; luna soli obstitit et proelium diremit; postea bellum compositum est per Syennesin et Labynetum et hoc quidem hac conditione: *Ἀλυάττεα ἔ γ ν ω σ α ν δοῦναι τὴν θυγατέρα· Ἀρύηνιν Ἀστυάγεϊ τῷ Κυαξάρεω παιδί.* Nihil tamen *decreverunt* arbitri, opinor, sed *persuaserunt* Lydorum regi ut filiam Astyagi in matrimonium daret: hoc vero est *ἀ ν έ γ ν ω σ α ν*, cuius aoristi usus apud Herodotum frequentissimus est. Admonet me hic locus vitii, quod in nostris editionibus ubivis obviam est, dico praepositiones neglectas aut permutatas. Aristodemo Lacedaemoniorum regi uxor parit geminos, qui nomina acceperunt Proclem et Eurysthenem. Spartani nesciunt uter prior natus sit et incerti haerent utrum regem salutent. Mater interrogata simulat se nescire utrum priorem pepererit, et cetera quae nota sunt. Verba Herodoti haec sunt VI. 52: *οὐ δυναμένους δὲ γ ν ῶ ν α ι, ἢ καὶ πρὸ τούτου, ἐπειρωτᾶν τὴν τεκοῦσαν. Τὴν δὲ οὐδὲ αὐτὴν φάναι δ ι α γ ι ν ώ σ κ ε ι ν, εἰδυῖαν μὲν καὶ τὸ κάρτα λέγειν ταῦτα κτἑ.* Igitur priori loco etiam *δ ι α γ ν ῶ ν α ι* legendum est, quod compositum rectissime legitur VII. 10. § 1. Facile est corruptelam tollere quae his verbis inest, VI. 94: *ἐντειλάμενος δὲ ἀπέπεμπε ἐξανδραποδίσαντας Ἀθήνας καὶ Ἐρέτριαν*

Digitized by Google

ἀγαγεῖν ἑωυτῷ ἐς ὄψιν. Legendum est *ἀναγαγεῖν*; arguit vel VI. 119: *Τοὺς δὲ τῶν Ἐρετριέων ἠνδραποδισμένους Δᾶτίς τε καὶ Ἀρταφέρνης . . . . . ἀνήγαγον ἐς Σοῦσα.* Vocabula autem differunt sic: si quis *ex Europa Susa* proficiscitur ad Regem, perpetuus est usus compositorum *ἀνάγεσθαι, ἀναβαίνειν, ἄνοδος* et similium; de iis autem, qui ex Asia ipsa ad regem deducuntur in usu sunt *ἄγεσθαι* et *ἐλθεῖν*, si Asiam minorem fortasse exceperis, nam Milesii v. c. *ἤγοντο ἐς Σοῦσα*, VI. 20, Histiaeum contra Artaphernes et Harpagus *οὐ ζώοντα ἀνήγαγον ἐς ὄψιν τὴν Δαρείου.* Consentaneum est verbis compositis locum non esse per expeditionem Xerxis in Europam. Et ita obtinet VIII. 26 et 114. In Aegypto eadem res est. Sesostris in patriam redit *ἀνάγων πολλοὺς ἀνθρώπους*; nescio quis captivum quendam e Lycia *οὐκ ἀνήγαγε ἐς Αἴγυπτον* ad Amasin, III. 4; quem ipsum, postquam defecit, Apries Patarbemin jussit *ἀγαγεῖν παρ' ἑωυτόν*, ut est II. 162. Multo difficilius est discrimen statuere quod sit inter *ὁρτὴν ἄγειν* et *ἀνάγειν*, quod utrumque apud Herodotum saepe legitur. Videtur tamen *ἀνάγειν* tantum in usu esse, ubi de solemnibus pompis sermo est, quae cum plerisque festis coniunctae sunt. Hinc I. 147. Iones dicuntur omnes ii *ὅσοι ἀπ' Ἀθηνέων γεγόνασι καὶ Ἀπατούρια ἄγουσι* et IX. 11 verba sunt ad Lacedaemonios: *Ὑακίνθια ἄγετε καὶ παίζετε.* Sic quoque usus verbi simplicis explicandus videtur I. 183 et VI. 138. Contra de Bacchi sacris semper usurpatur *ἀνάγειν ὁρτήν*, v. c. II. 48, III. 97 et IV. 108; Matri magnae *Κυζικηνοὶ ἀνάγουσι ὁρτήν*, IV. 76; Athenienses quinto quoque anno Panathenaea celebrant et *θυσίας ἀνάγουσι.* Hoc si verum est, corrigendus est locus in VIII. 65. Paulo ante pugnam apud Salamina Damaratus sibi videre visus est ingentem pulverem ab Eleusine et exaudire mysticum Iacchum. Quod quum nesciret quid esset, nam Eleusinia non noverat, explicat ei omnem rem Dicaeus quidam Atheniensis. *Τὴν δὲ ὁρτὴν ταύτην ἄγουσι Ἀθηναῖοι ἀνὰ πέντε ἔτεα*; quia hoc loco unice de pompa sermo est, malim rescribere *ἀνάγουσι.* Praepositio *διά* restituenda videtur I. 116: Astyages *ἐσήμαινε τοῖσι δορυφόροισι λαμβάνειν* pastorem qui Cyrum educaverat. Herodotum scripsisse *διαλαμβάνειν*, credibile fit collato I. 114, ubi Cyrus puer inter pastores degens *ἐκέλευε* Artembaris filium *τοὺς ἄλλους*

Digitized by Google

διαλαβέειν. Quod quid sit si cui minus pateat, inspicere poterit IV. 94. Eadem haec praepositio excidit VIII. 81. Aristides venit ad classem Graecorum apud Salamina, φάμενος ἐξ Αἰγίνης τε ἥκειν καὶ μόγις ἐκπλῶσαι λαθὼν τοὺς ἐπορμέοντας. Legendum est διεκπλῶσαι, sicuti IV. 42, 43, 179, VII. 147 et alibi. Quam alienum sit vocabulum ἐκπλῶσαι, ostendet locus in vicinia VIII. 79. Eadem iniuria fit praepositioni περὶ in hisce: Δαμιέος τε οὐκέτι ἐόντος VII. 205, ubi necessarium est περιεόντος. Locutio frequens est de iis qui non amplius inter vivos sunt: III. 15: τὸν παῖδα εὗρον οἱ μετιόντες οὐκέτι περιεόντα; V. 39, οὐκέτι περιεὼν ἐβασίλευε; VI, 103, οὐκέτι περιεόντος αὐτοῦ Πεισιστράτου; VII. 146, ἔτι περιεόντας αὐτοὺς κατέλαβον, IX. 10, οὐκέτι περιῆν. Quam procul ab hac locutione distet οὐκέτι εἶναι cognosci potest ex V. 102. Etiam III. 65 locutio μηκέτι εἶναι bis legitur, sed haud scio an recte. Excidit praepositio ἐπὶ capite 86 libri quinti: ἅμα τε ἐν τούτῳ τήν βροντήν τε γενέσθαι καὶ τὸν σεισμὸν αὐτοῖσι, ubi ἐπιγενέσθαι legendum est; cf. quae Herodotus paulo ante de eadem re narravit, capite 85: καί σφι ἕλκουσι βροντήν τε καὶ ἅμα τῇ βροντῇ σεισμὸν ἐπιγενέσθαι. Non difficile foret magno exemplorum numero hoc ostendere, sed satis erit paucis defungi. Ducentae Persarum naves iubentur circumnavigare Euboeam, VIII. 13: Καὶ τὸ τέλος σφι ἐγένετο ἄχαρι· ὡς γὰρ δὴ πλώουσι αὐτοῖς χειμών τε καὶ τὸ ὕδωρ ἐπεγίνετο κτἑ. Postridie Graecis nunciatur ὡς τῶν βαρβάρων οἱ περιπλώοντες τὴν Εὔβοιαν πάντες εἴησαν διεφθαρμένοι ὑπὸ τοῦ γενομένου χειμῶνος. Persae Delphos contendunt ad Apollinis templum diripiendum, VIII. 37: ἐπιγίνεταί σφι τέρεα ἔτι μέζονα τοῦ πρὶν γενομένου τέρεος. Nullo negotio plura exempla possunt colligi. Magnopere miror nondum correctum esse VII. 104. Damaratus dicit se non detrectare proelium cum iis Persarum militibus οἳ Ἑλλήνων ἑκαστός φασι (sic Abresch pro φησι) τριῶν ἄξιος εἶναι. Quis haec legens immemor potest esse notissimi Homeri versus: ἰητρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων; certe Herodotus haec scribens non fuit et dedit pariter ἀντάξιος hoc loco, sicuti bis fecit in praecedenti capite: Εἰ γὰρ ἐκείνων ἕκαστος δέκα ἀνδρῶν τῆς στρατιῆς τῆς ἐμῆς ἀντάξιός ἐστι, σὲ δέ γε δίζημαι εἴκοσι εἶναι ἀντάξιον.

Digitized by Google

Non satis intelligo quod de Cyro narratur, I. 155: Sardibus captis Ecbatana proficiscitur Κροῖσόν τε ἅμα ἀγόμενος καὶ τοὺς Ἴωνας ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιησάμενος τὴν πρώτην εἶναι. Conieci: καὶ ἐπὶ τοὺς Ἴωνας . . . . . . ἰέναι. Simillimum est Atossae dictum ad Darium, III. 134, ἐπὶ Σκύθας μὲν τὴν πρώτην ἰέναι ἔασον, quem locum iam Valckenaerius attulit, qui in eandem coniecturam incidit.

Capite 56 secundi libri Herodotus ἱρὰς γυναῖκας vocat quas ἱρείας dixit esse cap. 54. Ultimum hoc unice verum est et priori loco restituendum. Sacerdotes ἱρέες sunt et ἵρειαι. Contra sacer sive ἱρὸς dicitur ἵππος, I. 189, λόγος, II. 51; κροκόδειλος, II. 53; ὄφις, II. 74; praeterea legitur ἱρὰ χρήματα, II. 28; ἱρὴ θήκη, II. 55; νοῦσος, III. 33; ζημίη, III. 52; ἐλαίη, V. 82; ὁδός, VI. 34; nominantur quidem ἄνδρες ἱροί IV. 23 et VI. 97, sed sensu prorsus diverso ab eo quem noster locus postulat.

Ex Otanis sententia, III. 80, rex est διαβολὰς ἄριστος ἐνδέκεσθαι. Opinor eum voluisse dicere ῥᾷστος.

Satis est perspicuum quid restituendum sit III. 139. Multi Graeci eo tempore venerunt in Aegyptum: οἱ μὲν, ὡς οἰκὸς, κατ' ἐμπορίην, οἱ δὲ στρατευόμενοι, οἱ δέ τινες καὶ αὐτῆς τῆς χώρης θεηταί. Res ipsa clamat Graecos profectos esse *militatum*, h. e. στρατευσόμενοι. Futurum huius verbi etiam VI. 99 ab exsilio revocandum est: οὔτε ἔφασαν ἐπὶ πόλις ἀστυγείτονας στρατεύεσθαι, immo στρατεύσεσθαι. Non minus foede corrupta sunt Histiaei verba, V. 99: θεοὺς ἐπόμνυμι τοὺς βασιληΐους μὴ μὲν πρότερον ἐκδύσασθαι τὸν ἔχων κιθῶνα καταβήσομαι ἐς Ἰωνίην, πρὶν ἄν τοι Σαρδὼ νῆσον τὴν μεγίστην δασμοφόρον ποιήσω. Emendandum est μὴ μὴν πρότερον ἐκδύσεσθαι; tum malim νήσων τὴν μεγίστην pro eo quod nunc legitur; idem VI. 2 quoque reponendum est ex I. 170.

In epigrammate, quod IV. 88 legitur:

Βόσπορον ἰχθυόεντα γεφυρώσας ἀνέθηκε
Μανδροκλέης Ἥρῃ μνημόσυνον σχεδίης,

ex horum monumentorum consuetudine reponendum est μ' ἀνέθηκε.

Thraces, ut est V. 8, χῶμα χέαντες ἀγῶνα τιθεῖσι παντοῖον. Certissimum est legendum esse χώσαντες; haec locutio saepissime apud Herodotum legitur, v. c. χώματα χοῦν I, 162, II. 137, IX. 85, IV. 71 et similiter in usu est ἐκχοῦν, συγ-

Digitized by Google

χοῦν, παραχοῦν, προσχοῦν et καταχοῦν; contra legitur χοὰς ἐχέαντο, VII. 43 et occurrunt composita διαχεῖν, συγχεῖν, καταχεῖν et προχεῖν. Attendendum est ad VII. 115 ubi συγχεῖν ὁδὸν recte legitur, ut videtur, etsi VIII. 71 non minus bene pro loci sententia dicitur συγχοῦν ὁδόν.

Certum est VI. 23 corrupte edi: Σκύθην . . . . ὁ Ἱπποκράτης πεδήσας καὶ τὸν ἀδελφεὸν αὐτοῦ . . . . ἀπέπεμψε. Vincire apud Herodotum perpetuo est δῆσαι; vocabulo πεδῆσαι ne semel quidem utitur; compedes sunt πέδαι; quibus qui vinctus est is dicitur ἐν πέδῃσι δεδεμένος; extra carcerem πέδας ἕλκει. Conferri possunt I. 86, III. 23, 129, IV. 135, V. 33, VI. 23, 39, 87 et multi alii loci, ubi aliae formulae loquendi reperiuntur, quas sciens praetermitto. Unum laudare iuvat V. 77: εἶχον ἐν φυλακῇ, ἐν πέδῃσι δήσαντες. Hoc ipsum fecit Hippocrates, Scythem non πεδήσας, sed ἐν πέδῃσι δήσας.

Minus recte emendatum est quod legitur Miltiades ad Callistratum dixisse, VI. 109: Ἡμέων τῶν στρατηγῶν ἐόντων δέκα δίχα γίνονται αἱ γνῶμαι, τῶν μὲν κελευόντων συμβαλέειν, τῶν δὲ οὐ συμβαλέειν. Putidum emblema est posterius συμβαλέειν, verum viri docti eiiecerunt alterum, quod retinendum fuisset. Fidem facere possunt VII. 35: ἤν τε σύ γε βούλῃ, ἤν τε μή, 163 ἢν μὲν ὁ βάρβαρος νικᾷ . . . . . ἤν τε οἱ Ἕλληνες; IX. 33 ἢν μιν πολιήτην σφέτερον ποιήσωνται . . . . ποιήσει ταῦτα, ἐπ' ἄλλῳ μισθῷ δ' οὔ. Ridiculum foret adjicere βούλῃ, νικᾷ, ποιήσει.

Fama est Onomacritum corrupisse Musaei oracula, VII. 6. Inseruit enim ὡς αἱ ἐπὶ Λήμνου ἐπικείμεναι νῆσοι ἀφανιζοίατο κατὰ τῆς θαλάσσης. Futuro opus est et Herodotus scripsit: ἀφανιεοίατο (Ε pro Ζ). Futura media forma contracta significatione passiva apud Nostrum haud raro leguntur, v. c. III. 132, IV. 43, VI. 9 et 17. Eandem medicinam Cobetus adhibuit alii loco *Mnem.* II. 381.

Xerxes in Graeciam profecturus principes Persarum in concilio rogat sententias; Mardonius magnopere suadet expeditionem, dissuadet Artabanus Darii frater capite decimo septimi libri. De hac re Artabanus postea ad Xerxem, capite XVI: γνωμέων δύο προκειμένων Πέρσῃσι, τῆς μὲν ὕβριν αὐξανούσης, τῆς δὲ καταπαυούσης κτέ. Vix puto Artabanum coram Xerxe ausum fuisse praedicare se voluisse καταπαύειν τὴν ὕβριν

Digitized by Google

neque hoc fecit, nam Xerxi non auctor fuit ut dimitteret expeditionem, sed ut differret, vide sis laudati capitis decimi §§ 8 et 11. Suspicor igitur aliquanto rectius legi: καταπρηΰνούσης.

Miror id quod Herodotus scribit VII. 22 montem Athon fuisse οἰκημένον ὑπ' ἀνθρώπων. In isthmo, in quem desinit Athos est oppidum Sane, cuius incolae apud Steph. Byz. Σάνιοι dicuntur. Ludere lubet et suspicari Herodotum scripsisse montem habitatum esse ὑπὸ Σανίων (ΥΠΟCΑΝΙΩΝ pro ΥΠΟΑΝΩΝ).

Certius est Hydarnem VII. 135 non potuisse dicere ἕκαστος ἂν ὑμέων ἄρχοι τῆς Ἑλλάδος δόντος βασιλέος. Non plures adsunt quam Spartani duo. Corrige igitur ἑκάτερος.

Sociorum rogatu Athenienses in bello Persico Lacedaemoniis permiserunt classis imperium, VIII. 3, μέγα πεποιημένοι περιεῖναι τὴν Ἑλλάδα. Credibile est scribendum esse μέγα τι πεποιημένοι, eadem ratione qua Megacles, I. 61, δεινόν τι ἔσχε ἀτιμάζεσθαι πρὸς Πεισιστράτου vel Zopyrus, III. 155, δεινόν τι ἐποιέετο Ἀσσυρίους Πέρσῃσι καταγελᾶν.

Haud facile crediderim Herodoti manum servari in his, VIII. 56, ἱστία ἀείροντο ὡς ἀποθευσόμενοι. Facile sane est vocabulum, quod caeteroquin in Herodoto non memini me legere mutare in: ἀποπλευσόμενοι, sed hoc, fateor, est nodum scindere, non solvere.

Monstrum est vocabuli quod legitur IX. 33. Tisamenum, cuius supra mentionem feci, τὸν ἐόντα Ἠλεῖον καὶ γένεος τοῦ Ιαμιδέων Κλυτιάδην Λακεδαιμόνιοι ἐποιήσαντο λεωσφέτερον. Emenda: νεωστὶ σφέτερον. Paulo post legitur ἤν μιν πολιήτην σφέτερον ποιήσωνται.

Sed quia adverbii νεωστί mentio iniecta est, videndum quoque est de adverbio μεγαλωστί, quae res ut plenius intelligatur paulo altius repetenda est.

In Bekkeri Anecdotis p. 571 Apollonius docet omnia adverbia in -στί a verbis derivari, ἑλληνιστί igitur ab ἑλληνίζω derivandum esse, non ab Ἕλλην et sic in caeteris. Τούτοις δὴ ἐπιστήσας, inquit, ὁ Τρύφων ἐζήτει περὶ τοῦ μεγαλωστὶ, ἱρωστὶ παρ' Ἀνακρέοντι, καὶ ἔτι τοῦ παρ' Ἀθηναίοις νεωστί. Praeter haec tria vocabula a Tryphone laudata, quae non conveniunt praecepto tradito ab Apollonio, Bastius ad Greg. Cor. p. 545 e grammatico quodam affert δημιωστί. Prorsus incognitum est

adverbium *ἀγανωστί*, quod Bergkius olim finxit ad frgm. 49 Anacreontis et vix puto indagari posse quale *adverbium* in *ωστί*, *celeriter* significans a Pherecrate effictum sit, ut docent mutila Scholiastae verba ad Hom. Iliad. Σ 26. Caeterum nihil mirum est Pherecratem tale quid praeter analogiam novasse, si quidem *γυνήν* dicere potuit pro *γυναῖκα*, ut auctor est Etymologus in voce *γυνή*, hunc laudans Pherecratis senarium: *ὡς ἄτοπόν ἐστι μητέρ' εἶναι καὶ γυνήν.* Adverbia *δημιωστί* et *ἰφωστί* caeteroquin ignoramus; restant igitur *νεωστί* et *μεγαλωστί*, quorum alterum frequenti omnium scriptorum usu notissimum est, alterum huic disputationi ansam dedit. Tribus omnino locis occurrit apud Homerum, nempe Iliad. Π. 776: *κεῖτο μέγας μεγαλωστί, λελασμένος ἱπποσυνάων*, qui versus translatus est in Od. ω 40. et Iliad. Ρ 26: *αὐτὸς δ' ἐν κονίῃσι μέγας μεγαλωστὶ τανυσθεὶς — κεῖτο.* Quid vocabulum hoc loco significet, rectissime sensit Vossius, qui Homerum admirabiliter Germanice interpretatus est cuiusque magna in talibus habetur auctoritas; vertit enim sic: *auf grossem Bezirk*, nec puto inveniri qui dubitent. Praeter Homerum unicus est tantum quoad scio in aliquo poeta locus, ubi exstat: nempe apud Apollonium Rhodium, qui II. 838 sic controverso vocabulo usus est: *ἑτέρῳ δέ μιν ἤδη — τάρχυον μεγαλωστί*; quo loco significatio non differt ab ea quam Attice *μεγαλείως* habet et Latine *magnifice*, verbi causa apud Xen. Oec. XI. 9, qui loquitur de *θεοὺς μεγαλείως τιμᾶν.* Sitne Herodoto excepto, de quo statim videbimus, vocabulum etiam usurpatum sit ab aliis, difficillimum est statuere, sed plerisque locis ubi nunc legitur, dubitari potest an lectio genuina sit. Quod exempli gratia Semus Delius apud Athen. XIV. p. 614 scripsisse fertur: *μεγαλωστὶ τὸν θεὸν ἐτίμησεν*, id perquam dubium fit Xenophontis loco, quem modo laudavi; uterque locus apud Suidam nihil probat nisi hoc, huius tempore eam lectionem circumlatam fuisse in codicibus manuscriptis, sed difficile est creditu Atticum scriptorem dicere potuisse *μεγαλωστὶ περιχαρής* et exemplum, quod laudat ex Arriani Exped. Alexandri IV. 21. *μεγαλωστὶ ἐπῄνει* magis etiam incertum fit, si confers cum Herodt. III. 34: *μεγάλως ἐπαινέειν.* Etsi autem largiar fieri posse ut vocabulum serioribus scriptoribus, excepto Apollonio, de quo non dubia res est, in usu fuerit,

tamen non credam Herodotum id usurpasse, qui, si usurpasset, usurpasset significatione *non diversa* ab ea, quam habet apud Homerum. Ubi autem apud eum nunc legitur, significatio prorsus non differt ab ea, quam habet alias μεγάλως. Sunt loci numero tres: II. 161, μεγαλωστὶ προσέπταισε, V. 67 ἐώθεσαν μεγαλωστὶ κάρτα τιμᾶν τὸν Ἄδρηστον et VI. 70 ὑπεδέξατό τε αὐτὸν μεγαλωστί. Quod ad primum locum attinet, haud ita difficilis est probatio, Herodotum scripsisse μεγάλως προσέπταισε, nam illud ipsum μεγάλως προσπταίειν sexies apud eum legitur, nempe I. 16, V. 62, VI. 45, VI. 95, VII. 170, VII. 210; ceterum sequens π librariis causa erroris fuit. Alter locus non minus facile profligatur: non exputo cur Herodotus semel μεγαλωστὶ dicere maluerit, qui sexies itidem dicit μεγάλως τιμᾶν, nempe I. 30, 31, II. 29, 75, 160 et VIII. 124. Adverbium autem κάρτα cum μεγάλως coniungitur sicuti III. 1 et IV. 79 κάρτα μεγάλη aut IV. 76 κάρτα μεγαλοπρεπέως. Cum tertio loco quem laudavi conferendus est IX. 15, ubi legitur quod ad sensum proxime accedit: παρασκευασάμενος μεγάλως ἐκάλεε ἐπὶ ξείνια. Apparet igitur, nisi fallor, usum huius vocabuli apud Herodotum parum idoneo argumento niti.

Cavendum tamen est ne quis μεγαλωστί confundat cum μεγάλως τι, quod verbi causa laudatur e Platonis Charmid. p. 172. Homeri loci satis probant μεγαλωστί ab hac altera locutione origine et sensu prorsus esse diversum.

Harlemi d. 21 *m. Sept.* 1854. S. A. NABER.

BLADVULLING.

PLATO *Gorg.* p. 453, C. *῞Ωσπερ ἂν εἰ ἐτύγχανόν σε ἐρωτῶν τίς ἐστι τῶν ζωγράφων Ζεῦξις, εἴ μοι εἶπες, ὅτι ὁ τὰ ζῷα γράφων, ἆρ' οὐκ ἂν δικαίως σε ἠρόμην ὁ τὰ ποῖα τῶν ζῴων γράφων καὶ ποῦ;*

Tot hoevele verklaringen en emendaties deze plaats aanleiding heeft gegeven, is iederen philoloog bekend, en kan men ten overvloede nazien in de *Miscell. Philol.* van 1850, bl. 79, waar Prof. VAN HEUSDE ze optelt, en zelf gist, dat men voor *ποῦ* uit een *compendium ποῖα οὗ* te lezen hebbe. Buiten de aldaar opgenoemde verklaringen vind ik nog, dat BERNHARDY in zijnen *Grundriss der Griech. Literat.* 2e dr. 1e dl., bl. 74, *ποῦ* verklaart door »in welchem Felde der *ζωγραφία*." Ik voor mij kan noch het een noch het ander aannemen, maar houd het er voor, dat *ποῦ* hier, zoo als meermalen, eenvoudig beteekent *waarop*, hetgeen voorzeker bij een schilder eene quaestie van belang is: of hij b. v. op den muur, op paneel, ivoor of dergel. schildert. In denzelfden zin vindt men het woord gebezigd in den *Antiattic.* p. 113. in *πυξίον*: *ὅπου οἱ ζωγράφοι γράφουσι.* In den zin van *waarin* komt het voor b. v. bij EUPOLIS:

ἐμοὶ γὰρ οὐκ ἔστ' οὐδὲ λάσανον ὅπου χέσω,

bij MOERIS *Attic.* p. 202, 30.[1]

Dat *ubi* bij de *Romeinen* hetzelfde kan beteekenen, ziet men b. v. uit TERENT. *Adelph.* IV. II. 47. PLAUT. *Mil.* II. I. 40. en dergel.

Arnhem. D. J. VAN STEGEREN.

---

[1] Er is in dit vers eene fout: de *tribrachys* mag niet door een anapaest gevolgd worden en evenmin mag deze beginnen met de laatste syllabe van een *hyperdisyllabon*. Bovendien zeggen de *Atheners λάσανα* in het meervoud, zie POLL. X. 44. Men dient dus te lezen: *οὐδὲ λάσαν' ὅπου χέσω.* S. A. N.

Digitized by Google

DRUKFOUTEN

IN DEN TWEEDEN JAARGANG.

Bl. 369	regel 39	staat χρι-μχθῆν	lees χριμφθῆν
» 376	» 10	» over vier	» vier
» 389	» 3	» 'Ε.	» ἐ.
» 408	» 16	» ἄλλον	» ἄλλου
» »	» 19	» πέξον	» πέζον
» »	» 26	» βούβεται	» βούλεται
» »	» 27	» ΗΔΗΝΤΟΣΕΙΜΙ	» ΗΔΗΝΤΟCΕΙΜΙ

IN DEN DERDEN JAARGANG.

Bl. 9	regel 13	staat ἐννεπ ῶ γώ	lees ἐννεπῶ γώ
» 10	» 25	» βροχῷ νάψασαν	» βροχῷνάψασαν
» 15	» 29	» ὑπο	» ὑπό
» »	» 33	» ἡμῖν	» ἡμῖν
» 16	» 17	» Εν	» 'Εν
» 2ü	» 16	» persoonen	» personen
» 32	» 33	» onstaan	» ontstaan
» 32	» 36	» geene	» gene
» 56	» 22	» oveenstemming	» overeenstemming
» 75	» 19	» temporem	» temporum
» 78	» 34	» Αλκιβιάδην	» 'Αλκιβιάδην
» 79	» 38	» ἑτέρωσ'	» ἑτέρωσ'
» 80	» 14	» interpositis de	» interpositis
» 81	» 18	» αὐτων	» αὐτῶν
» »	» 35	» ἠγγελθη	» ἠγγέλθη
» 82	» 29	» ἐςι τα	» ἐςι τὰ
» 83	» 35	» ἦηαν	» ἦσαν
» 105	» 8	» ἦισαν	» ἦσαν
» 145	» 37	» rκαὶ	» καὶ
» »	» »	» equiritur	» requiritur
» 160	» 6	» ἱνα-	» ἵνα-
» 163	» 28	» praestantissimos	» praestantissimis
» 181	» 33	» *at*	» *ut*
» 185	boven	» XII. 8.	» XIII. 8.
» 186	regel 34	» alla	» ulla

Digitized by Google

» 193	*boven ontbreekt* vss. 634 vlg., 642 vlg.				
» 194	*regel*	11	*staat*	*στις*	*lees* *ὅστις*
» 199	»	33	»	*τάς*	» *τὰς*
» 237	*boven ontbreekt* 1073 vlgg.				
» 264	*regel*	27	*staat*	*'Ρυθμικά*	» *'Ρυθμικὰ*
» 293	»	27	»	quam	» quem
» 341	»	28	»	aanlag	» aanleg
» 352	»	17	»	N°. 5	» N°. 5, 4 Febr.
» »	»	18	»	zoo	» ook
» »	»	41	»	*Sociétés*	» p. 102. *Sociétés*
» 353	»	5	»	235	» 225.
» »	»	15	»	MATTHAEIO	» MATTHIAEO
» 365	»	12	»	quae	» qui
» 366	»	12	»	prodita(	» prodita,
» 368	»	29	»	p.	» p. 788 A.
» 370	»	34	»	VALCKENARIO	» VALCKENAERIO
» 393	»	6	»	*ἀκρίτους*,	» *ἄκριτος*,
» 410	»	10	»	grond hebben,	» grond te hebben
» 424	»	12	»	bello	» belli
» 437	»	25	»	pnnt,	» punt,

C. C. B. L.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google